

Koch, auctie, 1974 #1707 DM 1800 ~ fl 2300 Fine copy.
Tiele 1186

Fig C.

96

WALVISCH-VANGST.

— : — : — G. J. HONIG, *Zaandijk.*

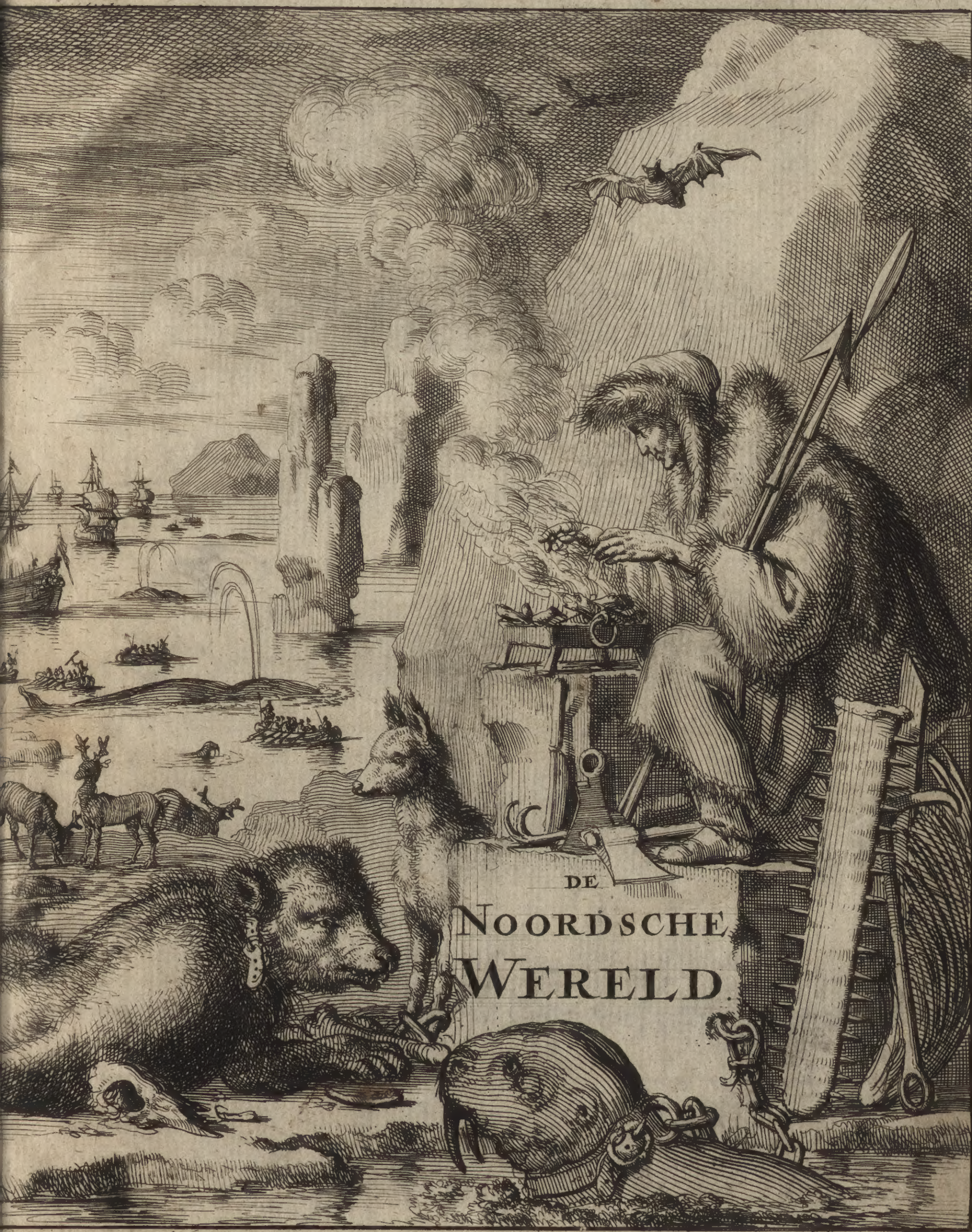
GERRIT JAN HONIG - ZAANDYK

BOEKERIJ EN VERZAMELING

Auctie Fred Muller 9-10 Mei 1911. n° 2268. f 5.=

G. J. Honig

DE
NOORDSCHE
WERELD.
Tot AMSTERDAM by AART DIRCKSZ OOSSAAN 1685.

DE NOORDSCHE WEERELD;

Vertoond

In twee nieuwe, aenmercklijcke, derwaerts gedaene Reyſen:

D'eene, van de HEER

MARTINIERE,

Door *Noorweegen*, *Lapland*, *Boranday*, *Siberien*, *Samojeſſie*, *Ys-land*, *Groenland* en *Nova-Zembla*: Met de Beſchrijvingh van der Inwoonderen Seeden, Gewoonten, Overgeloven, Geſtalte, Dragten, en Huyſen: De Koophandel, met haer gedreven: En dwalingh der Weereld-beſchrijvers, ſoo in de plaetſingh als uytſtreckingh van *Groenland* en *Zembla*.

D'andere, van de Hamburger

FREDERICK MARTENS,

Verright nae *Spitsbergen*, of *Groenland*, in 't Jaer 1671. Met nauwkeurige Aenteeckeningh van de gelegenheyd deſes Lands, en desſelven uyterſte Deelen: Van de Zee; 't Ys; de Lught; de daer waſſende verſcheydene Kruyden; de ſigh daer onthoudende Vogelen, Dieren, Viſſchen, Walviſſchen en Zee-qualmen.

Vertaeld, en doorgaens met TOE-DOENINGEN *verrijckt*,

DOOR

S. DE VRIES.

Met een goed getal nae 't leven afgeteeckende Figueren.

t'AMSTELDAM,

By AERT DIRCKSZ. OOSZAEN, Boeckverkoper op den Dam. M. DC. LXXXV.

VOOR-BERIGHT,

Aen de

LEESERS.

Waerde Vrienden:

Iet weynige *Reys-beschrijvingen* sijn U, tsederd eenige Jaeren, in onse Tael aengebooden. Echter vertrouw ick, dat dien overvloed U niet sal doen walgen van deese twee *Noordsche:* Welcke ick U voorstel, soo als ick deselve, op langh-aenhoudend versoeck eeniger goede Vrienden, in onse Spraeck heb overgebraght; daer toe nu en dan eenige uyren van mijn' andere Penne-vlijt afgebroocken hebbende. Indien gy in de Wintersche Avonden dit Werck geliefd te leesen by een warmen Haerd, soo sult gy, met eenigh vergenoegen, by een goedt Vyer 't *killigh-koude Noorden* doorwandelen; ter Zee en te Land. Indien in de Somersche heete daegen, 't sal U konnen dienen, om de vadsige loomheyd wat te verdrijven. 't Sy op wat voor een tijd gy deese blaederen gelieft te doorsien, gy sult eenige stof vinden, welcke u sal konnen behaegen; en somtijds al yets, 't geen u noch noyt, of immers soo niet, is voorgekoomen.

Belangende de *Reysbeschrijvingh van de Heer* MARTINIERE, hy heeft deselve uytgegeven in 't *Fransch*; en in deese Tael isse (gelijck my berighte daer van is gedaen) tot eenige maelen toe herdruckt geworden; vermoedlijck met eenige veranderingh; wijl seecker Heer, die voor drie of vier Jaeren den *Franschen* Druck des Jaers 1671. vergeleeck met d'*Engelsche* en *Hooghduytsche* Vertolckingh, my geseght heeft,

dat beyde deese Overſettingen op veele plaetſen breeder gaen; en dat'er derhalven waerſchijnlijck een laeter *Franſchen* Druck moet zijn. In 't Jaer 1673. isſe uytgekoomen in 't *Engelſch*. In 't Jaer 1674. quam voor den dagh een *Hooghduytſche* Vertolckingh, ſonder naem des Overſetters. In 't Jaer 1675. een andere *Hooghduytſche*, vertaeld door *Johan Langh*, en gedruckt te *Hamburgh*. In 't Jaer 1683. een *Italiaenſche*. Beyde de *Hooghduytſche* Drucken zijn my toegeſonden; en nae deſelve heb ick deeſe Overſettingh verright. Meeſt heb ick gevolght de Vertaelingh van *Lang*; doch daer ick tuſſchen hem en den anderen eenigh verſchil vond, heb ick ſomtijds hem verlaeten, als ick oordeelde dat den anderen het wel beſt getroffen moght hebben. Somtijds heb ick oock wel, de gedaghte *Langh* volgende, tuſſchen deeſe twee Teeckenen [ ], of ( ), geſteld, hoe deeſe woorden by den anderen werden gevonden. Gy ſiet hier dan een *Beſchrijvingh der Geſtalte, Kleedingh en Seeden der Laplanders, Kiloppen, Siberianen, Samojeden, Zemblaners, e.ſ.v.*: Niet ingeſteld op van hooren ſeggen, of uyt de Beſchrijvingen van andere, maer ſelver geſien en opgeteeckend van onſe Schrijver, die deeſe Geweſten te Land heeft doorreyſd.

Wy hebben hier by gevoeghd de *Spitsberghſche of Groenlandſche Reys, in 't Jaer* 1671. *gedaen van* FREDERICK MARTENS, *Hamburger*; en in Druck uytgekoomen te *Hamburgh*, in 't Jaer 1675. Veele gaen wel Jaerlijcks nae dit Geweſt; ſommige hebben hier oock wel vreemde Gevallen gehad; maer weynige de nauwkeurigheyd, om op alles ſoo juyſt te letten, als deeſen heeft gedaen. Immers, tot noch toe heeft niemand ſoo een volkoomen bericht van *Spitsbergen*, en de dingen, welcke daer ontrent gevonden werden, 't light doen ſien. 't Is waer, men ſal hier niet veel ſeldſaeme Bejegeningen verneemen: Maer de nauwkeurige ſullen vinden een net bericht van veele dingen, welcke van niemand ſoo eygentlijck ſijn aengemerckt en onderſoght. Te lighter heeft my dit kon-

nen

nen beweegen, om 't versoeck eeniger *curieuse* Vrienden te voldoen; en (mijn' eygene onderhanden sijnde Wercken een weynigh te rugg' settende) noch eenmael de hand aen een Vertaelingh te slaen. Vermits nu sijn Beright van Geleerde Mannen geroemd, en selfs tot den Druck bevoorderd is geworden, soo derf ick hoopen, dat oock onder ons eenige 't selve in onse Tael niet onaengenaem sal zijn. Hoor de Schrijver selver hier van spreecken. Dit seght hy in sijne *Toe-eygeninghs-Brief aen de Heeren Burgermeesteren en Raed der Stad Hamburgh*: „Vermits ick nu voor vier Jaeren op eene der *Hamburghsche* „Scheepen een Reys nae *Spitsbergen* heb gedaen, my laetende gebruycken voor Scheeps-*Chirurgyn*, soo heb ick by deese gelegenheyd Gods sonderlinge Voorsienigheyd in dit koude Gewest betraght; en 't geen ick gedenckwaerdighs vond „in 't Ys, de Zee, de Lught, en op 't Land, terstond nae 't leven „afgeteeckend; oock de Beschrijvingh daer van nae vermoogen opgesteld; niet uyt andere Boecken, maer uyt eygener ervaerenheyd. En alhoewel ick in 't eerst niet van meeningh was, deese mijne geringe Aenmerckingen in 't light „te geven, soo heb ick echter (wijl mijnen gedaenen arbeyd „de Heeren *Doctor Kirstenius* en *Doctor Fogelius* wel behaeghde) 't geen ick beschreeven had op nieuws oversien; „wel de helft vermeerderd, en alsoo, ten dienst des Vaderlands, „opentlijck in druck laeten uytgaen.

Sijne Voor-reden tot den Leeser luyd in onse Tael aldus: „Doe ick voor weynige Jaeren de Reys nae *Spitsbergen* of „*Groenland* aennam, besloot ick, mijne ontmoetingen op de „selve kortlijck in geschrift te stellen, en 't geen uytgebeeld „kon worden, af te teeckenen; gelijck dan oock geschied is. „Doe ick weer t'huys was gekoomen, en eenige voornaeme „Vrienden, insonderheyd de Heeren *Doctor Kirstenius* en „*Doctor Fogelius*, mijne Pappieren en *Figueren* toonde, „hebbense sigh niet alleen dit Werck laeten wel gevallen, maer „oock mijnen arbeyd waerdigh gekend, om door den Druck

„te

„ te worden gemeen gemaeckt. Terwijl ick nu hier meê bee-
„ ſigh was, en de wel-gedaghte Heer *Doctor Fogelius* my wees
„ des Heeren *Oldenburgii* negen-en-twintighſte *Philoſophiſche*
„ *Tydingh*; oock wat dien vermaerden Man voornaementlijck
„ verlanghde van *Spitsbergen* te moogen weeten; ſoo heb ick
„ de gedaghte mijne *Reysbeſchrijvingh* wel de helft vermeer-
„ derdt; niet uyt andere Boecken, maer alles uyt eygener er-
„ vaerenheyd. 'k Twijffel niet, of 'k ſal in eenige dingen de
„ begeerte van dien *Curieuſen* en voornaemen Heer vergenoe-
„ gingh hebben gegeven; alhoewel ick niet al de voorgeſtelde
„ Vraegen heb konnen beantwoorden. Want 'k heb niet al-
„ leen van dagh rot dagh 't We'er, en de Poolus-hooghte,
„ waer ick kon, aengeteeckend; maer oock, ſoo breed en ey-
„ gentlijck als my moogelijck was, gehandeld van *Spitsber-*
„ *gens* Aerdrijck, Zee, Ys, Lught, Wind, Sneeuw, Kruy-
„ den, Dieren; inſonderheyd van de Walviſſchen en Wal-
„ viſch-vanghſt: In deeſen mijnen arbeyd heeft de Heer
„ *Doctor Fogelius* my de behulplijcke hand gebooden; ver-
„ mits hy my voornaementlijck oorſaeck en aenleydingh
„ heeft gegeven, om dit Werck, 't welck te vooren gantſch
„ kort t'ſaem-geſteld was, wyder uyt te breyden; wijl hy my
„ veelvoudige Vraegen voor-hield; en daer door my veele din-
„ gen in geheugenis deed koomen, waer op ick anders noyt
„ ſou gedaght hebben. Daer-en-boven heeft hy dit Boeck in
„ een bequaeme orde geſchickt, en ſoodaenigh verdeeld, dat-
„ men, ſonder een Regiſter of Blad-wijſer te behoeven, light-
„ lijck ſal konnen vinden 't geen men hier in wil ſoecken. Oock
„ heeft hy, my ten gevalle, eenige Kruyden [in de Kruyd-
„ boecken] opgeſoght; en ſigh bemoeyd, de van my beſchre-
„ vene tot ſeeckere Geſlaghten te brengen. Eyndlijck heeft hy
„ eenige wel-paſſende Naemen bedaght, met welcke men de
„ Kruyden en Dieren, die noch geen Duytſche Naem hadden,
„ kan noemen. Voor welcke veelerley moeyten ick deeſen
„ Heer hier meê opentlijck bedanck.

Daer

AEN DEN LEESER.

Daer hebt gy 't Voorberight van onse Schrijver *Frederick Martens*; wiens Werck ick, enckelijck op dickmael-vernieuwde Aenporringen, in de *Nederlandsche* Tael heb overgebraght; niet sonder een meer als gewoone moeylijckheyd. Want dit moet ick seggen, dat d'*Autheur* veel meer een nauwkeurigh Aenmercker, als een net Schrijver is. Sijne veelvoudige herhaelingen van 't alreeds eens geseyde, en grooten omswier van veele woorden, die met weynige konden uytgedruckt werden, heb ick dickmael wel wat ingetoomd; maer niet altijd konnen vermyden hem te volgen; Waerom ick dan oock somtijds met de kreupele al wat manck heb gegaen. Insonderheyd is dit groote gebreck in sijn Boeck, dat hy bynae nergens gebruyckt de gewoone onderscheydinghs-Teeckenen (; : ? .), maer alles enckelijck met een (,) laet af-loopen; die dan noch al vergeeten is gebleven op veele plaetsen daerse noodwendigh staen moest, om sigh te doen verstaen. Hier door weetmen dickmael niet, of eenige woorden tot de voorgaende of de volgende sin behooren; of *die*, *dien*, *deselve*, op de *voorgestelde Jan* of de *nagesettede Pieter* slaet. Insonderheyd geeft dit een groote verwarringh, en beswaerlijck valt'er uyt te koomen, in de verhandelingh van sulcke saecken, welcke ons onbekend zijn, en by geen andere Schrijvers gevonden werden. En noch te meer, als'er Druckfeylen onder loopen, die men, om de gedaghte oorsaeck, niet lightlijck kan bemercken; voornaementlijck, als de stijl doorgaens verward, geweldigh om-gehaeld, en 't een onder 't ander vermenghd is. Eenige sulcke misslagen des Druckers sullen buyten twijffel oock al in onse Vertaelingh begaen, en in 't leesen der eerste Proeven van ons of over 't Hoofd gesien, of onse teeckeningen niet behoorlijck verbeeterd zijn. Gelijck ick dan in 't vervaerdigen des *Bladwijsers* al bevonden heb, dat *pag.* 180. *regel* 27. in plaets van *Steen-klippen* staet *Sneeuw-klippen*. Wederom *pag.* 248. *onder in den laetsten, en pag.* 249. *booven in den eersten regel* is aldus

aldus gesteld: *Sy vergaederen sigh in een ontelbaere meenighte. Wanneermen een Walvisch heeft gevangen.* De(.) hier gestelde in plaets van (,) en de daer op volgende groote W verbasterd en breeckt hier de sin. 't Moet zijn: *Sy vergaederen sigh in een ontelbaere meenighte, wanneer men een Walvisch heeft gevangen.* Ergens heb ick oock gesien, dat *Kevels* in plaets van *Kuwens* is geset; en *pag. 226. de laetste regel, 't Vel*, voor *'t Vet.* Deese, en andere my niet voorgekoomene Misstellingen sal de bescheydene Leeser beleefdlijck gelieven te verontschuldigen, en gunstighlijck te verbeeteren. 't Welck hy te lighter sal doen, wanneer hy sal weeten, dat wy onder 't drucken van dese onse Vertalingh, te gelijk onse vlijt en toesight hebben moeten aenwenden ontrent ons oock op de Druck-pars leggende groot Werck: *De geheele Weereld in haere sonderlinghste en uytgeleesenste Gevallen, voorgesteld tot een Historische Kronijck der Kronijcken; of 't Margh aller voornaemste oude en nieuwe Geschied-boecken: Bevattende d'aenmercklijckste Weereldlijcke en Kercklijcke Geschiedenissen, insonderheyd de voornaemste seldsaeme Voorvallen aes gantschen Aerd-boodems, van ontrent vijftigh Jaeren voor des Heeren Christi geboorte af tot heden toe.*

Onder de Vertaelingh van beyde deese *Reys-beschrijvingen*, hebben wy, op 't versoeck des *Druckers*, hier en gintsch verscheydene TOE-DOENINGEN ingevoeghd; eensdeels tot *naerder bericht* van eenige 't sy verhaelde, 't sy alleen ter loops aengeweesene saeck: Andersdeels tot *dies te meer vergenoegingh van veele Leesers*, die sigh geerne in *Historische* of andere *Aenmercklijcke saecken* verlustigen; doch, by gebreck van Tael-kunde, of van tijd, of van geld, geen gelegenheyd hebben, om veele Boecken, tot voldoeningh haerer Nieuwsgierigheyd, te doorblaederen. Wy hebben echter maer weynigh geseghd van 't veele 't welck wy hadden konnen bybrengen; soo om dit Boeck daer door niet te seer te doen swellen, als om dat wy voorneemens zijn, onderhanden te

neemen

neemen *de Wonderen in*, *en de Wondergevallen op de Zee*, ſoo haeſt wy de tijd een weynigh ruymer ſullen hebben ; waer toe wy onſe voornaemſte opgeleyde Voor-raed wilden ſpaeren. Ondertuſſchen verhoopen wy, dat de gedaghte onſe TOE-DOENINGEN aen veele niet onaengenaem zijn ; en datſ'er al yets in vinden ſullen, haerer opmerckingh waerdigh. Met een langer Voor-reden wil ick u, waerde Vrienden, niet langer ophouden; maer eyndige; met de verſeeckeringh, dat ick altijd ſal blijven.

Uwen tot alle dienſten bereydwilligen

Utrecht, deeſen 4.
der Lente-maend
des Jaers 1685.

SIMON DE VRIES.

BERIGHT

Voor de

BOECK-BINDERS.

VErmits de *Platen* in dit Werck dickmael drie, vier, ſes, en meermael op verſcheydene *Paginas*, voor en aghter, worden aengeweeſen, ſoo heeftmen deſelve geen eygene plaets konnen geven. Derhalven moetenſe deeſer wijs ingeſet werden.

De *Kaert van de Landen vm de Noord-pool* moet ſtaen tuſſchen *pag.* 138. *en* 139.

De *Platen*, geteeckend *Figuer I. II. III. IV.* moeten hier volgen *voor pag.* 1., zijnde 't begin van de Reys des Heeren *Martiniere.* Als dan de *Leeſer* ſal in 't Werck vinden (*Sie Figuer I. of II. of III. of IV. n.* 1. 2. 3. *of* 4.) ſoo ſal hy gelieven *voorwaerts te ſien*, aen 't begin des Boecks.

De *Platen*, geteeckend *Figuer A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q.* moeten geſteld werden *aghter aen 't eynd des Wercks*, vervolgens na malkander. Doch werden de Binders verſogt, de *dubbele Platen* niet ſoo ſlegtlijk met een Vouw in te ſlaen (vermitsſe door 't dickmael open en toe doen te veel laſt ſouden lijden, en gevaer van ſcheuringh onderworpen zijn) : Maer aen *Stroockskens* of *Bieskens* te ſetten; op datſe ten eerſten vlack open vallen. De geene, welcke wat te breed zijn, konnenſe aen beyde de zijden een weynigh inleggen. Als dan de *Leeſer* in 't Werck vind (*Sie de Figuer A. B. C. e. ſ. v.*) ſoo ſal hy deſelve *aghter aen ſoecken.*

Of, ſoo de *Kopers* bequaemer oordeelen, dat al de *Platen t'ſaemen by een koomen*, ſoo kanmen deſelve *alle aghter aen ſetten*; de geteeckende met *Figuer I. II. III. IV. eerſt*; daer nae die met *Figuer A. B. C. D. &c.*

Nieuwe, Aenmerkelijcke

REYS

Van de Heer

DE LA MARTINIERE,

Door de

NOORDSCHE LANDSCHAPPEN:

Bevattende, nevens verſcheydene ſonderlinge Voorvallen, een nauwkeurige Beſchrijvingh der Seeden, Gewoonten, Overgeloven, Gebouwen en Kleedings-wijſen der *Noorwegers*, *Laplanders*, *Kiloppen*, *Borandianen*, *Siberianen*, *Samojeden*, *Zemblaners*, en *Yſlanders*. Te gelijck oock ſijnen Koophandel met deeſe Volckeren gedreven.

I. HOOFD-STUCK.

Verſoeck der Deenſche *Noordſche Maetſchappy aen den Koning, om haeren Koophandel noch verder te mogen voortſetten, aen haer toegeſtaen. De Heer* Martiniere *begeeft ſigh op een Koninghlijck* Deenſch *Schip der gemelde Maetſchappy. Vaerd af van* Coppenhagen. Kattegat. *Hevige Storm. Gevaer op een Ondiepte. Water-wervel. Koomd te* Chriſtiania *in* Noorwegen.

Verſoeck van de Deenſche Noordſche Maetſchappy aen den Koningh,

FRederick de derde, Koningh van *Deenemarcken*, had in 't Jaer Chriſti ſeſthien-honderd ſeven-en-veertigh, uyt een ſorghvuldigh Gemoed voor de welvaerd ſijner Onderdanen, en tot meerder bevoorderingh van der ſelver Koophandel, te *Koppenhagen*, Hoofd-ſtadt deeſes Koninghrijcks, aengeſteldt twee

Compagnien, of Maetschappyen; d'eene genoemd d'*Yslandsche*; d'andere de *Noordsche*. Welcke laetste, 't voordeel haers Koophandels in *Noorwegen* bemerckende, en met 'er daed de vrught daer van gevoelende, ontrent 't eynd der Sprockelmaend des Jaers sestien-honderd drie-en-vijftigh sijne Majesteyt voordroegh, dat haere Winsten, indiense haere Vaert en Handel noch verder moghten voortsetten als tot noch toe geschied was, vermoedlijck seer veel souden toe-neemen; en dat d'uytgesondene Schepen buyten twijffel weer nae huys souden keeren met veelerley dienstige Waeren; welcke tot noch toe haer quaemen t'ontbreecken: Versoeckende derhalven hier toe verlof.

Om den Handel noch verder voort te setten,

Werd haer bewillighd.

De Koningh haere Beede in opmerckingh genomen hebbende, bewillighde haer de selve gunstlijck. Waer door dan deese Maetschappy bewoogen wierd, om drie Schepen tot de bedaghte Reys toe te rusten.

De Heer Martiniere gaet in eene der afvarende Schepen voor Wond-Artz.

Even ter dier tijd bevond ick my te *Koppenhagen*: En vermits ick daer hoorde, dat sijne Majesteyt de geene, welcke sigh tot deesen Toght wilden begeven, had bevoolen, datse van al de Kusten en Oorden, daerse oyt moghten by koomen, nauwe kondschap neemen, en daer van, nae alle mogelijcke vlijt, hem bericht overleveren souden; op dat voortaen de Reysen geduerigh met dies te meerder nut aengesteld moghten worden, soo nam ick een besluyt, van my te willen aengeven by eenen mijner Vrienden, die bysonderlijck aengelegenheyd in deese saeck had; om door sijne bevorderingh daer toe te mogen geraecken, dat ick oock tot dit Geselschap aengenoomen wierd, en voor *Chirurgijn*, of Scheeps-Wond-Artz, op eene deeser Schepen meê vaeren moght.

Afvaert van Koppenhagen.

Doe wy nu van allerley noodwendigheden genoeghsaem voorsien waeren, gingen wy nae ses daegen t' Scheep, haelende (onder 't waeyen van een gunstige Suyden-wind) de Seylen op. Wy setteden onse streeck nevens 't Land, tot aen 't *Kattegat* (van de *Francoisen* genoemd *Trou du Chat*) zijnde een Zee-enghte, welcke de *Duytsche Zee* en de *Belt* van malkander deeld; doch een seer gevaerlijcke plaets om door te vaeren, wegens de Klippen. De gedaghte Zee-enghte legt in de lenghte veertigh mijlen van *Helseneur*, tot aen *Schageroord*.

Kattegat.

Nauw-

Nauwlijcks waeren wy van *Maëſtrand* (een kleyne Stad, en Zee-haven, ontrent dertigh Mijlen van *Koppenhagen* gelegen) afgekoomen, als wy van een harden Wind uyt 't Noorden wierden overvallen, en eyndlijck thien Mijlen weer te rugg' gedreven. Vonden ons derhalven gedwongen te Havenen, en ons te leggen onder 't Land by *Schlott*, alwaer wy verſeeckerd genoegh waeren onder 't Kaſteel; ſchoon 't ſelve ons niet anders voorquam, als een oude vervallene, onbewoonde Steen-hoop; hebbende veele jaren langh woeſt gelegen, en waer aen niet aenmerckens-waerdighs was, buyten 't hooge daer aen leggende Voorgeberght. Hevige Wind drijft de Schepen weer te rugh.

Als wy nu twee daegen langh ons hier op Ancker hadden gehouden, ſoo beſlooten wy eyndelijck, op den volgenden derden dagh, noch voor Sonnen-opgangh, onſe Reys weer voort te ſetten, vermits de Wind begon Ooſt te waeyen. Hervatting der Reys.

Maer wy waeren niet boven de vier uyren tijds voort geſeyld, wanneer wy door een Noord-Noord-Ooſte Windt in onſe voort-toght wierden verhinderd. Welcke ons oock van de Kuſt by *Gottenburgh* dreef op de *Jutlandſche* Bancken; alwaer wy, wijl de ſelve vol Sandplaten zijn, by na yeder oogenblick grond moeſten peylen. Vervallen op de Jutlandſche Bancken.

Terwijl wy dus voort voeren, ſettede een Suyden Wind ons aen ſeeckere Plaets, daer wy maer drie en een halve vadem Water hadden. Buyten twijffel waeren wy hier geſtrandet, indien niet de ſonderlinge geſchicktheyd onſes Piloots 't Schip daer van afgewend, en, door behulp van een gunſtiger Windt, ons naer een andere Plaets gebraght had, ontrent een half uyr weghs daer van daen. Hier vonden wy de diepte van vijfthien en meer Vademen. Dit dwongh ons, om met een Suyden Wind de Zee te houden, ſoo goed als wy konden: Anders hadden wy, even gelijck te vooren, weer te rugg' moeten keeren. Komen in gevaer van te ſullen ſtranden.

Noch geen twee Mijlen waeren wy gekomen van de Plaets, daer wy korts voor heenen by nae geſtrandt ſouden hebben, als wy in een Water-wervel, of Draey-Kolck, geraeckten; welcke ons Schip, ten trots der Wind, ſoodaenig vaſt hield, als of wy op Ancker hadden gelegen. Dit noodſaeckte ons, al de Seylen, behalven alleen de Fock, in te trecken. Twaelf Geraecken in een Water-wervel, of Draykolck.

 uyren

uyren langh wendeden wy alle vlijt aen, om 'er uyt te koomen; doch onse moeyte was te vergeefs, en wy konden niets met allen winnen, tot dat de Wind Suyd-Suyd-West liep; gevende ons gelegenheyd, om oock d'andere Seylen te mogen gebruycken, en langhs de Kust van *Bahus* voort te drijven.

Aenkomst te Christiania.

Na dat wy nu deeser wijs eenige daegen en naghten na ons welgevallen hadden voort geseyld, kregen wy op den aghsten dagh, vroegh-morgens, 't Voorgebergt *Christiaensand* in 't gesight; zijnde wel een kleyn, doch, wegens de bequaeme Haven, beroemd Stedeken: Van waer wy in de volgende naght te *Christiania* aenquaemen.

TOE-DOENINGH.

Verdeeling van Jutland.

Jutland werd verdeeld in 't Suyder en in 't Noorder. 't Suyder-*Jutland*, grensende aen *Holstein*, begrijpt in sigh 't Hertogdom *Sleeswijck*, *Angelen*, Kleyn-*Friesland*, e.s.v. 't Noorder *Jutland*, eygentlijck tot 't *Deensche* Koninghrijck behoorende, streckt sigh uyt nae *Noorwegen*, en eyndighd by de Stad *Schagen*, als in een toelopende hoeck, of enge spits. Hier is een t'eenemael onbequaeme Zee; oock gantsch gevaerlijck, wegens de *Syrten*, of Droogthen. 't Geen onse Schrijver *Maëstrand* noemd, word van andere *Marstrand* gespeld; zijnde d'uyterste Stad van *Noorwegen*, nae *Deenemarcken* en 't Zuyden toe.

Syrten, of Droogten.

II. HOOFD-STUCK.

Wat insonderheyd aen te mercken staet in de Landstreeck om Christiania. Gestalte der Huysen te Wisby. Aert en Handel der Noorwegers. Haerer Vrouwen. Gedierten. Vrughtbaerheyd en Onvrughtbaerheyd.

De Heer Martiniere werd, nevens d'andere,

DOe wy nu in de Haven van *Christiania* waeren ingeloopen, begaven wy ons terstond aen Land, om de Brieven, ons meê gegeven, te behandigen aen twee aldaer woonende Kooplieden, zijnde leeden van de Noordsche Maetschappy. Deese, vernoomen hebbende, dat ons voornemen streckte tot bevoordering van den Koophandel in 't Noorden, en dat de Koningh van *Deenemarcken* sulcks had toegelaten, ontfingen ons seer vriendlijck, en onthaelden ons treflijck.

Eenen

Eenen deeser Kooplieden, siende dat ick een Vreemdelingh was, doch Voorschrijvens-Brieven had van eenen der voornaemste in de Maetschappy; en bemerckende mijne nieuws-gierigheyd, wou my, soo veel de tijd kon lijden, deese Landstreeck doen besightigen. Beval derhalven eenen sijner Dienaeren, die de *Fransche* Tael kon spreecken, dat hy my twee of drie Mijlen Landtwaerts in sou begeleyden. Te Christianiâ wel ontfangen.

Daer op setteden wy ons den volgenden morgen vroegh te Paerd, en reeden beyde na *Wisby*, zijnde een groot Vleck; gelegen ontrent drie Mijlen wegs van *Christiania*, tusschen twee Bergen. De Huysen zijn hier opgereght van Hout, sonder eenigh Yserwerck; desgelijcks sonder Vensters of Glas-raemten. De Bewooners der selve bekoomen 't Daghlight van boven af, door seecker slagh van Kap-vensters, toegerigt van Sooden, of uytgespittede Aerde. Gestalte der Huysen te Wisby.

De *Noorwegers* zijn goedhertige, gast-vrye Lieden. Aldermeest stellense sigh tot de Visschery. Haeren voornaemsten handel bestaet oock in Haringh, Klip-visch, Stock-visch, en meer ander diergelijck slagh van Visch, beyde gesouten en gedrooghd. Gemeenlijck zijnse Lijf-eygene der Edellieden. Handel en Aert der Noorwegers.

De Vrouws-persoonen zijn meerendeel seer vriendlijck; maer oock gantsch geyl. Sy beminnen de Vreemdelingen. Sijn goede Huys-houdsters. Spinnen al haere Klederen selfs, en passen op hare Beesten; van welckese in meenighten voorsien zijn, gelijck die in *Franckrijck*. Daer-en-boven hebbense een grooten Voorraed van Wilde Dieren; als, Elanden, Harten, Rheebocken, Geyten, Beeren, Konynen, Hasen, e. s. v. Allerley Gevogelt vindmen by haer genoegh: Desgelijcks Otters, Bevers, Lynxen, en Wilde Katten van veelerley Verem. Haerer Vrouwen. Vee en Wilde Gedierten.

Noorwegen is ten grootsten deel een Berghachtigh Land. D'Inwooners konnen 'er soo veel niet van bebouwen, datse Brood genoegh voor haer selven souden mogen hebben. Evenwel lydense daer van geen gebreck, vermits 't Koorn haer, door middel der Schip-vaert, uyt andere Landen werd toegevoerd. Waer nevens oock 't mangel des Ackerbouws Vrught-baerheyd en on-vrught-baerheyd des Lands.

 over-

overvloedigh genoegh vergoed werd door haere groote Vee-vockingh, en de geweldige meenighte der Bosſchen.

TOE-DOENING.

Oude en hedendaegſche verdeelingh van 't Noorden.

Voortijds wierd de *Noordſche Weereld* verdeeld in *Sweeden*, *Noorwegen*, *Deenemarcken*, *Engelland*, *Schotland*, *Yrland*, *Friſland*, *Ysland*, en *Groenland*. Hedenſdaeghs werd 't geheele *Noorden* begrepen onder twee Kroonen, de *Deenſche* en *Sweedſche*. Tot de *Deenſche* behoord *Deenemarcken*; *Noorwegen*, *Yſland* en *Groenland*. *Noorwegen* is ſeer langh, doch niet breed. Heeft byſonder hooge Bergen en Rotſen; welckers Toppen men ſelfs in de Somer dickmael niet kan ſien, wegens de daer over en door gaende Wolcken. Op veele der ſelve leght geduerigh Ys en Sneeuw. Voortijds heeft dit Koninghrijck in een heerlijcken bloey geſtaen; voerende Heerſchappy over de *Deenen*, en ſommige Eylanden van d'Ooſt zee; ſoo langh als 't van wettige Erf-Koningen wierd geregeerd. Maer doe de Heeren en Eedele van 't Erf een Keur-rijck maeckten, is 't t'eenemael komen te vervallen: Vermits yeder, die Maght, Vrienden en Aenhangh had, ſigh ſelven op den Koninghlijcken Throon ſoght te dringen. Dit veroorſaeckte groote Tweedraght en Scheuringh in 't Land: Waer door dan de *Deenen* gelegenheyd bequaemen, om ſigh Meeſter van dit Koninghrijck te maecken; en 't ſelve naederhand al de tot noch toe beſetene en genootene voordelen t' ontrecken; ſoo dat het noyt 't Hoofd weer heeft konnen opſteecken. De voortijds treflijcke Huyſen, Wooningen en Plaetſen zijn nu meeſt vervallen. Haere Zee-vaerd moogenſe niet anders, als met vergunning des Koninghs van *Deenemarcken*, verrighten; die haer deſelve nauw genoegh bepaeld. Al haere Rijckdommen werden nae *Deenemarcken* gevoerd.

Gelegenheyd van Noorwegen; 't welck heerlijck pleeght te bloeyen, en over de Deenen te heerſchen.

Vervaerlijcke Zeemonſters, inſonderheyd geweldige Walviſſchen; en waer door men deſelve kan verjaegen.

De Weſterſche zijde van *Noorwegen* is ſeer geplaegd van vervaerlijcke Zee-monſters; inſonderheyd van Walviſſchen; ſomtijds meer als honderd Elleboogen langh; welcke ſigh vertoonen in den aenvangh des Jaers. Vermits nu (ſeghd de *Weereld-beſchrijvingh*, uytgegeven van *Langenes*) dit Gedierte [hy meend de gedaghte Walviſſchen] ſeer vreeſlijck is voor de Schippers, wijl Schepen en Menſchen daer door omgeworpen worden, ſoo neemen de ſelve *Caſtoreum*; maecken 't nat, en werpen 't in de de Zee: Waer op deeſe Viſſchen ſigh terſtondt nae de grond begeven, vermitsſe dien reuck niet verdraegen konnen. Hy voeght 'er by, datmen in dit Land een ſonderlingh Beeſtje vind, genoemd *Lemmer*; hebbende een Vel van verſcheydene verwen. Dit ſlagh van Dieren ſou uyt de Lught vallen, wanneer 't Donderd. Alle groente eetenſe op gelijck de Sprinckhanen: Doch ſterven weer op een ſeeckere tijd. Maer dan werd de Lught door haere ſtanck vergiftighd; waer uyt onder de Menſchen ſeer ſchaedlijcke Sieckten ontſtaen. Verſcheydene Schrijvers verhaelen, dat in 't *Noorweeghſche* Meir *Mos* ſomtyds een Slangh werd geſien van een wonderbaerlijcke grootte. Wanneer dit geſchied, ſoo houden 't d'Ingeſetene van dit Ge-

Beeſtjens uyt de Lugt vallende, wanneer 't Donderd.

weſt

west voor een gewis teecken van een aenstaende groote veranderingh in 't Rijck. In 't Jaer 1522. saghmen deese Slangh seer hoog boven 't Water; zijnde, nae gissingh, over de vijftigh ellen langh. Daer op wierd Koningh *Christiernus* uyt sijn Rijck verdreven. Dit Koninghrijck *Noorwegen* leght van 't Noorden nae 't Zuyden langhs de Zee. 't Sou van natueren een taemlijck goed Land zijn, maer is seer verarmd door de Dienstbaerheydt, waer onder de *Deenen* het, op de gehoorde wijs, hebben gebraght. De geheele Rijckdom deeses Gewests bestaet in Vee en Visch. Van hier koomd meest al de Stock-visch; soodaenigh genoemd, om datse op Stocken in de koude Lught werd gedrooghd. In Louw-maend is 't de reghte tijd, om de selve te vangen; wanneer de koude tot de droogingh noch groot genoegh is. De Visschen, welcke in d'andere Maenden gevangen worden, konnen niet dueren, en zijn derhalven niet bequaem, om nae andere Landen te werden vervoerd.

Seldsaeme Slangh.

De Rijckdom deeses Lands bestaet in Vee en Visch.

Stock-visch.

III. HOOFD-STUCK.

Weerkeeringh van Wisby *nae* Christiania. *Toght na d'Elanden-Jaght. Waer van daen de Naem Eland sou gekoomen zijn. Gestalte deeses Diers. Is met de vallende sieckte behebt. Voorbeeld daer van. Waen van een seer groote kraght in de voeten eens Elands tegens 't gedaghte Euvel. Maght en Aensienlijckheydt des* Noorweeghschen *Adels.*

ALs wy nu van *Wisby* weer nae *Christiania* reden, bejegenden ons een Edelman, met twee sijner Dienaeren; ter Jaght gaende. Haere Honden volghden haer nae. Vermits nu de gedaghte Edelman den geenen, die by my was, kende, soo vraeghde hy hem, of wy ons wat verlustigen, en de Jaght van een Eland aenschouwen wilden? Wy naemen sijn' aenbiedingh aen, en reysden ontrent 't vierde deel eener Mijl weegs met hem voort. Hier ontmoeteden wy eenen van des Edelmans Jaegers, met thien of twaelf sijner Boeren; welcke ons noch drie vierde deelen eener Mijl verder voerden, in een groot Bosch; zijnde soo dight bewassen, dat wy onse Paerden voor 't selve, onder 't opsight eens Kneghts, laeten staen, en te voet daer in gaen moesten.

Weerkeeringh van Wisby na Christiania.

Wijl nu den voorigen dagh, door de daer toe bestelde, al de noodwendigheden tot dit werck vaerdigh waeren gemaeckt, soo behoefden wy niet langh te waghten. Nauwlijcks waeren

Elanden-Jaght.

ren wy soo verr', als twee Pistool-schooten souden konnen toedraegen, in 't Bosch gekoomen, of wy saegen een grooten Eland voor ons heenen loopen, doch oock plotslijck ter neer vallen, sonder dat eenigh Roer gelost wierd.

Waer van daen dit Dier dien naem voerd.

Dit seldsaem geval gaf my oorsaeck, om mijnen Medgesel op dese Reys te vraegen, wat doch de reden hier van zijn moght? Daer op berightede hy my, dat een seecker slagh van Vallendesieckte deese Dieren dickmael overviel; en datse oock even hierom den naem van *Elend* (wy seggen *Eland*) souden bekoomen hebben. *Elend* nu beteeckend in haere Tael 't geen andere te kennen geven door 't woord *Miserabel*; wy door *Ellendigh*.

Des selven gestalte.

Dit Beest was ontrent soo hoog als een Paerd: De gestalte des ligchaems als die van een Hart; doch wat breeder, en hooger van Beenen. De Voeten waeren breed en gekloofd. De Kop was dick, en hayr-lockigh. Indien 't dit Toeval niet had bekoomen, soo sou 't (volgens 't geen d'Edelman my seyde) niet soo light te vangen geweest zijn. Deesen, 't Dier in den gedaghten sijnen quaeden staet doodlijck getroffen hebbende, begaf sigh ter zijden af; en doe liep het nogh twee volle uyren herom, sonder te struyckelen. 't Sou oock noch niet te bekoomen zijn geweest, indien 't niet andermael, even gelijck te vooren, aen de gedaghte Kranckheyd neergevallen had; nae dat het eerst drie van des *Noorweeghschen* Edelmans Honden met de voorste voeten ter Aerden had geveld: Waer over hy sigh soodaenigh bekommerde, dat hy van dien dagh niet meer wou Jaegen. Hy deed derhalven een kleyne Waegen haelen van seeckere Hof-stede, ontrent een halve Mijl weghs daer van daen; en op den selven deesen gedoodeden Eland nae sijn Huys voeren, 't welck gebouwd was nae d'oude manier, gelijck al d'andere deeses Lands. Hy noodighde ons seer ernstigh, hem geselschap te willen houden; en als wy sulcks deeden, heeft hy ons, op onse aenkoomst, seer Hoflijck onthaeld.

Is niet light te vangen; dan wanneer 't de Vallende sieckte krijghd.

Voorbeeld daer van.

Waen van een seer groote kraght.

Deesen Edelman, van mijnen Leydsman en Medgesel vernoomen hebbende, dat ick een Vreemdelingh was, doch Aenprijsinghs-Brieven had van eenige uyt de Noordsche Maetschappy te *Koppenhagen*, wierd daer door bewoogen, om

my

my, ten teecken van een sonderlinge Vriendschap, te vereeren met de twee aghterste Voeten des nieuwlijcks-gevelden Elands; te gelijck my verwittigende, dat deselve waeren de verseeckerdste en hooghste Artzeny tegens 't ellendigh gebreck der Vallende-sieckte in de Menschen..

Doe hy my dit Geschenck overgaf, kon ick my van lagchen niet onthouden. Als hy nu versoght, d'oorsaeck hier van te moogen weeten, soo gaf ick hem tot antwoord: Indien deese Voet sulck een groote deughd en kraght aen sigh had, soo verwonderde my ten hooghsten, dat d'Eland, die deselve altijd aen sijn Lighaem had gedragen, niet selver daer door van de Vallende sieckte was bevrijd gebleven. D'Edelman, aght nemende op 't geen ick geseghd had, begon oock te lagchen; bekennende, dat ick reght had geoordeeld. Te gelijck verhaelde hy my, dat hy dit middel dickmael had beproefd aen soodaenige Lieden, welcke met deese swackheyd behebt waren; doch noyt eenige goede werckingh daer van had vernoomen. Seyde oock rondelijck uyt, dat hy van deese kraght des Elands-voets niets met allen hield, wijl deselve maer een enckel verdightsel, en niet anders als een ingekroopene dwalingh des gemeenen Volcks was. Inde Voeten eens Elands tegens de Vallende sieckte in de Menschen.

In de volgende Morgenstond, nae dat wy met den meer gedaghten Edelman den ontbijt hadden gedaen, bedanckten wy hem voor zijn goed onthael; naemen ons afscheyd van hem, en quaemen weer te *Christiania*. Koomst te Christiania.

Vermits ick in 't voorgaende Hoofd-stuck eenigh gewagh heb gemaeckt van de Seeden der Inwooners des Lands *Noorweegen*, soo wil ick 'er nogh dit by doen, dat d'Eedele deeses Gewests verstandige; daer benevens oock Grootmoedige en grootse Lieden zijn. De grootste Ampten des Koninghrijcks staen in haere handen. In haer' afsonderlijcke Gebieden zijnse volmaghtige Heeren; en Tyrannen over hun Onderdanen. Anders zijnse goede Soldaten, soo te Water als te Land; en gantsch arbeydsaem. Maght des Noorweegschen Adels.

TOE-DOENINGH.

D'Elanden werden oock van sommige genoemd Woud-Esels. *Pausanias* steld haer by de *Celten* voort te koomen. *Julius Cæsar* plaetst haer in 't Verder Beschrijvingh

van d'Elanden.

Swarte-Woud. In *Pruyssen* plegen 'er veel te zijn. In andere Gewesten, en dan oock in *Noorwegen*, werdense desgelijcks gevonden. Verscheydene Geslaghten zijn 'er van. Sommige vertoonen sigh als een Middelslagh tusschen een Hart en een Paerd. Andere toonen by na de gantsche gedaente van een Hart, behalven dat de Hals en 't Hayr sigh met een Geyt vergelijckt; hebbende onder de kin een hayrige klomp Vleesch, ontrent soo groot als de breedte eener Hand, en soo dick als een Paerde-staert. De *Noordsche* Elanden zijn ten naesten by een Hart gelijck, en soodaenigh als onse Schrijver hier gesteld heeft. Sy hebben groote dicke lippen, insonderheyd de bovenste, welcke seer veel uytsteeckt. Andere noemen 't een vleesschige, doch korte Snuyt. De Hals en Baerd is by nae als die van een Bock. De Buyck vet en dick, als die van een Koe. De Staert wonder kort. Die van 't Manlijck Geslaght zijn, hebben Hoornen, van een sonderlinge verwe, en op een andere wijs getackt als die van de Harten. Op een seeckeren tijd vallen deselve af, en andere koomen in de plaets. Die van 't Vrouwlijck Geslaght hebben geen Hoornen. De huyd is soo vast, dat 'er nauwlijck een houw, of steeck, of kogel door kan. Gantsch schouw zijnse; derhalven sy, een Mensch van verre rieckende, sigh in Holen en Gaten begeven, soo datse niet gevonden konnen worden. Deese Dieren hebben daeglijcks de Vallende sieckte; waer van sy niet verlost worden (volgens 't bericht by den vermaerden *Jonstonus*, in sijn Boeck van de *viervoetige Dieren fol. 77.*) voor datse de Klauw aen de reghter aghter-voet in 't lincker oor steecken. Indien dit waer is, soo is 't lagchen onses Schrijvers al te voorbaerigh. De gedaghte *Jonstonus* verhaeld oock ter aengewesener plaets, dat de Hoornen, Senuwen en Klauwen in de Genees-konst seer gepresen worden. De Hoornen op een seeckere tijd des Jaers afgesaegd zijnde, houdmen voor een sonderlingh goed middel tegens de Vallende-sieckte. De Senuwen gebruycktmen in Sweden tegens de Kramp; een riem daer af maeckende, en de selve om 't pijn lydend Lid bindende. De Klauw (niet de Voet) aghtmen niet alleen seer dienstigh tegen 't Vallend Euvel, maer oock tegens d'Opstygingh der Lijf Moeder. *Olaus Magnus* seght: Als yemand, die de Kramp, of oock de Vallende siecke heeft, werd omgehangen de buytenste Klauw van de reghter aghter-voet eens Elands, soo geneest hy terstond. Doch deese Klauw moet zijn van een Manneken, dat noch niet geteeld heeft; met een Bijl of ander scherp Geweer afgehouwen van de noch levende Voet, nae 't midden der Ooghstmaend. Doctor *Michaël Herr*, in sijne *Beschrijvingh van den Aert en Natuer der vier-voetige Gedierten fol. 51.* seght desgelijcks, dat een Ringh, gemaeckt van de Klauw of Hoorn eens Elands, en aen de Vinger gedraegen, een seer goed middel is tegens de gedaghte Kranckheyd. Of nu dese Schryvers hier van selver ervarenheyd hebben gehad, of datse sulcks hebben geschreven nae de dwaelende waen van andere, is ons onbekend. Doch *Georg Schlegel* getuyghd in sijne *Naturliche Wundern pag. 102.* dat hy eens eenen, die aen de Vallende siekte daer nederlagh, een stuck van soodaenig een Elands-klauw in de lincker-hand gedaen, en deselve vast toegedouwd

Aengaende haere gestalte.

De Mannekens hebben Hoornen, de Wijfkens niet.

Deese Dieren zijn dagelijcks de Vallende-sieckte onderworpen.

Genees-middel van haer genomen tegens dese Kranckheyd,

Desgelijcks tegens de Kramp, en opstijging der Lijfmoeder.

Getuygenissen eeniger Schrijvers hier van.

had; waer op deese quael terstond vergingh. Hy voeght 'er by, 't welck oock de gemelde *Jonstonus* verhaeld, dat d'Eland, van de Jagers benauwd zijnde, nae een Beeck of ander Water sneld; een deel daer van in slurpt, en 't selve dan gantsch heet op de hem vervolgende Honden uytspouwd. Honger en Dorst konnen deese Dieren seer wel lijden. Een seer groote kraght hebbense in haere Klauwen, om daer meê ter neer te vellen 't geense maer treffen konnen.

IV. HOOFD-STUCK,

Vertreck van Christiania. *Stilte op Zee. Visch-vanghst des Scheeps-volcks. Aenkoomst te* Bergen *in* Noorwegen; *voortijds een Aerts-Bisdom geweest. Seldsaeme Monicken, zijnde Kooplieden. Koophandel te* Bergen.

Vertreck van Christiania.

NAe dat wy vier of vijf daegen te *Christiania* hadden stil gelegen, naemen wy afscheyd van de twee Kooplieden der *Noordsche* Maetschappy; welcke onse ontfangene Orde voor goed keurden, bevestighden, en ons een geluckige Reys toewenschten.

Kalmte op Zee.

In ons Schip gekoomen zijnde, trocken wy d'Anckers op; voeren uyt de Haven, en vervolghden onsen voorgenoomenen Wegh, met een goede Noord-Oosten Wind; welcke duerde tot dat wy by *Stafanger* waeren gekoomen. Maer doe kregen wy soo een groote kalmte, dat wy niet voort geraecken konden. Derhalven naemen wy voor, wat te Visschen, om daer meê de tijd te verdrijven, welcke ons anders gantsch verdrietigh sou gevallen hebben. Vermits nu de *Noordsche* Kust seer wel voorsien is met allerley slagh van Visch, soo deeden wy sulck een goeden vanghst, dat wy doemaels de Vasten-tijd hielden, schoon 't niet in de Vasten was.

Visch-vanghst des Scheeps-Volcks.

Aenkoomst te Bergen in Noorwegen.

Vijf geheele daegen nae malkander hield ons de stilte hier op. Maer in de Naght des sesden Daghs begunstighde ons een voorspoedige Suyd-Oosten Wind; welcke ons in weynigh tijds te *Bergen* braght, derwaerts onse Reys gericht was. Hier setteden wy eenige Waeren uyt ons Schip, welcke ter deeser Plaets moesten geleverd worden.

Gelegenheyd deser

De Haeven van *Bergen* is eene der beste in geheel *Europa*

oude Stad.

Terwijl de Goederen geloſt wierden, ging ick deſe oude Stad beſien; waer toe ick tijds genoegh had. S'is ontrent ſoo groot, als *Abbeville* in *Franckrijck*; zijnde gebouwd ten deele in de hoogte op Steen-klippen, ten deele aen 't Strand. Hedenſdaeghs isſe beroemd, wegens de hier gedreven werdende Koophandel. Voortijds is hier een Aertsbiſdom geweeſt, maer tegenwoordigh niet; wijl 't ſelve, nae geſchiedede hervormingh des Godsdienſts, is afgeſchaft geworden. 't Biſſchoplijck Palleys heeftmen de drie Hanſe-Steden, *Hamburgh*, *Lubeck* en *Bremen*, ingeruymd tot een Koopmans-Huys, *Magazijn*, en Bewaerplaets haerer Goederen. De Koningh van *Deenemarcken* heeft het begiftighd met allerley Voor-reghten en Vryheden.

't Arts Biſſchoplijck Palleys veranderd in een Koopmans Packhuys.

Seldſaeme Monicken, zijnde Kooplieden.

Dit Koop- en Pack-huys werd het *Klooſter* geheeten; en de daer in woonende *Factoors* dragen de naem van *Monicken*; alhoewelſe geen afgeſonderd Gewaed aen hebben, noch eenigen Regel onderhouden; behalven datſe buyten den Houwlijcken Staet leven. Die nu de gaef der onthoudingh niet by ſigh bevind, maer genegen is in den Echten-band te treden, moet deeſe Plaets verlaeten, en anderweegen gaen woonen: Echter met deeſe vryheyd, dat hy, wanneer 't hem goed dunckt, met d'andere daer in zijnde Broederen magh handelen en t' ſamen ſpannen.

Koophandel te Bergen.

De voornaemſte Koophandel alhier beſtaet in Haring, Abberdaen en Stockviſch; welcke, gedrooghd zijnde, in groote meenighte werd vervoerd nae *Muſcovien*, *Sweeden*, *Poolen*, *Deenemarcken*, *Duytſchland*, *Holland*, en andere Geweſten.

V. HOOFD-STUCK.

Vertreck van Bergen *in* Noorwegen. *Stercke Wind. Groote plotſlijcke Kalmte. Viſch-vanghſt des Scheeps-volcks. Klip-viſſchen, waerom ſoo genoemd. Aenkoomſt te* Drontheim:

Vertreck van Bergen in Noorwegen.

SOo haeſt de Goederen, geſchickt om uytgeladen te worden, geloſt waeren, gingh ick weer aen Scheeps-boord. Vermits nu ontrent een half uyr tijds daer nae de Wind

Suyd-

Suyd-West, en seer goed wierd, soo trock de Schipper 't Ancker op; en bequaeme Seylen by geset hebbende, begaeven wy ons nae de *Drontheymsche* Kust; alwaer onse halve Lading sou overgeleverd worden aen den Opper-Opsigter der Silver en Koper-Berghwercken, om daer mêe de Bergh-Arbeyders te versorgen van Bier en Brood.

Ontrent ter halver wegh gekoomen zijnde, begon de Wind soo sterck te blaesen, dat wy in vijfthien of sesthien uyren tijds tot dight by 't Land quaemen: Doch in een oogenblick veranderde deese onse voorspoed, en wy bevonden ons in een groote kalmte. Niets valt de Zee-vaerende Lieden verdrietiger, als de stilte op Zee. Vermits nu 't Scheeps-volck niet wist, waer meê sy haeren tijd souden verdrijven, soo namense haer gewoon vermaeck weer ter hand, te weten, de Visschery. Soo een groote meenighte van Klip-Visch vingense, datse seer veele der selver moesten insouten; 't welck ons naderhand wel te pas quam. **Stercke Wind, en stracks daer op volgende kalmte.**

Deese Visch is een slagh van Barbeelen; doch grooter als de geene zijn, welcke in 't Nieuw gevonden Land (*Terra-neuf*) werden gevonden. Vermits men deselve van onder de Klippen ophaeld, soo werdense van de *Duytschen* genoemdt Klip-Visschen; soo veel als Visch van de Klippen. **Klip-visch; en waerom soo genoemd.**

Als wy nu eenige daegen langh door de gedaghte kalmte, in onse Reys verhinderd waren geweest, soo ontstond eyndlijck een West-Suyd-Westen Wind; welcke ons seer behulplijck was, om nae *Drontheim* te geraecken; alwaer wy nae drie daegen tijds aenquamen. **Voortsetting der Reys.**

VI. HOOFD-STUCK.

Vertreck des Heeren Martiniere *van* Drontheim *nae de Stadt* Steckby. *Bosch, vol Wolven en Beeren. Voort-toght van* Steckby *nae de Bergh-wercken, toebehoorende den Koningh van* Deenemarcken.

DOe wy nu de Voet op 't Landt hadden gestelt, gingen wy terstond na den *Intendant-Generael*, of Opper-Opsigh- **Aenkoomst te Drontheym.**

ter over de Bergh-wercken, om hem onſe aen hem houdende Brieven over te geven. Te gelijck verſoghten wy, dat hy onſe inhebbende Graenen wou ontfangen ſoo ſpoedigh als mogelijck was. Doch wy kregen tot antwoord, dat al ſijne Dienaers in de Mijnen, of Berg-wercken, waeren; derhalven hy yemand derwaerts moeſt ſenden, eer d'uytloſſingh kon geſchieden. Ick, ſulcks vernomen hebbende, bad onſen Hoofdman, my verlof te willen geven, om met des *Intendants* Boode derwaerts te moogen gaen; 't welck hy my gewilligh vergunde.

Vertreck van de Heer Martiniere.

Nae Steckby.

De volgende Morgen begaeven wy ons beyde (ick en d'afgeſondene) vroegh te Paerd, en reeden met malkander nae *Steckby*; zijnde een groot Vleck, ontrent ſes Mijlen van *Drontheym* gelegen. Wy vonden geraedſaem, hier t' overnagten; eensdeels wegens den aennaerderenden avond (alhoewel 't noch maer twee uren op den namiddagh was); andersdeels om dat wy door een groot Boſch moeſten rijden, zijnde vol Wolven, Beeren, en Lijnxen. Vermits nu deeſe Dieren ſeer wreed en grimmigh zijn, ſoo ſou onſe voorgenoomene Reys by naght veel gevaerlijcker zijn geweeſt, als by dagh.

Boſch vol Wolven, Beeren en Lijnxen.

Voort-togt van Steckby.

Met 't aenbreecken des volgenden daghs, vertrocken wy weer van *Steckby*; ſettende onſen wegh na de Bergh-wercken voort. Tegens den avond quaemen wy by de Smelt-hut; alwaer wy, nae de gewoonte deeſes Lands, onthaeld wierden met Taback, Brandewijn en Bier; ſoo veel als wy verdragen moghten.

Nae de Berg-wercken.

Hier quam ick by een *Commis*, die, vermits hy een Edelman uyt *Noorwegen* in *Franckrijck* had gediend, goed *Franſch* ſprack. 'k Verhaelde hem, hoe de begeerte, om de Berg-wercken te mogen beſightigen, my derwaerts had gevoerd; en bad hem, my de Vriendſchap te willen bewijſen, om my hier in de behulpſaeme hand te bieden. Hy beloofde, 's anderen daeghs my in deeſe ſaeck te ſullen vergenoegen. Nae dat wy nu twee uyren langh vry ſterck met malkander hadden gedroncken, begaeven wy ons eyndelijck te bed.

VII. HOOFD-STUCK.

Noorweegsche *Bergh-wercken. Kraen, waer door Metal en Aerde uyt de* Mijn *werd opgehaeld. De Heer* Martiniere *daeld vijftigh vademen diepte nae beneden. Beeld sigh in, dat hy in de Hel was geraeckt. Arbeyd der Bergh-werckers. Wat hem in de Koper-*Mijn *weervoer. Begeeft sigh nae de Silver-*Mijn. *Arbeyders in de Smelt-Hut. Gesteltenis van 't Silver-Berghwerk. Werck-tijd en Daghloon der Arbeyders. Vertreck na* Drontheim.

MEt de volgende Dagh vertrock de Boode, met wien ick hier gekoomen was, en eenen der *Commisen* weer na *Drontheim*; na dat hy my eenen der Berg-meesters had aenbevoolen, die my 's anderendaeghs 's morgens met sigh na de gedagte *Mijnen* beloofde te voeren. Koomd by de Smelt-Hut.

Soo haest ick opgestaen was begaf ick my by hem, en gingh met hem na den voor heenen gedaghten *Commis*, die goed *Fransch* kon spreecken. Hy had den Ontbijt bereyd voor hem selven, voor my, en voor den Berg-meester, mijnen Leydsman. Onder 't eeten versoght de *Commis* aen de *Mijn*-Voogd, dat hy my in de *Mijn* aflaeten, en 't werck der Arbeyders daer laeten sien wou. Begeeft sig voorts na de Mijn.

Na gedaenen Ontbijt traeden wy voort, ontrent vijftigh schreden weghs van de Smelt-hut, welcke was gebouwd op een hoogen Berg, niet verr' van de Plaets daer men in 't Berg-werck gaet. Op den Top deeses Berghs staet seecker Gestel (*Machine*), van haer een Kraen genoemd; werdende van twee Mannen om gedraeyd, door middel van twee Raderen. D'eene gaet in 't eene, d'ander' in 't ander Rad; en door dit omdraeyen windense groote Stucken uyt de *Mijn* na boven; somtijds Metal, somtijds Aerde; even op soodaenigh een wijs, als men de Pottebackers Leem te Parijs plagh uyt te winden: (of gelijckmen by ons, door een diergelijcke Kraen, de Wijnen en andere swaere dingen uyt de Schepen ophijsd). Kraen, waer door Metal en Aerde uyt de Mijnen werd opgehaeld.

De Berg-meester en ick setteden ons in een houten Vat, of Kuyp, met Ysere Banden en Touwen wel verseeckerd. Dus daelden wy beneden in de *Mijn*, ter diepte van wel vijftigh vademen. Hy daeldt

Neer

Vijftigh vademen na beneeden, en beeld sigh in, dat hy in de Hel is geraeckt.

Neer-gekoomen zijnde, kon ick my niet anders inbeelden, of ick was in de Hel geraeckt. Want hier saghmen niet anders, als duystere, verschricklijcke Hoolen; groote Vyeren, en dan noch de Berg-lieden, welcke al t' saemen, soo veel als 'er waeren, enckele Duyvels scheenen te zijn. Aen haer Ligchaem haddense swarte Leedere Klederen; en op 't Hoofd Leedere Kappen, gelijck onse Priesters in de Winter gemeenlijck dragen; welcke na beneeden spits toe liepen. 't Overige was breed, boven op en over de Neus t' saem gevoegdt, om voor den Roock bevrijd te blijven. Voorts had yeder een Schoots-vel van de selve stof voor 't Lijf. *Sie eene deeser Berglieden afgebeeld Fig.* I. *No.* 1.

Arbeyd der Bergwerckers.

Haeren arbeydt in dit Berg-werck is meenigerley. Eenige houwen en slaen 't Kooper in stucken. Andere ondersoecken met hare Wercktuygen, offe Kooper-gangen moghten vinden; of oock Water aentreffen, 't welck somtijds in de grond verborgen leght. Onlanghs geleeden borst het uyt met soodaenigh een geweld, datse gesaementlijck souden hebben moeten verdrincken, indiense 't gevaer niet met groote sorgvuldigheyd hadden voor-gekoomen.

Wat hem in de Kooper-Mijn weervoer.

Vermits nu de Berg-meester, die met my neer gedaeld was, bemerckte, dat ick van een seldsaeme koude wierd aengetast, soo trock hy een Klockje, ten teecken, datmen ons weer na booven sou ophaelen: 't Welck dan oock geschiedede, in even soo een korte tijd, alsse ons hadden neer-gelaten. Daer op keerden wy weer na de Smelt-hut; alwaer ick mijnen *Franschen* Tolck vond, ons verwagtende, om ons de Middag-maeltijd met hem te doen nuttigen.

Hy begeeft sigh verder na 't Silver-Berghwerck.

Doe wy van den Disch waeren opgestaen; deed deese *Commis* drie Paerden Sadelen, een voor hem selven, d'andere twee voor den Berg-meester en my; om daer op te rijden na de Silver-*Mijn*, en die oock te besightigen; leggende ontrent twee Mijlen weghs hier van daen. Daer gekoomen zijnde, traeden wy af voor 't Huys des *Intendants*, of Over-Opsighters; die ons seer vriendlijck ontfingh; en yeder van ons een goed Glas vol Brandewijn aenbood, na dat hy selver eerst had gedroncken. Hy verwelkoomde ons Hoflijck genoegh, en onthaelde ons daer na met Taback en Bier.

Voorts

Arbeyders in de Smelt-hut.

Voorts voerde hy ons na de Silver-Smelt-hut, niet verder als ontrent 't vierde deel eener Mijl van ſijn Huys gelegen; en by na ſoodanigh geſteld, als wy de Koper-Smelt-hut hadden gevonden; oock wel voorſien van allerley Werck-lieden. Eenige ſcheydeden 't Silver af van d'Aerde. Andere wieſſchen 't. Sommige ſmolten 't. Noch andere maeckten 't fijn; en wederom andere ſmededen 't tot Stucken; alles ten dienſt ſijner Majeſteyt.

Geſteltenis van de Silver-Mijn.

Van deeſe Smelt-hut gingen wy na 't Berg-werck, in eenen daer tegens over gelegenen Bergh; waer in ick, nevens de Berg-meeſter, neerdaelde. 'k Vond geen onderſcheyd tuſſchen deeſe en de voorige *Mijn*. De Hoolen; 't Vuyr; de Klederen der Berg-knegten, en de manier des Werckens quamen ganſch over een: Gelijck oock de tijd des Arbeydens, welcke is, drie uren voor, en drie uren na de middag in de Lente en Herfſt. Doch 's Somers t' elckens een uyr meer; te weeten, vier en vier uren. In d'overſchietende tijd maeckenſe ſigh vroolijck; danſſende na 't geluyd van haere Lieren, Hackeborden, en andere Speel-tuygen. 'k Had 't geluck, van ſulcks te ſien op den eerſten avond, doe ick in de Koper-Smelt-hut was gekoomen. Geduerende de Winter arbeydenſe gantſch niet; doch werden echter even ſoo wel, als ſſe werckten, betaeld.

Werck-tijd der Arbeyders.

Weerkeeringh na Drontheim.

Na dat wy nu al de byſonderheden der Silver-*Mijn* hadden beſightigd, keerden wy te rugg' na 't Huys des *Intendants*, of Over-Opſigters, onſen Waerd; by wien wy 's Avonds aten, en dien Naght ſliepen. De volgende Morgen, na gedaene Ontbijt, namen wy Afſcheyd van hem; begaeven ons te Paerd, en hielden 't Middag-mael in 't Koper-Bergwerck: Van waer ick (den meer-gemelden *Commis*, die *Franſch* ſprack, voor ſijn goed onthael vriendlijck bedanckt hebbende) my weer na *Drontheim* begaf; werdende vergeſelſchapt van de Berg-meeſter.

VIII. HOOFD-STUCK.

De Heer Martiniere *treckt uyt de* Mijnen *weer te rugg' na* Drontheim.

heim. *Moet onderwegen by een Boer vernaghten. Hoe hy onthaeld werd. Sterck suypen van Taback en Brandewijn. Sleghte Slaep-plaets. Aenkoomst te* Drontheim.

Moet onderwegen by een Boer vernagten.

NIet boven de derdehalve Mijl wegs waren wy voort gereden, wanneer ons d'avond begon t' overvallen: Derhalven moesten wy ons begeven na een niet verr' van onsen wegh afgelegen Boeren-huys, aen welcken Boer de Berg-Meester kennis had. 'k Moet bekennen, dat hy ons na sijne gelegenheyd seer wel onthaelde. Ten Avond-eten settede hy ons voor een Faisant, nevens een goede Haes, welcke hy, na een uyr Jagens, gevangen had; want in dit Land staet de Jagt een yeder vry. Stracks op onse aenkoomst begroetede hy ons met Bier, Taback en Brandewijn.

Sterck suypen van Taback, Bier en Brandewijn.

Na de gedane Avond-maeltijd begonden wy weer Taback te smoocken; oock na ons beste vermogen Bier en Brandewijn in 't lijf te gieten; waer in wy by na tot aen den Morgen toe volhardeden. D'Arme Boer was boven maten seer verblijd, vermits de Berg-Meester hem d'eere deed, van hem te besoeken, en een goeden roes te drincken. Hy liet sigh voorstaen, dat hy niet minder de Kroesen moest ligten, als sijne Gasten deden; en kreegh derhalven de dampen niet weynigh in 't Hoofd. Daer na wierd midden in 't Vertreck een Stroo-sack neergeworpen; waer op sy sigh neerleyden; en ick my nevens haer; verwagtende d'aenkoomst des Daghs.

Slegte Leg-plaets.

Koomd weer te Drontheim.

Doe nu de Son alreeds was opgegaen, lagen de Berg-Meester en de Boer noch in een diepe Slaep. Doch vermits mijn voornemen was, op den aenstaenden avond te *Drontheim* te zijn, soo liet ick ondertusschen de Paerden vaerdigh, en de Vroeg-kost gereet maecken: Weckte haer oock op door een groot geruysch.

Als wy nu ons ter neer geset, en met malkander een goede Maeltijd gedaen hadden, namen wy afscheydt van onsen Waerd; gingen te Paerd sitten, en reeden soo spoedigh aen, dat wy noch voor de Naght te *Drontheim* quamen.

IX. HOOFD-STUCK.

De Heer Martiniere *gaet van* Drontheim *weer t' Scheep. Kalmte op Zee. Besluyt, om met de Boot aen Land te vaeren, en aldaer van een Toveraer Wind te koopen. Handeling met den selven. Die drie knopen in een kleyn Lijnen doeckje legt. Wat gevolghd is op de losdoening der eerste, tweede, en derde knoop. Gevaer van te verdwalen.*

Twee daegen hier na, als wy alles, 't geen ontladen moest worden, gelost, en den Voorraed, die d'*Intendant-Generael*, of Opper-Opsighter over de *Mijnen*, volgens aen hem gesondene orde, ons moest behandigen, weer in genomen hadden, gingen wy, wijl de Wind goed was, t' Scheep, en righteden de Seylen, om onse voorgenoomene Reys te vervolgen. Vertreck na Drontheim.

Eenige daegen agter malkander voeren wy geluckigh voort, tot dat wy onder de Noord-Circkel (*Circulus Arcticus*) quamen; alwaer ons plotslijck een groote Kalmte overviel, niet verr' van 't Land zijnde. Vermits wy nu gehoord hadden, dat de Lieden, welcke in dit Gewest woonden, gelijck oock de geene, die sigh onthouden aen de *Finlandsche* Kust, meerendeel Toveraers zijn, soo deeden wy onse Boot vaerdigh maecken, en sommige van ons Scheeps-Volck daer meê aen Land vaeren, om in 't aldernaeste Dorp, 't welckse souden konnen aentreffen, soodaenigh een Persoon te gaen soecken. Kalmte op Zee, welke haer doet besluyten

Hier vraegdense na den ervarensten Swart-konstenaer, die Windt kon verkoopen. En alsmen haer nu sulck eenen had aengeweesen, soo verhaeldense hem, wat haere begeerte was; en versoghten, dat hy haer een goede Wind wou maecken, om haer na *Mourmans Koimore* te voeren. Doch hy gaf tot antwoord, dat hy sulcks niet doen kon, vermits sijne Magt sigh niet verder uyt-streckte, als tot aen 't Voor-gebergt *Rouxella*; welcke Plaets taemlijck verr' hier van daen, en niet wijd van de *Noord-Caep* leght. Sy vonden goed, hem met haer na 't Schip te neemen, en aldaer met hem in verdragh te treeden; gevende hem ondertusschen goede moed, datse hem tot genoegen voldoen souden. Na Land te varen, om aldaer van een Toveraer Wind koopen.

Die drie knopen in een kleyn Lijnen Doeckje legt.

Daer op begavenſe ſigh met deeſen Toveraer en drie ſijner Medgeſellen in een kleyn Viſſchers Schuytje, 't welckſe hier vonden; en bragten hem ſoo in 't groote Schip, alwaer wy met hem over een quamen, dat wy hem ſouden geven een pond Toeback en thien Silvere Kroonen. Hier voor maeckte hy aen den hoeck van ons voorſte Maſt-Seyl een ſtuckje Lijnwaed vaſt, ontrent eene voet langh, en vier vingeren breed; waer in hy drie knoopen leyde; ſeggende: Dit ſal 't doen. Stracks daer na traden hy en ſijne Mackers in de gedagte kleyne Schuyt, en begaven ſigh weer na Land.

D'eerſte knoop los gedaen zijnde,

Soo haeſtſe ons Schip hadden verlaeten, ontdeed onſe Schipper d'eerſte knoop van 't doeckje; waer op wy bequamen de ſchoonſte Weſt-Suyd-Weſten Wind, die wy oyt hadden moogen wenſchen: Welcke ons Schip, en d'andere van ons geſelſchap, dertig Mijlen voort bragt, tot aen de *Mael-ſtroom*, eer wy de tweede knoop behoefden los te maecken.

Geeft haer een goede Windt, tot aen de Mael-ſtroom; een gevaerlijcke Plaets.

Deeſe *Maelſtroom* is de grootſte Wervel, of Draey-kolck, in de geheele Noord-Zee, waer in meenigh Schip (deſelve, eermen 't gewaer werd, te na by koomende) verlooren gaet. Derhalven de geene, welcke goede kennis van dit gevaer, en van de geſteltenis des Meirs hier ontrent hebben, aght of thien Mijlen hooger in Zee blijven, om alſoo te vermijden de meenighte der Steen-klippen, en meer andere Water-wervels, welcke ſes of ſeven Mijlen van 't Strand leggen.

Ontdoening der tweede knoop.

Als nu de Wind ſigh omkeerde, en na 't Noorden liep, deed onſe Schipper de tweede knoop los; en kreegh daer op weer een even ſoo goede Wind, tot aen 't Geberght *Rouxella*; Alwaer ſigh terſtond onſe Streeck-wijſer (*Compas*) veranderde; en de Naeld wendede ſigh ſes punĉten te rugg': Waer uyt wy vermoededen, dat in Geberght Magneet-ſteenen moeſten zijn. Of dit nu inderdaed ſoodanigh is, beveel ick aen 't verder onderſoeck. Ondertuſſchen weet ick dit gewiſſelijck, dat wy in onſe wegh ſouden verdwaeld hebben, indien onſe Stierman niet ſeer wel ervaren waere geweeſt.

Seldſaemheyd aen 't Compas.

Gevaer van te verdwalen.

Vermits wy nu meenden, dat onſe andere Schepen ſigh bevonden in even ſoodanig een ſtaet, als wy, ſoo ſtack onſe Stierman, op aenleyding van ſijn *Compas*, een Vlag uyt op de Focke-maſt, om deſelve daer door een Teecken te geven, datſe

hem

hem souden volgen. De gelegenheyd deser Plaets was hem genoeg bekend, vermits hy verscheydene Reysen derwaerts gedaen had met de *Hollanders*; welcke, wanneerse hier koomen, maer alleen na haere Zee-Kaert voort seylen.

Twee gantsche Dagen en Nagten bragten wy door in desen gantsch verwarden staet. Maer naderhand, als wy een goed stuck wegs van 't Voor-Gebergt waren afgeraeckt, wendede de *Compas*-Naeld sigh weer na haer Middel-punt: Doe begon de Wind te stillen; derhalven de Schipper de derde en laetste knoop ontdeed.

Derde knoop los gedaen.

TOE-DOENINGH.

De Wind-verkoopingh der Toversche *Lappen* is wel van veele, en selfs aensienlijcke Mannen beschreven geworden; maer oock van een groot deel, soo gemeene, als verstandige en wel-geoeffende Lieden, niet alleen in twijffel getrocken, maer oock voor een enckel verdightsel gehouden. Ondertusschen, wijl wy hier weer een varssche Getuyge hebben, die ons daer van bereight en verseeckerd, niet uyt hooren seggen, maer uyt eygener Ondervindingh, als die alles gehoord, gesien, en gevoeld heeft, soo konnen wy niet laeten, een volkoomen Historisch geloof aen deese saeck te geven: Te meer, wijl noch ongelooflijck noch onmogelijck is, dat de Satan sulcks sou konnen verrighten; als die niet swaer kan vallen, wanneer de Heere onse Godt hem sulcks toelaet, de Lught ontrent een Schip soodaenigh, meer of min hevigh, te bewegen, dat 't selve daer door snel en meer snel werd voort gedreven: Even door deselve beweegingh of een saghte of een harde Wind, of een geweldige Storm veroorsaeckende. Van deese Wind-verkoopingh der Toversche *Fin-Lappen*, hebben wy noch andere Berighten en Voorbeelden by gebraght in 't *derde Deel* onser *Groote Historische Rariteyt-kamer*, *van pag.* 304. *tot* 316.; daer wy oock spreecken van, en ondersoeck doen op 't Onweer-maecken van Donder, Regen, en Hagel der Toveraers en Tovereslen. Ondertusschen begaense een seer schrickelijcke Sonde, een verfoeylijcke Grouwel voor den Heere onsen God, die van deese Satans-Slaven Wind koopen, en alsoo reghtdraeds nae den Duyvel gaen, om hulp in haere verlegenheyd te bekoomen. Van de seer vreeslijcke *Noorweeghsche* Draey-kolck, die alle groote en kleyne Schepen, voorts allerley dingen, in deese Kronckel-wervel koomende te geraecken, den tijd van ses uyren langh inslockt, sonder datmen weet, waer yets daer van blijft; daer na in ses andere uyren alles weer uytwerpt. Waerom sulcks geschied; en d'oorsaeken deeses Draey-kolks: 't Grouwlijck geschal, 't welk daer ontrent werd gehoord: De *Figuerlijcke* Afbeeldingh van d'inwendige gelegenheyd deeses Water-wervels; met aenwijsingh, waer de meenighte des ingeswolgen Waters, en d'ingeslockte dingen blyven, hebben wy, ver-

Aenmercking op 't voorgaende verhael van de Windverkoping der Toversche Lappen.

En aenwijsing, waer wy breder berigten van dese saeck hebben gegeven.

Vreeslijcke Noorweegsche Draey-kolck; die d'eene ses uyren alles wat daer in koomd inslockt;

d'andere fes uyren weer uyt werpt.

verhandeld en voor-gesteld in 't *tweede Deel* onser *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost- en West-Indische verwonderens-waerdige dingen*, *van pag.* 1113. *tot* 1119. Oock geven wy eenigh bericht van *Noorwegen* en de *Noordsche Landen*, nevens sommige seldsaemheden der selve, in 't selve *tweede Deel*, *pag.* 650. *en anderwegen.* Desgelijcks van d'*Americaensche* Toveraers en seldsaeme Onweermaeckers, *vierde Deel*, *pag.* 1350. De *Geographische* en *Historische* Beschrijving aller *Noordsche* Landen, kan men vinden in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Weereld-beschrijvingh van Sanson d'Abbeville.*

X. HOOFD-STUCK.

Geweldigen Storm, op 't losdoen van de derde gekoghte Wind-knoop ontstaen. 't Schip stoot tegens een Klip, en bekoomd een gat in de Kiel. Groot gevaer. De Windt bedaerd sigh. Grooten arbeyd, ter oorsaeck van 't lecke Schip. Komen by 't Slot Wardhus. *En voorts te* Varanger.

Geweldige Storm-Wind op 't ontdoen van de derde knoop.

SOo haest de gedagte laetste knoop ontbonden was, ontstond soo een geweldige, ja grouwlijcke Noord-Noord-Westen-Wind, dat wy meenden, den gantschen Hemel sou ons op de Kop neer gevallen hebben: En dat God, uyt een regtvaerdige Gramschap over onse begane Sonde, daer in, dat wy den Toveraer gesogt en gehoor gegeven hadden, ons t'eenemael wou verdelgen. Vermits wy onse Seylen niet konden gebruycken, soo moesten wy ons overgeven aen de genade der Golven: Welcke ons schuddeden met soo een hevige Beweging, dat wy niet anders dagten, of ons Schip sou in stucken breecken, en wy alle na den Afgrond sincken.

Welcke sig noch vermeerderde.

Als wy nu niet boven de twaelf Mijlen wegs van Land waren, en nauwlijcks, onaengesien alle moeyte, vermogten Zee te houden, konden wy ons evenwel niet inbeelden, dat 't geweld deses ongueren Winds ons, tegens onsen wil, derwaerts sou drijven. Doch wy maeckten onse Reeckening buyten den Waerd. Want op den derden Dagh ontrent de Middag ontstond plotslijck noch een veel grouwlijcker Storm, welcke ons onder de Steen-Klippen dreef; stootende ons seer geweldig aen tegens eene der selve, ontrent dertig Mijlen van

't Schip stoot te-

van de *Caep*, of Aenvaert, opwaerts; en vier Mijlen van 't Strand. Ons Schip bequam hier door een seer groote Barst; en nu begon een yeder sigh tot bidden te begeven; want wy alle meenden, dat dit de laetste Dagh onses Levens sou zijn.

gens een Klip; en krijgt een Barst.

't Is waeragtig, dat noch ick, noch yemand anders, sigh oyt in grooter gevaer had bevonden. Yeder oogenblick verwagteden wy, dat ons Schip voorts ten vollen in stucken sou stoten. Maer eyndlijck maeckte, door een sonderlinge schicking Gods, de grootte en 't geweld der Baeren ons weer los; dryvende ons ontrent een Pistool-schoot wegs van de Klip af, sonder mercklijck-groote schade des Schips; behalven dat het in de Kiel, of onder aen den Bodem, een kleyn gat bequam; waer door eenig Water inliep: Oock was yets aen 't Boord in stucken geslagen. Dit veroorsaeckte, dat wy geduerig aen 't Pompen moesten blijven, en gaf ons onophoudlijck werck.

Seer groot gevaer, daerse sigh in bevonden.

Op den vierden Dagh, als nu de Storm opgehouden, 't We'er sigh bedaerd had, en de Lugt weer klaer geworden was, wierden wy d'andere Schepen onses Geselschaps niet gewaer; derhalven wy over deselve seer bekommerd waren. Echter lieten wy hier door ons niet verhinderen in de voortsetting onser Reys, wijl de Wind hier toe sigh ons eenighsins gunstig toonde.

De Wind bedaerd sigh.

Maer vermits wy ons Schip leck, daer-en-boven onsen arbeyd in 't uytpompen des Waters groot en onophoudlijck bevonden, soo daght ons best te zijn, een bequame Plaets te gaen-soecken, daer wy verseeckerd leggen; 't bekoomene gat stoppen, en ons wat verquicken mogten. Doch wijl de Noord-Zee langs de Kust vol Steen-Klippen is; ter welcker oorsaeck men aen der selver Zee-boesems en Havens niet kan geraecken, soo moesten wy noch twee dagen lang op Zee blijven, eer wy in veyligheyd konden koomen.

't Leck van 't Schip veroorsaeckt haer grooten arbeyd.

Eyndlijck quamen wy op den vierden Dagh 's morgens op de Kust by *Wardhus*; zijnde een Kasteel, 't welck de *Deenen* gebouwd, en waer in sy een Besetting, oock een *Commissaris* of Gemagtigde hebben, om te passen op alle *Duytsche* Schepen, welcke van *Archangel* gintsch en herwaerts op de Witte-Zee varen. De hier leggende Amptenaers lieten ons gantsch Hoflijck voor by seylen, sonder yemand aen ons Boord te senden;

Komen by 't Kasteel Wardhus, en voorts by Varanger.

den; wijlſe aen onſe Vlaggen wel ſagen, dat wy *Deenen* waren. Doe wy voorby 't Slot voeren, begroeteden wy haer met ons Geſchut, en quamen in de Zee van *Varanger*; daer wy ons Ancker uyt wierpen, ontrent een halve Mijl van de Stad af.

XI. HOOFD-STUCK.

Aenkoomſt des Heeren Martiniere *te* Varanger *in* Deenſch-Lapland. *D'Inwooners verwonderen ſigh over deeſe Aenkomelingen. Vergunnen haer haere Haven, om hun Schip in de ſelve te moogen verbeeteren.*

Martiniere en ſommige andere varen aen Land.

TEr gedagter plaets gekoomen zijnde, lieten wy onſe Boot neer in Zee. Ondertuſſchen was 'er niemand onder ons alle, die van dit Geweſt, 't welck gantſch rauw en wild ſigh vertoonde, eenige d'alderminſte kennis had. Onſer ſeven, nevens de Schipper, waeghden ſigh, om een kleyn ſtuck wegs opwaerts te gaen; op dat wy ſagen, of wy een bequame Plaets, of eenige Inwooners, welcke ons behulplijck konden zijn, vinden mogten.

Komen in de Stad Varanger.

Als wy nu ontrent een halve Mijl voort-geſtapt waren, quamen wy in een wel-bewoonde Stadt, hebbende een goede Haven en Legh-plaets. Deſe Stad is genoemd *Varanger*. 't Volck liep met groote hoopen by een; ſigh ontſettende, wijlſe ons in ſoodanig een toeruſting ſagen aenkomen; en bekeecken ons met ſeer groote verwondering.

D'Inwooners over haer ſeer verwonderdt zijnde,

Onſe Schipper, die de *Noordſche* Tael verſtond, en oock kon ſpreecken, bad haer vriendlijck, te willen toelaten, dat wy ons Schip aen Strand brengen, en 't ſelve daer van de geledeneſchade weer verbeteren mogten. Doeſe nu hoorden, dat wy Kooplieden waren; en dat ons voornemen was, Wal-Ruſſen (van de *Françoiſen* genoemd *Cheval Marin*, dat is, Zee-Roſſen, of Zee-Paerden) te Viſſchen, ſoo bodenſe ons ſoo wel hare hulp, als hare Haven aen. 't Een en 't ander wierd van ons aengenomen met een groot welgevallen.

Vergunnen haer hare

Na dat wy de gedagte Haven beſigtigd hadden, keerden wy weer na ons Schip: En wijl wy 't ſelve noodwendig moeſten ver-

verligten, soo namen wy onsen Ballast (bestaende uyt Sand) daer uyt; nevens eenige Kisten Taback, en sommige Packen Lijnwaed; welcke wy, indien de gelegenheyd voorquam, aen d'Inwooners dagten te verruylen. Na de gedane ontlaeding bragten wy 't gedagte Lijnwaed en de Taback in een niet verr' van 't Strand gelegen Huys; 't welck onse Schipper en de *Factoor* der Kooplieden soodanigh verseeckerden, dat de Waren daer in genoegsaem veylig konden zijn. **Haven, om haer Schip te mogen verbeteren.**

XII. HOOFD-STUCK.

Taback, aen deese Lappen *vereerd, van haer seer hoogh gehouden. Seldsaeme Spijsen der* Deensche Laplanders. *Haere walgh van de goede* Deensche *Kost. Van welcke dingen sy haeren Dranck bereyden. Haere Brandewijn. Zijn meerendeel Toveraers: En gantsch Bygelovigh. Haere Ligchaems-gesteltenis. Geylheyd haerer Vrouwen. Kleedingh, waer van gemaeckt. Draght der Manspersoonen. Haer Voet- en Hoofd-deckſel. Huysen. Hoese 's Naghts slaepen sonder Bedden. Seldsaem Bygeloof ontrent haere Katten; van* Martiniere *voor Duyvelen gehouden.*

OP dat wy nu tusschen ons en dit Volck, 't welck, gelijck alreeds gesegd is, *Laplanders* waren, een goed vertrouwen mogten opregten, soo vereerden wy haer eenige opgerolde Taback; diese ontfingen met soo een groote blijdschap, als of 't stucken Gouds waren geweest. Hier tegens dedense ons Geschencken van soodanige dingen alsse hadden; te weeten, seecker slagh van gedroogde Visch, van haer gebruyckt in plaets van Brood; en Vleesch van Ren-dieren (welcke maer alleen in *Laplandt*, *Boranday*, *Samojessie* en *Siberien* werden gevonden) Beeren, en andere wilde Beesten, welckers gelijck wy noyt te vooren hadden gesien. Desgelijcks gavense ons varsche Visch, sonder Sout gekoockt; welcke sommige onder haer in 't Vet van andere Visschen, andere in een scharpe vogtigheyd in-doopten; welcke vogtigheyd sy tot haren Dranck nuttigen. **Taback van de Lappen seer hoogh gehouden. Seldsame Spijsen der Deensche-Lappen.**

Doch vermits niemandt onder ons lust had, om van hare Compost yets te proeven, soo waren wy blijde, dat wy onse **Hare walg' en afkeer**

van de goede Deensche Kost. eygene Voorraed konden aen-tasten; bestaende in goede Tweeback, of *Biscuit*, en gesouten Rund-vleesch. Wy booden haer dese onse Spijs wel aen; doch soo haestse deselve in haren mond hadden genoomen, spoogense die weer uyt; met even soodanig een af-keer, als wy van hare kost hadden. Echter dronckense, ons ten geval, van ons Bier en Brandewijn: Maer niet met sulck een lust en smaeck, alsse haer eygene Dranck in 't lijf goten: Welckese bereyden van varsch Water, Genever-besiën, en noch eenige andere Besiën, hebbende de gedaente van Linsen; maer waer van de naem my vergeten is. Van dese hebbense een grooten overvloed; en sy wassen gelijck de gedachte Genever-besiën, onder de bladeren eens Kruyds, sigh vergelijckende met ons Vaern-kruyd, doch dicker en hooger; waer van ick de weergade in geene Kruyd-boecken heb konnen vinden.

Van welcke dingen sy haeren Dranck maecken.

Haere Brandewijn. Sy hebben seecker slagh van Brandewijn, welckese *distilleeren* in een kopere daer toe bereydede *Distilleer*-ketel; waer in sy een soort van Koorn doen; gevende deselve soodanig een kragt, datse soo wel de Menschen droncken maeckt, als d'onse. Haren ordentlijcken of gewoonen Dranck is niet veel slegter als onse Wijn.

Sijn meerendeel Toveraers en gantsch bygelovig. Deese *Laplanders* (alhoewelse *Lutheranen* zijn, en oock hare Priesters [of Predikanten] hebben, welcke haer leeren en onderwijsen) werden echter seer seldsaem van de Duyvel geplaegd. Meerendeel zijnse Toveraers; en soo overgelovig, datse, wanneer haer eenig Dier bejegend; 't welckse voor ongeluckig houden, terstond in aller haest weer te rugg' na hare Huysen keeren, en van dien geheelen dagh daer niet weer uyt komen. Wanneerse sigh ter Visschery begeven, haer Net uyt werpen, en niet meer als eenen Visch op trecken, soo houdense sulks voor een boos teecken; begeven sigh na Huys; en Visschen van dien gantschen dagh niet meer.

Haere gesteltenis des Lighaems. Soo wel de Mannen als de Vrouwen zijn van een kleyne Postuer; doch wel geset, en gantsch geswind. 't Aengesigt is breed: De Neus ingebogen; de verwe vry bruyn; doch niet soo seer als van andere Noordsche Volckeren. D'oogen zijn kleyn, gelijck die van de Varckens; d'Oogbrauwen groot; sigh gemeenlijck uytstreckende tot aen de Slapen des Hoofds.

Swaer-

Swaermoedig en groof van Aert zijnse; sonder eenige hof-lijckheyt. Voorts t'eenemael Geyl; insonderheydt de Vrouws-persoonen; welcke sigh aen al d'aenkomende ten besten ge-ven, soo dickmael sy sulcks, sonder vrees voor haere Man-nen, doen konnen. Geylheyd der Vrouwen.

Haere Kleding is meenigerley; somtijds gemaeckt van groof Laecken; maer in 't gemeen van Elands of Ren-dieren Huy-den, 't Hayr buytenwaerts gekeerd. Haere Koussen zijn van deselve Stof. De Schoenen van een Visch-huyd, daer de Schubben noch op sitten; sonder aghter-le'er en ooren, op de manier der Pantoffelen. Haer Hoofd bedeckense gelijck de *Noorwegers*. Haer Hayr is in tweën verdeeld; 't eene deel hangd op d'eene, 't ander op d'andere Schouder neerwaerts af. De Muts, of Huyf (*Cornette*) is met rood Lijnwaed overtoogen: En dit is al 't Lijnwaed 't welckse aen haer Lig-chaem hebben. Andere dragen een Vel-stuck, wat breeder als tweemael een hand. 't Selve bindense aghter haer Hoofd t'samen, na de wijs der *Egyptenaren*. [*Sie Fig*. I. *No*. 2.] Derselver Kleedingh, waer van gemaeckt. Hoofd-decksel.

De Mans-klederen zijn al t' samen gemaeckt van de Huy-den der Ren-dieren; 't Hayr buytenwaerts gewend. 't Voor-naemste des Kleeds is 't Wambais, of liever de korte Rock, sig na beneden streckende tot over 't midden der Dgien; met een Broeck van even deselve Huyden bereydt. Daer onder heb-bense een paer Laersen aen de Beenen, soo aerdig toe-gesteld van een Visch-huyd, dat, osse schoon gantsch plomp en bot-groof schijnen te zijn, men echter niet lightlijck de Naed daer aen sou konnen vinden. Veele onder haer dragen geen Laer-sen, maer alleen Schoenen gelijck de Vrouwen. Op haer Hoofd hebbense een slag van ronde Mutsen, gelijck de Schip-pers dragen, gemaeckt van Elands of Ren-dieren Huyden, daer 't Hayr noch op sit; aen d'ooren geborduerd met een stuck eens Vosschen-balgs, somtijds wit, somtijds grauw. [*Sie Fi-guer* I. *No*. 3. Klederen der Mans-Persoonen. Schoone Mutsen.

Veele harer Huysen zijn gebouwd na de manier der Inwoo-ners in *Christiania*; hebbende daer in geen ander ligt, als 't geen van boven af invalt. Huysen.

Sy hebben geen Bedden, daerse 's Naghts op leggen; ge-lijck oock niet hare Nabueren de *Muscovitische Laplanders*, de Hoese 's Nachts Sla-

pen sonder Bedden.

Borandianen, *Samojeden*, *Siberianen*, *Zemblaners*, *Ysländers*, en andere *Noordsche* Volckeren. Sy strecken sigh midden op de Vloer cierlijck uyt in een Beeren-huyd; waer op groote en kleyne, Heer en Vrouw, Kinderen, Knegten en Maegden, al t' saem over hoop by een leggen, sonder eenig bedencken. Wanneerse nu 's Morgens op-staen, soo leggense hare Huyden regt ordentlijck weer op haer' oude plaets.

Seldsaem by-geloof en bedrijf ontrent hare Katten, van Martiniere voor Duyvelen gehouden.

Yeder Huys houd voor sigh selven een groote swarte Kat; waer meê sy veel bestel hebben, en waer van sy seer veel werck maecken. Sy spreecken met deselve, even als met vernuftige Menschen. Niets sullense ter hand nemen, voor datse de saeck eerst met hare Kat hebben beraedslaegd; wijlse geloven, dat dit Dier haer in hare voornemens behulplijck is. Yeder Nagt gaense uyt hare Huysen, om hare lieve Kat raed te vragen. Sy derven oock geen geluck hoopen op hare Jagt, Visch- en Vogel-vangst, of in andere verrigtingen, indien desen haren goeden Engel niet met haer ging. 'k Heb veele der selver gesien, en al t' samen hebbense de gestalte van een Kat. Echter segh ick, en geloof vastlijck, in aenmercking van haer vreeslijck aensien, datse niet anders als Duyvels konnen zijn. [*Sie Fig.* II. *No.* 1.

TOE-DOENINGH.

Breder berigten van de Lappen.

D'oorsaeck van de swartheyd der *Lappen*, welcke anders gantsch wit ter Weereld koomen, hebben wy aengeweesen in 't eerste Deel onser *Groote Historische Rariteyt-Kamer*, *pag.* 311. In welck Werck wy oock handelen, offe soo onvormlijck van Ligchaem en kleyn van Gestalte zijn, als veele voor-geven, *pag.* 309. Haere Gestalte, Gemoeds aert, Kost, Arghwaen; raesende woede haerer Vrouwen, alsse vertoornt zijn, *pag.* 313. Gierigheyd; Luyheyd; Ondankbaerheyd tegens haer' oud gewordene Ouders, *pag.* 315. Sonderlinge afkeer van Dievery, *pag.* 317. Houwlijcken; Huysenbouw; Bygelovigheden; seldsame Jagt-Ceremonien; Toveryen; en vreemde Gevallen daer ontrent, *tweede Deel*, *van pag.* 360. *tot pag.* 387. e. s. v.

XIII. HOOFD-STUCK.

Martiniere *en eenige andere begeven sigh, terwijl haer beschadighd Schip verbeterd word, dieper Landwaerts in. Ontmoetingh van*

twee

twee groote Beeren. Hoese deselve verdreven. Komen by Huysen, daerse haere rust neemen. Geschenck van een stuck Taback seer hoogh geaght.

ALs wy nu, 's daegs na onse aenkoomst te *Varanger*, ons Schip hadden ontladen, waren de Lieden deser Stadt ons seer behulplijck, in 't selve om te wenden, en tot de verbetering toe te brengen alles watse konden. Maer vermits de Schipper 't gedagte Schip veel meer beschadigd vond, als hy sigh had ingebeeld, soo bad hy d'Inwooners, hem te willen versorgen van soodanig Hout, als hy tot de herstelling van noden had. Sy maeckten hem bekend, dat 't selve te bekomen was, op eenen niet verr' daer van daen gelegenen Berg; ja hebben 't hem oock selfs toegebragt. Verbetering des beschadigden Schips.

Vermits nu de *Factoor* der Kooplieden bemerckte, dat tot de verbetering des Schips eenigen tijd sou moeten verloopen, soo nam hy voor, wat dieper in 't Land te willen gaen, om te sien, of hy daer yets sou konnen vinden, 't welck hy voor de *Deensche* Waren sou mogen inruylen. De Factoor der Kooplieden,

Tot sijne Reys-gesellen op desen Wegh verkoos hy my, en noch twee andere uyt den geheelen hoop. De volgende Morgen, zijnde den twaelfden der Lentemaend, namen wy met ons Taback en Lijnwaed, om te verhandelen; desgelijcks Biscuit, of Tweeback, en gesoutene Spijs, tot onsen Voorraed om t' eeten. Wy voerden met ons drie van d'Inwooners deses Lands; soo om ons Packtuyg te dragen, als om ons den wegh te wijsen. Dus gingen wy voort door Bosschen, Bergen en Dalen, tot ontrent 's avonds ten vier uyren toe; ter welcker tijd wy twee witte, uytsteeckend-groote wilde Beeren in 't gesigt kregen; die sigh na ons toe begaven; waer door wy ons in geen kleyne vrees bevonden. Nevens Martiniere en drie Lappen, dienende tot Wegwijsers, begeven sigh dieper Landwaerts in.

Als onse Geleyds-lieden desen onsen anghst bemerckten, soo bevalense ons, onbekommerd te zijn; seggende: Indiense sigh onderstonden ons te naerderen, soo hadden wy niet anders te doen, als na ons Geweer te tasten, want dan soudense de vlugt nemen. Om nu hier van een proef te hebben, soo begonden wy onse Roers te spannen, en de Pan vaerdig te maecken. Soo haestse sulcks gewaer wierden, liepense wegh, onaenge- Ontmoetingh van twee groote Beeren; en hoese die verdreven.

aengesien wy noch afschooten, noch Buskruyd af brandeden, waer van sy den reuck hadden moogen vernemen. Hier op hebben wy haer niet meer gesien.

Komen by Huysen.

Ontrent een uyr daer na, als wy van een Bergh afgingen, en nu beneden waren gekomen, vonden wy twaelf Huysen, staende een taemlijcke wijdte van malkander. Niet verr' van daer bevonden sigh twee Kudden Dieren, de Harten gelijck, welcke Rangifers, of Ren-dieren waren, volgens 't bericht onser Weghwijsers.

Geschenck van een stuckje Taback, seer hoog geagt van den Waerd daerse vernagteden.

In dit Vleckje, of Dorpje, gekomen zijnde, braghten sy ons in een Huys; alwaer wy rusteden; wijl wy ons, wegens de lange en moeylijcke Reys, desgelijcks wegens de sware last onser meê genomene Waren, vry seer afgemat bevonden. 't Eerste dat wy deden, was, aen onsen Huys-waerd een stuckje Taback te vereeren; 't welck hem boven maten aengenaem was. Hy seyde ons, dat hy in negen Maenden tijds geen diergelijcke Vereeringh had bekomen. Om nu onse milddadigheyd te vergelden, gaf hy ons wat van sijne Brandewijn; een stuck varsch Ren-dieren vleesch, en gedrooghde Visch. Dit Geschenck deelden wy uyt aen onse Wegh-wijsers, en onthaelden haer daer meê., terwijl wy ons selven versorgden van onse eygene meêgenomene Voorraed. Na gehoudene Maeltijd gingen wy neerleggen op een groote witte Beeren-huyd; nemende alsoo onse Naght-rust na de gewoonte deses Lands.

XIV. HOOFD-STUCK.

Handel van Vellen, tegens Lijnwaed en Taback. Verdere Toght, dieper Landwaerts in, op Sleden, voortgetrocken van Ren-dieren. Goede voorsorge tegens de koude. Seldsaemheyd ontrent de Ren-dieren. Boven maeten snelle voortgangh der Sleden. Komen aen een groot Land-Vleck; en hoese daer ontfangen wierden. Goede Boter en Kaes, gemaeckt van de Melck der Ren-Dieren, welcke Vrouwlijck zijn. Haer uytsteeckende geswindheyd.

Handel van Vellen tegens Lijn-

DOe wy 's anderen daeghs 's Morgens opgestaen waren, versoghten wy te weeten, of onsen Huys-waerd niet yets te verruylen had, tegens ons Lijnwaed en Taback: Hy antwoor-

antwoordede, dat hy had Vellen van Wolven, witte Eeckhoornen, en diergelijcke: Dat oock zijne Nabueren noch meer der selver hadden; welckese, gelijck hy geloofde, geerne tegens onse Waren souden willen vermangelen. Wijl wy nu deselve begeerden te sien, soo bragtense die tot ons; en te gelijck vier Packen Klederen, gemaeckt van Ren-dieren Le'er, om ons voor de koude te bewaren. Eenige deser dingen gavense ons voor Taback, en eenige voor Lijnwaed.

waed en Taback.

Vermits nu hier niet meer te handelen was, versogten wy van den Waerd, dat hy ons van Ren-dieren wou versien, om ons dieper in 't Land te voeren. Nauwlijcks hadden wy hem onse begeerte voor gedragen, of hy trad voor de deur; nam sijnen Hoorn, en blies daer op. Terstond quamen veerthien of vijfthien deser Dieren by hem; waer uyt hy 'er ses verkoos; deselve toerustede, en voor ses Sleeden spande, welcke gemaeckt waren gelijck een kleyne Schuyt; rustende op vier kleyne Balken, en vast geheght aen een stuck Houts, twee voeten langer als de Sleede.

Verdere Toght dieper Landwaerts in; op Sleeden.

In eene der selve deeden wy onsen Voorraed: En na dat wy twee onser Wegh-wijsers met Taback te vreden gesteld hadden, lieten wy haer weer na Huys keeren, behoudende maer alleen den derden by ons, om ons te geleyden; vermits hy was geweest in 't andere *Lapland*, behorende onder de Heerschappy des Groot-Vorsts van *Muscovien*; hebbende goede kennis van de Spraeck deses Volcks; gelijck oock van 't gantsche Land, en de Tael der *Killoppen*.

Voort getrocken van Rendieren.

Als wy nu ons yeder bysonder in een Sleede hadden geset, aengedaen met de *Laplandsche* Kleding, welcke wy van d'Inwooners hadden ingeruyld, wierd onser elck met een witte Beeren-huyd bedeckt. Alsse ons oock aen onse Wagen hadden vast gemaeckt met een brede Riem van de Huyd eens Ren-diers, soo gavense ons, Hoofd voor Hoofd, twee Glasen Brandewijn in 't lijf, en een korte stock, onder aen met Yser beslagen, in de hand, om ons daer aen vast te houden, en daer meê te verhoeden, dat wy niet om verr' geworpen wierden by yeder Steen of Tronck eens Booms, aen welcke wy moghten aenstoten.

Goede voorforge tegens de Koude.

Als wy nu aldus tot de de Reys toegerust en vaerdigh waren,

Seldsaeme

heyd ontrent de Ren-dieren.

ren, murmelde onſe Huys-waerd, dien de gedaghte Ren-dieren toe-behoorden, yeder der ſelver eenige woorden in 't Oor; ſeggende haer (immers gelijck wy 't daer voor hielden), hoe verr' ſy ons te voeren hadden. Terſtond dedenſe ſoodanige ſprongen, dat wy ons inbeeldeden, ſoo veel Duyvelen, als 'er Ren-Dieren waren, voor onſe Sleeden te hebben. Op deſe wijs ſneldenſe met ons over Bergh, over Dal; ſonder dat wy haer eenigſins door ſlagen noopten. Dit duerde ſoo tot ontrent ſeven uyren in den Avond; ter welcker tijdt ſy ons bragten by een groot Land-Vleck, gelegen tuſſchen de Gebergh-ten; dight by een groot Meir.

Boven maten ſnelle voortgang.

Komen aen een groot Vleck; en hoeſe daer ontfangen wierden.

Doe wy by 't vierde Huys waren gekomen, ſtondenſe plotſlijck ſtil; ſtampende al t'ſamen met haer eene voet tegens d'aerde, even als offe haer' aenkoomſt bekend wilden maken. De Huys-heer dit geruyſch vernomen hebbende, quam terſtond met ſijne Knegten by ons. Eenen onder haer had een Kan, van Genever-beſſen-hout gemaeckt, vol Brandewijn; waer uyt hy yeder van ons een kleyne Schael, oock van Hout, toereyk-te, om te drincken; en ons alſoo te verquicken, eer wy uyt de Sleeden traden; wijl hy van onſen Weg-wijſer had vernomen, dat wy ons in geen kleyne Verwarringh bevonden, vermits wy niet gewoon waren, op ſoo een geſwinde en geweldige wijs voort-gevoert te worden.

Boter en Kaes gemaeckt

Deſe Ren-dieren, beyde van 't Manlijck en Vrouwlijck Geſlaght, hebben Hoornen, een weynigh korter als die van een Hart; krommer, rauwer, en niet ſoo veel getackt. De verwe is even ſoodanigh als die van onſe Harten. De Klauwen zijn gekloofd, en ſoo groot als die van een taemlijcken Os. Sy werden geweyd op Mos, waer van 't Land hier over al vol is.

Van Melck der Ren-Dieren.

De Wijfjens worden gemolken gelijck onſe Koejen. Van de Melck bereyden d'Inwooners reght-goede Boter en Kaes. Deſe Ren-dieren maeckenſe vaſt aen twee Stangen, welcke met Riemen van deſer Dieren Huyden aen de Sleeden zijn gehegt: Ontrent op deſelve wijs, als de Paerden voor onſe Caroſſen zijn geſpannen. Met welcke Riemen ſy de gedaghte Sleeden ongelooflijck ſnel voort-trecken, en, de reghte Wegh uyt, na de beſtemde Plaets brengen; ſonder datmen eenige moeyte

behoeft

behoeft te doen, om haer te regeeren of te bestieren. [*Sie hier van d'Afbeeldingh Fig.* I. *No.* 4.

TOE-DOENINGH.

'tSal de moeyte waerdigh zijn, den onkundigen Leeser eenigh verder bericht van deese Ren-Dieren, of Rheeën, te geven, uyt *Olaus Magnus*, *Johannes Schmidt*, *Erasmus Franciscus*, en andere Schrijvers. Sy worden genoemdt een slagh van Harten; doch zijn veel grooter, stercker en sneller. Sommige schrijven haer drie Hoornen toe. De tamme sietmen in *Bothnia* en *Groot Lapland*. Men spand haer voor de Sleden; derhalven haer oock de naem *Reiner*, of *Rancher*, of *Rangifer*, toegevoeghd is; vermits 't Span-tuygh, haer om de Hoornen en aen de Borst gedaen, *Rancha*, of oock *Locha*, werd geheeten. Derhalven *Rancher*, of *Reiner*, soo veel bedied, als een *Jock* of *Treck-Hart*. Alhoewel dien naem oock afkoomd van 't gewight haerer Hoornen, hebbende de gedaente van eenige Tacken eens Eycken-Booms. Onder dese Hoornen zijn de twee grooter als de derde; welcke midden op 't Hoofd sit, met eenige korter Tacken dan d'andere betelghd; waer meê sy 't Hoofd beschermen tegens de Vyandlijcke Dieren, insonderheyd tegens de Wolven; te gelijck haer een cierlijck aensien veroorsaeckende. *Schefferus* dese Beschrijvingh *Olai* verklarende, seghd, dat dit derde geenen Hoorn is, maer alleen een Tack, groeyende tusschen beyde de Hoornen; en de gestalte eens Hoorns vertonende; steeckende voor uyt. Op dese wijs soumen konnen seggen, dat sommige deser Dieren vier, vijf of ses Hoornen hebben. Die van de Wijfkens zijn veel kleyner. Sy strecken sigh achterwaerts van 't Hoofd uyt; doch aen 't eynd krommense sigh niet na aghteren toe, gelijck die van de Geyten en Bocken; staen oock niet tegens malkander gekeerd, gelijck die van de Harten en Elanden, maer zijn voorwaerts gebogen, als die van de wilde Geyten.

Verder beschrijvingh der Ren-Dieren.

Afkoomst des Naems.

Gestalte harer Hoornen.

Eenige maecken van d'Elanden en de Ren-dieren eenerley Geslaght; doch qualijck. Sommige noemense Rheeën. Sy leven van 't witte Bergh-Mos, leggende in de Winter met Sneeuw bedeckt: Maer hoe hoogh dese Sneeuw oock zijn moght, echter weten de Ren-dieren daer door te graven, en alsoo hare Kost daer onder te bekomen. In de Somer voedense sigh met de Bladeren en groene Telgen der Boomen. Aen den Hals hebbense Manen, gelijck de Paerden. De Hoeven, of Klauwen, zijn gekloofd; welke de Natuer by na gantsch rond heeft gevormd, wijl dese Beesten door de Dalen en over de Geberghten geduerigh door de diepe Sneeuw moeten lopen. Daer zijn Wilde en Tamme, of liever getemde. D'eerste laetmen in de Wildernissen loopen, om 'er te vermeenighvuldigen, op datmen somtijds een Jaght tegen haer aenstellen moght. De Tamme brengen hare Heeren seer groot voordeel toe: Want sy bedienen sigh van hare Melck, Huyd, Zenuwen, Gebeenten, Hoornen, Hayr, en Vleesch; zijnde 't laetste een welsmakend eeten. Daer-en-boven werdense gespannen soo voor swarc als lighte

Hare Spijs en Gedaente.

Tamme en Wilde.

De Tamme brengen hare Heeren groot

voordeel toe. Wagens en Sleeden, beladen met kostlijck Vel-werck, en allerley Visch; wijl de meeste *Laplanders* alleen van de Visschery leven. Op eenen Dagh konnense honderd en vijftigh-duysend schreeden afleggen, maeckende dertig middelmatige *Duytsche* Mijlen. De Sneeuw-Wagens, of Sleeden, loopen voor aen spits-toe, om dies te beter door de Sneeuw te mogen snijden, gelijck de Schepen door de Zee-Baren.

Haere snelheyd voor de Sleeden.

Gebruyck harer Melk. De Melck deser Dieren werd gedroncken, of tot Kaes gemaeckt; desgelijcks tot een slagh van Vet, of Smeer; maer eygentlijcke Booter konnens' 'er niet van bekomen. Huyd. De Huyd verstrekt de Menschen tot Stof voor Kleedingh aen 't Ligchaem, en decksel op 't Bed. Men bereydt 'er oock Paerde-Sadels, ledere Sacken en Blaes-balgen van, vermits dese Huyden gantsch taey, sterk, en geduersaem zijn. Zenuwen. De Zenuwen werden verarbeyd tot Hembden, in plaets van Vlas, 't welck hier niet wast: Oock maecktmen 'er Gaern van; nevens seer sterck Touw-werck, waer meê sy hare Schuyten vast t' samen binden, wijl haer Ysere Nagels ontbreecken. Beenderen. Hoornen. De Beenderen en Hoornen gebruycktmen tot Bogen, en werden derhalven seer hoogh geaght. Klauwen. De Klauwen houdmen een dienstigh middel voor de Kramp. Hayr. Met 't Hayr werden de Rijd-Sadels gevuld; desgelijcks Stoel-kussens, en Bulsters, om op te leggen. Vleesch. 't Vleesch is gesond, en van een leckere smaeck. Als 't gesouten is, kan men 't veele Jaren langh goed houden.

Veelheydt. Sommige Inwooners hebben thien, twintigh, dertigh, t' seventigh of honderd deser Dieren; sommige oock wel twee, drie, vier, of vijf honderd, na datse wel-vermogend zijn. De selve latense door seeckere Harders gintsch en herwaerts op de Weyden brengen, en in Stallen bewaren, wegens de veelheyd der Wolven, insonderheyd der Bergh-Wolven, welcke grimmiger en vernielender zijn als d'andere. Alsse over Zee na andere Landen werden gevoerd, blijvense niet langh in 't leven, wegens de veranderingh, soo des Lughts als des Voedsels. Gelijck dan oock de *Laplanders* selfs, in een ander Gewest komende, wel haest de Dood in de kaecken vallen. De *Sweedsche* Vorst *Steno Stur* sond Hertogh *Frederick* van *Holsteyn* ses deser Ren-dieren, nevens een *Lap* en sijne Huysvrouw, om op deselve te passen. Doch so wel de Menschen als de Beesten stierven in weynig tijds. Koning *Gustavus* schonck in 't Jaer 1533, aen eenige *Pruyssische* Heeren thien Rendieren van beyderley Geslaght, welcke men de Wildernis ter vrijheyd gaf, op datse sigh in deselve moghten vermeerderen: Doch naderhand heeftmen noch Oude noch Jonge gesien.

Noch de Ren-Dieren, noch de Lappen selfs, konnen in een ander Land levendigh blijven.

X V. HOOFD-STUCK.

Aenkoomst te Mourmans Koimore. *Gestalte der Huysen. Kleedingh der Mannen en Vrouwen. Verre Reys, afgeleghd op eenen dagh. Ruylingh tegens Taback.*

UYt onse Sleeden getreden zijnde, soo begaven wy ons binnens Huys; zijnde gebouwd op even soodanigh een wijs, als d'andere in dese Landen; te weten, seer kleyn, laegh; gedeckt met Boom-basten; en geen ander light ontfangende, als 't geen van boven door 't Dack van 't Huys koomd in te vallen, gelijck als in *Noorwegen*.

Gestalte der Huysen.

Dese *Laplanders* dragen wat langer Klederen, als de geene, van welcke wy quamen. Doch zijn oock gemaeckt van de Huyden der Ren-dieren, 't hayr uytwendigh. De Vrouws-personen zijn even soodanigh vercierd, en de hayren uytgebreyd, gelijck die wy te vooren gesien hadden: Met een ronde Huyt op 't Hoofdt, van deselve Huyd daer de Klederen van gemaeckt zijn.

Kledingh der Mannen en Vrouwen

Soo haest wy binnen gekomen waren, gaven wy den Waerd een stuckje gerolde Taback, ontrent twee vingeren langh; welck Geschenck hy seer vriendlijck aen nam. Even soo veel vereerden wy oock aen yeder sijner Nabueren, op dat wy onder haer dies te verseeckerder moghten zijn; vermits wy hoorden, datse wilder waren, als al de gene welcke wy tot noch toe hadden gesien. Hier na deden wy onse Avond-maeltijd van den Voorraed, die wy met ons gebraght hadden. Onse Wegwijser at van sijne gedrooghde Visch, en Ren-dieren-vleesch, gantsch ongesouten gekoockt.

In 't Landschap Mourmans Koimore.

Wy vraeghden hem, hoe veele Mijlen wy dien dagh hadden afgeleght? Waer op hy antwoordede, ontrent dertigh; en dat wy ons nu bevonden in 't Land *Mourmans Koimore*; alwaer d'Inwooners een andere Tael spraecken, als die in *Varanger*. Wy konden 'er niet een eenigh woord van verstaen. Doe wy gegeten hadden, leyden wy ons geschiktlijck neer op hare Beeren-huyden, na hare gewoonte; en gingen alsoo slapen; na dat wy te vooren onse Kleederen hadden verruyld tegens de hare, vermits deselve wat langer waren. Oock hadden wy honderd van haer bereydede Eeckhoornen-vellen gehandeld voor wat Taback.

Snelle en verre Reys, op eenen dagh gedaen.

Ruyling tegens Taback.

XVI. HOOFD-STUCK.

Verdere Reys nae 't Landschap der Kiloppen, *met een seer groote geswindheyd, door middel der Ren-Dieren. Koomen by een kleyn Dorp. Seldsaemheyd der Ren-Dieren; en bedrijf des Wegh-wijsers ontrent deselve. De* Kiloppen *houden geen gemeenschap met eenige andere Volckeren. Vlieden voor de Vreemdelingen. Aenkoomst in een Dorp.*

Vertreck na 't Landschap der Kiloppen.

DE volgende dagh, zijnde den veerthienden der Bloeymaend, baden wy onsen Leydsman en Tolck, onsen Huyswaerd te willen versoecken, dat hy onse Sleeden versorghde, op datse vaerdigh waren, om dieper in 't Land te gaen. Dit verrightede hy. Oock quamen de Nabueren, om ons te helpen; brengende van haren Brandewijn meê, om met ons te drincken voor ons vertreck.

Met een seer groote geswindheyd.

Sy spanden ses Ren-dieren voor ses Sleeden; in welker eene wy onse Waren deden, en in d'overige selver gingen sitten. Doe decktense ons toe, en maeckten ons vast. Na datse nu yeder Ren-dier haer Bevel in d'ooren hadden gemompeld, vlogen deselve seer verschricklijck voort, en sleepten ons deser wijs met de grootste geswindheyd, tot by twee uyren na de middagh, eer wy by eenigh Huys quamen.

Komen by een kleyn Dorp, sonder Inwooners.

Ontrent ten drie uyren braghtense ons in een kleyn Dorp, van seven of aght Huysen, gebouwd op een seer hogen Berg, dight by een groot Bosch; alwaerse plotslijck stil stonden; waer door wy geloofden, dat wy onse Reys hadden voleyndight. Doch vermits geen Mensch tot ons quam, soo moesten wy onse Ren-dieren in 't Mos drijven ('t welck hier wies in seer groote meenighte), op datse aten. Voor ons deel, wy behielpen ons met ons gesouten Vleesch en Tweeback; onse Tolck met sijne gedrooghde Visch. Ondertusschen verquickten wy ons nu en dan met de Brandewijn-flesschen, welcke onsen voor-gedaghten Waerd ons meê gegeven had.

Seldsaemheyd ontrent de Ren dieren; en des

Als wy nu ontrent een uyr langh hadden gerust, had onse Wegh-wijser (die soo wel als een van beste kennis had, om de Ren-dieren te doen voort-rennen) seer groote moeyte, om d'onse verder voort te krijgen, wijl dit, haers bedunckens, de

plaets

plaets was, waer heenen sy geordonneerd waeren. Dit deed hem veelerley wonderlijcke *Ceremonien* ter hand neemen. Tot vijf of ses maelen toe gingh hy, gantsch alleen, in 't Bosch, en quam weer te rugg'; altijd op sijne weerkoomst haer yets in 't oor mompelende. Evenwel kon hy haer beswaerlijck tot gehoorsaemheyd beweegen. Eyndlijck wierdense goedwilligh, en gingen weer voort: Doch niet met soo een vaerdige geswindheyd, alsse tot noch toe hadden getoond. Wegh-wijsers aen deselve.

Wy vraeghden hem, waer door 't doch quam, dat wy geen Menschen in dit Dorp hadden gevonden? Hy gaf ons tot antwoord: Dat sulcks ter deser plaets geen wonder was, vermits wy nu waeren in 't Landschap der *Kiloppen*; sijnde een slagh van *Laplanders*, veel onbandiger als al d'andere, welcke wy tot noch toe hadden gesien. Die oock seer dickmael hare Woonplaetsen veranderden, om 't geselschap der Vreemdelingen te vermijden. Sy leefden enckelijck van de Jaght, en hielden geen gemeenschap met andere Volckeren. Kiloppen houden met niemand eenige gemeenschap.

Terwijl wy onse Reys vervolghden, en van een hoogen Bergh afreeden, vernamen wy, ontrent ten negen uyren 's avonds, vier *Kiloppen*, van de Jaght koomende; werdende gevoerd in vier Sleeden met Ren-dieren, even soodanigh als wy: Doch soo haest sy ons gewaer wierden, namense een anderen wegh. Aen den voet des Berghs quaemen wy aen een groot Bosch. Als wy ons midden in 't selve bevonden, hoorden wy een seldsaem gehuyl en geschrey, doch saegen niemand. Vlieden voor de Vreemdelingen,

Uyt dit Woud geraeckt, en eenen anderen Bergh afgekoomen zijnde, wierden wy een Dorp gewaer; derwaerts onse Ren-dieren ons voerden; en ons, door hare Voetenslagh, een Herbergh nae haer behagen aenweesen: In welcke wy ons vervarschten met onse eygene Voorraed; en leyden ons neer, om te slapen, gelijck voor desen. Aenkoomst in een Dorp.

XVII. HOOFD-STUCK.

Een Ren-dier kan op eenen dagh, een Slede voorttreckende, afleggen over de honderd en tsestigh Fransche *Mijlen weghs. Handel met*

 Vossen-

Vossen-vellen, en Zobelen, tegens Taback. Groofheyd des Volcks in 't Moscovitisch-Lapland; *alwaer de Heer* Martiniere *sigh nu bevond. Verdere Voort-reys, al weer op Sleden, voort-getrocken van Ren-Dieren. Koomd in een schoon Dorp. Hoe hy en sijne Reys-genoten hier ontfangen werden. Melck. Boter. Sout. De* Lappen *konnen geen Sout verdraegen.*

Hoe veel weghs een Ren-dier op eenen dagh af leyde.

SOo haest wy 'sanderen daeghs 'smorgens ontwaeckt waren, vraegden wy onsen Tolck en Wegh-wijser, hoe veele Mylen wy den voorigen dagh waren gereysd? Hy berigtede ons, ten minsten veertig; maeckende ontrent honderd en tsestigh *Fransche* Mylen; sijnde de wijdte, welcke is tusschen *Parys* en *Lions*. Yeder Myl der *Lappen* is grooter als een *Duytsche* Myl; welcke viermael soo veel weghs begrypt, als een Myl by *Parys*; soo dat een *Laplandsche* Myl ruym vijf *Parysche* Mylen is. Een wel-bereedene Ruyter sou op eenen dagh niet boven vijf *Lapponische* Mylen konnen afrijden. Boven dien maeckte hy ons bekend, dat wy nu waeren in 't gedeelte van *Lapland*, 't welck behoord onder den Groot-vorst, of *Czaar*, van *Muscovien*.

Handel van Vossen-vellen en Sobelen

Terwijl wy nu met d'Inwooners droncken en Taback roockten, lieten wy haer vraegen, offe niet eenige Waeren hadden te vermangelen. Sy gaven tot antwoord, datse Vellen hadden; en vermits wy deselve versoghten te sien, soo gingense die terstond halen. 't Waren witte, swarte en grauwe Vossen-Vagten; nevens eenige Sobelen, doch niet soo goed van verwe, als die in *Boranday*, *Samojessie* en *Syberien*.

Tegens Taback.

Deese gelegenheyd diende ons seer wel. Wy gaven haer Taback daer voor; waer in sy oock een goed genoegen vonden. Als wy nu de Koopmanschap gesloten, en de Waren tegens malkander geleverd hadden, begonden wy dapper t'saemen te drincken. Onder dit suypen bevonden wy, dat deese Inwooners niet soo wild waren als d'andere, welcke wy tot noch toe gesien hadden; alhoewel reght groof in haren omgangh; vermitsse in ons geselschap soodanige dingen deeden, welcke de Hoflijckheyd niet toelaet te verhalen.

Groofheyd deses Volcks.

Verdere voortreys.

De dagh verliep vast; en wy waren begeerigh om noch verder te gaen, wijl wy noch eenige Rollen Taback, gelijck

oock

oock eenigh Lijnwaed, hadden over behouden. Wy lieten derhalven van onsen Waerd versoecken; dat hy ons met Sleden wou voorsien: En kregen'er soo veel als wy van noden hadden; setteden ons daer in, en reden ontrent de middagh wegh; voortsnellende tot 'savonds ontrent ten ses uyren, door gevaerlijcke, en (gelijck yeder sou gemeend hebben) ongebruycklijcke Wegen; sonder Mensch of Beest te sien. Na ontrent een half uyr, als wy op een hoogen Bergh quamen, sagen wy by een kleyne afwegh twee Huysen onder de Klippen. Onse Wegh-wijser berightede ons, dat sich twee *Kiloppen* daer in onthielden: Welcke, soo haestse ons in 't gesight kregen, met Vrouwen en Kinderen de vlught namen. al weer op Sleeden, met Ren-dieren.

Daer na reden wy drie uyren voort, sonder yets t'onmoeten. Doe wierden wy ter syden eens kleynen Heuvels een seer schoon Dorp gewaer, gebouwd aen een Vloed. Wy quamen in 't selve ontrent ten elf uyren in de naght. Hier waren onse Ren-dieren onse Quartier-meesters, brengende ons midden in 't gedaghte Dorp; daer wy wel genoegh ontfangen wierden. Koomen 's naghts in een schoon Dorp.

Onse Waerd deed een goed Vyer aen leggen in 't midden van sijn Huys; en settede ons, tot onse Avond-maeltijd, een stuck gesouten Ren-dieren-vleesch, met een goed deel Brandewijn voor. Wy waren hier over eenighsins verwonderd: Want al d'Inwooners, by welcke wy ons tot noch toe hadden bevonden, gebruyckten gantsch geen Sout; en hier was overvloed van 't selve. Hy gaf ons oock Melck, en seer goede gesoutene Boter. Veellight souse ons noch beeter gesmaeckt hebben, indien wy Brood gehad hadden, om tot de selve t'eeten. Doch onsen Voorraed was alreeds op; en wy waren gewisselijck te kort gekoomen, indien 't geluck ons niet derwaerts had gevoerd. Onse Leydsman en Tolck moest sich alleen met drooge Visch behelpen, wijl hy geen Sout kon verdragen. Als wy nu onse Maeltijd gedaen hadden, begaven wy ons, nae d'oude gewoonte, op onse Beeren-huyden ter rust. Hoe se daer ontfangen wierden. Melck, Boter en Sout. De Lappen konnen geen Sout verdragen.

XVIII. HOOFD-STUCK.

Vertreck nae Kola, *en aenkoomst aldaer. Gelegenheyd deeser Stad. Huysen, hoedanigh gebouwd. Aert der Inwooners. Handel met Vellen. Onthael by haeren Huys-waerdt.*

Vertreck na Cola, en aenkoomst aldaer.

ALs nu in dit Dorp niets meer voor ons te verhandelen viel, lieten wy de volgende dagh, (den sesthienden der Bloeymaend) ons over de Rivier ontrent soo breed als de *Seyne* in *Franckrijk*, setten. Aen d'andere sijde gekoomen zijnde, in een kleyn Vleck, soo begaven wy ons na 't beste Huys van al de geene die daer stonden; om te sien, ofmen ons niet eenige Sleeden na *Kola* sou konnen verschaffen. Wy bequamen onse begeerte, en geraeckten ontrent de middagh ter dier plaets aen.

Gelegenheyd deser Stad.

Kola is een kleyne Stad, of een groot Land-vleck, gebouwd tusschen de Geberghten, nevens een kleyne Vloed. Leght ontrent thien mijlen weghs van de Noord-zee. Aen de sijde tegens 't Oosten sijn groote Wildernissen. Aen die na 't Westen vindmen 't Landschap *Mourmans Koimore.* Tegens 't Zuyden sietmen seer hooge Bergen.

Huysen-bouw.

De Huysen sijn seer laegh; meerendeel van Hout opgereght. Boven sijnse cierlijck gedeckt met Visch-beenen. Op de Gevel hebbense opene Kap-vensters, door welcke 't Dagh-light invalt. Dese geheele Stad heeft niet meer als eene Straet.

Aert der Inwooners.

D'Inwooners sijn in 't gemeen (gelijck oock de meeste in *Muscovien*) twistgierigh, mistrouwend; en soo boven-maten yversughtigh, datse hare Vrouwen voor alle Vreemde opsluyten, op datse deselve niet sien, of met haer spreeken moghten.

Handel met Vellen.

Onse Huyswaerd nam al ons Lijnwaed van ons aen, en gaf ons daer voor twee Lijnxen-huyden, welcke swart en wit besprenckeld waren, gelijck de Huyden der Luypaerden zijn; drie douzijnen witte Vossen-vellen; een half douzijn Vellen van Veel-vraeten (dit sijn Dieren, de Dassen niet ongelijck; doch hebben een langer en rooder Vaght; of

swart-

swart-rood; met een Staert als een Vosch) en dan noch sommige Hermelijne-vellen.

Vermits wy nu noch eenige Ellen Lijnwaed overigh hadden, meer bedragende, als hy Waeren had, om daer tegens te geven, soo leverde hy ons daer voor noodwendige Voorraed op onse te rugg' reys; en Sleeden, om ons te brengen in 't Dorp, leggende aen de Rivier, tegens over *Kola*. Ondertusschen onthaelde hy ons na de gewoonte des Lands. Op de gedaene Avondmael-tijd begaven wy ons nae onse Beeren-huyden; neemende ons Leger tegens d' Aerde. Vooroaed geruyld tegens Lijnwaed.

XIX. HOOFD-STUCK.

Spijsen, tot de Reys meê genoomen. Verdere Handelingh van Vellen tegens Taback. De Taback is, alsmen door Lapland *wil reysen, noodwendiger als Geld. Vertreck van* Kola. *Koomen weer te rugg' in hare voorige Herbergh; daerse wel ontfangen wierden, op hoop van een stuck Taback te sullen bekoomen. Seldsaeme gebruycken, aengeright by de Begraefnis eens overledenen* Laps. *Wonderlijcke Vraegen, den Dooden voorgehouden.* S. Nicolaes *by haer in groote Eer. Wat voor eenen* S. Nicolaes. *Hoedaenigh afgebeeld.*

VErmits wy onsen Waerd hadden te kennen gegeven, dat wy den volgenden Morgen vroegh wilden vertrecken, soo heeft hy, om te voldoen 't geen by de Handelingh bedongen was, gereed gemaeckt 't geen wy van nooden hadden; bestaende in Tweeback, of *Biscuit*; seecker slagh van Brood, toebereyd met *Specerijen*; (als Peperkoecken,) Rendieren-vleesch, met sout gekoockt, en een Flesch Brandewijn. Spijsen, tot de Reys meêgenoomen.

Doe wy nu onse Goederen op de Sleeden hadden gelaeden, quamen twee sijner Nabueren, welcke gehoord hadden, dat wy noch eenige Taback hadden over behouden, by ons; vraegende, of wy deselve voor Vellen wilden verruylen? Als wy nu jae hadden geantwoord, braghten sy hare Waeren tot ons; bestaende in een *douzijn* Hermelijne, twee *douzijn* witte Vosse, en vier Lijnxen-vellen; doch geen van alle Handeling van Vellen tegens Taback.

ſoo ſchoon, als de geene waren, welcke wy van onſen Huyswaerd hadden bekoomen.

De Taback is noodiger als geld voor de geene, die door Lapland willen reyſen.

De Ruylingh geſlooten zijnde, ſoo leverden ſy ons haere Vellen, en wy haer onſen Taback over; behoudende niet meer als noch vijf Rollen, welcke dienen moeſten, ſoo tot ons eygen gebruyck, als om daer meê te betalen d'onkoſten onſer Reys na *Varanger.* Want de Taback is, voor de geene, welcke in deſe Landen willen reyſen of handelen, een veel noodwendiger waer', als 't geld ſelfs. De *Laplanders* aghten een ſtuckje Taback hooger als een Silvere Kroon. Waerom dan oock de Koningen van *Deenemarken* en *Sweeden*, nevens de *Czaar* van *Muſcovien*, een grooten Tol op d'invoer deſes Kruyds in dit Geweſt geſet; en op de Grenſen Amptelingen, of Tollenaers geſteld hebben, om deſe Schattingh t'ontfangen.

Vertreck van Kola.

Doe wy nu onſe Handelingh ten eynde hadden gebraght, wierden wy gedwongen, ons met onſe Kooplieden in 't drincken van Brandewijn luſtigh te maecken, 't welck duerde tot ontrent twee uyren na de middagh: Ter welcker tijd wy van onſen Huyswaerd verſoghten, dat hy wou heenen gaen, om gereed te ſtellen de Sleeden tot onſe te rugg' reys na *Varanger*; waer in hy ſich gantſch niet weygerigh toonde. In eene der ſelver deeden wy onſe Goederen. In d'andere gingen wy ſitten; neemende ons afſcheyd, na dat wy noch een goede Kroes vol Brandewijn met malkander hadden uyt-gedroncken.

Koomen weer in haere voorige Herbergh.

Onſe Ren-dieren, even als offe oock haer deel daer van hadden bekoomen, voerden ons, immers na mijn' Inbeeldingh, met meer geſwindheyd voort, als oyt te vooren; ſoo dat wy alreeds ten ſeven uyren ons weer bevonden in 't Vleck, gebouwd aen de groote Vloed; en ons weer begaeven in onſe oude Herbergh, nae dat wy ons over de Rivier hadden doen ſetten.

Werden wel ontfangen, en waerom.

Hier wierden wy van onſen geweſenen en nu weer gewordenen Waerd ſeer vriendelijck ontfangen, vermits hy hoopte, immers gelijck wy meenden, dat wy hem weer een ſtuck Taback ſouden geven voor 't onthael, 't welck hy ons deed op onſe weerkoomſt. Voor den eerſten Ontbyt gaf hy ons een goed Gereght van Brandewijn. Daer na vraeghde hy, of hy

ons van Sleeden sou voorsien? Wy antwoordeden: Van dien naght niet; want wy wilden, vermits wy vermoeyd waren, nu tot den morgen toe rusten: Te meer, wijl geen andere Stad, op Dorp, daer wy konden herbergen, hier ontrent was gelegen.

Doe nu onsen Waerd ons een taemlijcke teugh uyt de Flesch had geschoncken, soo vraeghde hy, of wy met hem wilden gaen, om t'aenschouwen de Begraefnis van eenen sijner Nabueren; die voor ontrent vier uyren tijds gestorven was. Wy, nieuwsgierigh sijnde, namen sijn' aenbiedingh gewilligh aen. Seldsaeme Gewoonten.

Als wy in 't Sterfhuys waren gekoomen, sagen wy, dat 't Lyck van ses sijner voornaemste Vrienden op een Beren-huyd gedragen, en soo op een houtene Baer geleght wierd. 't Ligchaem was met Lijnwaed omwonden; doch 't Aengesight en beyde de handen bleven ongedeckt. In eene der selver haddense hem een Buydel met seeckere som gelds gegeven. In d'andere hield hy een *Paspoort*, of Vrygeleyde-brief, van de Priester geseegeld; om dit Schrift over te leveren aen *S. Pieter*, tot verseeckeringh, dat hy een eerlijck Man geweest, en waerdigh was, in den Hemel opgenomen te worden. Aen sijne syde haddense gesteld een Flesch vol Brandewijn, nevens eenige gedrooghde Visch, en een stuck Ren-dieren-vleesch; op dat hy, vermits hy een taemlijck verre Reys had te doen, onderwegen t'eeten en te drincken moght hebben. Aghter hem leydense Wortelen van Dennen-boomen; welcke Fackelen souden sijn, om hem te lighten. Daer na begondense te huylen en te schreeuwen, met soo veelerley seldsaeme vertooningen en gebeerden, dat yemand, dit niet gewoon sijnde, wel sou derven sweren, datse gantsch onsinnigh waren. By de Begraefnis eens overleedenen Laplanders. Watse daer saegen.

Dit alles verright sijnde, gingense tot verscheydene malen toe ordentlijck rondom, even als in Processie, vragende hem na d'oorsaeck sijns doods. Of sijne Huysvrouw of Kinderen schuld daer aen hadden? Of hem yets had ontbroocken? Of hy Honger of Dorst had geleeden? Of hem eenigh ongeluck overkomen; of sijn vermaeck hem afgebroocken was; en meer andere diergelijcke dingen. Dit geschiedede geduerigh al weenende en hickende, met allerley buygingen harer Ligchamen. Onder- Vreemde vragen, den Dooden voorgehouden.

dertusſchen ſtond de Prieſter daer by, beſprengende 't Lyck met Wywater; 't welck deſgelijcks van de Rouw-dragende wierd gedaen.

S. Nicolaes by de Lappen in groot aenſien.

Hier diend niet vergeten te werden, dat (vermits den Heyligen *Nicolaus* van haer ſoo wel als van de *Muſcoviters* in groote Eer werd gehouden, als ſijnde beyde, na hare meeningh, *Nicolaiten*) ſy oock des ſelven Beeld nevens 't doode Ligchaem leggen, in plaets van een *Crucifix*, gelijck de *Roomſchgeſinde* gewoon zijn te doen.

Wat voor eenen S. Nicolaes.

Deeſen Heyligen *Nicolaus* is niet dien Biſchop in onſen *Almanack*, wiens Feeſt wy (te weeten, die van de Pauſlijcke Kerck) vieren; maer eenen der ſeven *Diaconen*, van welcke in de Handelingh der Apoſtelen gewagh werd gemaeckt. Sijn geſneden Beeldeken was voorgeſteld met een Pelgrims-kleed [gelijck *Fig.* I. *No.*5. te ſien is]. Over ſijne Lendenen gingh een lange wijde Rock, met een breede Gordel. Sijnen Staf had hy in de hand.

XX. HOOFD-STUCK.

Yverſught der Mannen over haere Wyven. De Vrouw van de Waerd onſer Reyſigers beſightight haer, in haers Mans af zijn, met een ſonderlingh genoegen. Gewoone Verrightingen deeſer Laplandſche *Vrouwen. Handel tuſſchen deeſe Vreemdelingen en de Huysvrouw haers Waerds. Onthael by d'Avond Maeltijd. Huyſen. Slaepplaets.*

Yverſught der Mannen.

DOe wy nu al deeſe gecklijcke bedrijven en ſeldſame *Ceremonien* moede waren geworden, begaven wy ons weer na onſe Herbergh; daer wy de Vrouw van onſen Waerd in vryheyd vonden, wijlſe 't Hol, waer in ſy van haren Man, op onſe aenkoomſt, was geſlooten, verlaeten had. Soo haeſtſe ons gewaer wierd, weeckſe ter ſijden af nae de plaets haerer Gevancknis; meenende, dat haren Man by ons was. Doch als onſe Wegh-wijſer en Tolck haer verſeeckerde, dat hy ſich noch by 't Lyck bevond, en niet ſoo ras t'huys ſou koomen, ſoo namſe weer moed; en waeghde, by ons te blijven.

't Eer-

't Eerste 't welckse deed, was rondom te kijcken. Daer na saghse oock yeder van ons met onbeweegende oogen aen, even als osse eenen uyt dit geselschap had willen uyt kippen. Dus beschouwdense ons gesamentlijck een tijdt langh, met groote aendaght en betraghtingh. 't Scheen oock, datse ons niet ongenegen was. Eyndlijck settedese sigh langhsaem ter neer, maeckende voorts seer wonderlijcke gebeerden. Door allerley teeckenen deedse haer genoegen met groote vriendschap blijcken. Insonderheyd toondese ons, als een saeck van groote Hoflijckheyd, haren Arbeyd; zijnde een Huyf, of Muts, gestickt werck, d'eene draed over d'ander leggende, seer cierlijck. De Vrouw haers Waerds beſightighd haer in ſijn afweſen.

De verrightingh deeser *Laplandsche* Wijven is in 't gemeen niet anders, als Klederen te maecken, soo voor haer selven, als voor hare Mannen en Kinderen; al t' saem op een seer aengename wijs geborduerd of gestickt. Gewoone verrightingen.

De meeste onder haer zijn vriendlijck; wel gesteld van Lighaem, en bevallijck genoegh, indien niet hare Neusen een weynigh te veel ingebogen waren. D'Yversught harer Mannen is verschricklijck, en niet weynighmael moetense gevoelen d'uywercking harer gramschap. Sy zijn van een goede Natuer. Souden sigh oock, sonder groote swarigheyd te maecken; ja wel geerne, by een voorvallende gelegenheyd, ten besten willen geven. Waerom dan oock hare voorsigtige Mannen begeeren, datse, wanneer Vreemde ontrent haer komen, ter zijden af sullen gaen. En hoedanigheden der Laplandsche Vrouwen.

Terwijl onse Waerd de Begraefnis sijns gestorvenen Buermans by woonde, om hem de laetste eer te betonen, haelden wy onsen Voorraed uyt, en booden onse Huys-Waerdin een gedeelte daer van aen. S' ontfingh fulcks vriendlijck; proefde onse Kost, en liet blijcken, datse goede smaeck daer in had; insonderheyd in de Peper-koecken. Oock deedse twee teugen van onse Brandewijn, en gingh doe weer wegh; wijlse in seer groote vrees stond, dat haren Man haer, in ons geselschap zijnde, moght betrappen. 't Welck haer, indiense anders levendigh daer van gekomen moght zijn, ten minsten een goed deel knuppel-slagen sou doen gevoelen hebben. Handel tuſſchen onſe Reyſigers, en de Huys-vrouw haers Waerds.

Eyndlijck quam hy weer t' Huys; en doe moesten wy noch Onthael op

d'Avondmaeltijd.

een pijp Taback met hem ſmoocken; deſgelijck oock een goeden dronck met hem doen. Daer na traden wy tot d'Avondmaeltijd; in welcke hy ons ſijn lecker-beetje op diſchte; namentlijck, Ren-dieren-vleeſch, en geſoutene Boter, die wy tot Brood aten. Maer onſe Wegh-wijſer, die geen luſt had tot Spijſen, waer by Sout was gedaen, vergenoeghde ſigh met gedrooghde Viſch, en een ſtuck Beeren-vleeſch, 't welck onſe Waerd hem gaf; en van hem op koolen gebraden wierd.

Huyſen.

Al de Huyſen deſer Stad zijn, gelijck d'andere in dit Landſchap, van Hout opgereght, en met Aerd-ſooden bedeckt. Maer daer-en-boven van binnen en van buyten vercierd met ſeer aerdigh in malkander geſettede Viſch-beenen.

Slaep-plaets.

Na de gedane Maeltijd gingen wy na onſe Bedden, beſtaende uyt Beeren-huyden; van ons op d'aerde uyt-gebreyd, gelijck wy voor deſen hadden gedaen. Wy leyden ons op deſelve neer, en begonden te ſlapen; brengende dien naght door in ſoo een goede ruſt en verſeeckertheyd, als wy oyt van ons gantſche leven hadden gedaen.

XXI. HOOFD-STUCK.

Vertreck na Varanger. *Ontmoetingh van een* Laplandſche *Jager. Seldſame Sneeuw-ſchoenen. Kledingh des gedaghten Jagers.*

Vertreck der Reyſigers.

DEn aghthienden der Bloeymaend vroegh-morgens, onſe Waerd ons van Sleeden verſorghd hebbende, leyden wy onſe Waren in eene der ſelve;en gingen ſelver in d'overige ſitten; reyſende ſoo voort. Onſe Ren-dieren ſnelden met geen minder geſwindheyd voort, als de geene hadden gedaen, door welcke wy van *Kola* herwaerts waren gebraght; ſoo dat wy in twee uyren tijds over de ſes mijlen weghs hadden afgeleght.

Ontmoetingh eens Laplandſchen Jagers.

Doe wy nu tuſſchen twee Heuvelen in een Dal waren gekomen, wierden wy een *Laplander* gewaer, op de Jaght gaende. Hy quam na ons toe, en ſpoedighde over de Sneeuw henen by na ſoo geſwind als wy; ſonder eenighſins daer in te ſincken.

Seldſame

Sijne Sneeuw-ſchoenen waren gemaeckt van Boom-baſten,

hebben-

hebbende yeder de lengte van meer als seven en een halve voet; doch de breette was maer alleen van vier vingeren; de vorm vertoonde die van een half-rond, of Boogh. Aghter in de selve was een uyt-gehoolde plaets, waer in sijne voeten ston-den; met de Schoenen daer aen vast gebonden. Sneeuw-schoenen.

Sijn Kleed was gemaeckt van Ren-dieren-huyden, met al 't Hayr daer aen. De Muts, Wanten, Rock, Broeck, en Koussen, waren al t' saem vercierd met gestickt werck. Om de Lendenen had hy een Gordel, desgelijcks gestickt, en van de selve Stof. In d'eene hand hield hy sijnen Boog: In d'andere sijne Werp-pijl, of Spiesken. Op de Rugg' had hy een Koocker vol Pijlen. Sijne geliefde Kat (waer van breeder gesproken is in 't voorgaende XII. Hoofd-stuck) liep aghter of nevens hem heenen. [*Sie Figuer* II. *No.* 1.] Kledingh deses Jagers.

XXII. HOOFD-STUCK.

Aenkoomst te Varanger. *Aert der* Laplanders. *Hare gewisheyd in 't Werpen en Schieten. Hebben gantsch geen lust tot den Oorlogh. Vogelen deses Lands. De meeste wilde Dieren zijn hier wit. Visch gedrooghd, en tot Brood gebruyckt. Vaten van Koper. Haet tegens 't Sout. Honden, bysonder kleyn. Jaght-honden. Seldsame Vogelen.*

NA dat dese *Laplandsche* Jager ons ontrent een halve mijl weghs geselschap had gehouden, verliet hy ons aen 't eynd eens Heuvels. Wy volghden d'eene, hy eenen anderen wegh. Wegens de snelle spoed quamen wy noch van dien avond, ontrent ten negen uyren, te *Varanger* aen. Wy hadden den vorigen wegh gehouden, en even deselve gelegenheyd gevonden, als doe wy van daer reysden, sonder dat ons eenige quade toevallen waren bejegend. Aenkoomst te Varanger.

Of schoon de *Laplanders* reght arm, Beestlijck, en meerendeel Toveraers zijn, soo tonense sigh eghter gantsch getrouw; en zijn niet genegen om yets te steelen, of na haer te nemen 't geen haer niet toe koomd; 't welck haere voornaemste deughd is. Aert der Laplanders.

Hare gewisheydin 't Schieten en Werpen.

Seer geſchickt zijnſe in 't handelen en gebruycken haerer Werp-pijlen. Een Kroon, of Rijcksdaeler, dertigh ſchreden weghs van haer afleggende, wetenſe daer meê te treffen. Met ſulck een kraght en geſwindheyd ſchietenſe deſelve uyt, datſe een Man daer meê gantſchlijck door-booren. Met hare Bogen ſullenſe een Dier raecken, ter ſoodaniger plaets als 't haer behaeghd.

Afkeer van den Oorlogh.

Sy hebben geen groote luſt tot den Oorlogh, maer zijn'er in tegendeel af-kerigh van. Wanneer de Koningh van *Deenemarcken*, of dien van *Sweeden*, of de *Czaar* van *Muſcovien*, Soldaten van noden heeft, en derhalven Wervingen in deſe Landen laet aen-ſtellen, ſoo begevenſe ſigh in de Boſſchen; en houden 't daer voor, dat de wilde Beeſten niet ſoo boosaerdigh en onvriendlijck tegens malkander zijn, als de Menſchen.

Vogelen deſes Lands.

Allerley Gevogelt hebbenſe; als, Ganſen, Hoenderen, Enden en meer andere; welckeſe niet voederen met Genever-Beſiën, maer met ſeecker ſlagh van Graen, waer van ſy haer Bier brouwen. Doch niets is 'er, 't welck ſoo overvloedigh by haer werd gevonden, als Viſch.

De meeſte wilde Dieren zijn wit.

De meeſte wilde Gedierten in *Lapland* zijn wit; als, Wolven, Voſſchen, Haſen, en meer andere. Ja oock hare Ravens zijn wit; en ſoo hoogh-wit, als onſe Swanen, ſonder eenige ſwartheydt aen 't gantſche Ligchaem, behalven aen de Beck en Voeten.

Viſch, gedroogd, in plaets van Brood gebruyckt.

De Viſſchen, welckeſe drogen, om deſelve te gebruycken in plaets van Brood, zijn groot; en wel twee of drie *Franſche* ellen langh, ſonder eenigh grad, behalven dat op den rugg', gemeenlijck 't Rugge-grad genoemd. 't Marg daer van werd van haer geheten *Raff*. 't Is wel-ſmaeckend, dick en vet. Alle andere Viſſchen koockenſe, en etenſe ſoo als ſe zijn van ſigh

Kopere Vaten.

ſelven. Hare Schotelen, Ketels en andete Vaten zijn van Koper of van Hout. Alhoewelſe 't Sout ſeer mijden, en 't ſelve gantſchlijck niet gebruycken, ſoo koockenſe echter al haere Spijſen in Zee-water, waer van de ſoutigheyd na de grond ſinckt.

Honden van een byſonder ſlag.

Hare Honden zijn kleyn; de grootſte niet boven een voet langh, en een ſpan hoogh. Haer Hayr heeft de lenghte van een vinger: Is doncker rood, vlockigh en ſtijf, gelijck Varckers-

kens-borstelen. D'ooren zijn die van de Wolven gantsch gelijck-vormigh. De Kop en Snuyt is als die van de Ratten. De Honden, met welckese Jagen, vergelijcken sigh met de Katten. Dese etense, wanneerse, 't hare gedaen hebbende, nu oud en tot de Jaght onbequaem zijn geworden. Hierom werdense van de *Lappen* seer hoog gehouden, schoonse gantsch onaengenaem voor 't gesight schijnen, en ongeschickt zijn. De Staert is gedraeyd, of gekronckeld, gelijck die van een Das. [*Sie Figuer* II. *No.* 2. *op A.*]

byfonder slagh.

Jaght-honden: Welckese eeten.

Sy hebben onder haer seecker slagh van wilde Vogelen. De verwe is Paerl-grauw; de grootte als die van een Havick. D'oogen sijn rood en glinsterend. De kop is die van een Kat; de Snavel die van een Arend gelijck, desgelijcks oock de voeten en klauwen; met welcke sy haeren Roof aenvallen; vangende soo wel Hasen als andere Dieren. [*Sie de Figuer* II. *No.* 2. *op B.*]

Seldsaeme Vogelen.

TOE-DOENING.

't Sal voor veele Leesers noch ondienstigh noch onvermaecklijck sijn; dat wy kortlijck hier aenteeckenen eenige saecken, uyt de *Beschreibung Laponiæ* van *Johann Schmit*; soo tot naerder bericht deeses Lands, als tot breeder openingh van 't geen onse Schrijver somtijds maer alleen met weynige woorden heeft aengeroerd. Vermits van den Oorsprongh des Woords *Lappen* en *Lapland* geen seeckerheyd is, soo willen wy ons niet ontrent losse vermoedingen beesigh houden. De gantsche uytstreckingh van dit Gewest is noch niet reght bekend. 't Werd verdeeld in *Deensch*, *Sweedsch* en *Muscovisch Lapland.* Dat 't *Geheel* seer groot moet sijn, kan daer uyt afgenoomen werden, dat alleen 't *Sweedsche Deel* werd gesteld langh te sijn honderd, breed t'negentigh Mylen. 't *Muscovische* met 't geen daer aen paeld, en noch niet bereysd is, werd voor seer veel grooter gehouden.

Naerder bericht van eenige aenmercklijcke saecken in Lapland.

Verdeelingh, en geweldige grootte.

De gedagte Schrijver handeld insonderheyd, ja byna alleen van 't *Sweedsch Lapland:* En segt, dat hier d'Inwooners 's Winters drie Maenden lang een geduerige Naght hebben, behalven eenige schemeringh. 's Somers hebbense even soo veel dagh. Doch wijl dit Land sich seer wijd uytstreckt, soo moet oock noodwendigh dagh en nagt op d'eene plaets langer of korter zijn als op d'andere.

Lange naght, en lange dagh

In deese lange Naght verrightense haer werck by de seer heldere Maeneschijn; ten waerese door de dick-opgehoopte Sneeuw gedwongen wierden, Maenden langh in Holen onder d'Aerde te moeten blijven; 't welck haer al dickmael gebeurd.

Verandering van Wooningen. Voortijds plegen se geduerigh van Woningh te veranderen :- Doch *Carel* de negende, Koningh van *Sweeden*, heeft haer opgeleghd, altijd te blyven daerse sijn. Echter moetense noch somtijds op breecken door nood, om haer onderhoud te gaen soeckcn; doch keeren eyndlijck weer in haer oude Herbergh. De *Bergh-Lappen* konnen 't 's Winters op de Geberghten niet harden, wegens de felle koude; de grouwlijcke Stormwinden, en de meenighte van Sneeuw. Derhalven gaense ter dier tijd in haere Hutten, of Tenten, van haer opgereght in de naest by gelegene Bosschen. Met d'aenkoomst van de Somer keerense weer nae de Bergen. Sommige woonen oock in de holligheyd der dicke Boomen, welcke aen de Waterkanten gevonden worden.

Wooningen in Boomen. Van haere kleedingh spreeckt deese Schryver, even gelijck onse Reysiger; behalven dat hy een onderscheyd maeckt tusschen haere Soomer en Winter-dragt. 's Somers hebbense Wollen Broecken aen; welcke Stof haer uyt *Noorweegen* werd toegebraght. Deselve sijn engh genoegh gemaeckt, doch soo langh, datse haer tot op de voeten koomen. Over deselve hebbense een wijde Rock, neerhangende tot halfwegen de Dgyen; sijnde om de Lendenen gegord. Vermitsse geen Lynwaed hebben, soo draegense oock geen Hembd onder haere Klederen. Haere Mutsen sijn onse Slaepmutsen bynae gelijckvormigh. Sommige der selve sijn gemaeckt van Vogel-vellen. 's Winters hebbense onderbroecken, bereyd van de Vellen, welckese neemen van de Pooten der Ren-dieren; met al 't Hayr daer op; en daer over een ander Kleed en Rock, van de Huyden der selve Beesten. Oock bindense wel geheele Beeren-vellen om haer ligchaem, tegens de koude. De Vrouwen der *Lappen*, die van eenigh vermogen sijn, vercieren de Kledingen haerer Mannen, en oock hun eygene, met Boorden of Riemen van rood laecken, geborduerd met gedraeyde draeden van Tin, welckese seer net d'een over d'ander leggen, en alsoo verscheydene *Figueren* vervaerdigen. Geenerley Bedden hebbense. In haer Slaep-vertreck leggense telghjens en blaederen van Boomen neer; waer op sy de Huyden van Ren-dieren of Beeren spreyden. Van Leedekanten, of Bedsteeden, weetense niets met allen. De Ren-dieren gebruyckense tot Voedsters haerer Kinderen, welckese aen der selver Uyers doen suygen. 's Winters eetense gekoockt Vleesch. In de Somer Kaes van Ren-dieren melck. De *Lappen*, in de Bosschen wonende, leven meest van Visch, en van de Jaght. Gedrooghde Visch is haer Brood ander hebbense niet. Haere gemeene dranck is lauw of warm water. Maer dan weetense noch een sonderlingen en seldsaemen dranck te bereyden van Visch en Vleesch, onder malkander gekoockt. Doch aldermeest sijnse versot op Brandewijn, welckese met goede groote teugen in 't lijf gieten. Niet minder beminnense de Taback; en die haer met deese twee dingen onthaeld; is haer d'aldergrootste vriend, jae; sy souden hier voor wel 'k weet niet wat doen.

Kleedingh, soo 's Somers als 's Winters;

Van de Vrouwen geborduerd.

Slaep-plaets.

Ren-dieren gebruyckt tot Voedsters der jonge Kinderen.

Dranck der Lappen.

Sneeuw-schoenen. Haere Sneeuw-schoenen hebben yeder de lenghte van seven, oock van aght en meer Voeten. De breedte is van ontrent 't derde deel eener voet;

de

de gedaente als die van onse Schaetsen. D'eene is een voet langer als d'andere. Sommige willen, dat d'eene Sneeuw-schoen even soo langh is, als den Man, die deselve gebruyckt; 't sy dan vijf, ses, of seven voeten; en d'andere een voet langer. Maer vermits de meeste Schrijvers de maet op aght voeten stellen; en onse Reysiger op seven en een halve voet, waer tegens de *Lappen* selden boven de vijf voeten langh sijn, soo schynd het, dat dese evenmatigheyd geen plaets heeft; ten ware dan, dat veelligt *Martiniere* de langste Schaets op seven en een halve voet heeft gesteld; en dit eene der grootste *Lappen* van ses en een halve voet was geweest. Oock kan de maet der *Fransche* Voeten kleyner als die van d'onse zijn. De geene, welcke te *Leyden* in *Holland* werden bewaerd en getoond, sijn even langh; doch misschien sijnse geen paer, maer de twee langhste van twee Paeren. Daeren-boven schrijft *Schefferus*, datse de voeten in 't midden der Schaetsen vast binden. *Martiniere* seght, aghter aen. De gedaghte *Schefferus* beeldse af gantsch reght, behalven voor omgekromd, als onse Schaetsen; maer *Martiniere* als een Boogh. Doch misschien sijn in dit groote Land deese Sneeuw-schoenen niet eenerley van maecksel. Met deselve snellen de *Lappen* ongelooflijck geswind voort over de Sneeuw; niet alleen over 't vlacke Veld, maer begeven sich selfs op de toppen der Bergen, en daelen oock weer af. Doch in 't opstygen gaense niet reght, maer geduerigh in de rondte, tot datse boven sijn gekomen. 't Schynd, seghd *Schefferus*, ongelooflijck voor de geene die 't niet gesien hebben. Gelijck dan oock 't Schaetsen rijden der onse van d'onkundige wel voor Tovery sou gehouden worden.

En verschil der Schrijvers ontrent deselve.

Geswinde voortgang op deese Sneeuw-schaetsen.

Dat de *Laplanders* een arbeydsaem Volck, en derhalven selden sieck zijn. Haere Tover-handelingen, om te weeten of een Siecke sterven sal. De sleghte staet des *Christendoms* onder deese *Natie*. Haeren Waen van de Geesten der overleedene. Haere seldsaeme Lijck-kisten en Begraefnis-wijs. Waer in haeren rijckdom bestaet. Hoese haere Schatten verbergen; en veel meer diergelijcke haer aengaende saecken, hebben wy verhandeld in 't vierde Deel onser *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen, van pag.* 1401. *tot* 1405. Van haere bygelovigheyd; van d'eygentlijcke gestalte haerer Huysen; van haere seldsaeme bedryven ontrent de Beere-jaght; Tover-trommels, en wonderlijcke Toveryen, hebben wy voorbeeldelijck gesproocken in 't tweede Deel onser *Groote Historische Rariteit-kamer, pag.* 260. 378. 381. *en vervolgens.* Van hare Gemoeds-aert en andere Eygenschappen, *eerste deel, van pag.* 309. *tot* 320. Offe sich tot Wolven konnen maecken, in ons *groot Historisch Schouw-tonneel, derde deel pag.* 521. *en vervolgens.*

Aenwijsingh, waer wy anderweegen

Breeder van de Laplanders gesproocken hebben.

XXIII. HOOFD-STUCK.

Gunstsoeckingh by de Toversche Inwooners, om onse Reysigers de Wind niet te verhinderen. Afvaert van Varanger. *'t Eyland* Wardhusz.

husz. Koomen in de volle Zee. Geduerige Dagh. Krijgen Spitsbergen *in 't gesight. Groot gevaer door stercke Ysgangh. Geraecken op de Kust van* Boranday. *Krijgen hare twee voorverlooren gegehoudene Geselschaps-Scheepen in 't Oogh.*

Gunst soeckers by de Toversche Inwoners; en waer om.

DOe wy te *Varanger* aenquaemen, was onse Schipper met de verbeeteringh van 't Schip bynae, en de volgende dagh voorts ten vollen gereed; soo dat nu 't gebroocckene en ontstelde in een goede stand was herbraght; derhalven hy de Goederen weer aen boord deed voeren. Terwijl wy hier stil laegen, onthaelden wy d'Inwooners deeser plaets met Brandewijn en Taback; op datse onse Afreys niet ophouden, of ons in de goede Wind verhinderlijck zijn mogten. Gelijckse dan oock ons gantschlijck niet tegens waren; maer veel meer ontstond den vijfden dagh daer nae, sijnde den ses-en-twintighsten der Bloeymaend, een seer aengenaeme en bequame Wind, om ons in de Zee te brengen, als tot een vergeldingh onser aen haer betoonde vriendschap. Wy naemen dit voordeel waer; trocken d'Anckers op, en waeren 's avonds ten seven uyren alreeds onder Seyl.

Aenmerckingh.

[*Daermen de Duyvel en sijne Werktuygen soo seer ontsiet; soo veel geloof geeft; soo heylloos der selver gunst soeckt; soo blydelijck deselve aenneemd, en sich daer van diend, is 't wonder, dat God de boose Geest daer al meerder vryheyd vergund; een grooter kraght gedooght te toonen, als wel anderwegen? Gelijk hy dan meest en alderkragtigst werckt in en ontrent de kinderen des Ongeloofs en Bygeloofs; waer van wy in verscheydene onser Werken wydlopig en voorbeeldlijk hebben gehandeld*].

Afvaert van Varanger.

Vermits nu de Wind sterker wierd, wierpen wy (om te vermyden de Steen-klippen, leggende midden in onse wegh in d'opene Zee) 't Ancker uyt dight by 't Land, tegens over 't Eyland *Wardhusz.* D'Amptman, of *Commis*, op 't Kasteel, ons gewaer werdende, en wetende wie wy waren, quam met sijne *Chaloup* aen ons Boord. Als wy hem nu hoflijck, en soo goed als wy konden, hadden onthaeld, nam hy na eenige uyren sijn afscheyd, en keerde weer nae sijne plaets.

't Eyland Wardhusz.

De volgende dagh, welcke was de seven-en-twintighste der gedaghte Bloeymaend, liet sich de Son ontrent ten een uyr na Middernaght met hare stralen sien. Doe ligteden wy 't Ancker

weer,

weer,vermits wy de vrye Zee niet verr' van ons af hadden;om te sien, of wy met de hulp van een goede koelte de selve misschien souden mogen winnen. Wy stelden onse streek Noord-Noord-Oost aen, met volle Seylen; en 't ging ons na onsen wensch.

Wy waeren noch geen drie Etmalen (of driemael vier-en-twintigh uyren) voortgevaren, wanneer ons de Naght geheel verliet; en de Son ons geduerigh in 't gesight bleef; 't sy aghter, of voor, of ter sijden ons. Langhduerende dag.

Den laetsten der gemelde Maend sagen wy van verre de Bergen, na welcke 't Gewest, daerse op staen, *Spitsbergen* werd geheten; doch vermits wy van een seer hard-waejende Noorde-wind wierden verhinderd; en wy de Zee oock niet gevoeglijk houden konden, soo moesten wy deselve Noord-Noord-Oost-waerts van ons af laten leggen, en onsen loop Oost-Suyd-Oost nemen; of wy misschien aenlanden, en ons in seeckerheyd setten moghten. Krijgen Spitsbergen in 't oogh.

Drie dagen en nagten waren wy in geen kleyn gevaer, en leden seer groote overlast van 't Ys; 't welck, door de hevige beweging des Storms gebroken en van malkander gescheurd zijnde, met groote stucken ons te gemoet quam dryven: Stotende daerenboven met sulk een geweld tegens 't Agterdeel en de syden onses Schips, dat wy yeder oogenblik niet anders meenden, of 't selve sou in veele stucken gebroocken hebben. Groot gevaer door stercke Ysgangh.

Den vierden der Somermaend, met een goede Ooste wind, ontdekten sich eenige hooge Bergen; derwaerts wy onsen loop rigteden, om ons, soo 't mogelijk was, te begeven onder de bescherming eens Voorgebergts, 't welck wy gewaer wierden. Doch vermits de Noorde-wind weer seer sterck begon te waejen, soo wierden wy gedwongen, op nieuws na de Kust van *Boranday* te seylen; welcke wy binnen weynige uyren bereyckten. Hier gingen wy leggen in een Haven, die wy ter dier plaets vonden; zijnde seer bequaem, om ons voor de wind te beschutten; en daer wy twaelf of derthien vadem Waters peylden. Komen op de Kust van Boranday.

Nauwlijcks hadden wy d'Anckers uytgeworpen, als wy ontrent een Musquet schoot weghs van ons af twee Schepen in 't gesicht kregen, en terstond gewaer wierden, dat het die van ons Geselschap waren; welke in de voorhenen gedagte Storm by de *Noord-Caep* van ons afgeraeckt zijnde, ons in den waen hadden Krijgen hare tot noch toe voor verlooren gehoudene

gebragt, dat wy haer noyt weer sien souden. Seer verheugd waren wy, dat wy in onse meeningh hadden gedwaeld; en gaven haer de Leus met drie *Salvo*-schooten. Staecken oock onse groote Vlagg' uyt op 't agterdeel des Schips.

Gesel-schaps-scheepen weer in 't gesight.

Sy hadden van ons even soodanigh een vermoeden gehad, als wy van haer; meenende, dat de Storm, die ons van malkander had doen scheyden, onsen ondergangh had veroorsaeckt. Doch alsse op de gehoorde wijs tijding van onse welvaert hadden bekoomen, toondense sich niet minder verheugd; en begroeteden ons niet alleen met haer Geschut, maer staecken oock hare Vlaggen en Cieraeden op. Wy deeden desgelijcks; en waren beydersijds seer begeerigh, onse *Chaloupen* in Zee neer te laten, om malkander aen Boord te koomen, en tsaemen te spreecken: Maer de wind was te sterck. Derhalven moesten wy wagten, tot dat deselve wat sou gaen leggen; 't welck geschiedede nae verloop van vieren-twintigh uyren.

XXIV. HOOFD-STUCK.

Die van de weer by-een-gekoomene Scheepen vaeren d'een' aen 't Boord van d'ander: En verhaelen malkandar, wat haer, gedurende haere van-een-scheydingh, was bejegend. Eyland Kildomovia.

Koomen malkander aen Boord;

DE groote begeerte, welcke onse Vrienden in de gedagte twee Scheepen hadden, om te moogen weeten, waer heenen de Storm, doe wy van malkander waren afgeraeckt, ons had heenen gevoerd, veroorsaeckte haer, om beyde hare lange Boots uyt te setten, en aen ons Boord te koomen: 't Welck dan oock geschiedede, met weersijds seer groot vergenoegen. Sy hadden ons alreeds voor verlooren gehouden, en wy haer desgelijcks; vastlijck ons ingebeeld hebbende, dat wy malkander noyt weer souden sien.

En verhaelen d'een d'ander,

Sy verhaelden ons, hoese door de Wind waren gedreven geworden op de Kust *Juhorsky*, niet verr' van *Ysland*. Doch vermitsse niet konden koomen op Ancker te leggen, wegens de

de Klippen, welckese onder 't uytwerpen van 't Ancker gewaer wierden; datse ook eens niet boven de derdehalve Vadem diepte hadden bevonden, soo moestense op 't snelste wenden, en by een goede Oost-noord-oosten Wind de Zee kiesen, soo goed alsse konden. Dit volbragtense met geen kleyne verwarringh, tot datse eyndlijck, drie dagen langh met de Zee gestreeden hebbende, in de Haven quamen, in welcke wy haer gewaer wierden, onder 't Voorgebergt *Boranday*, ontrent agt of negen Mijlen van een Eyland, genoemd *Kildomovia*. Wat haer gedueren-de.

Wy hier tegens vertelden haer, wat voor gevaren wy voor ons deel hadden uytgestaen. Hoe wy in de Zee van *Varanger* waren gedreven, en voor dese Stad op Ancker moesten gaen leggen, om ons Schip van de geleedene schade te verbeteren, en te brengen in staet van weer voort te mogen seylen, nae dat wy nauwlijcks de sinckingh van 't selve hadden konnen voorkoomen. Daer benevens berigteden wy haer van onse Reys en Tijdverdrijf in 't *Deensch*, *Sweedsch* en *Muscovisch Lapland*; wat wy daer gehandeld hadden, en voorts alles wat ons in dit Gewest was bejegend. Hare van-een-scheydingh was bejegend.

XXV. HOOFD-STUCK.

Besluyt der Deenen, *om in* Boranday *te gaen handelen. Deesen Raedslagh in 't werck gesteld. D'Inwooners vlieden voor haer wegh: Doch stellen sigh stracks daer nae in staet, om haer te beveghten, indiense haer geweld hadden willen doen. Eenen der Factoors gaet gantsch alleen tot haer. Sijn gespreck met deese Lieden.*

'T GOede geluck van malkanders weervindingh veroorsaeckte, datse een besluyt namen, aen Land te willen gaen, om te sien, offe daer yemand souden mogen vinden, met welckese handel konden drijven. Daer op hielden wy oock raed; en wierd eenparighlijck goed gevonden, dat eenen van onse Schippers, een *Commis*, twee Onder-*Commisen*, of *Factoors*, welcke de *Noordsche* en *Russische* spraeck verstonden, nevens ick, en twintigh van 't Scheeps-volck, desen Aenslag in 't werck souden stellen. Besluyt, van aen Land te willen gaen.

Alles

't Welck in 't Werck werd gesteld.

Alles dus vastgesteld, en wy gesamentlijck, soo van Geweer als van Voorraed voor eenige dagen, wel voorsien geworden zijnde, begaven ons in twee *Chaloupen*; waer meê wy nae Land voeren. Soo haest wy daer aengekoomen waren, gingen wy boven op een kleyne Henvel, om te verneemen, of wy eenige Huysen in 't gesigt mogten krijgen. Doch als wy hier niets met allen gewaer wierden, begaven wy ons nae een Bergh, leggende ontrent een halve Mijl van de gedagte Heuvel. Op den selven saegen wy, ontrent twee of drie Musquet-schooten wegs van ons, vijf of ses persoonen door Kreepelbosch (anders, door Haeghdoornen) nae ons toe koomen. Maer soo haestse ons gewaer wierden, sneldense soo geswind ter vlugt, dat wy haer terstond uyt 't gesigt hadden verlooren.

Vlught eeniger Inwooners voor haer.

Maer andere stellen sigh in staet

Evenwel volgden wy haer op de hielen; met soo een vlijtige opmerckigh, waerwaerts sy heenen vlooden, dat wy, na ontrent twee uyren tijds, terwijl wy den Bergh afliepen, in seecker Dal eenige Huysen saegen. Doe wy nu by deselve quamen, vonden wy daer dertigh of veertigh persoonen, gewapend met Boogen en Pijlen; als gereed staende, om ons daer meê aen te tasten, en tegens ons te vegten; vermitsse meenden, in aenmerckingh van onse veelheyd, dat wy gekoomen waren, om haer geweld te doen.

Om haer te beveghten; indien men haer geweld wou doen.

Dit veroorsaeckte, dat wy ophielden van voort te gaen; onder malkander beraedslagende, of wy op haer toetreeden, dan of wy liever weer te rugg' keeren wilden; vermits wy sagen, dat dese Inwooners kloecke, stoutmoedige Lieden waeren, waer tegens geene noodwendigheyd ons dwongh, haer aen te grijpen. Hier op bood eenen der *Factoren* sich selven vrywilligh aen, voor sijn eygen persoon alleen tot haer te willen naerderen, om haer te berigten, dat wy quamen als Vrienden; en sulcke, die Kooplieden waren; niets anders begeerende, als met haer te mogen handelen, indiense yets hadden 't geen ons diende, en sy yets by ons sagen, 't geen haer behaegde. Dese Voorslagh des Saeck-voerers wierd van ons allen goed gevonden. Derhalven trad hy nae d'Inwooners; by sich genoomen hebbende twee Rollen Taback, en een kleyne Flesch vol Brandewijn.

Doe hy nu soo na by haer was gekomen, dat hy haer, en sy hem konden hooren spreecken, soo riep eenen onder haer hem toe in de *Muscovische* Spraeck, vragende, wat voor Volck wy waren, en waerom wy derwaerts quamen? Onsen Afgesondenen gaf tot Antwoord: Wy waren Kooplieden, en hare Vrienden; begeerigh zijnde, om Vriendschap met haer op te reghten, en een toe-gangh te bekoomen, om met haer te handelen, indien onse Waren haer behaeghden. Vermitsse nu met dit beright sigh wel te vreden toonden, soo maeckte hy 't overige voorts klaer; en gaf ons een teecken, dat wy souden naerderen; gelijck oock geschiedede. Verdragh tusschen dese Inwooners en de Deenen.

XXVI. HOOFD-STUCK.

Seldsame Gestalte der Borandianers. *Der selver Kleedingh. Huysen. Spijs en Dranck. Hebben van de Menschlijckheyd maer een weynigh meer als de Beesten. Handel der* Deenen *met dese Inwooners: Van welcke eenige meê na 't groote Schip voeren.*

DOe wy nu dight by haer waren gekoomen, verwonderde ick my hooghlijck, dat ick dese Lieden veel kleyner van lijfs-stal bevond, als de *Laplanders* zijn. Hun Oogen waren van de selve grootte, diepte, en verwe. 't Geen wy 't wit der Oogen noemen, is by haer rood-geel. Haer' Aengesighten zijn plat en breed. Hare Hoofden boven maten groot. Hare Neusen ingebogen. Hun gestalte is reght bruyn-swart. Hare Beenen vertoonen sigh als dicke Stylen (Deur-Posten). Seldsame gestalte der Borandayers.

Haer Gewaed bestond in een Broeck, gemaeckt soo engh als mogelijck is: en dan voorts in een Hembd-rock (Lijf-rock, Camisool), afkomende tot op de Knyen. De Koussen (beter moghtmense Laerskens noemen) en Mutsen waren bereyd van witte Beeren-huyden; 't Hayr buytenwaerts gekeerd: De Schoenen bestonden uyt basten van Boomen. Hare Kledingh.

Hun Huysen zijn gebouwd van, en gedeckt met Visch-beenderen. Laegh zijnse; hebbende de vorm van een Ey. Dus sijnse langhagtig-rond; sonder eenig light, behalven 't geen 'er Hare Huysen.

koomd in te vallen door de Deur; welke 't gat, of de mond eens Ovens niet ongelijck is.

Spijs en Dranck.

Dese Volckeren leven gantschlijk van de Visch-vangst en de Jagt. Al hare Spijsen nuttigense sonder Sout. Hare gedroogde Visch diend haer in plaets van Brood. Klaer Water is haren Dranck; doch in 't selve latense hare Genever-besiën weyken; waer door dit Water een scharp-agtige smaek, en te gelijk een aengename verwe bekoomd: Insonderheyd wanneerse 't drinken uyt een Kop of ander Vat, gemaeckt van Genever-hout.

Vrouwen.

De Vrouws-persoonen zijn even soo onbevallijk als de Mannen, beyde in gelaet en in kledingh. Met de gedaghte hare Mannen gaense Visschen en Jagen. Men bemerckt onder haer geen *Religie*, of Gods-dienst: En weynigh meer Menschlijckheyd hebbense als de Beesten.

Beestlijckheyd.

Handel van Vellen tegens Taback.

Wy verruylden aen haer al de Taback en Brandewijn, welke wy by ons; oock selfs die wy tot ons eygen gebruyck meêgenomen hadden; daer voor ontfangende Wolven, Vosschen, en Hermeline-vaghten; doch van de laetste alleen eenige weynige. Maer vermitsse noch meer Vellen hadden te verhandelen, soo versoghten wy haer, datse met ons na ons Schip willen gaen; alwaerse voor hare Waren souden konnen bekomen 't geen haer best behaegde. Hier toe toondense sigh gewilligh, en namen met haer 't geense noch te vermangelen hadden. Dus gingen wy gesamentlijck Zeewaerts aen.

Eenige deser Inwooners gaen meê na 't groote Schip.

Soo haestse ons Schip in 't gesight hadden gekregen, verwonderdense sigh boven maten seer over 't selve. Wy gaven d'onse een teken, datse ons *Chaloupen* souden toe-senden. Terstond liet yeder Schip twee der selve na Land varen. In d'eene trad de *Commis*, ick, en de *Factoor*, die sigh gantsch alleen eerst onder dese Inwooners gewaeghd, en ons alsoo den wegh gebaend, de gelegenheyd verschaft had, om met haer in kennis te geraecken. De *Borandiaen*, die tot den gedaghten onsen *Factoor* had gesproocken, doe de Vriendschap wierd gemaeckt; en noch eenen anderen, die goed *Muscovisch* spraeck, namen wy met ons. Al d'overige bleven aen 't Strand staen.

XXVII. HOOFD-

XXVII. HOOFD-STUCK.

Hoedanigh de Borandayers *van de* Deenen *in 't Schip wierden onthaeld, en hare redenen. Verdragh met de* Borandianen *gemaeckt, om eenige* Deenen *op Sleden in* Siberien *te voeren. D'aen Land geblevene Inwooners werden oock met Brandewijn onthaeld.* Borandaische *Sleden en Ren-dieren. Hoe de* Deenen *sigh in dese Sleden neersetteden. Snelheyd en sterckte der* Borandaysche *Ren-dieren. Spijs der* Borandianers : *Die noch Brood noch Sout konnen verdragen. Aenkoomst in een Dorp.*

ALs wy nu aen Boord gekomen waren, en onse Schipper, uyt 't verhael van 't geen ons was bejegend, had vernomen, hoe gantsch woest en beestaghtigh dese Menschen sigh droegen, soo vereerde hy (om haer gebuyghsamer te maken, en tot Vriendschap te bewegen, op datse ons gedienstigh moghten zijn) aen elck van haer een stuckje Taback, ontrent soo langh als eens Mans vinger, nevens een Kroes vol Brandewijn: Welcke giften sy met seer groote genegenheyd aen namen. Ondertusschen traghtedense de Vellen, welckese by haer hadden, op 't spoedighste te verruylen. Onthaling der Borandayers in 't Deensche Schip.

Wy vraeghden haer, of wy eenigen handel souden konnen drijven, indien wy ons dieper Landwaerts in begaven? Sy antwoordeden: Dat wy ons sulcks wel moghten onderwinden, doch wy souden niet anders te verruylen vinden, als Pelteryen, of Vellen. Wy berighteden haer, dat wy niet anders als dese begeerden. Daer op verseeckerdense ons, dat wy genoegh van dese Waren souden konnen bekomen tegens onse Taback en Brandewijn. Met verder aenbiedingh, datse ons tot in *Siberien* wilden voeren, indien wy haer voor hare moeyte wilden beloonen. Gespreck der Deenen met de selve.

Hier op maeckten wy met haer 't verdragh, dat wy haer souden geven yeder twee Rollen Taback, en vier Pinten Brandewijn. Hier tegens soudense ons in *Siberien* en weer herwaerts voeren. Wy beloofden echter haer noch yets meer te sullen vereeren, indien, door hare bemiddeling, onse Reys tot ons mercklijck voordeel moght komen uyt te vallen. Alleenlijck drongense hier op aen, dat wy de Sleden en Ren-dieren, welcke Verdragh met haer gemaeckt, om eenige Deenen.

ke wy onderwegen ſouden gebruycken, uyt onſe Beurs moeſten betalen. Vermits nu dit billijck wierd geoordeeld, ſoo heeft onſe Schipper geerne hier in bewillighd.

Op Sleden in Siberjen te voeren.

Na deſe Over-een-komingh gaven wy haer yeder een Kroes Brandewijn, tot beveſtiging van 't gemaeckte Verdragh. Daer na traden wy weer met haer in onſe *Chaloup*, en ſetteden haer aen Land. Sy hadden beloofd, in aller ſpoed alles tot onſe Reys vaerdig te ſullen maeken; en hielden ook haer woord getrouwlijck. Want ſoo haeſtſe aenden Oever waren gekomen, begavenſe ſich terſtond aen 't werk. Binnen agt uyren tijds quamenſe weer; by haer hebbende de Sleden, de Ren-dieren, en voorts alles wat tot onſe Afvaert noodigh was.

De geene, die aen Land waeren gebleven, wierden oock met Brandewijn onthaeld: En der ſelver danckbaerheyd.

Terwijl wy nu deeſe twee *Borandayers* op de gehoorde wijs in ons Schip onthaelden, lieten d'andere onſer Scheepen Brandewijn en Taback aen Land brengen, om deeſe Waeren te verhandelen tegens de Vellen der geene, welcke aen den Oever waeren gebleven, verwaghtende de weerkoomſt haerer Medgeſellen. Want wy hadden haer niet konnen bepraeten, om met ons in de *Chaloup* te treeden; wijlſe vreeſden, datſe noyt weer t'Huys gekoomen ſouden hebben. Dit bewoogh al onſe Schippers, datſe, om ſich by haer in gunſt te dringen, eenige kleyne Fleſſchen met Brandewijn tot haer lieten brengen, om deſelve uyt te drincken met de geene dieſe braghten. Sulck een genegentheyd verweckte dit in haer, datſe, tot betooningh haerer danckbaerheyd, de Brengers verſogten, met haer te willen gaen, om van haer t'ontfangen ſoodanigh een Onthael, als hare Huyſen en gelegentheyd ſouden vermogen haer aen te doen.

Borandayſche Sleden en Ren-dieren.

Doe nu onſe twee *Borandianers* met de Sleden, en de daer toe behoorende Ren-dieren, weer by ons waren gekomen, vraegden wy, offe niet meer der ſelver hadden? Haer' antwoord was: Dat'er niet meer te krijgen ſtonden. Wy bemerckten, dat deeſe Beeſten grooter waren, als die in *Lapland*; en hervraegden derhalven, offe ook wel ſoo veel in ſterkte uytmunteden boven d'andere? Sy berigteden ja; en voeghden'er by: De *Laplandſche* Ren-dieren konden niet meer als een Man voeren; maer deſe twee Mannen. Eyen hierom was yeder Sleede ſoodanigh toegeſteld, dat'er twee perſoonen in ſitten konden.

Onſe

Onſe Schippers van dit alles kennis bekomen hebbende, ſoo wierd, nae gehoudene Beraedſlagingh, 't beſluyt gemaeckt, dat onſe *Commis*, de twee *Factoors* (welcke de *Ruſſiſche* Tael ſeer wel konden ſpreken), ik, en dan noch een Man (of Boots-geſel) uyt yeder Schip, met deſe twee *Borandianers* op reys ſouden gaen. Hier op bevraghteden wy een onſer Ren-dieren met Tabak, Brandewijn, Silver en eenigh Goud; belopende t'ſamen een taemlijck-hooge prys. Ick quam by onſen *Commis* te ſitten; d'eene aen 't eene, d'ander aen 't ander eynd van de Slede, met d'Aengeſigten tegens over malkander. Eenen der gedagte twee *Factoors* ſettede ſig op gelijke wijs by eenen der *Borandianers*: De tweede by den tweeden. Twee der Boots-geſellen ſaten even alſoo by een; en de derde alleen: Doch d'overige ruymte wierd vervuld met Brandewijn-fleſſchen en Tabacks-rollen. In ſulck een geſtalte gingen wy op Reys.

Hoedanigh dé Deenen en haere Leyds-lieden ſich in deſe Sleden neerſetteden.

Deſe *Borandayſche* Ren-dieren voerden ons ſoo geſwind, indien niet geſwinder, voort, als de *Laplandſche* hadden gedaen; derhalven wy in aght uyren tijds over Bergen, door Dalen en Velden ſoo verr' wierden voortgetrocken, dat wy noch Menſchen noch Huyſen meer ſagen. Eyndlijk quamen wy digt by een groot Dennen-boſch; daer wy, ontrent honderd ſchreden van ons af, vijf of ſes Huyſen gewaer wierden. Niet verr' van eene deſer Huyſen lieten wy onſe Rendieren gaen weyden.

Snelheyd en ſterckte der Borandayſche Rendieren.

Wat onſe perſonen belangd, wy verquikten ons met *Biſcuit*, of Tweeback, en geſouten Vleeſch. Onſe *Borandianers* onthaelden wy met gedroogde Viſch, in Oly gedoopt: Welke Spijs wy in voorraed voor haer hadden meê genomen, wijl ſe noch Brood noch Sout konnen verdragen. Onſe Drank ſchepten wy uyt een dight daer ontrent gelegene Bron: Deeden daer op een goede teugh uyt onſe Brandewijn-fleſſchen; traden alſoo weer in onſe Sleden, en ſetteden onſe loop op nieuws drie uyren lang voort. Na welcke tijd wy aen 't af hangen eens Bergs verſcheydene Huyſen dight by malkander ſagen ſtaen. Hier ſouden wy vernaghten.

Spijs der Borandianers; die noch Brood noch Sout konnen verdragen.

In dit Dal gekomen ſijnde, vonden wy de Wooningen ſoo kleyn, dat wy ons moeſten verdeelen, en in twee der ſelver gaen Herbergen; 't welk wy ook geduldig deden, terwijl onſe Wegwijſers de Rendieren ontſpanden, en haer na de Weyde ſonden.

Aenkoomſt in een Dorp.

XXVIII. HOOFD-STUCK.

Vervolgh van de Reys op Sleden door Boranday. *De Taback kon de* Deenen *hier geen dienst doen in 't ruylen. Spijsen deser Lieden. Hare Huysen. Leven sonder Gods-dienst. Hare Kledingh. Vrouwen. Wapenen.* Martiniere *en sijne Reys-genoten komen aen Huysen sonder Inwooners; daerse wat rusten. Trecken weer voort.*

Tabak kan hier de Deenen geen dienst doen in 't ruylen.

NA dat wy ses of seven uyren langh hadden gerust op de Beeren-huyd, welcke de Huyswaerd op d'Aerde had uytgebreyd, om te verstrecken voor een Bed, stonden wy weer op, en vraeghden, of in dit Dorp niet yets te verhandelen was? Daer op braghten d'Inwooners allerley Wolfs en witte Vossen-vaghten; nevens vier-en-twintigh Hermelijne, ontrent drie honderd Eeckhoornen-vellen, en seven paer Zobelen, tot ons. Doch sy begeerden niets van onse Taback te nemen. Wy bevonden haer niet soo vriendlijck en goedaerdigh, gelijck hare Landslieden op de Kust sigh tegens ons hadden betoond. D'oorsaeck is, wijlse alleen van de Jaght leven

Spijs deser Lieden.

In de Somer eetense haer Vleesch varsch, 't sy gesooden, of op Koolen gebraden. In de Winter niet anders als gedroogd. Terwijl 't Somer is, maeckense voorraed daer van te bekomen; en leggen 't in de Son te dorren; 't sy op houtene Raderen, of boven op de Daecken harer Huysen. Dese hare Wooningen zijn seer laegh gebouwd; werdende gedeckt met Tacken van Boomen en Sooden van Aerde; sonder eenigh invallend light, als alleen 't geen door de Huys-deur in koomd; welcke (gelijck alreeds te voren van d'andere Huysen is geseghd) de mond eens Ovens gantsch gelijck schijnd.

Hare Huysen.

Leven sonder Gods-dienst.

Dese *Borandianers* veranderen (volgens 't berigt onser Wegwijsers) hare Wooningen niet min dickmael als de *Kiloppen* doen. Gantsch Beestlijk levense, sonder eenige schijn van Godsdienst. Dommer zijnse, als al d'andere, by welcke wy ons hadden bevonden. Oock even soo wan-stalligh van gelaet als hare Nabueren. Hare Schoenen zijn toe-gesteld van Boom-basten. Hun Hoosen (of liever Laersen) Broecken, Mutsen en Lijf-rocken (welcke laetste hen beneden tot op de Kuyten toe komen, en diese om 't midden des Ligchaems gorden met

Hare Kledingh.

een

een Gordel van ontrent vier vingeren breedte) zijn al t' samen gemaeckt van witte Beeren-huyden, de Hayren buytenwaerts gekeerd.

De Vrouws-persoonen konnen van de Mannen niet onderscheyden worden, als by 't Hayr; 't welckse uyt-gebreyd dragen, over de Schouderen afhangende. In de Jaght zijnse soo behendigh en ervaren, als hare Mannen. Hare Wapenen zijn alleen een Stok, aen 't eynd spits gemaekt, en van soo een hard Hout, dat de punt alles door dringhd, gelijck als Yser: Een houtene Boog, welckers Pees is bereyd van Boom-basten: Een Koocker met Pijlen op den rugg', en een Steen, snydende als een Scheer-mes, aen de Gordel. Vrouwen. Wapenen.

Als wy nu onsen Handel hier verright, en onse Wegh-wijsers de Sleden weer gereed gemaeckt hadden, so nam elck van d'onse een teughje Brandewijn in 't lijf. Daer op gingen wy weer sitten, en snelden negen of thien uyren langh voort, eer wy eenigh Mensch of Huys in 't gesight kregen. Eyndlijck wierden wy drie of vier Wooningen gewaer; derwaerts heenen onse *Borandianen* de Ren-dieren wendeden. Wy besloten hier te willen rusten (schoon wy geen Menschen in dese Huysen vonden), en onse Beesten sigh te laten verquicken, welckers Spijs niet anders als Mos is; 't geense hier in overvloed, en alsoo voor haer een volle Tafel, vinden konden. Koomst by eenige Huysen sonder Inwooners.

Wy aten en droncken van 't geen wy hadden, maeckende ons daer meê vrolijck. Deser wijs bleven wy hier, t' onser verversschingh, ontrent drie uyren langh. Daer na begaven wy ons weer in onse Sleden; vervolgende onse Reys met alle mogelijcke vlijt. Trecken weer voort.

XXIX. HOOFD-STUCK.

Een voornaem Heer onder de Borandianen *bejegend onse reysende* Deenen; *komende met twee sijner Dienaren van de Jaght. Gestalte harer Kledingh. Dese Heer begeeft sigh in eene der Sleden. Koomst by een deel Huysen, als een kleyne Stad. De Naem deser Plaets is* Vitzora. *Ruylingh van Taback tegens Vellen. Zobelen mogen hier niet verkoght noch verhandeld worden. Waerom niet.*

Meer andere Pelteryen ingeruyld. De Deenen *versoecken hier een Barck, om daer meê hare Waren na haer Schip te voeren. Wat voor een Schuyt sy bequamen. Eenige Zobelen in 't heymlijck gekoght. Gelegenheyd der Stadt* Vitzora; *en 't Werck van de hier woonende Vrouwen en Kinderen.*

Ontmoetingh van een Borandaysche Jager met sijne Dienaeren.

NAe een vijf-uyrige onophoudlijcke voortsnellingh; sonder ondertusschen onse Ren-dieren eens gevoederd; sonder selver gerust; sonder, geduerende dien gantschen tijd, eenige Huysen of Menschen gesien te hebben, wierden wy drie persoonen, als Jagers, gewaer; derwaerts henen wy ons begaeven. D'eene was gekleed op 't *Muscovisch*, in een lange, tot op d'Encklauwen toe afhangende Rock, met een gordel aen sijne Lendenen, hebbende de breette van ontrent vier vingeren; gemaeckt van Wolfs-huyden, 't Hayr buytenwaerts; sijnde soo wit als de Sneeuw, doch aen d'eynden gantsch swart. Op 't Hoofd had hy een ronde Muts, gelijck de Schippers gewoon zijn te draegen; bereyd van een Vossenbalgh. Sijne Broeck en Koussen waeren van Ren-dieren Vellen, de Schoenen van de Huyd eeniger Visschen, even soo als d'Inwooners van *Varanger* draegen. De Kleederen der twee andere waeren van deselve gestalte; doch toegesteld uyt witte Beeren-huyden. 't Hayr desgelijcks buytenwaerds gekeerd.

Gestalte haerer kledingh.

Eenen der Deensche Wegh wijsers set de voornaemste in sijne plaets in de Sleede.

Yeder van haer had by sich een *Dousijn* Beeren-huyden; voorts eenige Wolfs, witte Vosschen, en Hermelijne-vellen: nevens soo schoone Sobelen, als ick oyt gesien heb. Hy, die met witte Wolfs-vaghten bekleed was, droegh echter niet anders, als een *Dousijn* witte Ravens en seven Sobelen, welcke hy aen sijnen gordel had hangen. Als wy nu nevens haer henen reeden, hield eenen onser Wegh-wijsers plotslijck stil, om met den voornaemsten onder deese drie te spreecken. Stracks daer nae sprongh hy uyt de Sleede, en settede deesen in sijne plaets, by eenen onser *Factoors*: Waer over mijnen *Commis* en ick ons niet weynigh ontsetteden.

Komen aen in een kleyne Stad aen de Zee,

Sulcker wijs reysde hy, langer als een uyr, met ons voort. Ondertusschen konden wy niet een eenigh Huys in 't gesight bekomen. Eyndlijck saegen wy van de hooghte eens Berghs,

nae

nae de linckerhand, de Zee; en aen den Oever des selven verscheydene Huysen, soo dight by malkander staende, datse een kleyne Stad vertoonden. Onse Ren-dieren voerden ons reght daer na toe. Hier traeden wy uyt, en gingen in 't Huys van de Heer (dien onse Wegh-wijser sijne plaets in de Sleede had overgegeven), om daer te rusten. Wy bemerckten terstond, dat hy een persoon van een meer als gemeen Aensien moest sijn, wegens d'eerbiedigheyd en oppassingh der Inwooners, (of des Huysgesins): 't Welck terstond quam toeloopen om ons te dienen; helpende ons uyt onse Sleeden, met alle bedencklijcke dienstvaerdigheyd. Dese Stad was genoemd *Vitzora*. genoemd Vitzora.

De gedaghte Heer gaf ons, tegens Taback en Brandewijn, al de Vellen, die hy in voorraed had; behalven alleen zijne witte Beeren-huyden, welcke wy niet begeerden; en zijne Zobelen, die hy aen ons niet derfde verruylen; wijl sulcks van de Groot-vorst in *Muscovien*, diense *Czaar* noemen, op 't hooghste verbooden is. Al de Zobelen, welcke yemand bekoomd, moet hy voor sijne *Czaarsche Majesteyt* bewaeren: Soo dat geen Mensch in al deese Landen eenige der selve derf verkoopen, sonder vergunningh van hem, of van sijne *Commissarissen* (welcke gesteld sijn aen alle plaetsen daer hy sijne *Magazynen* heeft); op seer swaere Lyf-straf. Indien echter sommige de stoutheyd neemen, om eenige der selve aen yemand te verhandelen, soo doense sulcks in 't verborgen, en met seer groote voorsightigheyd. Desgelijcks moeten de geene, die deese Vellen koopen of inruylen, wel toesien, datse niet ontdeckt werden. Want by soo veir' de *Gouverneur*, of *Commissarius*, aen de Plaetsen, daer al de voorby-gaende Waeren werden ondersoght, eene Zobel quam te vinden, welcke niet van de Grootvorst, of *Czaar*, selver (of door sijne gelastede) verkoght was geworden, soo souden sijne Dienaeren, of de Tollenaers, niet alleen deselve, maer oock al d'andere Goederen, welcke de Koopman by sich had, verbeurd verklaeren, en wegh neemen; sonder hoop van eenige lossingh.

Verhandelingh van Brandewijn en Taback tegens Vellen.

Behalven tegens Zobelen; die hier niet verkoght moogen werden.

Als nu de meergedagte *Borandayschen* Heer sijn eygene Waren aen ons had verruyld; en bemerckte, dat wy lust hadden, om noch meer der selver te mogen bekomen, soo sond hy twee

Meer andere Vellen ingeruyld.

ſijner Dienaers door de Stad, om d'Inwooners bekend te maken, indienſe hare by haer hebbende Vellen wilden verhandelen, ſoo ſoudenſe by ons komen, want wy wilden haer Taback en Brandewijn daer voor geven. Met byvoegingh, dat haren Heer al de ſijne aen ons had vermangeld. Over deſe gelegenheyd wierdenſe ſeer verblijd; en quamen al t'ſamen aen met hare Vellen; van welcke wy namen de geene die ons dienden.

Verſoeken een Barck, om haer Waeren na haer Schip te moogen ſenden; en wat voor een Schuyt ſy kreegen.

Deſer wijs kregen wy ontrent vijfthien honderd Vagten van allerley ſlagh by een. Derhalven vraeghden wy onſen Huysheer, of hy ons niet een Boot (of Barck) ſou konnen verſchaffen, waer in wy eenen onſer Bootsgeſellen, met onſe by ons hebbende ingeruylde Waren, na ons Schip mogten ſenden? Hy antwoordede, dat hy ons verſoeck wel voldoen kon. Liet oock terſtond een Schuyt vaerdigh maecken, gelijckende ten naeſten by een Gondel; in 't midden breed, en aen beyde d'eynden ſpits toe lopende: Alles van Hout, ſonder eenigh Yſerwerck, ſonder eenige Nagel. In 't midden ſtond een Maſt; waer aen vaſt gemaeckt was een groot vierkant Seyl van Lijnwaed, toe-bereyd uyt Boom-baſten; ſeer cierlijck geſtickt. De Touwen waren van de ſelve ſtof vervaerdighd; gelijk ook de twe Ancker-kabels: Welcke Anckers toe-geſteld waren uyt ſeecker ſlagh van ſeer ſwaer Hout, ſoo datſe als in een oogenblick na de grond ſoncken.

Dertigh paer Zobelen in 't verborgen gekoght, en terſtond na 't Schip geſonden.

Doe wy nu twee uyt onſe *Borandayers* hadden genomen, om met d'eene Bootsgeſel nae 't Schip te vaeren, en de gemelde Heer haer gereed ſagh tot d'aenvaerdingh der Reys, ſoo nam hy ons ter ſijden af, en toonde ons dertigh paer Zobelen, welcke wy voor gereed geld, doch taemlijck goed koop, van hem bequaemen. Onbekommerd deed hy deeſe Koopmanſchap, wijl ſich daer toe een voor hem gunſtige gelegenheyd aenbood. Maer geenſlins ſou hy daer toe bewoogen hebben konnen werden, indien wy de gedaghte Boot niet geleend hadden, en deeſe Waer met deſelve terſtond nae ons Schip hadden afgeſonden; waer in hy wel wiſt, dat geenen Beſightiger ſou komen. Anders, indien de ſaeck openbaer waere geworden, ſoo hadmen niet alleen hem aen 't Lijf geſtraft, maer daer-en-boven hem en ſijn geheele Geſlaght voor Slaven nae *Siberien* geſonden:

den: Daer hy langh genoegh sou hebben moeten blijven, eer hy van daer weer te rugh waere gekomen.

Onse Bootsgesel met de Koopmanschappen, en de twee hem toegevoegde *Borandayers*, afgevaeren zijnde, soo begonden onse *Commis* en de twee *Factoors* met hem (den Heer) en onse Wegh-wijsers dapper te drincken. Ick en de twee overige Boots-gesellen naemen deese gelegenheyd waer, om ondertusschen de Stad te gaen besien. Wy verwonderden ons niet weynigh over deselve, als die tusschen twee Bergen lagh, van welcke yeder ontrent een Myl hoogh was. De Huysen waeren seer konstigh gebouwd van Visch-beenderen. De Daecken van even deselve Stof, doch aen sommige plaetsen met Mos gestopt; met Ried (of Aerd-sooden) bedeckt, en soo wel bewaerd, soo dight toegemaeckt, dat'er geen Wind kon inkomen, als alleen door de Deur (hebbende de gedaente van de mond eener Oven), en dan door de Gevel (of 't Dack), waer in een Venster-gat is, daer door 't light werd ingelaten. Gelegentheyd der Stad Vitzora, tusschen twee seer hooge Bergen: En haere huysen.

Wy saegen verscheydene haerer Vrouwen en Kinderen met haeren arbeyd beesigh. Eenige onder deselve breydeden Netten van Boombasten, tot hun Visschery. Andere bereydeden Seylen voor haere Schuyten; welcke Seylen mogen genoemd werden een slagh van fijne gevloghtene Matten. Wederom andere maeckten Bylen, Messen, Pylen en Werp-pylen van Visch-beenen. Noch andere vervaerdighden Klederen uyt Beren-huyden; welckese t'saemen naeyden met Gaern, bereyd van basten der boomen; en Naelden van kleyne Vischgraden. Alle waerense van een lelijck aensien, kleyn van gestalte, platneusigh, en swart, gelijck de half-versenghde Indianen. 't Werck der Vrouwen en Kinderen in deese Stad.

TOE-DOENING.

De Zobel, van sommige genoemd Zabel, sou, gelijck eenige willen, even 't selve Dier sijn, 't welck *Aristoteles* noemd *Satherius*, en *Niphus Cebal*. By *Alciatus* voerd hy de naem van de *Sarmatische* of *Scytische Muys*; doch, nae veeler oordeel, niet seer bequaemlijck. D'Afbeeldingh der Zobel vind ick in den beroemden *Jonstonus* niet; doch hebse in *Michael Herr Grundtlicher Unterricht wunderbarlicher art, natur und eygenschafft aller vierfussigen thier*; en nae de selve heb ick laeten snijden de gedaente, welcke de Leeser sien kan *Fig.* II. *n.* 3. Men vind deese Dieren in de *Noordsche* Landen, en d'uyterste Bosschen van *Muscovien*. Oock in *Littauw*; *Wit* Kort beright van de Dieren, genoemd Zobelen, of Zabelen. Waer de-

Russien; ontrent de *Kronische Zee*, en in *Laucerusa*, een Bosch in *Scandinavia*, volgens 't bericht des gemelden *Jonstoni*. De Beschrijvingh van *Guinea* getuyghd, datse daer in meenighten werden gesien; doch de beste koomen uyt *Tartaryen* en *Lapland*. *Marcus Paulus Venetus*, die sijne Reys door de *Morgenlanden* begon in 't Jaer *Christi* 1269., bericht ons, *Boeck* 2. *cap.* 20., dat de praghtige en seer groote Veld-tent des *Tartarischen Chams*, wanneer hy ter Jaght gaet, seer veele Vertrecken in sich begrijpt, als de Sael, de Raedkamar, sijne Slaepkamer, en verscheydene andere. Onder de selve sijn de drie genoemde yeder onderstut met drie pilaeren van welrieckend Hout, kostlijck uytgehouwen en beschilderd. 't Decksel bestaet (wy spreecken met hem, als in den tegenwoordigen tijd) uyt swart en rood-verwige Leeuwenhuyden; want van deese Dieren werden geen bonte in dit Land gevonden. Geen Regen of Wind kan door de selve dringen. Van binnen sijn de Tenten (te weeten de gemelde drie Vertrecken, sijnde yeder wel een Tent op sich selven, maer gesaementlijck begrepen onder de benoemingh van de Koninghlijcke Tent, en aen elckander hangende) bedeckt met kostlijcke Sabel (of Zobel) vellen; onaengesien deselve in dit Land seer dier sijn; soo dat men, daer van een kleed willende maecken, 't selve met geen twee duysend *Bisantiner* Guldens sou konnen betaelen: 'k Heb dit hier willen aenteeckenen, om te doen sien, dat alreeds in dien tijd de Zobel-vaghten seer waerd gehouden, en voor groot geld gekoght wierden, selfs in 't Land daer deese Dieren sich onthielden. *Agricola* getuyghd gesien te hebben, dat voor veertigh deeser Vaghten wierden gegeven duysend Goudene Kroonen; en *Ambrosinus*, dat alleen eene Winter-mof, van Zobelen, heeft gegolden vierhonderd ponden *Bononische* Munt. De gedaghte *Agricola* steld de Zobel wat kleyner te sijn als de Marter, of Marder; en dien volgens kan hy nauwlijcks de grootte van een Kat bereycken. Van Natueren sijn deese Dieren seer behendigh; door haere geswindheyd en bootsemaeckeryen d'aenschouwers vermaeck veroorsaeckende; snel in 't toeschieten, en by nae altijd sonder rust. De dierbaerste Vellen werden geaght de sulcke, die langh en nae 't swart treckend Hayr hebben. In de Son gehangen werdende, soo bedervense. *Jonstonus* seghd, datmense voor de Mot bewaerd, wanneermen haer, wel geschuddet sijnde, met Alssem omwind, en soo wegh leght. Hy doet'er by: Men heeft aengemerckt, dat Zobel-vellen; in 't onderste van een Kist geleght, en met andere daer op gedaene klederen beswaerd sijnde, nae drie daegen tijds bynae geheel weer boven op gereesen waeren. Hoese oock met de hand gehandeld werden, altijd blijvense gelijck. Men b hoefd sich derhalven niet te verwonderen, datse in een groote waerde werden gehouden: Te meer, wijl de *Muscovische Czaar* sich bynae alleen Meester daer van gemaeckt heeft; de prijs nae sijn eygen gelieven steld; grooten handel daer meê drijft, en geweldige Inkoomsten daer van geniet. Hy Koopmanschapt oock wel met andere Pelteryen uyt de Noordsche Gewesten; daer toe seeckere persoonen gebruyckende, aen welcke hy deese Bontwercken geeft, om die in *Persien*, *Turckyen* en andere Landen te verhandelen, en winst voor hem te trecken: Doch vermits oock andere met sulcke

selve gevonden werden.

De Tartarische Cham pleegh sijne Veldtent daer meê te bedecken.

Geweldige dierheyd (al ontrent 't Jaer 1270.) deeser Vellen in Tartaryen.

Naderhand oock anderweegen, met eenige voorbeelden.

Seldsame eygenschappen der Zobelvellen; en hoese voor de Mot bewaerd werden.

De Muscovitische Czaar heeft sigh alleen meester

sulcke Vellen haer voordeel mogen soecken te doen, soo brenghd hem dit soo veel niet op, als wel den alleen-handel der Zobelen. Als andere Vorsten hem seer groote Geschencken toesenden, soo werd sijnen Schat daer door grootlijcks vermeerderd. De Tegen-geschencken, welcke hy doet, bestaen gemeenlijck maer uyt sijne Zobelen, die hem weynigh kosten, en evenwel hoogh werden geaght, wijlse bynae alleen uyt sijne handen moeten koomen. Echter is nu de voorige onmatige dierte al vry gevallen. ***Barend Langenes*** in de *Wereld beschryvingh*, van hem in langhwerpigh *octavo* uytgegeven, seghd *pag.* 293. *des eersten Deels*: Datmen nu ('t was doenmaels in 't jaer 1598) nauwlijcks om duysend guldens Voeder van Zobelen onder een Rock sou konnen bekoomen. Een Somf van duysend guldens doe, hoe veel sou die nu wel zijn?

daer van gemaeckt, en treckt seer groote winsten daer van.

D'onmatige dierte is echter vry gevallen.

Aen Paus *Clemens* de sevende (op de Stoel geklommen in 't jaer 1523.), wierd van de *Muscoviten* gesonden een Gesant, genoemd *Demetrius*. De vermaerde Bischop en Geschiedschryver *Paulus Jovius* ondersoght uyt deesen veelerley dingen van de gelegenheden des *Russischen* Lands; en heeft, 't geen hy uyt hem had verstaen, over geschreven aen *Johannes Rufus*, Aertsbischop tot *Consents*. In deesen Brief seghd hy, uyt 't beright des gemelden *Demetrii*, dat in de Koopstad *Ustinga*, gelegen ter plaets daer de Rivieren *Juga* en *Duino* t'saemen loopen, seshonderd Mylen weghs van de Stad *Muscauw*, aenquaemen kostlijcke Voederingen van Marders, Zobels, Wolven, witte en swarte Vosschen; daer gebraght werdende van de lieden uyt de noch verder gelegene Landen *Permy*, *Picerri*, *Inugri*, *Ugulici* en *Pinuagi*; welcke deese haere Waeren vermangelden tegens andere. De *Permy* en *Picerri* hadden deese Zobels-vellen van andere Volckeren, naerder aen de Zee gelegen. De beste aghtedemen doe die met lighte grauwe Hayren. D'Eedele Vrouwen bedeckten'er haeren Hals meê; in sulck een gestalte, gelijck als of dit Dier noch leefde. Dus verr' *Jovius*, uyt 't verhael van *Demetrius*. De Landen, uyt welcke de gedaghte Pelteryen in *Muscovien* quaemen (namentlijck, de *Siberische* en *Samojedische*) waeren doemaels, jae tot op 't Jaer 1600., de *Muscoviters* noch onbekend. Hoe deselve door een rijcken *Muscovischen* Boer ontdeckt en bereysd sijn geworden, sullen wy hier nae kortlijck aenteeckenen. Dit alleen moeten wy hier noch by doen, dat de *Lappen* in 't Jaer 1530. onder 't gebied der *Muscoviters* noch niet stonden; jae noch niet eygentlijck haer bekend waeren. De reden daer van was, om datse de veroveringh deeses Lands geen moeyte waerdigh aghteden. Dusdaenigh spreeckt'er de gemelde *Muscovische* Gesant van, by den genoemden *Jovius*: Aen d'uyterste Oever der hooge Zee, alwaer de groote Rijcken *Noorweegen* en *Sweeden* door een Enghte aen 't vast Aerdrijck hangen, woonen de *Lappen*; een boven maten groof, beestaghtigh Volck; wantrouwigh, en vliedende voor alles watse vreemds sien. Sy weeten noch van Vrughten, noch van Koorn, noch van goed We'er te spreecken. Alleenlijck geneerense hen van haer schieten (van de Jaght der Dieren) en bekleden sich met de Huyden der wilde Beesten. Haere Slaepkameren sijn Hoolen, vol dor loof; of holle Boomen, 't sy door ouderdom, 't sy door vyer

De Siberische en Samojedische Landen

Waren de Muscoviters ontrent 't Jaer 1600. noch onbekend.

Welcke Zobels de beste geagt wierden.

Lapland aen de Muscoviters oock noch niet langh geleden onbekend geweest, in sijn eygentlijcke gelegenheyd.

Korte beschrijvingh der Laplanders, uyt 't bericht eens Muscovischen Gesants.

uytgehoold. Sommige gaen visschen in de Zee, daerse wel vangen met goed geluck, maer weynig konst. De bekomene Visschen droogense, en bewarense tot haere spijs. Deese *Lappen* sijn kleyn van lighaem met gedrongene platte aengesigten, doch behendig en snel met de voeten. De naestgelegene *Muscoviten* hebben noch weynigh kennis van haer. Want haer met weynigh Volcks te willen aengrijpen, waer' een verderflijcke uytsinnigheyd. Een groot Heyr tegens dit arm, ellendigh Volck te willen aenvoeren, sou sonder voordeel sijn, en oock niet seer eerlijck. Deselve *Lappen* verhandelen witte Hermelynen vellen (buyten twijffel oock Zobelen) tegens allerley andere Waeren: Doch sy sien de Kooplieden niet (dit wierd geschreven ontrent 't Jaer 1530.); spreecken oock niet tegens haer. Alleenlijck leggense haere Vellen neer; verkiesen daer tegens de Waeren, welcke haer aenstaen. Gaen dan wegh. Koomen daer nae weer; en indien haere Vaghten wegh genoomen sijn, soo neemense daer tegens d'andere Waeren met haer.

XXX. HOOFD-STUCK.

Vertreck te Water van Vitzora *na* Potzora. Gouverneur *aldaer. Weynigh Eedele in* Muscovien. *Treflijcke Meede. Handel met den* Gouverneur; *van wien de* Deenen *een goed deel Zobelen kopen. Hy onthaeld haer met een treflijcke Maeltyd. Sitten aght uyren langh aen Tafel. Groote meenighte van andere Vellen gekoght. Senden al haere Koopmanschappen nae haer Schip. Stercke suypery.*

Vertreck te Water van Vitzora na Potzora.

Doe wy (nae de besightigingh deser Stad) weer by ons Geselschap waeren gekoomen, wierd onder onse *Commis* en *Factoors* beslooten, eenen onser Wegh-wijsers met de Sleeden en Ren-dieren weer te rugg' te senden, wijl'er nu gelegenheyd was, om te Water nae *Potzora* te reysen. Dit voorneemen wierd oock tot de daed gebraght. Onse Huyswaerd en twee sijner Dienaeren gingen uyt nieuwsgierigheyd met ons. Wy voeren met een goede Westen-wind langhs 't Strand heenen, en quaemen nae vijfthien uyren tijds te *Potzora* aen. Dit is een kleyne Stad, leggende aen den Oever van een kleyne Zee, voerende dien selven Naem.

De Gouverneurs sijn hier

Hier naemen wy een besluyt, van ons terstond nae 't Slot te begeven, en by den *Gouverneur* te vervoegen: Die waerlijck niet anders is als een *Commis* of *Factoor* des Grooten *Czaars*; gelijck

gelijck oock al d'ingestelde *Gouverneurs* sijner *Czaarsche Majesteyt* in dese Plaetsen niet anders zijn als soodaenige. Weynigh Edellieden werden in *Muscovien* gevonden: 't Welck, volgens mijn oordeel, d'oorsaeck is, datse soo groof, onbezeedighd en qualijck-opgetrocken zijn; sigh gantsch niet rijmende met d'opvoedingh van Eedele persoonen.

niet anders als Factoors van de Czaar.

De gedaghte *Gouverneur* was een *Muscovit*. De verwe sijner Kleedingh was tusschen Violet en Rood. Hy onthaelde ons al t'saemen seer wel met een voortreflijcke Meede, welcke de *Spaensche* Wijn niet ongelijck was; desgelijcks met Brandewijn en Peper-brood.

Treflijcke Meede.

Vermits hy 't opsight had over des *Czaars* Zobel-*Magazijnen*, soo vraeghden wy hem, of hy ons eenige Zobelen voor geld wou verkoopen? Hy gaf tot antwoord jae; en deed een tegenvraegh, hoe veel der selver wy begeerden? Waer op wy seyden: Al die hy had wilden wy hem wel afhandelen, indien wy die voor een billijcke prijs konden bekoomen. Stracks voerde hy ons in 't *Magazijn*, en toonde ons vijf *Zimmer* Zobelen (maeckende vijftigh paer). Twee deeser *Zimmeren* waeren soo goed, als ick noch oyt van mijn leven heb gesien; van natueren swart, als een Agaet-steen; waer voor wy betaelden vijfhonderd Ducaten, bedraegende drieduysend *Fransche* ponden. Voor de drie overige *Zimmeren* gaven wy vierhonderd Ducaten.

Handel met den Gouverneur, van wiense een goed deel Zobelen koopen; en hoe dier.

Als wy hem nu dus voor alles wat hy van deese Waer had voldaen hadden, en deselve met des *Czaars* Zeegel geteeckend was, kon hy niet naelaeten, ons t'onthaelen. Ten dese eynde sond hy twee *Chaloupen* uyt, om varssche Visch te bekoomen. Hy deed een jongh Ren-dier slaghten; en met deese Spijsen, waer by noch quaemen eenige Vogelen, van sijne Dienaeren gevangen, bereydede hy ons een heerlijcke Maeltijd. Dus waeren wy gediend van Visch, Vleesch, en *Muscovitische Biscuit*, of Tweeback. Aght geheele uyren langh saeten wy over Tafel: En vermits ondertusschen de Dampen, soo van de Meede als van de Brandewijn, welcke wy gedroncken hadden, ons in 't hoofd waeren geklommen, soo verlanghden wy nae de Beeren-huyden; en waeren blijde, dat wy daer op quaemen: Want geen andere, als deselve, konden wy tot onse Bedden genieten.

Hy geeft de Deenen een heerlijke Maeltijd; en sitten aght uyren lang aen Tafel.

Nae

Kopen noch een groote meenighte van andere Vellen.

Nae een ſlaep van ontrent ſes of ſeven uyren ſtonden wy op; droncken een Kroes Brandewijn, en gingen in de Stad, by ons hebbende een *Factoor*, van de *Gouverneur* ons meê gegeven; die ons braght daer wy koghten tweeduyſend Eeckhoornen, vier *douzijn* Hermelijnen, en vijfhonderd Voſſenvellen; onder welcke de meeſte ſoo wit als Sneeuw, d'overige ſwart waeren. Voorts, ſes Schock (honderd en twintigh) witte Wolfs, en twee honderd Marders-vaghten, van een Aſchgrauwen aert. Dit alles koſtede ons vierhonderd Ducaten Koopere Munt, welcke ons ſeer ongeleegen quam meê om te voeren. Als wy nu met deſe onſe Koopmanſchappen weer in 't Slot waeren gekoomen, packten wy deſelve tot Balen, in Deeckens, of Matten, gemaeckt van Boombaſten.

Senden al hare Vaghten gepackt nae haer Schip, in een Barcq.

Al onſe Goederen dus ingepackt zijnde, ſoo wierd goed gevonden, eenen onſer *Factoors* met deſelve nae ons Schip af te ſenden. Ter dier oorſaeck verſoghten wy aen onſen Waerd de *Gouverneur*, de verſchaffingh van een Barck, om onſe Packen derwaerts te voeren; waer in hy gantſch geerne bewillighde. Twee uyren hier nae vertrocken twee der onſe, met drie *Borandayers*, ons van de gedaghte *Gouverneur* geleend; welcke hy ſeer ernſtigh beval, perſoonen en goederen verſeeckerd tot ons Schip te brengen. Hy gaf haer thien Ducaten; en aen de geene, die haer ſouden voeren, yeder een kleyn ſtuckje Taback; met beloſte, datſe 't overige op haere weerkoomſt ſouden ontfangen.

Onordentlijck Suypen.

Als nu onſe *Factoor* wegh was, met de geene die hem vergeſelſchapten, begonden wy weer gantſch onordentlijck te drincken met den *Gouverneur* onſen Waerd, en den Heer, die van *Vitzora* met ons nae *Potzora* was getrocken. De laetſtgemelde lightede de Brandewijn-kroeſen ſoo ruyterlijck, dat hy nauwlijcks wiſt, of hy ſtond, dan of hy ſat. Dit ſwelgen duerde vier gantſche uyren langh; en daer nae begaven wy ons ter ruſt.

XXXI. HOOFD-STUCK.

Voorbereydselen tot de Reys na Siberien. *Loon voor de Sleden en Ren-dieren. Vertreck van* Potzora, *door gevaerlijcke Weegen. Komen by Huysen, doch vinden de selve ledigh, wijl de Bewooners ter Jaght waren: Welcke op hare weerkoomst sigh seer ontroerden, siende vreemde Gasten in hare Wooningen. Hun hooghste verwonderingh over dese Vreemdelingen. Ontmoetingh van vijf Mans-persoonen, verbannen tot de Zobelen-Jaght. Werden van onse Reysigers gekend voor hare goede Vrienden. Verhalen d'oorsaeck van haren ellendigen staet; en de staet harer Ellende selfs. Affscheyd d'een van d'ander. Vervolgh der Reys. Woestheyd van 't Geberght, tusschen* Boranday *en* Siberien. *Kledingh der Inwooners; welcke Hoflijcker zijn als de voorige. Komen te* Papinogorod.

SOo haest wy 's Morgens opgestaen waeren, versoght onse *Commis* aen den *Gouverneur* van *Potzora*, dat hem wou gelieven, ons te voorsien van Sleeden, tot onse voorgenoomene Reys nae *Siberien.* Daer op verschafte hy ons seven der selve: Eene voor de gedaghte *Commis*; eene voor onsen noch overigen *Factoor*; eene voor my; twee voor onse twee Bootsgesellen; eene voor onsen Wegh-wyser; de sevende en laetste voor onse Taback, Brandewijn, en levens-middelen, welcke hy ons tot de Reys meê gaf. Doch ons geld behield onse *Commis* by sich. Voorbereydselen tot de Reys na Siberien.

Als nu onse Ren-dieren getoomd en voor de Sleeden gespannen waeren, deed hy vrywilligh noch een persoon haelen, welcke hy ons meê sond ten Wegh-wyser, tot aen de Plaets, daer wy andere Ren-dieren neemen, en de sijne weer leveren moesten. Voor dit alles quaemen wy met malkander over een, hem vier Ducaten te geven. Doch eer wy van hier vertrocken, dronck elck van ons noch vijf of ses Schalen Brandewijn ten Affscheyd. Doe bedanckten wy den *Gouverneur* van *Potzora*, en dien van *Vitzora*, voor haere aen ons betoonde Hoflijckheden. Reden doe langhs de Rivier heenen, door seer gevaerlijcke Wegen, sonder eenigh Spoor of gemaeckte Baen in aght te neemen, vier geheele uyren langh: In welcke tijd wy geen levendigh Schepsel gewaer wierden, behalven witte Beeren, Loon voor Sleden en Ren-dieren. Vertreck van Potzora, door gevaerlijke Wegen.

grooter als wy oyt gesien hadden. Doch soo haestse ons in 't gesight kregen, liepense wegh, soo snel alsse konden.

Komen by Huysen; doch vinden die ledigh, wijl de Bewooners ter jaght waeren.

Twee uyren hier nae quaemen wy onverwaght by seven of aght Huysen; doch vonden niet een eenigh mensch daer in, wijl al de Bewooners der selve op de Jaght waeren getrocken. Uyt onse Sleeden getreeden zijnde, gingen wy in deese Wooningen, om ons te verfrisschen. Korts daer nae quaemen vijf of ses Mannen, met hare Vrouwen en Kinderen van de Jaght; voor welcke desen dagh geluckigh was geweest: Want sy bragten met sich ses Beeren-huyden; vier Wolfs, seven witte Vossen, twee Hermelynen, en aght Zobels-vellen.

Die, weerom keerende, sigh over deese vreemde Gasten ontsetteden.

Grootlijcks ontsettedense haer, doese ons in haere Huysen saegen. Oock soudense sich in aller haest op de vlught begeven hebben, indien niet onse Wegh-wijser (ons van de Gouverneur te *Potzora* geleend), na haer toegeloopen, en te gelijck haer verseeckerd had, dat wy Vrienden en Kooplieden waeren, welcke nae *Papinogorod* reysden: Daer byvoegende, dat wy haer geerne souden afkoopen al de Vellen, welckese hadden. Op deese aenspraeck keerdense weer te rugg'; doch setteden de mond wijd open, en bleven gelijck als verstockt in de grootste verwonderingh des Weerelds; eensdeels over 't gesight van onse Kledingh, welckers *Mode* haer gantsch vreemd was; andersdeels over d'aenschouwingh onser gestalte, en 't gehoor onser Spraeck; van welckese niet een eenigh woord verstonden. Even soo weynigh verstonden wy oock de haere. Echter vonden wy, door middel van onse Tolck, gelegenheyd om met haer te ruylen. Oock versorgdense ons van Rendieren, welcke ons souden voeren tot aen den mond der Rivier *Papinogorod*.

Hun hoogste verwondering over dese Vreemdelingen.

Ontmoetingh van vijf Manspersoonen; welcker eene haer in 't Duytsch aensprack;

Als wy ontrent twee of drie uyren van de Vloed *Potzora* waeren gereeden, nu volgende de Rivier, welcke ons nae *Papinogorod* sou leyden, sagen wy uyt een groot Bosch vijf Mannen komen, bekleed met Beeren-huyden op de *Muscovitische* wijs. Yeder van haer droegh een Roer op de Schouder, een Tasch op de sijde, en een kort Swaerd (of een groot Mes) gelijck onse Jagers gebruycken, in de hand. Sy traeden op ons toe; derhalven lieten wy onse Sleeden stil houden, en door onse Wegh-wijser vragen, watse voor lieden waren?

Eenen

Eenen van haer, ligtlijck oordelen konnende dat wy Vreemdelingen sijn moesten, groetede ons in de *Duytsche* Spraeck; wenschende ons een goeden dagh, en hem selven soo veele Vryheyd, als wy genooten. Onse *Commis*, uyt *Neder-Saxen* geboortigh, hoorende dat hy *Duytsch* sprack, vraeghde hem nae sijn Vaderland? En daer op bericht bekoomen hebbende, soo bevond hy, dat deesen eenen sijner Bekende was. Flucks trad hy uyt de Sleede, sloegh d'armen om sijnen Hals, en kuste hem. Daer nae begeerde hy te weeten, hoe hy hier heenen was gekoomen; en ontfingh tot antwoord: Dat hy van de *Czaarsche Majesteyt* in dit Gewest tot de Zobel-jaght verbannen was: 't Welck in *Muscovien* soo een gewoone Straf is, als in *Franckrijck* en anderweegen yemand tot de Galey te veroordelen. Sommige werden voor thien; andere voor ses; noch andere voor drie; oock wel meer of minder Jaeren (nae dat yeders misdaed meer of min hoogh werd opgenoomen) in dit *Siberien* verbannen. Wanneer nu dien haer gesetteden tijd verstreecken is, soo koomense weer tot haere Vryheyd, en zijn ontslaegen van de Staf.

Verhaelende, hoese van de Czaar tot de Zobel-jaght waeren verbannen.

Sy werden gekend voor goede Vrienden.

Dese nieuwe kennis, en mijn' eygene nieuwsgierigheyd, braght my oock uyt de Sleede. Nauwlijcks had ick de voeten op d'Aerde geset, als eenen uyt d'overige vier aenquam; my omhelsde, en met een sught in de *Fransche* Tael my vraeghde, van waer ick quam; en waer ick heenen wou? 'k Wierd hier over niet weynigh ontroerd, vermits ick hem in 't minst niet kende, wegens de veranderingh der Kleedingh, sijnen grooten Baerd, sijn kael hoofd, en de magerheyd sijns ligchaems, waer aen niet anders als Huyd en Been was. Hy bemerckte genoeghsaem, dat ick de kennis sijns persoons had verlooren; en berightede my derhalven, dat hy was een Edelman uyt *Lotharingen*; Overste over een Regiment te Paerd by den Groot-Vorst van *Muscovien*. Dickmael had hy my in sijn Huys te *Stockholm* gesien en onthaeld; oock alle vlijt aengewend, om my te bepraeten, dat ick met hem nae *Muscovien* sou gaen.

Eenen onder haer was een treflijk Lotharinghsch Edelman.

Die aen Martiniere verhaelde

De staetlijcke gelegenheyd, in welcke ick hem voor desen gesien; d'Eer, die yeder in sijnen goeden stand hem betoond had; sijn voorigh Bevel in 't Heyr; de deftigheyd van

D'oorsaek, waerom sy in Siberien

waeren verbannen geworden.

ſijn perſoon, en de betraghtingh van d'ellendige ſtaet, in welcke hy ſigh nu bevond, parſteden my, tegens mijnen wil, de traenen uyt d'oogen. 'k Omhelſde hem desgelijcks; en verſoght van hem te weeten d'oorſaeck, welcke hem in ongenaede had gebraght? Hier op was ſijn' antwoord: Dat een Arghwaen van ontrouw, by de *Czaar* tegens hem opgevat, den ſelven had bewoogen, om hem in *Siberien* te bannen.

Seer groot gevaer en ſwaere ellende, welkeſe in dit Geweſt moeſten uytſtaen.

Voorts verhaelde hy my, dat hy, tſederd hy hier was geweeſt, had geſtaen, en noch ſtond in onuytſpreecklijcke gevaeren en ellenden; welcke in den ſtaet, waer in hy nu was, onvermijdlijck waeren: Niet alleen wegens de honger, en de ſtrengheyd des We'ers in dit koude Geweſt, maer daer-en-boven oock wegens de geduerige Jaght; waer in hy onderworpen was, te werden den Roof der wilde Dieren; die, door gebreck van noodigh Voedſel tot haer onderhoud, meenighmael aenvielen de geene welcke ter Jaght gingen. Even hierom voerden hy en ſijne Medgeſellen deſe by haer hebbende Wapenen t'haerer beſchermingh. By al deſe rampen quam noch dit, datſe, wanneerſe 't beſtemde getal van Zobelen niet vingen (ſonder eenigh aenſien, of ſulcks byquam uyt naelaetigheyd of niet) op hun bloote Huyd ſoo veel ſlaegen kreegen met een ſeeckere Gordel, gemaeckt van een dick ſeer ſcharp vel, dat onverdraeghlijck was deſelve uyt te ſtaen.

Haeren geweeſenen Stand.

De Vriend van onſen *Commis* verhaelde hem even 't ſelve. D'overige drie, welcke al t'ſaemen goed *Franſch* en *Duytſch* ſpraecken, beveſtighden, dat alles, wat deeſe twee hadden geſeghd, waerlijck waeraghtigh was. Eenen onder deeſe laetſtgedaghte was geweeſt des Groot-vorſten Groot-*Commis*; d'andere *Lieutenant Generael.* Dus waerenſe geſaementlijck voornaeme perſoonen.

Werden van onſe Reyſigers

Nae een omſtandige vertellingh van haeren jammerlijcken Staet, verſeeckerdenſe ons eenparigh, datſe, indien 't God moght gelieven, haer den tijd haerer Verbanningh te laeten overleven, niet een uyr langer blijven wilden in eenigh Land, ſtaende onder 't gebied des *Czaars.*

Met Spijs en dranck onthaeld.

Om haer eenighſins in haere bekommeringh te vertrooſten, braghten wy onſen Voorraed van ſpijs en dranck voort; ſetteden ons by malkander op d'Aerde neer, en onthaelden haer

ſoo

ſoo goed als wy konden. Betuyghden haer oock, dat wy ſeer verheughd ſouden zijn, indien wy op eenigerley wijs haer tot haere verloſſingh behulpigh ſijn konden. Sy bedanckten ons hooghlijck voor onſe genegenheyd; doch berighteden ons daer benevens, dat gantſch onmogelijck was, haer deſe Slaverny t'ontrecken. Want ſy waeren bekend by al de *Gouverneurs* der Plaetſen, door welcke wy moeſten reyſen. Derhalven, indien wy haer meê in ons geſelſchap naemen, ſoo was 't ten vollen gewis, datſe ſouden moeten ſterven door d'aldergrouwlijckſte martelingen; en oock wy ſelfs ſouden, wegens deſen handel, onvermijdlijck 't leven moeten verlieſen. Vermitsſe nu dit ſoo rondelijck, en met ſoo een groote opreghtigheyd ſeyden, wierden de ſmerten, van welcke wy alreeds waeren aengegreepen, in ons verdubbeld; wijl wy haer in ſulck een een ellendige ongelegenheyd gantſch geen byſtand konden betoonen.

Geen hoop haerer verloſſingh, voor dat de tijd haerer verbanningh ſou verſtreecken zijn.

Nae dat wy nu vier volle uyren langh by haer geweeſt waeren, en met haer geſproocken hadden, daght het ons tijd te werden, om afſcheyd te neemen. Wy vereerden elck van haer een half pond Taback, nae datſe wel hertigh hadden gegeeten van onſe Tweeback; van de Peper-koecken, welcke wy van *Potzora* hadden meê genoomen, en van onſe geſoutene Koſt; oock vry veel gedroncken van onſe Brandewijn. Daer op bevoolen wy haer aen den Almaghtigen God; dien wy baeden, haer kraght en ſterckte te willen verleenen, om te konnen overwinnen alles wat haer ſou mogen bejegenen. Met byvoegingh: Dat wy verhoopten, haer eens weer in haere voorige ſtaet en heerlijckheyd te ſullen ſien.

Afſcheyd, van malkander genoomen.

Dus begaven wy ons weer in onſe Sleeden, en reeden drie uyren langh voort, eer wy eenigh Huys in 't geſight kreegen: Nae welcke tijd wy vijf of ſes Wooningen gewaer wierden; derwaerts wy ons begaven, en aldaer ontrent twaelf perſoonen vonden. Wy vraeghden haer, offe geen Vellen hadden, om aen ons te verhandelen? Als nu van haer jae geantwoord, en ons allerley ſlagh getoond was, ſoo koghten wy een gedeelte daer van voor gereed geld, en ruylden een ander gedeelte tegens Brandewijn; welcke dranck van dit Volck ſeer bemind werd.

Vervolgh der Reys.

Kopingh en ruylingh van Vellen, doch geen Zobelen.

Wy vervolghden onſe Reys langhs de Rivier; en ſaegen aen beyde de zijden der ſelve Hutten. In ſommige woonden weynigh, in andere veel Volck by een. Wy koghten van haer alles wat wy konden bekoomen; ſomtijds voor Geld, ſomtijds voor Brandewijn. Alleenlijck derfdenſe ſigh niet onderſtaen haere Zobelen te verhandelen, wijlſe vreeſden, dat deſelve moghten gevonden werden van den *Gouverneur* te *Papinogorod*, derwaerts wy reyſden: Die alle Waeren, in de Stad koomende, of daer uyt gaende, op 't nauwſte beſighlighd, op datmen niet een eenige Zobel heymlijck moght wegh voeren.

Woeſtheyd van 't Geberght tuſſchen Boranday en Siberien.

Voorts trocken wy over 't Geberght, 't welck *Boranday* van *Siberien* afſcheydet. 't Selve is gantſch onluſtigh en moeylijck, wegens de woeſtheyd der Weegen, en des Lands; 't welck onbewoond is, eenſdeels om d'onvrughtbaere bodem, en de meenighte der Sneeuw, die geduerigh daer op leght; anderſdeels wegens de groote meenighte der Beeren en witte Wolven; welcke ons, geduerende onſe Reys ter deſer plaets, geen kleyne vrees veroorſaeckten; wijl wy yeder oogenblick verwaghteden, datſe op ons ſouden aenkoomen. Maer eyndlijck bemerckten wy, datſe niet minder voor ons, als wy voor haer ſchroomden; vermitsſe op yeder ontmoetingh voor ons vlooden, d'eene deſe, d'andere d'andere wegh, met ſeer groote ſchrick. Wy ſchreeven dit inſonderheyd toe den glantſch onſer Geweeren; en vermoededen, dat deeſe wilde Dieren ons veel meer voor Jagers als voor Kooplieden aenſaegen.

Beeren en Wolven.

Koomen in Siberien.

Nae veelerley beſwaerniſſen voor ons, grooten arbeyd onſer Ren-dieren, en een moeylijcke wegh van thien of twaelf uyren, quaemen wy eyndlijck van de Geberghten af in een Vleck, gelegen onder 't Gebied van *Siberien*. Al d'Inwooners droegen hier Kleederen van Beeren-huyden, 't Hayr buytenwaerts. Eenige evenwel hadden'er Lijnwaed en bonte Deeckens over: Waer uyt wy beſlooten, datſe moeſten ſijn van een beeter ſlagh, als haere Naebueren, welcke wy nu hadden verlaeten. En waerlijck, ſ'ontfingen ons veel hoflijcker; vraeghden ons, wie wy waeren? van waer wy quaemen? en waer wy heenen wilden? Wy aten en droncken

Kleedingh der Inwooners; welcke Hoflijcker zijn; als de voorige.

t'ſae-

t'saemen van 't geen wy hadden; waer tegens sy oock aenbraghten 't geen by haer te vinden was; naementlijck, gesouten Beeren en Wolven-vleesch, seecker slagh van Peperkoecken, en Brandewijn.

Koomen te Papinogorod.

Al de Vellen, welckese hadden, koghten wy voor gereed geld; behalven haere Zobelen. Vermits wy nu seer begeerigh waeren, om wat te moogen rusten, soo gingen wy in eene haerer Huysen, gebouwd nae de wijs der *Laplanders*. Hier leyden wy ons ontrent vijf of ses uyren lang neer op Beeren-huyden. Weer opgestaen zijnde, ontnughterden wy ons t'saemen met Brandewijn: Gingen weer in onse Sleeden sitten, en reeden voort nae *Papinogorod*; daer wy nae ontrent twintigh uyren tijds aenquaemen; nae dat wy onderweegen onse Ren-dieren tweemael haer noodigh voeder op 't Mos hadden laeten neemen.

TOE-DOENINGH.

Kort bericht van 't Landschap Siberien.

Verscheydene voornaeme Weereld-beschrijvers stellen de Stad *Papinogorod* (of *Papinowgorod*) niet in 't eygentlijcke *Siberien*, maer onder 't Landschap *Potzora*, of *Pitzora*; ter sijden af nae *Deenemarcken* toe, tusschen *Samojeda* en *Siberia*. De Hoofdstad deses laetstgenoemden Lands is *Tobolsko*, gelegen aen de groote Vloed *Tobol*. Dese *Provintie* (eerst ontrent den aenvangh deser Eeuw ontdeckt, en aen sijne *Czaarsche Majesteyt* gekoomen, gelijck wy hier nae hooren sullen) streckt sigh wijd uyt, sijnde ten deelen vrughtbaer, ten deelen onvrughtbaer. Doch hoese oock sijn magh, s'is als de Goud-mijn deses Vorsts. Veele Rivieren sijn hier, en onder deselve eene, genoemd de *Liena*, welcke alleen hem jaerlijcks opbrenghd tnegentighduysend *Roebels*, of Ducaten, aen Tol van Zobelen. Veele Bosschen sijn hier, van Barcken, Greynen, Linden, Genever, Kedar en andere Boomen. Aen de Rivieren sietmen veele taemlijck-wel bewoonde Dorpen. Onder verscheydene Visschen in de Vloeden vindmen oock veel Salm. De Veld-vrughten sijn Druyven, Appelen, Pruymen, swarte Besien, en gestarnde Anijs, in 't Latijn *Anisium Stellatum*. Veel Yserbergen werden hier gevonden. Veellight sijn'er andere, welcke kostlijcker *Metallen* in sigh hebben. Doe dit Land de *Czaar* eerst bekend was geworden, deed hy daer eenige Kasteelen bouwen van groote Balcken, gehaeld uyt de Bosschen; gevuld met Aerde, en beset met Besoldelingen. Alle Moordenaers, Verraders, Dieven, en andere de dood verdiend hebbende Misdaedige, wierden derwaerts verbannen, sommige voor al haer leven, andere voor een seecker getal van Jaeren; uyt welcke dese *Provintie* be-

Vrugtbaerheyd van 't selve; en 't is als de Goud-mijn des Czaars.

Hoe hy dit Land heeft doen bevolcken.

bevolckt is, soo dat'er allenxen groote Steeden van vervuld zijn. Naederhand trocken oock veel arme Lieden, in *Muscovien* de kost niet winnen konnende, nae dit Gewest; wijlse hier Land voor niets met allen konden bekoomen. Als de *Czaar* op yemand sijner Groote vergramd is, soo werden deselve met Vrouw en Kinderen voor een seeckeren tijd derwaerts gesonden. De geene, welcke hy van dese noch begenaedigen wil, beveeld hy eenigh Stadhouderschap. Andere werden in een strenge gevancknis gehouden. Sommige werd een swaeren arbeyd by sobere kost opgeleght. In 't gemeen echter is nu de Straf soo swaer niet, als wel voor desen, wijl yeder der Gebannene nu meerendeel een bequaem onderhoud werd toegelegd. De Schrijvers word een Ampt in de *Siberische Cancellarijen*; de Soldaten een Soldatendienst gegeven. 't Beswaerlijckste voor de Groote is nu, datse de klaere oogen van sijne *Czaarsche Majesteyt* (dus spreecktmen daer) niet verwaerdighd worden te moogen sien. Andersins heeft eenige dese ongenaede tot haer groot voordeel gediend, wijlse door Koophandel hier groote rijckdommen hebben overgewonnen. Sommige echter gaet het, gelijck de Heer *Martiniere* ons van gedaghte vijf aensienlijcke persoonen heeft berightet.

Persoonen in sijn ongenade gevallen, werden daer heenen verbannen.

Dese straf is nu soo swaer niet, als wel voor desen.

In 't Jaer 1634. had de *Czaarse Majesteyt* derwaerts verbannen seecker *Switser*, Lieutenant onder eene sijner Krijghs-benden; wegens een arghwaen, ten onreght op hem geworpen. De tijd sijner Ballinghschap was aght jaeren. Binnen welcke hy hier soo veel voordeel deed, met Koophandel te dryven, dat hy, weer in *Muscovien* gekomen zijnde, en door goede Vereeringen aen sommige ontslagh van sijnen dienst bekomen hebbende, in sijn Vaderland braght een som gelds van meer als elf-duysend Ducaten, volgens 't verhael van *Joachim Wurst in sijne Teutsche Geschichten*, *pag.* 315.

Sommige winnen hier groote rijckdommen over.

XXXII. HOOFD-STUCK.

De Stadhouder van Papinogorod *ontfanghd de* Deenen *hoflijck. Doet haer oock door sijne Gemaelin verwelkomen. Met wat voor Pleghtlijckheden sucks toegingh.*

Verschijningh voor den Gouverneur.

DE *Gouverneur* van *Papinogorod* onse aenkoomst vernoomen hebbende, sond eenige uyt 't Kasteel tot ons, om te hooren wie wy waeren; van waer wy quaemen, en wat onse verrightingh was. Op sijn bevel gingen wy nae hem toe; en de gewoone groetenis afgeleghd hebbende (want onse *Factoor* kon de *Muscovische* Tael seer wel spreecken) gaven wy hem genoeghsaem bescheyd op alles wat hy van ons begeerde te weeten.

Als

Als hy nu verstond, dat wy *Deensche* Kooplieden waeren, alleenlijck daer heenen gekoomen, om Vellen te koopen, soo onthaelde hy ons seer beleefdlijck. Om oock te betuygen, hoe hoogh hy ons aghtede, en dat hy ons voor sonderlinge Vrienden hield, soo liet hy sijne Gemaelin haelen, op datse ons verwelkoomde. Terstond wasse hier toe gereed; met haer brengende, nae *Muscovitische* gewoonte, in d'eene hand een Flesch met Brandewijn, in d'andere een Silvere Schael. Sy gewierd gevolghd van haere Dienstmaeghd, hebbende een stuck Peper-koeck op een Tafelberd. Die haer hoflijck ontfanghd.

De groetenis, welckese ons deed, geschiedede met buyghingh des Hoofds. Daer nae deedse d'Armband aen de reghter Mouw haers Rocks los, laetende deselve tot op d'Aerde neerdaelen, en alsoo afhangen. Onse *Commis*, de *Russische* gewoonte wel bekend zijnde, beurde deselve seer geswind en hoflijck weer op van de Vloer; en kustese. Onse *Factoor* en ick deeden desgelijcks. Doe hieldse dese Band op haer reghter arm, en vouwdese met de linckerhand weer op. Dit verright zijnde, eyschdese haere Schael weer; boogh haer Hoofd nae een yeder van ons, en bood ons haere Peper-koeck aen. Oock haer door sijne Gemaelin doet begroeten.

Sy bleef stil staen aen 't eynd der Tafel by haeren Man: En alsse ons een wijl tijds had onderhouden, keerdese weer nae haere Kamer. Doe begonden wy met den *Gouverneur* te drincken, tot dat het avond wierd. Waer nae wy ons ter rust begaven, op soo een goed Bed, alsmen in dese Landen gewoon is te vinden. Hoe sulcks to egingh.

TOE-DOENINGH.

De grootste Eer en Vriendschaps-betooningh, welcke de *Muscoviten* een aengenaeme Gast, 't sy op een Maeltijd, 't sy by een afsonderlijcke besoeckingh, weeten te bewijsen, ten teecken, dat hy haer welkoom is, bestaet daer in, dat, nae gedaen onthael, haere Vrouw, op 't beste gekleed, met een Brandewijn-schael koomd aentreeden, en deselve hem toedrinckt; oock aen hem op haere hand overgeeft. 't Gebeurd wel (doch dit is daer de bysonderste Eere-vriendschap) dat de Man sijnen Gast beveeld, haeren Mond te kussen. Deese Eer (indien men 't daer voor wil houden) heeft in 't Jaer 1643. Graef *Leo Alexander van Sclackaw* laeten weervaren den Heer *Olearius*, Geheymschrijver van 't *Holsteinsche* Gesantschap nae *Persien*. Wat de grootste Eer en vriendschaps-betooningh der Muscoviters aen hare Gastenis.

XXXIII. HOOFD-STUCK.

Vellen-handel met den Gouverneur *van* Papinogorod, *en met sommige Burgers. Gelegenheyd deser Stad. Kleedingh der Mans-persoonen. Gewaeden en Cieraeden der Vrouwen. Lange Mouwen aen haere Rocken. Hayr. Kapsel. Schoenen. Seeden. Muscovitische Godsdienst. Aert. Wetten. Straffen. Yversught. Quaden Staet der Vrouwen.*

Vellen-handel met den Gouverneur;

OP de gehoorde wijs rusteden wy ses of seven uyren in 't Huys des *Gouverneurs*. Daer nae stonden wy op. Soo haest hy hoorde, dat wy ons beweeghden, maeckte hy sigh oock van sijne Rust-plaets, en quam by ons in onse Kamer; aghter hem hebbende eenen sijner Kneghten, die een Flesch met Brandewijn in de hand droegh. Hy deed'er een dronck van, en liet doe de Schael onder ons omgaen. Daer nae vraeghde hy, of wy Vellen wilden koopen, soo veel als hy'er had? Onse *Commis* antwoordede jae, indien 't hem geliefde, deselve ons te laeten sien. Als nu de Pelterijen tot ons gebraght waeren, was de koop haest geslooten, en wy gaven hem 't bedongene Geld.

Ene t sommige Burgers.

Doe hy nu al sijn' eygene Vaghten had verkoght, sond hy nae eenige der Burgers, welcke hy wist, een goeden Voorraed daer van te hebben; en deed haer aenseggen, dat hy haer vergunde, met ons te mogen handelen. Vermits hy nu ons sulck een goeden dienst hier in deed, aghteden wy ons verplight te zijn, noch een Flesch Brandewijn met hem te leedigen.

Gelegenheyd deser Stad.

Terwijl nu onse *Commis* en *Factoor* met haeren Koophandel beesigh waeren, nam ick dese gelegenheyd waer, om de Stad te door-wandelen. Deselve leghd lustigh genoegh; midden in een kleyne Moerassige Vlackte, omringhd van seer hooge Bergen. Dight voorby de Stad loopt een seer schoone Vloed, sijnde bovenmaeten Vischrijck. De Huysen sijn maer sleght opgebouwd, en laegh; t'saemgevoeghd van Hout en Aerde. Al de Straeten sijn niet anders als met Hout gevloerd, soo goed als dese Lieden mogelijck is aen een geschickt, en soo vast t'saemen leggende, als sy 't maecken konnen.

Huysen en Straeten.

De

De voornaemste persoonen deser Plaets draegen tot haere Kleedingh een Broeck, Koussen, en een lange Rock, afhangende tot op de Hielen, met seer enge Mouwen; alles van goed Laecken; doch d'eene van dese, d'andere van die verwe. Aen haere Beenen hebbense kleyne Leedere Laersen; sommige blauw; andere rood, of geel; met Ysere Soolen aghter aen de Hielen en voor aen de Teëen; bynae op de wijs der *Polacken.* Kleedingh der Mannen.

Op 't Hoofd draegense Laeckensche Mutsen, welcke beset en omboord zijn, sommige met swarte Vossen, andere met witte Eeckhoornen, noch andere met Hermelijne-vellen; eenige oock wel met Zobelen, elck nae sijn vermoogen en stand. D'Afbeeldingh kond gy sien *Fig.* II. *N.* 4. Hare Mutsen.

De Vrouws-persoonen sijn taemlijck schoon, blanck en vriendlijck. Haere Hayren blond, of geel-bruyn. Kortlijck, hare gestalte is goed genoegh voor de *Muscoviters.* Haere Rocken sijn, gelijck die van haere Mannen, soo langh, datse tot op d'Encklauwen koomen; meerendeel rood, violet, of blauw; bynae gelijck onse Naght-tabbaerden; gevoederd met witte Vossen of Zobel-vellen. De Mouwen, aen den Rock vastgemaeckt, sijn groot, en af hangend. De lenghte haerer Cieraed-mouwen is byna ongelooflijck. Vijf ellen Cottoene Lijnwaed is niet genoegh tot eene. Op haer Hoofd draegense een langhaghtigh-ronde Muts. Haer Hayr is tot Tuyten gevloghten, en aen d'eynden met bandekens gestrickt. Dese Tuyten sijn af hangend over haere Schouderen. Haere Schoenen sijn gemaeckt van *Russisch* Hout. Om haere lendenen draegense een Gordel, met Paerlen van een taemlijcke grootte vercierd. [*Sie Fig.* II. *N.* 5.]. Gewaeden en Cieraeden der Vrouwen. Lange Mouwen aen haere Rocken. Hayr en Kapsel.

De *Siberianen* verschillen, in haere Kleedingh, Seeden en Levens-wijs, niet veel van de *Samojeden*, *Borandayers*, en andere *Noordsche* Volckeren. Seeden.

Alle *Muscoviten* sijn *Nicolaiten*, soo veel de *Religie* betreft. Voorts sijnse ernstaghtigh, sterck, geswind, vaerdigh met haere Boogen; gantsch niet twistgierigh. Haere Wetten sijn enckelijck op de Billijckheyd gegrondet. Seer scharp straffense allerley Ontrouw, Bedriegery, Dievery en Moordery. Ondertusschen sijnse gantsch onweetend, ongeschickt, ongeleerd, Muscovitische Godsdienst, Wetten, Straffen, Yversught.

leerd, groote ſuypers, boerſch en yverſughtigh. Dit veroorſaeckt, dat haere Wijven weghloopen, en ſich in haere Kameren verbergen, ſoo haeſtſe yemand vreemds in 't geſight krijgen; daerſe gelijck als gevangene moeten blijven, ter tijd toe dat de Man haer beveeld uyt te gaen. Kortlijck, 't is ſoodaenigh geſteld met haere Slaverny, datſe eenen vreemden niet de minſte vriendſchap of beleeftheyd mogen bewijſen: Jae niet behoeven te dencken, dat haere Mannen haer lief hebben, wanneerſe niet daeghlijcks dapper van haer afgeroſt werden.

Quaeden ſtaet harer Vrouwen.

XXXIV. HOOFD-STUCK.

Beſluyt der Deenen, *om door* Samojeden *nae haer Schip te reyſen. Vertreck van* Papinogorod. *'t* Ripheiſche *Geberght. Woeſtheyd van 't Land* Samojeda. *De Bergh* Stolpohen. *Handel met de* Samojeden: *Die haer geen Zobelen wilden geven, voor datſe droncken waeren gemaeckt. De Son van haer aengebeeden voor haeren God. Hare geſtalte. Kleedingh der Mannen. Sneeuwſchaetſen. Mantelen. Gewaed der Vrouwen.*

NAe dat wy hier hadden gekoght 't geen wy begeerden, (beſtaende in een groot getal Wolfs-vellen; witte en ſwarte Voſſen, Lijnxen, Hermelijnen, Eeckhoornen en Zobel-vaghten) ſoo beloeden wy daer meê, t'ſamen met 't geen wy te *Potzora* hadden gehandeld, een geheele Sleede, en behielden noch al vry veel by ons, 't welck'er niet in kon. Vermits wy nu noch een goed deel Taback, en ontrent vijfduyſend Ducaten hadden over behouden, ſoo beſlooten onſe *Commis* en *Factoor*, noch Vellen daer voor op te doen; en derhalven door *Samojeden* nae ons Schip te willen reyſen. Ten deſen eynde koghtenſe van onſe Waerd de *Gouverneur* te *Papinogorod* ſoo veel Brandewijn en andere Voorraed, als wy voor twaelf daegen tijds van noden hadden. Oock huerdenſe Rendieren van hem, om ons te voeren.

Veele Vellen gekogt.

Voorneemen, om door Samajedo na 't Schip te reyſen.

Dit alles klaer gemaeckt, en 't geld hem geteld zijnde, moeſten wy noch eens, ontrent thien uyren langh, ruyterlijck met hem

Vertreck van Papinogorod.

hem om-drincken; waer op wy weer aght uyren nae malkander sliepen. Doe nu onse Sleeden vaerdigh, onse Goederen en Voorraed t'saemgepackt, en in eene der selver gedaen waren, gingen wy oock selfs in d'andere sitten; naemen afscheyd van den *Gouverneur*, en reeden heenen.

Wy waeren ontrent seventhien of aghtthien uyren op wegh (ondertusschen Vellen koopende), en quaemen daer nae aen 't *Ripheisch* Geberght; waer voorby wy, met onse koomst in *Samojede*, ses uyren langh reden. 't Ripheisch Geberght.

Dit *Samojede* (*Samojessie*, *Samojesia*) is een woest Land, vol Genever, Pijn en Dennen-boomen. Oock is'er overvloed van Mos, van Sneeuw, van Wolven, Beeren en Vosschen; al t'saemen wit. Yeder oogenblick bejegenden ons deselve, en veroorsaeckten ons geen geringe vrees. Woestheyd van Samojede.

Aen de voet of grond des Berghs, genoemd *Stolpohen*, van waer de Rivier *Barzagune* (*Bersagatz*) ontspringhd, saegen wy aght of negen Huysen. Wy begaven ons derwaerts, en voederden onse Ren-dieren; of liever, lieten haer haere kost op 't Mos soecken. Stracks begonden wy met de Bewooners derselvest te handelen, verruylende onse Brandewijn tegens haere Wolfs en Vossen-vaghten, welcke wit en swart waeren; desgelijcks tegens haere Bever en Otter-vellen. Sy hadden twee *Zimmer* Zobelen, doch wilden deselve geensins aen ons overlaeten, hoe seer oock onse *Borandinische* Weghwijser sigh bemoeyde, om haer hier toe te bepraeten; met verseeckeringh, datse sigh gantschlijck niet te bekommeren hadden; vermits wy Kooplieden waeren, die nae ons Schip, en nergens anders heenen trocken, soo dat wy buyten gevaer waeren van besoght te sullen worden. Evenwel wildense hier nae gantschlijck niet luysteren, tot dat wy haer dronken hadden gemaeckt. Doe gavense ons deselve gewilligh over. Dus hadden de dampen des Brandewijns meer maght over haer, als al de welspreeckenheyd van onsen *Borandayer*. De Bergh Stolpohen. Handel met de Samojeden, Die haer geen Zobelen wilden verruylen, voor datse droncken waeren.

Vermits 't nu avond was geworden, soo vervoeghden wy ons in eene haerer Hutten. Hier lagen groote en kleyne; Wijf en Man; Kinderen, Kneghten en Beesten, al t'saemen by en onder malkander. Vijf of ses uyren hier nae wierd ick wacker, ter oorsaeck van 't gerught, 't welck de Huyswaerd Slapen hier al onder een.

 maeckte

maeckte in 't opwecken van ſijn gantſche Huysgeſin. Soo haeſt deſe opgeſtaen waeren, gingenſe al t'ſaemen ter deur uyt.

Bidden de Son aen,

'k Was nieuwsgierigh, om te ſien watſe deeden. Nam derhalven aght op haer; en wierd eyndlijck gewaer, datſe aen d'andere ſijde van 't Huys op haere knyen neer vielen; haere handen uytſtreckten, en door allerley gebeerden toonden, datſe de Son aenbaden; welckeſe voor haren God houden.

Geſtalte der Samojeden.

De *Samojeden* zijn dicker en korter als de *Laplanders* en *Borandianers*. Sy zijn grooter van Hoofd; breeder van Aengeſight; groover en platter van Neus. Hebben kort, of wel gantſch geen Hayr. Van Natueren ſijnſe gantſch dom; en van een Aerd-aghtigen Aert. De Mannen dragen op 't Hoofd ronde Mutſen, ſoodaenigh gekrold, als offe van Lammeren-vellen waeren gemaeckt. De Broeck en lange Rock ſijn van Beerenhuyden, welcke haer tot op de knyen koomen. Onder de Buyck bindenſe ſich met een gordel, hebbende de breedte eener hand. Hare Hooſen en Schoenen ſijn van 't ſelve Le'er; 't Hayr, of 't ruyge, buytenwaerts gekeerd. Onder deeſe haere Schoenen dragenſe ſeecker ſlagh van Schaetſen, bereyd uyt Boombaſten; hebbende de gedaente van een Schuytje. Al t'ſaemen hebbenſe, wanneerſe uytgaen, deeſe Schaetſen onder haere voeten gebonden; en weeten deſelve ſoodaenigh te gebruycken, datſe daer meê met een ongelooflijcke geſwindheyd over de Sneeuw heenen glyden; welcke in deeſe Geberghten ſeer dick op malkander leght. In plaets van een Mantel ſlaenſe een ſwart Beeſten-vel om 't Lijf, met de vier Pooten daer aen, welcke af hangen. Deeſe cierlijcke Mantel koomd haer meer op de lincker ſchouder als op de reghter. Op deſelve hebbenſe haere Pylkoocker gebonden. [*Sie Fig.* III. *n.* I.].

Kleedingh der Mannen.

Sneeuw-ſchaetſen.

Mantels.

Leelijcke Vrouwen.

De Vrouwen deeſes Lands ſijn noch veel leelijcker als de Mannen; doch ſeer arbeydſaem. Vlytigh bemoeyenſe ſich, om haere Kinderen te leeren Jaegen: Want hier van moetenſe geſaementlijck leven, wijlſe geen ander middel tot haer nooddruft hebben. Haere Kledingh is even als die van de Mannen; behalven alleen dat haere Rocken wat langer zijn. Oock draegenſe geen Mantels op haere Schouderen. 't Hoofd is met een ſelve Muts gedeckt. Haer Hayr is tot eene Tuyt gevloghten; aen 't eynd t'ſaem-gebonden met een Band van Boombaſten;

Haer Gewaed, en geoeffendheyd in de Jaght.

haer

haer tot op den rugg' af hangende. Met haere Bogen en Pylen gaense ter Jaght, gelijck haere Mannen doen; en sijn daer in niet minder geoeffend als sy. [*Sie Fig.* III. *n.* 2.].

TOE-DOENINGH.

De Landschappen der *Siberiërs* en *Samojeders* sijn de *Muscoviters* onbekend gebleven tot dight aen den aenvangh deeser Eeuw, soo veel der selver innerlijcke gelegenheyd aengaet. Hoedaenigh sy doemaels ontdeckt wierden, sullen wy kortlijck verhaelen. By de Stad *Soil*, aen de Rivier *Witsogda*, in *Muscovien*, woonde een rijcken Boer, genoemd *Anica*, wel voorsien van Soonen en Dochteren. Vermits nu jaerlijcks in *Rusland* eenige Kooplieden quamen, welcke daer veele kostelijcke Pelteryen braghten, doch een vreemde, oock onderscheydene spraeck, Kleedingh en Seeden hadden, sich noemende *Samojeden*, en anders, soo kreegh hy een groote begeerte, om te weeten, uyt welcke Landen sy komen moghten na de *Russische* Steeden *Osoyca* en *Ustinga* (sommige stellen *Ustiuga*), doemaels als de *Magazynen* des Koophandels. Wijlse jaerlijcks soo veele duysenden guldens aen Waeren daer braghten, soo vermoedede hy, dat onder haer een goeden Rijckdom te winnen sou sijn. Daer op trad hy heymlijck met eenige deeser vreemde in een Verdragh, dat hy thien of twaelf sijner Kneghten met haer in haer Land sou senden. Deese beval hy, op alles vlijtigh aght te neemen; oock de Seeden, gewoonten en rijckdommen deeser Volckeren op te teeckenen. Op haere weerkoomst deedense hem van alles bereght. Hy gebood haer, niemand yets hier van te seggen, en hield oock selfs deese saeck gantsch stil. In 't volgende Jaer sond hy noch meer sijner Kneghten, derwaerts, en daer onder eenige sijne Bloedvrienden. Deese naemen met haer allerley sleghte Waeren, als Schellen, Spiegels, e. s. v. Alsse door eenige Wildernissen, oock over veel groote Wateren waeren gekomen, geraecktense by de groote Vloed *Oby*. Maeckten hier kennis met de *Samojeden*; bemerckten, dat de Velwercken hier goed koop waeren, soo dat lightlijck hier een groote Schat te winnen sou zijn; en saegen, dat deese Volckeren geen Steeden hadden, doch vreedsaem onder malkander leefden, werdende geregeerd van d'oudste; datse in eeten en drincken gantsch morssigh sich droegen; meerendeel levende van 't vleesch der wilde Dieren, sonder Koorn of Brood te kennen; datse de Beesten-huyden tot haere Kleedingh gebruyckten, deselve t'saemen naeyende met Naelden van Visch-graeden, en draeden van de Zenuwen eeniger kleyne dieren; datse 'sSomers 't Hayr, of 't ruyge, haerer kleederen buytenwaerts van, 'sWinters binnenwaerts aen haer Ligchaem droegen, e. s. v. Kortlijck, sy bespiededen alles, en braghten een grooten Schat van Vellen meê nae huys. Deeser wijs handelde *Anica* met eenige sijner Vrienden sommige jaeren langh heymlijck in deese Landen.

Anica, een rijken Boer in Muscovien,

Send eenige sijner Kneghten uyt, om t'ondersoecken de Landen,

Van waer jaerlijcks eenige vreemde Kooplieden in Muscovien quamen.

Hier

Bekoomd hier door een geweldige rijckdom.

Hier door wierdenſeſoo geweldigh rijck, datſe allerweegen veele Land-goederen opkoghten. De geene, die haer kenden, konden niet bedencken, hoeſe ſoo haeſt ſulcke groote Schatten hadden bekomen. Sy, bemerckende dat yeder haer benydede; en weetende, hoe light 't geluck haer den rugg' ſou mogen bieden, naemen voor, ſich te verſeeckeren, door haer te verwerven een goed Vriend aen 't Hof. Ten deeſen eynde deedenſe heerlijcke Geſchencken aen *Boris Gudenow*, Swager van de Groot-vorſt *Ivan Federowitz* (geſtorven in 't jaer 1597.), en ontdeckten hem de gelegenheyd der Landſchappen *Samojede* en *Siberie*; ſonder hem evenwel bekend te maecken, datſe tot noch toe heymlijck in deeſe Geweſten hadden gehandeld, en groote rijckdommen daer door bekomen.

Ontdeckt eyndlijck den Czaar alles, om ſich te verſeeckeren: Die daer op deeſe Landen onder ſijn gebied braght.

Boris dit gehoord hebbende, hield d' *Aniconii* voortaen als voor ſijne Soonen; gaf haer, in den naem des *Czaars*, groote vryheden, en een eeuwigen eygendom aen al haere Land-goederen. Daer nae braght hy deeſe ſaeck voor den *Ruſſiſchen* Keyſer; welcke dit ſeer geerne hoorde; en aen *Boris* toe liet, hier in te doen na ſijn welgevallen: Die terſtond eenige Hoofdlieden en Eedele derwaerts ſond; hebbende tot wegh-wijſers eenige lieden, die *Anica* haer toevoeghde. Met een woord, deeſe braghten ſoo veel weegh, dat de *Samojeden* de *Muſcoviſche Czaar* voor haeren Keyſer aennaemen; en dus is dit Land onder 't *Ruſſiſche* Gebied gekomen.

Zobel-Tribuit haer opgeleght.

De *Tribuit*, haer opgeleghd, was, datſe jaerlijcks den *Czaar*, of des ſelven *Gouverneur*, ſouden leveren Hoofd voor Hoofd een paer Zobel-vellen. Dit aghtedenſe ſoo weynigh, datſe beloofden, haere Kinderen, ſoo haeſtſe den Boogh maer voeren konden, dien Tol oock onderworpen te doen zijn. Deeſe Vaghten hieldenſe in weynigh waerde, maer by de *Ruſſen* waerenſe als dierbaere Kleynodien.

De Samojeden ſchieten uytmuntend net met hare Boogen.

Doe d'uytgeſondene weer nae *Muſcovien* keerden, naemenſe eenige *Samojeden* met haer; welcke van de Keyſer en *Boris* met groote verwonderingh wierden aenſchouwd; inſonderheyd alsſe ſaegen, hoe juyſt ſy den Boogh wiſten te handelen. Want ſy kleefden een penninghsken, kleyner als een Duyt, aen een Boom; gingen ſoo verr' daer van daen, datſe 't ſelve nauwlijcks ſien konden; en troffen 't echter met haere pylen ſoo dickmael alsſe wilden. Maer hier tegens verwonderden deeſe *Samojeden* ſich niet minder over de Seeden en Gewoonten der *Muſcoviters*; over de geweldige grootte der Stad *Muſcouw*; over de heerlijckheyd en praght des *Czaars*; over 't geluyd van ſoo veele Klocken, welckers klanck haer onbekend was; over de koſtlijckheyd van ſoo veelerley Waeren, e. ſ. v. Dickmael wenſchtenſe, weer by haere Lands-lieden te mogen zijn, om haer al deeſe voor haer ſeer ſeldſame dingen te konnen vertellen.

Verwonderen ſich over 't geenſe in Muſcouw ſaegen.

Aenmerc- op yets,

Nae dit alles wierden die van 't Geſlaght *Anica* met veele Vryheden en Voorreghten begiftighd. In 't Jaer 1675. ſonden de Heeren *Staten Generael* der Vereenighde *Nederlanden* den Heere *Coenraed van Klenck*, met een aenſienlijck Gevolgh, als Geſant nae ſijne *Czaarſche Majeſteyt*. In de beſchryvingh ſijner *Vojagie pag.* 41. werd geſeghd, dat op Woenſdagh, de derthiende

thiende der Slaghtmaend, t'*Oustinga* eenige Burgers uyt de Gemeente van *Solowitsiga* quaemen, om haeren *Gouverneur* te begroeten, en nae haere Stad te begeleyden. Onder haer was *Music Stroofwonof*, een rijcke Boer, die alleen van de *Czaar* de Naem van *Music* had bekomen, maer anders de persoon van een gemeen Man, Boer, of *Rusch* vertoonde. *Hy was* (seght 't verhael) *een oud, rijck Man..., die, als men aen sijne Majesteyt Schattingh betaelde, alleen voor sijn deel honderd-duysend guldens moest geven. D'eerste was hy, die Ziberien aen de groote Czaar ontdeckt, en hem tot de Meesterschap over dit Land bevoorderd had.* Deese ontdeckingh, gelijck wy gehoord hebben, geschiedede van *Anica* en sijne Kinderen aen *Boris Gudenouw*, by 't leven van *Czaar Ivan Federowitz*, die gestorven is in 't jaer 1597. D'oude *Anica* kan derhalven in 't Jaer 1676. niet geleefd hebben. Is 't een van sijne Soonen geweest, soo moest hy doemaels ten minsten een ouderdom van over de honderd Jaeren hebben gehad. Was 't eenen sijner Soons Soonen, soo kon hy d'eerste ontdeckingh aen den *Czaar* niet hebben gedaen. Men sal 't derhalven vermoedlijck moeten verstaen, dat deesen *Music Stroofwonof* is geweest *uyt 't geslaght van den eersten, die Ziberien aen den grooten Czaar had ontdeckt.*

't Geen in de Voyagie van de Heer Klenk na Muscovien verhaeld werd.

't Woord *Samojeden* is van een breede beteeckeningh. Alle *Laplanders* (welcke Lieden geen *Lappen* willen heeten) noemen sigh met dien naem. Maer d'eygentlijcke *Samojeden* sijn de geene, welcke voorby de Vloed *Potzora*, de *Waygats* en d'*Ys-Zee*, soo verr' deese Zee-kust bekend is, woonen. Echter werdense met verscheydene Naemen onderscheyden. Die sigh geplaetst hebben van de Vloed *Potzora* af tot de Vloed *Oby*, werden sleghtlijck *Samojeden* geheeten. De verder opwoonende noemdmen *Ostack Samojeden*; op welcke de *Tingousi* volgen. Andere voeren de naem van *Joukagesi Samojeden*. De wijder-afgeleegene sijn noch onbekend. Yeder van deese Volckeren heeft sijne bysondere Spraeck. Daerse op haer selven zijn, sonder een *Czaarsche* Stadhouder te hebben (in dit groote Land sijn maer eenige weynige *Gouverneurs*) levense als de Beesten. Hebben noch Overheden noch Regeeringh, behalven die van d'oudste in een Huysgesin. Eenige neemen twee, andere drie Vrouwen, altijd uyt haer eygen Geslaght. Daeghlijcks gaense op de Jaght, en deelen de vanghst onder malkander; doch alleen onder de getrouwde, of die getrouwd zijn geweest. D'ongetrouwde hebben'er geen deel aen. Gemeenlijck wassense niet hooger op als tot de lenghte van vier voeten. Seer kort sijnse van Beenen, welcke dan noch krom geboogen zijn, byna als een Boog. Haere Knyen staen niet voor aen 't been, gelijck d'onse, maer ter zijden uyt. Sy weeten van geen Godsdienst, als alleen datse de Son eeren, wanneer deselve boven haere Kim is. Alsse die niet meer sien, eerense de Maen. Sy kennen noch Goud noch Silver. Als eens eenige by haer gekoomen sijnde *Hollanders* haer een stuck gelds in de hand gaven, soo beetense daer in, meenende dat het bequaem om t'eeten was. Maer gelijck verscheydene Volckeren de naem van *Samojeden* voeren, soo hebbense oock verscheydene Seeden, Gewoonten, en min of meer teecken van eenige

De Naem Samojeden is van een breede beteekening.

Verscheydenheyd der Samojeden.

Kort berigt van eenige haerer Gewoonten.

Gestalte.

Eeren de Son.

Beelden.

Godsdienſt. Sommige hebben Beelden van Hout, doch ſeer miſmaeckt geſneeden. 't Aengeſight is gantſch breed en plat; doch een weynigh rond, en de Neus wat verheven. Op beyde de zijden ſiet men twee ſneeden; welcke de Mond beduyden.

Samojeden by de Waygats.

In 't Jaer 1669. deed *Cornelis Jelmersz. Kock* voor de tweedemael (d'eerſte was in 't Jaer 1664.) een Reys nae de *Waygats*. Ontrent drie mijlen beooſten *Jan Huygens Hoeck*, in d'eerſte Inboght, vondt ſijn Volck in een Hut eenige *Samojeden*. Deeſe Hut was opgereght van ſommige Sparren, van buyten bekleed met Vellen van Ren-dieren. Van binnen laegen eenige plankjens tegens d'Aerde; daerſe Ren-dieren-vellen opleyden, welcke haer verſtreckten voor Bed en Deckſel. Gevraeghd zijnde, *offe aen der Ruſſen God gelooſden?* ſoo antwoordedenſe *neen*. Wederom gevraeghd, *offe dan niet geloofden dat'er een Godt was?* ſoo leydenſe haere handen t'ſaemen; ſloegen haer' oogen eerbiedigh op nae den Hemel, en ſeyden: *Souden wy niet aen God gelooven? jae ſeeckerlijck, wy gelooven aen de groote God.* Maer wat voor een God was dit? De beſchrijvingh ſpreeck'er niet van. Miſſchien was 't de Son. Miſſchien oock eenen, by de *Muſcoviters* voor een Toveraer gehouden, doch, gelijck de *Samojeden* waenen, voor veele Jaeren ten Hemel opgenoomen.

Gods-dienſt.

XXXV. HOOFD-STUCK.

Aenkoomſt der Reyſigers in Boranday, *en ſoo voorts weer in haer Schip. Vaeren nae* Nova Zembla. *Werden een deel Wilden aen 't Strand gewaar. Vaeren met* Chaloupen *daer nae toe. Konnen haer niet bekoomen. Afgods-beelden, en perſoonen, voor deſelve neergeknield leggende. Neemen de Vlught, en ontkoomen alſoo de* Deenen. Terizot, *een Afgods-beeld der* Zemblaners, *waer uyt de Satan tot haer ſpreeckt.*

De Deenen koomen weer in haer Schip.

ALs wy dus door *Samojede* (*Samojeſia*) getrocken, en weer in 't Landſchap *Boranday* ontrent ons Schip, 't welck ons met groot verlangen verwaghtede, gekoomen waeren, begaeven wy ons aen Boord, ſoo ſpoedigh als wy konden, Twee uyren daer nae ſtelden wy de Seylen na *Nova-Zembla*. Eer noch twintigh uyren waeren verloopen, quaemen wy aen een plaets, daer wy ontrent dertigh perſoonen, hebbende haere Pijlkoockers op den rugg', de Son ſaegen aenbidden; leggende op haere knyen aen 't Strand.

Werden

Onſe *Commiſen* en Schippers beraedſlaeghden met malkander,

der, op wat voor een wijs wy best by dit Volck souden moogen koomen; 't welck wy bemerckten veel woester en onbandiger te zijn, als eenige der andere, by welcke wy tot noch toe geweest waren. 't Besluyt was, dat wy drie van onse *Chaloupen* souden uytsetten, en in yeder thien Mannen; wel-gewapend, om tegenstand te konnen doen, indien d'andere sigh ter weer wilden stellen. Ick was oock eenen van deese uytgesondene. Wy voeren langhs 't Strand heenen, tot dat wy op 't halve vierdedeel eener Mijl nae by haer waeren genaerderd. Doe stonden d'Inwooners, welcke tot noch toe op haere Knyen hadden gelegen, met een groot geschreeuw op; schooten al hare re Pijlen op ons af, en vlooden voorts van daer wegh als een gejaeghd Wild. Van de gedaghte hare Pijlen hadden wy niet de minste schade ontfangen, wijlse de selve af schoten eerse ons bereycken konden.

aen 't Strand een deel Wilden gewaer,

Welckese soghten te bekomen,

Doe wy nu, ten besten dat wy moghten, aen Land waren gekomen, snelden wy ons op 't spoedighste na de plaets, daer wy meenden datse heenen gelopen waren; om, indien 't mogelijck ware, eenige der hare te grypen. Doch wy bereyckten ons ooghmerck niet; wijlse ons uyt 't gesight waren geraeckt; en wy niet gissen konden, welcken wegh sy genoomen hadden. Wy begaeven ons wel nae 't Geberght, maer vonden 't selve met Sneeuw bedeckt. Daer over gegaen zijnde, liepen wy op de vlaeckte voort; en sagen op den tronck eens niet langh afgehouwenen Booms verscheydene Beelden, na de gelijckenis eens Mans, seer grof gesneeden; en voor de selve, ontrent een mijl weghs van ons, twee van dese Wilde op hare Knyen leggen, nevens hare Boogen en Pijlen; hun gebeden verrightende.

Doch te vergeefs.

Afgodsbeelden, en twee Wilde daer voor neer geknield;

So haestse ons gewaer wierden, stondense met groote schrick en verbaestheyd op; namen haer Geweer, en liepen met geen minder snelheyd wegh, als de geene hadden gedaen, welcke, wy aen Strand in haer' aenbiddingh van de Son meenden t'overvallen. Wy vervolghden haer soo geswind als wy konden, om te sien, of wy haer moghten aghterhalen; doch sy waren ons te gauw, en ontvlooden ons in een Dennen-Bosch, eer wy haer konden genaecken.

Die desgelijcks haer ontvloden.

Weer in ons Schip gekeerd zijnde, sagen wy andermael verr' daer

't Afgods-

beeld Terizot. daer van daen twee *Zemblaners* besig met haren Afgoden-dienst; aenbiddende een diergelijck ander Beeld, van d'Inwooners *Terizot* geheeten; waer in de Duyvel sijn spel heeft, uyt 't selve sijn' *Oraculen*, of Gods-spraecken, gevende, volgens 't geen onse Schipper ons hier van berightede. [*Sie de Figuer* III. *n.* 3.]

XXXVI. HOOFD-STUCK.

De Heer Martiniere *aengetast van de Sieckte, genoemd de Scheurbuyck. Meest al d'andere* Deenen *inde Schepen van de selve quael aen gevallen. Hoedanigh hy daer van gesteld was. Wat voor een middel hy tegens dit quaed gebruyckte. D'andere Siecke hier door oock geholpen. Ader-laten en* Purgeeren *seer schaedlijck in dese ongelegenheyd. Voorbeeld daer van te* Parijs. *Verder verhandelingh van dese gevaerlijcke Sieckte.*

Martiniere werd van 't Schorbuth, of de Scheurbuyck aengetast.

NIet boven seven of aght uyren tijds was ick weer in 't Schip geweest, als ick overvallen wierd van een geweldigh Borst-wee, en een groote parssingh om te braecken. Vervolgens kreegh ick een swellingh in den Hals (aen d'Amandelen), waer door my 't slicken wierd verhinderd. Hier by quam een oversiedingh des Bloeds, en een scharpe jeuckte over mijn gantsche Ligchaem. 't Tandvleesch was ontstoocken, en bloedede seer. De Tanden stonden soo los in mijn mond, dat ick yeder oogenblick voor d'uytvallingh vreesde. Niets van 't geen eenighsins hard was kon ick eeten. 'k Wierd in al mijne Leeden gantsch swack, en koorts aghtigh. Mijnen adem gingh kort, en stonck leelijck. Daer-en-boven was ick seer dorstigh; waer tegens ick dickmael *Oxicrat* nuttighde.

Hoedanigh hy sigh gesteld bevond.

Wat voor een middel hy tegens dit quaed gebruykte.

Vijfthien uyren hier na, als ick bevond, dat mijne swackheyd aenhield; en daer benevens aenmerckte, dat de selve was ontstaen ten deelen uyt de Sinckingen, vrroorsaeckt van de groote koude, en van 't eeten der gesoutene Spijsen, welcke de Keel en Amandelen aen gegrepen; oock soodanigh ontstoken hadden, dat dese Vloeden al d'andere *Humeuren*, of Voghtigheden, innamen en verdierven, soo besloot ick, in plaets des *Oxicrati*, te drincken Brandewijn, vermengd met soet Water.

ter. 'k Maeckten'er een *Syroop* van, en nam yeder uyr een lepel vol daer van in. Dickmael gorgelde ick met Brandewijn; somtijds met Wijd-edick, om 't Tandvleesch te verfrisschen. De Tanden wreef ick met Roosen-Honigh. De meeste op ons Schip, van even de selve Kranckheyd aengevallen, gebruykten de selve middelen; welcke ons oock gesamentlijck wel bequamen, en niemand is qualijck daer over gevaren.

De geene, welcke sigh in d'andere Schepen bevonden, gingen niet vry; maer kregen, even soo wel als wy, dese Sieckte op 't Lijf; soo dat de *Chirurgijns*, of Heelmeesters, welckese by haer hadden, werk genoeg vonden, om haer te helpen. 't Middel, dat de selve tot genesingh gebruyckten, was suyveringh en Aderlatingh. Doch dit braght de Krancke veel meer tot een arger als beter staet; soo dat op 't eene Schip twee Boots-gesellen, op 't andere drie en een *Factoor*, binnen ses dagen tijds stierven. Buyten twijffel waren 'er noch meer verloren gegaen, indiense mijnen raed niet hadden gehoord en gevolghd: Welke was, datse 't Ader-laten en *Purgeren* souden voor by gaen, en mijne middelen gebruycken.

D'andere Deenen hier oock van aengegrepen.

Ader-laten en Purgeren seer schadelijck.

Hier werd my indaghtigh, dat de geweldige koude des Winters in 't Jaer 1670. aen vele Menschen binnen *Parijs* even de selve Sieckte veroorsaekte. De Genees-meesters hielden 't voor een slagh van Pest. Alsse nu die Lydelingen door *Purgeren* en Ader-laten meenden gesond te sullen maecken, sondense vele der selver na 't Graf. Doe ick my binnen *Algiers* bevond, wierd veel Volck van de Scheurbuyck (*Schorbuth*) aengevallen. Die 'er meê behebt waren, swollen d'Amandelen soodanigh, als of haer een stuck Vleesch in de Keel had geseten.

Voorbeeld daer van te Parijs.

Al de Toevallen, van welcke ick hier boven gewag heb gemaeckt, ontstaen uyt een scharpe Vloed, of Sinckingen, waer door d'overige Voghtigheden (*Humeuren*) werden aengestoken en besmet; insonderheyd 't Bloed, even gelijck in de vuyle Pocken geschied. Beyde dese qualen voeren onder d'*Indianen* eenerley naem, te weten die van *Pitans*. Ter deser oorsaeck hield ick even de selve wegh, in de Scheurbuyck te genesen, welcke sy houden, in 't genesen der gedaghte Pocken. Breder kan men hier van na sien mijne *Histoire de l'Estat des Royaumes d'Alger, de Couque & de Tetuan:* En dan oock mijn *Traitté de la Maladie Venerienne.*

Verder berigt van dese Sieckte.

XXXVII. HOOFD-STUCK.

Vertreck na de Waygatz, *om Zee-paerden of Walruſſen te gaen viſſchen. Krygen 'er twee in 't geſight. D'eene gevangen. Waerom men deſe Viſſchen ſoeckt te bekomen. Seer langen Hoorn. D'andere oock gevangen, doch ſonder Hoorn. Vier andere Zee-paerden in 't geſight gekregen. Drie daer van gevangen, oock ſonder Hoornen. Noch eenen. Noch vijf, waer onder eenen met een Hoorn. Voortvaert na de* Waygatz. *Ysbergen in de* Tartariſche Zee. *Wat 't woord* Waygatz (*of* Voygat) *beteeckend.*

Vertreck na de Waygatz, om Zee-paerden te gaen Viſſchen.

NA dat wy, wegens de gedaghte onder ons ontſtaene Kranckheyd, vijfthien of ſesthien dagen langh op de Kuſt by *Zembla* ten Ancker hadden gelegen, waren al onſe Siecken weer geſond geworden, behalven eenige weynige. 't We'er begon ſigh ſeer ſchoon te vertoonen; derhalven beſloot onſe Schipper, 't Ancker te lighten, en na de *Waygatz* (*Voygat*) ter Wal-Ruſſen, of Zee-paerden-viſſchery te gaen. Daer op liepen wy ontrent drie mijlen in Zee; en voeren oock in ſoodanigh een wijdte van 't Land op en af. Voorts ſonden wy onſe *Chaloupen* uyt, yeder voorſien met aght mannen, by haer hebbende hare Harpoenen en Bylen; om te ſien, offe yets ſouden konnen vangen.

Krygen'er twee in 't geſight.

Drie geheele dagen tijds verliepen, eer wy yets gewaer wierden. Eyndlijck ſagen wy twee groote Viſſchen, onder welck d'een een Hoorn had van een mercklijcke lenghte. Onſe Viſſchers maeckten ſigh gereed om haer te vangen, Alsſe nu tot op een ſteen-worp waren genaderd, wierpenſe hare Harpoenen uyt, d'eene op d'eene, d'ander op d'andere zijde. Aen de gedaghte Harpoenen was een ſeer langh touw vaſt gemaeckt. Dit werck verright hebbende, quamenſe in aller haeſt weer aen ons Schip. [*Sie Figuer* III. *n.* 4.].

Van welckeſe d'eene vangen.

Doeſe nu aen boord waren gekomen, en bemerckten dat de Viſch boven Water ſwom (een teecken dat hy getroffen is) ſoo trockenſe hem, met de aen de Harpoenen vaſt zijnde touwen, allenxen na 't Schip toe. Dit liet hy ſonder tegenſtand geſchieden; wijl 't bloedt-verlies hem ſeer verſwackt en kragteloos gemaeckt had. Flucks vielen wy met onſe Bylen op hem

aen,

aen, en hieuwen hem de Kop af, welcke wy bewaerden. De Visschery der Zee-paerden geschied encklijck wegens haere Tanden; welcke men, in plaets van Elpen-been, tot allerley fraeyigheden kan gebruycken; doch sy worden veel dierer verkogt, wegens haere sonderlinge witheyd, welcke veel schooner is, en langer duerd sonder rood te worden. Waerom dese Visschen gevangen werden.

De Hoorn van dit Zee-paerd was thien gantsche voeten langh; seer swaer; gedrayd als de Zee-flecken-hoornkeus, en ruym soo dick als een Mans Arm; van 't Hoofd af na boven toe spits toe lopende. 't Punt was soo scharp als een Naeld. Seer langen Hoorn,

Eene onser *Chaloupen* quam d'andere Visch al te na by, eer 't Harpoen uyt-geworpen wierd. Derhalven hy, sigh verstrickt en gewond bevindende, met sijnen Staert een slagh gaf, soo geswind en geweldigh, dat hy de *Chaloup* 't onderste boven deed tuymelen. Eer nu d'in de Zee leggende Persoonen van haere Medgesellen in d'andere *Chaloupen* konden gereddet worden, waren 'er alreeds twee verdroncken; 't welck ons niet weynig bedroefde. Eevenwel wierd deese Visch gevangen, en 't Hoofd af gesneden, gelijck de voorige was geschied. Drie of vier uyren hier na gingh ick heenen, om hem te besien; en bevond, dat hy geenen Hoorn had. Doch dit gebreck wierd genoegsaem vergoedet door sijne Tanden; welcke veel schooner waren als die van d'andere. D'andere oock gevangen; doch ongeluckigh voor sommige, en sonder Hoorn.

Nae de vanghst van deese twee voeren wy vier daegen en naghten gintsch en herwaerts, sonder eenige Zee-paerden, of Wal-Rossen, meer te verneemen. Als wy ons nu nae een andere Plaets wilden begeven, wierden wy juyst vier derselver gewaer; nae alle schijn veel grooter, als de geene welcke wy bekoomen hadden. Stracks lieten wy de Seylen neer, en setteden de *Chaloupen* uyt; voorsien met onse Harpoeniers, en voorts met soo veel Volcks, als tot ons voorneemen van nooden was. Binnen weynigh tijds haddense drie Wal-rossen gevangen. De vierde ontquam haer. De geene, die onse Visschers aen Boord braghten, had geenen Hoorn: D'andere twee oock niet. Vier andere Walrossen gesien, en drie daer van gevangen.

Ontrent thien of twaelf uyren hier nae saegen wy weer vijf Visschen. Op nieuws setteden wy ons Volck uyt, met haere Harpoenen, Bijlen, en wat haer voorts tot dit werck noodigh Wederom twee andere gekregen.

was;

was; om te verſoecken, watſe ſouden konnen verrigten; inſonderheyd tegens eenen onder deſelve, aen wien wy een Hoorn hadden vernoomen. Doch ſchoonſe haer uyterſte vlijt aenwendeden, ſoo kondenſ'er echter maer alleen twee bekoomen; de drie andere gingen door. Ontrent drie uyren hier nae kreegen wy'er weer drie in 't geſight; van welcke door d'onſe eenen wierd gekregen. 't Hoofd was ſoo groot, dat yeder Tand in 't ſelve bynae dertigh ponden woegh.

Noch eenen.

Nae twee daegen wierden wy op nieuws ſeven of aght deeſer Viſſchen gewaer. Eenen onder deſelve had een Hoorn. Terſtond ſetteden wy al onſe *Chaloupen* uyt; en waeren in onſe vanghſt ſoo geluckigh, dat wy'er vijf van bequaemen; onder welke oock dien met de Hoorn was. 't Hoofd wierd in 't Schip gebraght; doch de Hoorn was noch ſoo ſwaer, noch ſoo dick, noch ſoo langh, als de geene die wy te vooren hadden gekreeren.

Noch vijf; en daer onder eenen met eenen Hoorn.

Als wy nu vijf daegen hier ſtil gelegen hadden, en niets meer van deeſe Viſſchen vernaemen; dat oock de Wind Noord-Noord-Weſt begon te waeyen, ſoo wilden wy deeſe gelegenheyt niet verſuymen; maer ſetteden al onſe Seylen by, om na de *Waygats* te loopen; hoopende, indien 't mogelijck waere, door middel van deeſe goede Wind daer heenen te ſullen geraecken. Maer als wy ontrent vijf-en-twintigh Mijlen in Zee waeren geſtoocken, derfden wy ons niet verder waegen, wegens de groote Ys-bergen; welcke de Vaert in de *Tartariſche Zee* verſtopten. Indien in deſelve een Ingangh kon gevonden worden, ſoo ſoumen daer door de Reys nae *Ooſt-Indiën* drie vierde-deelen konnen verkorten. Dit beteeckend de Naem *Waygat*, in der Inwooneren Spraeck ſoo veel als 't Gat, of d'uytgangh, van een Wegh. *Weig* beduyd een Wegh; *Gatt* een openingh, of Gat. Anders, een korte af-ſneede.

Vertreck na de Waygats.

Ys-bergen.

Wat Waygat Beteeckend.

TOE-DOENING.

De *Wal-ruſſen* (*Wal-roſſen*, *Zee-paerden*) werden van onſe *Groenlandsvaerders* beſchreven te ſijn ſeer ſtercke Zee-monſters, grooter als een Os. De Huyd is als die van de Zee-robben, met kort Hayr. De Mond als dien der Leeuwen. Vier voeten hebbenſe, maer geen Ooren. Aen beyde de ſijden des Monds ſtaen twee groote, uytſteeckende Tanden, langh ontrent een

Walruſſen, wat voor Viſſchen dit ſijn.

een half el, en immers soo waerdigh geaght, als Yvoir, of Elephantstanden; insonderheyd in *Muscovien*, *Tartaryen*, en anderwegen. Bequaemlijck kanmen haer de naem van *Zee-Elephanten* geven. Breeder en eygentlijcker sullen wy hier nae deselve beschreven vinden in de Reys van *Frederick Martens*; en de nette afbeeldingh daer van sien in de *Figuer P. by de Letter B.* Geene echter schrijven deese Wal-russen Hoornen toe. Belangende d'Afbeeldingh, van onse Schrijver hier ingevoeghd, deselve koomd niet over een met de gewoone gedaenté-beelden der *Wal-russen*; oock niet eygentlijck met die van de Visch *Narwal*, of *Narhual*, soo veel 't Hoofd aengaet. 't Lighaem van d'een en d'ander is wel dat van een Zeehond gelijck; doch inde Kop is 't verschil. Die van de *Wal-rus* heeft twee neerwaerts uytschietende lange randen: Maer 't Hoofd des *Narhuals* een lange, reght voor uyt steeckende Hoorn, of anders Tand, gelijckse sommige liever soo noemen willen. Veellight is de gedaente aller Hoorn-visschen niet eenerley. Immers, 't is gantsch waerschijnlijck, dat hier niet Wal-russen, maer *Narwals*, of een slagh daer van, moeten verstaen zijn; werdende niet onbequaemlijck genoemd Zee-Eenhoornen. *Rochefort*, in sijn Boeck van d'*Americaensche Voorlanden*, *cap.* 8. *pag.* 159. (by de Heer *Cornelis Stalpert vander Wiele*, in sijne *Honderd Genees-konstige Aenmerckingen pag.* 387.), beschrijft ons een gehoornde Visch, op 't netste over-een-komende met die van de Heer *Martiniere*. In 't jaer 1644. (seghd hy) strandede op de Reede van '*t Schildpadden-Eyland*, gelegen ontrent *S. Domingo*, soodaenigh een Visch; langh ontrent aghtthien voeten. 't Lighaem was bedeckt met groote schubben, van de breedte eens Rijcksdaelers of Ducatons; zijnde van een blauwe verwe. 't Hoofd was een weynigh grooter als dat van een Paerd, en bynae van deselve gedaente. In 't Voorhoofd had hy een schoonen Hoorn, langh negen en een halve voet; die reght uyt gingh, doch hoe langer hoe spitser wierd, en voor aen seer scharp was. 't Dicke eynd aen 't Hoofd besloegh in de rondte sestien duymen. Deesen Hoorn was gedraeyd, gelijck de Vijsel van een Pars. Op sijnen Kop saghmen seeckere gedaente van een Kroon.

De gehoornde Visschen sijn geen eygentlijcke Walrussen.

Narwals, of Narhuals, Visschen met Hoornen.

Visch met een Hoorn van negen en een halve voet.

't Hoofd van de Visch *Narwal* vergelijckt sich met dat van een Walvisch; hebbende in 't boven deel twee gaeten, welcke van de Kop af tot in de mond door gaen. Verder bericht hier van, en van den Hoorn, kanmen vinden in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschryvingh van 't oud (nu verloorne) en 't nieuw (door 't soecken van 't oud) gevondene Groenland, pag.* 27. *en vervolgens.*

't Hoofd des Narwals.

Niet alleen in 't koude *Noorden*, maer oock selfs ontrent de *Linie*, daer 't soo geweldigh heet is, werden gehoornde Visschen gevonden. In d'*Australische Schipvaert* van *Jacob le Maire* werd verhaeld, dat op den vijfden der Wijnmaend 1615. 't Schip ontrent de *Linie*, op de hooghte van 4. *Graden* 27. *Minuten* Noorder-breedte, gekoomen zijnde, 'smiddaghs een sterck gerommel wierd gehoord voor onder aen de Boegh; met sulck een stoot, dat de geene, die beneeden in 't Schip waeren, meenden, tegens een Klip te botsen. Stracks daer nae wierdense gewaer, dat de Zee ontrent 't Schip geheel rood was. Doemaels konmen d'oorsaeck hier van niet gissen. Maer

Niet alleen in 't koude Noorden, maer selfs by de Linie.

Werden

gehoornde Viſſchen gevonden: Met eenige Voorbeelden daer van.

als men thien weecken hier nae 't gedaghte Schip op Strand ſettede, om 't ſelve ſchoon te maecken, vondmen voor in de Boegh, ſeven voeten onder waeter, een Hoorn in de Kiel ſteecken, door drie Huyden heenen; te weten, door twee dicke greyne plancken, en een dicke Eycken planck; doch noch vry al diep in een in-hout. In 't geheel was dit ſtuck des Hoorns ontrent een voet langh. Buyten 't Schip was hy met geweld afgebroocken; derhalven konmen niet weeten hoe langh de gantſche Hoorn van deeſe Viſch is geweeſt. *Pieter van-den-Broeck* verhaeld in ſijne Schipvaerts-beſchrijvingh nae *Angola*, datſe in Sprockelmaend des Jaers 1609. ontrent de *Linie* oock een Hoornviſch ſaegen, wiens Ligchaem, nae giſſingh, de lenghte van vijf vademen; de Hoorn van een halve vadem had. Meer andere Voorbeelden van gehoornde Viſſchen ſouden wy konnen by brengen; doch willen door langheyd den Leeſer niet verdrietlijck vallen.

XXXVIII. HOOFD-STUCK.

Stoutheyd der Beeren op 't Waygatſche *Geberghte. Eenen der ſelver overvalt een Bootsgeſel; doch hy wierd noch gereddet. Twee Beeren, en noch drie andere, koomen op 't Schip aen ſwemmen. Korts daer nae weer aght of thien andere. Werden door Vyer-roers meeſt dood geſchooten. Vertreck van daer. Koomen by een luſtigh groen Eyland. Vogelen, genoemd* Pinguins. *Veele derſelve gevangen. Haere geſtalte. Hoedaenigh ter ſpijs bereyd.*

Beeren op de Waygatſche Bergen.

WY hadden niet boven de vijf of ſes uyren op Ancker gelegen, wanneer eenen onſer Bootsgeſellen (wegens eenige noodwendige aengelegenheyd aen Land gegaen) van een groote Beer, die aghter hem aenquam, wierd aengevallen; ontfangende ſoodaenigh een ſlagh van ſijne poot, dat hy ter neer viel. Buyten twijffel ſou dit grimmige Dier hem wel haeſt hebben verſcheurd en opgegeeten, indien wy ſijn gevaer niet gewaer waeren geworden, en van uyt 't Schip op den Beer hadden geſchooten; ſoo geluckigh, dat hy op de plaets dood bleef. Dus wierd dien armen Menſch verloſt uyt den grootſten anghſt, die hy van al ſijn leven had gevoeld.

Eenen der ſelve overvalt een Bootsgeſel.

Twee andere, en noch drie andere, koomen op

Onlanghs daer nae quaemen twee Beeren aen eene onſer Scheepen; traghtende daer in te koomen; doch den eenen wierden de Pooten met een Bijl afgehouwen, ſoo als hy aen de zijde opklauterde. D'andere ſchooten wy dood. Terwijl wy

nu

nu al t'saemen vol schrick waeren, en met deese twee noch genoegh te doen hadden, begon een Bootsgesel aghter ons te schreeuwen, als of hy dol waere geweest; doch gewisslijck niet sonder oorsaeck. Want drie andere Beeren quaemen op ons Schip aenswemmen; van welcke d'eene alreeds boven op 't selve was geklautert. Maer terwijl hy aenviel op onse Riemen, Boomen, en andere Scheeps-gereedschappen, gelijck als woedend daer in bytende, sloegen wy hem soodaenigh op de Kop, dat wy hem spoedigh voor altijd deeden slaepen. De twee andere doodeden wy met onse Vyer-roers. 't Schip aen.

Wy meenden nu buyten alle gevaer te zijn; en dat wy van deese felle Beesten niet meer verontrust souden werden; doch wy reeckenden buyten den Waerd. Want ontrent vier of vijf uyren hier nae wierden wy op nieuws van aght of thien der selver op-gejaeghd. Deese quaemen over 't Ys op ons aen; en daer haer deese gladde wegh ontbrack, sprongense in de Zee, en swommen soo nae ons Schip. Dit veroorsaeckte, dat wy met ons Geweer gereed moesten staen; en als wy haer nu even binnens schoots saegen, brandeden wy soodaenigh op haer los, dat'er nauwlijcks eenen ontquam. Wederom aght of negen andere. Werden meest dood geschooten.

Deese Dieren (welcke van de Bergen af quaemen, in sulcke groote meenighten, als of haer ooghmerck was geweest, Uyt en Aenvallen op ons te doen, om ons weer te rugg' te drijven) verweckten in ons een al vry groote vrees; en waeren ten deelen oorsaeck, dat wy onse Anckers lighteden; weerkeerende nae de plaets van waer wy gekoomen waeren. Vertreck van daer.

Doe wy nu langer als twaelf (vijfthien) uyren tijds hadden geseyld, om, door middel van een goeden Oosten Wind, uyt deese Zee-Enghte te geraecken ('t welck echter niet als met seer groote moeyte geschiedede, wegens 't Ys) gingen wy op Ancker leggen by een seer lustigh Eyland; gantsch lieflijckgroen, ter oorsaeck van 't groene Aerd-Mos, de Dennen, en de Genever-Boomen. Sommige van ons Volck gingen aen Land; en saegen daer seecker slagh van Vogelen, welcke, wegens haere vettigheyd, nauwlijckr konden vliegen. Koomen by een lustigh groen Eyland.

Op haere weer-koomst deedense ons bericht hier van. Derhalven wierd ick, nevens veertigh andere Persoonen uyt al onse Scheepen, uytgesonden, om te sien, of wy niet eenige der sel- Pinguins, een slagh van vette Vogelen.

ſelver ſouden konnen vangen. En waerlijck, binnen een korte tijd bequaemen wy'er ontrent tſeſtigh; ten deelen geſchooten met onſe Vyer-roers, ten deelen dood geſlaegen met de Stocken, welcke wy by ons hadden. Deeſe alle braghten wy t'Scheep.

Veele derſelve gevangen.

Men noemd, volgens 't bericht onſes Schippers, deeſe Vogelen *Pinguins*. Sy ſijn niet hooger als de Swaenen, doch veel dicker; en ſoo wit als deſelve. Haeren Hals is ſoo langh als die van de Ganſen; maer 't Hoofd grooter, met een rood glinsterend oogh, van de breedte eener Franſche Vijfthienſtuyvers penningh. De Snavel is geel, en ſcherp. De voeten ſijn breed, en verdeeld, gelijck die van een Gans. Aen den Hals hebbenſe, gelijck als een Sack, bynae een voet langh; welcke begind onder aen de Snavel, en langhs den Hals voortgaet tot voor aen de Borſt: Daerſe ſoo breed werd, dat'er een geheele *Bouteille*, of Fleſch, ſou konnen ingaen. Wanneerſe 't Lijf hebben vol gegeten, vullenſe oock deeſe Sack met haere gewoone Spijs, om deſelve in voorraed, en gereed te hebben, tegens dat haere Maegh hongerigh werd. [*Sie d'afbeeldingh deeſes Vogels Fig.* III. *n.* 5.].

Haere gedaente.

Hoe ter Spijs bereyd.

Eer wy deeſe Vogelen nuttigen konden, moeſten wy deſelve de Huyd aftrecken, als die boven maeten hard is; en waer uyt de Vederen ſeer beſwaerlijck geplucht konnen worden. 't Vleeſch is goed; hebbende even ſoodanigh een ſmaeck, als dat van de wilde Enden. Seer vet zijnſe; en wy maeckten ons reght vrolijck met deeſe koſt.

TOE-DOENINGH.

Korte aenmerckingh op 't berigt deeſer Vogelen.

Vande meenighte en ſtoutheyd der Beeren in dit Geweſt, kanmen leeſen *Linſchootens Schipvaert* nae 't *Noorden*: Inſonderheyd de *Journalen*, of Dagh-reeckeningen der *ſeven, en weer ſeven Matrooſen*, welcke op *Spitsbergen* hebben overwinterd. Dat'er in 't *Noorden* eygentlijcke *Pinguins* ſouden zijn, gedenckt ons niet, ergens geleeſen te hebben. Immers, de beſchryvingh, welcke onſe Schrijver van deeſe Vogelen geeft, koomd niet over een met die van d'eygentlijck ſoo genoemde *Pinguins*, welcke van d'*Engelſche* dien naem hebben bekoomen, niet om haere vettigheyds wil, gelijck eenige meenen; maer om datſe witte Hoofden hebben. Oud geworden zijnde, weegenſe gemeenlijck van derthien tot ſeſthien ponden. Op den rugg' ſijnſe ſwart, aen den buyck wit; ſommige hebben oock een witte ringh om

Beſchrijvingh van

om den Hals. De Huyd is bynae als een Robbe-vel; en soo dick als die van een Varcken. De Beck grooter als die van een Raven, maer niet soo krom. De Hals kort en dick. 't Ligchaem soo groot, als dat van een vette Gans. In plaets van vleugelen hebbense twee gepluymde, hangende vlimmen, met welckese seer snel swemmen. Sy gaen reght over eynd op haere voeten, met 't hoofd inde lught, gelijck de Menschen. Sy leven alleen by Visch. Haere Hoolen maeckense in de Duynen, seer diep onder d'Aerde; waer door 't Land dickmael soo uytgehoold is, dat de daer over gaende tot de Knyen toe daer in schieten. D'Afbeeldingh deeser *Pinguïns*, welcke in ongelooflijcke meenighten ontrent de *Straet* werden gevonden, kanmen sien in de Reys van *Sebald de Waerd* nae de *Straet Magellanes pag.* 29. in d'*Oost-Indische Voyagien*, gedruckt in *langhwerpend Quarto*. Indien'er nu oock Vogelen ontrent *Zembla*, *Spitsbergen*, e. s. v. zijn, welcke *Pinguins* werden genoemd, soo sijn deselve van een andere aert en gestalte als deese; blijckende uyt de hier tegens een gestelde Beschryvingh der selve. d'eygentlijck soo genoemde Pinguinen.

XXXIX. HOOFD-STUCK.

Vertreck van 't Groene Eyland. Bevel des Koninghs van Deenemarcken *aen onse Reysigers, datse souden sien,* Zemblaners *te bekomen. Sy doen haer best daer toe. Krijgen twee der selve. Gestalte haerer* Canoes. *De* Deenen *gaen aen land, om meer andere te bekomen.*

ALs wy nu twee daegen en naghten by 't Eyland, daer wy de *Pinguins* vingen, op Ancker hadden gelegen, en een voorspoedige Oost-Suyd-Ooste wind begon te waeyen, soo trocken wy de Zeylen op, en wendeden ons nae 't Noord-Noord-Westen: Een wijl tijds daer nae, als wy 't uyt de Zee-enghte hadden gebraght, en de Wind sich veranderde, moesten wy oock ons voorneemen veranderen. Righteden derhalven onsen loop op de Kust Oost-Noord-Oost, nae de hooghte des Voorgeberghts. Binnen dertigh uyren tijds quaemen wy dight by de plaets, daer wy voor deesen de *Zemblaners* de Son hadden sien aenbidden. Vertreck van 't groene Eylandt, nae de plaets daerse geweest waeren.

Sijne Koninghlijcke Majesteyt van *Deenemarcken* had onse Schippers en *Commisen* bevoolen, indiense eenige Lieden in *Zembla* gewaer wierden, datse haer best souden doen, om sommige der selve te bekomen; en dan van haer te verneemen, Bevel des Koninghs, om Zemblamers te bekoomen.

wat in dit Landschap te doen moght vallen. Ter gedaghter plaets gingen wy op Ancker leggen; en sonden onse *Chaloupen* uyt, om kondschap te neemen. In vier der selve wierden dertigh Mannen aen Land geset, onder welcke oock ick my bevond.

Werden'er een gewaer in een Canoe; doch hy ontkoomd het.

Nauwlijcks waeren wy uyt ons Schip in de *Chaloupen* getreeden, als wy ontrent een halve Myl weghs van 't Land af een *Zemblaner* in een *Canoe*, of Schuytje, in Zee saegen. Soo haest hy gewaer wierd, dat wy ons nae hem toe begaeven, roeyde hy met alle kraght voort, om niet in onse handen te vallen. 't Land bereyckt hebbende, nam hy sijne *Canoe* op de Schouderen; leyde sijne Boogh en Pijlen daer in; nam sijne Werpspies in de Hand, en liep alsoo wegh; dragende (gelijck dien ouden Philosooph) alles wat hy had op sijnen rugg'. Wy begaeven ons, soo snel als wy konden, aen Land; en volghden hem op 't spoor na, tot by een kleynen Heuvel; daer wy hem saegen op klauteren; doch vermits hy veel geswinder was als wy, soo was ons onmogelijck, hem t'aghter-haelen. *Sie Figuer* IV. *n.* 1.

Sien twee andere Zemblaners; welckese bekomen.

Daer op keerden wy weer na onse *Chaloupen*; niet meer verhebbende, als doe wy daer uyt waeren getreeden. Maer terwijl wy nae onse Scheepen roeyden, saegen wy twee andere *Zemblaners*, welcke een goed stuck weghs in Zee waeren. Sy snelden sich desgelijcks nae de Klippen en Voorgeberghten, soo haestse ons in 't gesight hadden gekregen; om haer voor ons te verbergen: Doch wy vervolghden haer in aller haest. Schoonse al haer geweld en konst in 't werck stelden, om by een Rots te koomen, soo bereyckten wy haer echter eerse daer toe geraecken konden. Doe wy haer aengreepen, maecktense een verschricklijcker geschreeuw en afgrijslijcker gehuyl, als ick oyt van al de daegen mijns levens gehoord heb.

Gestalte haerer Canoës.

Wy braghten haer aen ons Schip; en trocken haer, nevens haere *Canoe*, of Schuytje, met touwen daer binnen. Deese *Canoe* was gemaeckt op de manier eener *Gondelle*; sijnde vijfthien of sesthien voeten langh, en derdehalve voet breed; seer konstigh t'saemgewerckt van Visch-ribben (Walvisch-vinnen); uytwendigh met Visch-huyden overtrocken: Waer door de geheele *Canoe* van 't eene eynd tot 't ander een Buydel niet on-

gelijck

gelijck scheen. Hier in saeten beyde de *Zemblaners* tot aen 't midden des Ligchaems ingeslooten; soodaenigh, dat niet een druppel Waters tot haer kon indringen. Sonder eenigh gevaer moghtense sich in de grootste Onweeren en Stormwinden wel op Zee begeven.

Wy vernaemen, dat onse twee gevangene Man en Wijf waeren; oock betoonden wy haer al de vriendschap, en teeckenen van gunst, die wy konden bedencken; om haer te beweegen, datse ons haere Wooningen toonden; doch wy konden niets met allen op haer winnen. Naemen derhalven Voorraed by ons voor den tijd van thien of twaelf daegen; en begaeven ons, dertigh persoonen sterck, nae land; wel gewapend, en verdeeld in twee hoopen. Ontrent honderd schreden verr' gingen wy van malkander. Eyndlijck hielden wy ons verborgen in de Hoolen der Steen-klippen; en stelden Schildwaghten uyt op de Boomen; om te sien, offe niet eenige Wilde konden ontdecken; welcke wy grijpen, en van deselve na haere Huysen gebraght werden moghten. De bekoomene Zemblaners waren Man en Wijf.

TOE-DOENING.

't Geen onse Schryver seght van de *Canoes* der Wilde in *Zembla*, is voor d'onkundige Leesers al te kort en duyster. Wy sullen derhalven een weynigh breeder berigt daer van geven. Deese haere Schuytjens hebben de gedaente van eens Weevers-spoel. De lenghte is van thien of twaelf voeten; (somtijds wel kleyner) gemaeckt uyt de deelen der Walvisch-vinnen, welcke gelijck als Latten zijn, ontrent een vinger dick en breed. Boven en onder is dit Werck overtrocken met de Huyden van Zeehonden; t'saemgenaeyd met de Senuwen eeniger kleyne gedierten. In 't midden der *Canoe* is een rond gat, soo wyd als de dickte eens Mans; daerse sich in setten, en, alleen met eene kleyne Riem, geweldigh ras voort roeyen. D'openingh rondom haer Ligchaem, tusschen 't selve en 't gat, stoppense met Huyden. Schoon dan een Stormwind haer Schuytje quam om te wentelen, soo kan echter geen Water daer in loopen; en altijd komense weer boven. Een wydlopiger verhael hier van kan de Leeser vinden in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschryvingh van oud en nieuw Groenland*, *pag. 73. en 66.* In 't *vijfde deel* van de *Hollandsche Mercurius* des Jaer 1654. *pag.* 99. is dit volgende Geval aengeteeckend. Twee Visschers Schepen van *Bergen* in *Noorweegen*, Noordwaerds aen gevaeren om Backeljauw te Visschen, vervielen soo laegh, vermits'er doe niet veel Ys in Zee was, datse onbekommerd seylden op aght-en-tsestigh Graden laughs de Wal; vindende daer op seeckeren hoeck Heylbotten, Breeder beright van de Canoes, of Schuytjens der Zemblaners en Groenlandsche Wilde. Twee Visschers Schepen van Bergen in

Noorwegen

Noordwaerts aen varende, en vry laegh vervallende,

ten, welcke aght, jae thien Voeten langh waeren. Onderweegen vingense een ongelooflijck-groote meenighte van groote Kabbeljauwen. Binnen veynigh tijds haddense haere Scheepen met Visch gantsch vervuld. Terwijlse hier meê beesigh waeren, saegense eenige Menschen soo op 't Land als in de Zee; wonderlijck ombhangen met Visschen-schubben, Vellen en Beerenhuyden. Die ter Zee waeren gegaen, saeten in kleyne Schuytjens, aghter aen haer Ligchaem vast gemaeckt. (*De Zemblaners sitten'er soodaenigh in, datse om haer midden vast sijn aen de Canoe; 't beneden-lijf onder 't deckſel komende, en d'openingh tusschen haer Ligchaem en 't overtreckſel der Schuyt wel dight toegestopt zijnde met Vellen, soo dat'er gantsch geen Water in kan dringen. D'Afbeeldingh van soodaenigh een Canoe hebben wy doen stellen* Fig. IV. *n.* 2.).

Krijgen eenige Wilden in 't gesight,

Deese Schuytjens waeren ontrent aght voeten langh, en vier voeten breed; van binnen met Houtjens geschoord; van buyten met Visch-schubben overtogen. Seer aerdigh voeghdense sich nae den loop der Zee; en de geene, die sich daer in bevonden, maeckten een snelle spoed, door 't roeyen met breede Spanen. Wierp de Zee haer 't onderste boven, terstond warense weer in voorige *postuer*, wijl de Schuytjens aen haer vast waeren. De *Noorweeghsche* Visschers stonden niet weynigh verwonderd; twijffelende offse Schimmen, dan offse Menschen saegen; wijlse noyt hadden gehoord noch geleesen, dat soo verr' om de *Noord* sich eenige Menschen souden onthouden; gelijck 't oock (doet'er de Schryver by.) nergens is beschreven of bekend. Sy deeden derhalven groote vlyt, om eenige van deese lieden in haer Schip te krijgen; doch te vergeefs: Tot dat eyndlijck een grijs stock-oud Man (wiens Canoe met de Huyd van Zee-robben was omtrocken), sich verstoutede aen 't boord van eene deeser Visschers te komen. Hier wierd hy vast gehouden. Hy toonde wel, door teeckenen, weer in vryheyd te willen zijn; doch hy bequam deselve niet. Doe wees hy een plaets aen; daer sijne Dochter was; welcke de Visschers, met noch twee andere Vrouwspersonen, van 't Strand oock t'Scheep haelden. Sy waeren bekleed met Visschen-vellen. Haere Spraeck was onbekend. Wortelen, Kruyden, Visch en Vleesch atense rauw. Sy kenden noch Geld noch Kleynodien. Men braght haer nae *Bergen*, en van daer wierdense gesonden aen den Koningh van *Deenemarcken*.

Van welkese vier persoonen bequamen,

En aen den Koningh van Deenemarcken sonden.

Een diergelijcke aen Prins Fredrik Henrik vereerd.

Ontrent 't Jaer 1640. hebben de *Hollandsche Groenlands-vaerers* een diergelijcke Manspersoon met sijn Schuytje uyt de Noorder Gewesten meê nae haer Vaderland gebraght, en aen Prins *Fredrick Henrick* vereerd. Niemand kon sijne Spraeck verstaen. Sijne Hoogheyd liet hem eens, tot vermaeck, met sijne Canoe in de *Haeghsche* Vyver vaeren; hebbende een Werp-pijl in de Hand. Schighigh voer hy gintsch en herwaerts voort. Onder dit vaeren schoot hy met de gedaghte sijne Werp-pijl een grooten Ael op de grond des Vyvers, en at deselve levendigh op.

XL. HOOFD-STUCK.

De Deenen *verneemen twee andere Zemblaners. Maeeken een Aenslagh op haer, en bekoomen haer beyde. Hoedaenigh hare kleedingh gesteld was. Gestalte des Mans. Sijn Geweer. Gedaente der Vrouw. Haere Cieraden. Werden nae 't Schip by d'andere gebragt. Waeren oock opgepronckt gelijck de voorige. Stinckende adem. Willen geen* Deensche *Spijsen proeven. Haer Gaern en Naelden. Seldsaeme gangh der Vrouwspersoonen.*

WEynigh min als aght-en-veertigh uyren hadden wy dus Waght gehouden, sonder yets te verneemen, wanneer onse Schild-waghten ons bekend maeckten, datse twee *Zemblaners* saegen; welcke van een kleynen Heuvel af quaemen, en nae de Zee toe gingen. Stracks deeden wy aenstellingh, om haer te mogen bekoomen; met soo veel voordeel en list als wy konden. Ses der onse bleven in 't Hol, waer in wy ons dus langh hadden onthouden. Vijf andere en ick gingen wat verder in een ander Hol. Binnen de helft van 't vierde deel eener uyr quaemense tusschen onse Aghterlagen, sonder datse yets van ons gewaer wierden. Eenen van onsen hoop gaf 't Teecken, door 't los schieten van sijn Vyer-roer; eensdeels om d'andere te waerschouwen; andersdeels om de *Zemblaners* verbaesd te maecken, en haer te doen omsien nae de plaets daer dit voor haer gantsch vreemd gerught van daen quam.

Twee andere Zemblaners in 't oog gekregen.

Aenslagh, op haer gemaeckt.

Desen onsen Aenslagh geluckte ons seer wel, en na wensch. Terwijlse noch met schrick bevangen waeren, liepen beyde de hoopen uyt haer' Aghterlaegen, en omringhden haer soodaenigh, datse ons niet konden ontslippen, Dus kreegen wy haer in onse maght.

Beyde gevangen bekomen.

Haere Kleederen waren gemaeckt van de gedaghte *Pinguin*, of Vogelvellen, de Vederen daer aen sittende. Dit haer Gewaed bestond uyt een enge Broeck, komende niet verder als tot aen de Knie. Een Rock van even deselve Stof; waer van de Mouwen sich niet verder uytstreckten als tot aen d'Ellebogen; 't overige van d'Armen was bloot. De gedaghte haeren Rock was t'saemgevoeghd alleen met eene Naed; voor en aghter

Hoedanigh de gestalte harer kleederen was.

ſmal toeloopende, op de manier van een Staert. De Mutſen op haere Hoofden hadden de gedaente van een Suycker-brood. Haere Laerſen waeren van de Huyd, of 't Le'er, eens Zee-kalfs; rood-bruyn van verwe, 't Hayr buytenwaerts gekeerd. Alhoewelſe op eenerley manier waeren gekleed, ſoo konden wy echter onderſcheyden, dat d'een' een Man, d'ander een Vrouw was.

Geſtalte van de Man.

De Man ſcheen ontrent vier-en-twintigh jaeren oud te zijn. Was breed van Aengeſight, gelijck dien, die wy te vooren hadden bekomen; bruyn van verwe, gelijck de half-verſenghde Indianen; met een dicke, ingeboogene Neus. D'oogen waeren kleyn, ſich ſtreckende nae de Slapen des Hoofds. Hy had noch Hayr noch Baerd. Op ſijnen rugg' ſagmen een Koocker vol Pijlen hangen. Op de ſchouder droegh hy met d'eene hand een Bijl, gemaeckt van 't Been eener Viſch; in d'andere hand ſijnen Boogh. [*Sie Figuer* IV. *n.* 3.].

Van de Vrouw, en hare leelijcke Cieraden.

De Vrouw was ontrent twintigh Jaren oud. Haer gantſche Hayr was gewonden tot twee Tuyten; welcke op de Schouderen af hingen. Langhs haere Kin hadſe eenige blauwe ſtreepen; deſgelijcks drie of vier der ſelver voor 't Voorhoofd. Aen d'Ooren en onder de Neus waeren gaten gemaeckt, in welcke blauwe Steentjens hingen, aen kleyne Ringhskens, bereyd van *ſubtyle*, of dunne, Viſchgraeden. De Steenkens aen d'ooren waeren ſoo dick als Haſelnooten; die in de Neus gelijck Erweten. Om deeſe haere koſtlijcke Kleynodien te bewaeren, voerdeſe een werp-ſpies in de hand. [*Sie Fig.* IV. *n.* 4.].

Werden na 't Schip gevoerd, by d'andere bekomene Zemblaners.

Wy ſtelden ſoo veel vlijt en liſt als wy konden in 't werck, om haer te beweegen, datſe ons haere Wooningen toonden; doch ſy waeren hier toe geenſſins te krijgen. Wy namen haer derhalven meê nae ons Schip, en braghten haer by d'andere twee, welcke wy in de *Canoe* hadden bekoomen. Wy bemerckten, datſe malkander terſtond kenden; of ſchoon haere Kleedingh verſchillend was. Want de geene, die wy eerſt hadden gevangen, waeren niet aengedaen met Vogel, maer met Zee-kalveren-vellen, 't Hayr, of 't ruyge, buytenwaerts gekeerd. D'Over-rocken waeren gemaeckt van twee Huyden, t'ſaemgenaeyd, met de Staerten daer aen; welcke tot op de Heupen af-hingen; d'een voor d'ander aghter. Haere

Broec-

Broecken waeren seer engh. D'oudste was ontrent vijftigh Jaeren; met een ronde, Castanien-bruyne Baerd; doch sonder Hayr op 't Hoofd. Sijne Vrouw had d'Ouderdom van ontrent dertigh Jaeren. D'Ooren en Neus waeren met gaten voorsien (gelijck andere haers gelijcke Stands-persoonen), en behangen met blauwe Steenkens, 't welck haere Pendanten zijn. 't Hayr was desgelijcks in twee Tuyten gevloghten, over de Schouderen af-hangende. Over de Kin en voor 't Voorhoofd wasse vercierd met blauwe streepen. Kortlijck, daer was geen onderscheyd tusschen d'eerste en de tweede bekoomene Vrouw. D'eene was soo rijck en leelijck als d'andere. Beyde waerense kleyn en dick, gelijck de *Samojeden*, *Laplanders*, *Borandianers* en *Siberiers*.

Welckers gestalte desgelijcks werd beschreven.

Haere Stem was scharp en helder. Afschouwlijck stonck haeren Adem; 't welck wy haer' Eetens-gewoonte toeschreeven; als die al hare Spijsen nuttigen sonder Sout. Eenige doopen haere Visch in 't Vet, of de Traen, van Wal en andere Visschen. Haeren Dranck is niet anders als Water. Noyt konden wy haer beweegen, datse een stuck Broods souden aengeroerd, of de minste beet van ons gesouten Vleesch, of gesoutene Visch, geproefd hebben. Even soo weynigh wildense een dronck Bier neemen; maer wel een lepel Brandewijn. Voor den roock des Tabacks haddense een afgrijsen.

Stinkenden adem.

Willen geenerley Deensche spijs proeven.

Al haer Nayssel was vervaerdigd met draeden van Visschenvellen (anders gebruyckense oock wel de Senuwen van kleyne dierkens); en de Naelden, daerse dit werck meê verrighteden, waeren van kleyne Visch-graden. De Spitsen aen haere Werp-pijlen, en voorts in 't gemeen al haere Werck-tuygen, bestaen uyt de grooter Beenderen, of Graten, der Visschen.

Haer Gaern en Naelden.

't Hout aen haere Werp-Spiessen en Boogen was seer swaer; rood-bruyn van verwe. Doch haere Pijlen waeren veel lighter, en van wit Hout. Met deselve wistense seer geschickt en vaerdigh te schieten. Tot de beschrijvingh van de volmaeckt-heyd deeser Vrouwen behoord noch dit, datse beyde waggelende gingen, gelijck d'Endvogelen.

Seldsaeme gangh der Vrouwen.

XLI. HOOFD-STUCK.

Vertreck van Zembla, *tegens 't aennaerderen van de Winter. Aenkoomst by* Groenland. *Walvisschen-vanghst. Traen uyt Walvisschen: Welke de* Zemblaners *tot haere Visch eeten. Bedriff ontrent de Walvisschen.*

Vertreck van Zembla

VErmits nu 't meeste deel des Jaers alreeds verloopen, en de laetste dagh der Ooghst-maend gekoomen was, soo dat de daegen begonden korter te worden, en wy nu al een halve uyr tijds naght hadden: Dat oock de koude ons harder begon aen te tasten als tot noch toe, soo wierd voor best gehouden, wijl'er een treflijcke Noord-Noord-Ooste Wind waeyde, d'Anckers te lighten, en onsen loop nae 't Suyd-Westen te stellen.

Komen by Groenland.

Weynige uyren hadden wy voortgeseyld, als de Wind Suyd-Suyd-Oost liep; 't welck ons dwongh, onse voorige Noorden-loop te hervatten, om eenigh Land te winnen, 't welck wy kenden. Dus voeren wy met een goede Wind tot aen *Groenland*; derwaerts wy met een West-Suyd-Weste gedreven wierden. Hier moesten wy onse Anckers weer uytwerpen, by een groot getal *Fransche* en *Hollandsche* Scheepen; welcke dight by 't Strand op de Walvisschen-vanghst laegen. Deese Visschery heeft met die van de Zee-paerden een groote overeen-koomingh. Als de Visschers met haere Harpoenen een Walvisch hebben getroffen, soo treckense den selven allenxen nae 't Strand. Als hy nu dood is, houwense hem in stucken; en koocken'er Traan van in groote Keetelen. Ten deesen eynde hebben de Schippers seeckere Hutten gebouwd.

Walvisschen-vanghst.

Traen van de Zemblaners tot hare Visch gegeeten.

Dit was een seer geluckige gelegenheyd voor onse *Zemblaners*; welckers Magen meest altijd leedigh waeren, wegens gebreck van dit Vet, 't welckse in geheele twee daegen niet gehad, en derhalven haere Visch daer in niet konnen doopen hadden. Wy vonden bynae geen Traen meer in ons Schip; derhalven wy gedwongen waeren geweest, haer bescheyden deel, 't welck wy haer tot de Visch t'eeten gaven, af te breken.

Balijnen uyt de Walvisschen.

'k Sagh hier, hoe de Visschers met eene haerer Walvisschen te werck gingen; en bleef'er by staen, tot dat alles verright was. Sy trocken'er ontrent drie honderd en vijftigh ponden Visch-

Visch-beenen uyt, welckese bewaeren voor de Kleermaeckers, die met deese Balijnen de Wambaisen (te weeten, de Kroppen der selver) en de Lijf-stucken aen der Vrouwen Tabbaerden stijf maecken.

TOE-DOENINGH.

Van de Walvisch-vanghst en 't geen daer aen hanght, sul'en wy hier nae in de Reysbeschrijvingh van *Frederick Martens* een breeder en net bericht hooren. Kortlijck sullen wy hier in voegen, hoedaeniger wijs de *Samojeden* gewoon sijn deese Visschen te vangen. Haerer twintigh of vier-en-twintigh setten sich in een *Canoe*. Sy hebben by haer een langh Touw, van twee of drie honderd Vademen; waer aen een Haeck is. Deese Haeck werpense, alsse nae genoegh by de Walvisch sijn gekomen, met een sonderlinge geschicktheyd hem in 't Lijf, en roeyen dan seer geswind nae Land toe. De Visch, gevoelende dat hy gewondet is, laet sich voeren, altijd 't Touw volgende; 't welck deese Visschers, aen land gekomen zijnde, met geweld nae sich trecken. Gewilligh volghd de Walvisch, tot dat hy gantsch op 't drooge is geraeckt. Wanneer dan de Zee afloopt, slaen en schietense hem voorts ten vollen dood. Daer nae hackense hem in stucken. Als nu de Vloed weer aen koomd, bindense d'overige deelen, welckese noch niet hebben konnen wegh brengen, met touwen vast, om niet wegh gedreven te werden; haelense met d'Ebb voorts op, en maecken'er Visch-vet van, 't welckse doen in de Huyden van Land-dieren, en alsoo aen de *Muscoviters* verhandelen.

Kort bericht, op hoedaenigh een wijs

De Walvisschen van de Samojeden werden gevangen.

XLII. HOOFD-STUCK.

Vertreck van de Groenlandsche *Kust. Drie Sonnen gesien. Vreeslijck Onweer ontstaen, vry langh aenhoudende; waer door de Scheepen op d'*Yslandsche *Kust wierden gedreven. Koomen by 't Voorgebeerght* Hori *ten Ancker; doch niet sonder groot gevaer.*

ALs wy nu twee daegen op de *Groenlandsche* Kust hadden gelegen, ligteden wy d'Anckers, en vervolghden onse Reys, rightende onse loop nae 't West-Suyd-Westen. In 't begin hadden wy geduerigh een goede Wind; welcke wy behielden tot op de volgende dagh tegens den morgen; wanneer deselve ons gantsch tegens liep nae 't Oost-Suyd-Oosten.

Vertreck van de Groenlandsche Kust.

Doemaels saegen wy drie Sonnen aen den Hemel, d'eene boven

Drie Son-

nen aen den Hemel gesien.

boven d'andere, al t'saemen soo gantsch helder, dat wy niet konden onderscheyden, welcke de reghte Son was. In 't Suyden wierden wy gewaer, dat de Lught begon dick en doncker te worden. Waer op onse Schipper en Piloot seyden, dat wy een gevaerlijcken Storm hadden te verwaghten. Wy lieten derhalven 't meeste deel onser Seylen neer; gaven oock onse Medgesellen, die van d'andere Scheepen, een Teecken, door 't lossen eens Canons, datse desgelijcks souden doen. Voorts begaven wy ons tot 't Gebed, verwaghtende wat God ons sou gelieven toe te senden.

Vervaerlijk Onweer van Wind, Regen en Donder.

Nae verloop van weynigh uyren wierden wy overvallen van een harde Suyd-Suyd-Ooste Wind, en stercke Regen; vergeselschapt van sulcke verschricklijcke Donderslaegen, dat wy meenden, des Weerelds ondergangh voor handen te zijn. Daerenboven verhief de Zee sigh boven-maten seer. 't Stormde soodaenigh, dat wy geene Seylen, als alleen de Fock, gebruycken konden. 't Schip slingerde soo geweldigh, dat wy al wat daer op lagh moesten vast binden. Kortlijck, wy hadden onuytspreecklijcke moeyte, om 't selve te regeeren.

't Welck vry langh aenhoud.

Als wy nu deeser wijs dien geheelen dagh en de volgende nagt wel geplaegd waren geweest, sonder dat de Wind sig eenigsins bedaerde, soo beval onse Schipper eenen der Bootsgesellen, op de Mast te klimmen, en rondom te sien, of hy ergens eenig Land moght gewaer worden; om daer aen te verneemen waer wy waeren. Nae een wijl tijds gintsch en herwaerts gekeecken te hebben, riep hy ons toe, dat hy een Vyer sagh opgaen in 't West-Noord-Westen. Hier uyt maeckte onse Schipper de reeckeningh, dat het de Bergh *Hecla* in *Ysland* moest zijn.

Loopen nae Ysland toe; en komen onder 't Voorgebergt Hori,

Niets met allen hadden wy hier te doen. Maer vermits de Wind voortvoer in ons tegens te zijn; de Storm op ons Schip aensloegh, en ons 't gebruyck onser Seylen verhinderde, soo besloten wy, ons derwaerts te begeven, en te sien, of wy daer eenige seeckerheyd tot onse behoudenis souden mogen vinden. Dus righteden wy onsen loop nae deese Kust; en quaemen oock binnen weynige uyren daer aen. Wy laegen dien geheelen naght onder 't Geberght, en hoorden een seer seldsaem, jae grouwlijck gehuyl en geraes, als of een groot deel Geschut waere afgeschooten geworden. Daer benevens saegen

gen wy een groot Vyer, en meenighte van vlammen, daer uyt opstijgende.

Wy bevonden aen 't Land een groot getal Klippen. Daer-en-boven veroorsaeckte de verbolgenheyd der Zee, dat wy vreesden 't selve aen te doen. Echter quaemen wy noch, door de voorsightigheyd, kennis en vlijt onses Piloots, op Ancker onder 't Voorgeberght *Hori*, sonder eenige ongelegenheyd. Eene der andere Scheepen onses Geselschaps, wiens Piloot niet soo wel ervaren was als d'onse, liep, niet seer verr' van ons, met de Snuyt tegens een Klip, soo dat'er een stuck van af-brack. 't Geheele Schip stond in geen geringh gevaer van te vergaen. 't Derde quam seer wel aen, met even soo weynigh aenstoot, als wy hadden geleeden. Niet sonder groot ge-vaer.

TOE-DOENING.

Ysland streckt sich uyt van den vier-en-tsestighsten *Graed* der breedte tot over den aght-en-tsestighsten. De lenghte is van twee honderd gemeene *Fransche* Mijlen; de breedte van honderd der selver; somtijds meer, somtijds min. 't Werd onderscheyden in 't Suyder, Noorder, Ooster en Wester-deel. Twee Bisdommen sijn'er in, *Schalholt* voor 't Suyder en Ooster; *Haler*, of *Hola*, voor 't Noorder en Wester gedeelte. Schoon hier geen Koorn noch ander Graen wast, oock geen Boom-vrughten gevonden werden, soo is'er echter seer treflijck Gras op de Weyden, van een sonderlinge welsmaeckendheyd en voedsaemheyd voor 't Vee. D'Inwooners sijn sterck en groof van leeden; van soo een goede gesondheyd, datse gemeenlijck over de honderd, sommige wel honderd-en-vijftigh Jaeren leven. De Kooplieden van *Hamburgh*, *Lübeck*, *Breemen*, *Koppenhagen*, *Riga*, en uyt *Holland* brengen hier Meel, Biscuyt, of Tweeback; Bier, Wijn, Laeckenen, Lijnwaed, Yser en Stael; oock onlanghs Linten, Snoeren, en andere geringe dingen, tot cieraed voor haere Vrouwen. Hier tegens ruylense gedrooghde Visch; Traen, Vet, Boter, groote stucken Swavel, Ossen-huyden, Vossen, Schapen en andere Vellen; oock witte Valcken. In d'*Yslandsche* en *Groenlandsche* Zee werden veelerley Zee-wonderen gevonden; als, de *Narhual*, waer van voor desen gesproocken is. De gemeene lenghte deeser Visch steldmen op veertigh ellen. De *Roider*, op honderd en dertigh ellen. De *Burnaluc*, op tsestigh ellen. Voorts sijn'er de *Burchvalur*. De Meir-swijnen. De *Ziphius*. De Walvisch. De Walrus, aldaer genoemd *Hroszwalur*. De *Skautuhvalur*, of Zee-rogh. De *Zeenaut*, of Zee-os. De *Staukul*. De *Roitunger*, of 't Zee-kalf, e. s. v. Hier is oock een slagh van seer groote Walvisschen, schijnende als drijvende Eylanden; doch selden werdense gesien. Wegens haer' onbequaeme grootte konnense de kleyne Visschen

Yslands gelegenheyd.

D'Inwooners leven seer langh.

Handel op Ysland.

Zee-wonderen in d'Yslandsche en Groenlandsche Zee.

Vifſchen niet naejaegen; weetenſe echter met een ſonderlinge liſt te vangen. D'alderonſchaedlijckſte onder de Walviſſchen is de *Steipereidar*, die voor de Viſſchers veght tegens d'andere Walviſſchen. Sijne lenghte is van ontrent honderd ellen. In d'*Yslandſche* Wetten is ſtrengh verbooden, deeſe Viſch eenigh leed te doen. In 't Jaer 1273. quaemen op eenmael ontrent ſeventhien-honderd kleyne Walviſſchen, van d'*Yslanders Huydingia* geheeten, aen 't Strand by den *Hekelbergh*. Van 't Jaer *Chriſti* 874. tot op 't Jaer 1263. is *Ysland* ſonder Koningh geweeſt, en door d'eygene Inwooners geregeerd geworden. Allerwegen door dit Eyland ſijn ſeer luſtige Rivieren; waer uyt ſeer veel Viſch, inſonderheyd oock Salm, gehaeld werd. *Blefkenius* bericht ons, dat in geheel *Ysland* maer een eenige Brugg' is, gemaeckt van Walviſſchen-been. Die te land van 't eene deel deeſes Eylands nae 't andere willen reyſen, hebben, wegens de Woeſtheyd, geen Pad 't welckſe konnen volgen; maer moeten nae den Magneet haeren wegh righten, gelijck de Schippers op Zee. De Zee by *Ysland* is boven maeten diep; ſoo datmen, volgens 't verhael van *Georg Schurtz*, op veerthien-honderd vademen (ſijnde een diepte van ſeven-honderd Roeden) noch geen grond kan peylen. Tot ſoo verr' heeftmen 't verſoght; en wie weet, waer doe de Grond noch te ſoecken was? Uyt 't Been der Walviſſchen, welcke of dood komen aendrijven, of gevangen werden, bouwen d'*Yslanders* hare Huyſen met een ſeer groote konſt. Deſgelijcks maeckenſe daer van haere Tafelen, Stoelen, Bancken, en anderen Huysraed; ſoodaenigh gegladdet, dat alles van Elpenbeen ſchijnd te zijn. Anders woonenſe in Huttekens, of in de Hoolen der Bergen en Rotſen. Men ſeght, maer veellight is 't een verdightſel, dat de geene, welcke in ſulcke Huyſen van Walviſch-been ſlaepen, bynae geduerigh dromen van Schipbreeckingen. Of dit *Ysland* der ouden *Thule* is, werd van ſommige beweerd; van andere ontkend; van ons onſeecker gehouden. In de Somer is hier geenen naght. D'*Yslandſche* Hondekens plegen ſeer hoogh geaght te werden.

Seldſaemheyd onder de Walviſſchen.

Rivieren, waer in Salm is.

Wonderlijke Brugh.

Ongrondelijke diepte der Zee.

Huyſen en Huysraed van Walviſſchen-been.

XLIII. HOOFD-STUCK.

Hori, *een Vleck*: Kirkebar, *een Stedeken in* Yſland. *Geweldige Aerdbevingh. Veelheyd van Vee, en heerlijcke Weyden.* Martiniere *en eenige andere gaen Landwaerts in, om haere nieuwsgierigheyd te voldoen. Koomen by den Bergh* Hecla. *Groot gevaer by den ſelven.* Martiniere *en noch een Koopman wagen ſigh daer by. Seldſaem geruyſch en gekraeck. Aerdkloven, en Vlammen uyt deſelve. Geweldige meenighte van Aſch. Haeren ſeer hevigen anghſt. Vallen als dood ter neer. Twee ſeldſaeme Bronnen. Geweldigh groote Puymſteen, uyt deeſen Bergh geworpen. Wonderlijcke*

Eygen-

Eygenschap der koude Bron. Seldsaeme Vogelen. Vreemd gehuyl, en dwasen waen daer van. Eygentlijcke oorsaeck van 't selve. Seldsaemheyd van 't Ys. Weerkeringh na de Scheepen,

ICk, onse Schipper, *Commis*, en eenige andere persoonen (ten deelen uyt ons Schip, ten deelen uyt d'andere Scheepen), t'saemen vijfthien in getal, deeden ons aen Land setten, en quaemen te *Hori*, sijnde een Vleck, ontrent anderhalve Myl van de Zee geleegen; voorts van daer te *Kirkebar*, een *Yslandsch* Steedeken. In dese laetstgenoemde Plaets vonden wy een *Commis*, en seven of aght *Deensche* Kooplieden; welcke sich niet weynigh verwonderden, dat sy ons hier saegen: Tegelijck een groote blijdschap daer over betuygende; en ons berightende, datse op den voorigen dagh soodaenigh een Aerdbevingh hadden gevoeld, als of geheel *Ysland* in de Zee had willen versincken. Hori, een Vleck. Kirkebar, een Stedeken. Geweldige Aerdbevingh.

S'onthaelden ons met goede Wijn, goed Brood, en goede varssche spijs. Want in *Ysland* is een grooten overvloed van Vee; en niet minder van seer aengename Weyden, met treflijck soet Gras; soo datmen de Beesten op een seeckere maet haer Voeder moet laeten neemen; want indienmen haer toeliet, te gaen grasen soo lang alsse wilden, gelijk in andere Landen geschied, soo soudense gewisselijck sich te barsten eeten. Veelheyd van Vee, en heerlijke Weyden.

De gedaghte onse Schipper, *Commis*, en sommige andere, waren begeerigh, om 't Land dieper te besien; 't welckse den *Commis* te *Kirkebar* bekend maeckten. Terstond liet hy Paerden voor haer aenbrengen. Vermits ick nu oock lust had, om in haer Geselschap te reysen, soo namense my by haer. Dus gingen wy, t'saemen aght in getal, te Paerd sitten (d'andere, welcke geen groot verlangen hadden om yets nieuws te sien, bleven daerse waeren), en begaeven ons op den wegh nae 't Geberght; vergeselschapt van twee Dienaren des *Commisen* te *Kirkebar*, en dan noch van twee *Yslanders*, welcke ons tot Wegwijsers meê gegeven wierden. Een bysonder Paerd was gelaeden met Voorraed van Spijs en Dranck. Martiniere en eenige andere gaen Landwaerts in.

Wy reysden twee dagen langh over Bergen, en steenaghtige ongebaende Wegen na *Hecla*. Op anderhalve Myl weghs na by desen Bergh genaerderd zijnde, vonden wy d'Aerdbodem Komen by den Bergh Hecla.

t'eenemael van Asch en Puym-steen bedeckt, waer over wy gaen moesten tot aen den voet des Berghs.

Groot gevaer by den selven.

't Was seer schoon, helder We'er: En vermits wy gantsch geen vlammen gewaer wierden, soo naemen wy een besluyt, op den top van dit Geberght te willen gaen. Doch onse Weghwijsers waerschouwden ons, dat wy, indien wy noch maer een weynigh verder gingen, ons in groot gevaer souden begeven, om te vallen in de Gaten, door 't Vyer gemaeckt, of uytgebrand: En indien dit geschiedede, soo sou onmogelijck zijn, ons te redden. Hier op liet 't geheele Geselschap de moed sincken, en kreegh andere gedaghten. Terstond soudense oock weer te rugg' gekeerd hebben, nae de plaets van waerse gekomen waren; ten waer' ick haer geseghd had, indiense met geduld soo langh wilden waghten, tot dat ick sou weer koomen, soo wou ick voor my selven alleen waegen, op den Bergh te klimmen; en dan haer bescheyd van den selven brengen. Sy beloofden, tot op mijne te rugg'-koomst te sullen vertoeven: Eenen der *Deensche* Kooplieden, die wy te *Kirkebar* hadden gevonden, en die uyt nieuwsgierigheyd met ons was gegaen, onderstond sigh, my geselschap te houden.

Maetiniere echter, en noch een Koopman

Wagen sig, om deesen Brand-bergh te besien.

Flucks begaeven wy ons op wegh, nae dat wy onse Paerden hadden gelaeten in de bewaeringh onser Weghwijsers; welcke by d'andere bleven. Terhalver Beenen gingen wy door Asch en Puym-steen na den top des Berghs toe; alwaer wy saegen een groot getal Vogelen, soo swart als Peck, op en afvliegende. 't Waeren Ravens en Gieren, welcke hier haere Nesten hadden.

Seldsaem geruysch en gekraeck.

Ontrent een halve Mijl weghs den Bergh op gegaen zijnde, bemerckten wy een groote schuddingh der Aerde onder onse voeten. Daer-en-boven hoorden wy een seldsaem geruysch en gebarst in den Bergh selfs; zijnde ons een genoeghsaem teecken, dat het hier hol was: Ter dier oorsaeck stonden wy in geen geringe vrees, van te sullen versincken. Even ter selver tijd vernaemen wy rondom ons aen deese en geene zijde seer groote Kloven en Aerd-scheuren, waer uyt voncken en vlammen voortschooten; gelijck oock 't gerammel en de stanck van verbrandede Puym-steenen; 't welck ons soodaenigh verbaesde, dat wy ons haesteden, om op 't geswindste weer te rugg'

Aerdkloven en vlammen.

rugg' te keeren, uyt anghst, hier verslonden te sullen worden.

Als wy ontrent dertigh schreeden weer aghterwaerts waren gegaen, brack een grooten hoop Asch soo plotslijck ten Bergh uyt (in sulck een meenighte en dickte, dat de Son ons daer door verduysterd wierd), en viel soo geweldigh op ons neer, dat wy malkander niet sien konden. 't Geen ons aldermeest verschrickte, was, dat wy yeder oogenblick nieuwe vlammen sagen, met uytwerpingh van soo veel Asch, dat deselve als Hagel op ons viel. Daer-en-boven hoorden wy beneden onder ons een onophoudlijck geruysch en gekraeck. 't Welck ons veroorsaeckte, seer grouwlijck te schreeuwen, even als of al de helsche *Furien* ons hadden overvallen. En waerlijck, wy verwagteden yeder oogenblick niet anders, als dat d'Aerde sigh opdoen, en ons verslinden sou. Om echter 't gevaer, waer in onse nieuwsgierigheyd ons gebraght had, soo veel ons moogelijck was t'ontgaen, stelden wy onse voeten op 't snelste te werck, loopende den Bergh af, soo veel onse beenen ons draegen konden.

Geweldige meenighte van Asch.

Haeren seer hevigen anghst.

De vrees gaf aen onse voeten soodaenige Vleugelen, en aen ons Ligchaem sulck een geswindheyd, dat wy in 't vierde deel eener uyr tijds niet alleen van den Bergh afquaemen, maer oock geraeckten by onse Vrienden, welcke op ons waghteden, en sigh des lagchens niet onthouden konden, alsse gewaer wierden den staet in welcke wy waeren; de vrees, die ons had bevangen; en d'Asch, welcke ons soo swart had gemaeckt, als of wy in een Vat vol Inckt waren gestoocken geweest. Doch haer gelagch vergingh wel haest, alsse saegen, dat wy voor haere voeten neer-vielen, even als doode Lijcken. De Spraeck, en onse Levens-geesten begaven ons. Echter brachtense ons noch weer te reght, door 't wrijven van de Slapen des Hoofds, 't trecken by de Neus, en Wijn-Edick voor deselve te houden.

Die haer met gevleugelde voeten weer te rugg' doet snellen.

Als wy dus, nae een wijl tijds, ten deelen tot ons selven waren gekoomen, dronck yeder van ons een teugh *Spaensche* Wijn; welcke ons weer tot onse Sinnen braght. Doe gingen wy verder voort, en quaemen, ontrent honderd schreeden weghs van den Bergh af, by twee *Fontainen*; van welcke 't Water der eene

Vallen gelijck als doode ter neer.

eene geduerigh heet; dat van d'andere ſoo koud is, dat alles, wat'er ingeworpen word, ſigh tot Steen veranderd.

Geweldige groote Puym-ſteenen.

Wy ſaegen hier een Puym-ſteen, grooter als 't Hoofd van een Varcken; korts te vooren van uyt den Bergh afgeworpen. Wy verwonderden ons niet weynigh hier over: Doch onſe Weghwijſer berightede ons, dat hy noch veel grooter Puym-ſteenen had geſien; en onder meer andere eene, die een Mans-perſoon (thien Mannen) niet van ſijne plaets had konnen beweegen. Hy voeghde daer by, dat de *Hekelbergh* (behalven 't Vyer, de Vlammen, d'Aſch en de Roock, welcke wy te gelijck geſien hadden), ſomtijds ooek ſiedend heet Water uytwierp. Somtijds ſpoogh hy alleen Vlammen; ſomtijds maer alleen Steenen, of alleen Aſch.

Twee ſeldſaeme Bronnen.

De gedagte twee Bronnen leggen niet boven dertigh ſchreeden van malkander. Eerſt quaemen wy by de koude; in welcke ick ſtiet de Roede, waer meê ick 't Paerd aen-noopte. Als ick deſelve weer uyt-trock, ſagh ick, met de hooghſte verwonderingh, dat 't eynd, 't welck de Grond had geraeckt, in Yſer veranderd, en ſeer ſwaer was geworden.

Vreemdigheyd ontrent deſelve.

Van hier begaeven wy ons na de heete Bron. Ontrent thien ſchreeden weghs daer van daen wierden wy een hoop Vogelen gewaer, ontrent ſoo groot als de Duyckers, meerendeel rood. Sy huppelden en ſpeelden met malkander op den rand des Brons. Hier in naemen wy groot vermaeck, en bleven derhalven wat ſtil ſtaen; vreeſende, dat wy haer anders ſouden verjaegen. Doch als wy eyndlijck toe-traeden, verdweenenſe geſaementlijck uyt onſe oogen. Maer als wy daer op weer te rugg' gingen, ſaegen wy haer gelijck te vooren. 't Schijnd hare gewoonte te zijn, dus te ſpeelen, wanneer haer niemand verſtoord. Doch datſe, wanneer yemand nae-by koomd, ſigh geſaementlijck nae de grond des Brons begeven; welcke, volgens 't bericht onſer Weghwijſers, een weynigh meer als tſeſtigh Vademen diep is.

Seldſaem gehuyl, en dwaeſen waen van 't ſelve.

Van deeſe Bronnen wendeden wy ons nae de Zee. Ontrent een halve Mijl weghs voortgereden zijnde, hoorden wy een gehuyl, als van Lieden die haer ongeluck bejammeren. Onſe Weghwijſer onderſtond ſigh, ons wijs te maecken (gelijck hy andere had gedaen), dat dit was 't geklagh der verdoemde, wel-

ke

ke van de Duyvel geplaeghd wierden; en die haer, nae haer een wijl tijds in den Bergh *Hecla* gebraden te hebben, somtijds met het hier zijnde Ys uyt Hoflijckheyd wat verquickt.

Gesaementlijck kreegen wy een sonderlinge begeerte, om dit Ys te sien (vermits anders rondom in 't geheele Eyland geen Ys te vinden is); en soo haest wy quaemen, bemerckte ick terstond, dat 't ingebeeldede gehuyl en beklagh der verdoemde van 't Ys voort-quam; zijnde niet anders als een geluyd, veroorsaeckt door de beweeginghdes Winds, des Waters, en 't onophoudlijck tegens een stooten der Ys-schollen, of 't aenbotsen derselver tegens de Rotsen. D'eygentlijcke oorsaeck daer van.

Dit Ys, om hier de woorden onses Weghwijsers te gebruycken, koomd altijd ontrent 't eynd der Soomer-maend, en vergaet weer den vijfthienden der Herfst-maend; 't welck geschieden sou twee daegen nae den tijd dat wy ons hier bevonden. Seldsaem Ys.

Van hier keerden wy weer nae *Kirkebar*; daer wy nae drie daegen aenquaemen; en voorts weer nae onse Scheepen gingen. In deselve vonden wy de Stadhouder over *Ysland*, nevens de Bisschop van *Scalholt*; welcke gekoomen waeren, om ons te sien; gehoord hebbende van onse aenkoomst, en dat wy in *Zembla* waren geweest. Weerkeeringh na de Scheepen.

TOE-DOENINGH.

Van deesen Bergh *Hecla*, en 't vreeslijck geluyd, 't welck daer ontrent gehoord werd, hebben wy gewagh gemaeckt in onse *Groote Historische Rariteit-Kamer, eerste deel, pag.* 215. 217. Insonderheyd hebben wy de Reden hier van aengeweesen, en te gelijck verhaeld 't onbedaghte waeghstuck van *Dithmarus Blefkenius*, om deesen Vyerbergh van naeby te besightigen; hoe hy den selven gesteld bevond, en de veelerley Spoockeryen ontrent die soo genoemde Mond van de Hel; desgelijcks, hoe de vlammen deeses Berghs somtijds 't Water der Zee tot twee Mylen weghs verr' verteeren, in onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderenswaerdige dingen, tweede deel, pag.* 682. *tot* 686. De wonderlijcke verdwyningh van 't Ys, waer van onse Schrijver met een woord gewagh maeckt, hebben wy breeder voorgesteld in 't *selve deel des selven wercks pag.* 650. Wy handelen oock van deesen *Heeckelbergh* in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschrijvingh van oud en nieuw-Groenland pag.* 43. *Geographische en Historische Weereld-beschrijvingh, pag.* 556. *e. s. v.* Aenwijsingh, waer wy van den Heeckelbergh, en 't gedaghte Ys breeder berigt hebben gegeven.

XLIV. HOOFD-STUCK.

Wooningen der Yslanders. *Haere Gestalte en Gewaeden. Sijn meest Toveraers, en bidden den Duyvel aen. Anderen Afgod.* Trolles, *of gemeensaeme Geesten, haer dienende. Haere Toveryen, en bekendmaeckingh van verborgene dingen. Fabel, van't brengen der zielen in den Bergh* Hecla *door de Duyvelen. Duyvelsche verschijningen der overleedene. Onvrughtbaerheyd des Lands.*

Wooningen der Yslanders.

DE meeste *Yslanders* hebben haere Wooningen in Hoolen, welcke in de Rotsen sijn uytgehouwen. Sommige onder haer hebben Huysen, gelijck als de *Laplanders*; eenige gebouwd van Visch-been: andere van Hout, bedeckt met Aerd-Sooden. Sy en haere Beesten sijn Slaep-gesellen; wijlse onder een Dack, en in eenerley Vertreck woonen. De Mannen sijn seer groof, en lelijck; de Vrouwen desgelijks; swartaghtigh van verwe, gelijck 't meerendeel der *Noorweegers*. Gemeenlijck sijn haere Rocken gemaeckt van groof Hennippe Lijnwaed; eenige van de Huyden der Zee-kalveren, 't Hayr buytenwaerts.

Gestalte, en Gewaeden.

Al haeren arbeyd bestaet in 't Visschen. 't Sijn grove, wilde, reght ongeschickte, beestlijcke Menschen; en de meeste onder haer Toveraers. Sy bidden den Duyvel aen, dien se *Kobalde* noemen; en die haer oock dickmael in een Menschlijcke gedaente verschijnd. Hebben daer-en-boven noch een anderen Afgod van Hout, op 't plompste met een Mes gesneeden. Maer selden willense den selven toonen; uyt vrees, dat hy haer van eenigen *Lutherschen* Predicant genomen, of in stucken geslagen moght worden. Want daer sijn Leerraers gesonden, om haer in de *Christlijcke* Gods-dienst t'onderwijsen, en, soo 't moogelijck is, uyt de slaverny des Satans te trecken.

Sijn meest Toveraers, en bidden den Duyvel aen.

Anderen Afgod.

De meeste van haer hebben *Trolles*, 't welck gemeensaeme Geesten zijn, die haer, soose meenen, getrouwlijck dienen, en haer bekend maecken al haer aenstaende geluck of ongeluck. Wanneerse slaepen, werdense van deese Geesten ter bequaemer tijd opgeweckt, om nae haere Visschery te gaen, als 't We'er daer toe goed is. Sonder haeren raed sullense sigh hier toe niet opmaecken.

Trolles, of gemeensaeme Geesten.

In haere Tover-konsten sijnse soodaenigh ervaeren, datse de Vreemdelingen, met nieuwsgierigheyd bevangen zijnde, konnen toonen; wat in der selver Vaderland, of oock in haere Huysen geschied. Sy sullen yemand berigh geven, of sijne Vader, Moeder, Suster, Broeder, Vriend, of waer hy nae vragen moght, levendigh of dood is. Sy verkoopen oock aen elck, die 't begeerd, Wind; om haer te dienen op de voorgenoomene Reys.

Ontdeckingh van verborgene dingen.

De *Commis* te *Kirkebar*, en andere met hem, vertelden my in reghten ernst (meenende dat ick haer geloof sou geven) dat eenige, welcke op seeckeren dagh aen den voet des Berghs *Hecla* waeren gaen vísschen, juyst ter dier tijd, als in *Europa* een grooten Veldslagh geschiedede, eygentlijck hadden gesien, dat de Duyvelen uyt den Bergh gevaeren, en weer daer in gekoomen waeren met Menschen-Zielen (welckese op haeren rugge droegen, gelijck de Byen haeren Hoonigh aen haere voeten voeren).

Fabel, van 't brengen der zielen in den Berg Hecla.

Indien yemand haerer Vrienden (oock verr' van haer af zijnde) koomd te sterven, en datse begeerigh zijn, om sijnen staet te weeten, soo begevense sigh nae haere Toveraers. Dan verschijnd haer deese Persoon (of de Satan in sijne gedaente) geheel swaermoedigh en treurigh. Uyt deese vertooningh verseeckerense sigh, dat hy gewisselijck dood, en by den Duyvel is; die sigh haer een strengh meester betoond. Oock bid hy haer, sigh sijnenthalven niet meer te bekommeren, vermits hy sigh nu in den Bergh *Hecla* bevind.

Duyvelsche verschijningh der overleedene.

Of schoon in *Ysland* veel treflijcke en vette Weyden zijn, soo kan echter d'Aerdbodem hier noch Tarwe noch eenige andere Granen, bequaem om Brood van te backen, voortbrengen; ter oorsaeck van de felle koude in dit Gewest, en de Noord-Ooste Wind, die seer scherp is, en waer van dit Land geduerigh geplaeghd werd.

Onvrughtbaerheyd in Granen.

XLV. HOOFD-STUCK.

Vertreck der Scheepen van 't voorgeberght Hori. *Komen op de* Noorweeghsche *Kust. Tegen-wind, die haer weer te rugg' drijft.*

Vreeslijcke

Vreeslijcke Wolcken-breuck. Aenkoomst te Koppenhagen. *Worden met haere meegebraghte* Zemblaners *voor den Koningh geroepen. Doen reeckenschap aen de Bewindhebbers. De twee Hoornen der Zee-Paerden aen den Koningh vereerd; die deselve voor Eenhoornen hield.*

Vertreck van 't Voorgeberght Hori.

DRie daegen nae dat wy van onse Reys nae *Hecla* weer in onse Scheepen waren gekomen, 't welck was den twee-en-twintighsten der Herfst-maend, begon een voor ons seer dienstige Noorden-Wind te waeyen. Derhalven lighteden wy d'Anckers, en voeren wegh; rightende onsen loop Suyd-Suyd-Oost. Als wy nu sommige daegen voorspoedigh geseyld hadden, wierden wy plotslijck overvallen van een Noord-Noord-Weste Wind; die ons dreef op de *Noorweeghsche* Kust: Waer over wy (wijl wy 't Voorgeberght van *Talso* kenden, zijnde een kleyne Stad op een hooghte, voorsien met een seer sterck Kasteel, ontrent vier Mijlen van de Zee gelegen), boven-maten verheughd wierden, hoopende, dat onse Reys nu haest ten eynde sou zijn gekoomen.

Komen op de Noorweeghsche Kust.

Tegen-wind; welke haer weer te rugge drijft.

Doch wy reeckenden buyten den Waerd. Want wy waren noch geen twaelf uyren op de Kust geweest, wanneer de Wind sigh met de Maen veranderde; en ons dwongh, weer in Zee te steecken, om de Klippen te mijden; gelijck oock 't gevaer van weer te rugg' gedreven te moogen werden. Maer wat voor moeyte en arbeyd wy aenwendeden, echter konden wy niet beletten, dat wy ontrent veertigh Mijlen aghterwaerts gingen.

Vreeslijcke Sielon.

Als nu deese Storm voorby was, vonden wy ons noch een tijd langh opgehouden door een groote Kalmte. Ondertusschen wierden wy in 't Suyd-Suyd-Westen een seer groote *Sielon* gewaer; welcke onse Schip-lieden geweldigh verschrickte; en veroorsaeckte, datse terstond de Zeylen introcken, op datse over ons niet moght uyt-breecken. Doch sy quam tot op twee Mijlen nae niet by ons Schip; daer wy haer bescheydentlijck saegen neer-vallen.

Wat de Zielons zijn.

Deese *Sielons* sijn seeckere dicke, swarte Wolcken, hebbende de gestalte van Pilaeren; welcke men dickmael in Zee gewaer werd. Alsse somtijds, barstende, op een Schip vallen, soo

ſoo verdervenſe 't ſelve door de meenighte des Waters, waer meê het vervuld werd. Slaen 't oock wel gantſchlijck nae de grond, wanneerſe in een reghte Linie daer op neer ſtorten.

Komen te Koppenhagen.

Nae 't eyndigen der gedagte kalmte kreegen wy een Noord-Ooſte Wind, welcke ons in thien daegen tijds onſe Reys deed eyndigen, en de Scheepen voor *Koppenhagen* braght. Nae de begroetingh der Kaſteelen gingen wy op Ancker leggen; ſetteden onſe *Chaloupen* uyt, en traeden aen Land ſoo ſpoedigh als wy konden.

Werden met de meê gebraghte Zemblaners voor den Koningh geroepen.

Soo haeſt wy in de Stad waeren gekoomen, beval ſijne Majeſteyt (die alreeds beright had gekregen, dat wy drie of vier *Zemblaners* by ons hadden) ons, aen 't Hof te verſchijnen, wijl hy groote begeerte had, om deeſe Wilde te ſien. Wy gehoorſaemden terſtond, en quaemen voor hem. Soo haeſt de Koningh de gedaghte *Zemblaners* ſagh, verwonderde hy ſigh ten hooghſten, ſoo over haere Kleedingh, als over hare Ligchaemsgeſtalte. Hy gebood de *Gouverneur* op 't Kaſteel, haer wel te verſorgen, en toe te ſien, dat haer niets moght ontbreecken. Deſgelijcks, dat men haer ſou onderwijſen in de *Deenſche* Spraeck, ſoo veel mogelijck was. Als wy nu ſijne Majeſteyt hadden beright gegeven van al de Landſchappen, by ons geſien; oock van de Seeden en Gebruycken derſelver Volckeren, kregen wy ons afſcheyd, en begaven ons nae de Bewindhebbers der Maetſchappy, om aen deſelve reeckenſchap van onſen handel te doen. Sy hielden ſigh ſeer wel-vergenoeghd; en lieten ons Schip brengen nae *Chriſtiaens-Haven*, daer haer *Magazijn* is. Hier wierd alles ontladen, en in de Packhuyſen gebraght.

Vereeren de twee bekomene Hoornen der Zee-Paerden aen ſijne Majeſteyt, die deſelve houd voor Eenhoornen.

Eenen van de voornaemſte der gedaghte Maetſchappy wierd van d'overige gevolmaghtighd, om, in haerer aller naem, aen ſijne Majeſteyt te vereeren de twee Walruſſchen, of Zee-Paerden hoornen, welcke wy hadden meê gebraght. Hy nam deſelve aen als een hoogh-dierbaer Geſchenck, meenende dat het waeren de Hoornen van Eenhoornen; van welckers Kraght en Deughden men ſoo veele dingen by de Schrijvers aengeteekend vind. Terſtond liet hy deſelve in bewaeringh brengen onder ſijne beſte *Rariteyten*; en beloofde hier voor de *Compagnie* alle gunſt. Oock begiftighde hy den Brenger met een goudene

Keeten, nevens een daer aen hangend Borst-beeld van sijne Majesteyt. Schonck daer-en-boven de Maetschappy den Tol van de meê gebraghte Waeren.

XLVI. HOOFD-STUCK.

Gevoelen des Heeren Martiniere *van d'Eenhoornen. Verscheydene Gedierten met eenen Hoorn. Verschil der Schrijvers van d'Eenhoornen. Beschrijvingh der selve van* Plinius, Munsterus, Marcus Paulus Venetus, Philostratus. Hesiodorus, Louis Paradis, Thevet, Di Berthema, Volnesius, Albertus. *Verschil over de lenghte en verwe des Hoorns. Ontkenningh, dat yemand oyt een Eenhoorn sou gesien hebben: Desgelijcks oock van de kraghten en deughden des Eenhoorns, ten waer' alleen ten quaede. Andere ontkenningen onses Schrijvers.*

Gevoelen onsesSchrijvers van d'Eenhoornen.

VErmits ick hier gewagh heb gemaeckt van d'Eenhoornen, welckers Hoornen seer dierbaer werden gehouden, wegens de kraght en deughden, deselve toegeschreeven, soo moet ick dit seggen, dat seer swaer te weeten valt, wat de reghte Eenhoorn voor een Schepsel zijn magh: Want daer sijn meenigerley Dieren, welcke de *Grieckken Monoceros*, de *Latijnen Unicornis* noemen; gelijck als onder de viervoetige Beesten, veelerley slagh van Esels; wilde Ossen, en de Stieren in *Florida*. Onder de Slangen is de gehoornde *Aspis*, en de roode *Salamander*. Onder de Visschen de *Pirassoepi*, de Zee-Elephant, 't Zee-paerd, de *Caspili*, en d'*Utelif*. Diergelijcke sijn'er oock onder de Vogelen; en onder 't Ongediert seecker slagh van Paerds-vliegen, welcke seer gemeen zijn in *Vlanderen*, *Engelland* en *Picardyen*; werdende genoemd vliegende Eenhoornen. Verscheydene andere gehoornde Dieren sijn'er; welcke men met meenighten in Indiën vind.

Verscheydene Gedierten met eenen Hoorn.

Verschil onder de Schrijvers; als:

Eenige willen, dat d'Eenhoornen (van welcke wy hier handelen) een Dier is op d'Aerde: Andere in 't Water: Noch andere een *Amphibie*, of dat te gelijck op d'Aerde en in 't Water leefd.

Plinius.

Plinius seght, dat d'Eenhoorn een Os seer gelijck is; wit-vleckigh;

vleckigh; doch de voeten ongekloofd hebbende; en rond, gelijck die van een Paerd.

Munsterus wil, dat hy sigh vergelijckt met een drie-jaerigh Veulen, zijnde van Verwe als een Weselken. 't Hoofd als dat van een Hart; de Beenen dun; de Klauwen gekloofd; met een Hoorn aen 't Voorhoofd, van ontrent twee ellen lenghte. Munsterus.

Marcus Paulus de *Venetiaen* seght, dat hy de gestalte eens Elephants heeft; oock sulck een verwe, doch een weynigh kleyner. De Staert is als die van een Os. 't Hoofd als dat van een Zwijn; doch soo swaer, dat het altijd nae d'Aerde hanghd. Marcus Paulus Venetus.

Philostratus beschrijft dit Dier, dat de Kop is als die van een Draeck, voorsien met een Hoorn, doch niet soo geheel groot; in 't midden gewonden, of gedraeyd, als de Zee-Slecken-huyskens. Hy heeft een Baerd aen de Kin; een langen Hals; voeten als die van een Leeuw. 't Overige des Ligchaems heeft de gestalte eens Harts. De Huyd is als die van een Slangh. Philostratus.

Hesiodorus geeft voor, den Eenhoorn soo geswind te zijn, dat de Jaegers onmogelijck valt, hem te vangen, wat voor konsten en listen sy oock daer toe in 't werck moghten stellen. Hesiodorus.

Louis Paradis verhaeld, wanneermen eenige der selver gevangen heeft bekoomen, soo voederdmen haer met Erweten, Boonen en Linsen. Hy seght, datse soo hoogh zijn, als een Wind-hond; doch niet soo dun. Hy steld de verwe van 't Hayr als die van een Bever, doch gantsch glad. De Hals dun. De beenen, voeten en staert als die van een Hinde. De Kop kort en mager. De Mond als eens Kalfs. D'Oogen groot; d'Ooren kleyn; en tusschen deselve een Hoorn; gantsch dun; van buyten bruyn, en ontrent een voet langh. Louis Paradis.

Thevet schrijft voor gewis, dat d'Eenhoorn soo groot is, als een half-jaerige Os. Dat hy heeft Beenen en Voeten als die van een Esel: Ooren als die van een Ren-dier; en dat hy sijnen Hoorn boven op 't Hoofd draeghd. Thevet.

Ludovicus di Barthema getuyghd, dat hy is als een Water-Paerd; behalven alleen, dat hy de Klauwen geklooft, en een Hoorn midden in 't Voorhoofd heeft. Di Barthema.

Volnesius verseeckerd ons, dat de *Rhinocer* de reghte Eenhoorn zijn sou. *Garcias* de *Camphur*, en *Johannes Corbichon* d'*Egliceron*. Volnesius.

Albertus Magnus.

Albertus berigt ons, dat de regte Eenhoorns-hoorn is anderhalve hand breed beneden aen, in de doorsneede; en dat de lengte is van thien voeten. *Ludovicus di Barthema* segd, dat de lengte is van drie vademen. [*In 't werck van di Barthema, 't welck ick heb, in 't Hooghduytsch uyt 't Italiaensch vertaeld zijnde, lees ick vier Spannen. Soo heeft oock de Nederlandsche Oversettingh, gedruckt t' Antwerpen* 1563. *in fol.: Doch dien Eenhoorn was noch seer jongh*]. *Munsterus* steld drie Ellen. *Marcus Paulus Venetus* twee Ellen. *Louis Paradis* anderhalve Voet. *Nicolaus Venetus* eene Voet; en *Cardanus* maer alleen drie vingeren.

Verschil over van de lenghte

En verwe des Hoorns.

Plinius seght, de Hoorn is swart. *Solinus* steldse Purper-verwigh. *Paradis* gelijck varsch in stucken gebroockene Rhabarbar. *Albertus* als Harts-hoorn. Andere seggen, datse witter is als Elphen-been.

Ontkenningh, dat yemand oyt een Eenhoorn sou gesien hebben.

Wanneer ick nu aenmerck de tegens-een-strijdige meeningen van soo veele Schrijvers over de Hoorn des Eenhoorns; d'eene deselve dus, d'andere soo beschrijvende, soo beelde ick my gantschlijck in, datse hier van hebben gehandeld enckelijck om haer selven in verwonderingh te brengen. Welck gevoelen de Geleerde *Baecius* bekraghtighd; seggende, dat deese Schrijvers niet te geloven zijn, als die van dit Dier niets anders weeten, als alleen van hooren seggen: En dat geen Mensch oyt een Eenhoorn heeft gesien; even soo weynigh als de Vogel Phœnix.

Desgelijcks oock de kraghten en deugden des Hoorns.

Wat nu belanghd de kraghten en deughden des Eenhoorns; genoomen, dat alles wat hier van verhaeld is geworden, en 't geen men ons soeckt op te dringen, waeraghtigh waere, soo ben ick doch verseeckerd, dat in den Eenhoorn niet meer kraght is, als in de Hoorn van een Harten-bock, of in een stuck Elpen-been, 't welck dickmael werd gebruyckt tot stoppingh des Bloedspouwens, Buyckvloeds, e. s. v., wegens de daer in zijnde t'samentreckende kraght (of veel meer door een eygentlijcke quaedaerdigheyd; welcke t'samen-trecking werd veroorsaeckt door haer' Aerdsche *substantie*), soo dat de Gangen in de Bloed- en Pols-aderen werden gestopt en verstickt; 't welck veel meer behoord tot Vergif, als tot hertsterckingh. Even gelijck de Steen, welcke van seecker Raeds-Schrijver werd gemaeckt uyt Swavel en Vitriol; die, in een gewisse veelheyd van Wa-

Ten ware alleen ten quaeden.

ter geworpen zijnde, een middel sou geven tot geneesingh van allerley Sieckten. Of gelijck eenige Quacksalvers doen, met haere Poeders uyt Eedele Gesteenten, Paerlen en Goud, welckese uytroepen voor groote gif-afdrijvende Artzenyen: Daer doch alle ervaerne Artzen weeten, dat dit maer enckele bedriegeryen zijn. En indiense yemand eenige verlightingh toebrengen, soo geschied sulcks meer door de dingen, met welcke de Poeders ingegeven werden, als door de deughd of eygenschap der Poeders selfs.

Onse Schrijver ontkend, eenige Artzeny-deughden te zijn

D'oorsaeck hier van is, om dat niets, 't welck onbequaem is om Voedsel t'ontfangen, 't selve geven kan. Soodaenigh nu zijn de Paerlen, Eedele Gesteenten, en 't Goud. Indien deselve met eenige voedende of onderhoudende kraght begaefd waeren, soo sou een rijck Man, soo langh hy deselve besat, niet van Honger behoeven te sterven; noch eenige rijcke Vrouw bejegenen 't geen geschiedede in de Belegeringh van *Jerusalem*, veertigh Jaeren nae 't lijden en sterven onses Saligh-maeckers; volgens 't bereght van *Josephis in sijne Joodsche Historien.*

In Goud, Paerlen, e. s. v., met sijne reden hier van.

Men laete derhalven de meenigh van *Gabriel de Castagne* en andere van sijnen aenhangh vaeren; welcke beweeren willen, dat Goud, inwendigh ingenoomen, de grootste Artzeny des Weerelds sou zijn; daer 't doch veel meer vergif is; gelijck blijckt aen des selven schaedlijcke reuck en stanck, waer door de Bergwerckers dickmael in haren arbeyd gedoodet werden.

Oordeeld, 't Goud vergif te zijn.

Tot verder bewijs, dat de Hoorn eens Eenhoorns geen kraght in sigh heeft; en derhalven geen hertsterckende Artzeny kan zijn, segg' ick noch dit, dat'er niet meer reuck noch smaeck, en derhalven geen deughd noch kraght meer in is, als in ander been.

Verwerpt de kraght des Eenhoorns.

TOE-DOENINGH.

Onder de Geleerde en andere lieden is nu al langh gestreeden geworden, of'er Eenhoornen (Land-dieren) zijn, of niet. Doemen ondervonden had, dat'er Visschen waren, hebbende ontrent even soodanigh een Hoorn, als de geene zijn, welcke men tot dien tijd toe voor Eenhoornen-hoornen had gehouden, heeftmen gantschlijck beginnen te geloven, dat dese Hoornen Visschen-hoornen waren; om dat d'Eenhoornen in ons Weerelds-deel noyt zijn geweest; in d'andere selden werden gesien. Selden, segg' ick:

Aenmerkingh op d'ontkenningh onses Schrijvers,

Want dat onse Schrijver met *Baecius* derf ter neer stellen, datse noyt van eenigh Mensch souden gesien zijn, is waerlijck een misslagh, tegens 't Historisch geloof aenloopende. In onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beschryvingh van oud en nieuw Groenland* hebben wy (*pag.* 33. *en de volgende*) verscheydene oude en nieuwe Oogh-getuygen, welcke deese Dieren gesien hebben, bygebraght: Oock hebben wy daer van gesproocken in onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen*, *vierde deel*, *pag.* 1203. Daer-en-boven, de H. Schrift maekt'er op verscheydene plaetsen gewagh van. Behalven de Getuygenissen, welcke wy ter aengeweesener plaets hebben bygebraght, heeft'er de Heer *Cornelis Stalpart vander Wiel* in sijne *Genees*, *Heel en Snykonstige Aenmerckingen*, *pag.* 356., noch meer andere bygevoeghd, die daer konnen naegesien werden. Kortlijck willen wy hier alleenlijck weerleggen de swackheyd van de redenen onses Schrijvers, welcke hem nochtans bewegen, om t'ontkennen dat'er Eenhoornen souden zijn.

Dat'er Eenhoornen souden zijn.

D'eerste is genomen van 't verschil onder de Schrijvers, aengaende de gestalte des Diers selfs. Doch wy geven daer op tot antwoord: I. Wijl'er verscheydene Dieren zijn, die Hoornen hebben; als de Woud-esels, of *Onagri*, in de Wildernissen van *Moorenland*; d'Eenhoornige Ossen en Koeyen in 't selve Gewest; sommige Paerden in *Indiën*; de *Rhinoceren*, e. s. v., soo hebben sommige, sulcke Beesten siende, deselve genoomen voor reghte Eenhoornen, en voor soodaenige beschreven; waer uyt dan deese verschillentheyd ontstaen is. II. Selfs onse Ossen, Koeyen, en andere Dieren sijn niet al t'saemen van eene grootte, verwe, e. s. v. Die de *Brabandsche* ons met mond en pen vertoonen, en onse *Nederlandsche* daer tegens stellen; sullen geen kleyn onderscheyd bemercken. III. Daer kan meer als eenerley Aert van deese Dieren zijn. Wat een groot verschil is'er niet tusschen Harten en Harten; tusschen Honden en Honden? IV. Onder de geene, welcke d'Eenhoornen gesien hebben, is buyten twijffel d'eene opmerckender geweest als d'andere. D'eene heeft hem meer als d'andere van naeby beschouwd. Desen heeft hem jongh, dien oud aengetroffen, e. s. v. V. Eyndlijck, indienmen uyt 't verschil der Schrijvers, ontrent de beschrijvingh van een Beest, wou Besluyten dat'er soodaenigh een Beest niet was, soo moest men al veele Dieren uyt de Boecken en uyt ons geloof uytschrabben. Niemand sal ontkennen dat'er *Rhinoceren* zijn. Maer hoe verscheydentlijck werd haere gestalte voorgesteld; selfs tot soo verr' toe, dat veele hem maer eenen Hoorn geven, doch andere twee; welcke oock reght hebben, wijl hy'er eenen heeft beneden 't Voorhoofd nae de neus toe; en noch eenen kleynen boven 't Hoofd na de Neck toe.

Reedenen, waerom de Schrijvers

In de Beschrijvingh der Eenhoorn-Dieren

Soo merckelijck koomen te verschillen.

't Verschil van de lenghte der Hoornen, desgelijcks van de verwe der selve, is van gantsch geen belangh. Men besie maer onse Ossen en Koeyen. Sommige hebben groote, andere kleyne; dese kromme, die reghte; witte, swarte, en ander-verwige Hoornen. Buyten twijffel sijn de Hoornen der Eenhoornen oock korter of langer, nae haeren ouderdom. Soo geeft oock de meerderheyd of minderheyd der jaeren verschil aen de verwe.

Desgelijcks oock in de Hoorn selfs.

Jae,

Jae, dat'er gehoornde Visschen in de Zee werden gevonden, versterckt ons in 't gevoelen dat'er waerlijck Land-Eenhoornen zijn. Sijn'er Land en Zee-paerden; Land en Zee-kalveren; Land en Zee-honden; Land en Zee-varckens; Land en Zee-koeyen, e. s. v. buyten twijffel oock Land en Zee-eenhoornen. En vermits 't bedrogh der Menschen de Visch-hoornen dickmael voor ware Eenhoorns-hoornen heeft doen doorgaen, is 't dan vreemd, dat ontrent de beschrijvingh deeser Hoornen verschil valt? Sommige Schryvers vertaelen haere beschrijvingen der Dieren uyt een Spraeck, welckese niet ten vollen eygentlijck verstaen; en derhalven is 't niet te verwonderen, datse somtijds een misslagh begaen. De Druckers slaen oock geen kleyne feylen; somtijds blauw voor grauw, hoe veel lighter gekloofd voor ongekloofd, en soo voorts, stellende. De Schilders hebben yemand hooren spreecken van een vreemd Beest in een ander Weerelds-deel; sonder 't eygentlijcke bericht daer van te hebben; en maecken'er een beeld van na haere *fantasy*. Andere 't selve gesien hebbende, beschrijven 't voor soodaenigh in hare Boecken. Hier van daen komen dwalingen en verschillentheden.

Vervolgh van 't voorgaende, en aenwijsing van de verder' oorsaeken der verschillentheyd.

Belangende de kraght des Hoorns van d'Eenhoornen, dat in deselve geen uytsteeckendheyd boven die van ander Been sou zijn, hier in kan ick onse Schrijver oock geen vol geloof geven. Mijns oordeels heeft de Heer *Stalpart* seer wel aengemerckt: Vermits in de heetste landen 't slimste slagh van Vergif werd gevonden, soo heeft oock d'alwijse God daer de kraghtighste Tegen-giften geschapen. Alle hoornen van viervoetige Dieren houd hy voor een dienstigh middel tegens 't Gif; doch meest die van d'Eenhoornen; welcke alleen in de heetste Landen werden gevonden, en buyten twijffel 't meeste vliegend Sout in sich hebben. Dit volgende kan ick getuygen, als in mijne tegenwoordigheyd geschied, schoon ick doemaels noch jongh was. Seecker *Doctor* van *Schoonhoven* vereerde mijnen Vader een stuck Hoorn, soo groot als een Ducaton, voor opreghten Eenhoorn, en deed'er ons dese Proef van sien. Hy bereydede twee balletjens van 't aldersterckste Vergif, yeder soo groot als een Erwet. Doe deed hy ons twee Duyten neemen, en mijn Vader d'eene instoppen 't eene Balleken; d'andere 't ander. Terstond daer nae schrabde hy een weynigh van dit stuck Eenhoorn; gaf 't den gedaghten mijnen Vader, en seyde, hy sou dit nu ingeven een van beyde de Duyven, welcke hy wilde. 't Geschiedede. Die d'Eenhoorn had ingenoomen, maeckte wel eenige groote bewegingen, doch bleef noch langh daer nae in 't leven (eenige Maenden; waer nae wy hem weer lieten vliegen); d'ander was binnen een half uyr tijds dood.

Of in d'Eenhoornen hoornen geen meer kraght is, als in ander Been.

Proef van de kraght des Eenhoorns tegens vergif, ons selver bekend.

't Geen onse Schrijver seghd van de Poeders, welcke gemaeckt werden van Goud, Paerlen en eedele Gesteenten, daer van beveelen wy 't oordeel, de toestemmingh, of weerleggingh, aen de Geneeskundige. Ondertusschen meenen wy, dat dit besluyt: In de Hoorn der Eenhoorns vindmen niet meer reuck of smaeck als in ander been; derhalven is'er oock geen meer kraght in; van geen groote klem is. In *Indiën* (gelijck wy in onse gedaghte *Curiuse Aenmerckingen* hebben aengeweesen) vindmen tweederley Wortelen, maer malkander even gelijck in gedaente, reuck en smaeck. Echter is d'eene

Aenmerckingh op een andere reeden onses Schrijvers.

d'eene een heerlijck middel tegens 't Vergif; d'ander een seer doodlijck Vergif.

Eenige eygenschappen der Eenhoornen: Waer door deselve niet nae andere Landen konnen vervoerd werden, gelijk d'Elephanten, e. s. v.

Van d'Eenhoornen staet noch dit aen te mercken; datse maer alleen in eenige weynige verr'-afgelegene Gewesten, en oock daer noch weynigh in getal werden gevonden. Datse boven maeten vreesaghtigh zijn; en derhalven sich geduerigh verschuylen, niet alleen voor de Menschen, maer oock voor andere Beesten. Datse door haere geswindheyd niet gevangen konnen werden; of gevangen zijnde, gantsch niet langh leven konnen. Waerom men dan sich oock niet te verwonderen heeft, dat'er niet somtijds eenen in *Europa* over gebraght werd, gelijck wel nu en dan een *Rhinocer* en Elephant herwaerts werd gevoerd. Belangende de Hoornen, welcke in *Europa* voor Eenhoornen werden uytgegeven, geerne wil ick toestemmen, dat de meeste valsch zijn; jae dat'er veellight seer weynige reghte Eenhoornen onder loopen. Buyten twijffel sijnse bynae alle of van de Visch *Narhual*, of van andere gehoornde Dieren; waer van daen dan koomd, datse soo veel verschillen in gedaente en verwe; sommige glad, andere gedraeyd zijn. Dit alles konden wy breeder uytbreyden, en noch seer veel' aenmercklijckheden daer by voegen; doch de kortheyd onser *Toedoeningen* kan sulcks niet lijden.

XLVII. HOOFD-STUCK.

Waerneemingh van de Heer Martiniere *over seeckere Dwaelingh, welcke gevonden werd by onse Weereld-beschrijvers, in de plaetsingh van* Groenland *en* Zembla. *Aenmerckingen op de geene, welcke van de* Waygatz *ende* Samojeden *geschreven hebben.*

Dwaelingh der Wereld beschryvers,

DOe my, op mijne weerkoomst uyt deese Noordsche Landschappen, ter hand quamen allerley Land-Kaerten van de voornaemste en beroemdste Weereld-beschrijvers, verwonderde ick my hier over, datse al t'saemen dwaelden in de plaetsingh van 't Landschap *Zembla*; 't welckse naerder aen de Noord-*Pool* stellen, als 't waerlijck leght; En *Lapland* Noord-Oost, daer 't doch gewisselijck meer nae 't Noorden leght.

In de plaetsingh van Groenland en Zembla.

Desgelijcks scheydense *Zembla* van *Groenland* af door de Zee; en stellen 't eene twaef-honderd Mijlen van 't andere te leggen, daer 't doch twee aenmalkander-raeckende Landschappen sijn; soo dat de Kust van *Groenland* en die van *Zembla* aen den anderen grensen. Niets anders, als de seer groote Sneeuw en de ge-

weldige koude maecken dese Landen, daerse t'saemen komen, onbewoonbaer; anders sou de Reys te Land van *Groenland* nae *Zembla*, en van *Zembla* over de *Paternoster*-Geberghten in *Samojeden* (of *Samojessie*); van daer voorts nae *Tartaryen*, of *Muscovien*, seer light vallen. [*Sie Figuer* IV. *n.* 5.].

'k Verwonderde my niet minder, wanneer ick sagh, datse d'Enghte, *Voygat* (of *Waygats*) geheeten, niet boven de thien *Fransche* Mijlen in de lenghte beschrijven; daerse doch over de vijf-en-dertig *Duytsche* Mijlen begrijpt, 't welck sesmael meer is. In de grootte der Waygatz.

Voorts willense ons wijs maecken, dat onse Scheepen door deese Zee-Enghte in de groote *Tartarische* Zee konnen komen: 't welck een Misslagh is; offe schoon voor waerheyd willen uytgeven, dat ten tijde des Princen *Mauritz* van *Nassauw* een *Hollandsch* Schip door deese wegh in de gedaghte groote Zee geraeckt sou zijn. Doch dit is een openbaere Dwaeligh. Want deese Zee-Enghte (gelijck ick voorheenen geseght heb) grensd aen de *Paternoster*-Bergen; waer van de laetste meer als een halve Mijl hoogh is, en des selven top geduerigh met Sneeuw bedeckt leght, welcke noyt versmelt. Hier van kan ick een bestendigh en gewis getuygenis geven, als die selver ben geweest in deese Enghte, onder deese Bergen, in de Hondsdaegen, zijnde de heetste tijd des Jaers; daer ick 't echter reghtschaepen koud bevond; wijl aen dese plaetsen de Winter onophoudlijck blijft in alle Jaer-getijden; even als de Somer altijd duerd in de *Magellanische* Straet, of Zee-Enghte, leggende dight by de Zuyd-*Pool*. In 't voorgeven, dat de Scheepen door deese Zee-Enghte konnen komen in de groote Tartarische Zee.

Gelijck d'afgeleegene Landen nae 't Zuyden d'Onbekende werden geheeten, soo maghmen oock de geene, welcke in een selve wijdte nae 't Noorden leggen, desgelijcks d'Onbekende noemen. Maer alhoewel deselve ons noch tegenwoordigh verborgen zijn, soo twijffel ick echter niet; indien wy maer alleen gelegenheyd hadden om verder te gaen, dat wy Volckrijcke en wel-bewoonde Landschappen souden vinden; diemen de naem van een nieuwe Weereld sou mogen geven; nae 't Voorbeeld van *Christophorus Columbus*, (*Americus Vesputius*), *Magellanus*, en meer andere; welcke haer nieuw-gevondene Landschappen nae haeren naem een benoemingh gaven; selfs oock van een nieuwe Weereld: Daer in nae-volgende *Democritus*, Meeningh des Schrijvers, datmen in 't Noorden, indienmen maer gelegenheyd had om verder te gaen,

Epicurus, en *Methrodorus*; welcke wilden, dat'er veele Weerelden zijn; tegens de Leere van *Hermes Trismegistes* en *Plato*, welcke beweerden, dat'er maer eene Weereld is: Die God heeft geschaepen nae sijn wel-gevallen: Van welckers Beginssel, eynde, hooghte, diepte en midden geen Mensch eenigh bericht kan geven; of schoon onse Weereld-beschrijvers in haere Plat-klooten (*Planisphæria*) de Noord-*Pool* ten Top (op 't hooghste), de Zuyd-*Pool* ten Grond (beneden), d'Evenaer in 't midden setten. Waer meê *Strabo* niet over een koomd, stellende de Bergh *Pernassus* in *Grieckenland* in 't midden der Weereld. *Berosus* set 't Geberght *Ararat* in *Armenien*. Andere willen, dat het *Jerusalem* sou zijn.

Een wel-bewoonde nieuwe Weereld sou vinden.

'k Sou van onse Weereld-beschrijvers wel willen weeten, aen welcke plaets sy Oud-*Zembla* souden stellen? 'k Meen gantschlijck, indiense in 't nieuwe waeren geweest, sy souden moeten bekennen, dat'er geen ander is. *Nieuw-Holland*, *West-Friesland* en *Capo d'Hyver* zijn in d'Enghte *Voygat*, en niet aen d'andere zijde der *Tartarische* groote Zee, daermen deselve geplaetst heeft.

Zembla, genoemd 't nieuwe.

Hy, die in sijne Vertellingh des Staets van *Muscovien* van de *Samojeden* spreeckt, sou, indien hy onder haer geweest was, en met haer omgegaen had, niet geschreven hebben, datse de de Vreemdelingen op-eeten: En dat de Groote *Czaar* sijne de dood verdiend hebbende Onderdaenen daer heenen send, om van haer gegeeten te werden; 't welck t'eenemael valsch is. Of schoon haere Ligchaemen wanstalligh zijn; schoonmen haer vernuf seer plomp en groof bevind; schoonse geen kennis van God hebben; oock geen vrees voor eenige straf of pijn in d'andere Weereld (want sy geloven, dat de Zielen te gelijck met de Ligchaemen sterven), schoonse schijnen 't ellendighste Volck des gantschen Weerelds te zijn, welcke in haere Somer leven van de Beeren, Wolven, Vosschen, Ravens, Arenden, en andere wilde Dieren; diese op haere Jaght vangen; dan in haere Hutten op kolen braden, en soo eeten; doch in de Winter sigh alleen onderhouden met Visch, ter Somer-tijd gedrooghd in de heete Son; behalven datse toevalliger wijs eenige der Beeren in de gedaghte Winter (welcke, vermitsse, ter oorsaeck van de Sneeuw, geen Voeder op 't Veld konnen vinden,

Misslagh eens Schrijvers, spreeckende van de Samojeden.

Welcker levens-wijs en Aert hier kortlijck werd voorgesteld.

den,

den, voor haere Huysen komen loopen) om 't leven brengen, en ter spijs gebruycken; soo sijnse echter, onaengesien al deese ongelegenheden, van een seer gast-vryen aert, en neemen de Vreemdelingen seer vriendlijck op, sonder haer eenigh geweld of onbillijckheyd toe te voegen. Schoonse wreed en *Barbarisch* schijnen, evenwel sijnse eerbaer en opreght. 't Welk vry veel moet geaght werden, in aenmerckingh datse Naebueren zijn van d'alderwreedste Volckeren des Weerelds; te weeten, der *Tartaren* en *Tingoesen*; met welckese aen deese zijde soo een grooten handel en omgangh hebben, als aen d'andere zijde met de *Siberianen, Borandianen* en *Laplanders.*

TOE-DOENINGH.

Vermits *Samojeden* een naem van een seer wijde uytstreckingh is, en veelerley Volckeren in de Noordsche Gewesten den selven voeren (gelijck wy hier boven in eene onser *Toedoeningen* hebben aengemerckt), welcke onsen Schrijver niet al t'saemen besoght heeft, soo sou 't wel zijn konnen, dat sommige der selver oock Menschen-eeters waeren; gelijck'er sulcke onder de *Tartaeren* zijn; selfs wel onder de *Croaten.* Doe de *Spaenjaerden Bergen op den Zoom* hadden belegerd, haddense eenige *Croaten* in haeren dienst; welcke, alsse kans saegen, de Kinderen staelen, brieden, en op aten, voor een sonderlingh lecker beetje. Eenige voorbeelden daer van heb ick verhaeld in mijn *Groot Historisch Schouw-tooneel, eerste deel pag.* 379. De *Reys-beschrijvingh* van de Heer *Klenck*, als Gesant van de Heeren *Staten Generael* gedaen nae *Muscovien*, in 't Jaer 1675., seght uytdrucklijck *pag.* 213. *Sy* (de Samojeden) *sijn wilde, woeste Menschen; die sich met soodaenigh een Voedsel als de Beesten onderhouden; en voeren met reght de naem van* Samojeden, *'t welck eygen-selfs-eeters beteeckend; want sy eeten oock menschlijcke ligchaemen.* Doch wy laeten dit verschil andere beslеghten.

Aenmerckingh op 't vorige beright van de Samojeden.

Of'er Menschen-eeters onder zijn.

Dickmael heeftmen een versoeck gedaen, of men door 't Noorden in *Oost-Indien* sou konnen vaeren; doch tot noch toe is 't niet geluckt, wegens de verhinderingh van 't Ys. D'*Engelsche* geven wel voor, dat eenen van haren Land-aert, genoemd *Nicolaus van Linna*, een groot Starrekundige, t'Scheep is gereysd nae d'uyterste deelen van 't Noorden, (in 't jaer 1366.); en dat hy onder de Noord-*Pool* vond vier groote Draey-kolcken, welcke de Scheepen met sulck een geweld nae haeren afgrond trocken, dat noch eenige wind, noch alle menschlijcke vlijt dit onheyl verhinderen kon: Doch wy aghten dit niet geloofwaerdiger als 't verdightsel der geene, welcke ons de Noord-*Pool* soodaenigh hebben afgeschilderd, als of reght onder deselve een hooge swart-aghtige Steenklip van louter Seylsteen sou zijn; begrijpende in sijnen omkringh drie-en-dertigh *Fransche* Mijlen. Dat oock rondom deselve

Dickmael heeftmen een versoek gedaen, om door 't Noorden in Oost-Indien te komen.

deſelve vier Eylanden ſouden leggen, tuſſchen welcke d'*Oceaen* inbreeckt door negenthien *Oſtien*, of Ingangen; maeckende vier *Euripos*, of Armen en Stroomen; welcke van den aght-en-tſeventighſten *Graed* af aen met een ſeer groot geweld na de *Pool* werden gedreven, en aldaer van een maghtigh groote afgrond verſlonden; ſoo dat geen Schip, eenmael daer in koomende, kan te rugh gebraght werden, ſelfs niet door de ſterckſte Wind. Dat dit een leugenaghtigh verſierſſel is, betuygen de Schipvaerden der *Hollanders*; welcke meer als twee *Graden* boven den aght-en-ſeventighſten ſijn gekomen, en ſulck een onſtuymigen drift noyt bemerckt hebben. Deeſe *Fabel* heeft haeren oorſprongh van een Barvoeter-Monick t'*Oxfort*; die valſchlijck uytgaf, dat hy door Tovery in deeſe vier Eylanden was gekomen, en aldaer alles vlijtigh had afgemeten. Dit heeft naederhand de *Nederlander Jacob Cnoxen* van s'*Hartogenboſch*, in ſijn *Reysboeck*; en *Gyraldus Cambrenſis* in ſijn *Tractaet de miniralibus Hiberniæ* gelapt. Wederom andere Schrijvers hebben deeſe gevolghd. Selfs *Poſtel* en andere hebben 't in haer' Algemeene Land-kaerten geſteld.

Fabel, van de gelegenheyd onder de Noord-Pool.

Dit is gewis, dat *Sebaſtianus Cabotus*, een *Venetiaen*, in 't Jaer 1496. ſich heeft onderſtaen, op koſten des Koninghs van *Engelland* (*Henrick* de ſevende) de wegh nae *Ooſt-Indien* door 't Noorden te vinden; ontdeckte oock deeſe Zee tot op den 67ſten of 68ſten *Graed*; jae quam daer nae op den 70ſten, doch met weynigh geluck. 't Selfde onderwond ſich in 't jaer 1500. *Caſpar Cortereal*, een *Portugeezſch*. In 't jaer 1524. *Johannes Verazzanus*, van *Florencen*; op koſten des Koninghs van *Franckrijck*. In 't Jaer 1525. *Stephanus Gomez*, een *Spaenjaerd*, op den buydel van Keyſer *Carel* de vijfde. In 't Jaer 1534. *Jacobus Carthier*, op beſtel des *Franſchen* Koninghs. In 't Jaer 1553. *Hugo Willougby*, een *Engelſchman*. In 't Jaer 1556. *Stephanus Barrove*; oock een *Engelſchman*; die *Nova Zembla* aldereerſt vond. 1576. 1577. *Martinus Forbeiſſer*. 1577. *Francois Draeck*. 1580. *Arcturus Pette*. *Carolus Jackman*. 1585. *Johan Davis*, al t'ſaemen *Engelſche*. In de Jaeren 1594. 1595. 1596. 1609. de *Hollanders* voor d'eerſte, tweede, derde en vierde mael. 1610. *Johan Munck*. 1611. *Jan Cornelisz. van Hoorn*. 1664. 1669. *Cornelis Jelmersz. Kock*. Al deeſe Reyſen ſijn vrughtloos geweeſt, in opſight van 't voornaemſte ooghmerck. Sommige is 't oock ſoo qualijck bekoomen, datſe haer leven daer over verlooren hebben. Kortlijck willen wy maer alleen eenigh breeder gewagh maecken van d'ongeluckige Vaert des gedaghten *Hugonis Willougby*.

Namen der geene, die ſigh onderſtaen hebben.

De Vaert na Ooſt-Indien door 't Noorden te vinden.

In 't Jaer 1553. heeft *Sebaſtiaen Cabot*, eenen der Soons-Soonen des voorgedaghten *Sebaſtiani Cabot*, Koningh *Eduard* de ſesde van *Engelland* ſeer aengeraeden tot d'onkoſten van een Reys nae 't Noorden, hoopende door deeſen wegh binnen een korte tijd te *Cathay* te ſullen komen. Drie Scheepen wierden hem tot deeſen Toght vergund, onder 't Bevel van de Ridder *Hugo Willougby*. Boven *Noorweegen* gekomen zijnde, wierden deeſe Schepen door Onweer ſoodaenigh van malkander geworpen, datſe naederhand noyt weer by een quamen. Eene der ſelver 't gevaer vreeſende, keerde weer na Huys. 't Andere, waer op *Willougby* was, geraeckte aen een woeſt onbekend Eyland,

Kort berigt van d'ongeluckige Reys des Ridders, Willougby.

land, 't welck hy nae sijnen naem noemde *Willougbys-land*; op de hooghte van 74. *Graden.* Vermits hy nu gedwongen wierd, hier t'overwinteren, soo is hy, met al de sijne, door koude gestorven. De geene, welcke naderhand aen dit Eyland quaemen, vonden hier noch sijn Schip; en sijn Daghboeck in een Koffer, nevens sijn Uyterste wil. 't Derde Schip, 't welck *Richard Cancellier* voerde, is, nae seer langh en wijd in Zee omgesworven te hebben, met veelerley gevaeren en ongelucken eyndlijck geluckigh door de *witte Zee* voor de Mond der Rivier *Duina* geraeckt; doe voorts nae *Muscovien* gegaen, en van daer ten laetsten weer in *Engelland* gekomen. 't Breeder Bericht der Reysen van *Martinus Forbeisser*, *Gotzke Lindenauw*, *Karsten Richardsß.* en *Johan Munck*, hebben wy ter neer gesteld in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Nauwkeurige Beschryvingh van 't oud (nu verloorne) en 't nieuw (door 't soecken van 't oude gevondene) Groenland.*

Met drie Scheepen, om de gedaghte Vaert t'ontdecken.

Vermits nu soo veele pogingen en onderneemingen te vergeefs, ja meerendeel seer ongeluckigh zijn geweest, soo is de Vraegh ontstaen: *Of oock wel mogelijck is, door 't Noorden een wegh nae* Cathai *of* China *te vinden*? Eenige houden 't voor gantsch ondoenlijck, Andere willen de moed noch niet verlooren geven; maer meenen, datmen de saeck tot noch toe niet reght aengevangen heeft; en datmen hier ontrent een andere streeck moest houden. Veellight sullen wy by een andere gelegenheyd wijdloopiger hier van handelen. Ondertusschen willen wy de weetgeerige Leesers dit volgende meê deelen; en sulcks dies te liever, om dat wy 't noyt in onse Nederlandsche Tael gesien hebben.

Soo veel vergeefsche pogingen hebben veroorsaeckt, dat de Vaert by veele voor onmogelijck werd gehouden.

In 't Jaer 1674. is in d'*Engelsche* Spraeck uyt-gekoomen. *A brief discourse of a passage by the Nordpole to Japan, China,&c. By Joseph Moxon, at the Atlas on Ludgate hill.* Soo veel als: *Kort Discours van de Schip-vaert by de Noord-Pool nae Japan, China, &c.* Door drie Ervarentheden soeckt hy de mooge-lijckheyd te bewijsen. I. Door een Vaert van *Amsterdam* om de Noord-*Pool.* II. Door een Reys van *Japan* nae de Noord-*Pool.* III. Door een proef, welcke de *Muscovische Czaar* heeft doen neemen; waer uyt sou blijcken, dat tegens 't Noorden van *Nova Zembla* een vrye en opene Zee is, nae *Japan, China, e. s. v.* Daer-en-boven beantwoord hy de Tegenwerpingen, welcke hier ontrent konnen bygebraght werden. Dit is 't kort begrijp sijner Redenvoeringh. Misschien heeft de Leeser verlangen, om alles te mogen hooren. 'k Sal 't hem derhalven in onse Spraeck voordraegen; en 't oordeel hier over aen de Verstandige laeten.

Andere echter laeten de moed niet vallen.

Engelsch discours hier over; den Leeser in onse Tael voorgedragen.

Onder de veelerley proeven, welcke men genoomen heeft; om een naerder wegh nae *Japan, China*, en soo al voorts, te vinden, is, mijns vermoedens, d'aldergelooflijckste en waerschijnlijckste tot noch toe niet gekend, immers niet versoght geworden. Even hierom wil ick mijne gedaghten hier over voorstellen, en 't openbaer oordeel onderwerpen.

Vermoeden des Schrijvers,

't Is gantsch gelooflijck, dat'er een Vaert by de Noord-*Pool* is. D'oorsaeck, welcke my tot deese gedaghten beweeghd, is, dat wy noch geene gewisheyd hebben van al d'ontdeckingen der Landen, leggende binnen den

Dat'er gewisselijck een Vaert

by de Noord-Pool is.

81ſten *Graed* des *Pools* ; maer in tegendeel , dat ick geloofwaerdigh beright ben van een Stierman op een *Hollandſch* nae *Groenland* vaerend Schip, dat reght onder de *Pool*, en wat aen geene zijde derſelve, een vrye opene Zee is. Voor mijn deel geef ick dit ſijn verhael geloof ; en meen , dat yeder vernuftigh Menſch deſgelijcks ſal doen , wanneer hy vernoomen ſal hebben , op wat een eerlijcke wijs , en gantſch toevallige ongeſoghte gelegenheyd, 't gedaghte Vethael my voorgekoomen is. Deeſe ſaeck nu heeft ſigh aldus toegedraegen.

Seldſaem verhael van een Stierman t'Amſterdam,

Als ick voor ontrent twee-en-twintigh Jaeren t'*Amſterdam* was, gingh ick in een Herbergh, om een Kanneken Bier voor den dorſt te drincken. Terwijl ick nu aen den gemeenen Haerd onder allerley Volck ſat, gebeurden 't, dat een Zeevaerend perſoon oock binnen trad : Die, ſeeckereu ſijnen Vriend hier gewaer werdende , dien hy wiſt nae *Groenland* te ſijn gevaeren , ſich niet weynigh verwonderde ; wijl de tijd vande t'Huys koomſt der *Groenlandſche* Vloot noch niet was verſcheenen. Hy vraeghde hem derhalven , wat voor een Toeval hem ſoo haeſt weer herwaerts had gebraght ? Deeſe ſijne Vriend (Stierman op 't Schip , 't welck , ſoo alreeds geſeghd is, dien Soomer nae *Groenland* was gevaeren) verhaelde hem , dat hy voor dit Jaer niet ter Viſſchery was uytgegaen , maer alleen om de Laedingh der Vloot in te neemen , en deſelve vroeghtijdingh ter Marckt te brengen.

Berightende, en voor waerheyd betuygende,

Doch , deed hy daer by, eer de Vloot Viſſchen genoegh had gevangen, om ons te konnen bevraghten , ſeylden wy , op bevel der *Groenlandſche* Maetſchappy , nae de Noord-*Pool*, en quaemen doe weer te rugg'. Vermits nu deeſe vertellingh my ſeldſaem voor quam , ſoo trad ick met hem in geſpreck , en geliet my te twijffelen aen de waerheyd van 't geen hy ſeyde. Doch hy verſeeckerde my , dat dit alles gantſch gewis was ; dat 't Schip t'*Amſterdam* lagh ; en dat veele der daer op ſijnde Bootsgeſellen de waerheyd konden getuygen. Daer-en-boven ſeyde hy my, datſe twee *Graeden* om de *Pool* hadden geſeyld. 'k Vraeghde hem , offe geen Land of Eylanden ontrent deſelve hadden gevonden? Hy antwoordede neen ; daer byvoegende , datſe hier oock geen Ys hadden geſien. Andermael vraeghde ick , hoe 't We'er daer geſteld was geweeſt ? En hy berightede my : Soo warm , als 't in de Somer t'*Amſterdam* is. Geerne had ick hem meer vraegen willen voorleggen ; doch wijl hy ſich met ſijnen Vriend in een Geſpreck had ingelaeten , ſoo kon ick niet , als met onbeſcheydenheyd, hem in 't ſelve verhinderen. 'k Vertrouw , dat deeſe Stierman inder daed my de waerheyd heeft verhaeld ; want hy quam my voor als een gantſch eerlijck Man ; die oock op my geen afſonderlijck opſight kon hebben.

Dat hy twee Graden om de Noord-Pool had geſeyld.

Redenvoeringh des Engelſchen Schrijvers

Sie daer hebt gy 't verhael deeſes *Engelſchmans*. Wy geven 't de Leeſers ſoo goed en quaed als wy 't uyt ſijne pen hebben ontfangen ; alleen van ons in onſe Tael over gebraght zijnde ; en laeten haer van de waerſchijnlijckheyd of onwaerſchijnlijckheyd oordelen. Hoor nu voorts (en 't ſal niet onaengenaem zijn) wat voor Redenvoeringen hy hier op bouwd , en daer over houd.

Over 't ge-

Alhoewel ick (vervolghd hy) 't verhael deeſer Geſchiedenis geloof geef,

geef, soo dunckt my echter, dat ick veelerley Tegenspraeck hoor inbrengen. Voornaemenlijck sijn'er drie schijnbaere oorsaecken, of redenen, welcke deese Vertellingh, of ten minsten eenige sonderlinge stucken in de selve, schijnen valsch te maecken.

daghte Verhael.

Drie Tegenwerpingen voorgesteldt.

Voor eerst salmen seggen, dat het onder de *Pool* niet warm kan zijn; vermits ontrent *Groenland* en veel andere Plaetsen, die minder nae 't Noorden leggen, de Zee soo vol groote Ys-schollen is, dat de Scheepen seer beswaerlijck daer door konnen seylen. Ten anderen: Indien 't daer al wat warm moght zijn, soo kan men echter de warmte daer niet soo groot bevinden, als t'*Amsterdam* in de Somer tijd. Want hoe verder nae 't Noorden, hoe kouder We'er. Ten derden: Indiense onder de *Pool* sijn geweest, soo konnense niet seggen, hoese weer te rugg' sijn gekomen. Even soo light haddense verder voort, als weer nae Huys konnen vaeren. Want wijl de *Compas*-naeld sich altijd nae 't Noorden right; soo soudense sich noodwendigh in de Noord-*Pool* verlooren hebben, vermits de Naeld haer tot yeder punt des *Horizonts* sou hebben gebraght.

Beantwoordingh der eerste en tweede.

Op d'eerste en tweede Tegenwerpingh: Dat het onder de Noord-*Pool* niet warm kan zijn, e. s. v. sal tot antwoord konnen dienen: Wanneer wy ons beraeden met d'ervaerenheyd der reysende en Zeevaerende persoonen, soo sullen wy van haer verneemen, dat tusschen de beyde *Tropicis*, of Sonne-keer-kringen; dight onder de *Linie Æquinoctial*, of den Evenaer, in 't gemeen soo een gemaetighd We'er is, als hier in *Engelland*, in de Somer. Hoe sou 't dan onder de *Pool* niet soo warm konnen zijn, als hier; of t'*Amsterdam* in de Somertijd. De kleyne hooghte, welcke de Son daer heeft, kan hier aen niet hinderlijck zijn. Want als wy de Son in haere Somer-Sonne-wenden (wanneer de dagh alderlanghst is) in minder hooghte hebben, als tusschen de Sonne-keer-kringen, soo moest het noodwendigh hier dan veel kouder zijn; daer men nochtans reght het tegendeel bevind. 't Heeft gewisslijck sijne oorsaeck, dat het hier soo warm is, als tusschen de Sonne-keer-kringen: Vermits de Son tusschen deselve van de vier-en-twintigh uyren nauwlijcks twaelf uyren boven den *Horizont* (Gesight-eynder) blijft, om deselve te verwarmen; daerse alhier meerendeel van de vier-en-twintigh, seventhien uyren blijft boven den *Horizont*, en ter dier oorsaeck deselve een groote warmte ingedruckt laet. Hoe verder wy tegens 't Noorden gaen, hoe langer de Son yeder vier-en-twintigh uyren boven, en hoe korter sy onder den Gesight-eynder blijft; tot dat wy inde Noord-*Pool* koomen; daer de Son een geheel half Jaer agter een blijft staen boven den *Horizont*; de geheele Somer geduerende, sonder oyt onder te gaen. En derhalven, of schoon haere straelen niet soo reght af-vallen, soo moetse echter noodwendigh een grooter trap van hitte op den *Horisont* veroorsaecken.

Hoemen de Noord-Pool naerder koomd, hoe de Son langer boven den Horizont blijft;

En hoe derhalven de Lught daer warmer werd.

Brenghdmen hier tegens in, dat het ontrent *Groenland*, en verder, soo geweldigh koud; oock de Zee soo vol Ys is, dat de Scheepen gantsch beswaerlijck daer door konnen seylen; soo kan echter deese Tegenwerpingh niet bewijsen, dat het oock soodaenigh ontrent de *Pool* gesteld sou zijn. Want 't Ys werd by d'Oevers des Lands, niet in d'opene Zee gemaeckt;

't Ys werd aen d'Oevers des Lands, niet in d'opene

Waer

Zee gemaeckt.

Waer in 't alleenlijck koomd door de sterckte des Strooms, of door de hooge Winden; welcke 't selve waerlijck somtijds al vry wat verr' van 't Land af voeren. Maer, gelijck mijnen Verteller my seyde, onder de *Pool* is een vrye, opene Zee, sonder Ys; ten minsten in de Somer tijd. Daer-en-boven leerd ons d'ervaerenheyd, dat alle Land-winden kouder zijn, als de geene, welcke van de Zee afkomen. Derhalven is 't ontrent *Groenland* wel koud, wegens 't Land; maer 't kan onder de *Pool* wel warm sijn, daer de Zee open is.

Aenmerckingh op 't besluyt des Engelschmans,

Even sulck een Besluyt, als d'*Engelschman* hier maeckt, van de warmte onder de Noord-*Pool*, hebben oock genoomen onse *Hollanders*, welcke de Vaert door 't Noorden nae *China* hebben gesoght t'ontdecken; en onder deselve insonderheyd *Gerrit de Veer*. Haere Redenen sijn Schijnbaer. Want op *Nova Zembla*, gelegen op 72. 74. 76. *Graeden*, saegense in Ooghstmaend noch Kruyd noch Gras; maer op *Spitsbergen*, leggende op 80. *Graeden*, en alsoo de Noord-*Pool* veel naerder, vondense in Somermaend Veldgewassen en Gras-eetende Dieren. Jae, in de groote Zee tusschen 't Land onder den 80sten *Graed* en *Nova Zembla*, leggende wel twee honderd Mijlen O. N. O. en W. S. W. van malkander, saegense weynigh, of gantsch geen Ys. Maer soo haestse 't Land naerderden, haddense geen gebreck van Ys en Koude. 't Schijnd derhalven geen onbillijck besluyt: *Hoe naerder aen de Noord-Pool, hoe warmer lught*; ter oorsaeck van de lange Somersche dagh aldaer. Jae, men oordeeld, dat de Son onder de *Pool* ruym twee maenden langh meer als 20. *Graeden* geduerigh boven de *Horizont* staet. 't Ys in de Zee sou veroorsaeckt werden door 't uytloopen der varssche Rivieren in deselve: Want de Soute Zee kan enckelijck van sich selfs niet bevriesen. Waer by dan noch koomd, dat dit Ys de voornaemste oorsaeck van de koude in deese Gewesten is. Daer geen koude uytwaessemingen van 't Ys zijn, is de koude niet seer groot. Behalven noch, dat de Land-winden dese koude ook vermeerderen. Dit alles schijnd soo van buyten aen op goede redenen gegrondet te zijn. Maer indien men eens tot de Noord-*Pool* kon geraecken, soo souden wy konnen weeten, of men daer oock geen Land, geen varsch Waeter, geen Ys, en even hierom een groote koude sou verneemen; dan of 't hier alleen een enckele Zee, sonder Ys, en een warme lught gaf. Maer hoor nu onsen *Engelschman* al verder spreecken.

Aengaende de warme lught onder de Noord-Pool.

Antwoord op de derde tegenwerpingh;

De derde Tegenwerpingh is. Indiense onder de Noord-*Pool* waeren geweest, soo kondense niet seggen, hoese weer te rugg' sijn gekomen; want wijl de *Compas*-naeld sich altijd nae 't Noorden rightet, soo soudense noodwendigh in de Noord-*Pool* verdwaeld hebben; daer deselve sonder onderscheyd alle punten des *Horizonts* raeckt; (of, vermits de *Compas*-naeld haer tot yeder punt des *Horizonts* sou hebben gebraght).

Sijnde: Indiense onder de Noord-Pool waren geweest,

'k Heb mijnen Verteller over deese Tegenwerpingh niet bevraeghd; 't welck my, van hem wegh-gegaen zijnde, seer leed was. Doch men kan lightlijck bevatten, hoe een Schip of voorwaerts of aghterwaerts te voeren staet, door waernemingh der Son, een weynigh te vooren eer men in de *Pool* koomd. Want wanneer men vindet, in of nae welcke Middaghs-*Linie* het

syde)

is; of op welck deel des Schips (op 't voor of aghterdeel; op deese of geene syde) de Son valt, soo kanmen de tijd nauw genoegh met een uyr-glas afmeeten; nae, in, of by wat voor een Middaghs-*Linie* de Son is, tot elcke bekende en gemeende tijd; en derhalven oordeelen, hoemen 't Schip voorwaerts of weer te rugg' kan brengen. Of men kan 't by de Maen doen, als deselve de Noord-breedte heeft. Indien de *Pool* sich verruckt, soo sal sulcks in weynigh tijds door de veranderingh der Naeld sijn te vinden. Want buyten twijffel is in deselve eenige, en in alle *Meridional-linien* by deselve allerley veranderingh te verneemen.

Soo kondense niet seggen, hoese weer te rugg' sijn gekomen.

Daer hebt gy onses Schrijvers Redenvoeringen over d'eerste Ervarenheyd. Hoor nu wat hy van de tweede seght.

Tweede ervaerenheyd

Dus verr' blijckt dan, dat'er, ten minsten in de Somer, een vrye en opene Zee ontrent de Noord-*Pool* is. Doch 'k wil hier by voegen noch een ander Verhael van *Johan Ben*, wiens Vader noch voor vijf Jaeren in 't *Kroonen-hof*, inde *Russel-straet*, inde *Clooster-gaerde* heeft geleeft; en hy selver nu in *Wappingh* noch in levenden lijve is. Deese *Ben* seylde met een *Hollander* voor Scheeps-Timmerman nae *Japan*; en heeft my geseght, dat hy in 't Jaer 1668. uyt *Japan* weer t'huys quam. 'k Vraeghde hem, hoe langh hy van daer onderweegen was geweest? Hy antwoordede: Sulcks niet wel te konnen seggen. Want alsse van *Japan* afvoeren, had de Hoofdman de Stierman bevoolen, reght nae 't Noorden te seylen. Daer op waerense van daer by de vier-honderd *Duytsche* Mijlen gevaren; 't welck by de seven-en-twintigh *Graeden* nae 't Noorden is. Wederom vraeghde ick hem, offe noch Land noch Eylanden hadden gesien; gelijck ick te vooren den *Hollandschen* nae *Groenland* vaerenden Stierman oock had gevraeghd? Hy antwoordede neen; maer dat'er, soo verr' alsse geseyld hadden, een vrye opene Zee was geweest, sonder eenige vertooningh van Land. 'k Hervraegde: Waerom sy soo verr' nae 't Noorden waeren gegaen? En kreegh tot antwoord: Hy kon niet anders seggen, als dat de Hoofdman sulcks had bevoolen. Mijn vermoeden is, dat d'*Oost-Indische* Maetschappy deesen *Capitain* had geboo-den, meer Landen t'ontdecken, om daer door haren Handel te vergrooten; of dat hy uyt eygene nieuwsgierigheyd heeft willen ondersoecken, of daer een opene Zee moght zijn; om, indien 't geraedsaem gevonden wierd, tusschen *Holland* en dese Plaetsen de Reys dies te bequaemer te konnen voortsetten. 'k Deed by hem soo veel ondersoeck als my mogelijck was, wijl ick, tsederd de vertellingh des gedaghten *Groenlandschen* Stiermans, altijd mijne gedaghten had laeten gaen op den Wegh door de Noord-*Pool* nae *Japan*, *China*, en soo al verder. En 't schijnd uyt deese beyde berighten, dat'er vermoedlijck dien wegh is: Datmen oock by Somer-tijd deselve wel sou konnen bevaeren.

Uyt 't verhael van eenen Johan Ben.

Uyt Japan, Noordlijck op, na Holland geseyld,

En in 't Jaer 1668. t'huys gekomen.

Ick koom nu tot 't derde Verhael; waer uyt blijckt, niet alleen gelooflijck, maer ook gantsch gewis te zijn, dat een wegh derwaerts in 't voorleedene Jaer van de *Russen* is gevonden geworden; gelijck sulcks de Geheymschrijver van 't Koninghlijck Geselschap in *Engelland* door eenen sijner Vrienden van *Amsterdam* af ter handen is gekomen met een Brief, luydende als volghd:

Derde ervarenheyd, van een wegh

Door de Russen nu onlanghs derwaerts gevonden.

[Brief en Kaert, voor weynigh tijds den Uytgever door een ervaeren t' Amsterdam *sigh ophoudend persoon toegesonden; begrijpende de waere beschrijvingh van* Nova Zembla; *nevens een vertooningh van de nuttigheyd der gestalte en leggingh].*

Brief hier van, gesonden aen den Secretarius van 't Koninghlijck Collegie in Engelland.

Mijn Heer: Hier nevens send' ick u 't geen ick uyt *Muscovien* heb ontfangen; naementlijck een nieuwe Kaert van *Nova Zembla* en de *Waygats*, gelijck deselve, op uytdrucklijck bevel des Grootvorsts, sijn ontdeckt geworden; en afgeteeckend van een Schilder, genoemd *Panela Poetzki*; die my

deese Teeckeningh uyt *Muscovien* tot een Vereeringh heeft toegesonden. Waer uyt dan gesien kan worden, dat *Nova Zembla* geen Eyland is, gelijck men tot noch toe geloofd heeft: Dat oock d'Ys-Zee geen Zee, maer alleen een Zee-boesem, of *Bag* is; wiens Wateren soet zijn. 't Welck even dat is, 't geen de *Tartaren* ons voor gewis hebben berightet; die dit Water reght midden in den Zee-boesem hebben geproefd. De *Samojeden* betuygen, soo wel als de *Tartaren*, eenpaerighlijck, dat de Schippers wel nae *Japan* souden konnen door komen, wanneer men aen 't aghterste deel van *Nova Zembla* een mercklijcke wijdte van 't Land af voer. 't Is een groote misslagh, soo

Misslag der

van

Polus
MAR DEL ZUR.
OCEANUS
GREENLAND
NOVA ZEMBLA
Sinus Obiensis
GROENLANDIA.
YSLANDIA
HIBERNIA
NOVA FRANCIA
NOVA ANGLIA
TERRA NOVA
Hudsons Straits
NOERVEGIA
SVEDIA.
RUSSIA
SCOTIA
ANGLIA.
HISPANIA.
GALLIA
GERMANIA
POLONIA.
MOSCOVIA.
HUNGARIA.
ITALIA
EUROPA
BARBARIA.
MARE
MEDITERRANEUM.
GRÆCIA
NATOLIA.
Pontus Eximis
Mare d. Sala
PERSIA.
TARTARIA
ASIA
CATHAIO
CHINA
IAPAN
15
30
45
60
75
90
105
120

Back of
Foldout
Not Imaged

van d'*Engelsche* als van de *Hollanders*, datse, soeckende aen de Suydsyde van *Nova Zembla* nae *Japan* te geraecken, meest altijd door de *Waygats* sijn gegaen. De Letter O. in deese Kaert, gesteld by de groote Vloet *Oby*, beteeckend de plaets eens Water-vals. De Letter K. toond, waer *Nova Zembla* tegens 't vaste Land aen leghd. De Rivier, waer by de Letter L. staet, loopt nae *China*, en is genoemd *Kitale*: Welcke niet altijd wel te bevaeren is, wegens de Klippen en andere ongelegenheden, die de door-vaert der Scheepen verhinderen. Door de *Waygats* is oock seer beswaerlijck te geraecken, wegens de groote meenighte van 't Ys, 't welck onophoudelijck uyt de groote Vloet *Oby* daer in valt; waer door d'enge doorgangh gestopt werd. De *Samojeden* gaen yeder Jaer op de gedaghte soete Zee-boesem (*Sinus Dulcis*) visschen; 't welckse doen aen de sijde van *Nova Zembla*. Hier by gaet noch een andere Kaert, voorstellende al de naest aen de *Pool* geleegene Landen.

Hollanders en Engelsche, in 't soecken van deese doorvaert.

Kaert van Zembla en de Waygats.

Wy hebben dit hier willen invoegen, voor de Nauwkeurige en Weetgeerige; desgelijcks voor de geene, welcke aengelegenheyd hebben ontrent d'ontdeckingh deeser Vaert. 't Oordeel over alles laeten wy haer bevoolen. Immers, wy sien, dat de vindinghs-hoop by veele noch niet vergaen is. Seecker *Engelschman*, genoemd *Willem Bourne*, steld vijf wegen, om nae *Cathay*, of *China* te geraecken. D'eerste twee (besuyden de *Caep de bon Esperance* Oostwaerts, en besuyden *America* Westwaerts) sijn genoegh bekend. De derde noemd hy benoorden *Muscovien* en *Tartaryen* Oostwaerts. De vierde door de Straet *Hudsons* en 't Noorder-*America* Westwaerts. De vijfde, en onder alle de seldsaemste, reght nae de Noord *Pool* toe, over de *Pool*, vlack op de Koninghrijcken *Chatai*, *China* of *Japan* aen.

Vijf wegen, om na Cathai of China te geraecken.

Om nu oock de geene te vergenoegen, welcke meer vermaeck vinden in *Historische* saecken, als in de gedaghten op een nieuwe wegh nae *China*, soo sullen wy dit weynigh noch hier by doen.

Verder, en aenmerckelijck

De Heer *Martiniere* heeft ons in 't XXXIX. XL. en XLV. Hoofd-stuck verhaeld, hoe sijne Reys-genooten eenige *Zemblaners* gevangen bequamen; nae *Deenemarcken* braghten, en aen sijne Majesteyt *Frederick* de derde vereerden. Schoonse nu hier in een beeter Land waeren, en vry grooter bequaemheyd van alles hadden; soo soudense echter buyten twijffel veel liever weer in haer Vaderland sijn geweest. Hoor wat de Heer *Adam Olearius* van deese Vaderlands-liefde verhaeld. De *Samojeden* seghd hy, woonen onder de koude lught-streeck. In de meeste tijd des Jaers hebbense een strenge Winter, en hooge Sneeuw. Haere Huysen sijn kleyne, laege, half onder d'aerd gebouwde Hutten, welcke boven rond en spits toeloopen. In 't midden is een gat, als een Schoorsteen, door 't welckse ter Winter-tijd uyt klimmen. Want de gedaghte haere Hutten werden gantschlijck bedeckt met Sneeuw, welcke wel twee Mannen lenghte hoogh op d'aerde leght; soo dat niemand veel uyt of ingaet. Echter maeckense onder de Sneeuw haere gangen, door welckese van 't eene Huys in 't ander konnen gaen. Dit We'er valt haer dies te verdraeghlijcker, wijlse ter dier tijd bynae in een half jaer geen Son, of Dagh, maer een altijd-duerende Naght hebben. Ondertusschen

Bericht van de Samojeden.

Haer ellendige Hutten.

Sneeuw.

Half-jarige Naght.

En Dagh.

schen gebruyckense Traen van Walvisschen tot haer light, en behelpen sich daer meê tot dat de dagh weer verschijnd. Als de Son sich weer over den Evenaer verheft, soo gaetse hier niet onder. Dan ontbreeckt het haer aen naght; en even te gelijck gaet de Sneeuw wegh, soo datse weer op 't Veld komen, en tegens den Winter haren Voorraed versamelen konnen.

Spijs. Gestalte. Kledingh der Samojeden.

Sy weeten van geen Ackerbouw, oock van geen Brood. In des selven plaets eetense in de lught gedrooghde Visch, Honigh, en 't Vleesch der wilde Dieren, welcke genoegh by haer te vinden zijn. Sy sijn gantsch kort van *postuer*. Hebben breede Aengesighten; kleyne Oogen; korte beenen. Hare Kledingh is gemaeckt van Rendieren-vellen, 't ruyge buytenwaerts gekeerd. 't Gaern, daerse deselve meê naeyen, is bereyd van de Aderen der Dieren. Als 't seer koud is, treckense somtijds hare Rocken over 't Hoofd, en laeten de Mouwen op beyde sijden af hangen: 't Welck de geene, die sulcks niet gewoon zijn, seer seldsaem voor koomd.

Sy houden haer land beeter, als eenigh ander land ter weereld.

Eenige deeser *Samojeden* sagh de Heer *Olearius* op 't Slot te *Muscauw*. Als eenen der selver had verteld haere levens-wijs (welcke ons seer ellendigh schijnd), en daer op gevraeghd wierd, hoedaenigh hem 't Land en 't leven der *Muscoviters* behaeghde? Of hy niet liever hier, als in sijn Land wou zijn? Soo antwoordede hy: *Muscovien* geviel hem niet quaelijck; doch 't Land waer in hy gebooren was, behaeghde hem veel beeter, als alle andere Landen. Sy waeren haer Vaderland gewend; konden oock in 't selve seer wel, gerust en vrolijck leven. Indien de *Czaar* kennis had van haere heerlijcke en goede daegen, hy sou buyten twijffel sijne Hof houdinghs-Stad verlaeten, en sich by haer begeven.

Groenlanders aen 't Koninglijk Deensche Hof gebraght;

En daer seer wel versorghd.

Deselve Schrijver (*lib* 3. *cap* 4.) verhaeld van eenige *Groenlanders*, welke, voor eenige Jaeren tegens haeren wil nae *Deenemarcken* gevoerd zijnde, haer Vaderland gantsch niet vergeeten konden. Want offe hier schoon aen 't Koninghlijck Hof van *Christiaen* de vierde seer wel gehouden, versorghd en onthaeld wierden, soo was echter de begeerte na haer Vaderland soo groot, datse sich dickmael sughtende nae dat Gewest keerden; jae eenige der haere sich verstouteden, een seer gevaerlijcke saeck t'ondernemen. Men gaf haer vryheyd, om uyt te mogen gaen. Als nu haer' Opsighters eens aghteloos ontrent haer waeren, maecktense sich meester van haere *Canoës*, of kleyne Schuytjens (maer bequaem voor een persoon, en die oock van een Man alleen lightlijck konnen gedraegen werden); gingen daer in ter Zee, en meenden daer meê haer soo verr' afgelegen Vaderland te sullen bereycken. Doch thien Mijlen van de *Sond* wierdense door Onweer aen *Schoonen* geworpen; hier van de Boeren gegrepen, en weer nae *Coppenhagen* gebraght.

Aenmercklijck verhael van de selve.

Twee uyt deese hebben 't andermael gewaeghd; en, door listigheyd haere Schuytjens bekomen hebbende, quamen eenige Mijlen weghs in Zee. D'eene wierd aghterhaeld; doch d'andere was al te verr' voor uyt. Van d'overige sijn'er eenige tot in 't twaelfde Jaer toe levendigh gebleven, doch altijd droevigh; soo dat ten laetsten d'eene voor d'andere nae van treurigheyd stierf.

Willen

Gelijckse nu haer (in onse oogen) ellendigh Land stelden boven het veel be-

bequaemer en van alles overvloeyende *Deenemarcken*; soo waeren desgelijcks de Spijsen, diemen hier voor goed, kostlijck, en leckere beetjens houd; oock geduerigh haer voorgeset wierden, haer gantsch niet aengenaem. Sy aten wel van allerley Vleesch, wild en tam; oock Stockvisch, rauw en gekoockt; doch daer by moest gantschlijck geen Sout noch eenige Speceryen gedaen werden. Sy konnen soet noch suer; geen Suycker, geen Edick, geen Sout verdraegen. Oock hebbense in al dien tijd geen Brood willen eeten. Doch als men 't wat kleyn kruymelde in Vleesch-nat, soo nuttighdense 't noch met Lepelen. Drooge Stock-visch, ongekoockt, was haere liefste Kost. Deese dooptense in Traen, en beeten'er soo van. Oock dronckense Traen, en daer nevens Water. Geenen Wijn wildense proeven, seggende, dat dit een sueren Dranck was. Ys en Sneeuw atense seer geerne. geen Deensche spijsen nuttigen.

EYNDE.

AEN DE
LEESERS.

Heeft 't koude Lapland, *'t welck tot hier toe*
is beschreven,
U, Leeser, eenighsins een nut vermaeck gege-
ven;
Gae voort, en lees nu oock 't geen u een
and're Pen
Berighten sal van 't noch veel killigh-kou-
der, en
Be-ysd Spitsbergen. *Vel nae uw gelieven 't*
Oordeel
Van Martens *Schrift: Ghy sult ten minsten*
hem dit voordeel
Vergunnen, dat hy heeft nauwkeurighst
ondersoght
Veel dingen, waer op noyt van yemand was
gedoght.

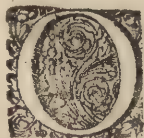
Gedenckwaerdige REYS Van FREDERICK MARTENS, *Hamburger*, Gedaen, met d'aldernauwkeurighste Opmerckingh, nae SPITSBERGEN, Of GROENLAND; In 't Jaer 1671.

EERSTE BOECK;

Bevattende 't gantsche Verhael der Spitsberghsche Reys, gintsch en herwaerts; vanden 15den der Gras-Maend tot den 21sten der Oogst-Maend des Jaers 1671.; van dagh tot dagh beschreven.

I. HOOFD-STUCK.

*Voorstellende de heenen-vaert van uyt d'*Elve *nae* Spitsbergen.

OP den vijfthienden der Grasmaend (*April*) des Jaers 1671., 's middaghs, seylden wy van uyt d'*Elve* in Zee. De Wind was Noord-Oost. 's Avonds bevonden wy ons nevens 't *Heylige Land*. (*Hilgeland*). De Wind liep Noord-Noord-West. 't Schip, waer in wy waeren, was genoemd *Jonas in de Walvisch*. De Schipper op 't selve *Pieter Pietersz. Friese*. APRIL. Uyt-vaert uyt d'Elve.

Den

Komen op 56. Graden. Den 16., sijnde Palm-Sondagh, hadden wy een droeve Sonneschijn (ter oorsaeck van de Wockaghtige lught). De Wind Oost. Wy seylden op 56. *Graden.*

Op 57. Graden. Den 17. was 't dien geheelen dagh over een droeve, of nevelige, Sonneschijn. De Wind Oost. Wy selden nu op 57. *Graden.*

Op 58. Gr. 49. Min. Den 18. windigh uyt 't Oosten; met droeve Sonneschijn. Wy quaemen op 58. *Graden* en 49. *Minuten.*

Den 19. hadden wy de Wind Suyd-West, en West. Quamen op 59. *Graden.*

Op 61. Graden. Den 20. een Suyd-Suyd-Weste Wind; stormaghtigh, en met Regen. *Hitland* lagh van ons West-Suyd-West, nae gissingh ontrent vijfthien Mijlen. Wy seylden Noord-West ten Noorden, en quaemen op 61. *Graeden.*

Op 62. Graden 12. Min. Den 21. was 't noch al stormaghtigh, met Regen. De Wind Suyd-West. Wy waeren op de hooghte van 62. *Graeden* en 12. *Minuten.* De verlengingh der Daegen, en 't verkorten der Naghten bemercktemen van *Graed* tot *Graed.* 's Naghts saegen wy noch Starren. Oock vermeerderde sich de koude. Hier begon ons Volck sich alreeds op de Walvisch-vanghst toe te rusten. De Walvisch-lancen, Harpoenen, Touwen, Riemen, en wat'er voorts noch meer toebehoord, leydense gereed in de Neven-Schuytjens, of *Chaloupen*; uyt vrees, dat naederhand eenige Onweeren de reghte schickingh van alles hadden mogen verhinderen.

Op 65. Graden. Den 22. was 't Windigh, en daer benevens koud. 's Naghts regende het. De Wind was Suyd-West. Wy quaemen op 65. *Graeden.*

Op 66. Graden 14. Minuten. Den 23., sijnde Paeschdagh, was 't dien geheelen dagh over neveligh. De Wind Suyd-west. Wy bevonden ons op 66. *Graeden* en 14. *Minuten.*

Den 24., Paesch-maendagh, was 't Storm-aghtigh. De Wind Suyd-West. Deesen dagh konden wy de hooghte niet nemen, wijl 't, wegens den Regen, doncker We'er was.

Op 68. Graden 46. Min. Den 25. stormden 't dien geheelen dag. De Wind was Suyd-West: welcke op den Avond quam te leggen, en Oost liep; met Hagel, Sneeuw en Regen; nu 't een, en dan 't ander. De koude was lijdlijck. Wy waren op 68. *Graeden* en 46. *Minuten.*

Den

Den 26. was 't dien geheelen dagh over ſtormigh, met deſelve Wind. Wy ſeylden Noord-Ooſt, een weynigh meer Ooſtlijcker, op 71. *Graden* en 3. *Minuten.* Op 71. Graden 3. Min.

Den 27. hadden wy Storm, Hagel en Sneeuw. Daer by was 't ſeer koud. De Wind Noord-Ooſt. Wy quamen op 71. *Graden*; en te gelijck aen 't Ys; daer wy 't Schip van afwendeden. Op 71. Graden.

Jan Mayen Eyland lagh Suyd-Weſt ten Weſten van ons; na giſſingh ontrent thien Mijlen. Wy ſouden dit Eyland genoegh hebben konnen beoogen, doch de Lught was ſoo vol Nevel en Sneeuw, dat wy niet verr' van ons ſien konden. 's Middaghs verſwaerde ſigh de Storm. Derhalven naemen wy 't Maſt-Seyl in, en braghten 't voorſte groote Seyl (de Fock) op de voorſte Scheeps mnck, of Steven, drijvende met 't groote middelſte Seyl (anders genoemd 't Schover-ſeyl) Suyden ten Ooſten. Jan Mayen Eyland.

Den 28. was 't niet ſoo windigh. De Wind Noord-Ooſt. Wy quamen weer aen eenige Ys-Schollen. Ys-ſchollen,

Den 29. was 't dien geheelen dagh Neveligh. De Wind Ooſt-Noord-Ooſt. Wy quamen aen 't Ys, doch ſeylden'er weer van af. Gelijck in de *Figuer A* by de Walviſch-vanghſt te ſien is. En Ys.

Den 30., zijnde d'eerſte Sondagh nae Paeſſchen, wat 't Neveligh en Regenaghtigh, met Sneeuw. De Wind Noorden. 's Avonds ſeylden wy weer aen 't Ys; maer oock weer daer van af. De Zee was gantſch onruſtigh, en veroorſaeckte aen 't Schip een harde beweegingh. Onruſtige Zee.

Den 1. der Bloey-maend begon de Wind hard te waeyen. Daer op volghde een ſwaere Storm. 't Was daer benevens ſeer koud. Nu hadden wy Sneeuw; dan weer Sonnenſchijn. De Wind was Noord-Weſt. MAYUS.

Den 2. 's Voormiddaghs ſtormigh. Op den avond wierd de Wind ſtiller; doch 't was ſeer koud; met Sneeuw. De Wind Weſt-Noord-Weſt. Harde koude.

Den 3. met koude, Sneeuw, Hagel, en droeve Sonneſchijn. De Wind Weſt-Noord-Weſt. Hier gingh nu de Son niet meer onder. Men ſagh deſelve ſoo wel by naght als by dagh. Geduerige Dagh.

Den 4. Sneeuw, Hagel, en droeve Sonneſchijn; met lijdlijcke koude. De Wind Noord-Weſt. 't Was daeghlijcks onbe- Vermaecklijcke Rob-

ben-Dans. beſtandigh We'er. Seer veel Zee-honden ſaegen wy. Sy ſprongen uyt 't Water voor 't Schip heenen; 't welck een vermaecklijcke aenſchouwingh gaf. Met 't halve Ligchaem ſtaenſe boven Water, en houden gelijck als een Dans onder malkander, genoemd den Robben-Dans.

Verpreyen, was het is. Den 5. 'sVoormiddaghs was 't een lijdlijcke koude, met Sonne-ſchijn. Tegens den Middagh donckere Wolcken, met Sneeuw en ſtrenge koude. De Wind Noord-Noord-Weſt. Daeghlijcks ſaegen wy veele Scheepen, welcke om 't Ys ſeylden, of kruyſten, gelijck 't de Zeevaerende noemen. 'k Merckte, wanneer 't eene Schip dight voorby 't andere voer, datſe malkander verpreyden; dat is, die in 't eene waeren, riepen *Holla!* d'andere deeden deſgelijcks. Voorts was de Vraegh: *Hoe veel Viſſchen hebt ghy gevangen?* En d'antwoord: Drie, vier, of ſoo veel 't zijn moght. 't Koomd ſoo nauw met haer niet, ofſe een of meer tot 't getal doen. Dus vraegenſe en antwoordenſe d'een d'ander. Wanneer 't Windigh is, ſoo datſe, wegens 't geruyſch, malkanders toeroepen niet konnen verſtaen, ſoo ſlaenſe met den Hoedt ſoo dickmael op en neer, alſe Viſſchen gevangen hebben. Doch alſe nu haere Laedingh van VValviſſchen ten vollen hebben bekomen, ſoo laetenſe, ten teecken daer van, de groote Vaen (genoemd Vlagge) waeyen. Heeft yemand yets aen haer te ſeggen, ſoo vaert hy met de Boot aen 't Schip. Gelijck te ſien is in de *Figuer A. by de Letter A.*

Gewoonte der Walviſchvangers.

Strenge koude. Den 6. 'smorgens was de Wind Noord-Weſt: Doch ſtraks daer na liep deſelve Weſt-Noord-Weſt; met Storm, Hagel, Sneeuw, en ſtrenge koude. De Baeren trocken gantſch ongelijck, gelijck gemeenlijck pleegh te geſchieden wanneer de Wind omloopt. D'eene Golf treckt deeſe, d'andere een andere wegh. Dickmael ſlaenſe over de Scheepen, eerſe een eenpaerige loop houden.

Spitsbergen in 't geſight gekregen. Den 7. een ſaghte koude; bewolckte lught, Sneeuw en Regenaghtigh. Op den avond ſeylden wy weer aen 't Ys. De Wind was ons gantſch tegens. Oock bevonden wy 't Ys te kleyn. Voeren derhalven weer daer van af. 'sNaemiddagh kregen wy *Spitsbergen* in 't geſight; 't Suyd-eynd van 't Noord-voorland. Wy wiſten niet beeter, of 't was de *behoudene Haven.* Wy ſaegen 't Land als een duyſtere Wolck, ſijnde vol

witte

witte ſtreecken. Daer op wendeden wy 't weer na 't Weſten; 't geen te verſtaen is, nae welcke ſtreeck des Streeckwijſers (*Compas* genoemd) een yeder Land legt. 't Welck oock moet aengemerckt werden ontrent 't Ys, en de Havens. Aenmerckingh.

Den 8. was 't Neveligh, met Sneeuw en lijdlijcke koude. 's Avonds was de lught klaer. Wy ſagen veele Schepen rondom ons. De Wind was Suyd-Suyd-Weſt.

Den 9. Deſgelijcks Neveligh, met Sneeuw en lijdlijcke koude. De Wind Weſt-Suyd-Weſt. 'sNaemiddaghs liep een Vin-Viſch voorby ons Schip heenen; welcke wy in 't begin voor een Walviſch aenſaegen, eer wy de hooge Vlimmen, of Vinnen, bynae op de Staert, gewaer wierden. Ter dier oorſaeck lieten wy de *Chaloupen* uyt 't Schip neer. Doch dien arbeyd was te vergeefs, wijl wy deeſe vanghſt niet begeerden. Vin-Viſch aengeſien voor een Walviſch.

Den 10. 'sVoormiddaghs was 't een ſaghte koude. Op de Middagh begon de Wind ſterck te waeyen. 's Avonds kregen wy een Storm; welcke dien gantſchen Naght aenhield; met ſtrenge koude. De Wind was Weſt-Noord-Weſt. Storm, en

Den 11. Stormden 't dien geheelen dagh langh; met ſtrenge koude. De Wind als boven. Van den ſeven-en-twintighſten der Gras-maend af tot op heden hadden wy geen hooghte der Son genomen. Wy bevonden ons nu op 70. *Graden* en 3. *Minuten*. Seylden Noordwaerts, nae 't Ys toe. 't Schijnd ſeldſaem, dat wy dus nae, en dan weer van 't Ys vaeren: Doch d'oorſaeck hier van ſal naederhand aengeweeſen worden. Strenge koude.

Den 12. Stormigh We'er, met ſtrenge koude. De Wind Noorden. Soo koud was 't, dat wy ons in 't Schip nauwlijcks wiſten te bergen. Want in deeſe May-maend hebben wy de ſelfſte koude moeten uytſtaen. De grootſte koude leedenſe in de May-maend.

Den 13. deſgelijcks ſtormigh. De koude en wind gelijck de voorige dagh.

Den 14. was de Wind Noord-Ooſt. Schoon We'er, en Sonneſchijn. Wy waeren op 75. *Graeden* en 22. *Minuten*. Om ons heenen telden wy twintigh Scheepen. De Zee was gantſch effen. Nauwlijcks konden wy wind bemercken: Doch 't was ſeer koud. Ter deeſer plaets leght de Zee, nae een Zee-ſtorm, ſich ſtracks neer; voornaementlijck als de Wind van 't Ys koomd te waeyen. Die uyt de Zee koomd, maeckt altijd groo- MAYUS. Komen op 75. Graden 22. Minuten.

ter Golven. Ontrent de Middernaght quaemen wy weer aen 't Ys. Wy vonden niet geraedſaem, daer in te ſeylen, vermits 't kleyn Ys was. Keerden derhalven ons daer van af.

Op 75. Graden, 33. Minuten.

Den 15. was de Wind Noord-Ooſt. Wy voeren in 't Ys; en met ons noch veerthien andere Scheepen. Doch geſamentlijck ſeylden wy weer daer uyt, vermits 't noch kleyn Ys was. Wy bevonden ons op 75. *Graden* en 33. *Minuten*. Dien dagh ſaegen wy een Walviſch niet verr' van ons Schip. Setteden derhalven vier *Chaloupen* uyt. Maer deeſe onſe moeyte was oock te vergeefs. Want de Viſch liep onder Water, waer heenen wy hem niet volgen konden. Oock hebben wy hem niet weer vernoomen.

Sonneſchijn dagh en naght.

Den 16. 'sMorgens ſchoone Sonneſchijn: Doch koud met een Noorden Wind. Daer benevens Windigh. Dien Naght hadden wy oock Sonneſchijn. Wy ſeylden al aen 't Ys heenen, met noch twee andere *Hamburger*-Scheepen. Koud: Met Sonneſchijn de geheele Naght over.

Felle koude.

Den 17. ſtrenge koude, met Sonneſchijn. Ontrent de middagh quam een Storm. 's Naemiddaghs Sneeuw. De Wind Noord-Noord-Ooſt. Hier werden weynigh Vogelen geſien.

Op 75. Graden 33. Minuten.

Den 18. was 't ſtil we'er, met felle koude. Tegens den middagh waeyde de Wind uyt 't Noord-Noord-Ooſten. Wy quamen op 75. *Graden* en 35. *Minuten*. 'sNaemiddaghs ſeylden wy, met noch twee *Hamburger*-Scheepen, weer nae 't Ys toe.

Zee-honden, of Robben.

Den 19. was 't een droeve (of Nevelige) Sonneſchijn. De De Wind Noorden, met ſtilte, ſoo datmen nauwlijcks eenige wind kon gewaer werden. Wy roeyden met een *Chaloup* van 't Schip nae 't Ys toe; en ſloegen daer twee Zee-honden dood; anders van de Zeevaerende Robben geheeten. Op d'Ys-ſchollen laegen ſoo een groote meenighte deeſer Zee-honden, datmen deſelve niet kon tellen.

Strenge koude.

Den 20. was 't een ſeer felle koude; ſoo dat oock ſelfs de Zee met Ys wierd overtrocken. Doch 't was ſoo gantſch ſtil, datmen nauwlijcks de Wind (welcke uyt 't Noorden quam) kon bemercken. By ons waeren negen Scheepen, welcke om 't Ys heenen ſeylden. 't Welck wy hoe langer hoe grooter vonden; zijnde van malkander gedreven.

Seylen in 't

Den 21. ('t welck was de vierde Sondagh nae Paeſſchen)

ſeylden

ſeylden wy 'svoormiddaghs in 't Ys, in geſelſchap van noch een *Hamburger* Schip, genoemd *de Lepelaer*, en aght *Hollanders*. Wy maeckten ons Schip met Ys-haecken vaſt aen een groot Ys-veld; doe nu de Son Suyd-Suyd-Weſt was: Ontrent ons heenen telden wy dertigh Scheepen in 't Ys, welcke laegen gelijck als in een Haven. [*Sie de Figuer A.*, *by de Letter b.*] Dus vaerdmen in 't Ys, en men waeghd de Scheepen in 't ſelve op een *ſoo 't valt*; of op goed geluck: Even als of men 't waeghden met een Glas; 't welck, of 't ſchoon op d'aerde koomd te vallen, evenwel ſomtijds noch ongebroocken blijft. [*Sie de Figuer B.*, *by de Letter a.*]. Ys, 't welck de Scheepen in ſeer groot gevaer ſteld.

Den 22. was de Wind Suyden. Wy laegen noch aen even deſelve Ys-ſchol vaſt.

Den 23. bevonden wy ons op 77. *Graden* en 24. *Minuten*, in 't Ys; met heldere Sonneſchijn. Wy laegen noch vaſt aen een groot Ys-veld, (Ys-ſchol). Op 77. Graden 24. Minuten.

Den 24. hadden wy Storm, Regen en Sneeuw; doch een ſaghte koude. De Wind was Suyden. Ter deeſer plaets vernamen wy gantſch geen Baeren uyt de Zee, maer een taemlijcke ſtilte. Storm-wind.

Den 25. was 't windigh; kouder als de voorige dagh; Neveligh, met Sneeuw. Somtijds wat Sonneſchijn. De Wind Noord-Weſt.

Den 26. viel'er 'smorgens Sneeuw: 's Voormiddaghs was 't een droeve Sonneſchijn. De Wind begon harder te waeyen. Wy maeckten 't Schip los van d'Ys-ſchol, want wy dreven Suydelijck nae de Zee toe. Ter dier oorſaeck ſeylden wy dieper in 't Ys; wijl men voor beſt houd, wat verr' in 't ſelve te zijn. Varen noch dieper in 't Ys: 't welck voor beſt werd gehouden.

Den 27. was 't ſtil we'er: Doch daer by Sneeuwden 't, met een Suyden Wind.

Den 28. 'svoormiddaghs hadden wy een heldere Lught. 's Middaghs was 't windigh, en nevelaghtigh. Op de naemiddagh viel'er Sneeuw.

Den 29. ſtrenge koude. De lught bewolckt, met een Suyden Wind. 's Naghts was 't klaer We'er, met Sonneſchijn. In even deſelve Naght bevonden wy ons van 't Ys beſet, en 't Schip wierd ſeer hard geparſt. Doch haeſt daer nae dreef 't Ys 't Schip van 't Ys beſet, en hard geparſt.

weer van malkander, ſoo dat de Zee eenighſins daer van vry was; en wy meer Waeter als Ys ſaegen. *Sie de Figuer B. by de letter a.*

Den 30. 's morgens was 't ſchoon We'er. Ontrent de middagh hadden wy Sneeuw. De Wind was Suyd-Ooſt, met ſtilte. Wy roeyden met de *Chaloupen* voor 't groote Schip ('t welck van de Zeevaerende *Boechſeeren* werd genoemd) dieper in 't Ys.

Een Walviſch gevangen, die een Harpoen in 't Lijf had ſteecken, en 70. Vaten, met desſelven Speck geveld.

's Morgens hoorden wy een Walviſch blaeſen, ter tijd de Son in 't Ooſten was; en braghten een Walviſch-wijfken aen 't Schip, doe de Son Ooſt-Suyd-Ooſt ſtond. Noch dien ſelven dagh ſneeden wy 't Speck daer van, en vervulden daer meê tſeventigh *Quartelen*. Ontrent deeſe Viſch wierden wy veele Vogelen gewaer, onder welcke de meeſte Mallemuggen waren; ſijnde ſoo begeerigh nae dit Aes, datſe ſich daer over met ſtocken lieten dood ſlaen. Deeſe Viſch wierd ten meerendeel van de Vogelen verraeden. Want daer ſich deſelve bevond, ſaghmen over al veele deeſer Vogelen op de Zee. De gedaghte Walviſch was gewond, en de Harpoen ſtak noch in 't Vleeſch: Daer-en-boven was hy ſeer vermoeyd door 't hard ſwemmen. Hy (of liever ſy, want 't was, gelijck alreeds geſeghd is, een Wijfken) blies oock gantſch hol; en was al aen 't vervuylen geraeckt; ſoo dat hy, noch levendigh, ſtonck; en de Vogelen hare ſpijs van hem namen. Onſe Oogen wierden ontſtoocken en vyerigh, door de van hem afkomende roock en reuck. *D'afbeeldingh kan geſien werden in de Figuer A. by de letter a.*

Een Schip door 't Ys verlooren.

's Naghts verloor *Cornelis Seeman* ſijn Schip in den drangh en aenparſſingh van 't Ys. Ter deeſer plaets ſaegen wy ſeer groote Ys-velden (of Ys-ſchollen). De Zeevarers noemden 't Weſtys, wijl 't na 't Weſten leght. *Sie de Figuer B., by de letter b.*

JUNIUS.

Den 1. der Somermaend was 't een ſchoone Sonneſchijn. 's Naghts maeckten wy 't Schip met Ys-haecken vaſt aen een groot Ys-veld. Wy konden de Schol niet over ſien. Daer op volghde een Storm. De Wind was Noord-Weſt.

Bleecke Maen.

Den 2. 's voormiddaghs hadden wy een felle koude. 's Naghts ſaegen wy de Maen gantſch bleeck; even gelijck deſelve by ons over dagh werd geſien. Daer op volghde Nevel en Sneeuw. De Wind was Noord-Noord-Ooſt.

Den

Den 3. was 't ſeer koud: Daer-en-boven Stormigh, met Sneeuw. Op de namiddagh wierd de koude lijdlijck, met kleyne of fijne Sneeuw. De Wind Noord-Ooſt. 't Onderſcheyd tuſſchen de groote en de kleyne Sneeuw, van welcke ick hier gewagh heb gemaeckt, ſal de Leeſer naerder voorgeſteld werden in 't vierde Hooſd-ſtuck des tweeden Boecks, daer ick handel van de Lught. *Sie hier by oock de Figuer E.* Dien naght quam een *Chaloup* (des verongeluckten Schips) van *Cornelus Seeman* met aght Mannen aen ons Boord. Onderſcheyd tuſſchen de Sneeuw.

Den 4. ſomtijds Sneeuw, ſomtijds Regen, dan weer Sonneſchijn, met lijdelijcke koude. De Wind Noorden. Wy wierden een Walviſch gewaer; en wendeden al onſe vlijt aen om hem te krijgen; doch onſe moeyte wierd niet beloond, vermits hy ons ontquam. Vergeefſche Jaght op een Walviſch.

Den 5. woey dien geheelen dagh over een Storm, met Sonneſchijn. s' Naghts ſtilde de Wind. Daer op volghde, gedueren de deſelve naght, een taemlijck warme Sonneſchijn: De Wind was Noorden. Wy waren op de Jaght, aghter een Walviſch; doch konden hem oock niet bekomen. *Sie de Figuer A., by de letter c.*

Den 6. was 't Neveligh we'er. 's Voormiddaghs een droeve Sonneſchijn; met lijdlijcke koude. De Wind Noorden. 's Morgens begaeven wy ons weer tot de Jaght. Wy waren een Walviſch ſoo nae by gekomen, dat de Harpoenier ſijn Harpoen wou uytwerpen. Geerne hadden wy dien Viſch vermeeſterd, doch hy begaf ſigh nae beneeden, houdende 't Hoofd boven water; en ſonck alſoo onderwaerts als een Steen. *D'Afteeckening hier van is te ſien in de Figuer A. by de Letter d.* Wy ſaegen hem niet meer. 't Schijnd, dat deeſe groote Ys-Schol in 't midden vol gaten moeſt zijn, ſoo dat de Walviſſchen lught konden ſcheppen. Aen dit Ys-veldt laegen noch meer Scheepen. D'eene joegh d'andere de Viſſchen toe. Hier door wierdenſe gantſch ſchouw gemaeckt. Deeſer wijs bekoomd oock d'eene ſoo veel Viſch als d'andere; dat is, gantſch geen. De volgende dagh waeren wy tot driemaelen toe op de Jaght, doch vingen niets met allen. Schielijck neerſinkende Walviſchen. Viſſchers doen malkander ſchaede.

Den 7. was 't ſchoon We'er, met Sonneſchijn. Taemlijck warm dien geheelen dagh. 's Avonds windiger. Wy maeckten

ten 't Schip van d'Ys-ſchol los, en ſeylen nae de Zee toe.

Robben, of Zeehonden.

Den 8. was 't Neveligh. Daer op volghde Sneeuw, dien gantſchen dagh duerende. Wy ſagen ſeer veel Zee-honden, of Robben, aen de Zee-zijde op 't Ys. Setteden derhalven een *Chaloup* van 't Schip uyt, en ſloegen vijfthien derſelver dood.

Seylen weer uyt 't Ys.

Den 9. hadden wy dien geheelen dagh een bewolckte lught. De Wind was Noord-Ooſt. Wy ſeylden weer uyt 't Ys, wijl wy in 't ſelve niets te viſſchen vonden; en voeren voor 't Ys om d'Ooſt, dat is, nae *Spitsbergen. Sie de Figuer A., by de Letter e.*

Den 10. was 't Windigh, met Sneeuw. 'sNaemiddaghs hadden wy Sonneſchijn. De Wind Noorden.

Pinxterdagh.

Den 11. (zijnde Pinxterdagh) hadden wy 'svoormiddaghs Sonneſchijn, met Wolcken, welcke ſchightigh voortgingen. Ontrent de Middagh wierd het windigh. 's Avonds kreegen wy een Storm. De Wind Noorden.

Geduerige dagh.

Den 12. was 't koud; en daer by dien geheelen dagh Stormigh. 'sNaghts hadden wy Sonneſchijn. Die geen nauwe aght op de Tijd geeft, kan niet onderſcheyden, of 't dagh, dan of 't naght is.

De tweede Walviſch van haer bekoomen.

Den 13. was 't 'snaemiddaghs windigh, met Nevel. Wy bevonden ons op 77. *Graden.* Seylden nevens 't Ys heenen, wat ooſtlijck, nae *Spitsbergen. Sie d'afteeckeningh in de Figuer A., by de Letter e.* In deſe naght ſaegen wy meer als twintigh Walviſchen. Deeſe ſwommen aghter malkander heenen nae 't Ys. Van deſelve bequaemen wy'er een; zijnde onſe tweede gevangene Viſch. 't Was een Manneken. Doemen hem met Lancen doodede, blies hy ſoo ſterck bloed uyt, dat, waer hy heenen ſwom, de Zee daer van rood geverwd wierd. Deſe Walviſch braghten wy aen 't Schip, doe de Son in 't Noorden ſtond. Want dus reeckendmen hier, wijl de Son der Zeevaerenden Uyrwerck in *Spitsbergen* is. Anders ſoumen hier in 't wild leven, en in de gewoone ſeven daegen der weeck ſigh verdwaelen.

De Son is hier 't Uyrwerck der Zeevaerende; waer nae ſy ſich moeten righten.

Den 14. was 't koud en windigh. De Naght Neveligh. De Wind Weſt. Op deſe dagh quamen wy by *Hans Lichtenbergh.*

Den 15. was 't een Nevelige Lught, daer-en-boven windigh. De Wind Weſt, als vooren.

Den

Den 16. even ſoodaenigh een We'er; doch noch vry windiger.

Den 17. was de Wind Suyden: Dien geheelen dagh hadden wy Wind en Regen.

Den 18., zijnde Sondagh, was 't Neveligh; en daer by ſeer koud. Dien voormiddagh quaemen wy by *Spitsbergen*. Eerſt by 't Voorland: Daer nae by de ſeven Ysbergen. Voorts ſeylden wy de *Hamburger*, *Magdalenen*, *Engelſche* en *Deenſche* Haven (of *Bay*) voorby; vaerende in de Suyd-Bay. Ons volghden ſeven Scheepen; teweten, drie *Hamburgers* en vier *Hollanders*. *Sie de Figuer C., by de Letteren a.* Want hier gaet het even gelijck wanneermen in 't Ys wil vaeren. Als'er verſcheydene Scheepen nevens malkander ſeylen, ſoo wil d'eene voor d'andere d'eerſte niet zijn. D'oorſaeck is, wijlſe niet weeten, hoe 't inwendigh in de Haven, ten opſight van 't Ys, geſteld moght zijn. Op onſe heenen-reys van 't Ys tot aen *Spitsbergën* hebben wy gantſch geen Ys vernoomen. Alles was van de Wind wegh gedreven. 'sNaghts ſneeden wy 't Speck van de tweede bekoomene Walviſch in Vaten, en vervulden daer meê vijf-en-tſeſtigh *Quarteelen*.

Koomen by Spitsbergen.

Aenmerckingh.

Den 19. hadden wy Regen, dien geheelen dagh over. 'sNamiddaghs, deſgelijcks de gantſch naght, ſcheen de Son taemlijck warm, met ſtilte. Op even deeſen dagh brack ons een dick Ancker-touw; waer op wy 't ander' Ancker lieten vallen.

Storm.

Dien Nagt ſeylden wy met drie *Chaloupen* in d'*Engelſche* Haven, of *Bay*; en vernaemen een Walviſch. Drie Harpoenen wierpen wy op hem uyt. Daer nae Lenſden wy hem (met Lançen, of Piecken, nae datmen de Harpoenen uytgeworpen heeft, op en in de Walviſch te ſteecken, werd Lenſen genoemd); doch hy liep onder kleyn Ys, 't welck dight aen den anderen lagh, ſoo dat wy hem niet konden volgen. Daeren-boven hield hy ſigh langh onder water, eer hy weer opquam; liep dan een weynigh voort; doock op nieuws onder; en dreef dit ſpel ſoo dickmael, dat wy meer als een half uyr tijds moeſten waghten eer hy nae boven ſchoot; tot dat hy eyndlijck onder 't Ys liep. De Harpoenen ſcheurden uyt; en wy kreegen deeſe Walviſch niet meer in 't geſight.

Walviſch te vergeefs met Harpoenen getroffen.

Op 't Ys laegen twee groote Walroſſen (Walruſſen), welc-

Walruſſen

gedood, doch seer beswaerlijck.

welcke door een doorgaetede Ys-schol daer op waeren geraeckt. Sy sliepen; en wy sneeden haer den wegh af; te gelijck 't gat in de gedaghts Ys-schol bedeckende. Daer nae hebben wy haer met Lançen (of Piecken) opgeweckt. Sy verweerden sigh dapper tegens ons, en waeren seer beswaerlijck te dooden. Wy saegen hier oock seer veel Wit-Visschen.

Den 20. was 't taemlijck-warme Sonneschijn. Dien geheelen dagh met Kalmte.

Den 21. 'smorgens wonden wy 't Ancker op, en seylden uyt de *Suyd-Haven* (of *Bay*) om d'Oost. 't Was dien geheelen dagh en de volgende naght windigh en Neveligh. De Wind liep Noord-Oost.

De derde Walvisch bekoomen; en op hoedaenigh een wijs.

Den 22. hadden wy schoon We'er. Daer benevens was 't taemlijck warm. Wy bevonden ons by 't Rehenveld. Hier lagh 't Ys aen 't Land vast. Wy saegen oock ses Walvisschen; en bequaemen van deselve een Manneken, sijnde onse derde Visch. Hy wierd gevangen 'snaemiddaghs, by Westlijcke Sonneschijn. Deese Walvisch wierd van eenen Man gedoodet, die 't Harpoen op hem wierp. Dit geschiedede terwijl d'andere *Chaloupen* d'overige Walvisschen aghter nae jaeghden. De gedaghte Visch schoot nae 't Ys, 't welck tegens malkander aendrongh; soo dat d'andere *Chaloupen* niet konden aenkomen. Hy tierde en woedede geduerigh by dese Ys-schollen. Eer hy noch stierf, sloeg hy seer vreeslijck met de staert; soo dat de Zee geweldigh stoof. 't Ys dreef een weynigh van malkander af, soo datse de Riemen konden gebruycken, om met de *Chaloupen* voort te roeyen. Doe maecktense d'eene agter d'ander vast, en boeghseerden met de Walvisschen aen 't groote Schip. Terstond sneden wy hem in de Vaten, en vulden'er vijf-en-veertigh meê. Dien Naght hadden wy klaere Sonneschijn.

Vullen met des selven Speck 45. Vaten.

Den 23. was 't windigh; met Nevel, en koude. 's Avonds klaere lught. 's Naghts al weer Nevel, en windigh.

Den 24. lijdlijcke koude dien geheelen dagh door. Wy seylden weer in de *Zuyd-Haven*, of *Bay*, alwaar derthien Scheepen op Ancker laegen. *Sie d'Afbeeldingh deeser Bay in de Figuer C.*

Den 25. hadden wy dien gantschen dagh ende naght Sonneschijn. De Wind was Suyd-Oost.

Den

Den 26. wederom Sonneschijn de geheele dagh over. Wy wonden 't Ancker op, en seylden uyt de *Suyd-Bay*.

Den 27. 's voormiddaghs was 't Neveligh. 's Naemiddaghs kregen wy Storm, welcke de geheele naght aenhield. Aenhoudende Storm.

Den 28. vervolghde de Storm dien gantschen dagh. Wy dreven met een uytgespannen Schoverseyl en Besaen. De Fock braghten wy op de Steven, en voeren soo by 't Land heenen. *Sie Figuer D. by de Letter a.*

Den 29. hadden wy schoon we'er, met Sonneschijn en stilte. Dien geheelen dagh hebben wy Walvisschen nagejaeghd. Op eene der selve wierpen wy 't Harpoen uyt, 't welcke weer uytscheurde; soo dat wy dien Visch niet bequaemen. Vergeefsche Walvisschen-Jaght.

Den 30. was 't Nevelaghtigh en windigh dien geheelen dagh. Wy seylden voor de *wijde-Haven*, of *Bay*. Wy vonden hier veel Walvisschen-speck in Zee drijven (en bequamen 'er van) drie Vaten vol. Oock dreef een *S. Nicolaes* beeld daer heenen; 't welck aghter op 't geblevene Schip had gestaen. Hier ontrent lagh gintsch en herwaerts noch veel Ys.

Den 1. der Hoymaend 's middaghs wierden wy twee Walvisschen dight by ons Schip gewaer. Men sagh, datse sig met malkander wilden vermengen. Stracks setteden wy de *Chaloupen* uyt, 't Wijfken wierd van 't Harpoen getroffen. D'andere Walvisch sulcks vernemende, maeckte sigh terstond wegh. De geraeckte liep geduerigh soo hoog in 't Water, datmen deselve kon sien. Sloegh oock met de Staert en Vinnen soodanigh van sigh, dat wy niet genoegh naderen derfden, om te konnen Lensen. Eenen der Harpoeniers verstoutede sigh, en waeghden 't, by deese Walvisch te koomen: Doch wierd van desselven Staert sulcker wijs op den rugg' begroet, dat hy bynae den adem had verlooren. De geene, welcke in d'andere *Chaloup* waeren, wilden de schimp van vertsaeghdheyd niet hebben. Snelden sigh derhalven nae den Walvisch: die met sijnen Staert de Sloep deed ombuytelen; soo dat de Harpoenier gedwongen was de Duycker te speelen, en 't Hoofd onder 't Water te verbergen. D'andere, hem volgen moetende, deeden 't hem nae. Wel haest viel haer de tijd in de Zee te langh, want 't was koud: Derhalven quaemense al bevende weer aen ons Schip. JULIUS. Bekoomen de vierde Visch; doch met seer groot gevaer.

Aenmerckingh.

[*Onse Schrijver maeckt hier geen gewagh, offe deese getroffene Walvisch bequaemen of niet. Doch vermits hy hier boven op den* 22. Juny *heeft gesteld de vanghst van de* derde *Visch, en stracks hier nae op den* 2. July *die van den* vijfden, *sonder tusschen beyden van een* vierde *te spreecken, anders als van deese, soo sullense deselve buyten twijffel noch bekoomen hebben*].

Jaegen een andere Walvisch nae, doch de Hollanders nemen haer 't brood van voor de mond weg.

Dien selven morgen liet sigh voor de *wijde Haven*, dight by ons Schip, een Walvisch sien. Terstond setteden wy vier *Chaloupen* uyt. Ontrent een halve Mijl weghs van ons laegen twee *Hollandsche* Scheepen. Van deselve quam een *Chaloup* aenroeyen. Wy wendeden wel alle vlijt aen, om deese Visch te bekoomen; doch deselve quam op reght voor de *Chaloup* der *Hollanders*; welcke oock 't Harpoen daer op uytwierpen. Dit was reght ons 't brood van voor de mond weghgeruckt. 't Speet ons wel vry wat; doch de *Hollanders* naemen dien Buyt wegh, en braghten de Walvisch dood aen haer Schip.

De vijfde Visch bekoomen.

Den 2., geduerende de geheele dag en nagt, was 't een droeve Sonneschijn;doch daer by taemlijck warm.Ontrent middernaght begaven wy ons weer op de Jaght, en vingen de vijfde Visch, sijnde een Manneken. Wy sneeden'er 't Speck af, en wierpen 't selve in 't Flens-gat (dit is de plaets in 't Schip voor de middelste Mast, daermen de Vaten in doet, onder de groote Poort, of 't Luyck, gelijck 't genoemd word). Vermits 't Volck veel op de Walvisschen-jaght moet zijn, soo snijdmen sleghts groote stucken van de bekoomene Visch, welckemen, om geen tijd te versuymen, in 't gedaghte Flens-gat werpt, om haest gedaen te hebben. 't Kan 't Speck seer weynigh schaeden, dat het eenige daegen langh dus blijft leggen. Ja eenige houden 't selfs voor goed. Evenwel ben ick van een ander gevoelen; wijl de vettigheyd, wanneer 't langh op malkander leght gedruckt, daer uyt druypt.

Hoemen handeld met 't afsnijden des Specks.

Den 3. hadden wy een droeve Sonneschijn dien gantschen dagh en naght: Doch 't was niet koud.

De sesde Visch gekreegen.

Den 4. een geduerige Sonneschijn, soo wel in de naght als over dagh. Wy maeckten onophoudlijck Jaght op de Walvisschen. 's Naghts bequaemen wy onse sesde Visch, sijnde een Manneken, van vijf-en-veertigh Quartelen Speck. Op de voorgaende derde, en deese vierde der Hoymaend saegen

wy

wy meer Viſſchen, als wy op onſe gantſche Reys gewaer ſijn geworden.

Den 5. 'svoormiddaghs was 't een ſchoone Sonneſchijn; en daer by oock taemlijk warm. Op de namiddagh kregen wy Nevel. 's Avonds wederom Sonneſchijn; welke dien geheelen nagt duerde. Wy maeckten deſen gantſchen dagh Jagt; en ſchooten 'smorgens een Walviſch voor de *Waygats*. Deſe Viſch liep rondom onder 't Water. De Lijn, of 't Touw, daer 't Harpoen aen vaſt was, geraeckte aen een Klip, en quam alſoo te verwarren. 't Harpoen ſcheurde uyt; en alſoo ontliep ons deſe Walviſch, die 't Water ſoo geweldigh blies, datmen 't gerught daer van verder als een Mijl weghs hoorde. Een Walviſch te vergeefs geſchooten.

Dien ſelven dag op de middag, by Suydlijke Sonneſchijn, bequamen wy onſe ſevende Viſch, ſijnde een Wijfken, van vijfen-veertig *Quarteelen* Speck; 't welk wy ook afſneeden, en in 't Flens-gat wierpen. Hier na ſeylden wy van de *Waygats* af, een weynig om de Weſt, voor de *Moſſel-bay*; daer wy 't Ancker lieten vallen. Ons werk was nu, de groote in 't Flens-gat geworpene ſtucken Speck in kleyne ſtucken te ſnijden, en de *Quarteelen* daer meê te vullen. Ondertuſſchen liep de Wind Weſt-Noord-Weſt. 't Een' Ancker wierd van 't Schip voortgeruckt; derhalven lieten wy 't tweede vallen. 't Eerſte traghteden wy weer op te winden, doch 't Touw brack in ſtucken, wijl 't gedaghte Ancker onder een Klip vaſt ſat. De ſevende Viſch bekoomen.

Den 6. was 't We'er als vooren. 'sNaghts hadden wy warme Sonneſchijn. Dight by ons lag een *Hollander*. 't Scheeps-volck ſneed 't Speck van een gekregene Walviſch; doch deſelve borſt, gevende een geweldige ſlagh, als of een ſtuck grof Geſchut had los-gegaen. De daer aen arbeydende perſoonen wierden ſeer leelijck toegeſteld, 't welck belagchelijck t'aenſchouwen was. Barſtingh eens Walviſchs.

[*Seecker daer toe geſteld Perſoon, genoemd de* Speckſnijder, *begeeft ſigh gemeenlijck eerſt op de doode Viſch; aengedaen met byſondere daer toe dienſtige Kleederen. In ſijne hand heeft hy een groot Mes, daer hy den Buyck meê opend; welcke dan voorts met een geweldige ſlagh opbarſt, van ſigh uytſpattende 't geen'er in is; ſoo dat hy ſigh afſchouwlijck bevuyld bevind. Waer by dan noch koomd, dat deeſe vuyligheyd een ſeer leelijcke ſtanck van ſigh geeft*]. Toedoeningh.

Den 7. was 't, dien geheelen dagh over, vry windigh We'er.

Storm.

Den 8. hadden wy een Storm. De Wind liep Noord-West. Sneeuw en Regen gingh'er by. Ons een' Ancker moesten wy laeten sitten; en danckten God, dat wy van 't Land afquaemen, wijl 't Ys seer hard quam aendrijven. 's Naghts gingh de Wind leggen. 't Was kouder als te vooren; met Sonneschijn.

D'aghtste Visch gevangen.

Den 9. windigh dien geheelen dagh. 's Avonds by Noord-Weste Sonneschijn vingen wy voor de *Waygats* een Walvisch. 't Was een Manneken; onder aen de Kop geel. Hier meê hadden wy den aghtsten Visch; en daer van vier-en-vijftigh *Quarteelen* Speck. De Son lightede ons deese naght.

Den 10. dien gantschen dagh een warme Sonneschijn. 's Naghts desgelijcks, doch met een bewolckte Lught. Nae middernaght ontstond Nevel. Men kon nauwlijcks bemercken waer de Wind van daen quam.

Storm.

Den 11. hadden wy Storm, Sneeuw en Regen. De Wind was Suyden. 's Naghts scheen de Son.

Bekoomen drie Beeren.

Den 12. een droeve Sonneschijn dien geheelen dagh. 's Avonds seylden wy met onse *Chaloupen* in 't Ys voor de *Waygats*; en vingen drie witte Beeren; d'oude en twee jonge. Sy swommen in 't Water gelijck Visschen.

Meenighte van Walrussen, en daer onder een seer groote.

Op 't Ys laegen veel Walrussen. Hoe wy dieper in 't selve quaemen, hoe meer en meer sy sigh versaemelden. Wy roeyden nae haer toe, en kreegen'er thien van dood. D'andere quaemen rondom de *Chaloup*, en sloegen gaten door de Plancken, soo dat'er Water in liep. Vermitsse hoe langer hoe meerder wierden, moesten wy haere meenighte wijcken. Sy vervolghden ons geduerigh; 't welck wy bemerckten soo langh als wy haer sien konden. Daer nae quaemen wy noch by een groote Walrus, die slaepende in 't Water lagh. Soo haest hy de Harpoen in sijne Huyd gewaer wierd, ontwaeckte hy met groote schrick. Hy liep snellijck wegh, de *Chaloup* met sigh treckende, gelijck een Walvisch; doch stracks daer nae keerde hy weer te rugg' voor de Steven; daer hem een eeuwige Slaep wierd bereyd.

De Walvisschen verminderen.

Wy maeckten oock Jaght op een Walvisch, doch kreegen hem niet. Van nu af aen wierden weynigh Walvisschen meer gesien; en diemen noch in 't gesight kreegh, vonden wy t'eenemael

nemael wild, ſoo datmen deſelve niet kon bekoomen. De meeſte waren alreeds van daer wegh-geweecken.

De naght deſes daghs was, ter oorſaeck van de Nevel, ſoo ganſch duyſter, dat wy nauwlijcks eens Schips lenghte van ons af konden ſien. Wy hadden wel Walruſſen genoeg konnen bekoomen, doch vreeſden, dat de *Chaloup* 't Schip ſou mogen verlieſen. Gelijck dan al ſomtijds in ſulck een Nevel gebeurd, dat d'uytgevaerne haer Schip niet hebben konnen weervinden; en derhalven ſigh in dat van een ander moeſten begeven. In ſoodaenigh een ongelegentheyd, wanneermen door Miſtigh we'er de Scheepen niet kan ſien, is men gewoon, een ſtuck grof Geſchut te loſſen; of op Trompetten of Schalmayen te blaeſen, of eenigh ander diergelijck Teecken te geven, op welckers gehoor de verdwaelde weer nae haer Schip moghten keeren. Duyſtere Miſt: En wat in ſulck een gelegenheyd werd gedaen.

Den 13. was 't een droeve Sonneſchijn. Op den avond liep de Wind Ooſt-Noord-Ooſt. 't Ys quam ſeer hard aendrijven. Wy ſeylden van 't Suyd-Ooſter-Land om de Weſt; en ter nauwer nood konden wy aen de Noordzijde van de *Beeren-haven* (of *Bay*) doorgeraecken. Wy voeren al verder tot aen 't *Rehenveld*, daer 't Ys alreeds 't Land had beſet; ſoo dat wy beſwaerlijck daer door konden koomen. Noch gingen wy voort, tot aen den *Vogelſangh. Sie d'afteeckeningh in de Figuer B., by de Letter b.* Hier nae wendeden wy 't tegens 't Ooſten, met een Noord-Ooſten Wind; t'ſaemen twaelf Scheepen ſterck; om te ſien, of wy noch eenige Walviſſchen gewaer moghten werden. Onder deſelve waeren *Jeuriaen Mangelſz.*, *Cornelis Mangelſz.*, en *Michiel Appel.* Deeſen ſeylden op vier Vademen diepte, en quam by een gebleven Schip, anders een Wrack genoemd. Beeren-bay. Rehenveld. Vogelſangh. Gebleven Schip.

Den 14. 's morgens ſeylden wy noch al in 't Ys. De Wind was Ooſt-Noord-Ooſt. Dien gantſchen dagh hadden wy Miſt. De Son ſcheen ſeer droef; met een Regenboogh van tweederley verwen, wit en bleeck-geel. Koude door den geheelen dagh. Wy ſaegen nu oock de Son veel laeger. De Son werd nu veel laeger geſien.

Den 15. was 't windigh, koud en Neveligh den gantſchen dagh over. De Wind liep Noord-Weſt. 't Ys quam ſeer hard aendrijven: En vermits 't allerweegen vol kleyne Ys- Scheepen van 't Ys beſet.

ſchollen lagh, ſoo konden wy nauwlijcks voort ſeylen. Ter deſer tijd wierden veele Scheepen in de *Beeren-haven* en *Moßel-bay* van 't Ys beſet. Wy ſeylden digt by 't Land heenen, en 'snagts voeren wy in de *Suyd-haven. Sie de Figuer D., by de Letter c.* Hier laegen op Ancker aght-en-twintigh Scheepen: Onder welcke aght *Hamburgers*, d'overige *Hollanders* waeren.

Water aen 't Land gehaeld. 't welck ſigh in een Hol by een had verſaemeld.

Van dat wy uyt de *Suyd-haven* ſeylden, behielden wy geduerigh 't Land in 't Geſight, wanneer de Nevel ons daer in niet verhinderde. Dus langh waghten de Schippers in de Zee by 't Ys, om te ſien, of'er niet noch eenige Viſſchen voorhanden moghten zijn. In de naght deſes daghs haelden wy, by de *Harlinger*-Koockery, eenigh Water van 't Land, 't welck ſigh in een Hol by een had verſaemeld. *Sie de Figuer C., by de Letter b.*

Den 16. 'smorgens ſaegen wy de Maen. Daer op volghde Wind: Deſgelijcks Sneeuw in meenighte.

Den 17. 'svoormiddaghs een droeve Sonneſchijn. Daer nae Sneeuw en Regen, met een lijdlijcke koude. De Wind Weſt.

Deenſche Haven.

Den 18. ſchoon We'er. Sonneſchijn, met ſtilte, ſoo dat wy niet konden ſeylen. Wy roeyden derhalven met een *Chaloup* nae de *Deenſche Haven*; en vergaderden daer eenige Kruyden van de Klippen. In de *Suyd-haven* laegen dertigh Scheepen op Ancker.

Den 19. hadden wy, geduerende den dagh, warme Sonneſchijn, en ſchoon We'er. Maer 'snaghts Storm en Regen.

Den 20. was 't Stormigh; met Reegen en groote Sneeuw. De Wind Suyd-Weſt.

Den 21. hadden wy dien geheelen dagh door Reegen.

II. HOOFD-STUCK.

Begrijpende de te rugg'-reys van Spitsbergen *nae* Hamburgh.

Dagh-verhael van de te rugg'-reys.

DEn 22. der Hoymaend, 'smorgens, als de Son Noord-Ooſt ſtond, lighteden wy 't Ancker, en ſeylden uyt de *Suyd-haven.* Dien geheelen dagh was 't Miſtigh. 'sNaghts hadden wy Sonneſchijn. Saegen doe oock veele Vin-Viſſchen.

Den

Den 23. hadden wy, beyde over dagh en naght, een warme Sonneſchijn, met kalmte.

Den 24. wederom de geheele dagh en naght Sonneſchijn, met ſoodaenigh een warmte, dat de Teer op en aen 't Schip begon te ſmelten. Wy dreven in kalmte voor de *Magdalene-Bay.* Seer warme Sonneſchijn.

Den 25. was 't een bewolckten Hemel; met Sonneſchijn, maer daer by ſeer koud. 's Avonds bevonden wy ons by 't Voorland. Dien naght hadden wy Nevel. De Wind was Suyd-Weſt.

Den 26. een droeve Sonneſchijn, ſoo over dagh als 's naghts. Daer benevens koud. De Son was 's naghts ſeer laegh. 't Voorland.

Den 27. was de Wind Suyd-Weſt; met een droeve Sonneſchijn, dien gantſchen dagh en naght.

Den 28. wendeden wy 't van de zijde des Noord-Voorlands nae 't Weſten, doe de Son Ooſt-Suyd-Ooſt ſtond; en ſeylden Weſt-Suyd-Weſt nae de Zee toe. Keerden ons voorts nae 't Suyden, en voeren Suyd-Ooſt. Noord-Voorland.

Den 29. 30. en 31. ſeylden wy Suyd-Suyd-Ooſt langs 't Land heenen. 't Suyd-eynd van 't Voorland hadden wy van ons Ooſt ten Noorden, ontrent aght Mijlen. Voorts voeren wy Suyd-Suyd-Weſt. 't Was koud; met een Noord-Weſte Wind. Daeghlijcks ſaegen wy Vin-Viſſchen; maer geen Walviſſchen meer. Geen Walviſſchen meer vernoomen; maer wel Vin-Viſſchen.

Den 30. was 't Windigh en Neveligh. De Wind Noord-Noord-Weſt.

Den 31. deſgelijcks windigh, met Nevel dien geheelen dagh. De Wind was Noord-Noord-Weſt.

Den 1. der Ooghſt-maend was 't vry Stormigh. Nevel en Regen gingh'er by. De Wind Noord-Noord-Weſt. AUGUSTUS.

Den 2. 's Voormiddaghs Nevel. Daer nae dien gantſchen dagh een droeve Sonneſchijn, met lijdlijcke koude. De Wind Ooſt. De Son was deeſe naght 't Water gelijck.

Den 3. wederom een droeve Sonneſchijn, ter oorſaeek van de Nevel; en daer by koud. De Wind Noord-Ooſt.

Den 4. noch Neveliger als te vooren. 's Voormiddaghs ſaegen wy een Regenboogh. De Wind Suyd-Suyd-Ooſt, met ſtilte. De Son gingh nu 's naghts onder, en men ſagh de Starren. De Son gaet nu 's naghts onder.

Den 5. was de Wind Suyd-Suyd-Ooſt; doncker we'er, met kalmte.

Den 6. We'er en Wind even als op den voorigen dagh.

Den 7. begon 't hard te waeyen. Haeſt daer nae ontſtond een Storm, met Regen, dien geheelen dagh door.

Den 8. was 't Windigh, met een droeve Sonneſchijn den geheelen dagh. 'sNaghts Starre-klaer. De Wind Suyd-Ooſt.

Komen op 66. Graden 47. Minuten.

Den 9. windigh dien gantſchen dagh. 'sVoormiddaghs benevelde Sonneſchijn; doch op de middagh klaer. De Wind Suyd-Ooſt. Ter middagh-tijd naemen wy de hooghte der Son, en bevonden ons op 66. *Graden*, en 47. *Minuten*. Wy ſeylden Suyden ten Weſten, by de Noorder-wal heenen.

Warmte.

Den 10. was 't doncker we'er, bewolckte Lught, en daer by windigh. De Wind Suyd-Suyd-Weſt. De Lught ſaghmen veel ſchooner, met dicke Wolcken overtoogen. De warmte wierden wy daeghlijcks hoe langer hoe meerder gewaer.

Den 11. doncker, en wolckigh, als de voorige dagh, doch niet ſoo windigh.

Den 12. 'smorgens viel'er Regen. De Wind Noord-Weſt. 'sMiddaghs warme Sonneſchijn. De Wind Noorden.

Komen by Hitland en Fairhil.

Den 13., zijnde Sondagh, was de Wind 'smorgens Noord-Weſt. Stormigh, met Regen. Hier nae liep de Wind Weſt. Dien naght hadden wy heldere Maeneſchijn, en klaer Starre-light. 'sMorgens ſaegen wy 't Noord-eynd van *Hitland*, en ſeylden Suyd-waerts aen. Nae 't ophouden van den Regen wierden wy *Fairhil* gewaer. Wy ſeylden tuſſchen *Hitland* en *Fairhil* heenen; eerſt Suyd-Weſt; daer nae Suyd-Suyd-Weſt en Suyden.

Den 14. een ſchoone Sonneſchijn, dien geheelen dagh. De Wind Noord-Weſt.

Grond-peylingh; hoedaenigh daer ontrent te werck werd gegaen.

Den 15. was 't Windigh, met een bewolckte Sonneſchijn. De Wind Noord-Noord-Weſt. 'sAvonds wierpen wy 't Sinck-lood uyt, op ſes-en-dertigh Vademen diepte. Dit grond-peylen geſchied op de volgende manier. Een Man gaet voor op 't Gallioen of de Snavel des Schips ſtaen; een onder op de Back; de derde in 't midden des Schips, en ſoo de overige al voorts, tot aghter toe. Yeder heeft vier of vijf vademen (in een ronde kring omgeſlagen) Touw in de hand. D'eerſte, op 't Gallioen ſtaende,

ftaende, laet 't Loot in de Zee neer-sincken. Als nu de tweede merckt, dat 't selve neerwaerts treckt, soo laet hy sijn Touw los. Dit gaet soo voort tot op den laetsten Man. Daer na treckense dit Touw met alle maght schielijck weer op; en besien dan 't Lood van onder (daer een gat in is, gevuld met Ongel, of Vet); waer aen sy bemercken, of 't een Sand of andere Grond is.

Den 16. was 't windigh, met een droeve Sonneschijn, dien geheelen dagh. De Wind Noord-Noord-West.

Den 17. hadden wy schoon we'er, en warme Sonneschijn, dien gantschen dagh over. De wind was Noord-West. Doch 'snaghts liep deselve Suyd-Oost. Krijgen warme dagen.

Den 18. schoon we'er; warme Sonneschijn; doch daer by een weynigh windigh.

Den 19. We'er en Sonneschijn als boven; dien geheelen dagh met kalmte.

Den 20. wederom schoon we'er, met warme Sonneschijn; doch wat windigh. Doe 't begon dagh te worden, saegen wy 't *Heiligeland* Suyden ten Oosten van ons. Wy seylden Suyd-Oost. Dien dagh quamen wy by 't *Heyligeland*; en naemen daer in een loot, of Lootsman; dat is, soodaenigh een Persoon, die de diepte des Strooms wel bekend is. Deese sijn van den Raed te *Hamburgh* bysonderlijck daer toe gesteld. Komen by Hilgeland.

Den 21. was 't schoon we'er, en dien gantschen dagh warme Sonneschijn. Wy seylden voor d'*Elve*, en gingen op Ancker leggen by d'eerste Ton, genoemd de Roode. 'sNaemiddaghs ligteden wy 't Ancker, en seylden tot *Kucks-Haven*. Dien naght hadden wy Donder en Blixem, met Regen. En voor d'Elve.

TOE-DOENINGH.

Vermits dit Werck de Titel van *Spitsberghsche* of *Groenlandsche* Reys voerd, en echter maer alleen hier engintsch de naem van *Groenland* enckelijck gespeld werd, soo sal 't buyten twijffel veele Leesers, welcke noch Tael-kennis, noch tijd, noch gelegenheyd hebben, om veele Boecken van dit Gewest handelende, te doorblaederen, niet onaengenaem konnen zijn, dat wy eenigh bericht daer van geven, boven 't geen wy gedaen hebben in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Nauwkeurige Beschrijvingh van 't oud nu verloorne, en door 't soecken van 't oud gevondene nieuw-Groenland.* Aenmerckelijck berigt van Groenland.

Oud-Groenland wierd in oude tijden van de Noorwegers dickmael besoght: En waer door de kennis deeser Vaert verlooren is geworden.

Dit oud-*Groenland* is in oude tijden van de *Noorweegers* seer veel besoght geworden, nae dat dit Land ontrent 't jaer 987. van *Erick Roodkop* ontdeckt was, op sulck een wijs, als wy in 't genoemde werck hebben verhaeld. D'oorsaeck, die deese Vaert der *Noorwegers* op *Groenland* heeft doen te niet gaen, is geweest 't strengh Verbod der oude *Noorweeghsche* Koningen, dat niemand, op levensstraf, sich nae *Groenland* moght begeven, sonder uytdrucklijck verlof; wijl d'Inkoomsten deeses Gewests waeren bestemd tot de Tafel der Koningen van *Noorweegen*. Vermits nu alleen eenige Koninghlijcke Scheepen derwaerts voeren, soo bleef de wegh alle andere onbekend. 't Gebeurde oock onder de Regeeringh van Koningin *Margaretha* (ontrent 't Jaer 1400.), dat al d'uytgesondene Scheepen aghter bleven, sonder datmen oyt yets van haer gehoord heeft: 't Welck d'andere oude Schippers, die kennis van deese Vaert hadden, doch weynige in getal waeren, soodaenigh afschrickte, datse sigh niet meer op deese Zee wilden begeven. Daerenboven gaf d'oorlogh deser Koningin tegens *Sweeden* haer soo veel te doen, datse op *Groenland* niet meer daght. Dus is de kennis van de wegh nae oud-*Groenland* verlooren. De Redenen, welcke andere Schrijvers hier van geven, als, van een swaere Pest in *Noorweegen*; van de vermoordingh aller Schippers, die op *Groenland* voeren, door eenige *Duytsche* Kooplieden, e. s. v., sijn van geringe waerschijnlijckheyd.

Groenlands vrugtbaerheyd.

Eenige Schrijvers stellen *Groenland* te sijn van een wijd begrijp; desgelijcks oock rijck van Goud, Silver en andere Metallen; bequaem tot de Veevockingh; doch onvrughtbaer tot Granen. Echter getuyghd d'oude *Yslandsche Kronijck*, t'saemgesteld van *Snorro Storleson*, dat hier 't beste Koorn des Weerelds wies. Buyten twijffel is dit groote Land op d'eene plaets bequaemer tot den Ackerbouw, als op d'andere; hebbende hier een effene, gintsch een Bergh-aghtige Grond. D'oude Schriften getuygen, dat uyt dit Gewest seer schoone Marmor van allerley verwen pleegh te komen.

Waetom Groenland geheeten; en de verscheydene meeningen daer van.

Van d'oorsprongh des naems *Groenland* sijn verscheydene meeningen. *Olaus Magnus, lib. 2. cap.* 10. noemd het niet *Groenland*, maer *Grondland*; als of 't dien naem voerde van de hooge Grond, of 't Sand. *Munsterus, Cosmographia lib. 4. cap.* 37. *Belleforeest pag.* 1719. *Jodocus Hondius pag.* 22. meenen, dat dit Land werd *Groenland* geheeten, wijl daer in werden gevonden treflijck-goede Weyden. *Dithmarus Blefkenius* wil, dat het de naem *Groenland* heeft *per Antiphrasin*, door een Tegen-spreeckwijs, om dat'er gantsch niet groens is: Gelijck wy dan van een geheel verdord Veld wel seggen: *Dat staet groen*! Vermoedlijck hebben beyderley Schrijvers gelijck, soo datmen dit boven maten groot Gewest groen en niet groen kan noemen. 't Kan by *Capo de Trin*, daer de Vorst *Zichmni* aenlandede (gelijck wy hier nae sullen hooren) wel gantsch schoon en vrughtbaer; anderwegen, daer 't *Blefkenius* gesien heeft, onvrughtbaer en onbewoond zijn.

Bericht van Groenland, door Cythræus.

Cythræus in *Saxonia pag.* 108. schrijft: Alsmen uyt *Ysland* nae 't Westen vaert, en de Haeven *Snevelsjockel* uyt 't gesight verliesd, soo sietmen nae drie dagh-reysen den seer hoogen Bergh in *Groenland*, van 't Scheeps-volck genoemd *Witserke*. *Orontius Fineus* en *Vopellius* willen, dat *Groenland* een vast

Land

Land is, hangende aen *West-Indien.* Andere stellen uyt d'ervaerenheyd, dat het een Eyland is.

Petrus Bertius, *in Breviario totius orbis terrar. p.* 3. beschrijft 't Noorden dusdanigh: *Noordland* begrijpt. 1. 't Onbekende *Polus-land.* 2. *Groenland.* 3. *Spitsbergen.* 4. *Ysland.* 5. *Nova Zembla*, met de *Hyperborische Zee*; nevens de Zee-enghten *Waygats* en *Davis*: Waer van *Waygats* Oostlijck, *Davis* Westlijck leght. Door de *Waygats* hebben de *Hollanders*, door d'Enghte *Davis* d'*Engelsche* traghten te vaeren nae de Zee-enghten *Anian*, en soo voorts in *Indien* te koomen; doch tot noch toe te vergeefs. Eenige meenen, dat'er geen *Fretum Anian* is; en dat *Asia* met *America* t'saemen stoot. Wijl wy dit door d'ervaerenheyd niet konnen weerleggen, soo moeten wy ons oordeel hier over opschorten. Door *Petrus Bertius.*

Philippus Cluverus lib. 3. *cap.* 20. §. 4. *pag.* 254. beschrijft *Groenland* aldus: *Gronia*, of *Groenland*, is een ongemeen groot, sich wijd-uytstreckend Land; waer van men niet weet, of 't een Eyland, of een aen Noord-*America* t'saemen hangend Land is. Want 't is Noord-*America* naerder gelegen als *Europa*. De Walvisch-vanghst maeckt dit Gewest seer beroemd. Door *Philippus Cluverus.*

Johan Buno doet'er by: *Groenland* werd door d'Enghte *Davis* gescheyden van *Estotilandia* in *America*. Daer sijn de Bergen, genoemd *Spitsbergen*, by de Schippers wel bekend, wegens de Walvisch-vanghst. Voor weynige Jaeren heeft men eenige *Groenlanders* nae *Hamburgh*, en soo voorts nae *Deenemarcken* gebraght. Door *Johan Buno.*

Abrahamus Ortelius geeft ons in d'aghtste Kaert sijns *Theatri Orbis Terrarum* dit berigt: *Ysland* is van d'oude *Thule* genoemd, en genoegh beroemd. *Groenland* is weynige bekend. Van *Friesland* (of *Frisland*) hebben d'oude niets geweeten. Daer is oock niemand onder de nieuwe Aerd of Waeter beschrijvers, die hier van meldingh doet, behalven alleen *Nicolaus Zenus* van *Venetien*; die in 't Jaer *Christi* 1380. door de Winden en Golven in dese Zee gintsch en herwaerts geworpen, en eyndlijck, nae geleedene Schipbreuck, aen dit Eyland gekomen is. Breeder sullen wy hier nae van deesen *Zenus* spreecken. Door *Abrahamus Ortelius.*

Johannes Boterus in sijne Wereld-beschrijvingh (uyt d'*Italiaensche* Tael in de *Hooghduytsche* over geset, en gedruckt te *Keulen* in 't jaer 1596.), seght dit volgende: 't *Septentrionaelsche* (of Noordsche) Half-Eyland der nieuwe Weereld streckt sich uyt van 't Oosten nae 't Westen. De Grensen tegens 't Noorden sijn noch niet bekend. *Jacob Cartier* heeft het in 't Jaer 1535. ontdeckt tot op 50. *Graeden*. *Caspar Cortereal* is gekomen op 60. *Graden*; alwaer hy een boven maeten groote koude, en de Vloed *Nevato* vond. *Sebastiaen Gabotto* heeft, op kosten van *Henrick* de sevende, Koningh van *Engelland*, den 67sten *Graed* bereyckt; doch kon, wegens de groote koude, niet verder komen. Eyndlijck heeft *Martinus Forviciere* (*Forbeisser*), een *Engelschman*, dickmael sich onderwonden en op veelerley wijsen besoght, of hy een wegh moght vinden, om op deese Zee tot de *Moluckische* Eylanden in *Indien* door te dringen; doch 't schijnd, dat de Natuer selfs sigh daer tegens steld. Want behalven dat de koude hier strengh en onlijdlijck is, Door *Johannes Boterus.* Wat de wegh, om door 't Noorden in Indiën te komen, verhinderd.

Sonderlinge en schaedlijcke Rijp.

valt'er oock een sonderlinge Rijp, schijnende als Quick-silver; die alles, watse aenroerd, verderfd, en als vyer verteerd; buyten twijffel wegens de koude, en der selver scharpte. Hier door kon de gedaghte *Forbeisser* en sijn Geselschap geen eynd van haere Reys bekoomen. Hoe meer sy voort trocken, hoe minder sy haer ooghmerck bequaemen. Want de Zee breyd sigh niet uyt tegens 't Oosten, maer altijd nae de *Pool* toe. Aen d'andere sijde is dit Eyland bepaeld ten deelen door *Mar del Nort* (de Noord-Zee), ten deelen door *Mar del Zur* (de Zuyd-Zee). D'omkreytz, voor soo veel men tot noch toe heeft konnen ervaeren, is van sestien-duysend; de *Diameter*, of doorgaende *Linie*, van vier-duysend kleyne Mijlen. 't Deel, 't welck nae 't Oosten siet, werd verdeeld in drie seer groote Landschappen, naementlijck: *Estoitiland*, *Lavoratore*, en *Norumbega*. 't Land, 't welck meer tegens 't Suyden leght als eenigh ander waer van men weet te spreecken, werd geheeten *Estoitiland*; sijnde even dat Gewest, daer d'*Engelsche* voor by voeren, doese nae *Cathay* wilden; een boven maten koud land. Alder eerst is 't ontdeckt geworden door eenige Schip-lieden uyt *Frisland*: Naederhand door *Antonius Zenus*, een *Venetiaen*, uyt bevel des Koninghs van *Frisland* in 't Jaer 1390. (1380.). D'Inwooners bekleden sigh met de Huyden van wilde Dieren en Zee-kalveren: Van welckese oock haere Scheepen (of Schuytjens) maecken. Eene der selve wierd in voorleedene Jaeren te *Londen* gebraght. De Grensen deeses Landschaps nae 't Noorden sijn noch onbekend. Tegens 't Suyden streckense sich tot aen de Vloed *Nevato*; gelegen op den 60sten *Graed*. Aldaer begind 't Landschap *Lavoratore*, sich uytstreckende tot aen de Vloed *S. Laurentii*; van eenige genoemd d'Enghte *Del tre Fratelli*; van andere de Rivier *Canada*. De bekendste daer in gelegene Plaetsen sijn *S. Maria*, *Capo Marzo*, *Castelli*, en *Brest*. Van daer tegens 't Oosten leght 't *Eyland der Duyvelen*. Dit Land is taemlijck wel bewoond. De Lieden sijn groot van Ligchaem, wel gesteld, en vercierd met Armbanden, soo van Silver als van Koper. Sy bekleeden sigh met Beesten-huyden; maecken haere Huysen van Hout; Leven van Visch, insonderheyd van Salm, e. s. v. Daer nae vervolghd hy aldus:

Omkreyts; Doorsneede, en Verdeeling van dit gewest.

Estoitiland.

Frisland.

Rivier Nevato, Laurentii, en Canada.

Duyvelen-Eyland.

Groenland; van de meeste Schrijvers gehouden voor een Eyland.

Alsmen *Estoitiland* op de linckerhand laet leggen, vind men 't Eyland *Groenland*; waer van *Ortelius* en *Vopelius* hebben gemeend, dat het een vast Land is, hangende aen *Lapland* en de *nieuwe Weereld*. Doch de meeste Schrijvers houden 't voor een Eyland, leggende van de gedaghte *nieuwe Wereld* 200.; van *Lapland* 160. kleyne Mijlen. D'eerste, die'er van geschreven heeft, is *Nicolaus Zeno* in 't jaer 1380. Dit Land is schier doorgaens met Bosschen bedeckt. De langhste naght duerd hier aght volle Maenden. 't Is'er boven maten koud, sonder Wind. Evenwel werd daerom 't gewoone werk niet nagelaten, wijl de Son weynig van haren *Horizont* afwijckt. In de Somer is 't by haer oock warm. 't Voornaemste van 't geen hier te sien is, is *S. Thomas* Klooster (waer van hier nae breeder). Maer nae 't Westen vindmen 't Landschap *Alba*, waer uyt Jaerlijcks veel Boter en Visch nae *Deenemercken* werd gevoerd... Rondom *Groenland* leggen veel onbekende Eylanden... Voor *Groenland* uyt leghd *Grockland* (*Grogland*). Hier woonen de *Scrinningers*, kleyn

Grogland, of Grogland.

van

van Ligchaem., maer boven maeten liſtigh en doortrapt. Sy woonen in Holen. Leven ſonder Wetten en Ordonnantien. Hebben met andere Volckeren geen gemeenſchap. Schijnen veel meer Apen als Menſchen gelijck te zijn. Tegens 't Suyden werden d'Eylanden meer beſoght, en ſijn beeter bewoond. 't Eerſte is *Ysland*, gelegen op den 73ſten *Graed.* 't Heeft 500. kleyne Mijlen in den omkreytz. D'Inwooners woonen in de hooge Bergen; Menſchen en Beeſten t'ſaemen onder een Dack. De jonge Honden aghtenſe ſoo hoogh, als haere Kinderen... *Frieſland*, of *Frisland*, is d'oude onbekend geweeſt. *Nicolaus Zeno*; die in 't Jaer 1380. hier Schip-breuck leed, heeft'er eerſt meldingh van gedaen. Hy ſeghd, dat het grooter is als *Ysland*; den Koningh van *Noorweegen* onderworpen. Dat het dien naem draeghd nae de Hoofd-ſtad. Dat het een goede Zeehaven heeft, t'eenemael Viſchrijck. Om deſelve te vangen, quaemen veele *Schotlanders* daer heenen. D'Inwooners waeren goedertieren, en vriendlijck tegens d'uytlanders. Van hier tegens 't Weſten leghd *Drogeo*, daer de lieden meeſt van Viſch leven. Daer tegens over vindmen eenige ongenoemde kleyne Eylanden, e. ſ. v.

Friesland, of Frisland.

Drogeo.

Sommige meenen, dat 't geen van *Frisland* geſeghd werd, maer een enckel verdightſel is. Andere houden 't voor waeraghtigh. De veelvoudige naemen, welcke d'Eylanden hier ontrent gegeven worden, veroorſaecken een groote verwarring en duyſterheyd. Even 't ſelve Eyland werd anders van d'*Engelſche*, anders van de *Portugeezen*, anders van de *Spaenjaerden*, anders van de *Hollanders* genoemd. En de Naem, welcke deeſe Landſchappen nu voeren, ſijn voortijds van een gantſch ander geluyd geweeſt in de Tael der Inwooners. Daer ſijn'er, welcke, niet ſonder goede ſchijn, beweeren, dat 't oude *Frisland* even dat is, 't welck d'*Engelſche* weer gevonden, en *Weſt-Engelland* genoemd hebben. Om datmen nu niet verſeeckerd weet, wat *Thule* is, en waer 't eygenlijck leght (eenige meenen, dat het *Ysland* ſou zijn), ſoumen daerom verwerpen dat'er een *Thule* (waer van d'oude ſoo veel geſchreeven hebben) is geweeſt? Of dat'er noch een Land is, voortijds *Thule* geheeten?

Aenmerckingh op Frisland.

Meer berighten van *Groenland* uyt veel andere Schrijvers willen wy hier niet invoegen, om te grooten langheyd te vermijden. Hoe onſe *Hollanders* dit Geweſt bevonden hebben, kanmen in de van uytgegaene Schipvaerts-beſchrijvingen ſien. Tot vermaeck der Leeſers ſullen wy hier verhaelen, eerſt, de Reys van *Dithmarus Blefkenius* in 't Jaer 1564.; daer nae de Toghten van *Nicolaus Zeno* (hier boven gedaght) in 't jaer 1380.; en van de *Frislandſche* Vorſt *Zichmni* korts daer nae in *Groenland* gedaen. Te liever doen wy dit, wijl deeſe Reyſen ſeer weynigh onder ons bekend ſijn; en dat'er vry aenmercklijcke ſaecken in voorkomen. In 't vertaelen der ſelve ſullen wy ſoo ingedrongen gaen als mogelijck is, en ſommige dingen van weynigh belangh aghter laeten.

Kort begrijp van drie aenmercklijcke en onder ons aen ſeer weynige bekende reyſen nae Groenland.

De Landvooghd in *Ysland* van ſeecker Monick, geboortigh in *Groenland*, vernomen hebbende, datmen door de *Groenlandſche* (*Tartariſche*) Zee tot in *China* ſou konnen komen, wierd begeerigh, om deeſen wegh aldereerſt te mogen ontdecken, en daer door lof by ſijnen Koningh te behaelen.

D'eerſte van Dithmarus Blefkenius.

in 't Jaer 1564.

len. Hy ſond derhalven den laetſten der Lentemaend des Jaers 1564. een Schip derwaerts. Vermits ick (*Dithmarus Bleſkenius*) luſt had, meê te vaeren, ſoo beval hy my, vlijtigh aen te teeckenen de gelegenheyd aller plaetſen, en wat my voorts aenmercklijcks ſou voorkoomen. Wy waeren in 't Schip 64. Mannen ſterck, ten deelen *Deenen*, ten deelen *Yslanders*.

Aenkoomſt in Groenland.

Den 20. *April* quaemen wy by een Voorgeberght in *Groenland*. Hier konden wy geen verſeeckerde Haeven ſien. Wierpen 't Dieplood uyt; en bevonden ſulck een diepte, dat wy niet konden Anckeren. Oock was'er ſulck een meenighte van Ys, daer niet mogelijck was, naerder aen den Rots te vaeren. Vier-en-twintigh der onſe gingen, met groote moeyte en gevaer, gewaepend in een *Chaloup*, en roeyden nae Land, om te ſien; offe een Haeven konden verneemen; en dan, wat voor een Volck in *Groenland* ſijn moght. Onderruſſchen dreef 't groote Schip in Zee en Ys, met kalmte. Twaelf der onſe bleven aen 't Strand, om de *Chaloup* te bewaeren; d'andere gingen Landwaerts in.

Vinden een kleyn Manneken met een langen Baerd op 't Strand dood leggen; met ſijn Schuytje nevens hem.

D'aen 't Strand geblevene een weynigh gaende wandelen, vonden een kleyn Manneken met een langen Baerd, dood op d'aerde leggen; met een Schuytje nevens hem, en een kromme Viſch-Angel; bereyd van Viſchbeen, aen een Koorde van Le'er. Aen 't Schuytje waeren vier Viſch-blaſen gebonden, om in Zee niet te konnen ſincken. Drie der ſelven waeren neer geſloncken, of ſonder Wind. Wijl dit Schuytje d'onſe ſeer ongelijck was, ſoo heeft de Landvooghd naederhand 't ſelve den Koningh toegeſonden. *Olaus Magnus* ſchijft in ſijn eerſte Boeck, dat tuſſchen *Ysland* en *Groenland* een groote Rots is, genoemd *Huitſarck*; daer wy oock voor by ſijn gevaeren; en voeght'er by, datmen daer Leedere Schuytjens gebruyckt. Doch dit was ſoodaenigh niet geſteld; maer van ſulck een ſlagh, als dat was, daer *Petrus Bembus* van ſpreeckt, *lib. 7. Hiſtor. Venet.*; ſeggende: *Als nu 't Franſche Schip op den Oceaen, niet verr' van Britannien, ſeylde, nam 't een kleyn Schuytje, ſijnde gemaeckt uyt enckele Boombaſten en ſchellen; met taeye Vleghtbanden. Seven menſchen waeren'er in, van een middelmaetige lenghte; doncker (bruyn) van verwe, met breede aengeſighten, geteeckend met een ſeldſaeme Violet-bruyne ſchram. Sy hadden Klederen van veel-vleckige Viſch-huyden. Droegen een Krans van Halmen, gevloghten gelijck als met ſeven oorlapkens. Rauw vleeſch atenſe; en droncken 't Bloed, gelijck wy de Wijn. Niemand kon haere Spraeck verſtaen. Deſes ſijn haeſt geſtorven. De ſevende, ſijnde een Jongelingh, ſondmen levendigh nae Orleans, alwaer de Koningh ſich doemaels bevond.* 't Is gantſch gelooflijck, dat dit Schuytje met ſeven perſoonen door de Winden uyt *Groenland* in den *Britanniſchen Oceaen* is geworpen geworden; vermits *Bembi* Beſchrijvingh van 't gedaghte Schuytje ſeer wel over een koomd met 't geen aen 't *Groenlandſche* Strand wierd gevonden.

Aenmerckelijck Geval, van ſeven Groenlanders, met haer Schuytje in de Britanniſche Zee gekomen.

Vinden noch Menſchen noch Huyſen; maer wel

Ondertuſſchen ſworven wy gintſch en weer op 't onbekende Land, 't welck met Sneeuw en Ys bedeckt lagh; doch konden noch ſpoor van eenige Menſchen, noch teecken van Wooningen gewaer werden. Vonden oock geen bequaeme Haven; maer de Zee was allerweegen met ſteyle, hooge Rotſen en Klippen beſlooten en bewaerd. Ons bejegende een groote witte

Beer,

Beer, die voor ons noch schroomde, noch door ons geschreeuw de vlught wou neemen. In tegendeel liep hy reght op ons aen, als tot een gewisse Roof. Doch als hy naerder quam, wierd hy tweemael met Roers geschooten. Doe rightede hy sigh over eynd, en stond op d'aghterste voeten, even als een Mensch: Maer als hy nu ten derdenmael met een Kogel wierd getroffen, viel hy neer, en stierf. De Huyd wierd aen den Koningh van *Deenemarcken* gesonden.

een grooten witten Beer.

Vermits nu een Onweer ontstond, loste de Schipper 't Geschut; ten teecken, dat wy weer aen Boord souden komen. Daer op quaemen wy met grooten arbeyd nae drie daegen weer in 't Schip; brengende de Beerenhuyd met ons. Wy voeren aen d'andere sijde des Eylands Noordwaerts, tot by *Nova Zembla*, om door d'Ingangh der witte Zee in de *Scytische*, of *Tartarische Oceaen* te mogen geraecken; van waer een overvaert nae 't Koninghrijck *China*, of *Cathay*, sou zijn: Doch 't Ys heeft ons voorneemen verhinderd, soo dat wy door d'ingangh der gedaghte *Tartarische* Zee niet konden komen. Dus sijn wy, sonder yets verright te hebben, den 16. der Somermaend weer in *Ysland* aengeland.

Begeven sigh weer na 't Schip; en 't Schip keerd vrugtloos weer na Ysland.

De voorgedaghte Monick in 't *Yslandsche* Klooster *Helgafiel* (die daer seer ellendigh leefde in eensaemheyd, wijl de Landvooghd al d'Inkoomsten ten voordeel des Koninghs had aengewend), doch uyt *Groenland* geboortigh; swartaghtigh, met een breed, plat aengesight, voor den Stadhouder gebraght zijnde, verhaelde, onder meer andere dingen, dat hy van sijn Ouders, doe hy noch jongh was, in 't *Groenlandsche* Klooster *S. Thomas* (waer van hier nae breeder) gestooten; daer nae, ontrent 30. jaeren oud zijnde, door de Bischop van *Groenland* daer uytgenoomen was, om met hem nae *Noorweegen* tot den Aerds-bischop van *Nidrosia* te vaeren. Alsse nu weer in *Ysland* waeren gekomen, had de Bischop hem in dit Klooster gelaeten, in 't Jaer 1546. Hy seyde, dat in *Groenland*, 't geheele Jaer, behalven in de drie Maenden *Junius*, *Julius* en *Augustus*, soo een grouwlijcke Vorst en koude was, dat oock de geene, welcke met goede Pelssen gekleed en gedeckt waeren, sigh nauwlijcks konden verwarmen. Om de voeten te bewaeren voor vervriesingh, soo bewoogense met deselve geduerigh eenige ronde Houten. Visch haddense vol-op. Desgelijcks witte Beeren en witte Vosschen. In 't bysonder vertelde hy *Blefkenius*, door een Tolck, dat'er Aerd-mannekens zijn, hebbende de gestalte van een Mensch; doorgaens Hayrigh. Die van 't Manlijck Geslaght haddense Baerden tot op de Knie. Doch schoonse Menschen scheenen, soo haddense echter geen Menschlijck verstand; konden oock niet spreecken, maer snetterden gelijck de Gansen. Sijnen Abt had een paer van deese, een Manneken en Wijfken, in 't Klooster gehouden, doch sy leefden niet langh; verschoolen sigh geduerigh in duystere Hoecken, en waeren d'onvernuftige Dieren gelijck. De *Groenlanders* trocken haer onderhoud van Visch, gelijck d'*Yslanders*. Gantsch weynigh Vee haddense: Oock was 't Land niet volckrijck.

Verhael eens Groenlandschen Monicks aen den Yslandschen Stadhouder.

Groote koude.

Aerd-mannekens, en der selver gestalte

Buyten twijffel sijn deese genoemde Aerd-mannekens en Aerd-wijfkens, of *Pygmæen*, een slagh van Beesten, hebbende een bynae Menschlijcke Gestalte,

Bedenckingh over

deese gewagh maeckingh van Pygmæen.

ſtalte, gelijck d'Apen. Sommige Reyſigers een deel der ſelver van verre geſien hebbende, ſonder haer naeby te konnen komen, en alſoo de ſaeck verder t'onderſoecken, hebben voorgegeven, dat'er een Landſtreeck is, waer in ſich Menſchen onthouden, genoemd *Pygmæen*, niet hooger als drie ſpannen, e. ſ. v. Men heeft dit in 't gemeen voor een *Fabel* verworpen; en wy houden 't oock daer voor, dat'er geen Landſchap is, bewoond van enckele Menſch-*Pygmæen*. Maer wel, dat'er meer als een Landſchap is, waer in Menſch-gelijcke *Pygmæen*, doch inder daed onvernuftige Dieren, werden gevonden. Wijdloopigh hebben wy deeſe Stof verhandeld in 't eerſte deel onſer *Curieuſe Aenmerckingen der byſonderſte Ooſt en Weſt-Indiſche verwonderens-waerdige dingen, van pag.* 89. *tot* 108.; alwaer wy onderſoecken, of'er oyt een Volck, *Pygmæen* genoemd, in de Weereld is geweeſt. De gelooflijckheyd in ſeecker opſight voorſtellen. Deſelve beveſtigen met de getuygeniſſen van veelerley oude en nieuwe Schrijvers. Haere geſtalte beſchrijven, uyt 't verhael van oogh-getuygen: Desgelijcks uyt de Geſchied-boecken der *Peruanen*; met beantwoordingh der Tegenwerpingen. Voorts verhaelen *Kircheri* oordeel van de *Pygmæen*, die haer voor Duyvelen neemd; met weerleggingh ſijner Gronden: Eyndlijck ons gevoelen uyten, waer voor de meer-genoemde *Pygmæen* moeten gehouden werden; te weeten, voor een ſonderlingh ſlagh van Apen; van God, in 's Weerelds aenvangh, onmiddelbaer geſchapen; met bygevoeghde redenen, waeromſe niet onder de Menſchen, maer onder de Beeſten moeten werden gereeckend; en een korte verhandelingh, offe tegens ne Kranen ſtrijden.

En aenwijſingh, waer wy wijdlopigh van deſe Stof in een ander werck handelen.

Kort beright

Laet ons nu hooren de Reys, en de Beſchrijvingh van *Groenland*, gedaen door de Heer *Nicolaus Zenus* ontrent 't jaer 1380. Dus luyd het my ter hand gekomene bericht, van my in onſe Tael overgebraght.

Van de Reys, en Beſchrijvingh van Groenland, gedaen door de Heer Nicolaus Zenus, in 't Jaer 1380.

Als de Lente aen quam, heeft Heer *Nicolaes*, die te *Bres* in de Veſtingh was gebleven, voorgenoomen uyt te vaeren, om nieuwe Landen te ſoecken. Hy ruſtede derhalven drie niet ſonderlingh groote Schepen toe, voorſien met Wapenen en andere behoeften. In Hoymaend ſeylde hy Noordwaerts, en quam in *Groenland* aen. Hier vond hy een Monicken-Klooſter, van d'orde der Predickheeren; nevens een Kerck, *S. Thomas* toegewijd, gelegen by een Bergh, welcke Vyer uytwerpt, even als de Bergh *Veſuvius*, of *Monte-Soma*, by *Napels*, en d'*Æthna* (anders *Mongibello*) in *Sicilien*. Hier is een Bron van ſiedend-heet Water; waer meê men in de Kerck des Klooſters en in 't Klooſter ſelfs de Cellen of Woningen der Monicken verwarmd. 't Is hier door in de Keucken ſoo heet, datmen gantſch geen Vyer daer in van doen heeft, om te koocken, of Brood te backen. Alleenlijck doet men 't Deegh in Kopere Potten, en dan backt het ſoo wel, als in een heete Back-oven. Daer ſijn oock Hoven, 's Winters toegedeckt. Deſelve begietmen met dit heete Water; en dus bewaerdmenſe voor de koude en Sneeuw. Want in dit Land is een onuytſpreecklijck-groote Vorſt, wijl 't ſeer naeby, of onder de *Pool* leght. Echter waſſen in deeſe Hoven, wijlſe dus verwarmd worden, allerley Bloemen, Vrughten en Kruyden, elck op ſijnen tijd; even gelijck in de Landen, daer een gemaetighde lught is. Vermits un de groove, wilde

S. Thomas Klooſter in Groenland, beſet met Monicken van der Pre-

wilde Lieden deeſes Eylands ſulcke, nae haere meeningh, boven-natuerlijcke ſaecken ſien, ſoo houdenſe deeſe Monicken voor Goden; brengen haer Hoenderen, Vleeſch, en andere dingen; betoonen haer oock een grooter eerbiedigheyd, als haeren Heer. Op deeſe wijs nu verwarmen de gedaghte Monicken haere Cellen, wanneer 't in de felſte tijd van Ys en Sneeuw is; ſoo datſe geſwind warm, en weer koel werden, nae datſe veel of weynigh Water inlaeten; of de Venſteren openen, om de koude lught weer binnen te laeten trecken. Tot den Bouw en de verbeeteringh deeſes Klooſters gebruycktmen geen andere Stof, als die haer haer Vyer geeft. Sy neemen de brandende Steenen, welcke uyt den Bergh werden geworpen, en ſchudden'er Water op. Dan breecken ſigh deſelve, gevende een ſeer witte en taeye Kalck; welcke, wanneer men die bewaerd, noyt verderfd. Even deeſe uytgeworpene Steenen ſijn, alsmen die van ſelfs laet koud worden, ſeer goed, om daer van Mueren of Verwelfſelen te bouwen; want ſy worden ſeer hard, datmenſe niet anders als met Yſer kan breecken. De Verwelfſelen, welcke men daer van maeckt, ſijn ſoo light, datſe gantſch geen Stutſelen behoeven, en blijven altijd ſchoon. Wegens dus veel goede gelegenheden hebben de gedaghte Monicken ſoo veelerley ſchoone Wooningen en Mueren gebouwd, dat ſulcks verwonderlijck is t'aenſchouwen.

dickheeren Orde,

En aenmerckelijcke ſeldſaemheden van 't ſelve.

Steen en Kalck.

Voor den Regen behoevenſe in dit Land niet bekommerd te zijn; vermits de *Polus*-koude hier ſoo fel is, dat d'eerſt gevallene Sneeuw niet verſmelt, voor nae negen Maenden; want ſoo langh duerd hier de winter. Sy leven van Wildbraed en Viſch. Daer 't gedaghte heete Water in de Zee loopt, is een taemlijck groote en wijde Haeven, welcke s' Winters noyt bevrieſd. Ter dier oorſaeck bevindeh ſigh hier een groote meenighte Zeevogelen en Viſſchen; van welcke onuytſpreecklijck veel gevangen werden. Hier meê ſpijſigenſe 't groot getal des Volcks, 't welck geduerigh in 't Klooſter arbeyd, ſoo aen de Gebouwen als andere dingen.

Groenlandſche Winter.

Meenighte van Vogelen.

De Huyſen der *Groenlanders*, aen den Brandenden Bergh heenen, ſijn al t'ſamen rond, en vijf-en-twintigh voeten wijd. Boven ſijnſe geheel toe gemaeckt. Alleen in 't midden laetenſe een kleyn gat, daer de lught en 't light in valt. D'aerde is daer op de grond ſoo warm, datmen noyt koude in deeſe wooningen gewaer werd. In de Somer koomen veele Scheepen derwaerts uyt de Naebuerige Eylanden, en uyt 't Land boven *Noorweegen*; oock van *Drontheim*; welcke de Monicken brengen alles watſe begeeren moghten, en daer tegens inruylen Viſch, in de lught en koude gedrooghd; gelijck oock de Vellen van veelerley Dieren. Hier voor bekomenſe Brand en Bouwhout, Koorn, en Laecken tot kledingh. Want al de naebuerige Volckeren vermangelen ſeer geerne haere Waeren tegens gedrooghde Viſch en Huyden. In dit Klooſter komen Monicken uyt *Noorweegen*, *Schotland*, en andere Geweſten, doch de meeſte ſijn *Yslanders*. Altijd leggen hier veele Schepen in de Haven, verwaghtende de Somer, en 't wegh gaen van 't Ys.

Huyſen der Groenlanders.

Veele Schepen plegen hier aen te koomen, om te handelen.

Hier volghd nu een Beſchrijvingh der Viſſchers-Schuytjens; doch vermits die overeen-koomd met de geene, welcke wy in de voorgaende Laplandſche *Reys van de Heer* Martiniere *hebben gedaen, ſoo is onnodigh, deſelve te herhaelen. Hier na*

 gaet

Verder bericht van 't heet Water in 't gedagte Klooster.

gaet de Schrijver dus voort: Belangende 't gedaghte heet Water in *S. Thomas* Klooster, 't welck van 't naeby gelegene geberght koomd, 't selve is seer Swavelighr. Op dat het nu geen quaede reuck moght veroorsaecken, soo voeren 't de Monicken in de Kameren van haer' overste en voornaemste Vaderen door Kopere en Tinne Pijpen; soo heet, dat deese Vertrecken als door een Kagchel verwarmd werden, sonder dat'er eenige stanck van koomd. Daer-en-boven leydense een ander varsch Bron-water onder d'Aerde heenen tot midden in den Hof des Kloosters. Daer loopt het uyt in een groot Vat van Koper, 't welck midden in 't heete Water staet. Hier door werd 't koude Water soodaenigh gemaetighd, dat het bequaem is om te drincken, en den Hof te bewateren. Dus hebbense, door middel des Berghs, al de goede gelegentheden, welckese souden mogen wenschen. En deese goede Vaders neemen geen andere sorgh op, als die, om haere Hoven en Gebouwen wel op en aen te reghten; waer toe het haer aen geen Volck ontbreeckt, wijlse d'arbeyders wel betaelen. Meerendeel gebruyckense de *Latijnsche* Spraeck; insonderheyd d'overste en voornaemste des Kloosters. Dus veel weetmen van *Groenland*; en Heer *Nicolaes* heeft al deese dingen dus beschreven. Doch hy bleef hier niet langh. Want vermits hy soo een grouwlijcke koude ongewoon was, wierd hy sieck, en is korts daer na, weer in *Frisland* (of *Friesland*) gekomen zijnde, gestorven. Hy liet te *Venetien* nae twee Soonen, Heer *Johan* en Heer *Thomas Zenus*.

Goed leven der Monicken.

Aenwijsing van een verschil.

Volgens 't bernight der oude *Deensche* en *Yslandsche Kronijcken* sou dit Klooster in *Oud-Groenland* sijn opgerigt geworden ontrent 't Jaer 1200., door de Nakomelingen van den *Noorweeghschen* Edelman *Torwalde* en sijnen Soon *Erick de Roodkop*; welcke dit Gewest eerst hadden ontdeckt, terwijlse vlieden moesten wegens begaene Doodslaegen. In 't Jaer 1380. heeft de Heer *Zenus* dese Beschrijvingh hier van gedaen. Hier na ontrent 't Jaer 1410. onder de Regeeringh van Koningin *Margaretha* (welcke de drie Noordsche Kroonen, *Deenemarcken*, *Noorweegen* en *Sweeden*, op een Hoofd braght) is deese Vaert op *Oud-Groenland* verlooren geworden. *Christiaen* de derde, gestorven in 't Jaer 1559., was d'eerste onder de *Deenemarcksche* Koningen, die 't verloorne *Oud-Groenland* weer traghtede op te soecken; doch te vergeefs. Ondertusschen schijnd geen over-een-komingh te zijn tusschen dit verhael, en dat van den gedaghten *Blefkenius*. Want is de Vaert op *Groenland* in 't Jaer 1410. verlooren geworden, hoe heeft dan in 't Jaer 1546. de Bischop van *Groenland* de voorgemelde Monick uyt 't *S. Thomas* Klooster in dit Gewest nae *Ysland* gevoerd? Hoe is dan *Blefkenius* in 't Jaer 1564. in *Groenland* geweest? Dat het geen tweederley *S. Thomas Kloosters* konnen zijn, blijckt daer uyt, dat de gemelde Monick 't Klooster, waer uyt hy genomen was, voor den Landvooghd (volgens 't Beright *Blefkenii*) even soodaenigh afbeeldede, als 't van *Zenus* beschreven is. In 't Klooster *S. Thomas*, seyde hy, waer in hy geweest was, is een Bron van brandend-heet Water. Deese leydmen door Steene Gooten in al de Cellen der Monicken, welcke daer door verwarmd werden, gelijck anderwegen de Kamers door Kagchels. By dit vyer-heet Water kanmen alle Spijsen soo wel koocken als

Onder de Schrijvers der nu gedane verhaelen.

Gelijckvormigh beright van 't Klooster S. Thomas.

by

by Vyer. De Mueren des Kloosters sijn gemaeckt uyt enckele Puymsteen, komende uyt een naby gelegene Bergh, den Bergh *Hecla* niet ongelijck. Als-men dit brandende Waeter op deese Steenen giet, soo werdt'er een Lijm-aghtige stof van, welcke men in plaets van Kalck gebruyckt, e. s. v. Som-mige dit verschil oock bemerckt hebbende, meenen, dat de Vaert op 't ey-gentlijck, of *Oud-Groenland*, wel verlooren is geworden, en noch verloo-ren blijft; maer dat'er echter noch een wegh is gebleven op eenige aenpa-lende Landstreecken, na *Ysland* toe, oock de naem van *Groenland* gegeven; waer in dit Klooster gestaen sou hebben (aen den Oever der Zee, volgens 't bericht der oude *Yslandsche Kronijck*). Doch dit staet, onses oordeels, op geen vaste voeten; en dies te losser, om dat de *Deensche Kronijck* seghd, 'tsederd 't Jaer 1406. geenen Bischop in *Groenland* meer geweest te zijn; im-mers niet meer eenigen Bischop van de Bischop te *Drontheim* derwaerts is ge-sonden geworden. Terwijl wy aen andere stellen, haere gedaghten over dit verschil te laeten gaen, willen wy verhaelen, hoe Vorst *Zichmni* in *Groen-land* is aengekomen, en wat hy daer heeft verright.

'tGedaghte verschil aen 't oordeel der Leesers gelaeten.

Zichmni (seghd de Beschrijvingh deeser Reys) was een maghtigh Vorst in *Friesland* (*Frisland*), Heer over *Sorandi* en 't Eyland *Porlanda*; magh-tigh in Landen en Lieden; een seer goed Krijghsman, en ervaren Zeeman. Koningh *Haquin* van *Noorweegen* verwon hy in een Veldslagh in 't Jaer 1379., en ontnam hem een groot deel van 't Eyland *Frisland*, 't welck groo-ter is als *Yrland*. *Nicolaus Zenus*, een *Venetiaensch* Edelman, in 't Jaer 1380. by dit Eyland Schipbreuck lijdende, quam door dese ongelegenheyd by hem in dienst; wierd van hem tegens sijne *Barbarische* Onderdanen beschermd; in de *Latijnsche* Tael aengesproocken, en wel onthaeld. *Nicolaus*, nu sijnen Onder-Admirael, nam, voor hem, met derthien Scheepen eenige Steeden en Eylanden in, terwijl Vorst *Zichmni* te Land streed en Zeeghrijck was. Jae sijn Volck hebben doemaels van de *Venetianen* eerst reght de konst der Schip-vaerd geleerd. Nae een bekomene groote Zeege te Land is hy Heer van ge-heel *Frisland* geworden. *Antonius Zenus*, Broeder van *Nicolaus* (dien hy gevolghd was) geraeckte by hem in groote gunst; en heeft veerthien Jaren langh in *Friesland* gewoond: Wierd sijnen Onder-*Admirael*, en nam *Schet-land* voor hem in. Hy wou oock *Ysland* veroveren; doch 't misluckte. Echter won hy seven daer by gelegene kleyne Eylanden. Keerde doe weer nae 't Eyland *Frisland*, en tot de Hoofdstad diens selven naems.

Reys van Zichmni, Vorst van Frisland, na Groenland, in 't Jaer 1380.

Met Antonius Zenus.

Vorst *Zichmni* nam voor, een Schipvaert te doen nae *Estotiland*, om te sien, of hy sou konnen door geraecken, en alsoo Noord-*America* omseylen. De Schipper, die haer sou voeren, stierf drie daegen voor 't vertreck, tot groote droefheyd van alle. *Zichmni*, met *Antonius Zenus*, quam, nae een groote Storm en 't uyterste uytgestaene gevaer, aen 't Eyland *Icaria*. D'In-wooners traghteden, met geweld haer 't Landen te beletten. Doch ver-mitsse haer een Vreede-teecken gaven, tot verseeckeringh, datse als Vrien-den quaemen, soo sondense thien Mannen tot deese Vreemdelingen af, van welcke yeder een bysondere Tael sprack. Doch sy (de *Frislanders*) kon-den niemand van haer allen verstaen, behalven alleen een *Yslander*.

Koomen aen in Icarien, een Eyland, en Koningrijk.

Breeder bericht van 't selve.

Deesen nu berightede haer, dat dit Eyland was genoemd *Icaria*; en dat al de daer in regeerende Koningen de naem van *Icarus* voeren, nae haeren eersten Koningh *Icarus*, des *Dædali*, eens Koninghs in *Schotlands*, Soon; die dit Eyland ingenoomen; sijnen Soon daer over ten Koningh gesteld, en d'Inwooners goede Wetten gegeven had. Deesen haeren eersten Koningh *Icarus* had verder willen gaen, om meer andere Landen t'ontdecken, doch was in een Storm gebleven. De Zee, welcke hem verslond, wierd ter dier oorsaeck d'*Icarische* geheeten. [Deese Geschiedenis hebben de *Poëten*, volgens haere gewoone verbloemingh, soodaenigh voorgesteld, datse onder de *Fabulen* werd gereeckend. Van de Seylen des Schips maecktense Vleugelen; van 't omslaen en sincken des selven, 't smelten der Vleugelen, e. s. v.]. Nu soghten haere Koningen geen andere Landen; lieten oock geen Vreemdelingen tot haer komen. Baeden derhalven, datse souden vertrecken; anders sou't veel bloeds kosten; wijlse liever haer leven wilden verliesen, als haere Wet breecken. Sy haeteden de Vreemden niet; want thien soodanige haddense haer toegesonden: Wilden oock wel eene der haere tot sigh nemen, en hem een Ampt geven, om haere Seeden te mogen ondersoecken; doch de Landingh kondense niet toestaen. Als nu Vorst *Zichmni* echter met geweld wou aen komen, wierd hy dapperlijck te rugg' gedreven, en moest haer aldus verlaeten.

Al de Koningen Icarus genoemd, en waerom.

Willen geen Vreemdelingen in haer Land gedoogen.

Vaeren verder na 't Westen, en koomen in gevaer.

Daer op voer hy met een goede Wind ontrent ses daegen langh nae 't Westen toe. Daer nae noch vier daegen met een stercke Wind, en onstuymige Zee. Eyndlijck saegense Land. Maer vermits de Golven hoogh gingen, en dit Gewest onbekend was, soo bevonden wy ons (seghd de Schrijver) niet weynigh benauwd, in 't naerderen. Doch God hielp ons, soo dat de Wind gingh leggen. Eenige voeren met de Boots aen Land, doch quaemen haest weer; ons bekend maeckende, datse een seer goed Landschap, en een verseeckerde Haven gevonden hadden. Hooghlijck verheughden wy ons hier over; begaeven ons met onse Scheepen in de gedaghte Haven, en traeden aen Land. Van verre saegen wy een grooten Bergh, seer veel Roock uytgevende. Hoopten derhalven, dat wy Volck in dit Eyland souden vinden. *Zichmni* sond honderd goede wel voorsiene Soldaeten uyt, om 't Landschap te besien, en kennis van des selven gestalte te neemen; gelijck oock van de gelegenheyd des daer inwonenden Volcks. Ondertusschen voorsagh de Vloot sigh van varsch Water en Hout; vangende veel Visch en Zee-vogelen. Oock vonden wy soo veel Vogel-eyeren, dat 't half verhongerde Volck sigh genoegh daer meê kon versaedigen.

Sien Land; en begeven sigh derwaerts.

Hoedanigh sy 't selve bevonden; doch onbevolckt. Naderhand echter bewoond; en

Terwijl wy hier laegen, was 't midden in de Somer; derhalven de lught hier gantsch gemaetighd, en sonderlingh aengenaem was. Doch wy saegen niet een eenigh Mensch: 't Welck in ons gedaghten veroorsaeckte, dat dit schoone Gewest onbevolckt moest zijn. Wy noemden deese Haven *Trin*; en 't Voorgeberght, 't welck daer by in de Zee uytgingh, *Capo di Trin*. De honderd uytgesondene Soldaeten quaemen nae aght daegen weer; verhaelende, datse diep in 't Eyland waeren geweest; oock by den Bergh, daer de Roock uyt quam. 't Scheen, dat'er inwendigh een groot Vyer brandede.

Daer

Daer was oock een Bron, of Beeck, in welcke seeckere Stof wies, 't Peck gelijck; vlietende in de Zee uyt. Daer rondom woonde veel Volcks; doch half wild. Haere Wooningen haddense in Hoolen. Waeren kleyn van Lighaem, en seer vreesaghtigh; waerom sy oock, soo haestse ons Volck gewaer wierden, in de gedaghte haere Hoolen vlooden. Voorts berighteden-se, dat hier een groote Rivier, en een goede verseeckerde Haeven was te vinden. van welcke Lieden.

Zichmni dit alles gehoord hebbende, en bemerckende, dat hier een goede, *subtile* en gesonde Lught; daer-en-boven een goede Aerdbodem, genoeghsaem varsch Water, en een seeckere Haven was, nam voor, dit Land met Volck te besetten, en hier een Stad te bouwen, op dat dit Gewest bevolckt moght werden. Vermits nu de sijne) van deese Reys afgemat, wijlse groot ongemack en gevaer hadden moeten uytstaen) begonden oproerigh te werden, en weer na Huys wilden, vermits de Winter voor de deur stond; en datse, indiense deselve hier verwaghteden, tot de volgende Somer souden moeten blijven leggen, soo behield de Vorst alleen de Roey-scheepen by sigh, nevens de geene, die sigh vrywilligh by hem wilden houden. Al d'andere sond hy weer te rugg'; en ick moest, tegens mijnen wil, haren Hoofdman zijn. Dus sijn wy van malkander gescheyden. Twintigh daegen voer ick op de hooge Zee, sonder eenigh Land te sien, geduerigh Oostwaerts aen. Doe ick 't nu hier nae tegens 't Suyden wendede, vonden wy nae vijf daegen weer Land. 'k Bevond, by 't Eyland *Neome* te sijn gekomen; en wierd alsoo gewaer, dat ick *Ysland* voorby gevaeren was. 'k Nam van d'Inwooners, sijnde Onderdaenen van *Zichmni*, noodige vervarsschingh; voer van daer weer-af, en quam, met een goede wind, ten eynde van drie daegen in *Frisland*: Alwaer 't Volck, meenende alreeds, datse haeren Vorst verlooren hadden, ons met seer groote blijdschap ontfingh. Vorst Zichmni wil hier blijven, en een Stad bouwen. Send d'onwillige weer nae huys. 't Eyland Neome.

Nae deesen Brief vind ick niet verders. Doch uyt den aenvangh eens anderen Briefs, van de Heer *Antonius Zenus* geschreven aen sijnen Broeder Heer *Carel*, kan men vermoeden, jae voor gewis houden, dat *Zichmni* een Stad heeft gebouwd aen de Haven des van hem nieuwlijcks-gevondenen Eylands. Dat hy oock dieper in 't Land is getrocken, om van 't selve volkomene kennis te neemen; gelijck oock van de Rivieren des eenen en anderen deels van 't groote Eyland *Groenland*: Gelijck ick deselve vlijtigh aengeteeckend heb gesien in sijne Reys-kaert; doch de daer by gaende Beschrijvingh is verlooren. 't Begin des gedaghten Briefs van de Heer *Antonius Zenus* aen sijnen Broeder luyd aldus: Reys-kaert van Vorst Zichmni; doch de beschrijvingh verlooren.

„ Belangende de dingen, welcke gy van my begeerd te weeten, namentlijck, de Seeden, Natuer en Gelegentheyd der Menschen, Dieren, en „ der Naebuerige Landen; 'k heb van dit alles een bysonder Boeck gemaeckt; 't welck ick, indien 't God geliefd, sal meê brengen. In 't selve „ heb ick wijdlopigh beschreeven de gestalte des Lands; de wonderlijcke „ Visscheu; de Gewoonten en Wetten der Eylanden *Frisland*, *Ysland*, „ *Schetland*; van 't Koninghrijck *Noorweegen*; van *Estotiland*, *Drogeo*, en „ eyndlijck 't leven onses Broeders, des Ridders *Nicolai*; met de vindingh Brief van Antonius Zenus, Venetiaen,

der

Aen sijnen Broeder Carel, aengaende Groenland.

„ der Landen, door hem geschied, en de saecken van *Groenland*, 'k Heb „ desgelijcks beschreeven 't leven en de daeden des Vorsten *Zichmni*; die „ waerlijck, soo wel als eenigh Vorst die oyt in de Wereld heeft geleefd, een „ onstetflijcke gedaghtenis waerdigh is; wegens sijne dapperheyd en allerley „ loflijcke deughden. In deese Beschrijvingh is te sien, welcker wijs hy „ *Groenland* aen beyde d'eynden heeft gevonden; en een Stad daer in ge- „ bouwd. Voor ditmael niet meer, wijl ick verhoop, binnen weynigh „ tijds by u te zijn, en mondlijck van veel andere saecken met u te spreec- „ ken.

Hoe deese Beschrijvingh van Groenland verlooren is geworden.

Al deese Brieven ('t sijn de woorden mijns Schrijvers) heeft de Heer *Antonius Zeno* aen sijnen Broeder Heer *Carel* geschreeven. 't Is my seer leed, dat 't gedaghte Boeck, en veel andere Schriften, even deese Reys betreffende, te niet sijn gegaen. Want doe ick noch jongh was, en deese dingen my onder de hand quaemen, sonder te weeten watse waren, heb ick gedaen gelijck de Kinderen plegen, alles verscheurende en bedervende. 't Bedroefd my seer hoogh, als ick daer aen gedenck. Doch op dat de gedaghtenis deeser saeck niet gantsch verlooren moght blijven, soo heb ick alles, wat ick van deese Stof heb konnen vinden, ordentlijck hier t'saemgevoeghd; vertrouwende, dat de goedwillige Leser dit vriendlijck voor lief sal nemen.

Afbreeking van deese Stof.

De Heer *D. Capel* heeft deese Brieven ingelijft sijne *Vorstellungen des Norden*; *pag.* 177. 186.; en uyt hem heb ick deselve hier voor gesteld in onse Tael, ten dienst der nauwkeurige en weetgeerige. Veel andere dingen van *Groenland* sonden wy hier konnen by voegen, doch willen onse TOEDOENINGEN niet te groot maecken.

Waer by echter noch yets

Uyt d'Yslandsche Kronijck werd gevoeghd.

Alleen sullen wy dit hier noch seggen, uyt d'*Yslandsche Kronijck*, dat in *Groenland* Bevers en Marders werden gevonden, welckers Vellen soo goed als die van de Sobelen souden zijn. Datmen'er meer Valcken siet, als in eenigh ander Gewest des gantschen Weerelds werden gesien. Dat'er in voorige tijden veele deser Vogelen aen de Koningen van *Deenemarcken* wierden gebraght; welcke de selve versonden aen andere Vorsten en groote Heeren, tot een sonderlinge Vereeringh. De Grensen van *Groenland* werden aldus gesteld: D'*Ys-Zee* tegens 't Oosten. D'*opene Zee* tegens 't Zuyden. De *Straet* of *Enghte Hudsons* tegens 't Westen (waer door *Groenland* van *America* sou afgescheyden zijn; alhoewel eenige meenen, dat het aen *America* vast is). Nae 't Noorden is de Grens noch gantsch onbekend.

FRE-

FREDERICK MARTENS SPITSBERGHSCHE REYS, TWEEDE BOECK.

Bevattende de Beſchrijvingh van Spitsbergen. 't Land. De Gebergten. De Zee. 't Ys; en de Lught deeſes Geweſts.

---

1. HOOFD-STUCK.

Handelende van Spitsbergens *uyterſte Deelen: Havens: Ys-bergen: Bergen: Kleyne Eylanden: Waygats; waerom ſoo genoemd.*

't BEnedenſte deel deeſer Landen, nae de daer in leggende ſpitſe Bergen de naem van *Spitsbergen* bekomen hebbende, leght op 76. *Graeden* en 30. *Minuten.* Wy ſijn gekomen op 81. *Graden.* Niet verder ſijn van dit Jaer eenige Scheepen geweeſt. Hoe wijd ſigh dit Land na 't Noorden uytſtreckt, is ter deeſer tijd noch onbekend.

Spitsbergen, waerom ſoo genoemd; en op welcke hoogte gelegen.

Vermits 't Ys hier vaſt ſtaet, en 't ſelve malkander niet wijkt, gelijck 't Ys in de Zee gewoon is te doen, ſoo ſchijnd, of is vermoedlijck, dat niet verr' daer aghter Land zijn moet.

Gelijck de meeſte hooge Landen met Geberghten, even als een Veſtingh met Mueren en Wallen, verſterckt ſijn, alſoo is oock dit Land van de Natuer met hooge Bergen voorſien en omvangen.

Hooge Bergen; d'een agter d'ander.

D'innerlijcke gelegenheyd en geſteltenis deeſes Geweſts is ons onbekend. 't Schijnd vermoedlijck, wijl d'eene Bergh aghter d'andere werd geſien, dat het meeſt doorgaens van ſulck een geſtalte moet zijn.

By de *Moſſel-haven* (of *Bay*) vonden wy vlack, effen Land. En hoe wy verder nae 't Ooſten ſeylden, hoe'er geduerigh laeger Land volghde: Doch alles Steenaghtigh, en met kleyner Geberghten vercierd. 't Heeft gantſchlijck 't aenſien, dat het van Menſchen ſou konnen bewoond worden.

Vlack Land by de Moſſel bay.

'k Ben oock in dit gevoelen, dat geduerigh lager Land moet

volgen: Anders ſoumen 't hooger Land konnen ſien, gelijck-men d'andere Geberghten ſiet.

Vermoeden des Schrijvers, van de Dieren en Vogelen.

Van de Dieren, welcke ſigh aen d'uyterſte Deelen des Lands onthouden, vertrouw ick, datſe in den tijd des Voor-jaers, terwijl 't Ys vaſt leght, over 't ſelve ſigh in deeſe Landen begeven; oock naderhand, wanneer de lange naghten koomen, weer daer van daen loopen.

Wat de Vogelen aengaet, daer van hebben wy ten deelen een reght bereght. Hare Woonplaetſen en Onderhoudinghs-wijſen zijn bekend; gelijck wy hier na, als wy van de Vogelen ſpreecken, verhaelen ſullen.

Waerneemingh aen de Bergen: En voorteecken van een aenſtaende harde Wind.

Hoe wy op Sondagh den aghthienden der Somer-maend 'svoormiddaghs by *Spitsbergen*, en eerſt by 't *Voorland* aenquamen, hebben wy hier boven beſchreeven. De Voeten deſer Bergen ſcheenen gelijk als Vyer; en de Toppen derſelve waren met Nevel bedeckt. De gemarmorde Sneeuw vertoonde ſigh gelijck de Tacken aen de Boomen; gevende een heldere glantſch tegens de Lught aen, even als of de Son ſcheen. Wanneer deſe Bergen dus vyerigh ſchijnen, ſoo pleegh gemeenlijck daer op een harde Wind te volgen.

Deſe Landen werden in de Winter van 't Ys beſet, na de gelegenheyd der Winden; als, Ooſt, van *Nova-Zembla*: Noord-Weſt en Weſt, van *Groenland*, en *Jan Mayen Eyland*. 't Gebeurd oock wel, dat 't gedaghte Land in de Somer van 't Ys beſet werd; gelijck getuygen konnen de geene, welcke Jaerlijcks na dit Geweſt reyſen.

Havens, of Bayen, ook genoemd Rivieren, ſijn alle ſout.

Wanneer 't Ys hard koomd te drijven, en aen te dringen, ſoo ſeylen de Scheepen in de Havens, of, gelijckſe geheeten worden, *Bayen*; of oock wel Rivieren; welcke in 't Land loopen. Ondertuſſchen ontfanghd de Wind de geene, die daer in vaeren, vry wat onvriendlijck, en bruyſcht over de dorre Bergen met veel kleyne Warvelen.

't Water in de gedaghte Rivieren is Zee-water. Varſſche, ſoete Stroomen vindmen hier niet. Oock heb ick geen Springbronnen vernoomen.

Eenige oock onbevaerbaer,

Waer ſommige Rivieren ſigh eyndigen, is bekend. Maer 't eynd van eenige andere kan niet uytgevorſcht werden, wegens 't gevaer door 't Ys, 't welck noyt daer uyt drijft. Eenige

kanmen

kanmen niet bevaren, ter oorſaeck van de blinde Steen-klippen onder 't Water; welcke men bemerckt aen 't geweldigh opſpatten van de Zee, daer tegens aen ſlaende. Dit noemen de Zee-vaerende Berningen. Men kendſe oock aen de veelheyd van 't witte ſchuym, 't welck daer ontrent werd geſien. en waerom.

De Naemen der Havens vindmen ordentlijck na malkander geſteld in de Land-Kaert van *Spitsbergen*; ſoo verr' als wy geweeſt zijn. Welcke de beſte Havenen ſijn. D'andere ſijn niet ſeecker.

De *Behoudene Haven*, de *Suyd*, en de *Noord-Bay*, welcke de bekendſte in *Spitsbergen* zijn, werden voor d'alderſeeckerſte gehouden. Al d'andere, hoedaenigh deſelve oock mogen genoemd worden, ſeyldmen geerne voorby; d'eene, wijlſe aen de Zee grenſen; d'andere wegens 't daer in zijnde ſtaende Ys, en de blinde Steen-klippen.

In de *Suyd* en *Noord-Bay* gaen gemeenlijck de meeſte Scheepen leggen. Dickmael heb ick'er thien, twintigh, jae dertigh geteld, welcke ſigh hier op Ancker hadden begeven. *Sie de Figuer C. en D., by de Letteren c. d.* Suyd en Noord-Bay.

Wat de Vogelen aengaet, deſelve werden veel meer op of by 't Land, als op 't Ys geſien; in ſonderheyd wanneerſe hare Eyeren uyt-broeden. Men ſiet niet, datſe hare Neſten maecken van eenige vreemde dingen. Ook haelenſe tot deſelve niets met allen uyt *Noorweegen*, *Schotland*, of andere Geweſten. Vogelen.

't Zaed der Kruyden kan in *Spitsbergen* opkoomen en gedyen. De Natuer heeft deſelve dit Land meê gedeeld als Gaven; dienſtigh voor de Gebreecken en Kranckheden, waer meê men hier gemeenlijck bevangen werd. Kruyden.

Men ſiet in *Spitsbergen* op de laege Eylanden, deſgelijcks op 't Ys, ſeer veel Walruſſen. In tegendeel werd men op 't *Spitsberghſche* Ys weynigh Zee-honden gewaer. Walruſſen.

't Land, gelijck alreeds geſeght is, is Steenaghtigh; en doorgaens vol hooge Bergen, of Steen-klippen. Onder aen den Voet der Gebergten ſtaen d'Ys-bergen ſeer hoogh; en eyndigen aen de Toppen der Gebergten, na de wijs der Steen-klippen. Gelijck deſe gekloofd, of vol ſcheuren zijn, ſoo ſijn oock d'andere met Sneeuw op en aengevuld. Ter deſer oorſaeck komen de gedagte Bergen de geene, welkeſe noyt geſien hebben, wonderlijk voor; Seldſaemheyd der Ys-bergen in dit Geweſt.

even als dorre Boomen met veele Tacken. Doch als de Sneeuw daer op valt, bekoomen deese Sneeuw-boomen Bladeren, welcke haest smelten; maer oock komen weer andere in derselver plaets. Dit geeft een cierlijcke Aenschouwingh. *Sie Figuer C., by de Letter c.: En Figuer D., by de Letter e.*

Seven seer groote Ys-bergen,

Seven groote Ys-bergen op eene Ry werden aen 't Land gesien. Deselve leggen tusschen de hooge Steen-klippen; seer schoon blauw van verwe, gelijck 't ander Ys; met veele reeten, of scheuren, en gaten; werdende veroorsaeckt van 't aflopend Regen en Sneeuw-water; 't welck in haer eenige smeltingh te weegh brenghd. Door de spritsende Sneeuw krijgense soodaenigh een gestalte, als 't ander Ys, hier en gintsch in de Zee-drijvende. Yeder Jaer neemense in grootte toe, door 't gesmolten Sneeuw van de Klippen; door de Regen, die daer op valt [en dan daer aen bevriesd]. *Sie de Figuer C., by de Letter. d.*

En derselver gestalte.

Deese seven Ys-bergen houdmen voor de hooghste aen 't Land. Doe wy daer voorby seylden, scheenense ons seer hoogh te zijn. Beneden aen was de Sneeuw duyster, wegens de beschaduwingh der Wolcken; cierlijck met blauwe reepen voor aen den afgebroockenen Ys-bergh. Aen 't midden des Berghs sweefden Nevel-wolcken. Hooger op boven d'onderste Nevel-wolcken was de Sneeuw gantsch light.

Steen-klippen, schijnende vyerigh,

De reghte Steen-klippen scheenen vyerigh, en de Sonne-glantsch daer tegens aen bleeck. De Sneeuw gaf tegens de Lugt aen een heldere weerschijn. Voorts waeren deese Bergen met Wolcken bedeckt; soo datmen derselver Toppen niet kon sien.

En een soete reuck van sigh gevende.

De Sneeuw-klippen zijn, ten deelen, eene Steen, van de grond af tot boven toe. In 't aensien schijnense een oude vervallene Muer gelijck. Geven een seer soete reuck van sigh, even gelijck d'Aerde in onse Landen, wanneer deselve in 't Voor-Jaer begind te groenen, en dan een varsschen Regen daer op valt. *Sie de Figuer C., by de Letter e.*

Aderen en Verwingh der Sneeuw.

De Steen is doorgaens Aderigh, loopende op allerley wijs, rood, wit en geel van verwe, gelijck de Marmor. By veranderingh van we'er werd de Steen nat; en dit is d'oorsaeck van de verwingh der Sneeuw. Wanneer 't veel regend, soo loopt 't Waeter by de Steenen af; en hier van werd de Sneeuw rood geverwt.

Bene-

Beneden aen de voet der Bergen, daer geen Ys-bergen ſtaen, leggen aen der ſelver plaets groote Klip-ſteenen los op malkander, ſoo gelijck alsſe neergevallen ſijn, met Hoolen en Gaten. 't Valt ſeer moeylijck over deſelve te gaen. Groote en kleyne ſteenen leggen door een. Deſe ſijn grauw van verwe, doorlopen met ſwarte Aderen; oock met grauw-ſwarte; blinkende gelijk als Silver-ſand; of ſchitterende ſoo als de Metallen in d'Aerde der Bergh-wercken. Klipſteenen, aen de voet der Bergen, op malkander gevallen.

De meeſte Steenen aen d'onderſte voet der Bergen vergelijcken ſigh met de Steenen, welcke by ons op de ſtraeten werden geſien. Op deſelve waſſen allerley Kruyden, en Gras, in groote meenighte. Deeſe Wasdom geſchied in de twee Maenden Junius en Julius; binnen welcke tijd ſy beginnen op te ſchieten, en Zaed draegen. *Sie de Figuer C., by de Letter f.* Kruyden op de Klippen waſſende.

Aldermeeſt en alderbeſt waſſen de Kruyden by 't Water, 't welk van de Bergen af koomd; desgelijks daerſe voor de Noorde en Ooſte Winden beſchut zijn. Van 't gedaghte Water valt altijd eenigh Stof en Mosaghtigheyd af; 't welck by langheyd van tijd tot Aerde werd; of veel meer tot een vette Miſt. De Dreck, van de Vogelen komende, doet'er oock niet weynigh toe. Hoe ſulcks geſchied.

Deeſe Bergen ſchijnen, om haerer hooghte wil, van Aerde te zijn. Maer wanneermen deſelve opklauterd, ſoo bevindmen boven ſoo wel Klip-ſteen als beneden. Dit werdmen oock gewaer, wanneer groote ſtucken van deſelve af-vallen. Als dit geſchied, en van ſulck een hooghte Steen-ſtucken neerploffen, ſoo hoordmen een geluyd, als of 't Donderde, met groote weergalmen; of een gekraeck, gelijck wanneer groote Bergh-klompen in de Daelen komen neer te ſtorten. Donderend geluyd; als ſtucken van deeſe Bergen afvallen.

De meergedaghte Bergen zijn vol kloven en reeten. In deſelve neſtelen Vogelen, en broeden hare Jongen daer in uyt. Al t'ſaemen vliegenſe daer van af, en ſoecken het Voedſel in 't Water. Eenige onderhouden ſig met 't Aes van doode Walviſſchen. Andere eeten kleyne Viſchkens, en de Garneelen; waer van hier nae in 't Hoofd-ſtuck van de Vogelen breeder berigt ſal volgen. De Vogelen neſtelen in deſelve.

Op 't Land werden geſien witte Beeren, Rehen, Voſſchen. De Beeren verſaedigen ſigh van 't Walviſſchen-aes, Krengen Beeren, Rehen, Voſſchen.

gen genoemd, en van doode Menſchen. De Voſſchen roven de Vogelen, en derſelver Eyeren. De Harten trecken haer Voedſel van de Kruyden.

Hooghte deeſer Bergen.

Wanneer de Hemel niet gantſch klaer is, ſoo ſtaen deeſe Bergen ontrent half in de Wolcken; waer uyt men kon afneemen de hooghte derſelve. Eenige ſchijnen ſoodaenigh (wegens de geweldige overhangingh) als offe yeder oogenblick plotſlijck te neer ſouden ſtorten. *Sie de Figuer D., by de Letter f.*

Moeylijcke wegh daer nae toe.

Dat de laeghſte Bergen niet hoogh ſchijnen, werd veroorſaeckt, om dat d'andere haers gelijcke veel hooger ſijn, en ſeer groot geſien werden. Een Schip met Maſt en Stengh is tegens deeſe Bergen t'aghten, als een Huys tegens een Hoogen Thoorn. Sy ſchijnen oock gantſch naby te leggen; doch wanneermen te Land daer nae toe wandeld, bevindmen gantſch anders; en men gevoeld ſigh binnen weynigh tijds vermoeyd. Oock werd den Wandelaer, weegens de ſcharpte der Steenen en d'ongebaendheyd der Weegen, 't Sweet wel haeſt uytgejaeghd, ſchoon 't noch ſoo koud was. Een paer nieuwe Schoenen konnen hier niet langh tegens houden.

Stucken, daer van afvallende.

's Naghts, by heldere Sonneſchijn, gingen wy aen de Steenklippen by d'*Engelſche Haven*, ontrent een Mijl wegs verr', om te ſien nae de Walviſch, welcke ons ontkomen was. Andere roeyden in 't midden deeſer Haven met haere *Chaloupen* voort, welcke nauwlijcks te kennen waeren. Een groot ſtuck viel van een Bergh af nae beneden; gevende een harde ſlagh. Deeſe Bergen ſcheenen ons ſwart-verwigh, vercierd met witte geaderde Sneeuw. 't Was ſoo gantſch ſtil, datmen nauwlijcks eenige wind kon gewaer worden. De koude was oock niet groot. 't Lagh aen 't Land vol Walruſſen; brullende met ſulck een geluyd, als of men van verr' een Os had hooren bulcken.

Walruſſen.

Moeylijcke gangh te Land.

Wanneer men te Land gaet, ſoo voorſietmen ſigh op deeſe Reys met een Roer of twee, deſgelijcks met eenighe Spieſſen; om de roofgierige Beeren daer meê af te weeren. Doch men werd, gelijck alreeds geſeghd is, dit gaen wel haeſt moede, weegens de ſcharpe, ongelijck-leggende

Stee-

Steenen, en 't hol Ys, 't welck seer ongemacklijck te betreeden valt.

Vermits ick van de Bergen heb gesproocken, soo moet ick noch dit daer by voegen. Soo veel als ick'er gesien heb, leggense in de volgende gestalte.

De hooghste strecken sigh van 't *Voorland* af tot aen de *Mossel-bay*. Nae 't *Voorland* volgen de seven Ys-bergen; sijnde van een groote hooghte. Soodaenigh werdense genoemd nae d'Ys-bergen, welcke tusschen de Steen-klippen leggen. Deese Steen-klippen sijn boven aen niet met sulcke scharpe Spitsen, gelijck de twee voorste Klippen aen de *Magdaleenen-Haven*. Daer na volgen de *Hamburger*, de *Magdaleenen*, d'*Engelsche*, en de *Deensche* Haven. Voorts de *Suyd-Bay*. Gelegenheyd der Bergen.

Aen de *Magdaleenen-Bay* leggen de Steen-klippen in de rondte, als een halve *Circkel*. Aen beyde de sijden staen nevens malkander twee hooge Bergen. Deese sijn in 't midden Hol, even als offe uytgegraeven waeren, op de wijs van een Borstweer; boven met veele Spitsen en Openingen, op de manier als de Daecken aen de Huysen. Beneden, binnen den Bergh, staet een Ys-bergh, oprijsende tot aen des Berghs top. Sy schijnd als een Boom met veele Tacken. D'andere Klippen vertoonen sigh als of 't Graven der doode waren. Verder beright van de selve,

In de *Suyd-Bay* leggen de Scheepen op Ancker tusschen hooge Bergen. Wanneer men daer in seyld, leght ter linckerhand een Bergh, geheeten de *Bykorf*, voerende dien naem, wijl hy de gedaente eens Bykorfs vertoond. *Sie de Figuer C., by de Letter g.; en de Figuer D., by de Letter g.* En van eenige Havens.

Daer by leght een grooten en hoogen Bergh, dienmen de Naem van *Duyvels-hoeck* heeft toegevoeghd. Gemeenlijck is hy met Nevel bedeckt. Welcke Nevel, als de Wind daer nae staet, van den Bergh afvalt; en de *Bay* verduysterd, even als met een Roock. Op de gemelde Bergh staen drie witte Heuvelen, geheel met Sneeuw bedeckt. *Sie Figuer C., by de Letter h.; en Figuer D., by de Letter h.* Twee deeser Heuvelen staen dight by malkander. Bergh, genoemd Duyvels-huck.

In 't midden deser *Bay*, of Haven, leght een Eyland (*Sie Figuer C., by de Letter i.*); 't welck de Naem van 't *Doode Mans Eyland* voerd; wijl'er de doode op begraven werden. D'overledene Doode Mans Eyland.

leght-

leghtmen in een Kist, en deselve bedecktmen seer wel met groote Steenen, om 't Wild Gediert niet ten Proy te verstrecken. Echter werdense noch van de witte Beeren gevonden, en opgegeten.

Geen andere Aerde, als groote Steenen.

'k Heb geen andere Aerde in *Spitsbergen* gesien, als groote Steenen: Derhalven oock de koude, of Vorst, in sulck een Aerde niet diep kan indringen. My verwonderde niet weynigh, dat de Sneeuw doemaels soo veel gesmolten was. In de Hoolen tusschen de groote Steenen konmen geen Sneeuw meer vernemen, onaengesien de gaten seer diep waeren. Veellight is'er in 't Voor-jaer veel Regen gevallen, en de koude niet seer fel geweest: Anders hadden wy gewisselijck meer Sneeuw gesien.

Vogel-Eyland.

Meer andere kleyne Eylanden leggen gintsch en herwaerts in deese *Bay*, welcke geen bysondere Naemen sijn gegeven. In 't gemeen echter werdense de *Vogel-Eylanden* geheeten, vermits men daer op versaemeld d'Eyeren der Bergh-Enden en Kirmeeuwen.

Smeerenborgh.

Daer nae koomd men by *Smeerenborgh*. De naem koomd met de daed over een. Daer staen noch Huysen, of Hutten, van de *Hollanders* gebouwd; waer in sy voor deesen de Traen pleegen te branden. Eenige der gedaghte *Hollanders* hebben hier willen beproeven, offe 't de Winter over souden konnen uytharden: Doch niemand der haere is levendigh over gebleven. *Sie Figuer C., by de Letter k.*

De Lijcken vervuylen hier niet.

't Moet niet onaengemerckt blijven, dat de doode Ligchaemen hier niet lightlijck vervuylen. Want men heeft bevonden, dat eenen der overleedene, nae thien Jaeren tijds hier gelegen te hebben, noch sijne volkoomene gestalte had. Men kon, gelijck my geseghd is, aen 't Kruys, op 't Graf gesteld, sien, wanneer hy gestorven was.

Huysen.

De gedaghte Huysen, werden van Jaer tot Jaer verdorven, en op 't Vyer gestoockt. Ter deeser tijd stonden'er noch verscheydene, vertoonende de gedaente eens Dorps. Eenige der selve wierden verbrand.

Harlinger Koockery.

Tegens over *Smeerenborgh* staen oock noch eenige Huysen, en een Pan. Dese Plaets werd genoemd de *Harlinger Koockery*. In dit Jaer waren'er noch vier; zijnde de twee Packhuysen; in d'an-

d'andere haddense gewoond. Deese Huysen sijn niet seer groot gebouwd; voorsien met een Keucken, en Plaets: Oock daer aghter met een Kamer, soo breed als 't geheele Huys.

De Packhuysen sijn wat grooter. In deselve leggen noch veele *Quartelen*, of Vaten, doch gantsch in stucken gesprongen. 't Ys sietmen noch in even deselve grootte en rondte, gelijck 't door de Vorst in de gedaghte Vaten gemaeckt wierd. Voorts laegen hier de verscheydene Wercktuygen, tot de Traen-brandery behoorende, in 't Ys bevroren. De Pan stond noch soodaenigh alsse opgereght was. De Houtene Backen (Troggen) waeren'er by. Pakhuysen.

Van hier kanmen heenen gaen nae d'*Engelsche Haven*. Aen d'andere sijde is een Begraefnis-plaets, daer de doode gebraght werden. Hier is 't eenighsins betreeden, of als mulaghtigh, soo dat het wel Aerde sou schijnen; doch 't is door vlijt soo wat effen gemaeckt. Engelsche Haven.

Aghter deese Huysen staen hooge Bergen. Wanneer men deselve op klimd, gelijckmen d'andere doet; en dan de voet-treeden, of Steenen, daermen de voeten op set, niet met kryd teeckend, soo weetmen niet, hoemen weer daer af sal komen. Gevaerlijke Bergen, voor d'opklimmers.

't Opwaerts Klauteren is noch eenighsins te doen; maer weer na beneden af te daelen, is seer gevaerlijck; soo dat meenige daer over dood vallen.

Deese Rivier werd genoemd de *Suyd-haven*, of *Bay*. Als de Scheepen in Zee eenige schaede hebben geleeden, soo verbeeterense deselve hier weer. Suyd-Bay.

Voor aen in de gedaghte *Suyd-Bay*, tusschen de Bergen in 't Dal, versaemeld sigh veel varsch Water, komende van de Sneeuw en Regen. Aen den Oever staen seer veel oude *Quartelen*, of Vaten. Van dit Water vulden wy onse Tonnen, 't selve gebruyckende tot onse Spijsen. Anders werd het gehaeld uyt de Kloven der Ys-bergen aen 't Land. Reghte Opwellingen uyt der Aerde, of Springh-bronnen, heb ick in *Spitsbergen* niet gesien. Varsch Water, hoe bekomen.

't Hier ontrent gelegene Strand is niet sonderlingh hoogh; en 't daer tusschen sijnde Waeter taemlijck diep. Daer was gantschlijck geen Ys in: Waer uyt ick besluyt, dat het geen harde Winter is geweest. Anders waer 't onmogelijck, dat in Geen harde Winter in dit Jaer geweest.

ſoo een korte tijd al 't Ys ſou konnen geſmolten zijn; niet alleen hier, maer oock in d'*Engelſche Bay*; daer 't Ys noch vaſt ſtond, doch nauwlijcks een halve vadem diep onder 't Water lagh.

Ys, ſmelt eer in ſout, als in ſoet water.

'T Ys ſmelt wel veel eer in ſoute Wateren, als in de varſſche Rivieren, maer ondertuſſchen is 't echter onmogelijck, dat Ys van ſulck een dickte binnen ſoo weynigh tijds ſou konnen vergaen.

Men ſagh oock aen de hooge Steen-klippen, dat de Sneeuw boven aen ontliet, en ſmolt; onaengeſien het daer veel kouder als beneeden is.

Seldſaemheyd aen de Bergen in Spaenje.

Dit geſchied echter niet op ſulck een wijs, gelijck ick naederhand in Winter-maend des Jaers 1672. by Noord-Weſte winden in *Spaenje* heb geſien. Beneden viel Regen, tot op 't vierde deel eener Mijl. Voorts waeren de Bergen wit beſneeuwd, in een evengelijcke Ry; d'eene niet hooger uytſteeckende als d'ander, en ſoodaenigh geſteld, als of alles met een Snoer gemeeten waere geweeſt.

't Eyland Vogelſangh.

In de *Noord-Bay* leght een grooten Bergh; boven vlack, of plat. Dit Eyland werd genoemd *Vogelſangh*, wegens de meenighte der Vogelen, die ſigh hier onthouden. Wanneerſe opvliegen, maeckenſe ſoodaenigh een geſchreeuw en geluyd, dat d'een d'ander nauwlijcks kan hooren ſpreecken. *Sie de Figuer D., by de Letter b.*

Geſpouwene Klip.

Daer nae volgen noch meer andere Eylanden; welcke in de Land-Kaert van dit Geweſt werden voorgeſteld met hare Namen: Als, de *Gekloofde*, of *Geſpouwene Klip*, en diergelijcke. *Sie Figuer D., by de Letteren j.*

Rehen-veld.

'T *Rehen-Veld* is laegh Land. 't Heeft dien naem bekoomen, wijl gemeenlijck ſigh daer veel Harten onthouden. Men heeft my geſeghd, dat de Grond hier van enckel Ley-ſteenen ſou zijn, ſtaende op de kanten; waer over, wegens de ſcherpte, ſeer ſwaer te gaen valt. Alles is met Mos bewaſſen. Op dit *Rehen-Veld* ſtaet een Bergh, ſchijnende ſoo rood als vyer.

Halve-Maens-Bay.

Aghter 't gedaghte *Rehen-Veld* ſtaen al weer hooge Bergen; boven niet geheel ſpits toelopende. Al t'ſaemen ſchijnenſe op eene *Linie*, of Ry, te leggen. By 't *Rehen-Veld* loopt een *Rivier* Landwaerts in; werdende genoemd de *Halve-Maens-*

Bay;

Bay; wijlſe als een halve Maen in de kromte leght. Aen d'eene zijde deeſer Rivier ſietmen een Bergh, boven plat; met veele Scheuren, vol witte Sneeuw.

Daer op koomd de *Liefde-Bay*. De twee nevens malkanderſtaende Bergen vergelijcken ſigh ſeer wel met de twee ſpitſe Bergen aen de *Magdaleenen-Bay*. Oock zijn deeſe twee Havens niet mercklijck uyt malkander te kennen. Liefde-Bay.

Daer nae volghd geduerigh laeger Land aghter de *Moſſel-Bay*. Op 't ſelve wies Gras, ſoo verr' als mē kon af-ſien; en ſoo hoogh, dat het ons d'Encklauwen bedeckte. Gras op 't lage Land.

Wijders koomdmen by 't *Waygat*, of de *Straet van Hinlopen*. De naem *Waygat* heeftmen 't gegeeven, wijl'er een harde Suyden-wind uyt waeyd. Voorts de *Beeren-Haven*. Op 't Land leggen roode Steenen. Waygat. Beren-bay.

Aen geene zijde des *Waygats* volght 't *Suyd-Ooſten-Land*. 't Is oock vlack en laegh. 't Schijnd met kleyne Bergen vercierd te zijn. Daer nae koomen de *Seven Eylanden*, welcke wy ſien konden. Suyd-Ooſten-land.

Verder opwaerts vernaemen wy geen Scheepen meer. Konden oock niet bemercken. dat'er van dit Jaer eenige wijder gekomen waeren. Men kan niet in elck Jaer ſoo verr' nae 't Ooſten ſeylen, wegens 't gevaer van 't Ys, 't welck door de Stroom en de Winden hier heenen werd gedreven in groote meenighte.

In Bloey en Somermaend is 't de beſte tijd der Viſſchery in 't Ys, tuſſchen *Jan Mayen-Eyland* en *Spitsbergen*. In Hoy en Ooghſtmaend loopen de Walviſſchen nae 't Ooſten by 't gedaghte *Spitsbergen*. Op 't laeſte ſagen wy veele deeſer Viſſchen, welcke nae de *Waygats* heenen ſchooten. Of nu deeſe *Waygats-Haven* door 't Land heenen gaet, is noch onbekend. Doch dit is niet 't *Waygat*, waer van ſoo veel is geſchreven. Beſte tijd der Walviſch-vanghſt.

Yet verders weetmen van dit Geweſt niet. Steen en Ys-bergen vonden wy in meenighten. Wat daer op leefd en ſweefd, ſal hier nae beſcheeven worden.

TOE-DOENINGH.

Bericht van Spitsbergen.

In 't Jaer 1652. heeft d'*Engelschman Richard Nicolson* in d'*Engelsche* Tael uytgegeven een *Bericht van Spitsbergen en Nova Zembla*; waer uyt wy eenige niet t'onpas komende dingen sullen aenteeckenen, op dat de Leesers deselve mogen vergelijcken met 't geen onse Noordvaerers van dit Gewest hebben geschreven.

Uyt d'Engelsche Schrijver Richard Nicolson.

Spitsbergen, seghd hy, is een gedeelte van *Groenland*; gelijck oock *Nova Zembla*. De Naem *Spitsbergen* heeft het van de *Hollanders* bekomen, wijl sig op 't Land veel hooge spitse Bergen vertoonen. Doese in 't Jaer 1596. voor de derdemael waren uytgevaeren, om door 't Noorden een wegh nae *China* te vinden, ontstond onderweegen een verschil tusschen de Hoofden der twee Scheepen. Sy bevonden sigh te veel Westlijck: Derhalven wilden die van 't eene Schip Oostlijck op; maer d'andere Noord-Noord-Oost, om niet by de *Waygats* te komen. Deese oneenigheyd veroorsaeckte d'ontdeckingh deses Lands. 't Welck hier nae in 't Jaer 1608. van d'*Engelsche* wierd bevaeren tot op de hooghte van 82. *Graden*, daerse een vaste Ys-kust vonden. Van dien tijd af aen sondense yeder Somer eenige Scheepen derwaerts, soo om Walrussen-tanden te bekomen; als om Traen te branden. Dit genot trockense gantsch alleen, tot op 't Jaer 1612.; wanneer de *Hollanders*, welcke niet gewoon sijn eenigh voordeel, daerse 't maer weeten te vinden, te versuymen, sigh oock derwaerts begaeven; 't selve werck verrightende. De *Francoisen* deeden desgelijcks.

Wanneer eerst ontdeckt.

Lenghte voor soo verr' deselve bekend is.

Dit Gewest, voor soo verr' d'*Engelsche* 't selve hebben bevaeren, streckt sigh uyt in de lenghte van den ses-en-tseventighsten tot by den twee-en-taghtighsten *Graed* (want soo verr' heeft *Henrick Hudson* geweest); maeckende by de tnegentigh gemeene *Duytsche* Mijlen. Hoe veel verder, is noch onbekend. Indien men 't selve reght kon ondersoecken, buyten twijffel sou men ergens Land en Volck vinden, waer in en waer by groot voordeel sou te doen staen. Gantschlijck stae ick oock in dit vermoeden, dat'er genoegh rijcke Mijnen van veelerley Metallen souden ontdeckt werden. Wie weet, wat voor andere bequaemheden sigh daer souden opdoen.

Oorsaeck der koude.

De Son klimd hier noyt tot vier-en-dertigh *Graden* boven de Gesight-eynder: Derhalven de Stralen noyt reght neervallen, maer schuyns over d'aerde heenen schieten; soo dat deselve nauwlijcks daer van verwarmd werd. Dit is d'oorsaeck der groote koude. Echter heeftmen hier een geduerige dagh van aghtthien weecken in de Somer. Selfs in de Winter, schoon dan de Son noyt boven de Kim koomd, maer ruym twaelf *Graeden* beneden deselve blijft, is men nimmermeer sonder Schemeringh, of Dageraed te sien. Oock sijn'er twee Winter-Maenden, waer in de dagen twaelf, elf, thien, negen uyren, en soo voorts tot een uyr toe, langh sijn.

Dagh van 18. weken.

Vermoeden des

Langhs de Kust sietmen niet anders als Bergen, met Sneeuw bedeckt. Soo veel 't gesight van 't Strand af toedraegen kan, werdmen niet anders

als

als diergelijcke Bergen gewaer: Waer door gemeend werd, dat 't geheele Land inwendigh niet als Geberght is. Maer misschien soumen 't anders bevinden, indien men 't eens gantsch in de breedte en dwars-lenghte kon door wandelen.

Schrijvers, datmen hier wel een goed Land sou vinden.

De waerschijnlijckheyd mijns vermoedens blijckt oock hier uyt, dat eenen betuyghd, onder den negen-en-seventighsten *Graed* op een hoogen Bergh te hebben gestaen, in 't eynd der Hoymaend, by taemlijck helder We'er, soo dat hy vry verr' van hem sien kon; en aengemerckt heeft, dat, wijd van de plaets daer hy stond, groene Velden waeren, seer lieflijck met Gras bekleed.

Dieren en Vogelen.

Geweldigh groote witte Beeren, sommige niet kleyner als een gemeen Paerd; Rehen; swarte, witte en grauwe Vosschen; voorts, veelerley Gevogelt is'er in overvloed. Of schoon seven *Hollandsche* Waegh-halsen hier overwinterd hebben; andere oock, door ongeval, hier een geheele Winter hebben moeten blijven, soo heeftmen echter geen breeder kennis van dit Gewest bekomen, belangende d'inwendige staet des Lands.

Nova-Zembla, wanneer eerst gevonden.

Nova Zembla is aldereerst van *Steven Berroveus*, een *Engelschman*, in 't Jaer 1556. gevonden. 't Leght verr' aghter *Muscovien.* 't Begind by den tseventighsten *Graed Polus*-hooghte, en gaet voort nae de Noord-*Pool* tot op den seven-en-tseventighsten; sijnde een lenghte van honderd en vijf gemeene *Duytsche* Mijlen.

't Is een boven maeten koud Land; en gantsch onbegaenbaer door de meenighte der Sneeuw, welcke hier soo wel in de Somer als in de Winter valt, doch dan smelt; waer door 't Land veelerwegen als een Moeras is. Geen andere als Vleesch-eetende Dieren werden'er gevonden, wijl'er geen Gras wast.

Waygats.

Tusschen *Nova Zembla* en 't Land der *Samojeden*, is een enge Zee, genoemd *Waygats*, of *Voygat*, anders oock d'*Enghte van Nassauw*, welcken naem deselve van de *Hollanders* is gegeven; die in 't Jaer 1596. daer door meenden te vaeren, doch door 't Ys verhinderd wierden. Men siet hier Visschen, soo wit als Sneeuw. Veel Salm wert'er gevangen.

Kort berigt hier van.

De Winter is hier in 't eene Jaer langer en feller als in 't andere. 't Gat van de *Straet* vriesd wel gantsch toe; gelijck oock al de Boghten doen, en de Zee aen de kant heenen; maer noyt in de ruymte. In de Somer onthoud sigh eenigh Volck op 't Eyland der *Waygats*, doch in de Winter vertreckense nae de Suyd-sijde van 't vaste Land. Eenige *Russen*, in de Somer op *Waygats* komende, hebben den *Hollander Jan Huygen van Linschooten* verhaeld, dat binnen 't Land Bosschagien genoegh gevonden werden. Hier vond hy meenighte van drijf-hout aen d'Oevers der Waterkanten.

Bosschen binnen in 't Land.

Schoon men oock aen den Oever van *Waygats* niet als dorr' Gras en Biesloock siet, soo sal buyten twijffel in 't binnen-land goed Gras genoegh zijn, e. s. v.

II. HOOFD-STUCK.

Vande Noord-Zee *in 't gemeen. Van de Zee en Zee-Golven tusschen* Hitland *en* Spitsbergen *in 't bysonder. Braecken, of Zee-sieckte; en middel daer tegen. Ebb en Vloed.*

Hoedanigh het toegaet,

DE Baeren, of Golven, beginnen sigh eerst te verheffen van een kleyne Wind-baesingh, gelijckmen in tijd van kalmte op de Wateren kan gewaer worden. Doch daer na ontstaen door de Beweegingh hoe langer hoe grooter Baeren.

Ontrent de verheffingh

De Zee-baer verheft sig niet soo terstond in den aenvang eener harde Wind; maer allenxen rijsdse hooger en hooger, tot datse de groote van Bergen bekoomd. Dan spreydse, met een sonderlinge geswindheyd, sigh aghter van malkander in de rondte en diepte; verdeeld sigh cierlijck van een, en valt rond neer, met veel opspritselingen, en schuym. *Sie de Figuer D., by de Letter K.*

Der Zee-Golven.

Dan haeld de Zee van aghteren de neer gevallene Golven weer nae sigh, met veele kronckelingen en draeyingen, door 't Schuym seer cierlijck geaderd; bynae op soodanigh een wijs als Marmor.

Spattingen derselve.

Deese Zee-bloem verheft sigh dan als te vooren, en spritst oock weer even soodaenigh op. Dus rijsd de Zee geduerigh op nieuws; maeckende voorwaerts uyt lange streecken. Wegens de kortheyd der op een volgende Baeren spatten de selve gemeenlijck over de Scheepen heenen. Veel geswinder gaense als een Schip sou konnen seylen.

Op de groote Golven in een Storm schieten kleyner Baren, en noch kleyner, gelijck een Wind op de stille Zee daer heenen strijckt.

Zee-bergen, of seer groote Golven.

Voor deese Baeren wijcken de Scheepen niet; maer wel voor de groote Golven, diemen Zee-bergen noemd. Gelijck deese sigh houden, soo beweegen sigh oock de Schepen. Echter hebbense altijd een rightige wegh op deese baenloose Golven; soo dat de Menschen sigh daer in op deselve derven waegen, en behouden blijven.

In een harde Storm Stuyfd de Zee; schijnende in d'aenschouwingh gelijck de Sneeuw, welcke op 't Ys van de Wind werd voort gejaeghd; en van verr' in de lught gelijck als de stuyvingh van Sand. Zee-stuyvingh.

Allerwegen sietmen de Zee gelijck gerimpeld Ys, 't welck, onder 't vriesen, door de wind verhinderd werd sigh evengelijck te setten; alles met wit Schuym bedeckt. D'eene Zee (of Golf) valt reght rond over d'andere voor heenen gaende, met een groot geruysch, gelijckmen in de Waeter-moolens-Vlieten gewaer werd. Even soodaenigh een geruysch maecken oock de Scheepen in 't door-snijden der Baeren. Geruysch der Baeren.

Staet oock aen te mercken, dat de Zee-baeren, by veranderingh van Winden, tegens malkander aen stooten, en ongelijck door malkander trecken; met veele spattingen over de Scheepen, eerse soo verr' komen, datse eenerley wegh voortschieten. Tegens-een-stoting der selve, by veranderingh van Winden.

't Zee-waeter heb ick hier niet soo klaer gesien, oock niet soo strengh sout, als by 't Ys. [*Dus staet in den druck mijns Exemplaers; maer daer ter sijden is met de hand geschreeven, van wien, of door wiens last, is my onbekend:* Voor, hier niet, leest nergens. *Dus souden de woorden moeten luyden*: 't Zee-water heb ick nergens soo klaer gesien, *e. s. v.*]. Sulcks kan zijn wegens de vlacke Grond, en de veelerley varssche Rivieren, welcke daer in vloeyen; of om dat de koude 't Waeter meer reynighd.

Wat de beweegingh der Scheepen op de Zee betreft, sy varen in deselve op allerley wijs; met verwisselingh der Seylen. Wanneer 't Windigh is, werd met al de Seylen gevaeren. Wanneer'er een Storm ontstaet, met de twee onderste groote Seylen; waer van 't voorste de Fock; 't middelste 't Schover-seyl; en dan 't derde 't Besaen-seyl werd gheheeten. Wat voor Seylen men gebruyckt.

Wanneer 't harder stormd, soo laetmen 't voorste groote Seyl neer; soo datmen alleenlijck 't middelste groote Seyl, en de Besaen gebruyckt. In tijd van harde, en noch harder Storm-winden.

In den hardsten Storm voerdmen 't Besaen-seyl, half opgewonden, half uytgespannen. Dit werd gedaen, op dat 't Schip

van

van de Wind vaſtigheyd ſou vatten; want anders ſlingerd het al te ſeer in de Zee, ſoo dat aen beyde de ſijden des Schips 't Water daer over ſlaet.

Hoemen dan met 't Roer handeld.

Geduerigh ſtaet een Man by 't Roer, om 't Schip te reegeren. In een harden Storm, wanneer ſelfs thien Mannen de Stier-ſtock niet genoeghſaem konnen houden, ſoo maeckenſe deſelve met Touwen vaſt; en laeten 't af en toegaen, gelijck men anders gewoon is te ſtieren nae de Streeck-wijſer, of 't *Compas*.

Vogelen na een Zee-ſtorm.

In en nae ſoodaenige Zee-ſtormen bekoomd men ſomtijds vreemde Gaſten op de Scheepen; te weeten, allerley ſlagh van kleyn Gevogelt; door 't onweer van 't Land verdwaeld zijnde. Deeſe begeven ſigh nae de Scheepen en Maſten, om haer leven te behouden. D'andere vallen in de Zee, en floddeeren daer ſoo langh, tot datſe ſterven.

Dwalingh van ſommige,

De Lomben en andere Water-Vogelen blijven verr' van ons. Dit heb ick hier willen ſtellen, om wegh te neemen den waen van ſommige, welcke meenen, dat de gedaghte Vogelen op de Scheepen komen vliegen, om een aenſtaende quaed We'er te voorkondigen.

Voortekenen van een

Ondertuſſchen evenwel kanmen gemeenlijck uyt de volgende dingen afneemen, dat'er een Storm op handen is; te weeten, wanneer ſigh veele Tonynen en andere groote Viſſchen ontrent de Scheepen laeten ſien; en alsſe met een groot getier uyt 't Water opwaerts ſpringen; 't welck niet altijd ſpel met haer is. Veellight datſe dan eenige ſmert aen haer Ligchaem lijden. Wy ſagen ſommige Walviſſchen in de Zee, ſigh ſoodanigh aenſtellende, als offe met de dood hadden geworſteld.

Aenſtaende Storm,

Wanneer men ſeghd, dat de Zee gantſch onruſtigh is, ſoo moet men weeten, dat ſulcks van de Zee alleen niet voort koomd. Maer daer volghd een harde Wind nae; welcke, om ſoo te ſpreecken, de Zee-baeren als Booden voor uyt ſend, tot dat hy met een felle Storm aenkoomd. Doch dit is niet te verſtaen van de Noord-Zee, maer van de Zee tuſſchen *Hitland* en *Spitsbergen*.

Aen de Viſſchen en aen de Zee.

Wanneer de lugt ſoodanigh geſteld is, dat de Starren grooter ſchijnen, meer blickeren, en meer in getal geſien werden als anders, ſoo werd daer uyt een groote wind vermoed; en deſe Inbeeldingh

werd meenighmael waeraghtigh bevonden. Dan ſweefd de lught vol Dauw; welcke by veranderingh der koude veel Nevel veroorſaeckt; waer op de Wind niet langh pleegh aghter te blijven.

Wanneer by naght de Baeren veel op ſpritſen, ſoo ſchijnd de Zee gelijck als Vyer; 't welck de Zeevaerende Branden noemen. Deeſe ſchijn is een heldere glantſch, weynigh weerſchijn van ſigh gevende; even gelijck de Diamant. Wanneer nu de Zee hevigh ſchijnd, of glinſterd, by donckere Naght, ſoo volghd op dit ſoo genoemde Branden een Suyden of Weſten-wind. Zee-brand.

Aghter aen 't Schip, daer 't Waeter ſigh als doorſneeden vertoond, ſietmen by naght ſeer diep onder 't ghedaghte Waeter. De Blaeskens begeven ſigh opwaerts en ſpringen in ſtucken. Dan werdmen de ſchijn of 't branden niet gewaer. Diep onder water ſien.

Tot noch toe hebben wy inſonderheyd geſproocken van de Noord-Zee. Voortaen ſullen wy handelen van de Zee-baeren tuſſchen *Hitland* en *Spitsbergen*. By 't gedaghte *Hitland* liep de Stroom ſnel Noorden; en 't wierd van dagh tot dagh kouder. Beright van de Zee

Hier ſtaet aen te mercken, dat hier de Zee-golven langer heenen loopen, op ſulck een wijs alsſe doen voor 't enge *Canael* tuſſchen *Engelland* en *Franckrijck*, ſchietende in de *Spaenſche* Zee (hier nu behoord het tweede Marck-teecken van d'onruſt der Zee), met een geduerige beweegingh der Scheepen; ſoo datmen'er Zee-ſieck van werd. Tuſſchen Hitland en Spitsbergen.

't Zee-water heeft wel de ſchuld des braeckens; doch 't werd inſonderheyd veroorſaeckt door de harde en geduerige beweegingh des Menſchlijcken Ligchaems; zijnde ſoodaenigh, datmen dickmael op handen en voeten moet gaen. Zee-ſieckte.

Die hier meê behebt is, vind geen ſmaeck in eeten noch drincken. Hy gevoeld Hoofd-pijn en ſwijmelingh. Geduerigh is hy ſoodaenigh geſteld, als of hy ſou moeten overgeven. By deeſe ongelegenheyd gaet gemeenlijck een verſtoppingh des Ligchaems. Alsmen ſijn Water maeckt, ſoo ſietmen 't ſelve roodverwigh. Hoe de Zee-ſiecke

Deſe Krankheyd is van ſulk een aert, gelijk d'ongeſteldheyd Geſteld

ſijn. welcke koomd uyt d'ongewoonte van op een Waegen te rijden; waer by men altijd veranderingh, in eten en ruſt, gewaer werd.

Middelen, 't Beſte middel tegens deeſe onpaſlijckheyd aght ick te zijn, in de mond te knauwen eenige ſtercke Speceryen; als, Caneel, Nagelen, Galanga, Gingebar, Muſcaet-noten, en diergelijcke.

Welcke te vergeefs, of oock Veele meenen deeſe ongeſteldheyd door vaſten te verdrijven; doch dit is een vergeefs middel. Eenige drincken Zee-waeter, om daer door aen 't braecken te komen. Doch dit veroorſaeckt niet 't Zee-waeter ſelfs, maer de tegenwil, welcke men daer tegens heeft.

Met nut hier tegens gebruyckt werden. Om deeſe walgingh te verdrijven, is, mijns oordeels, de beſte raed, datmen dapper eete en drincke; ſoo ſalmen haeſt geholpen zijn. Men moet oock niet al te veel ſlaepen, maer friſch in de wind ſien. 't Kan daer-en-boven niet ſchaeden, wat op 't Schip te gaen wandelen.

Beſchrijvingh Maer wy keeren nu weer tot de Baeren: Welcke, wanneer 't al niet windigh is, voortrollen en trecken als Bergen, maer gantſch ſleght; geduerigh voortloopende ſoo verr' alsmen deſelve kan bekennen. Doch dit moetmen verſtaen van d'onruſtige Zee, wanneer een harde Wind ſal volgen.

Van de gelegenheyd In een Zee-ſtorm trecken de Baren, gelijck alreeds geſeghd is, op een gelijcke wijs, doch met veele ſchuymige Wervelen, of kronckelingen; gelijck wy verhaeld hebben dat ten tijde van Storm in de Noord-Zee geſchied.

Der Baren tuſſchen Deeſe Baren loopen verr' heenen, ſoo datmen ſeer wijd tuſſchen deſelve kan ſien. Doch 't eene Schip kan dickmael van d'andere dight daer ontrent vaerende Scheepen niets met allen gewaer werden.

Hitland en Spitsbergen. Veel grooter ſijn deeſe Baeren, als de geene, welcke in de Noord-Zee daer heenen ſchieten. Hebben oock een grooter kraght, wanneerſe over ſtorten. Maer ſpatten niet ſoo light, als in de Noord-Zee, over de Schepen.

Hevige beweging der Scheepen. De Noord-Zee gaet, ſoo haeſt de Storm over is, leggen. Maer hier duerd de beweegingh der Baeren wel tot aen of in den derden dagh; en hoe ſtil 't oock is, echter ſchudden de Scheepen ſoo geweldigh, datmen noch gaen, noch ſitten, noch

noch leggen kan. In 't midden des Schips is 't alderbeſt te zijn; vermits 't ſelve voor en aghter ſigh ſeer hevigh in de Zee ſtoot, of van de Zee geſtooten werd.

De Seylen ſlaen tegen de Maſt aen, en hebben geen vaſtigheyd van de Wind. Wanneer by een windige Lught de Seylen braef rond geſpannen ſtaen, en al deſelve trecken, inſonderheyd als 't meeſt voor de wind gaet, dan is 't alderbeſt op Zee te ſijn. Wanneer 't beſt op deſe Zee te varen is.

Met een reghte Voorwind ſtaen de voorſte Seylen blind, ſonder uyt te waeyen. Dan dringhd 't Schip hard door de Zee; en beweeghd ſigh hevigh van d'eene ſijde na d'andere.

Een grooter onderſcheyd is'er tuſſchen de Scheepen in 't ſnel ſeylen, als tuſſchen de Paerden, waer van 't een 't andere voorby loopt. Deſgelijcks is oock vry verſcheyden 't Bewegen der Scheepen, en 't ſtooten in de Zee.

Seer veel kan 't in 't voort-vaeren helpen, datmen ſtil is, ſonder veel gebolder te maecken, of gintſch en herwaerts te gaen. Andere waernee-mingen.

In de Zee gaen de Scheepen hooger als in de varſche Waeteren. 't Verſchild meerendeel byna een voet, in de hooghte, op een geladen Schip, dat het lighter daer heenen ſeyld.

Men houd het daer voor, datmen ter lenghte van drie, of drie en een halve Duytſche Mijl weghs de Scheepen ſien kan. Niet verder; want dan verlieſd ſigh de Zee in de Lught, en de Lught in de Zee. Van hoe verr'

Een Mijl weghs verr' kan men een Schip ten vollen ſien op de hooghte der Zee. Op anderhalve Mijl geraecktmen 't Schip uyt 't geſight quyt. Op twee Mijlen ſietmen de bovenſte Maſt, genoemd de Stengh. Op drie Mijlen verneemdmen alleenlijck de Scheeps-vaen, of Vlagg'. Maer dan voorts kanmen niets met allen meer van 't Schip gewaer werden. Men een Schip in Zee.

Landen en Bergen konnen op Zee ſeer verr' werden geſien. Ons geſight bereyckte *Spitsbergen* doe wy noch twaelf Mijlen in Zee waren. 't Land ſcheen ons even als een ſwarte Wolck met veel witte ſtreepen. *Sie de Figuer D., geteeckend met de Letteren a. b. c. g. h. i.* Oock Landen en Gebergh-ten ſien kan.

Aen 't Ys op deeſe Zee, daer de Baeren geruſter en ſtiller ſijn, gevoeldmen een ſtrenge koude.

Klaer Water.

't Zee-water is ſoo gantſch klaer, datmen twaelf en meer vademen diepte onder 't 't water kan ſien.

By 't Ys is geen grond te vinden, datmen 't Ancker ſou konnen uytwerpen.

Verandering van de verwe der Zee, nae de geſteltenis der Lught.

Hier ſtaet oock noch aen te mercken, dat de Zee ſigh veranderd in verwe, na de geſteltenis der Lught. Indien de Hemel klaer is, ſoo ſchijnd deſelve blauw als een Sapphir. Indien een weynigh met Wolcken bedeckt, ſoo vertoondſe ſigh als een Smaragd (Eſmeraude). By een droeve Sonneſchijn ſietmenſe geel of lijm-verwigh. By een geheel donkere lught is haer' aenſchouwingh gelijck d'Indigo. By een Storm en dick-bewolckte Hemel ſchijndſe als ſwarte Seep; of eygentlijcker gelijck 't Potloot, waer meê men ſchrijft.

Verr' gehoor op de ſtille Zee.

Wanneer 't gantſch onwindigh en ſtil is, kanmen 't ſlaen of kloppen ſeer verr' op de Zee hooren; gelijck oock 't geblaes der Walviſſchen; waer van wy hier nae op ſijne plaets ſullen ſpreecken.

In 't Ys liep de Stroom Suyden; 't welck wy daer aen bemercken konden, dat wy verr' te rugg' dreven. Maer by de *Moſſel-Bay* liep deſelve Noorden.

Geen Ebb en Vloed werd hier vernomen.

De geene, welcke jaerlijcks aen deeſe Plaetſen komen, berigten ons niet ſeekers van Ebb en Vloed; als alleen dat by vermeerdering der Winden 't Water aen 't Land hooger werd geſien als anders. Even 't ſelve heb ik ook aengemerkt. Indien hier een geduerige Ebb en Vloed was, ſoo ſouden, door d'opvloeyingh, d'Eyeren der Vogelen in de lage Eylanden verderven.

Eenige ſeeckerder kennis van Ebb en Vloed in dit Geweſt ſoumen niet lightlijck konnen bekomen. Voor my, 'k weet'er niet anders van, als ick hier beſchreeven heb.

TOE-DOENINGH.

Eenige berighten,

Doe *Jan Huygen van Linſchooten* den 21. der Hoymaend des Jaers 1594. ontrent de *Waygats* quam, ſagh hy 't Water ſoo ſwart, als dat in de *Hollandſche* Binnen-flooten. Oock had hy van *Swetenoes* af tot hier toe al 't Water wel brack, maer niet ſout gevonden. Buyten twijffel werd dit veroorſaeckt door de meenighte van 't Ys, en de geduerige afwateringh van de Sneeuw. De Zeekant van de Weſt-kuſt en 't Land der *Waygats* ſagh hy meerendeel Klippigh, al t'ſaem van loutere, ſeer ſchoone grauwe Arduyn, een

een ſonderlinge oudheyd vertoonende. Hier vond hy een groote Inwijck, of Bay; en wierd gewaer, dat de Stroomen daer met een Voor-vloed liepen ſeer dwars op 't Land, en met de Voor-ebb ſeer dwars van de Wal af, ſchietende daer nae langhs 't Land heenen. Met een Suyd-Ooſte en Noord-Weſte Maen maeckt het hoogh water. In de *Straet van Waygats*, door hem d'*Enghte van Naſſauw* hernoemd, wies 't Water met de Stroomen, die uyt 't Ooſten quaemen; waer uyt hy een ſterck vermoeden nam, dat dit Gat moeſt doorgaen tot in een andere Zee, daer de Vloed van daen ſchoot. 't Water was, dieper ingevaren zijnde, van een blauwe verwe, by doncker en Sneeuwaghtigh We'er; ſeer ſout, gelijck de reghte Zee of Oceaen; verſchillende van 't Water datſe aen de ſijde by 't Land hadden, 't welck Teeraghtigh, ſwart, en brack was. Dit verſterckte hem in de meeningh, dat dit een doorgaende Straet moeſt ſijn tot aen een ruyme Zee. De *Kruyshoeck* omvaerende, vond hy klaer, blauw Water, 't welck Pekel-ſout begon te werden; en derhalven hem als verſeeckerde, dat hy voortaen een ruyme Zee, of *Oceaen*, ſou vinden. Oock berighteden eenige *Samojeden* hem, datmen door deeſe kleyne Zee geraeckt zijnde, in een groote en wijde quam. De ruyme *Tartariſche*, of *nieuwe Noord-zee*, vond hy in verwe, Waeter, wijdte en ſchijnſſel de *Spaenſche Zee* t'eenemael gelijck; waer uyt hy beſloot, deſelve ſigh uyt te ſtrecken nae *China*, *Japan* en d'omgelegene Geweſten. Langhs de Kuſt Ooſtwaerts inſeylende, quam hem ſoo veel Ys te gemoet, dat hy 't weer Zeewaerts in moeſt ſetten. Peylde, anderhalf Mijl weghs van 't Land, taghtigh vademen diepte; met Laſuer-blauw water; doch 't was miſtigh We'er. 't Gedaghte Water, als hy op ſes en ſeven vademen diepte Sand-grond liep, langhs de Kuſt, was hier ſoo gantſch klaer, dat hy, ſelfs op aght vademen, beſcheydentlijck de grond, en de Krabben, over deſelve loopende, ſien kon. De veelheyd van 't aenkomend Ys dwongh hem, weer te rugg' te keeren. Op 't *Staten Eyland* vond ſijn Volck, ſoo tuſſchen de Steenrotſen in, als boven op deſelve, onder de Steenen en d'aerde, ſeecker ſlagh van Bergh-Chriſtal in meenighte; waer van ſommige ſtuckjens geſleepene Diamanten ſcheenen te zijn; doch waeren bros; vermoedlijck (meend hy) weegens de felle koude. Van *Mauritii Eyland* affeylende, en de ſtreeck 't Zeewaerts aen ſettende, vond hy ſoo een wit en bleeck Water, dat hy geen diergelijck oyt in eenige Zeeën geſien had; ſijnde even gelijck 't Water der *Zuyder-Zee* by *Enckhuyſen*. 's Daeghs daer aen kreegh hy weer Water ſoo blauw als Laſuer; en ſoo diep, dat hy geen grond kon bewerpen. Doe hy by 't *Canael* van *Werdhuſz* quam, verſtond hy van d'Inwooners deeſes Lands, dat 't ſelve nimmermeer toevrieſd, ſchoon 't op een meerder hooghte leght als de *Waygats*. En vermits hier, door 't geheele Jaer, volck woond, ſoo meende *Linſchooten*, dat 't Eyland *Waygats* met veel meer gemack ſou konnen bewoond worden; als hebbende veel meer bequaemheyd; een beeter, en nae alle ſchijn vrughtbaerer Aerdrijck. Dit geſchiedende, ſoumen, door middel der Schipvaert, in vriendſchap konnen geraecken met de *Lappen* en *Finnen*: Welcke wel, met de *Noorweegers*, beyde in de Winter en Somer bewoonen eenige Landen der *Noord-Caep*;

Kortlijk by een getrocken

Uyt de Reys van Jan Huygen van Linſchooten.

Gedaen in 't Jaer 1594. na 't Noorden; betreffende de Zeeën en Wateren.

't Eyland Waygats, ſou konnen bewoond werden.

Caep; insonderheyd een Dorp, bynae soo groot als *Werdhusz*; schoon't meer dan anderhalve *Graed* Noordlijcker leght, als de *Straet van Nassauw*, of *Waygats*. Vermits nu de Stroomen in dese *Straet* tegens malkander wierden aengejaeghd, even als in de *Straet van Magellanes*, soo nam *Linschooten* dit weer voor een gewis teecken, dat'er een Doorvaert moest zijn; en dat de gedaghte twee tegens een stootende Stroomen noodwendigh moesten komen uyt twee openbaere groote Zeeën. Waer by noch quam, dat hy op 't *Staten Eyland*, na nauwe opmerckingh, bevond, dat de Vloed uyt 't Oosten quam; gevende hem hier door een nieuwe verseeckeringh van sijne meeningh. Echter heeft hy noch in d'eerste noch in de tweede Reys, derwaerts van hem gedaen, tot sijn voornemen konnen geraecken; geduerigh verhinderd werdende door de meenighte van 't Ys. Van de meenigerley en seer sonderlinge Eygenschappen, oock wonderen, der Zeeën, handelen wy in 't breede op een Historische, ondersoeckende, en reden gevende wijs in een van ons onder-handen genoomen zijnde groot werck.

Bewijsen des doortoghts.

III. HOOFD-STUCK.

Verhandelingh van 't Ys; en veelerley aenmercklijcke waerneemingen daer ontrent.

Verhandelingh van 't Ys.

IN Gras en Bloeymaend breeckt het West-ys (soo genoemd, wijl 't tegens 't Westen legt) 't welk by *Jan Mayen Eyland* verstroyd door de Zee drijft, en sigh streckt tot aen *Spitsbergen*; daer 't doemaels noch vast lagh. *Sie de Figuer A., by de Letter c.*

Onderscheyd tusschen Spitsbergens en ons Ys.

't Onderscheyd tusschen 't Ys by *Spitsbergen*, en 't Ys deeser Landen, bestaet daer in, dat gintsch niet werd gesien eenigh glad Ys, waer over men sou konnen glijden. Daer-en-boven is 't niet soo klaer en doorsightigh; niet soo scharp en snijdend; doch veel harder. 't Laet sigh niet lightlijck kloven, of van een spouwen. 't Koomd aldernaest over een met 't Grond-ys der Rivieren deeser Landen in gedaente; of met de Brood-suycker, soo wy deselve noemen; doch anderweegen Hoed-suycker werd geheeten.

Weerschijn der Sneeuw tegens den Hemel.

Ter plaetse daer 't vaste Ys op de Zee leght, sietmen een Sneeuw-witte klaerheyd aen den Hemel, even als of 't Sonneschijn was. Want de Sneeuw verwd de lught, gelijck de weerschijn van Vyer by naght aen den Hemel werd gesien. *Sie Figuer A., by de Letter f.; en Figuer B., by de Letter d.* Maer van verre sietmen de lught blauw, of swartaghtigh. *Sie Figuer A.,* by

by de Letter o.; daer veel kleyne Ys-velden (welcke zijn gelijk als de Beemden der Zee-honden) werden gesien. Dese geven geen schijn aen den Hemel; wijl'er de Sneeuw van afgesmolten is.

Tegens deese Ys-velden spritst de Zee aen, en veroorsaeckt daer door allerley schoone Beeldenissen. Echter van de Natuer niet alsoo geschilderd, gelijck 't Bloem-ys aen de bevroorne Glaesen, veelerley cierlijcke Bloem en Loof-gedaenten vertoonende; maer grover, na de groofheyd der sprenckelingen; verbeeldende Bergen, Thoornen, Tafelen, Capellen, en allerley slagh van Dieren. *Sie Figuer A., by de Letter h.* Aerdige Figueren op 't Ys.

Deese Ys-velden leggen veel dieper onder 't Water, alsse daer boven uyt steecken. Werden oock onder 't Water van een bleecker verwe gesien, als daer boven. 't Opperste soumen mogen noemen de reghte Kerne, of 't Margh van 't Ys; wijl de verwe daer veel hooger treckt, als anders. *Sie de Figuer A., by de Letter h.* 't Leght diep onder Water.

De hooghste verwe is schoon blauw, gelijck de blauwste Vitriol; eenighsins doorschijnigh; doch niet soo klaer als 't Ys in onse Landen, daermen doorheenen sien kan, hoe dick 't oock zijn moght. 't Is soo hard als Steen; en laet sigh (gelijck alreeds is geseghd) niet soo light kloven, als ander Ys; wijl 't vol gaetjens is, gelijck de Puymsteen. Verwen van 't Ys.

Om dit Ys seylen de Schepen gintsch en herwaert; tot datse grooter Ys-velden in 't gesight krijgen; wijl de kleyne de Zee onreyn (onklaer) maecken. Lightlijck oock konnen de Scheepen daer tegens vaeren, en alsoo vergaen. *Sie de Figuer A., by de Letter i.* Kleyne Ys-velden.

Maer wanneer sigh de Wind verheft, soo slaen de Golven tegens d'Ys-schollen aen, gelijck tegens de Steen-klippen; en 't Ys verbreeckt de Scheepen. Gevaer.

Alsmen nu de kleyne Ys-velden voorby is, sietmen een witte klaerheyd onder (of aen) den Hemel: En men vind grooter Ys-velden; taemlijck verr' van een gedreven. Daer op seylen wy dan in 't Ys, hebbende een kleyn Ys-veld (of Schol) aghter aen 't Schip vastgemaeckt; op dat 't selve, wanneermen de Seylen moet inneemen, terstond in sijnen snellen loop gestuyt wierd. Anders sou 't lightlijck tegens een Ys-veld koomen aen te stooten. *Sie de Figuer A., by de Letter b.* Groote Ys-velden.

't Staet

Seylingh in 't Ys.

't Staet aen de wil van yeder Schipper, in 't Ys te moogen vaeren; vermits in de vroegh-tijd de Walvisſchen hier geſien werden in 't Weſt-Ys, gelijck ſy 't ſelve noemen.

Gevaer daer van, by Nevel of Storm.

Niet geerne ſeylenſe in 't Ys, wanneer 't of duyſter door Nevel, of ſtormigh is; 't welck hier in 't Voor-jaer te verwagten ſtaet. De kleyne Ys-ſchollen drijven gintſch en herwaerts in Zee, dieſe vermijden moeten, op dat haere Scheepen niet beſchaedigd wierden, of verlooren gingen: Welcke mijdingh by doncker We'er niet wel geſchieden kan.

't Geluck der Walviſſchen-vangſt vergeleecken by Dobbel-ſteenen-ſpel.

Voor yemand die 't niet weet, ſchijnd het groote dwaesheyd te zijn, datmen nu van 't Ys af; dan weer daer aen en in vaerd. Doch deſelve moetmen ſeggen, dat het hier meê gelegen is als met d'andere Jaghten der Dieren; in welcke men nu hier dan gintſch draefd. Vindmen op d'eene plaets geen Walviſſchen, ſoo moetmenſe op een andere ſoecken. 't Geluk der Walviſchvanghſt is als dat der Dobbel-ſteenen. Daer werd geen groote weetenſchap vereyſcht, om deſelve te bekoomen. Die 't geluck dienen wil, vaert beſt. D'eene ſiet'er en krijght'er meer als hy begeerd. Een ander, maer een halve Mijl van hem afleggende, vanght, jae ſiet'er niet een; gelijck de geene, die hier geweeſt zijn, genoegh bekend is.

Ys-velden, met Sneeuw bedeckt.

Wanneerſe in 't Ys vaeren, ſtaen'er Mannen met groote Ys-haecken gereed, om te verhinderen, dat 't Schip niet tegens een Ys-veld quam te ſtooten.

Hoe verder men in 't Ys ſeyld, hoe grooter Ys-velden men verneemd; jae ſulcke, welcke men niet overſien kan. Want hier om de Weſt (gelijck 't ſoo geheeten werd) ſietmen veel grooter Ys-velden, als by *Spitsbergen*; al t'ſaemen boven wit, wegens de Sneeuw, daerſe meê bedeckt zijn. Seer beſwaerlijck kanmen op deſelve gaen, wijlmen diep in de Sneeuw ſinckt. *Sie Figuer A., by de Letter l., en Figuer B., by de Letter c.*

Beeren; en haer aes.

Aen de kanten van 't Ys ſaegen wy de voetſtappen der Beeren. Want haer voedſel ſoeckenſe in 't Water, aen 't Aes der Walviſſchen. Tot geſelſchap wandeld Reyntje de Vos meê. Doch hier vind hy een ſleghter Roof van Vogelen, als by *Spitsbergen*; wijlſe daer by meenighten; hier by enckele vliegen.

Vaſt maecking der

Als de Schippers eenige Mijlen in 't Ys ſeylen, daer middelmaetige, alhoewel noch groote Ys-velden geſien werden, ſoo maeckenſe

maeckense de Scheepen daer aen vast met groote Ys-haecken, wel voorsien met dicke Touwen. Hier leggense gelijck als op Ancker; verscheydene Scheepen aen een Ys-veld (of Schol): Doch veel liever siense sigh daer alleen; wijl anders d'een d'ander in de Walvisch-vanghst verhinderd. Want deselve werden, door 't Jaegen gintsch en herwaerts, schouw gemaeckt.

In 't Ys verneemdmen geen groote Baeren uyt de Zee; maer 't is'er taemlijck stil, oock schoon 't Stormen moght. Maer dit gevaer is'er by: Vermits 't een' Ys-veld grooter is als 't ander; en dat de kleyne veel geswinder drijven als de groote, soo dringen deese Schollen sigh op eenen hoop t'samen, tot groot quaed voor de Scheepen; die door deesen drangh lightlijck in stucken koomen te barsten. *Sie Figuer B., by de Letter a.* Gevaer in 't Ys:

't Volck, inde Scheepen daer toe gesteld, weeren, met groote Ys-haecken, d'aendringende Schollen wel nae alle vermoogen af; doch hoe weynigh voordeel hier van meenighmael genooten werd, verneemdmen Jaerlijcks, uyt 't vergaen van een deel Kielen. Waer door veele Scheepen

By goed We'er kanmen even soo ligt in gevaer geraeken, als in Storm of Onweer: Vermits 't Ys in de Zee drijft, 't sy met de Stroom of met de Wind; welck van beyde de sterckste is. Door de beweeging breekt dikmael een Ys-veld, of geweldig-groote Schol, in stucken; die dan schightigh voort-schieten; en een gelijck gevaer voor de Scheepen veroorsaecken; van welcke veele deeser wijs te niet gemaekt werden. *Sie Figuer B.* Komen te veronge-lucken.

De beste afweeringh van 't aendringend Ys is, datmen een doode Walvisch by 't Schip houd. Andere hangen rondom de Scheepen Staerten en Vinnen der Walvisschen. Oock is dit middel niet te verwerpen, wijl een Schip daer door mercklijck voordeel tegens 't Ys ontfanghd. Men heeft gesien, dat in dit aendrijven en kruyen der Schollen een doode Walvisch op 't Ys gedrongen is geworden. Middel tegens 't aendringen van 't Ys.

't Ys stijghd uyt 't Water gelijck als Bergen; en maeckt soodaenigh een geruysch, datmen nauwlijcks daer van hooren kan. Van deese aendringingh en op een-kruyingh der Schollen komen de hooge Ys-bergen, welcke men hier en gintsch in de Zee siet drijven. *Sie de Figuer B.* Opstijging van 't Ys.

D'andere groote Ys-velden leggen niet soo hoogh, als deese Ys velden.

Ys-bergen.

Ys-bergen. Echter werdenſe oock ſeer ſelden gantſch ſleght en ſonder Heuvelen geſien. Onder 't Water verneemdmen 't Ys ſoo diep te leggen, alsmen afſien kan. *Sie Figuer B., by de Letter e.*

Verwe van 't Ys veranderlijck, na de Lught.

Alles is blauw-verwigh; doch hoe dieper men in een hollig-heyd van 't Ys kijckt, hoe cierlijcker blauw men daer ſiet. Welke ſchoone verwe ſigh koomd te veranderen met de lught. Want als 't regenaghtigh We'er is, ſoo verſterft deeſe hoogh-blauwheyd, en werd bleecker. Dickmael heb ick oock 't Ys onder 't Waeter groen geſien. D'oorſaeck daer van was de droeve Lught; waer na oock de Zee ſijne verwe veranderd.

Aenmerckingh.

'k Ben verwonderd, dat op de grootſte Ys-velden niet ſulcke hooge Ys-bergen ſtaen, gelijck men wel aen 't Land gewaer werd. 'k Hou 't daer voor, datſe van onder op ſmelten; 't welck men ſien kan aen 't doorgatede Ys. Anders, wanneer men 't van den aenvangh af wou reeckenen, ſoumen hier Ys moeten vinden, 't welck in 't midden der Zee den grond ſou bereycken.

Wit en klaer Ys.

In *Spitsbergen* heb ick wit en klaer Ys geſien, gantſch ruygh bevrooren; ſoo dat het reght de gedaente der *Candy*-Suycker vertoonde. 't Was ſeer hard en dick; drijvende even-gelijck met 't Waeter.

Schielijcke Ys-drift.

Niet altijd leggen de Scheepen in den drangh van 't Ys; wijl dickmael weynigh Schollen werden geſien; ſchoonmen al verr' in 't Ys is gevaeren. Maer ſoo haeſt ſigh eenige Winden verheffen, kan men ſigh niet genoegh verwonderen, van waer ſulck een meenighte Schollen, in minder als een uyr tijds, komen aendrijven.

Aen de grootſte Ys-velden

Aen d'aldergrootſte Ys-velden leggen de Scheepen niet ten beſten verſeeckerd; vermits deſelve, weegens haere grootte, en de kraght des Strooms, veellight oock wegens de rondte der Zee, dickmael komen te breecken; tot geen kleyn gevaer der gedaghte Scheepen.

Leggen de Scheepen niet verſeekerd, en waerom niet.

Wanneer deeſe Ys-velden van een ſcheuren, ſchieten de ſtucken van malkander. Dit veroorſaeckt een Wervel, of Draeyingh in 't Waeter; gelijck men ſiet, wanneermen een ſteen in 't ſelve werpt; ſoo dat'er rondom een groote beweegingh en oprijſingh ontſtaet. Door deeſe verwarringh der Zee

ver-

verheffen ſigh d'Ys-velden en Schollen op deſelve. Koomen oock veeltijds met een kraghtigh geweld op de Scheepen aenſtooten; verbreeckende de Maſten, en voorts alles wat'er aen is. *Sie Figuer B.*

In Grasmaend vernaemen wy op den een-en-tſeventighſten *Graed* aldereerſt Ys; kruyſſende (dat is, gintſch en herwaerts vaerende) by 't ſelve, tot dat d'eerſte Maend verloopen was. Want ſoo vroegh in 't jaer derf ſigh niemand waegen in 't Ys te ſeylen, ter oorſaeck van de Stormwinden. Somtijds oock leght 't Ys noch vaſt; en dan werden weynige of gantſch geene Walviſchen geſien; vermitsſe onder 't Ys geen Lught, of adem, konnen ſcheppen. Walviſſchen konnen onder 't Ys geen lugt ſcheppen.

In 't Ys ſeylden wy tot op ſeven-en-tſeventigh *Graden* en vier-en-twintigh *Minuten*; drijvende met de groote Ys-ſchollen Suyden aen. In deeſe Gras, gelijck oock in de volgende Bloeymaend, werden hier de meeſte Walviſchen geſien; welke loopen nae 't Ooſten. Derwaerts volghden wy haer, geduerigh nevens 't Ys heenen, tot aen *Spitsbergen. Sie de Figuer A.* Wanneer de meeſte geſien worden.

By 't Land verneemdmen kleyner Ys-velden, vermits 't Ys daer niet wijcken kan, om des Lands wil. Dit veroorſaeckt grooter breeckingh, en kleyner Ys, als in d'opene Zee. Echter werden daer de grootſte Ys-bergen geſien; als die tuſſchen de Bergen ſtaen, welcke noyt van onder ſmelten, maer yeder Jaer grooter werden, door de daer op vallende Sneeuw, Regen, Glad-Ys, en weer Sneeuw. Deeſer wijs neemen deeſe Ys-bergen jaerlijcks toe, ſonder oyt door der Sonnen warmte van boven te ſmelten. *Sie Figuer C. by de Letteren c. d.* De grootſte Ys-bergen by 't Land.

Nae langheyd van tijd veranderen deeſe Ys-bergen haere Sneeuw-verwe door de lught, Regen, en Wolcken. In de kloven of reten der ſelver ſietmen 't hooghſte blauw, 't welckmen op de gantſche Wereld ſou mogen aenſchouwen. Haere verwe.

Van deeſe Ys-bergen breecken groote ſtucken af, welcke in de Zee drijven; en die in dickte 't ander Ys vry verr' overtreffen. 'k Heb eene deeſer Ys-bergen geſien, door 't aenſlaen der Zee ſoo cierlijck uytgehoold, als een Kapel; met verwelſſelen, Venſteren en Pilaeren vercierd. De Deuren, en de doorgaetede ſtucken, die gelijck als Venſteren ſcheenen, hingen vol Ys-kegelen. Inwendigh aenſchouwdemen d'alderſchoon- Cierlijcke Kapel in een Ys-ſchol, door de Golven ſoo uytgehoold.

ſchoonſte blauwe verwe. Deeſe Ys-Capel was grooter als ons Schip; en wat hooger, als aghter d'opperſte Schips-bodem. Hoe diep deeſe Ys-ſchol onder Water lagh, kan ick niet eygentlijck weeten.

Dicke Ys-ſchol.

By de *Moſſel-haeven* quam een groote Ys-bergh op ons Schip aen drijven. Deſelve was ſoo hoogh, als 't voorſte deel des Schips, genoemd de Back; en lagh ſoo diep onder Water, dat hy 't Ancker oplightede. Wy hadden doe op vijfthien vademen grond.

Tafels van Ys, met een, twee, en drie voeten.

Verſcheydene andere Figueren, of Gedaente-beelden, heb ick in 't Ys geſien; als, ronde en vierkante Tafels, ondersteund met ronde, blauwe Pilaeren. *Sie Figuer B., by de Letter f.* Boven op was deeſe Tafel gantſch ſleght-wit van Sneeuw. De ſijden hingen vol Ys-kegelen, even als een afhangend Tafellaecken. De grootte was ſoodaenigh, dat'er veertigh Menſchen rondom hadden konnen ſitten. Doch in 't opſtaen ſoudenſe veellight met den Aers aen de Stoelen vaſt ſijn gebleven. Van deeſe Tafels heb ick'er geſien met eene voet; oock onderſteund van twee, en van drie Pilaren. De Zee-honden bevonden ſigh met hoopen daer ontrent.

Gereghten op deſe Tafels.

De Gereghten, op deeſe Diſſchen ſtaende, waeren ſtucken Ys, hebbende reght de gedaente van een Paerdskop, en van een Swaen. Deeſe koſt is wat ſout van ſmaeck; en van weynigh voedſel. Hier ſtaet te mercken, dat dit Ys gantſch gatigh werd door d'aenſtuyvingen of ſprenckelingen der Zee; en dit veroorſaeckt een ſoutigheyd daer in, ſoo dat het ſmaeckt als ander Zee-water.

Ys-verwen.

Door 't Zee-water, en 't daer tuſſchen komende Regen-water, veranderd oock 't Ys ſijne verwe: Gelijck alsmen gemeenlijck 't Water geel en blauw ſiet, wanneer men onder 't ſelve wandeld, en met opene oogen nae boven kijckt.

Ys-ſmaeck.

Soo verr' 't ander Ys boven waeter leght, is 't van ſmaeck gelijck gemeen Ys; doch onder 't ſelve is't ſout, gelijck Zee-waeter.

Ys-drift,

Doe wy by *Spitsbergen* aenquaemen, lagh 't Ys by 't *Rehenveld* noch vaſt. Doch weynige daegen daer nae was 't van de Winden gantſch wegh gedreven.

Nae Spits-

't Ys beſet dit Land van alle ſijden, nae de gelegenheyd der

Winden; van *Jan Mayen-Eyland*, van *Oud-Groenland*, en van *Nova Zembla* afkomende. bergen.

Doemaels bevonden wy, dat 't Ys van d'eene ſijde tot d'andere van *Spitsbergen* lagh. De Schepen ſeylden tuſſchen 't Ys en 't Land, gelijck als in een Rivier. Andere

Soo haeſt dit Ys van de Wind werd aengejaeghd, moeten de Scheepen wijcken, of ſigh nae de Haeven begeven; ter tijd toe dat 't gedaghte Ys door andere Winden weer werd verdreven. Indien niet, ſoo moetenſe hier vergaen. Doch ſoo andere Scheepen daer ontrent, en buyten 't gevaer van 't Ys ſijn, ſoo konnen de Menſchen noch haer Lijf bergen door ſigh nae d'andere te begeven. Waernemingen. Van 't Ys.

Op dit Ys verneemdmen niet veel Zee-honden, of Robben; doch daer tegens ſietmen hier een groot getal Walruſſen; maer noch veel meer Vogelen. Als wy nu al verder voeren, ſaegen wy de *ſeven Eylanden*, doch konden boven deſelve niet geraecken.

TOE-DOENINGH.

Ys van agt,

Doe *Linſchooten* in 't Jaer 1594. ſijnen Toght nae 't Noorden deed, ſagh hy in Hoymaend Ys-ſchollen, niet alleen ſoo hoogh boven water leggende als 't Schip ter halver Seylen, maer oock ſoo groot als Steenrotſen en Eylanden: Jae ſulcke, die op de diepte van ſeven vademen niet Vlotten konden. Sommige waeren meer als een halve Mijl weghs langh. Somtijds wierdenſe gemeeten vijfthalve vadem onder, en twee vademen boven water. Echter is dit noch weynigh. In de derde Schipvaert van *Willem Barentſz. om 't Noorden nae China* ſtaet aengeteeckend, dat op den 6. der Ooghſtmaend by *Capo de Trooſt* geſien wierd een Ys-ſchol die ſes-en-dertigh vademen onder water vaſt lagh, en ſeſthien vademen daer boven uytſtack; maeckende 't ſaemen 52. vademen, of 312. voeten. In mijne vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beſchrijvingh van oud en nieuw-Groenland pag.* 85. ſpreeck ick van Ys. 't welck ſomtijds 70. jae 80. vademen dick is. 't Geen deeſe vaert te gevaerlijcker maeckt, is, dat in ſommige ſtreecken verſcheydene Stromen gaen; in welcke 't Ys ſmelt, en dan terſtond weer bevriesd. Doe 't Volck van de gedaghte *Willem Barentſz.* op ſijne derde Togt in 't Jaer 1596. op den vijfden der Somermaend 't eerſte Ys ſaegen, quam 't ſelve haer ſeer wonderlijck voor. In 't eerſt meendenſe, dat'er witte Swaenen heenen dreven. Derhalven eenen der hare, boven op 't Schip gaende wandelen luyd keels riep, dat hy Swaenen ſagh ſwemmen. De geene, die beneeden waeren, dit hoorende

Van tweeen-vijftigh, Ja van taghtigh vademen dickte.

Ys-ſtucken voor witte Swaenen aengeſien.

rende, quaemen terſtond nae boven loopen; maer wierden wel haeſt gewaer, dat de gemeende Swaenen ſtucken Ys waeren, van de groote Schollen afgedreven. En vermits 't tegens den avond gingh, ſoo ſcheenenſe de witte Swaenen niet ongelijck. In 't Jaer 1271. quam een groot deel Ys, waer op veele Beeren waeren, door een ſtercke Noord-Ooſte Wind by *Ysland* aendrijven: Waer uyt men beſloot, dat 't geen men doe van *Groenland* nae 't Weſten had ontdeckt, noch geheel *Groenland* niet was; maer dat ſigh dit Land nae 't Noord-Ooſten noch veel wijder moeſt uytſtrecken. Hoedanigh de *Perſianen* Ys maecken, en dan de geheele Somer bewaeren, onaengeſien de ſeer groote hitte deeſes Geweſts, verhaelen wy in onſe *Curieuſe Aenmerckingen der byſonderſte Ooſt en Weſt-Indiſche verwonderens-waerdige dingen, tweede deel, pag* 1252. Van d'Ys groeven in *Turckyen*; en wat voor Koophandel de *Sultan* daer meê drijft, *derde deel, pag.* 227.

IV. HOOFD-STUCK.

Berigt van de Lught by Spitsbergen. *Veranderingh van 't We'er, en de Teeckenen daer van. Wolcken. Rijp. Seldſaemheden van de Sneeuw; en veelerley andere dingen.*

Koude in Spitsbergen,

GElijck in onſe Landen de koude niet altijd beſtendigh is, alſoo oock in *Spitsbergen*. In Grasmaend (*April*) was 't op den een-en-tſeventighſten *Graed* ſoo koud, datmen ſigh nauwlijcks wiſt te bergen.

Wanneer die Strengſt is.

In deeſe Maend, gelijck oock in de volgende Bloeymaend, ſou 't in *Spitsbergen* yeder jaer de ſtrenghſte koude zijn.

Wat voor Nattigheyd in de Scheepen is, bevrieſd. De Maſten, Touwen, en voorts wat om of aen een Schip hanghd, werd van Nevel en Ys als met een Harnaſch overtogen.

Men gaet nu ſo vroeg niet meer derwaerts.

Nu werden de Scheepen niet meer ſoo vroegh daer heenen geſonden, als wel voor weynige Jaeren geſchiedede; en evenwel koomenſe noch tijds genoegh. Want ſoo vroegh in 't Jaer kondenſe daer weynigh voordeel doen; vermits 't Ys noch niet van malkander is gedreven: Waerom dan oock ter dier tijd niet veel Walviſſchen werden geſien.

Eetens-luſt.

In de twee eerſte *Spitsbergenſche* Soomer-maenden is 't Tandklapperen daer ſeer gemeen. De begeerte om t'eeten is hier oock grooter, als in andere Landen.

Geduerige dagh.

Op den derden der Bloey-maend bemerckten wy der Sonnen-ondergangh niet meer, wijlmen by naght ſoo wel ſien kon

als

als by dagh. Doemaels bevonden wy ons ontrent op den eenentſeventighſten *Graed.*

Van de beſtendigheyd des We'ers is niet veel te roemen in deeſe twee eerſte Maenden; wijlmen bynae yeder uyr veranderingh verneemd. Men ſeght oock, dat'er veranderingh en Onweer voor handen is, wanneer men de Maen, en een droevige, vlammige Hemel ſiet. Voorteekenen

Of nu de Maen ſoodaenige Onweeren voorkondighd, kan ick niet weeten; wijl deſelve oock van ons by klaeren dagh wierd geſien. Doch dat nae een klaeren Hemel de Lught van een dicke Nevel werd overtogen, geſchied op meer andere tijden; inſonderheyd wanneer daer op een andere Wind volghd. Van Onweer.

Als de Bergen vyerigh ſchijnen, ſoo is 't Nevelaghtigh. Daer op volghd een noch duyſterer Nevel, met vermeerderingh der koude. Deeſe Nevel ſchijnd blauw, als *Indigo*; oock wel ſwart van verwe. By veranderingh des We'ers werd deeſe Nevel van de Wind aengedreven; ſoo dat in minder als een half uyr tijds de Zee van een duyſtere Miſt bedeckt is; ſulcker wijs; datmen nauwlijcks eens Schips lenghte van ſigh kan ſien. Nevel.

Andere Merck-teeckenen, genomen van de Walviſſchen en Zee-honden, ſullen in de Hoofd-ſtucken, daer wy van deſe Zee-geſlaghten ſpreecken, beſchreven worden. Verr' in Zee geſien.

Somtijds was 't in Bloeymaend (als op den veerthienden der ſelver) een ſeer heldere en klaere lught; doch te gelijck gantſch koud: Soo dat wy verder over 't Water ſien konden, alsmen anders op Zee gewoon is de Zee te ſien.

Lught en Zee waeren niet t'onderſcheyden. 't Scheen, als of de Scheepen in de Lught ſweefden. Deſelve ſchijnen, alsmenſe dus aenſchouwd, gelijck verdorde Boomen, of Paelen. Hoe ſigh Spitsbergen vertoond.

Spitsbergen ſietmen van verr' als of 't een Wolck was. De Bergen geven een weerſchijn in de Zee; ſoo dat yemand, die geen kennis van dit Land heeft, 't ſelve van de Lught niet kan onderſcheyden. Even gelijck oock andere Landſchappen van verre ſoodaenigh werden aenſchouwd. *Sie de Figuer O.*

De voorgedaghte klaerheyd en ſtilte hebben wy oock gehad in de volgende Somer, Hoy, en Ooghſtmaend.

Wat nu de koude belanghd, deſelve ſchickt ſigh na den aert Meer of

der

min koude, na gelegenheyd der Winden. der Winden; als: De Noorde en Ooste wind veroorsaecken de felste koude; soo datmen sigh meenighmael voor deselve nauwlijcks weet te bergen; voornamentlijck wanneer 't sterck waeyd.

De Weste en Suyde winden, wanneerse maer wat bestendigh sijn, geven veel Sneeuw, oock wel Regen; met een lijdlijcke koude.

Wat voor een hitte de Son hier van sigh geeft, sietmen dickmael aen de geene, welcke de traenen uyt d'oogen druypen. Evenwel houd deese strenge koude, gelijck wy alreeds hier boven hebben geseght, niet geduerigh aen: Want indien 't hier altijd even vinnigh was, hoe souden'er dan eenige Kruyden konnen wassen?

Winters, sijn hier niet altijd even streng. Oock waeyen hier niet in yeder Jaer deselve Winden in deselve Maenden; maer daer in is veranderingh, gelijck in andere Landen. Nu is 't een saghter, dan weer een harder Winter.

Soodaenige Jaeren, in welcke men niet veel donckere, mistige daegen verneemd, werden van ervaerne Schippers en Harpoeniers geroemd, de beste voor de Walvisch-vanghst te zijn.

Of hier, by de voornaemste verwisselingen der Maen, oock Springh-vloeden komen t'ontstaen, kan men niet weten.

Wolcken. Sulck een schoonen Hemel, als in ons Land by de Somertijd werd gesien, met cierlijck-getrapte en aerdigh aen een gehechtede Wolckjens, heb ick in *Spitsbergen* noch noyt vernomen. Maer hier tegens altijd een droeve Lught, of een beneveld Swerck.

Opstijgende Donder-wolcken ben ick noyt gewaer geworden. Heb oock van niemand gehoord, dat hy deselve oyt sou gesien hebben.

Lugt boven 't Ys. Boven 't Ys sietmen de Lught wit. Hier uyt kan men afnemen, waer vast Ys leght. In 't voorgaende Hoofd-stuck, daer wy van 't Ys hebben gehandeld, kanmen breeder bericht hier van vinden. *Sie de Figuer A., by de Letter f.: En Figuer B., by de Letter d.*

Warme Sonne- In de twee laetste *Spitsbergensche* Somermaenden, insonderheyd in Hoymaend, scheen de Son voor 't *Waygat* soo warm, dat

dat de Teer aen 't Schip, tusſchen de Gangh-boorden, daer de wind ſoo niet in valt, begon te ſmelten.

Daer is geen onderſcheyd tusſchen de koude by dagh of by naght; wijl'er geen dagh en naght is. Echter ſchijnd men noch dagh en naght te konnen onderſcheyden, wanneermen, nae een reghte betraghtingh, voor de naght neemd de tijd, dat de Son ſchijnd als een heldere Maen; ſoo datmen ſoo wel in de Son als in de Maen kan ſien.

Dagh en Naght, hoe t'onderſcheyden.

Vermeerderingh der koude, of afwijckingh (verwisſelingh) van 't Compas, hebben wy, ſoo verr' wy gekomen zijn, niet bemerckt.

Hier ſtaet oock in aght te neemen, dat de koude in dit Geweſt een dood ligchaem in d'Aerde niet lightlijck laet verrotten; gelijck wy hier boven in 't Hoofd-ſtuck der Beſchrijvingh van *Spitsbergen* alreeds hebben geſeght.

De koude laet hier de doode ligchaemen niet lightlijck in d'aerde verrotten.

Op onſe te rugg'-reys hebben wy der Sonnen ondergangh voor d'eerſtemael waergenomen op den tweeden der Ooghſtmaend.

Wat nu belanghd de dingen, welcke in de Lught werden geteeld; 'k heb bemerckt, dat de Rijp, gelijck kleyne ſpiesſige Sneeuw (om ſoo te ſpreecken), of in ſeer kleyne ſubtyle Spieskens op de Zee neer valt, en deſelve bedeckt, even als ofſe van ſtof beſtoven en overtrocken was.

Deeſe kleyne Spieskens werden geduerigh meer en meer opgehoopt; en leggen ſoo alsſe vallen, kruyswijs en ongelijck op malkander. Alderbeſt kanmenſe vergelijcken by een Spinneweb. S'ontſtaen, of komen voort uyt de koude der Lught; en vermeerderen ſigh ſoo ſeer, dat de Zee daer van werd overtrocken als met een dicke Huyd, gelijck Ys. Welck Ys een ſoete ſmaeck heeft: Gelijck dan oock 't ſoute Zee-water, in de hoogte der Lught opgetrocken zijnde, daer veranderd werd, en tot ſoet Regen-water neer valt.

Rijp, hoedaenigh die op de Zee neer valt.

't Gebeurd alleen by heldere Sonneſchijn en ſtrenge koude, datmenſe ſien kan. Anders vallenſe onſightbaer, gelijck by ons de Dauw 'snagts. By droeve Lugt, of als de Son niet ſchijnd, kanmen dit niet gewaer werden.

Byſonderlijk kanmenſe ſien, wanneermen tegens de Son kijkt, aen een ſchaduwagtige plaets. Dan blinckenſe met ſulk een heldere glantſch als Diamanten.

Sy werden met meenighten gesien, gelijck Stof-veselkens in de Son, van 'smorgen af tot op den middagh en 'savonds toe.

En verscheydene waerneemingen daer ontrent.

Gantsch kleyn vallense neer; soo dat'er gantsch geen nattigheyd van aen de Klederen koomd te hangen. Reght ontrent de Middagh, wanneer de Son wat warm schijnd, smelten dese Spieskens, en vallen dan onsightbaer benedenwaerts; gelijck de Dauw.

Somtijds, wanneer de Rijp van de Boomen afstuyfd, sietmen by ons oock ten naesten by diergelijcke Spieskens. Dit is kleyne Sneeuw; welcke soo wel in de Schaduw, als tegens de Son kan gesien worden.

Oock sijn deese Spieskens niet d'Adem, of Damp, die, gelijck de Rijp, aen de Baerden der Mannen, of de Hayren der Paerden, of andere dingen, blijft hangen.

Boogh in de Spieskens, als een Regenboogh.

Hier moet niet vergeeten worden, datmen in deese Spieskens by *Spitsbergen* een Boogh gewaer werd, gelijck als een Regenboogh van twee Verwen wit en bleeck-geel; bynae gelijck de Son sigh vertoond in de duystere beschaduwingh der Wolcken.

'k Sal nu treden tot de beschrijvingh eens anderen Booghs; welcke ick de naem van Zee-boogh geef. Deese werd gesien by heldere Sonneschijn; niet in de groote Baeren, maer in de druppelen des Waters, welcke door de Wind daer van af-stuyven, en gelijck een Nevel schijnen.

Andere Boogh, van onse Schrijver een Zee-boogh genoemd.

Gemeenlijck sietmen deesen Boogh voor den Buyck des Schips; oock wel aghter nae de Lee toe (dus werd genoemd de sijde des Schips, welcke sigh nae de Zee neyghd) tegens de Son over, daer de schaduw der Seylen heenen geworpen word. Doch niet de schaduw der Seylen maeckt de Boogh, maer in deselve aenschouwdmense.

In deese soute Zee-druppelen sietmen soodaenigh een schoone schaduw, met verscheydene Verwen, gelijck men gewaer werd in de Regenboogh aen den Hemel, tegens over de duystere Wolcken.

Neven-Sonnen.

Hier by werd my noch yet anders indaghtigh; naementlijck, dat in de bovenste Wolcken nevens de Son, een heldere Lught werd gesien, even als of'er twee Sonnen scheenen. De

Zee-

Zeevaerende noemen deſelve Weerſchijningen, of anders Neven-Sonnen.

Sulck een helder light bevinden wy in de laege Lught, in de duyſtere Schaduw, welcke van de Wolcken neervalt; ſchijnende een Regen-wolck niet ongelijck; vermits 't vol druppelen ſweefd, waer in de Son blickerd, gelijck 't een of 't ander dingh in een Spiegel werd geſien.

Deeſe klaerheyd der Son veroorſaeckt een warmte, welcke van ſigh drijft een Boogh, nae de geſtalte der Son. Deſe Boogh ſijn de druppelen, die van der Sonnen warmte in Damp, of Nevel, werden veranderd. By veranderingh der koude werd deeſe Damp in de Lught geſien als Roock; waer in men de verwen niet gewaer word. Oorſaecken des Booghs aen de Lugt.

In de gedaghte ſwevende druppelen blickerd de Son, en veroorſaeckt de cierlijcke verwen, blauw, geel, en rood; ſchijnende reght juyſt van malkander geſcheyden te zijn. Dit ſijn de Hoofd-verwen des gemelden Booghs.

Wat de grootte belanghd, aen den Boogh welcke ick op *Spitsbergen* ſagh, heb ick waergenomen, dat hy dagh en naght met de Son om gingh. Dat hy oock 's morgens en 's avonds, deſgelijcks by nagt veel grooter werd geſien als by dagh. Omgangh met de Son.

'k Wil hier niet ſpreecken van de Wind-Wervelen, welcke in deſe koude Landen onbekend ſijn; als die 't Water in de Lugt omdrijven en verbreecken nae de wijs der Waeter-moolens, welcke men gevonden heeft nae de geſtalte der Slecken-Huyskens. Wind-wervelen.

Doch hier dient niet vergeeten de kleyne Wervels, welcke ontſtaen wegens de voorſtaende Bergen, waer tegens een Wind ſtoot, en alſoo omgedreven worden. D'andere, tuſſchen de Huyſen, of Daecken, ſien wy op naeby gelegene Wegen.

Voorts werdmen in *Spitsbergen* gewaer, dat de Zee, even gelijck d'andere Wateren, by vermeerderingh van koude, een Damp van ſigh geeft; welcke in de Lught tot Regen, of Sneeuw, werd. De reuck daer van is gelijck die van de Nevel, of van heet Water. Damp op de Zee, by vermeerderingh van koude; en teecken aen den Damp, van de vermindering

Dit is oock een *Spitsbergenſche* Aenmerckingh, dat de koude gemeenlijck verminderd, wanneer in de lught veel Damp of

der selve. Nevel werd gesien; en dat deselve bynae in een oogenblick ontstaet by klaere Sonneschijn, sonder wind, of andere oorsaecken. Doch als van deese Dampen de Lught vervuld werd, soo verdeelen sich de Wolcken, en houden langh aen, met een bestendige Wind.

Sulck een Damp sien wy in de Lught, die, gelijck Sweet, aen de Klederen of Hayren hanghd.

Uyt soodaenige kleyne Damp-druppeltjens heeft de Sneeuw haeren aenvangh. Eerst werd een druppelken gesien, als een Sand-koornken. *Sie Figuer E., by de Letter a.*

Eygentlijk bericht, Door de Nevel neemd het toe, tot dat het de gedaente van een ses-hoeckige Schild bekoomd; klaer en doorsightigh als Glas. Aen deese ses hoecken hanghd sigh de Nevel, gelijck druppelkens. *Sie Figuer E., by de Letter B.* Daer nae vriesd het van malkander, soo datmen de gedaente van een Starr' gewaer werd. *Sie Figuer E., by de Letter C.:* Evenwel noch aen een gevrooren; tot dat hy daer nae sigh reght van elckander deeld; soo datmen verneemd een Starr' met tacken. *Sie Figuer B., by de Letter D.:* Welcke Tacken noch niet geheel bevrooren sijn, wijl noch eenige gantsch natte druppeltjens sigh tusschen deselve bevinden; tot dat hy voorts de gedaente eener volkoomene Starr' krijghd; met Tacken aen de zijden, gelijck Vaerne-kruyd; aen welckers eynden, of spitsen, noch kleyne druppeltjens hangen, als Knuppelkens. *Sie Figuer E., by de Letter E.* Die sigh ten laetsten verliesen, soo dat eyndlijck een volmaeckte Starre-vorm ontstaet.

Van d'ontstaeningh der Sneeuw.

Dit is d'oorsprongh der Starre-Sneeuw, welcke by de strenghste koude soo langh werd gesien, tot datse al haere Tacken verlooren heeft. *Sie Figuer F., by de Letter F.*

Hoe veelerley slagh van Sneeuw in *Spitsbergen* valt, en by wat voor een We'er, heb ick op de volgende wijs aengemerckt en onderscheyden.

Op hoe veelerley wijs, en by wat voor we'er deselve in Spitsbergen

Figuer E., Num. 1. heb ick afgeteeckend by lijdlijcke koude; wanneer 't oock regenaghtigh was. Dan valt de Sneeuw als Rooskens; als Spieskens; als kleyne Koornkens. *Num.* 2. Wanneer de koude afslaet, valt'er Sneeuw als Starren; met veele Tackjens, als Vaerne-kruyd. *Num.* 3. Nevel alleen, of groote Sneeuw. *Num.* 4. Dus valt de Sneeuw by strenge koude

neervalt.

koude en Wind. *Num.* 5. By een ſtrenge koude, doch niet windigh, valt de Sneeuw gelijck als Starren; veel in eenen hoop, wijlſe door de Wind niet van malkander werd gedreven. *Num.* 6. By een Noord-Weſte Wind, of by een dick bewolckte Lught, en Stormigh We'er, viel Haegel, rond, en oock langhwerpigh, over al met Tacken; van ſoodaenigh een groote, als in de *Figuer* op de gedaghte *Num.* 6. te ſien is.

Noch veelerley ander ſlagh van Starre-Sneeuw werd'er gevonden, met meerder Tacken, Herten, en diergelijcke gedaenten; doch al t'ſaemen werdenſe op eenerley wijs voorgebraght, by een Ooſten en Noorden Wind. Andere Spiesaghtige Sneeuw by Weſte en Suyde Winden.

Verdere Waernemingen.

Wanneerſe van de Wind niet van een werd gedreven, ſoo valtſe wel in eenen hoop t'ſaemen. Doch alsſe door de Wind van malkander werd gheſcheyden, ſoo vallen de Starren of Spieskens alleen; yeder Sneeuw-vorm afſonderlijck; gelijck men de Stof-veſelkens ſiet ſweven tegens de Son.

Dus veel heb ick van de Sneeuw waergenomen: En bevinde, dat oock in deeſe Landen by een koude Lught en Noorden Wind allerley ſlagh van Starre-Sneeuw werd geſien, gelijck in *Spitsbergen*.

TOE-DOENINGH.

Vreemdigheden van Sneeuw.

Van de geweldige Sneeuw, welcke 't Koninghrijck *Tibet*, ter plaets daer de Vloed *Ganges* ſijnen oorſprongh neemd, een lange tijd in yeder Jaer bedeckt, ſoo dat der Reyſigers oogen door de geduerige glantſch verblind werden, en d'Inwooners ter dier oorſaeck Sneeuw-brillen gebruycken moeten: Van de Sneeuw op de *Switſerſche Alpen*, welcke eenige duyſend Jaren daer gelegen heeft, en tot ongemeen hard Ys bevrooren is: Van de gevaerlijcke afrollingh der Sneeuw van deeſe Bergen. Van een wonderlijcke Sneeuwbrugh over de Rivier *Ganges*, e. ſ. v. Hebben wy gehandeld in onſe meergedaghte *Curieuſe Aenmerckingen*, *tweede deel*, *pag.* 505. 649. 650.

FREDERICK MARTENS SPITSBERGHSCHE REYS.

DERDE BOECK.

Handelende van de Planten en Kruyden, welcke in Spitsbergen *werden gevonden.*

I. HOOFD-STUCK.

Voorberight, tot de volgende Beschrijvingh der Planten en Kruyden.

Bericht van de Figueren der Kruyden.

VOor af en in 't gemeen moet ick den Leeser dit beright geven, dat al de bygevoeghde Figueren der Kruyden op de plaets, daer ick deselve heb gevonden, varsch, nae 't leven, en volgens haere Natuerlijcke groote sijn afgeteeckend; behalven alleen 't Klip-kruyd met 't eenige Blad; en 't daer nevens staende Kruyd (in de Figuer I.), een Paerdestaert niet ongelijck; welcke, wegens haere grootte, niet in haer volkomene vorm hebben konnen werden afgebeeld.

Hoe en waer die wassen.

Al de Kruyden (gelijck oock 't Mos-kruyd) wassen op 't Gruys en 't Sand der Steenen en Rotsen, daer 't Water na beneden afvalt; daer oock d'Ooste en Noorde-winden op de sijde des Geberghts niet te sterck aen waeyen. De Vogelen geven'er de Mestingh toe; waer door de gedaghte Kruyden tot haer volkomene Wasdom konnen geraecken.

Aenwijsing

Noch veel meer andere kleyne Kruyden komen hier voort, welcke ick, wegens gebreck van tijd, niet heb konnen afteeckenen. Doch indien 't God gelieft, dat ick derwaerts een tweede Reys doe, soo sullense in 't toekomende niet vergeeten worden.

Van eenige

Met opset heb ick hier uytgelaeten de witte Maen; waer van wy veele Bloemen op onse Hoeden staecken, en daer meê weer

weer te rugg' nae ons Schip quaemen. De geheele Plant was maer eene Span langh.

Daer benevens heb ick oock niet afgebeeld de roode Suc-ringh: De geene, welcke my te *Breemen*, in den Hof des *Hollandschen* Hoveniers, is getoond, onder desen Naem, was van deselve grootte; doch de Bladeren der *Spitsberghsche* sijn rood van verwe. Hier voorby gegaene

Deese weynige hier voorgestelde Kruyden kan de gunstige Leeser voor eerst tot een Proef aenneemen; en daer uyt bemercken, dat op deese koude, dorre Geberghten evenwel noch Aerd-gewassen sijn te vinden, waer van soo wel Menschen als Beesten haer onderhoud en vervarsschingh konnen hebben, gelijck uyt onse volgende Beschrijvingh te sien is. Kruyden.

't Schijnd dat deese Kruyden in dit Gewest maer alleen een korte tijd hebben, om te wasschen. Want doe wy in Somer-maend op *Spitsbergen* aenquaemen, was'er niet veel groens te sien. Maer in Hoy-maend stondense meerendeel in vollen bloey; eenige oock droegen alreeds Zaed. Waer uyt lightlijck staet af te neemen, wat voor een lange Somer hier zijn moet. Tijd, tot de wasdom der Kruyden.

Ick koom nu tot de Beschrijvingh der Kruyden, welcke ick heb konnen afteeckenen. En sal beginnen met de geene, die haere bladeren alleen om de Wortel uyt-brengen; aen de Stengel geene, of weynige der selver hebbende. Daer op sullen volgen d'enckel-gebladerderde aen de Steel. Voorts, de sulcke, aen welcke men gepaerde bladeren vind. Dan een met drievoudige Bladeren. Eyndlijck sal ick besluyten met d'onvolkomene Kruyden. Orde der volgende Verhandelingh.

II. HOOFD-STUCK.

Kruyd met Aloë-Bladeren.

DIt is een seer aerdigh Kruydje. 't Brenghd, tusschen tackige, gantsch groene en vette bladeren, gelijck Aloë, een bladerloose bruyne Stengel voort, groot ontrent een kleyne halve vinger; waer aen uyt-spruyten gedrayde ronde kopjens van Lijf-verwige Bloemkens, welcke men nauwlijcks Aerdigh Kruydje, met Aloebladeren.

kan

kan komen. 't Eene Bloemen-kopje is boven 't andere, niet verr' van malkander gescheyden. *Sie de Figuur C., by de letter a.*

Stengel en Bloemkopjens.

Somtijds komen uyt 't selve Kruyd twee Stengelkens voort. D'eerste is de grootste; d'andere kleyner. Evenwel heeft de kleyne Stengel, even soo wel als de grootste, dubbele druyfgelijcke Bloemen-kopjens.

Wortel.

Belangende 't Zaet, 't selve heb ick, nevens meer andere dingen, door gebreck van tijd niet konnen afteeckenen. De Wortel bestaet uyt veele teedere *subtyle* Veselkens.

't Wierd met hoopen versaemeld op den seventhienden der Hoy-maend, aghter de *Harlinger* Koockery, aen de hooge Bergen, daer 't Water nae beneden valt.

Waer mee 't gelijck, doch oock Ongelijk is.

't Is niet wel te seggen, tot welcke van de Kruyden, in de Kruyd-boecken beschreven, dit Kruydeken moght te brengen zijn. De Heer *Casparus Bauhinus* in sijne *Voorloper* van de *Schouwplaets der Planten, lib. 5. cap. 15.* maeckt gewagh van seeker Kruyd, 't welck hy noemd *Limonium Maritimum minimum.* 't Selve schrijfd hy toe kleyne, rondaghtige, dicke, dighte Bladeren, gelijck de Donder baerdt (*Semper vivum*) tusschen welcke kleyne Stengelkens voort schieten, met eenige weynige bleeck-roode Bloemkens. Doch de Wortel koomd met die van ons Kruyd niet over een; welcke bestaet in veele Veeselkens, en niet rood; d'andere daer tegens langh en rood, oock boven verdeeld is.

III. HOOFD-STUCK.

Ingekerfde Kleyn-Donderbaerd.

Over-eenkomingh.

DE Blaederen deeses Kruyds vergelijcken sigh alderbest met de Maeghdelieven-blaederen; voor welcke ick deselve oock aengesien sou hebben, indien'er de Bloem niet ingeweest waere. Dit verschil is'er noch tusschen beyden, dat de Blaederen van dit *Spitsberghsche* Kruyd dicker en sappiger sijn, gelijck de Blaederen der kleyne Huysloock.

Bladeren.

De gedaghte Blaederen komen rondom de Wortel uyt, tusschen welcke een kleyne Stengel, soo langh als een kleyne vinger,

vinger, voortſchiet, ſijnde rond en ruygh; meerendeel ſonder Blaederen. Alleenlijck daer een andere Stengel uytſchiet, ſietmen 't eene ſmal Blaederken aen 't anderen.

De Bloemen komen tuſſchen ſchubbige kopjens voort, gelijck een *Stichas*-Bloem. Van verwe ſijnſe bruyn. Hebben vijf ſpitſe Blaederkens, ſigh houdende aen vijf Veeſelkens; de Muerpeper-bloemen niet ongelijck. 'k Heb niet meer als twee Bloemen te gelijck bloeyende gevonden. 't Zaed was noch niet voor handen. Bloemen.

De Wortel is wat dick. Gaet reght uyt. Heeft aen alle ſijden een goeden hoop dicke Veeſelkens. Wortel.

Men ſou dit ſlagh van Kruyd tot de Donderbaerd konnen brengen; en 't ſelve ingekerfd kleyn; of ſleghtlijck, gekerfde Donderbaerd met ſchubbige koppen, mogen noemen. Vergelijckingh.

Dit Kruyd heb ick gevonden in de *Deenſche Haven*, op den aghtthienden der Hoymaend. *Sie Figuer F., by de Letter a.*

IV. HOOFD-STUCK.

Hane-voeten.

VOlgen nu de *Hane-voeten*, afgeteeckend in de *Figuer G., by de Letter c., en e. Figuer H., by de Letter c.* En *Figuer I., by de Letter d.* Deeſe vier Kruyden, welcke wy nu beſchrijven ſullen, ſijn al t'ſamen *Hane-voeten*, doch onder malkander in de Blaederen onderſcheyden. Hane-voeten.

't Eerſte, *Figuer G., by de Letter c.*; en 't vierde ſlagh, *Figuer I., by de Letter d.*, ſijn malkander in Bladeren gelijck. Beyde hebbenſe tweederley Blaederen. D'onderſte ſijn breeder, en niet ſoo diep; d'opperſte ſmaller, en dieper ingekerfd. Hier in evenwel onderſcheyden, dat d'eerſte ſoort niet ſoo hoogh op waſt, en uyt eene Wortel veele Blaederen (Stengels) voortbrenghd: Doch de vierde heeft maer eene Stengel, aen welcke beneden een Blad aen een lange Steel uytſchiet. *Sie Figuer I., by de Letter d.* Verſcheyden ſlagh.

't Vierde ſlagh draegd geele Bloemen. Of 't eerſte oock geele Bloemen heeft, kan ick my niet reght indagtigh maecken; al- Eerſte en vierde ſlag.

hoewel ick vermoede jae. Kan 't oock niet naesien by mijnen voornaemen Vriend de Heer *Doctor Kirstenius*; dien ick een gedrooghd Kruyd van deese soort heb vereerd.

Bloemen. De Bloem van dit vierde slagh heeft vijf Blaederen; voor aen breeder als onder. Sy komen voort uyt een ruyge Bloemknop; welcke in even soo veel blaederen verdeeld is. *Sie Figuer I., by de Letter d.* De Bloem van d'eerste soort heeft ses Blaederen, zijnde smal en kleyn. De Zaed-knopjens sijn malkander gelijck.

Wortel. De Wortelen zijn onderscheyden. Die van d'eerste bestaen uyt veele kleyne Veeselen. De Wortelen van 't vierde zijn dicker; langhaghtigh, met *subtijle* Veeselkens.

Smaeck. 't Eerste brand op de tongh, gelijck Vloo-kruyd in onse Landen; doch een weynigh onkraghtiger. De blaederen van 't vierde Kruyd branden op de tongh niet. *Sie Figuer I., by de Letter d.*

Waer 't wast. In de *Deensche Haven* heb ick d'eerste soort in meenighte gevonden; desgelijcks oock de vierde. Beyde bloeydense in Hoymaend.

Tweede soort; en verschil. 't Tweede slagh heeft eenige andere Blaederen, als beyde de voorige. D'onderste koomen wel met die van d'eerste soort over een, doch sijn kleyner. Die wat hooger staen, voortkomende nae d'eerste Bladeren, sijn op beyde de voorste zijden diep ingekerft; soo dat 't eerste uytstaende blad bynae de gedaente van een Tongh schijnd te vertoonen. De twee bladeren, daer ter zijden staende, zijn maer een weynigh ingekerfd. *Sie de Figuer G., by de Letter e.*

Met de vorige soorten. Men vind noch een andere ongelijckheyd tusschen de Bladeren van dit Kruyd en beyde de voorige; vermits de geene, welcke naest by de Bloem staen, smal en diep ingekerfd zijn, met twee kerven; brandende op de tongh. De Bloem is kleyn. Heeft ses, of oock wel seven Bladerkens. 't Zaedknopje is dat der voorige gelijckvormigh, behalven alleen dat het kleyner is.

Wortel. De Wortel is die van 't eerste slagh gelijck; behalven datse meer Veeselkens heeft. Hier by staet noch aen te mercken, dat uyt de Wortel gelijck als een ronde dicke Scheede voortschiet, welcke de Stengel omvanghd, nae de dickte des Steels; even gelijck aen de vierde soort werd gesien.

Ick

Ick vond dit Kruyd by 't eerste ſtaen, in de *Deenſche Haven*, of *Bay*, den ſesthienden der Hoymaend.

't Derde ſlagh is noch kleyner, doch veel rijcker in Bladeren; welcke niet ſoo groot, oock niet ſoo diep gekerft zijn. Echter hebbenſe ſoo wel vier kerven als die van 't ander ſlagh. Aen deſe heb ick niet gevonden d'ongelijckheyd der Bladeren, welcke dight onder aen de Bloem ſitten. *Sie de Figuer H., by de Letter c.* 't Derde ſlagh.

De Bloem is wit, en heeft vijf bladeren. 't Zaed-knopje was noch niet te ſien. De Wortel beſtaet uyt dunne *ſubtyle* Veeſelkens. 'k Heb dit Kruyd gevonden in de *Suyd-Bay*, den ſesthienden der Hoy-maend. 't Brand op de Tongh. De Bladeren zijn dick en ſappigh. Beſchrijvingh.

Ter ſelver plaets vond ick noch een ander Plantje, dit in alles gelijckvormigh; behalven dat de Bloemen Purpur-verwigh waeren, en de Bladeren niet ſoo ſappigh: Ter dier oorſaeck heb ick 't niet afgeteeckend.

V. HOOFD-STUCK.

Leepel-Kruyd.

DIt Lepel-Kruyd brenghd uyt eene Wortel veele Bladeren voort; welcke ſigh aen deſelve in de rondte uytbreyden, en op d'Aerde neerleggen. In 't midden deeſer Blaederen koomd een Stengel uyt, waſſende veel laeger als in onſe Landen; met weynige Blaederen, welcke nevens de tacken ſitten. Lepel-bladeren.

Deeſe Stengel draeghd witte Bloemen van vier Blaederen. Sy waſſen in eene ry, veel aen eene Steel, doch enckel boven malkander. Wanneer d'eene Bloem afvalt, koomd d'andere weer voort. De Bloemen gedaen hebbende, ſoo vertoond ſigh 't Zaed, in langh-aghtige Hulſen (gelijck in de Figuer is aengeweſen) als een Eyckel geſlooten: Waer tegens by ons 't Zaed in ronder Hulſen werd gevonden. Bloemen.

De verwe der Wortel is wit; wat dick en reght. Heeft onder aen ſubtijle Veeſelkens. Dit Kruyd werd met hoopen gevonden Wortel.

vonden aen de Steen-klippen, daer d'Ooste en Noorde-wind niet soo sterck waeyd. Insonderheyd heb ick 't in meenighten gesien in de *Suyd*, in d'*Engelsche*, en in de *Deensche* Haven. In de laetst-genoemde was'er 't Aerdrijck gantsch groen van.

Meenighte.

Snelle wasdom.

Deese Leepel-bladeren waeren 't eerste Kruyd, 't welck ick in *Spitsbergen* vond; doe wy d'eerstemael aen Land traeden. 't Was doemael soo kleyn, dat ick 't nauwlijcks kon kennen voor Leepel-Kruyd: Doch naederhand vonden wy 't in behoorlijcke grootte: In Hoy-maend droegh 't Zaed.

Onderscheyd tusschen deese en onse Lepel-bladeren.

Insonderheyd staet aen te mercken, dat de Bladeren deeses Kruyds in *Spitsbergen* weynigh scharpte hebben; en derhalven veel onkraghtiger zijn, als de by ons voortkoomende Leepelblaederen. Men eetse in dit Gewest voor Salaed, tot verversschingh; 't welck met ons Leepelkruyd niet sou willen aengaen.

Mijne Figuer koomd op 't nauwste over een met de geene, welcke werd gevonden in *Matthioli Hooghduytsch* Kruyd-boeck, *Boeck* 3. *cap*. 35. Mijn' Afteeckeningh siet gy *Figuer H.*, *by de Letter a.*

TOE-DOENINGH.

Gebruyck der Lepelbladeren.

Linschooten, in sijn eerste Reys nae 't Noorden, gedaen in 't Jaer, 1594., bericht ons, dat hy den seven-en-twintighsten der Hoymaend op 't Land van *Waygats* (welcke hy noemde de *Straet van Nassauw*) vond een uytsteeckende meenighte van Lepel-blaederen, gemenghd onder 't Gras en 't Kruyd; desgelijcks oock hier en gintsch veel Biesloock; en Veldbloemen. Dit Lepel-kruyd is een seer goede vervarsschingh voor 't aldaer aenkomende Volck, tegens 't Scheurbuyck.

VI. HOOFD-STUCK.

Kruyd als Muer-Peper.

Muer-peper.

DIt Kruyd is buyten twijffel een slagh van Muer-Peper [dus werd genoemd seekere soort van *Sempervivum*; anders *Sempervivum tertium*] doch de Bladeren sijn ruygh; niet soo dick, oock niet soo sappigh, als die van onse Muer-peper. Daer-en-boven brandense niet soo seer op de tongh als d'onse.

Eer de Bloemen ten vollen uytkoomen, ſchijnenſe de Bloemen der Wolfs-melck gelijck. Doch uytgebroocken zijnde, vertoonenſe ſigh Purpur-verwigh, en hebben ongelijcke Blaederen; meerendeel vijf; maer ſomtijds heb ick ſes, oock wel negen bladeren geteld. Op 't getal der Veſelkens in de Bloemen heb ick geen aght genoomen; oock geen Zaed daer in gevonden. Bloemen.

De Wortel is ſeer kleyn; en d'eene ſtaet by d'ander. Dit Kruyd ſaegen wy op de laege Eylanden der *Engelſche Bay.* Met hoopen vonden wy 't onder de Mos-kruyden op den ſes-en-twintighſten der Somermaend. *Sie de gedaente Fig. F., by de Letter c., en Figuer I., by de Letter a.* Wortel.

VII. HOOFD-STUCK.

Adder-wortel.

DIt Kruyd is een ſlagh van kleyn Adder-Kruyd (in 't Hooghduytſch *Natter-Wurtz*; in 't Latijn *Dracunculus*; by ons *Herts-tongh*). 't Waſt in *Spitsbergen* ſeer raer. Adder-Kruyd.

D'onderſte bladeren ſijn de grootſte; echter niet boven een Nagel breed. Sy ſitten enckelijck alleen aen de Stengel, en niet meer als drie boven malkander; d'onderſte uytgeſlooten. Hoe naerder de bladeren by de Bloemen ſtaen, hoe ſmalder ſy werden. Inwendigh (of binnenwaerts), een weynigh van den rand af, hebbenſe veel kleyne ſtipjens, verdeeld na de rondte des blads, tot aen 't ſpits toe. Aen deeſe ſtipjens verlieſen ſigh d'Aderen. Voorts ſijn deeſe bladeren aen 't uyterſte der rondte niet geheel ſleght, maer eenighſints *ſubtyl* ingeboogen. Blaederen.

Uyt de wortel koomd ſomtijds een enckele, ſomtijds een dubbele Stengel voort, gelijck in de *Figuer* te ſien is. De tweede, of Neven-Stengel, is altijd wat laeger als d'eerſte, of Hoofd-Stengel. Stengelen.

De Bloemen komen voort uyt Hayraghtige Aderkens. Veel kleyne lijfverwige Bloemkens ſtaen gedrongen nevens malkander. Deeſe waeren ſoo kleyn, dat ick de Bladeren niet geteld heb. Bloemen.

 't Zaed

Wortel. 't Zaed was noch niet rijp. De Wortel wijſd aen 't Geſlaght deeſes Kruyds: En is derhalven *Biſtorta*, of Adder-wortel te noemen. Want ſy leght omgekromd in d'Aerde. Is meerendeel, daerſe op 't dickſte is, ſoo dick als een kleyne vinger. Heeft kleyne Veeſelkens. Van buyten isſe bruyn-aghtigh; van binnen lijfverwigh. Van ſmaeck t'ſaemen-treckend.

Vergelijckingh. Dit Kruyd heb ick gevonden in de *Deenſche Bay*, op den aghtthienden der Hoymaend. Mijne Figuer koomd alderbeſt over een met de geene, die *Camerarius* heeft afgebeeld in 't derde *Capittel* van *Matthioli vierde Boeck. Sie Figuer I., by de Letter a.*

VIII. HOOFD-STUCK.

Kruyd-als Muyſen-Ooren.

Muyſen-ooren, of een ſlagh daer van. DIt Kruyd brenghd gepaerde, enckele, over al ongeſneedene, ruyge, en de Muyſen-ooren gelijck zijnde Bladeren voort. De Stengelen, wanneerſe eerſt uytſchieten, zijn glad; doch werden naederhand even ſoo wel ruygh, als de Muyſen-ooren, daer de bovenſte magere bladeren ſitten, Onder ſijnſe rond, en niet langh.

Bloemen. Boven op de Stengel koomd een witte Bloem uyt haer Bloem-huysje voort. 't Getal haerer Bladeren heb ick ſoo nauw niet aengemerckt. Oock heeft de korthey d des tijds my niet toegelaeten, dat ick van 't Zaed had moogen ſchrijven. Wortel. De Wortel is kleyn, rond en dun, met kleyne Veeſelkens.

Vergelijckingh. 't Schijnd dat dit Kruydeken behoord tot de ruyge Hoenderbeet.

Veellight kon dit wel zijn 't derde of 't vierde Geſlaght der Hayrige Hoender-beeten des Heeren *Dodonei*, voorgeſteld in ſijn *Kruyd-boeck*, eerſte *Latijnſche* Druck, *cap.* 10. *des tweeden Boecks*; doch in ſijne afbeeldingh zijn de Bladeren ingekerft; waer tegens 't *Spitsberghſche* Kruyd, gelijck wy alreeds geſeghd hebben, ongekerfde Bladeren heeft.

Ick verſaemelde 't ſelve in de *Suyd-haven*, op den ſeventhienden der Hoy-maend. *Sie de Figuer B., by de Letter d.*

IX. HOOFD-STUCK.

Kruyd als Vincoord; of Maeghde-Palm.

DIt Kruyd ſlingerd langhs d'Aerde. 't Heeft rondaghtige Bladeren; twee en twee op laege Stengelen. Mijns oordeels vergelijckenſe ſigh met de Bladeren van Vincoord, of Maeghde-palm (in 't *Hooghduyſch Singroen*, of *Ingroen*); doch ſy zijn wat ronder; en oock de grootſte voor aen ingeboogen. De Stengel is wat knobbeligh en houtaghtigh. Singroen.

In 't eerſt laet de Bloem ſigh ſien als of 't een Blad ſou zijn. Maer alsſe verder uyt-koomd, werdmen gewaer, dat'er een Bloem van ſal van worden. Sy koomd voort tuſſchen de Bladeren aen deſelve Steel. De reghte verwe deeſer Bloemen heb ick niet konnen waerneemen, wijlſe ſigh, ter tijd ick daer was, noch niet ten vollen lieten ſien. Veel min heb ick 't Zaed konnen verſaemelen. Bloemen.

De Wortel is langh, dun, rond, houtaghtigh en knobbeligh. Wortel.

Onder aen heeftſe *ſubtyle* gedubbelde Veeſelkens. 'k Vond dit Kruyd in de *Suyd-Bay*, aghter de *Harlinger Koockery*, op den negenthienden der Somer-maend, en den ſeventhienden der Hoy-maend.

Wijl de Bloem, gelijck oock 't Zaed, deeſes Kruyds noch niet reght te ſien was; dat oock veellight noch meer Bladeren mogen voortgekomen zijn, ſoo kan ick niet eygentlijck weeten, of 't wel ſijn moght de *pyrola minima*, van de Heer *Cluſius* afgebeeld en beſchreven in 't *vijfde Boeck ſijner rare Planten, cap.* 20.: Of oock de *Pſeudochamæ Buxus* des Hofs t'*Eichſtadt*; van de gemelde *Cluſius* in 't *eerſte Boeck* des gedagten Wercks *cap.* 72. onder de naem van *Anonymos Coluteæ flore* afgeteeckend en eygentlijck beſchreven; werdende van *Camerarius* in ſijnen Hof aengeweeſen onder de naem van *Anonymos Pervincæ folio.* Sie mijne Afteeckeningh *Figuer G.*, *by de Letter b.* Vergelijckingh.

X. HOOFD-

X. HOOFD-STUCK.

Aerd-Besien-Kruyd.

Aerd-besien-kruyd.

DE Bladeren deeses Kruyds sijn die van d'Aerdbesien gelijckvormigh. Want 't heeft drie gekerfde bladeren aen den uytgangh der Stengel; en de Bloemen hebben meerendeel vijf bladeren, selden vier; vertoonende als den aenvang eener Aerdbesie. De Stengels sijn rond, en ruygh, gelijck de bladeren.

Stengels en Blaederen.

Aen de Stengelen, op welcke de bladeren voort-spruyten, sietmen twee bladeren tegens over malkander, van een ongelijcke gestalte. 't Eene heeft de gedaente eener hand; 't ander' eens vingers. De groote zijn onder malkander oock niet gelijck; want eenige hebben maer drie, andere meer vingeren.

Bloemen.

De verwe der Bloemen is geel. Der selver Blaederen sijn rondaghtigh. Van binnen hebbense haere Veeselkens; maer hoe veel, heb ick niet aengemerckt.

Wortel.

De Wortel is Hout-aghtigh, wat dick, met kleyne Veeselkens; nae boven toe wat schubbigh.

Smaeck.

De smaeck quam my voor als droogh en t'saementreckend, gelijck *Tormentil.*

Vergelijckingh.

In de Kruyd-boecken, welcke ick by de Heer *Doctor Fogel* heb doorsoght, vind ick geen' Afteeckeningh, met dit Kruyd beeter over-een-komende, als die van *Lobel*, onder de naem van *Fragraria silvestris minimè vesca sive sterilis*; en in 't 70. *Cap.* des Algemeenen *Iserdumischen Pflantzen-buchs*, *lib.* 5., onder de naem van *Fragaria non fragifera vel non vesca.* Doch aen de Blaederen en Bloemen is noch onderscheyd. Want de Bladeren aen mijn *Spitsberghsch* Kruyd sijn wat dieper ingekerfd: Ook sijn de Bloemen der andere wit.

XI. HOOFD-STUCK,

Van de Klip-Kruyden.

Klip-kruyden.

'T KLip-Kruyd behoord tot 't Kruyd, 't welck van de *Hollanders* Wier, in 't *Latijn Fuci* geheeten werd. 't Heeft een breede Stengel, even als of 't Bladeren waren:

ren: Doch uyt deſelve ſpruyten veelvoudige gelijck-breede Bladeren, even als Tacken aen de Boomen. Boven op den top der Stengels ſietmen ſmalle, langhaghtige Blaederkens; ongelijck in getal. Sommige hebben vijf, andere ſeven Blaederkens, geel-verwigh, gelijck 't Kruyd; en doorſightigh, als ongekoockte Lijm. 'k Weet niet, of dit voor de Bloem te houden is.

By deeſe bladeren waſſen noch andere langhaghtige bladeren uyt; zijnde hol, opgeblaeſen, en van binnen vol Wind. Op deſelve ſietmen rondom veele kleyne Blaeskens dight by malkander leggen. D'opgeblaeſene bladeren hebben niet anders als Wind in. Als ick deſelve met de vinger t'ſaemen druckte, gavenſe een kleyne barſt van ſigh. Of de daer op ſittende kleyne Blaeskens Zaed in ſigh hebben, heb ick niet konnen waerneemen. Bladeren.

De Schip-lieden berigteden my, dat de kleyne Zee-ſleckjens, welcke de Walviſchen ſouden eeten, uyt 't Zaed deeſes Klip-kruyds haeren oorſprongh hebben. Ondertuſſchen weet ick niet, offe uyt deeſe Blaeskens, dan offe, gelijck onſe Slecken, uyt Eyeren voortkoomen. Miſſchien gaet het, gelijck wy by ons op veelerley bladeren veele Blaeskens vinden, vervuld met Wormen-zaed; waer uyt dan allerley Gewormt ontſtaet. Doch hier van kan ick niet ſeeckers ſeggen, wijl ick geen gelegenheyd gehad heb, om nauwer hier op te letten. Aenmerckelijckheyd ontrent deſelve.

De Wortel waſt in de Steenen; derhalven noem ick 't Klip-kruyd. Sy heeft eenige Veeſelkens, en is ſomtijds rood. Dit Kruyd heb ick met meenighte gevonden; eerſt in de *Suyd-Bay*, by de *Harlinger-Koockery*, daermen 't varſch Water verſameld. Daer nae by de *Moſſel-Bay* in *Spitsbergen*. Voorts op 't Eyland *Cadix* in *Spaenje*. Wortel.

Als dit Kruyd droogh werd, is 't bruyn. By Suydlijcke en Weſtlijcke Winden is 't al t'ſaemen nat, wegens de Soutaghtigheyd. By Ooſte en Noorde Winden is 't gantſch ſtijf en droogh. Onder de Figueren welcke ick geſien heb, vind ick geene, dit Kruyd gelijckvormiger, als 't geen afgebeeld is in 't *Iſerduniſche Kruyd-boeck, lib.* 39. *cap.* 50.; en aldaer genoemd werd *Alga Morina Platyceros Poroſa*; alleen dat dit doorgaetet en wit is. *Sie Figuer F., geteeckend by de Letter b.* Vergelijckingh.

Bladeren van 't groot Klip-kruyd.

De bladeren van 't groot Klip-kruyd vergelijcken sigh seer wel met eens Menschen tongh: 't Blad is aen beyde de zijden gekruld; doch voor aen sleght, sonder kronckelen. In 't midden gaen twee swarte streepen tot aen de Steel uyt. Buyten deselve sitten veele swarte Vlecken. Binnen de swarte streep van beyde de zijden tot aen de middelste breede sleghte streep is 't Kruyd vercierd met kleyne kronckelen. In 't midden is 't gantsch glad, tot aen de Steel. Aen 't eynd des Blads voor de Steel gaen twee witte streepen, meerendeel tot aen 't midden des Blads. Sy sijn rond uytwaerts geboogen. Indiense reght toegeslooten waeren, soo soudense gantsch rond zijn.

Geweldige grootte eens Blads.

De lenghte des Blads is meer als die van een Man; en geel. De Steel is noch wat langer. Soo dat de geheele Plant, gehangen werdende aen 't Schip by de groote Vaen-stock, beneden af hingh tot op 't Roer. De Stengel is rond en glad; geel-verwigh, gelijck ongekoockte Lijm. By de Wortel isse dicker als by 't blad. Sy rieckt gelijck Mosselen.

't Wast diep onder water.

De Wortel heeft veel affetselen met haere Neven-scheuten. Sy sijn vast aen de Steen-klippen onder 't Water. Dit Kruyd staet geheel onder de Zee; waer van 't eenige vademen diep bedeckt werd. Als wy 't Ancker lighteden, wierd het van 't selve met hoopen uyt de grond geruckt. Anders hadden wy 't niet konnen bekomen.

Ander Hayrigh gewas, een Paerde-staert gelijckvormigh.

Met dit Kruyd wierd oock te gelijck uytgeruckt 't nevensstaende Hayrige Kruyd, hoogh de lenghte eens Mans. 't Vergelijckt sigh seer wel met een Paerde-staert; behalven dat het hier en gintsch kleyne Haeckskens heeft; gelijck Hayr 't welck vol schubben sit, of aen 't eynd gespleeten is. Dit gantsche Gewas was bruynaghtigh van verwe, meer als 't voorige. De Wortel was'er aen vast. In dit Kruyd waeren rondaghtige Wormen met meenighte ingevloghten. Sy scheenen bynae Rupsen gelijckvormigh, met veele voeten. Eene der selve hebben wy afgebeeld *Figuer P., by de Letter i.*

Dit Kruyd quam my voor als 't Kruyd genoemd *Cuscuta, Cassutha, Cassytha*, anders oock *Wrange*, of *Schorfte*; in 't Hooghduytsch *Flachsseide*; wijl 't een groote over-een-komingh daer meê heeft. 't Sou derhalven Steen, of Water-Syde moogen genoemd worden.

Onder

Onder de Figueren in de gedruckte Kruyd-boecken vind ick dit Kruyd seer nae by te koomen. 't Hayraghtige Gewas, 't welck men siet in *Antonii Donati* Boecksken van de Gewassen, die ontrent en om *Venetien* werden gevonden; en dat hy genoemd *Muscum Argenteum Marinum, similem plumæ:* Doch 't *Spitsberghsche* is niet silver-wit, gelijck hy 't beschrijft, maer geel, of bruynaghtigh. **Vergelijckingh.**

Beyde de gedaghte Kruyden hebben wy met hoopen gevonden in de *Suyd-Bay*, op den 20. en 21. der Hoy-maend.

Daer-en-boven vonden wy in d'*Engelsche Bay*, of Haven, een groote meenighte van ander Zee-kruyd onder Water, 't welck ick Zee-gras noem; wel vier ellen hoogh. De bladeren waren twee, oock drie vingeren breed; geelaghtigh van verwe, gelijck Lijm; doorsightigh, boven stomp toegaende, sonder kerven, sonder steeckels; overal sleght en glad. Uyt een gat der Wortel, en rondom deselve, gingen de bladeren uyt. *Sie Figuer I., by de Letter b. en c.* de voorgedaghte Klip-kruyden. **Ander Kruyd: van onse Schrijver genoemd Zee-gras.**

FREDERICK MARTENS

SPITSBERGHSCHE

REYS.

VIERDE BOECK.

Handelende van de Vogelen; viervoetige Dieren; Visschen en Walvisschen.

INLEYDINGH.

Van de Dieren; insonderheyd van de Vogelen, in 't gemeen.

E Dieren welcke sigh in *Spitsbergen* onthouden, en van my sijn aengemerckt, sijn of tweevoetige, of viervoetige. Daer-en-boven houden rondom dit Gewest sigh eenige Dieren alleen in 't Water op; welke geen voeten hebben; ten waere men de Vinnen, by de Borst sittende, voor voeten wou reeckenen; vermitsse, **Twee, en viervoetige**

gelijck wy hier na ſullen beſchrijven, onder een Huyd de Leedematen van voeten vertoonen.

Land en Water-Enten In Spitsbergen.

Eenige onthouden ſigh in 't Water, oock te gelijck op 't Ys, en op 't Land. Deeſe ſijn of twee, of viervoetige Dieren.

Wy willen den aenvangh maecken van de tweevoetige; te weeten, de Vogelen: Van welcke ſigh de meeſte in 't Water onthouden. Weynige op 't Ys en Land alleen.

Van de Land-vogelen heb ick maer eenerley ſlagh waergenomen; naementlijck, de Snippen.

I. HOOFD-STUCK.

Van de Gekloofd-voetige Vogelen.

I. Snippen.

Spitsberghſche Snippen.

DE Snip, die oock Strand-loper werd genoemd, wijl hy langhs 't Strand heenen loopt, is niet grooter als een Leeuwerck. De Snavel is ſmal en dun; wat hoeckigh. Aen onſe Snippen is 't voorſte deel des Becks breed en rondaghtigh, met tacken en gaetjens, als een Vijl of Raſp, daermen Hout meê vijld. Sijn anders de *Spitsberghſche* gelijck; oock alſoo gedeeld; ſoo dat de geheele boven-Snavel een Vijl met de Steel gelijck ſchijnd. Doch onſe Snippen ſijn grooter als de *Spitsberghſche.*

Snavel.

Soo wel 't bovenſte als 't onderſte deel des Snavels is vierkant; van verwe bruyn-aghtigh. De langhſte is van ontrent twee duymen. De Kop rondaghtigh, hebbende eenerley dickte met den Hals.

Teeën.

De voeten hebben drie gantſch gekloofde voorſte Teeën, en een aghter-Tee, die gantſch kort is. De Beenen ſijn niet ſeer hoogh.

Verwe.

De verwe deeſes Vogels is als een Leeuwerck; doch als de Son daer op ſchijnd, blinckt'er blauw door: Bynae gelijck men aen d'Endvogels tweederley verwen gewaer werd, wanneer de Sonne-ſtraelen op haer vallen. Sy eeten kleyne grauwe Wormkens, en Garnellen.

Wy ſchooten deeſe Vogelen by de *Harlinger*-koockery, in de *Suyd-haven*. Wegens haere bruyn-aghtige verwe quaemenſe my voor als Veld-muyſen. Haere ſmaeck was niet Viſch-aghtigh.

Sie Figuer K., by de Letter a.

2. Sneeuw-vogelen.

De Sneeuw-vogel is een kleyne Vogel, ontrent als een Mus. De Snavel is kort en ſpits. 't Hoofd heeft eenerley dickte met den Hals. Snavel.

De voeten ſijn gekloofd, en verdeeld in drië voor-Teeën; met langhaghtige kromme Nagelen. D'aghter-Tee is wat korter; doch voorſien met een langer kromme Nagel. De Beenen ſijn grauwaghtigh, en niet ſeer hoogh. Voeten.

De verwe, van 't Hoofd af over den Buyck tot aen de Staert, is Sneeuw-wit. Maer de geheele rugg' is grauw. Even alſoo zijn oock de Vleugelen. Eenige van dit ſlagh zijn t'eenemael grauw; doch kleyner. Verwe.

Van ſijnen Sangh weet ick niets met allen te ſeggen; als alleen dat hy een weynigh piept, gelijck de Vogelen plegen te doen, wanneerſe hongerigh zijn. Sangh.

Doe wy aen 't Ys heenen ſeylden, quaemenſe met hoopen by ons op ons Schip vliegen, by *Jan Mayen Eyland*. Soo tam waerenſe, datſe ſigh met de hand lieten grijpen. Sy liepen op 't Ys. Oock heb ick haer alleen op 't Ys, en niet op 't Land geſien. Ter deeſer oorſaeck werdenſe Sneeuw-vogelen geheeten. Onthouden ſigh op 't Ys.

Sy hielden ſigh ſoo langh ontrent ons Schip, tot dat wy d'eerſte Walviſch hadden gevangen. Daer nae wierdenſe van d'andere Vogelen verjaeghd. Wy voederden haer met Grutten, waer meê ſy ſigh op ons Schip geneerden. Maer alsſe ſigh ſat gegeeten hadden, lietenſe ſigh niet meer grijpen. Haere tamheyd.

Eenige der ſelve ſlooten wy in de Kajuyt op, doch ſy wilden niet in 't leven blijven. Sommige bereydeden wy ons ter Spijs. De Smaeck was niet onaengenaem; doch ſy waeren ſeer maeger. Smaeck.

Indien men my vraeghde, waerom deeſe Vogelen op de Aenmerc-

kingh. Scheepen komen vliegen, ſoo ſou ick antwoorden, mijne meeningh te zijn, datſe uyt *Ysland* verdwaeld hier aen komen, en door honger geparſt haer onderhoud op de Scheepen ſoecken.

Sie Figuer K., by de Letter b.

TOE-DOENINGH.

Andere ſeldſaeme Sneeuw-vogelen in Polen:

In 't tweede deel onſes *Grooten Hiſtoriſchen Schouw-tooneels pag.* 461. ſpreeken wy van andere ſoo genoemde Sneeuw-vogelen in *Polen*. Men vind haer op de *Lowitziſche* Velden. Sy ſijn niet veel grooter als Spreeuwen; doch ſeer vet. Hebben een welrieckend en welſmaeckend Vleeſch. Met 't eerſte vallen van de Sneeuw komenſe voor den dagh. Met 't vergaen van de Sneeuw verlieſenſe ſigh weer; ſoo datſe alleen in de Winter geſien worden. Wilmenſe in een Kevie bewaeren, ſoo moetmen haer niet anders als Sneeuw t'eeten geven Wanneer haer deſelve ontbreeckt, ſoo ſtervenſe terſtond.

Desgelijcks in de rauwſte Gebergten der Noordſche Landen.

In de rauwſte Geberghten der *Noordſche Landen* onderhoud ſigh noch een ander ſlagh van Sneeuw-vogelen, wat grooter als Tortel-duyven. Wijl hier geduerigh Sneeuw leght, ſoo werdenſe hier oock geduerigh gevonden. Deeſe ſijn in de Somer wit; in de Winter ſwart; de voeten altijd rood. Sy ſijn, en ſlaepen bynae geduerigh op de Boomen; doch alsſe Menſchen, of Roof-vogels verneemen, ſoo verbergenſe ſigh onder de Sneeuw; bedecken ſigh met haere Vleugelen, en maecken haer alſoo onſightbaer. Om de gedaghte oorſaeck noemdmenſe Sneeuw-vogelen. Wegens de meenighte der hier leggende Sneenw kanmen haer beſwaerlijck by komen, en derhalven oock ſelden vangen. Anders ſijnſe ſeer goed om gegeeten te worden. In 't gedaghte ons Werck, ter aengeweeſener, en oock op andere plaetſen, handelen wy van veelerley andere ſeldſaemheden der Vogelen.

3. Ys-vogelen.

Ys-vogel,

'k Heb oock in d'*Engelſche Bay* een ſeer ſchoonen Ys-vogel geſien, die wy ſchier met de hand hadden konnen grijpen. Wy wilden ſijner verſchoonen, en hem derhalven met 't Roer niet gantſch te niet ſchieten, wegens de ſchoonheyd ſijner Vederen. Ondertuſſchen ontquam hy 't, wijl de ſchoot miſte

Van boven maeten ſchoone Vederen.

Even doemaels ſcheen de Son;, waer door hy blonck gelijck Goud; jae ſoodaenigh, dat onſe oogen door de glantſch geheel verblind wierden. Hy was ſoo groot als een kleyne Duyf. Geerne had ick hem willen afteeckenen, indien wy hem hadden konnen bekomen. 'k Heb oock niet meer als deeſen eenen in *Spitsbergen* geſien.

II. HOOFD-

11. HOOFD-STUCK.

Van de Breed-voetige Vogelen, of de sulcke, welcke de voeten niet gekloofd hebben.

INLEYDINGH.

VAn deese sijn verscheydene soorten, welcke sigh op en by *Spitsbergen* onthouden. Eenige hebben dunne en onverdeelde spitse Snavels; andere dicke. Verschil tusschen de Vogelen in de Snavels.

Van de dick-gesnavelde hebben eenige verdeelde Snavels, gelijck de Malle-muggen; andere onverdeelde, gebugchelde; gelijck de soo genoemde Papegayen.

Daer is oock een mercklijck onderscheyd aen d'aghterste Teeën deeser Vogelen. Want sommige hebben deselve; als de Bergh-enden, Kir-meeuwen en Malle-muggen. Andere hebben'er gantsch geen; als de Burgermeesters, de Raedsheeren, de Strontjagers, Kuutge geef, Papegayen, Lomben, de soo genoemde Duyven, en Rotges, of Rottetetjtes. In de Teeën der voeten.

Geen Water heght aen haere Vederen, soo weynigh als aen de Swanen en diergelijcke; maer 't loopt daer van af als offe geolijd waeren. Eenige sijn Roof-vogelen; andere niet. In op Roof te gaen.

In 't vliegen sijnse oock verscheyden. De vlught der sommige is gelijck die der Veld-hoenderen; als, de soo genoemde Duyck-duyf. Andere als die der Swaluwen: Dus vliegen de Lomben en Rotges. Wederom andere gelijck de Meeuwen; als, de Malle-muggen, Raedsheeren en Strontjagers. Noch andere gelijck d'Oyevaer; als, de Burgermeester. In 't Vliegen.

De Roof-vogelen sijn de gedaghte Burgermeesters, Raedsheeren, Strontjagers, Kuutge geef en Malle-muggen. Roof-vogelen.

Daer is oock een groot onderscheyd aen haer vleesch. De Roof-vogelen sijn niet soo goed om t'eeten als d'andere; ten waere men haer eenige daegen by de voeten op hingh, op dat de Traen daer uyt afliep, en de lught haer doorwaeyde. Dan smaeckense soo seer nae de Traen niet; anders veroorsaeckense aen d'eeters braeckingh. Hoe bequaem, om t'eeten.

De soo genoemde Duyven, Papegayen, Rotgansen en Enden hebben wel 't meeste vleesch. Dat van d'oude Lomben is Lomben, hoe te nutgantsch

tigen. gantsch tay en dor. De Rotges, Kir-meeuwen, oock de jonge Lomben, sijn niet te veraghten, wanneermen, alsse gekoockt sijn, 't vet daer van neemd, en daer nae in de Booter bradet. Dus laetense sigh wel eeten. Maer met 't Vet genuttighd zijnde, veroorsaeckense lightlijck een braeckingh, en ongelegenheyd der Maegh.

Nesten. Deese Vogelen, behalven de Kirmeeuwen, Strontjagers, en Bergh-Enden, nestelen gesamentlijck hoogh aen de Steen-klippen, daerse voor de Vosschen en Beeren bevrijd zijn. D'eene hebben haere Nesten hooger als d'andere.

Meenigten. Met sulcke groote hoopen sittense aen de Steen-klippen, ter tijd alsse in 't laetste van Somermaend, en voorts in Hoymaend, haere Jongen uytbroeden, datse, wanneerse op vliegen, en de Son schijnd, 't geheele Aerdrijck beschaduwen, even als of een Wolck voor de Son schoot. Oock maeckense sulck een geschreeuw, dat d'eene Mensch d'andere nauwlijcks kan hooren spreecken.

Nesten op 't laeg Land. De Kir-meeuwen en Bergh-enden, oock de Strontjagers, nestelen op laegh Land (soo dat 't Water, indien'er hooge Vloeden quaemen, daer over heenen sou loopen), op de kleyne Eylanden; daerse wel voor de Vosschen, doch niet seer voor de witte Beeren verseeckerd sijn; wijl deselve van 't een nae 't ander Eyland swemmen. Men versaemeld d'Eyeren in groote meenighten.

Nesten van Vederen. De Nesten deeser Vogelen sijn niet op eenerley wijs gemaeckt. Want de Bergh-Enden bereyden de haere van de Vederen haers Ligchaems; deselve vermengende met Mos. Dan broedense haere Jongen daer in uyt. Deese Nest-Vederen sijn

Edder-Vederen. niet d'Edder-pluymen, die uyt *Ysland* in onse Landen werden gebraght, komende van groote Vogelen, van d'Inwoners aldaer *Edders* genoemd; welcke, van 't Mos gereynighd zijnde, yeder pond een Rijcksdaeler gelden, gelijck men my berightet heeft.

Vederen der Bergh-Enden. De Vederen der *Spitsberghsche* Berg-Enden, by ons *Dunen* genoemd, stoppen de Schiplieden in haere Kussens en Bultsacken. Indiense gereynighd wierden, soo soudense vry meer waerdigh zijn.

Andere De Kir-meeuwen leggen haer' Eyeren op 't Mos; gelijck oock

oock de Rotges doen. De Neſten der andere Vogelen leggen ſo hoog, datmen ſeer beſwaerlijck by deſelve kan koomen. Schoon 't door de Nevel t'eenemael duyſter is, ſo weet echter elcke Vogel ſijn eygen Neſt weer te vinden, en vliegd reght daer op aen. Neſten.

Wat de Naemen der Vogelen belanghd; 'k heb deſelve ter neer geſteld ſoo als 't Scheeps-volck die nae hun goed-duncken bedaght, en haer gegeven heeft: Op datmen, ſulcke Naemen hoorende, die hier in dit Werck ſou mogen vinden. Naemen der Vogelen.

Eenige deeſer Vogelen, als Lomben, Strontjaegers, Malle-muggen, Kirmeeuwen, en d'andere Meeuwen, genoemd Kuutge-geef (of gef), heb ick meê geſien om *Engelland*, *Schotland* en *Yrland*; deſgelijcks in de *Spaenſche Zee*. Oock heb ick op d'*Elve* by *Hamburgh* de Kirmeeuwen en de Kuutge-gef hooren ſchreeuwen; doch daer is onderſcheyd tuſſchen; gelijck onder Menſchen en Beeſten in 't een en 't ander Land. Sommige der ſelve ſijn oock in andere Landen.

1. Raedsheer.

Onder de dun-ſnavelige en drie-teeïge (drie-klauwige) Vogelen ſtel ick voor eerſt de geene, welcke van de Schip-lieden werd genoemd Raedsheer; wijl hy een ſchoone Vogel, doch kleyner als de Burgermeeſter is. Hy heeft een ſcharpe, ſmalle en dunne Snavel; en maer drie Teeën, welcke door een ſwarte Huyd aen malkander hangen. Agter heeft hy geen Tee. Raedsheer. Snavel

De Beenen ſijn niet ſonderling hoog: Van verwe ſwart. Soo ſijn ook d'Oogen. De Vogel ſelfs is witter als Sneeuw. Want als men hem op 't Ys ſiet, ſoo kanmen hem van de Sneeuw niet onderſcheyden. Deſe witheyd des Ligchaems tegens de ſwarte Snavel, ſwarte Oogen, ſwarte Beenen en Voeten, geeft een byſonder-ſchoone aenſchouwingh; behalven noch dat 't Lijf voor ſigh ſelven ſeer wel geſteld is. De Staert is wat langh en breed, gelijk de Waeyers, welcke de Vrouwsperſoonen hebben. Beenen. Witheyd. Staert.

Hy ſchreeuwd wat groover als de kleyne Kirmeeuw. Daer deſe Kir roept, roept hy Kar. Wanneer hy vlieghd, breyd hy ſijne vleugelen uyt gelijck de Strontjager, of als een Kraey. Niet geerne ruſt hy op 't Water, gelijck d'andere Vogelen doen. Ongeerne maeckt hy oock de Voeten nat; maer blijft veel liever op 't drooge. Ondertuſſchen is hy ſeer begeerigh nae Viſch. 't Gaet hem derhalven gelijck de Katten; van Stem. Haere Spijſen.

welcke men in een gemeen Spreeckwoord seghd: De Kat eet geerne de Visch, maer ontsiet sigh, haere pooten nat te maecken. 'k Heb gesien, dat hy op 't Ys at van den Dreck der Walvisschen: Op welckers Ligchaem, schoonse noch leven, deese Vogelen sigh setten; gelijck in onse Landen de Ravens sigh wel op een levendigh Beest begeven. Meest vliegense alleen: Doch by den Roof versaemelense sigh met hoopen.

Afteeckeningh. Eene derselve heb ick afgeteeckend by den *Vlacken Hoeck*, anders genoemd *Vlacke Pont*, in *Spitsbergen*, op den 10. der Hoymaend; doe wy hem schooten. Hy was gantsch niet wild; soo dat ick hem met 't Roer wel had konnen dood-slaen.

Sie Figuer L., by de Letter a.

2. Duyf.

Duyf. De soo-genoemde Duyf, diemen beeter Duyf-duycker moght noemen, is oock eene der schoonste Vogelen in *Spitsbergen*. Hy is soo groot als een kleyne Endvogel. De Snavel is langhaghtigh; dun, en spits toe-lopende: Doch aen 't eynd is 't bovenste des Becks wat ingeboogen. Is ontrent twee duymen langh, en inwendigh hol.

Grootte. Snavel.

Teeën. Hy heeft drie roode Teeën aen elcke Voet, met kromme Nagelen. De Beenen zijn kort, en roodaghtigh. Oock heeft hy een korte, stompe Staert. De Snavel is van binnen rood. De Tongh is desgelijcks rood, en uytgehoold.

Tongh.

Verwe. Eenige deeser Vogelen sijn over haer geheele Ligchaem gantsch swart. Andere (gelijck de geene, welcke ick hier heb afgebeeld) in 't midden der Vleugelen wit, met swart besprenckeld, doch onder de Vleugelen gantsch wit. Noch andere zijn t'eenemael wit in 't midden der Vleugelen.

Stem. Sy piepen gelijck jonge Duyven; waerom men haer oock dien naem heeft gegeven; schoonse anders met deselve niets gemeen hebben. In haere Maegen heb ick gevonden stucken van Garnellen; oock kleyne Sand-steenkens; welcke light te kennen waeren.

Spijs.

Vlught. Sy vliegen niet hoogh boven de Zee. Met haere vlught koomense de Veldhoenderen aldernaest by; Oock vliegense niet t'saemen met groote hoopen, gelijck de Lomben; maer

Duyckigh onder wa-

altijd

altijd paer by paer, of een alleen. Langh konnense onder Water blijven; derhalven men haer de naem van Duyck-Duyven, of Duyf-Duyckers sou konnen geven. Insonderheyd duyckense seer langh onder water, wanneerse van Menschen werden nagejaeghd, of dat door een Schoot haere vleugelen geraeckt zijn. Somtijds geraeckense wel onder 't Ys, maer moeten dan versticken. Soo geswind schietense onder water voort, (wanneer haer de Vleugelen of Voeten niet gantsch zijn afgeschooten), als wy met onse Chaloupen konnen roeyen. ter, en haer geswindheyd onder 't selve.

Sy sijn noch wel t'eeten; wanneer 't Vet, onder 't koocken, daer van genoomen, en 't vleesch dan in Boter gebraeden werd. D'eerste deeser Vogelen, of Duyf-Duyckers, bequam ick op den 23sten der Bloey-maend, in 't Ys: Daer nae by *Spitsbergen*; daermense met hoopen sagh. Smaeck.

Sie de Figuer L., by de Letter b.

3. Lomben.

De Snavel deeses Vogels koomd die van de Duyf-Duyckers aldernaest by; behalven dat de selve wat stercker, en krommer is. Lombe. Snavel.

Hy heeft swarte Voeten; oock met drie Teeën, en soo veel swarte Nagelen, of Klauwen. Desgelijcks sijn de Beenen swart, en kort. Boven is hy geheel swart: Doch onder 't Lijf tot aen den Hals Sneeuw-wit. De staert is stomp. Voeten. Verwe.

Een onaengenaeme stem heeft hy; aldernaest over-een-komende met 't geschreeuw der Ravens. Naest de Rotges-Duyckers roepense onder alle Vogelen aldermeest. Hy is grooter als de Duyf-Duyckers; ontrent als een middelmaetige End-vogel. Stem. Grootte.

In de Maegh vond ick veele kleyne Visschen, roode Garnellen (Krabben) en eenige Sand-steenen. Volkoomentlijck heb ick dit bemerckt, nae dat een Lombe in 't vliegen een groote roode Krab op ons Schip liet vallen; welcke ick oock ter dier plaets heb afgeteeckend. Men seght, dat de kleyne Visschen in de soete Wateren oock haere Spijs sijn; doch met gewisheyd kan ick hier niet van spreecken. Spijs.

Wanneerse Jongen hebben, sietmen gemeenlijck een of twee Hare vyanden.

 andere

andere der selve by haer op 't Water; leerende van haer 't duyken en 't swemmen. D'oude draegen haere Jongen in haeren Mond van de Bergen in 't Water. Maer dan gebeurd het wel, dat de Roof-vogel, genoemd Burgermeester, eene der jonge Lomben grijpt, wanneer d'oude daer niet by sijn; oock selfs wel in haere tegenwoordigheyd, vermitsse sigh tegens hem niet verweeren konnen.

Liefde tot haere Jongen. Soodanigh lievense haere Jongen, datse, eerse deselve souden verlaeten, sigh liever met haer willen laten doodslaen. Sy soecken haer te beschermen gelijck een Klock-hen haere Kieckens; swemmende geduerigh om haer. Anders sijnse seer qualijck te schieten. Want soo haestse 't Vyer sien, sijnse terstond onder 't Water; of vliegen wegh.

Vlught. Met geheele Schaeren vliegense; met spitse vleugelen, gelijck de Swaluwen, en beweegen sigh seer veel. Beswaerlijck kanmen de jonge Lomben van d'oude onderscheyden met 't eerste aensien, wanneer men niet seer nauw aght op de Snavel neemd. Oude en jonge Lomben. Want 't bovenste deel wast 't onderste voor aen 't spits voorby; en 't onderste 't bovenste; gelijck mercklijcker aen de Kruys-vogelen te sien is: Doch by dese niet soo veel. Dit moet van andere Vogelen oock verstaen werden. Gemeenlijck geschied dit in 't vijfthiende, sesthiende, tot 't twintighste jaer haers ouderdoms.

Smaeck. D'oude hebben wel veel vleesch; doch 't is dor en taey; derhalven niet bequaem om t'eeten. Men koockt haer gelijck de Duyven. De vettigheyd neemdmen in 't koocken wegh; daer nae braedmense in Boter.

Haere Nesten. 'k Heb'er geen op 't Ys gesien, doch wel aen de Bergen, gaende waggelen van d'eene sijde nae d'andere, gelijck de Duyfduyckers op 't Ys doen. By duysenden sagh ick haer in de *Deensche Haven* aen de Bergen, daer d'Ooste en Noorde winden niet hard tegens waeyen (gelijck d'andere Vogelen soodaenige Meenighte. plaetsen aen de Geberghten voor hare Herbergen verkiesen), aen d'Oorden, daer de Kruyden wassen. Niet met sulcke groote meenighten vindmense by de *Magdaleenen Haven*; daer ick den 25[sten] der Hoymaend heb afgeteeckend de geene, welcke ick den Leeser heb voorgesteld.

Waerse Naederhand heb ick haer oock gesien voor aen in de *Spaensche*

ſche Zee; en in de *Noord-zee*. niet verr' van 't Heylige Land. *Sie de Figuer M.*, *by de Letter a.* ſijn.

TOE-DOENINGH.

In d'*eerſte Schipvaerd der Hollandſche* en *Zeeuwſche Scheepen na Nova-Zembla* werd geſproocken van een groote wijde Haven, genoemd de *Loms-Bay*, ſoodanigh van haer geheeten, wegens de groote meenigte Lomben, of Lommen, welckeſe hier ſaegen: Die daer beſchreven werden te ſijn groot van ligchaem, maer ſoo kleyn van vleugelen, datmen ſigh verwonderen moet, hoe ſulcke geringe Wiecken ſulck een ſwaer lijf konnen dragen. Maer een Ey broedenſe t'effens uyt; en hebben hare Neſten op de ſteyle Bergen. Soo weynigh warenſe voor de Menſchen bevreeſd, dat, wanneermen eenige derſelve op haer Neſt greep, d'andere daer ontrent ſijnde daerom niet weg vloogen. Loms-bay, ſoo genoemd nae de meenigte der Lomben.

4. Meeuw, genoemd Kuutge-gef.

DIt is een ſeer ſchoone Meeuw, welcke nae haer geroep, luydende Kuutge-geef, of gef, ſoodanig genoemd werd. Hy heeft een eengſins geboogene Snavel, gelijk de Burgermeeſter; waer van wy hier nae ſullen ſpreecken. Aen 't onderſte deel des ſelven is oock een kleyne verhoogingh. Meeuw, genoemd Kuutge gef

Om ſijne ſwarte oogen heeft hy een roode ringh, gelijck de gemelde Burgermeeſter. En even alſoo maer drie Teëen, met een ſwarte huyd aen malkander gevoeghd. De Beenen ſijn desgelijcks ſwart, en niet hoogh. De Staert is wat langh en breed, gelijck een Waeyer. Oogen. Teëen. Staert.

't Geheele ligchaem is Sneeuw-wit. De Rugg' is grauw; ſoo ſijn oock de Vleugelen; doch aen 't eynd ſwart. Hy is ſoo groot als een reghte Meeuw; een weynigh kleyner als de Strontjager; waer van wy nu haeſt ſpreecken ſullen. Vetwe.

Wanneermen 't Speck van de Walviſſchen ſnijd, ſoo ſietmen-'er ſeer veel ontrent 't Schip vliegen; oock hoordmenſe roepen. Als de Schiplieden haer vangen willen, ſoo doenſe een deel Bindgaern (of dun Touw) aen een Angel, en aen deſelve een ſtuckje Walviſſchen-ſpeck. Dit werpenſe dan in Zee. Sulck een Aes, en te gelijck de Hoeck, ſlicken niet alleen deſe, maer oock d'andere Roof-vogelen in; en men trecktſe op gelijck de Viſſchen. Men vanghdſe aen een Angel gelijck Viſſchen.

Sy vliegen met ſmalle Vleugelen, gelijck de Meeuwen; en Haere ſpijs.

duycken

duycken niet. Haere ſpijs is, gelijck wy alreeds geſeghd hebben, Walviſſchen-ſpeck. Sy werden gejaeghd van de Strontjagers; welcke niet aflaeten haer te vervolgen, tot datſe haeren Dreck laeten vallen; die de gedaghte Strontjagers dan opeeten.

Afteeckeningh.

In 't eerſt kon ick dit geenſſins geloven; doch naderhand heb ick ſulcks meenighmael geſien. De geene, welcke ick afgeteeckend heb, hadden onſe Scheeps-jongens aen een Angel op de gehoorde wijs gevangen in de *Suyd-Bay*.

Dryven op 't Water.

Inſonderheyd heb ick aen deeſe Vogel waergenomen, dat hy op 't Water drijft, houdende 't Hoofd tegens de Wind, hoe ſterck 't oock ſtormen moght. Deeſer wijs hebben wy haer met hoopen op 't Water ſittende geſien. Dit geſchied niet alleen van deeſe, maer oock van d'andere Vogelen. Al t'ſaemen ſienſe in de Wind, op dat haere Vederen niet ongelijck, over hoop, en door malkander moghten waeyen; 't welck gebeuren ſou, indienſe met de Wind afdreven. Veellight ſou dit voor haere geſondheyd ſchaedlijck konnen zijn; wijl de Vederen haer dienen tot haer deckſel en bewaeringh, gelijck de kedederen den Menſch.

Hoeſe vliegen.

Wanneerſe opvliegen, dringenſe met haere Ligchaemen tegens de Wind; breyden haere Vleugelen uyt, en vliegen alſoo ſeer ſnel wegh. In tegendeel, wanneer haere Vederen door de Wind verwaeyd werden, ſoo konnenſe geen gewiſſe vlught nemen, maer gaen waggelende voort; gelijck de Vogelen, welcke eerſt leeren vliegen.

Nuttigingh tot ſpijs.

Weynigh kan van haer vleeſch genuttighd werden, behalven de Borſt. De Vleugelen ſijn t'eenemael dorr' en maeger.

Anderwegen geſien.

In een gemeen Spreeckwoord pleegh men te ſeggen: *Ghy ſyt ſoo light als een Meeuw.* Inſonderheyd kan dit plaets in deeſe Meeuwen hebben.

Naederhand heb ick haer geſien in de *Spaenſche Zee*: Desgelijcks in de *Noord Zee*. Evenwel is onderſcheyd tuſſchen d'een en d'ander; gelijck oock tuſſchen de Menſchen en Beeſten in dit en dat Land.

Sie Figuer N., by de Letter a.

TOE-DOENINGH.

Die lust heeft, om de verscheydene Geslaghten der Meeuwen te weeten, kan daer van *Jonstonus* naesien. De Harssenen deser Vogelen gedrooghd, gestooten, en daer aen geroocken, sou, soo eenige seggen, seer goed voor Kinder-stuypen zijn. Wanneer hare Vederen in Bedden of Kussens sijn gestopt, soo rijsense, volgens 't getuygenis des gedaghten *Jonstoni*, door een verborgene kraght van selfs gantsch lughtigh op, soo haest de Zee sigh verheft. Indienmen *Oppianus* geloof magh geven, soo hebbense een wonderlijcke manier van Broeden. Sy schicken (verhaeld hy) eenigh Wier onder haer' Eyeren, en latense soo aen de Klippen in de Wind leggen, sonder daer op te sitten. 't Manneken neemd de geene, daer hy meend dat Mannekens; 't Wijfdaer Wijfkens-Kuyckens sullen uyt komen; voerende deselve hoogh in de Lught, en laetense dan in de Zee neervallen. Dit doense eenige daegen nae malkander; door welcke beweegingh d'Eyeren warm gemaeckt, en de Kieckens voortgebraght werden. Seldsaeme manier van 't broeden der Meeuwen.

5. Burgermeester.

De Burgermeester is de grootste onder de *Spitsberghsche* Vogelen; derhalven hem oock, als den voornaemsten, deesen naem is gegeven. Burgermeester. Sijnen Snavel is geboogen; van verwe geel; Snavel. smal en dick. Aen 't onderste deel des selven, by 't eynd, isse eenighsins verheven, en bugchelaghtigh; vry meer als die van de Meeuw Kuutge gef. 't Staet seer cierlijck, even als of 'er een Kars op sat.

Hy heeft langhaghtige Neusgaten. Een roode ringh om d'oogen; gelijck in de beschrijvingh der Kuutge gef is geseghd. Oogen. Men vind aen hem niet meer als drie Teeën, grauw van verwe. Teeën. De Beenen sijn grauw, en niet soo hoogh als die van d'Oyevaers; alhoewel hy deselve in grootte byna gelijck is. Beenen.

De Staert is wit; en breed, gelijck een Waeyer: Welcke breedte insonderheyd moet verstaen werden, wanneer deese Vogelen vliegen. Staert. De Vleugelen sijn bleeck-blauw, tot over den geheelen rugg'; doch aen d'eynden wit: Gelijck oock 't gantsche Ligchaem wit is. Verwe.

Hy nesteld seer hoogh in de reeten en kloven der Steen-klippen: Daer men hem noch schieten, noch op eenige andere wijs bekomen kan. 'k Heb derhalven haere Nesten niet kon- Nesten.

nen

Jongen. nen besightigen. Haere Jongen sagh ick twee, drie, of vier by malkander sitten.

Hoese geschooten werden. Meest werdense geschooten, wanneer men een doode Walvisch agter 't Schip heenen sleept; vermitsse sig met groote hoopen daer ontrent laeten vinden, en groote stucken uyt 't Speck bijten. Anders moetmen haer van verre soecken te treffen, gelijckmen andere wilde Vogelen, als Ravens, Reygers, en diergelijcke doet.

Stem. Hy schreeuwd dat het klinckt; met soodaenigh een geluyd, als ick van eenige Ravens heb gehoord. In de lught sweefd hy gelijck d'Oyevaers. Spijs. Hy geneerd sigh van den Roof der jonge Lomben; gelijck de Havicken allerley Gevleugeld roven. Anders eet hy oock 't Speck der Walvisschen: Waer van hy wel stucken, soo groot als een vuyst, ongeknauwd inslockt.

De Mallemuggen ontsien haer niet. De Mallemuggen ontsien hem niet, maer gaen voor hem neerleggen, wanneerse op 't Aes van een Walvisch sitten; want hy bijt haer in den hals. Evenwel doet haer sulcks geen leed, wijlse een seer dicke Huyd hebben. Indien de Beet haer pijn deed, soo soudense sigh tegens hem wel te weer stellen, of wegh vliegen. Doch nu stootense sigh daer niet aen, en versuymen daerom haere Maeltijd niet.

Dreck-eetingh. 'k Heb hem oock by de Walrussen gesien; welcker Dreck hy at, onaengesien sijnen Burgermeester-stand. Meest vlieghd hy alleen; ten waere dat'er veel by eenen Roof t'saemen quaemen. Geerne rust hy op 't Water; doch duyckt niet.

Afteekeningh. Wy schooten'er eenen by de Walrussen voor 't *Waygat*, op den 10den der Hoymaend; nae welcken ick d'afteeckenigh heb gedaen.

Sie de Figuer I., by de Letter c.

6. Rotges, of Rottettetjens.

Rotges. Snavel. DEese Vogel is een Duycker; en moght derhalven wel Rotges-Duycker genoemd werden. Sijnen Snavel is krom geboogen; doch kort; eenighsins dick; van verwe swart. De Voeten hebben oock maer drie Teeën; met Voeten. soo veel swarte Nagelen. Deselve, nevens de tusschen-huyd, sijn swart; desgelijcks sijn de Beenen; en kort.

't Ge-

'T Geheele Ligchaem is meerendeel ſwart; doch de Buyck wit. Verwe.

Eenige van dit ſlagh ſijn aen de Vleugelen geſprenckeld wit en ſwart, gelijck de Duyf-duyckers. Op hare Vederen kan geen Water heghten, ſoo weynigh als op die der Swaenen. Meerendeel ſijn deeſe Vederen gelijck Hayr op een dicke Huyd. De Staert is kort en ſtomp, Vederen.

Anders ſijnſe in geſtalte des Ligchaems de Swaluwen gelijckvormigh. Vliegen oock als de Swaluwen; derhalven ick haer in 't eerſte voor Swaluwen aenſagh. Daer-en-boven vliegenſe met ſulcke hoopen by een, als de Swaluwen, wanneerſe ſigh tegens de Winter verbergen willen. Geſtalte.

Waggelende gaenſe van d'eene zijde nae d'andere, gelijck de Duyckers in 't gemeen doen. Sy ſchreeuwen met een helder geluyd *Rottet*, *tet*, *tet*, *tet*, *tet*; eerſt met een hooge toon, maer allenxen laeger. Even hierom heeftmen haer de naem van Rotges, of Rottettetjens gegeven. Gangh. Stem. Naem.

Boven alle andere Pluym-dieren maeckenſe 't meeſte geſchreeuw, wijl haere Stem een hooger geluyd heeft als die van d'andere Vogelen. Vogel-Muſijck.

De Lomben wijcken haer hier in niet, en ſchreeuwen veel grover. De Burgermeeſters, Raedsheeren, en 't geheele Heyr der *Spitsberghſche* Vogelen ſtemmen oock aen; ſoo dat d'eene Menſch d'andere niet kan hooren ſpreecken. 't Geſchrey der Rotges onder malkander geeft van verr' een geluyd, als ofmen van wijd af een deel Vrouwen onder een hoorde kijven.

Sy ſijn grooter als de Spreeuwen. Neſtelen wel in de Kloven der Gebergten; doch niet alle. Want ſommige maecken haere Neſten op de Heuvelen der Bergen; daermen deſelve vind, van Mos toebereyd. Haere Jongen ſloegen wy met ſtocken dood. Grootte. Neſten.

Hare Spijs is een ſlagh van grauwe wormen, de Garnellen gelijckvormigh, welcke hier aghter afgebeeld ſtaen. Oock eetenſe de Garnellen ſelfs. D'eerſte bequaemen wy in 't Ys op den 29ſten der Bloey-maend. Daer nae d'andere by *Spitsbergen*. Spijs.

Om t'eeten, ſijnſe naeſt de Strand-loopers de beſte. Hebben dick vleeſch, en van binnen veel Vet. Men koockt en braed haer, gelijck hier boven van d'andere Vogelen is geſeght. Hoeſe gegeten werden.

Sie Figuer M., by de Letter b.

7. Strontjagers, of Schijtvalcken.

Strontjager. Snavel. Teeën. Deese Vogel heeft een Snavel, voor aen een weynigh stomp toegebogen, en dick; oock swart, indien ick 't anders wel onthouden heb. Heeft maer drie Teeën, met even soo veel Nagelen, welcke een swarte Huyd by malkander houd.

Beenen. Staert. De Beenen sijn niet seer hoogh. De Staert, die gelijck als een Waeyer is, heeft dit sonderlingh kenteecken, boven al d'andere, daer wy tot noch toe van gesproocken hebben, dat buyten d'andere Staert-vederen eene Veder uytsteeckt.

Oogen. Verwe. Grootte. Boven op 't Hoofd is hy swart. D'oogen sijn van deselve verwe. Om den Hals heeft hy een doncker-geele ring. De Vleugelen sijn bruyn; desgelijcks is oock boven de rugg'. Onder aen 't Lighaem is hy wit. Een weynigh grooter is hy, als de Meeuw Kuutge-gef.

Naem. De Naem van Strontjager heeft hy bekomen, om dat hy, gelijck alreeds hier boven geseght is, de Meeuw Kuutge-gef naejaeghd, en soo langh in de Lught beanghstighd, tot dat hy sijnen dreck uyt-geeft; welcke deese Vogel dan op eet. Spijs. Seer aerdigh weet hy dien Dreck in de Lught op te vangen; eer deselve in 't Water koomd te vallen.

Dreck-eetingh. Hy vliegd gemeensaem met de meer gedagte Meeuw Kuutge-gef; beyde even geswind. D'een is niet schouw voor d'ander. Doch als de Strontjager lust tot den dreck heeft, soo jaegd hy de Meeuw na; welcke dan hevigh begind te schreeuwen. Hy daer tegens schreeuwd selden. 'k Heb niet gesien, dat hy eenige andere Vogelen, als deese Meeuwen, najaegd; behalven eens, dat ick hem aghter een Malle-mugg' sagh vliegen; doch wel haest Vermoeden, waerom. scheydede hy sigh van hem af. Veellight om dat hem dien dreck niet lustede. Mijn vermoeden is, vermits de Mest der Strontjagers gantsch dun is, dat hem deselve soo seer behaeghd, om die te gebruycken voor sijnen dranck. Anders nuttighd hy 't Speck der Walvisschen voor Spijs.

Gangh. Hy nesteld niet seer hoogh. Gaet reght op de voeten, gelijck Vlught. de Burgermeester, de Raedsheer, en Kuutge-gef. 't Is een rare Vogel, wijlmen hem weynigh siet. Hy vlieghd alleen. Selden sietmen'er twee of drie by malkander. Sijne vlught is als die van

de

de Raedsheer; of anders gelijck een Kray. Doch de Vleugelen sijn voor aen een weynigh spitser.

Een heldere Stem heeft hy; en alsmen hem roept, schreeuwd hy: *I Ja.* Eenige laeten sigh beduncken, wanneerse hem van verr' hooren, dat hy 't woord *Johan* uyt galmd. Sijn Vleesch is niet beeter als dat van andere Roof-vogelen. Stem.

'k Heb'er een van bekomen op den 11[den] der Hoymaend by de *Beere-Bay* in *Spitsbergen.* Naderhand heb ick dese Vogel agter *Schotland* gesien; daer hy de Meeuw Kuutge-gef naejaeghde. Anderwegen oock gesien.

Sie de Figuer L., by de Letter d.

8. Papegay-duycker.

Deese Vogel werd gemeenlijck Papegay genoemd. Onder alle platvoetige Vogelen met drie Teeën heeft dese een sonderlinge Snavel. Vermits nu deselve de geene, die hem eerst sagen, voorgekomen is als een Papegays-beck, soo hebbense hem oock de naem van Papegay gegeven; alhoewel een mercklijck verschil tusschen sijnen en der Papegayen Snavel is. Want die van deese Vogel is breed, en dun-gestreept bont-verwigh, als rood, wit, en 't breede deel swart. Papegay. Naem, waer van daen bekoomen.

Onder en boven gaet deese Snavel spits toe. D'opperste boogh is roodagtigh. Aen de boven-Snavel heeft hy een kromme, dunne Haeck. D'onderste heeft een geelaghtige Boogh, en is aen 't voorste eynd nae beneden toe soodaenigh gesteld, als offe daer een weynigh schuyns afgesneeden was. Beschrijvingh sijner.

Dese beck heeft onder en boven, t'saemgenomen, de hooghte van drie vinger-breed. De lengte is van ontrent even deselve maet. Aen 't bovenste des Snavels heeft hy vier geboogene, langhaghtige groeven, of voiren. In 't beneden-deel even soo veel; doch de voorste sijn niet soo kenlijck. De Holen in de boven en beneden-Snavel vertoonen t'saemen als de gedaente van een vierendeel Maens. Want de verhevene deelen hebben even soo wel dese *Figuer* als de Hoolen. Seldsaeme Snavel.

Soo veel Hoolen, soo veel verhevene deelen zijn'er; van welke 't bovenste soo breed is, als de drie voorste deelen zijn. Onder vertoond sig een langagtige reet, dienende hem buyten twijffel voor Neusgaten. 't Onderste is noch wel een Stroohalm breeder. 't Gedagte bovenste breede deel is swartagtigh; ook wel blauw. Verhevene Deelen.

 Aen

En andere dingen aen deselve.

Aen dit breede verhevene deel des boven-ſnavels ſit na d'oogen toe een langaghtigh, doorgegaet,en wit ſtuck kraeck-been; waer aen nae binnen de mond toe gelijck als een ronde Pees geſien werd; welck oock na 't beneeden deel toegaet; en aldaer als in een langhaghtige draed ſigh eyndighd: Waer door de Snavel werd op en toe-gedaen.

Teeën. Voeten.

De Voeten hebben oock maer drie Teeën, met een roode Tuſſchen-huyd t'ſaem-gevoeghd. Deſgelijcks maer drie korte doch ſtercke Nagelen. De beenen ſijn kort; van verwe rood. Hy gaet gantſch waggelaghtigh. Om d'oogen heeft hy een roode Ringh. Boven welcke Ringh een kleynen Hoorn reght over eynd ſtaet. Onder d'oogen leght een andere kleyne, langaghtige, ſwarte Hoorn over dwars; gelijck in d'Afbeeldingh te ſien is. De Staert is kort en ſtomp.

Oogen, en Hoorn.

Verwe.

't Hoofd is boven ſwart, tot aen de gedaghte Hoorn. Aen de kinnebacken is hy wit. Om den Hals heeft hy een ſwarte Ringh. De geheele Rugg', en de Vleugelen boven, zijn ſwart. Wit is hy onder aen den Buyck.

Vlught. Spijſen.

Sy vliegen of enckelijck alleen, of by paeren; met ſpitſe Vleugelen, als de Lomben. Langh konnenſe onder Water duycken. Hy eet,gelijck d'andere,roode Garnellen of Krabben; kleyne Viſſchen,en een ſlagh van Wormen. Oock wel de Zee-ſpinnen en Sterr'-viſſchen. Want in ſijne Maege vond ick yets, 't welck ſtucken daer van ſcheenen, doch meeſt al verteerd.

Vleeſch.

Hy heeft meer vleeſch als de Duyf-duyckers; en kan wel tot Sijps genuttighd werden. Geene deeſer Vogelen heb ick op 't Ys geſien.

Afbeeldingh.

De geene, welckers Afbeelding ick hier voorſtel, wierd geſchooten by *Smeerenburgh* in *Spitsbergen*, op den 20ſten der Somermaend. Na dien tijd hebben wy noch meer derſelve bekomen.

Sie de Figuer K., by de Letter c.

9. Bergh-Enden.

Ongekloofdvoetige Vogelen met vier Teeën.

Tot noch toe hebben wy van de breed-voetige,of ſulcke Vogelen, welcke de voeten ongekloofd en met drie Teeën voorſien hebben, gehandeld; welcke men by en ontrent *Spitsbergen* ſiet. Nu ſtaet ons noch te ſpreecken van d'ongekloofd-voetige met vier Teeën: Waer van my driederley ſlagh zijn voorgekomen;

men; als, de Bergh-Enden; de Kir-Meeuwen, en de Malle-Muggen.

De Bergh-Enden zijn een Geslaght van onse Enden, of veel meer van wilde Gansen; want sy zijn als een middelmaetige Gans, en derhalven grooter als d'Enden. De Snavel koomd oock beeter met die der Gansen over een. 't Is een seer schoone Vogel, wegens sijne gesprickelde Vederen. Bergh-Enden.

Hy duyckt onder Water, gelijck andere Endvogelen. De Vederen van 't Manneken zijn swart en wit. Van 't Wijfken gelijck die van een Veld-hoen. D'aghterste Tee is breed en kort, met een korte Nagel: De Staert stomp, gelijck die van andere Endvogelen. Gestalte.

In haere Maegh heb ick niets gevonden, waer uyt ick met gewisheyd kon afneemen wat haere Spijs is, als alleen Sand-steenen. Sy vliegen met geheele hoopen, gelijck andere wilde Enden. Wanneerse Menschen sien, steeckense de Hoofden om hoogh, en strecken de Halsen langh uyt. Spijs. Vlught.

Sy nestelen op de laege Eylanden. Haere Nesten bereydense van de Vederen haers Ligchaems; deselve met Mos vermengende. Doch dit sijn niet de Vederen, welcke men Edder-dun noemd; gelijck wy alreeds in d'algemeene beschrijvingh der Vogelen hebben geseghd. Nesten.

In een Nest sietmen twee, drie, oock wel vier haerer Eyeren: Welcke by onse aenkoomst in *Spitsbergen* meerendeel vuyl waeren. Echter vonden wy onder deselve noch eenige, welcke gegeeten konden worden. Van verwe zijnse bleeck-groen; maer grooter als onse Enden-Eyeren. Eyeren.

't Scheeps-volck maeckte onder en boven een gaetje in't Ey; blasende 't Wit en de Doyer daer uyt. Daer nae deedense de dus uytgeblaesene Schaelen aen een Draed; even gelijck d'Eyer-verkoopers by ons een deel van sulcke leedige Eyeren voor hare Huysen ten toon hangen. 'k Wou eenige der goede meê nae *Hamburgh* neemen; doch sy wierden, of schoon de Schalen niet gebroocken waeren, seer leelijck stinckende. Tijdkortingh met deselve.

Dese Endvogelen hebben goed vleesch. Men kookt en bradet deselve, op sulck een wijs als wy hier boven van d'andere Vogelen hebben gesegt. 't Vet werptmen wegh, wijl 't een smaeck heeft als 't Speck of de Traen der Walvisschen. 't Veroorsaeckt oock braeckingh. 't Vleesch, hoe ter Spijs bereyd.

Meenighte van Eyeren. 't Eerste Scheeps-volck, 't welck in *Spitsbergen* aenquam, versaemelden soo ontelbaer veel deeser Eyeren, dats"er van konden eeten soo veel als haer behaeghde.

De Bergh-Enden niet schouw. De Bergh-Enden zijn gantsch niet schouw voor de Menschen, wanneermen eerst in *Spitsbergen* aenkoomd: Doch daer nae werdense gantsch wild; soo datmen haer nauwlijcks met Hagel kan treffen. De geene, welcke ick hier heb voorgesteld, wierd geschooten in de *Suyd-Bay*, in *Spitsbergen* op den 18[den] der Somer-maend.

Sie de Figuer M., by de Letter c.

10. Kir-Meeuw.

Kir-Meeuw. De Kir-Meeuw heeft een dunne, gantsch bloed-roode, spitse Snavel. Hy toond sich wel groot te zijn, wanneermen hem over eynd siet staen; insonderheyd wegens sijne lange Vleugel en Staert-vederen, soo dat hy een gemeene Meeuw gelijck schijnd: Maer als'er de Vederen van gepluckt zijn, heeft hy niet meer vleesch als een Musch.

Grootte.

Vederen. Aen deese Vogel is bysonderlijck te bemercken, dat hy spitse Vleugelen, en soodaenigh een Staert heeft, dat deselve, gelijck ick hier booven alreeds heb geseghd, langer is als die der Swaluwen. Sy heeft de lenghte der langhste Vogel-vederen. Wegens de gedaghte spitse Vleugel- en Staert-vederen soumen hem wel een Swaluw-Meeuw mogen noemen. Doch in 't gemeen werd hem de naem van Kir-Meeuw gegeven, wegens sijne kirrende stem.

Staert.

Teeën. De Teeën, met derselver tusschen-huyd, zijn bloed-rood. De Nagelen, aen alle vier de Teeën, sijn swart. Alleen d'aghterste Tee is kleyn. De Beenen sijn kort, en rond; op welcke hy, wanneer hy over-eynd staet, sigh seer wacker vertoond. De Kop is boven swart. De Kinnebacken sijn gantsch wit. 't Geheele Ligchaem is Silver-grauw. Onder aen de Vleugelen en op de Staert is hy wit. D'eene zijde der lange en smalle Vleugelen was swart.

Beenen.

Verwe.

Schoonheyd. Deese verscheydene Veder-verwen, nevens de bloed-roode Snavel, roode Beenen en Voeten, geven hem een sonderlinge schoonheyd. De Vederen zijn Hayraghtigh. Hy vliegd alleen,

alleen, voor ſoo veel ick geſien heb in de *Suyd-Bay*, en anderwegen, daer wy geweeſt zijn.

Daerſe haere Neſten hebben, vliegenſe in grooter meenighten. Deeſe Neſten ſijn gemaeckt van Mos. Neſten.

Nauwlijcks kanmen haer' Eyeren uyt de Neſten onderſcheyden, wijlſe beyde ſmodderigh-wit zijn. Waer benevens d'Eyeren noch eenige ſwarte plecken hebben. In de grootte vergelijckenſe ſigh met Duyven-eyeren. Eyeren.

In *Spitsbergen* heb ick van deſe Eyeren gegeeten, en deſelve goed bevonden. De ſmaeck was als die der Kievits-eyeren: De Doyer rood; 't wit daer rondom blauwaghtigh. Aen 't eene eynd lopenſe ſpits toe. Deſe Vogelen beſchermen haer' Eyeren, en vliegen met bijten en ſchreeuwen aen op de Menſchen, die ſe roven willen. Doch 't gaet haer gelijckmen van de Kievit ſeghd, te weeten: *Hy wil de Weyde voor ſigh ſelven behouden, en kan ſijn eygene Eyeren niet verdeedigen.* Smaeck. Gedaente.

'k Heb wel dertigh deſer Vogel-Eyeren meê te *Hamburgh* gebraght; doch deſelve waeren al t'ſaem vuyl en ſtinckend geworden. Meê nae Hamburgh gevoerd.

Deſe Kir-meeuwen ſtorten ſigh van boven neer in 't Water, gelijck d'andere Meeuwen doen. 'k Hou 't daer voor, dat hy de kleyne grauwe Garnaeten eet; oock wel de roode Krabben: Wijl ick niet weet, wat hy anders ſou eeten. 'k Heb'er maer alleen eenen in de vlught geſchooten; en wijl hy door 't grove Schrot ſeer qualijck toegeſtelt was, heb ick hem niet ter ſpijs doen bereyden. Spijs deſer Vogelen.

Deſe Vogelen werden oock hier in ons Land grauw geſien; doch daer is een groot onderſcheyd tuſſchen beyden. Want de *Spitsberghſche* ſijn veel ſchooner van Vederen. Onderſcheyd.

De geene, welcke ick hier afgeteeckend den Leeſer voor oogen ſtel, heb ick geſchooten by de *Vogel-ſangh* in *Spitsbergen*, op den 20ſten der Somermaend. Afteeckeningh.

Sie de Figuer N., by de Letter b.

11. Malle-muggen.

Deſe Vogel heeft een ſonderlinge Snavel; welcke veelvoudigh verdeeld is. De boven-Snavel heeft naeſt aen 't Hoofd langh- Malle-muggen.

langhaghtige, ronde, smalle Neusgaten; onder welcke gelijck als een nieuwe Snavel voortschiet, die met een gebugcheld deel krom en spits nae vooren toe gaet.

Snavel. D'onder-snavel bestaet uyt een deel van vier gelijck als Senuwen, of Peesen; waer van de twee onderwaerts spits t'saemen loopen, d'andere twee bovenwaerts van malkander staen. De tweede onderste, spits voor uyt staende, koomd beneden met 't spits des boven-snavels t'saemen.

Teëen. D'aghterste Tee aen de voet deeses Vogels is kleyn; van verwe grauw. Van deselve *coleur* zijn de voorste Teeën, en de Tusschen-huyd. Staert. De Staert is wat breed. De Vleugelen zijn langhaghtigh, op de wijs der Kir-Meeuwen.

Verscheydenheyd van verwe: En d'oorsaeck daer van. Van verwe sijnse niet altijd eenerley. Eenige sijn gantsch grijs. Deese houdmen voor d'oudste. Andere sijn grauw op den rugg' en de vleugelen: Doch 't Hoofd en de buyck is wit. Dese aghtmen jonger. Maer nae mijne meeningh werd dit onderscheyd veel meer veroorsaeckt door de verscheydenheyd van aert, als van ouderdom. Want de grijse heb ick alleen ontrent *Spitsbergen*; de grauwe oock wel in *Spitsbergen*, maer veel meer by de *Noord-Kaep*; desgelijcks ontrent *Hitland* en *Engelland* gesien.

Vlught. Sy vliegen op deselve wijs als de groote Meeuwen; en sweven dight op 't Water; met minder beweging der Vleugelen.

Ontsien geen Onweer. Voor 't Onweer wijckense niet, gelijck onse Meeuwen doen; maer staen soo wel 't quaed als 't goed uyt. D'onse wenden sigh nae de Wind, gelijck de Biesen of Koorn-ayeren: Maer de Mallemuggen is 't even veel hoe de wind waeyd.

Hoese op 't Water sitten. Niet geern duyckense, ten sy datse sigh baeden willen. Sy sitten op 't Water, met de Vleugelen kruyswijs over malkander. Sy vliegen alleen, en konnen sigh van de vlackte niet wel opwaerts begeven.

Konnen van een effene plaets niet opvliegen. Wanneerse van 't Water willen opvliegen, fladderense een stuck weghs voort, eerse met haere Vleugelen Wind konnen vatten. Noch veel meer doen sulcks de Lomben en Papegayen; wijl deselve smalle vleugelen hebben. Alsse op 't Schip liepen, kondense, daer 't vlack was, niet opvliegen, voor datse by een laeger plaets waeren gekoomen; als, by de Luycken.

Groote Sy vergaederen sigh in een ontelbaere meenighte. Wanneermen

neermen een Walvisch heeft gevangen. Sy setten sigh op 't Ligchaem van de noch levende Visch; bijten hem op den rugg', en picken'er 't Speck uyt. Oock laetense sigh by de doode Walvisschen, wanneermen deselve in stucken snijd, met sulcke groote hoopen sien, datmen niet kan bedencken, waer soo een geweldige veelheyd van daen magh komen. Hier kanmense met Stocken en andere dingen doodslaen soo veel alsmen wil. Jae, wanneermen op haer aenloopt, soo maeckense sigh daerom niet wegh, maer laten sigh slaen. Dus werden'er van 't Scheepsvolck soo veel gevangen, datse deselve met hoopen hangen aen de dicke touwen des Schips. Doch alsse ons hebben leeren kennen, werdense schouw, en blijven soo lang niet sitten. meenighte versamelen sigh by de gevangene Walvisschen. Laeten sigh dood slaen.

Sulker wijs vliegense de Walvisschen na, dat veele der selve door haer verraden werden. Veelligt werpen dese Walvisschen met 't Waterblaesen eenige vettigheyd uyt, welcke de Mallemuggen oplecken. Maer veel meer volgense de Walvisch op 't spoor, als hy gewond is geworden; houdende den wegh daer hy heenen geschooten is, met een ontelbaere meenighte; sonder eenighsins voor de Menschen te vresen. Oock maeckense dickmael bekend, waer een doode Walvisch drijft; diemen dan sonder groote moeyte kan krijgen. Verraden de Welvisschen.

De Naem van Mallemuggen hebbense bekomen van de *Hollanders*, ter oorsaeck van haere domheyd; wijlse soo mal sijn, datse sigh dus lightlijck laeten doodslaen. 't Woord Mugg' is'er bygevoeghd, buyten twijffel om datse sigh in sulcke meenighten als Muggen laeten sien. Naem.

Soo veel eetense van 't Walvisschen-spek, datse 't selve weer uytbraecken. Sy buytelen sigh om en om in 't Water, tot datse aen 't uytwerpen sijn gekomen, en de Traen haer afgegaen is. Dan eetense weer op nieuws, tot datse moede werden. 't Is vermaecklijk te sien, hoe hevigh sy malkander bijten om een stuckje Speck, daer doch elck van haer genoegh bekomen kan. Hoese eeten en weer uytbraecken.

Wanneerse sat sijn, gevense sigh op 't Ys of op 't Water ter rust. Mijns oordeels sijn dese de vratighste onder alle Vogelen; wijlse soo langh eeten, tot datse om verr' vallen. Seer sterck bijtense; doch de Burgermeester noch harder. Voor welcke dese Vogelen sigh oock verootmoedigen, gaende voor haer neerleggen. Doch d'andere passen hier op niet; maer bijten de Malle- Sijn de vratighste Vogelen. Passen op den Hagel niet.

muggen taemlijck ſterck op de Huyd: Die echter, wegens de dickte der Vederen, ſulcks niet of weynigh voelen. Te lighter ſtaet dit te geloven, wijlſe oock den Hagel, waer meê ſy geſchooten werden, weynigh aghten.

Hebben een tay leven.

Een ſeer tay leven hebbenſe, wijlmen haer niet lightlijck kan dood ſlaen; echter geſchied ſulcks noch eyndlijck met dicke ſtocken. Wanneerſe met de Voeten in 't Water voort roeyen, hebbenſe 't een' oogh nae den Roof, 't ander' nae de Menſchen gerigh t; ſiende te gelijck op dat en deeſe. Ondertuſſchen konnenſe, wanneermen na haer ſlaet, onder de lange Stock ſoo geſwind niet opvliegen.

Haer geſchreeuw.

De Mallemugg' is d'eerſte *Groenlandſche* Vogel, welcke men gewaer werd; oock de gemeenſte. Haer geſchreeuw onder malkander luyd van verr' als dat der Kickvorſſchen. Seer jammerlijck treed hy op 't Land en 't Ys, als een Kind 't welck begind te leeren gaen. Maer beeter kan hy vliegen; 't welck hy bynae geduerigh doet, dight boven 't Water der Zee, wijl hy gantſch light is. Onder al de Roof-vogelen heeft hy 't minſte vleeſch.

Smaeck, en hoeſe ter Spijs bereyd werden.

Hy neſteld hoogh aen de Bergen; doch niet ſoo hoogh als de Burgermeeſter. By haere Neſten heb ick niet konnen komen. Weynigh meer als de Borſt kan'er ter ſpijs van genuttighd werden.

't Vleeſch is taey, en van geen ſonderlinge ſmaeck; behalven nae 't Vet of de Traen der Walviſſchen. Alsmen deeſe Vogelen wil eeten, hanghdmen wel honderd derſelver by de voeten op, twee of drie daegen langh, op dat de Traen daer uyt druypen; oock de Wind haer wel doorwaeyen, en doen bevrieſen moght. Daer nae leghtmenſe in varſch Water, om noch voorts de geylheyd te doen uyttrecken. Dan werdenſe gekoockt, en in Boter gebraeden.

Onderſcheyd.

Over al wordenſe in de Noord-Zee geſien, gelijck alreeds hier boven geſeghd is. Doch gelijckmen tuſſchen de Menſchen en Beeſten in 't een en 't ander Land onderſcheyd vind, alſoo oock tuſſchen deeſe Vogelen in 't een en 't ander Geweſt. De geene, die ick hier afgebeeld voorſtel, heb ick geteeckend in 't Ys opden 1ſten der Somermaend.

Afteeckeningh.

Sie de Figuer N., by de Letter c.

III. HOOFD-STUCK.

Van d'overige Vogelen, welcke de Schrijver niet heeft konnen afteeckenen.

ONder deese sijn de Rotgansen, welcke my in de vlught sijn getoond: Sy hebben lange Beenen. Vliegen met hoopen t'saemen. Dese souden in *Rusland*, *Noorwegen*, oock in *Jutland*, met meenighten werden gesien. Rotgansen.

TOE-DOENINGH.

Van de Rotgansen, oock genoemd *Bernicla*, of Bernikel-Gansen: Haeren wonderlijcken haer toegeschrevenen oorsprongh: Veelerley Getuygenissen soo voor als tegens deselve, en aenmercklijcke bedenckingen daer over: Hoese, sonder uytbroedingh der oude, aen de *Schotsche* Eylanden werden gegenereerd, volgens *Kircheri* gevoelen; met aenwijsingh, dat sijne bygebraghte redenen niet kraghtigh noch overtuygend genoegh sijn. De verder aenhoudingh, met wederleggingh der Tegenwerpingh, dat de Natuer niets verlooren wil laeten gaen: En dan 't eyndlijck besluyt, wat van haeren oorsprongh te houden is: Onder welcke verhandelingh veelerley andere aenmercklijcke *Philosophische* en *Historische* Redenvoeringen worden voorgesteld, kan de Leeser naesien onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen*, *eerste deel*, *van pag.* 402. *tot* 416. Aenwijsingh, waer wy Van de Rotgansen een breeder berigt hebben gegeven.

Hier nae is my oock, alleen vliegende, voorgekomen een schoone breedvoetige Vogel, genoemd *Jan van Gent*. De grootte is als die van een Oyevaer. Oock is hy even soodaenig gevederd; en sweefd in de Lught als een Oyevaer, met kleyne beweging der Vleugelen. Vermoedlijck heeft hy een scharp gesight; want van een groote hoeghte stort hy sigh neer in 't Water; buyten twijffel wijl hy sijn Aes van soo verre siet. De Harssenen deses Vogels werden seer hoogh geaght. Doch waer toe deselve gebruyckt werden, heb ick niet konnen vernemen. Men siet hem oock in de *Spaensche-Zee*; en allerwegen in de *Noord-Zee*: Maer aldermeest komense ongenodigd daermen Haring vangd. Jan van Genten: Soo groot en soo gevederd als d'Oyevaers.

Men heeft my geseght, dat op *Spitsbergen* een swarte Kraey gesien is geworden. Kraey.

Meer slagh van Vogelen sietmen in 't genoemde Gewest niet; ten waere dat somtijds een eenige der selve, verdwaeld Verdwaelde Vogelen.

ſijnde, in dit onbekende Land quam vliegen; gelijck wy even hier boven van de Kraey hebben gehoord.

De tijd, wanneer al de Vogelen van hier wegh vliegen.

Al de gemelde Vogelen komen op ſeeckere tijden hier aen; en beminnen dit Land, ſoo langh als de Son ſchijnd. De Breedvoetige ſchijnen hier een gemaetighde Lught te ſoecken. Daer nae als de koude vermeerderd, en de lange naghten aen koomen, begevenſe ſigh wegh nae andere plaetſen. Wanneerſe heenen vliegen willen, verſaemelenſe ſigh eerſt; en alsſe nu alle by een zijn, maeckenſe ſigh van daer; yeder ſlagh van Vogelen by ſijns gelijck. Dickmael heeftmen dit dus waergenoomen. Waer uyt te beſluyten ſtaet, datſe 's Winters niet konnen blijven aen ſulck een grouwlijck-koude plaets, als *Spitsbergen* is.

Andere aenmerckingen.

Sy ruſten ſoo wel op 't Water als op 't Land; anders ſoudenſe, ſonder gevaerlijcke vermoeydheyd, ſoo een lange reys niet konnen doen. Wanneerſe opvliegen, ſienſe tegens de Wind. Of de Meeuw, genoemd Raedsheer, die niet op 't Water ruſt, ſijne reys in eenen dagh af-doet; of dat de nood hem onderweegen dringhd, ſomtijds op 't Water wat ruſt te neemen, weet ick niet. Deſgelijcks is my onbekend; hoe de gekloofdvoetige, als Snippen, Sneeuw-vogelen, en Ys-vogelen, over de Zee geraecken.

IV. HOOFD-STUCK.

Vande Viervoetige Dieren.

1. 't Hart, genoemd Rhee.

Harten.

Gestalte.

DIt Dier is een Hart niet ongelijck. Heeft gekloofde Voeten als een Hart. Deſgelijcks ſijn ſijne Hoornen die van een Hart of Eland gelijckvormigh. Aen elcke zijde ſtaen drie, oock wel vier Tacken, welcke twee duymen breed, en ontrent een halve El langh zijn. D'ooren ſijn langhaghtigh. De Staert gantſch kort. Van verwe is hy grijs; geelaghtigh, gelijck dat van de Harten of Rheën.

Hoemenſe

Wanneerſe Menſchen ſien, loopenſe wegh, en werpen de Hoornen

Hoornen aghter ſigh. Blijſtmen ſtaen, ſoo ſtaenſe oock ſtil. Dan moetmen Vyer op haer geven, indien men haer bekoomen wil. Sy eeten Gras en Kruyden. Allerwegen houdenſe ſigh in *Spitsbergen* op, maer allermeeſt op 't *Rehen-veld*; 't welck dien naem heeft bekoomen, om datſe daer met hoopen werden geſien. Oock op 't *Voorland*, en by de *Moſſel-Bay*. vangen moet.

In 't Water heb ick haer niet ſien ſwemmen. Men heeft my geſeghd, dat eenige Schippers op den *Vogelſangh* wel vijfthien of twintigh derſelve hebben geſchooten, 't Vleeſch gebraeden zijnde, is van een aengenaeme ſmaeck. Deeſe Rehen hadmen hier al ſtracks in 't Voorjaer gevangen; doch ſy waeren gantſch mager. Waer uyt af te neemen is, datſe de geheele Winter over in dit koude *Spitsbergen* blijven. Smaeck van haer vleeſch.

Sie de Figuer O., by de Letter a.

2, Voſch.

Tuſſchen de Voſſchen by ons, en de *Spitsberghſche* is geen ſonderlingh onderſcheyd te bemercken. Eenen van de geene, welcke ick geſien heb, liep dight by ons Schip heenen; zijnde aen 't Hoofd ſwart, aen 't Lijf wit. Voſch.

Haer blaffen is ſoodanigh, dat het van verre 't gelagch eens Menſchen gelijck ſchijnd. Hier uyt is ontſtaen de Fabel, by de geene, welcke de Stem van *Reyntje* niet kennen, dat de booſe Geeſt hier de Walviſch-vangers uytlagcht. Sijn geblaf is 't gelagch eens Menſchen gelijck.

Men ſiet haer oock op 't Ys loopen: Doch vinden daer weynigh Buyt van Vogelen of Eyeren. In 't Water koomenſe niet. In de *Suyd-Haven* hadden wy, onſer twintigh ſterck, een Voſch op de Jaght omſlooten. Aen d'eene zijde had hy 't Water voor hem. Wy meenden hem daer in te jaegen, en beanghſtigden hem oock genoeg; doch hy wou niet. In tegendeel ſprong hy tuſſchen de Beenen eens Mans door, en liep nae de hooge Bergen; op welcke wy hem niet volgen konden. Geval met een Voſch.

't Scheeps-volck berigtede my, dat de Voſch, wanneer hy hongerigh is, ſigh als dood neer-legd, tot dat de Vogelen op hem koomen vliegen, om van hem t'eeten; doch dan betrapt hy haer, en maeckt'er ſijn Spijs van. 't Hou 't daer voor, dat deſe *Fabel* uyt Der Voſſchen liſtigheyd.

't Boeckje van *Reyntje de Vosch* is genomen; daer deselve even alsoo beschreven is. *Sie de Figuer O., by de Letter b.*

3. Witte Beer.

Witte Beeren.

Deese Beeren zijn geheel anders van gestalte, als de geene, welcke in onse Landen werden gesien. Want sy hebben een langhaghtige Honds-kop; oock een langen Hals. 't Geluyd haerer Stem is als dat van de heessche Honden. Voorts is de geheele overige gedaente vry anders als die der onse. Sijn oock veel geschickter van Ligchaem, en derhalven geswinder.

Der selver Huyden.

Haere Huyden brenghtmen in onse Landen over; en sijn de reysende Persoonen in de Winter-tijd seer aengenaem. De gedaghte Huyden werden in *Spitsbergen* dusdaenigh toegeright. Men maeckt Saegh-meel heet; en met 't selve treedmen de Huyden. Dus treckt de Vettigheyd daer in, en 't Vel werd droogh; op sulck een wijs alsmen de Vet-vlecken uyt de Kleeren treckt.

Verwe.

Grootte.

Belangende de verwe; eenige sijn gantsch wit; eenige geelaghtigh; die voornaementlijck sigh laeten vinden by de krengen, of 't Walvisschen-Aes. Sommige sijn groot, sommige kleyn; gelijck oock andere Beeren. 't Hayr is langh, en saght gelijck Wol. De Neus en Muyl sijn voor aen swart. Even alsoo sijn de Klauwen.

't Vet onder aen de voet, waer toe gebruyckt.

't Vet onder aen de Voeten werd uytgesmolten, en gebruyckt voor allerley Leeden-pijn. Men geeft het oock de swangere Vrouwen in, wanneerse in arbeyd sitten, om 't voortkoomen der Vrught te bevoorderen. 't Sweet werd seer sterck daer door uytgedreven. 't Gedagte Vet is Sponsagtigh; gantsch saght in 't aentasten. 't Is best, datmen 't terstond uytbraedet. 'k Heb 't willen bewaeren, om meê t'huys te brengen; doch 't vervuylde, en gaf een leelijcke stanck van sigh. Mijns oordeels is 't seer goed, dit Vet met Iris-wortel te braeden; want dan sal 't dies te langer een goede reuck behouden.

't Ander Vet, gebrand in plaets van Traen.

't Ander Vet is gelijck als Smeer. Wanneermen 't smelt, soo is 't dun, gelijck Traen van Walvisschen. 't Is echter ander Vet in eygenschap niet gelijck. Men gebruyckt het alleen in de Lampen; en 't stinckt niet soo leelijck, als Walvisschen-Traen.

't Werd

't Werd van 't Scheeps-volck op *Spitsbergen* gekoockt; dan in onſe Landen gebraght, en in plaets van Traen verbrand.

Haer vleeſch is witaghtigh; vet, gelijck als Schapen-vleeſch: Doch de ſmaeck daer van heb ick niet willen proeven; wijl ick vreeſde, vroegh grijs te ſullen worden. Want de Scheepslieden houden 't daer voor, dat de geene, welcke Beeren-vleeſch eeten, ſigh haeſt grijs bevinden. 't Vleeſch en ſeldſame eygenſchap.

Sy ſoogen haere Jongen; en voedenſe dus op, tot datſe groot zijn: Deeſe haere Melck is gantſch wit, en vet. Sulcks heb ick waer genoomen, doe een oude ſoogende Beeren-moeder wierd opgeſneeden. Melck.

Men ſeght van onſe Beeren, datſe een ſwack hoofd hebben. Maer 't tegendeel heb ick aen de *Spitsberghſche* vernoomen. Want als wy haer met dicke Stocken op den kop ſloegen, aghteden ſy ſulcks niets met allen, onaengeſien men met eene ſulcker ſlaegen wel een Os ter neer ſou geworpen hebben. Indien wy haer dood wilden krijgen, ſoo moeſten de Lancien hier toe 't beſte doen. Hebben een ſeer harde Kop.

Sy ſwemmen van d'eene Ysſchol nae d'andere. Oock duyckenſe onder Water. Wanneer wy haer hadden op d'eene ſijde van de *Chaloup*, doockenſe onder deſelve heenen, en quaemen aen d'andere ſijde weer boven. Oock liepenſe op 't Land. Swemmen, en duycken onder Water.

'k Heb haer niet ſoodaenigh hooren brommen, als onſe Beeren, maer ſy maecken, gelijck alreeds geſeghd is, een geluyd, gelijck de heeſche Honden Stem.

De jonge Beeren konden wy van d'oude niet onderſcheyden, als alleen by de twee voorſte lange Tanden, welcke by de jonge Beeren hol, maer by d'oude vaſt en dight ſijn. Deeſe Tanden tot Stof gebrand, en alſoo, als een *Pulvertje* ingenomen, doet 't geronnene bloed van malkander ſcheyden. Tanden, en gebruyck tot Artzeny.

De jonge Beeren houden ſigh geduerigh by d'oude. Wy hebben geſien, dat twee jonge Beeren en een oude malkander niet verlaeten wilden. Wanneer ſchoon d'eene was geweecken, ſoo keerde hy echter, op 't geſchreeuw der andere, weer te rugg', even als of hy haer wou te hulp komen. D'oude liep tot de Jonge; de Jonge liepen nae d'oude; en lieten ſigh alſoo geſaementlijck doodſlaen. Getrouwheyd van d'een tot d'ander.

De Spijs tot haer onderhoud is 't Aes der Walviſſchen (van 't Scheeps- Haere ſpijs.

is Walvisschen-aes:

't Scheeps-volck Krengen geheeten); waer by sy wel aldermeest gevangen werden. Oock verslindense selfs levendige Menschen, wanneerse deselve maer bekoomen konnen. De Steenen wroetelense van de Graven wegh; openen de Kisten, en eeten de doode Lijcken. Dat dit dickwils geschied aen de gestorvene en hier begravene, kanmen daer uyt afneemen, datmen hier en gintsch Menschen-beenderen vind buyten de Kisten, welckese opgebroocken hebben. Oock eetense wel Vogelen, wanneerse deselve konnen betrappen; en derselver Eyeren.

Oock wel Menschen, levende en doode.

Hoemen haer bekoomd.

Men schiet haer met Roers; of men doorsteeckt haer met Lançen. Wy hebben'er drie gevangen; waer van d'eene nae 't leven afgeteeckend wierd op den 13[den] der Hoy-maend.

Waerse sig in de Winter mogen onthouden.

Waer deese Beeren, gelijck oock de Vosschen, in de Winter-tijd moogen blijven, weet ick niet. Inde Somer hebbense aen sommige plaetsen wel eenige Maenden Spijs genoegh tot haer onderhoud. Doch daer nae valt het seer sleght voor haer; wanneer 's Winters de Bergen, Rotsen en Klippen met Sneeuw zijn bekleed. Maer vermits de Rehen vermoedlijck sigh oock in de Winter hier onthouden; gelijck hier boven geseghd is, soo heb ick een diergelijck vermoeden van deese Dieren.

Sie de Figuer O., by de Letter c.

TOE-DOENINGH.

Verschricklijck groote Beeren.

Verscheydene seldsame Bejegeningen tusschen Menschen en Beeren; oock onder deselve eenige seer gevaerlijcke, jae doodlijcke, kan de Leeser vinden in *Linschootens* Schip-vaert nae 't Noorden, en de Reysen van *Willem Barentsz.* derwaerts. Desgelijcks in de Dagh-registers, gehouden van seven, en wederom seven Matroosen, die op *Spitsbergen* en *Nova Zembla* hebben overwinterd: Welcke sommige deeser Beeren verschricklijck groot, en de Huyd eens gedoodeden derthien voeten langh bevonden. Keyser *Maximiliaen* wierd'er een vereerd te *Baden*, die vijf Elleboogen langh, en breeder als een Os was.

Werden in veele Gewesten des Weerelds gevonden.

In meest al de Gewesten des Weerelds werdmense gewaer; maer insonderheyd in de minst van Menschen bewoonde, en daer de meeste Bosschen en Geberghten sijn. Derhalven verneemdmense seer meenighvuldigh in *Hooghduytschland*, *Polen*, *Litthauwen*, *Noorweegen*, en andere Landschappen in 't Noorden; onder welcke *Spitsbergen* en *Nova Zembla* niet vergeeten moeten blijven. Eertijds geloofdemen, dat'er in *Africa* geen te vinden waeren, doch d'ervaerentheyd heeft getoond, sulcks valsch te zijn. Dat'er

in *Engelland* geen sijn souden, werd ons van *Gesnerus* berigtet. Schoonse onder de verscheurende en vleesch-eetende wilde Dieren behooren, jae oock wel de voornaemste der selve sijn, soo nuttigense echter oock Planten en Kruyden. Seer graegh sijnse nae een geslaght van Braem, genoemd Bramoesen. Desgelijcks nae Koeckoecks-kruyd, anders suyvere Klaver. *Gesnerus* seghd oock nae eenige Wortelen, hebbende de kraght om d'eetens-lust te versaedigen, en slaep te verwecken. Een Koe-harder in de *Switsersche* Geberghten, van verre gesien hebbende, dat een Beer seeckere Wortel uyt d'Aerde groef, en daer van at, gingh, doe hy wegh was, derwaerts, en nam yets van 't geen hy over gelaeten had in de mond: waer op hy soo slaeperigh wierd, dat hy sigh op den wegh moest neerleggen. Op de Boomen weetense te klimmen, en der selver Vrughten te snoepen. Honigh en Kreeften sijn haer een lecker Beetje. Of 't vleesch van Menschen en Dieren varsch of half verrot is, verschild haer weynigh. Een gereght van Visch, alsse 't selve konnen bekomen, is haer oock niet onaengenaem. Sy drincken Water, niet leckende, gelijck de Honden; niet slurpende, gelijck de Paerden, maer gelijck als bijtende. Seer geyl sijnse; soo datse oock selfs jonge Dochters verkraght souden hebben. *Philippus Cosserus*, Priester te *Constans*, heeft *Gesnerus* verhaeld, dat een Beer seeckere Maeghd schaeckte, en, na haer geschonden te hebben, haer een tijd langh op 't *Savoysche* Geberght met Appelen onderhield. Dat de *Deensche*, oock *Gothsche* Koningen, souden afkoomstigh zijn uyt de versaemelingh eens Beers met een Vrouwspersoon, laeten wy geloven de geene die willen. Of uyt de vermengingh van een Beest met een Vrouw (een seldsaem Wonder geval hier van verhaelen wy in 't *eerste deel* onses *Grooten Historischen Schouw-tooneels pag.* 237.) een reght Mensch, of een reght Beest kan voortkomen, hebben wy verhandeld in 't *selve deel des selven Wercks*, *pag.* 241.

Eeten niet alleen Vleesch, maer oock Kruyden, Planten, en Boom-vrughten.

Drincken.

Geylheyd, soo datse selfs jonge Dochters verkragten.

Men heeft voortijds geloofd, dat de Beerin niet anders als een ongevormde Vleesch-klomp werpt, welckese met lecken sou fatsoeneeren tot de gestalte eens Beers; doch d'ondervindingh heeft het tegendeel doen sien. Inde Raedkamer des Raeds te *Bononien* heeft men een jonge Beer getrocken uyt 's Moeders Ligchaem, en deselve in alles een wel-gemaeckte Beer bevonden. Hy werd bewaerd in een Vat van Glas. D'oorsaeck van de dwalingh der Oude is geweest, om dat de Naegeboorte, waer in de jonge Beer gewonden leght, soo dick is, datse door veel leckens van de Moeder moet afgehaeld werden.

Dwalingh, dat de Beer in haere Jongen door lecken sou fatsoeneeren.

Tusschen de Beer en 't Paerd is een natuerlijcke vyandschap. 't Paerd kend hem, schoon hy noyt te vooren een Beer gesien had; en bereyd sigh, soo haest hy hem verneemd, ten Strijd. In deselve gebruyckt hy meer konst als kraght. Want hy springhd over den Beer heenen; en in de sprongh geeft hy hem met d'aghter-voet een slagh voor de Kop. D'ervaerenheyd heeft geleerd, dat deese onbeschaefde Beesten vermaeck in de Musijck neemen. Wanneerse sigh gewond bevinden, weetense sigh met eenige drooge Kruyden te geneesen. Stoppen oock, terwijlse noch in 't geveght sijn, en datse door een Kogel gequetst sijn geworden, een Prop van Gras of Boom-bladeren in

Vyandschap tusschen de Beer en 't Paerd.

Seldsaemheden van Beeren.

de Wonde, om 't uyt-bloeden te verhinderen. Eenige seldsaeme wondergevallen van Beeren verhaelen wy in 't *derde deel* onses gedaghten *Grooten Historischen Schouw-tooneels, van pag. 44. tot 56.* De *Russen* weeten deese lompe Dieren te gewennen tot 't bedrijven van allerley Guygchelryen. Seecker slagh van wit-hayrige Beeren (van welcke wy spreecken in 't *tweede deel* onser *Groote Historische Rariteit-Kamer*) werpen, wanneerse vervolgd werden, een Giftigen adem en speecksel van sigh op haere vervolgers.

Haeren slaep.

Men seght, datse sigh eenige Maenden in haer Hol gantsch verborgen houden. D'eerste geheele veerthien daegen slaepense soo vast, datse selfs door geene verwondingh konnen opgeweckt worden. Geduerende dien tijd soudense seer verwonderlijck in vetheyd toeneemen; en, indien wy eenige Schryvers gelooven mogen, soo sou dan een stuck gekoockt Beeren-vleesch, wanneermen 't selve wegh set, oock mercklijck aengroeyen. Naederhand soudense sigh onderhouden met aen haeren Poot te suygen, tot datse weer uyt haer Hol gaen. 't Vleesch, of yet anders, daerse van gegeeten hebben, sal geen ander Dier, schoon hoe grooten honger hy had, aenroeren. Hierom geloofdmen, dat der Beeren adem giftigh is; te meer, om dat alles, daer een Beer van gebeeten heeft, veel eer verrot, als 't geen hy onaengeraeckt heeft gelaeten.

Vreemdigheyd.

Giftige adem.

Gebruyck in de Genees-konst.

Eenige deelen der Beeren schrijftmen een groot gebruyck in de Genees-konst toe. 't Oogh gedrooghd, en boven op de lincker arm gebonden, sou de vierde-daeghsche Koorts verdrijven. Beeren-bloed sou 't Geswel *Panus*, en alle andere in al de deelen des Ligchaems, geneesen: Oock de Vlooyen dooden. 't Vet, met Lely-wortel, op verbrandheyd gestreecken, sou deselve treflijck heelen, sonder lidteecken overigh te laeten. De Gal houdmen seer goed tegens allerley Leeden-pijn. 't Bygeloof heeft oock yets bedaght; meenende, dat d'in arbeyd sittende Vrouwen wonderlijck verlight werden, en tot een gemacklijcke voorspoedige baeringh geraecken, wanneermen een Steen, waer meê een Beer dood gesmeeten is, over 't Huys-dack werpt. In *America* vindmen seecker slagh van logge Beeren, die enckelijck Mieren eeten; en voor de Honden; oock voor een tegens haer opgeheevene Stock, wegh loopen. In *Litthauwen* sijnse wreed en verslindend genoegh. Echter heeft Vorst *Suidrigel* eene deeser woeste Dieren soodaenigh gewend, dat hy 's morgens vroegh uyt 't Bosch quam; met de voorste voeten aen 't Vorstlijck Slot klopte; en daer nae, sijn gewoone spijs ontfangen hebbbende, weer nae 't Bosch keerde.

Bygeloof.

Seldsaem-gewende Beer.

Wonderlijcke waerneemingh.

Michael Herr verhaeld uyt *Theophrastus*, dat deese vermaerde Schrijver tot eenige maelen toe heeft genomen een stuck van 't Vleesch eens Beers, gedood geworden in den voorgedaghten sijnen slaep. 't Selve wel gekoockt zijnde, heeft hy bewaerd; en met verwonderingh gesien, dat het geduerigh (dus gesooden zijnde) toenam, en daeghlijcks grooter wierd. Deselve *Herr* seghd, dat de Beer, de Maegh overlaeden hebbende, een Mierennest soeckt, en deselve eet; welcke spijs hem diend tot een *Purgatie.* Dat hy, sigh in nood siende, en van een steyle Bergh, of Rots, afrollen willende, 't Hoofd tusschen d'aghterste voeten verberghd; de voorste Pooten daer over slaet, en dus, soo rond als een Kloot, afrold.

In

In de *West-Indische Provintie Yzalcos* vindmen een slagh van kleyne Beeren, welcke geen mond hebben, maer in plaets der selve een gat in 't uyterste van de Snuyt; kleyn en ront; met een lange tongh, van binneu hol; daerse den Honingh meê suygen, waerse die vinden konnen. Als haer deselve ontbreeckt, gaense nae de Mieren-nesten, steecken haere Tongh, met Honigh bedeckt, daer in; en locken de Mieren daer door, op de selve te komen in meenighte; diese dan inslocken. Dese Mieren sijn hier seer groot. D'Inwooners selfs eetense, en verkoopense op haere Marckten. West-Indische Beeren.

4. Zee-honden; anders oock Sal-honden, en Robben genoemd.

NOch twee Dieren sijn'er overigh, welcke sigh soo wel in 't Water, als op 't Land en op 't Ys onthouden. Dese hebben vijf gevingerde Voeten, of Voeten met vijf vingeren, door een dicke Huyd aen malkander gewassen; gelijck de Voeten der Gansen. Zee-honden, Sal-honden,

Onder deese is d'alderbekendste de Zee-hond; diemen oock Sal-hond, en Rob noemd. Of Robben.

De Kop is gelijckvormigh die van een Hond met afgesneedene Ooren. Sy sijn niet al t'saemen van eenerley gedaente, wijl d'een' een ronder, d'ander' een langhaghtigh en mager Hoofd heeft. Aen de Mond hebbense een Baerd: Oock Hayren aen de Neus, en boven d'Oogen; doch weynigh; en selden boven de vier. Haere gestalte.

D'oogen sijn groot, verwelfd, en klaer. De Huyd is met kort hayr bewassen. Allerley slagh van Verwen hebbense. Sommige sijn bont gepleckt, gelijck de Tygers. Andere sijn swart, met witte Vlecken. Noch andere geel, grauw, roodaghtigh. Kortlijck, allerley *coleuren* sietmen aen haer; doch deselve sijn niet soo hoogh, datmense sou moogen vergelijcken in schoonheyd met de verwe eener Bloem. Verwen, van allerley slagh.

De Tanden sijn soo scherp als die van de Honden. Met deselve konnense een stuck van een Stock, soo dick als eens Menschen Arm, af-bijten. Scharpe tanden.

Aen haere Teeën hebbense lange, spitse, swarte Nagelen. De Staert is kort. Sy maecken een geluyd als de Honden. De kleyne meauwen, gelijck de Katten. In haeren gangh schijnense van aghteren lam te zijn. Teeën. Stem.

Slapen op 't Ys.

Sy konnen op hoogh Ys klauteren; waer op ick haer heb sien slaepen; aldermeest by schoone Sonneschijn, in welckese sigh seer verlustigen. Doch wanneer'er Storm ontstaet, moetense sigh van daer wegh maecken, wijl de Zeegolven seer hevigh tegens d'Ys-velden woeden, gelijck als tegens de blinde Steen-klippen: Waer van hier boven in 't Hoofd-stuck van 't Ys breeder gewagh is gemaeckt.

Geweldige meenighte.

Men siet haer meest op 't Ys om de West (of tegens 't Westen), aen de Zee-kanten. In een ongelooflijcke meenighte werdmense hier gewaer; jae soodaenigh, dat indien de Scheepen geen Walvisschen wilden vangen, soo kondense deselve wel alleen met Zee-honden, of Robben, belaeden. Men heeft voorbeelden, dat kleyner Scheepen, als *Galioten*, hare Laedingh van Robben hebben gemaeckt. Maer sonder groote moeyte sijnse niet te villen. Oock sijnse niet al t'saemen even vet in de tijd datmen daer aenkoomd. Doch by *Spitsbergen* sietmen'er weynigh: Maer in tegendeel veel Walrussen.

Aenmerckingh.

Daermen veel Zee-honden verneemd, geeft het geen goede Walvisch-vanghst. 't Schijnd datse, daerse sigh in sulcke meenighten bevinden, de Walvisschen weynigh tot der selver onderhoud over laten blijven. Haere Spijs is, gelijck ick vernoomen heb, kleyne Visch. Wy sneeden'er veel op; doch vonden in haere Maegen niet anders, als witte, langhaghtige Wormen, van de grootte eener kleyne vinger; de Spoelwormen gelijckvormigh.

Hare spijs.

Hoese om 't leven gebraght werden.

Daerse sigh op d'Ys-velden onthouden, koomdmen tot haer met een groot geschreeuw; waer van sy half verbaesd worden. Of veellight hoorense toe uyt nieuwsgierigheyd, steeckende de Neus nae om hoogh; en een langen hals maeckende, als een Windhond. In deese schrick slaetmen haer met Handspiessen en stocken op de Neus; 't welck andere Honden oock niet verdraegen konnen. Hier van vallense half dood ter neer. Echter herhaelense sigh, en staen weer op. Sommige stellen sigh, om tegenweer te doen, en bijten van haer: Loopen oock de Menschen aghter nae; snellende soo geswind als een Man sou konnen doen. Haere lamme gangh doet haer hier in geen verhinderingh, wijlse voortschieten gelijck een Ael.

Verweeren sigh.

Stincken

Andere lopen van d'Ys-velden na 't Water; latende een vuyligheyd

ligheyd aghter; welckeſe uytſpuyten tegens de geene die haer jaegen. Selfs van Natueren ſtinckenſe ſeer geyl en leelijck. Wederom andere ſtaen met 't halve lijf boven Water, rondom kijckende, wat op 't Ys te doen valt. Wanneerſe onder Water duycken, houdenſe de Neus om hoogh, en maecken een langen hals. ſeer leelijk.

Alsſe ſigh van d'Ys-velden afwerpen, of by de Scheepen een Robben-Dans maecken, duyckenſe geduerigh met de Hoofdeu voorwaerts onder Water. Sy hebben haere Jongen by ſigh: Van welcke wy eene levendigh aen ons Schip braghten. Doch hy wou niet eeten, maer meauwde geduerigh als een Kat. Wanneer wy hem aenroerden, beet hy van ſigh. Hier nae ſloegen wy hem dood. Een levende jonge Rob aen 't Schip gebraght.

De grootſte van al de Zeehonden, welcke ick geſien heb, waeren van vijf tot aght voeten langh. Wy ſneeden'er een halve Ton Speck af. De geene, welcke ick heb afgeteeckend, was vijf voeten langh. Haer Speck is drie, oock wel vier vingeren dick. 't Sit alleen op 't Vleeſch onder de Huyd. Men kan 't 'er van af trecken als een Vaght. Van dit Speck werd de beſte Traen gebrand. Grotte. Speck.

't Vleeſch is gantſch ſwart. Veel bloeds hebbenſe, even als offe van binnen enckelijck met bloed opgevuld waeren. De Lever, Longh en 't Hert is groot. Deeſe worden wel gegeten, wanneer de geylheyd door Water daer uytgetrocken is. Men koocktſe. Doch 't is een onaengenaem Gereght, wijl alles dorr' en tranigh ſmaeckt. Veele Darmen ſijn'er in, doch dun. Van binnen heb ick geen Vettigheyd gevonden. Vleeſch. Bloed. Ingewand.

Haer Manlijckheyd in een harde Knoock, gelijck in de Honden, ontrent een ſpan langh, met Senuwen overwaſſen. Eenige hadden 't niet grooter, als een kleyne vinger; doch dit waren kleyne Jongen. 't Kryſtal in d'oogen is in alle niet van een gelijcke verwe. Sommige hadde 't als Kriſtallijn. Andere wit; noch andere geel of roodaghtigh. D'Appel in der Robben oogen is grooter als in die der Walviſſchen, welcke maer alleen de grootte eener Erwet heeſt. Alsmen deſelve wil bewaeren, ſoo moetenſe langhſaem laeten droogen. Men bewind haer oock wel met Vlas en Doecken. Dus leghtmenſe aen een voghtige plaets, anders barſtenſe. Manlijck Lid. Oogh appel.

Wanneerse alderbest zijn.

My is geseght, datse, wanneerse in haere hitte der vermengingh sijn, sigh seer bitsigh tegens de Menschen toonen; soo datse den niet lightlijck tot haer op d'Ys-velden derven komen. Ter dier tijd vaerdmen met de *Chaloupen* dight nevens 't Ys heenen (gelijck oock anders geschied) en dus slaetmense uyt deselve dood.

Seer beswaerlijck kanmen haer dood krijgen:

Niet lightlijck stervense. Alsse swaerlijck gewond zijn, 't bloed haer meest ontloopen, en 't Vel afgetrocken is, soo levense noch. 't Staet seer afschouwlijck, datse dus wentelen in haer bloed, sonder te konnen sterven; arger als Rogchen. Hier van is my een Voorbeeld bekend. Een seer groote Zee-hond, aght voeten langh, alreeds gevild, en 't meerendeel des Specks daer van afgesneeden zijnde, beet (onaengesien de felle slaegen, welcke hy op 't Hoofd en de Neus te vooren had ontfangen) noch van sigh, en vattede de Hand-spies soo vast met de Tanden, als of hem niets met allen ten leed was geschied. Oock spartelde hy noch een weynigh. Wy staecken hem door Hert en Lever; waer uyt meer bloeds liep, als ofmen een Os de keel had afgestoocken. Ter deeser oorsaeck willen de Schippers sulck een vuyligheyd niet geerne in haere Scheepen hebben, wijlse over al met bloed werden bevleckt.

Met eenige aenmercklijcke Voorbeelden daer van.

Niet alleen had deesen soo een taey leven, maer al d'andere sijn even soo weynigh dood te krijgen. Als wy meenden, datse in de *Chaloupen* dood laegen, beetense noch van sigh; waer uyt groote ongelucken souden konnen ontstaen. Uyt vermaeck liep ick meê op 't Ys, en stack met mijnen Deegen dickmael een Rob door 't Lijf; doch hy paste daer op niet. Ondertusschen sonck ick tot de knyen toe in de Sneeuw. Hy schreeuwde agter mijnen rugg', en wou my bijten; doch ick nam aght op hem; maeckte my weer uyt de Sneeuw; liep op hem aen, en gaf hem noch eenige wonden. Hy echter stiet sigh hier aen niet; liep sneller als ick; wierp sigh van d'Ys-schol in 't Water, en begaf sigh nae de grond, daer ick hem niet volgen kon.

Bejegening des Schrijvers, met een Rob.

5. Walrus. Walros.

Walros.

De Walrus, of Walros, is in gestalte des Ligchaems de See-hond gelijck; doch veel stercker en grooter; soo dat hy

voor

voor een Os niet behoeft te wijcken in grootte. De Voeten ſijn oock; als die van de Zee-honden, voorſien met vijf Klauwen, ſoo aen de voorſte als aen d'aghterſte; doch de Nagelen ſijn korter. 't Hoofd daer tegens is veel dicker, ronder en ſtercker. Geſtalte.

Sijne Huyd heeft de dickte eener duym; inſonderheyd aen den Hals. Op deſelve ſit kort Hayr, moſch-verwigh, rond-aghtigh, oock wel groen. Sommige hebben weynigh Hayr. Sijn ſchurftigh, en vol gebeetene Lidt-teeckenen. Sy ſien'er uyt als offe half gevild waeren. Allerweegen in de Gewrighten is deeſe Huydt met Linien ingekeperd, gelijck eens Menſchen Hand van binnen. Inde bovenſte Kevel hebbenſe twee lange groote Tanden, welcke van de bovenſte lip onder de beneedenſte uytſchieten. De lenghte is van een halve, oock wel van een geheele El. Eenige hebbenſe noch langer. Aen de jonge ſietmen gantſch geen groote onderwaerts uytſteeckende Tanden: Maer deſelve waſſen met den ouderdom aen. Leelijckheyd. Tanden.

D'oude Walruſſen hebben ſeer lange Tanden. Doch 'k heb oock oude geſien, welcke maer eenen Tand hadden. 't Kan zijn, datſe ſomtijds in 't veghten eene derſelve verlieſen; of oock dat hy uytvalt. Want 'k heb gemerckt, datſe vuyle ſtinckende Tanden hadden. De twee gedaghte lange Tanden werden hooger geaght als Elpen-been, wegens haere witheyd. Koſten oock meer. Van binnen ſijnſe dight en ſwaer, doch de Wortel is hol; in welcke 't Margh ſit. Men bereyd deſelve gelijck Elephants-tanden. Men maeckt'er Hechten tot Meſſen, Dooskens, en veelerley cierlijcke dingen van. Van d'andere Tanden maecken ſommige knoopen tot haere kleederen. Koſtlijckheyd der ſelve. Waer toe gebruyckt.

De Mond is voor aen breed, gelijck een Oſſen-muyl. Onder en boven ſitten'er veel holle ſteeckige Borſtelen op, ſoo dick als een Stroo-halm. Dit dicke hayr verſtreckt haer in de plaets eens Baerds. Van deeſe Borſtelen maecken de Zeevaerende Perſoonen Ringen, welckeſe voor de Kramp aen de Vinger draegen. Boven den opperſten Baerd heeft hy twee Neusgaten, ſoo rond als een halve Cirkel. Uyt deſelve blaeſd hy 't Water, gelijck de Walviſſen, doch met weynigh geruyſch. Mond. Baerd. Neusgat.

D'oogen ſtaen wijd van de Neus af. Sijn vercierd met Ooghleederen, gelijck die van andere viervoetige Dieren. Yeder ſeght, dat ſijn oogen natuerlijck bloed-rood zijn, als hy deſel- Oogen, bloed-rood.

ve

ve niet verkeerd. Doch ick heb, wijlſe my altijd d'oogen verkeerd toewendeden, maer alleen verkeerde bloed-roode aen haer bemerckt. Dan ſienſ'er noch veel leelijcker uyt; alhoewelſe oock anders niet ſeer lieflijck t'aenſchouwen zijn.

Oorgaten. D'oorgaeten ſitten een weynigh hooger als d'oogen; evenwel dight daer by: Sy ſijn gelijck die der Zee-honden. De Tongh is ontrent ſoo groot als een Oſſen-tongh. Wanneerſe

Tongh. gekoockt is, laetſe ſigh wel eeten. Doch alsmenſe een dagh of twee bewaerd, ſtincktſe gelijck Walviſſchen-Traen. De Hals is dick; derhalven kan hy niet wel omkijcken. Ter deeſer oorſaeck verdraeyd hy d'oogen. De Staert is kort, als die der Zee-honden.

Vleeſch. Van haer Vleeſch werd geen Speck geſneeden. Alles is met Vleeſch doorwaſſen, gelijck Varckens-vleeſch; waer meê 't alderbeſt over-een-koomd. 't Hert en de Lever der Walruſſen hebben wy gegeeten. Daermen geen veranderingh van Spijs kan hebben, ſmaeckt deeſe koſt goed genoegh.

Manlijck Lid. 't Manlijck Lid is een harde knoock, wel een El langh; beneden dick; aen 't voor-eynd dun; in 't midden eenighſins gekromd. Op de zijde nae 't Lijf toe is 't plat; buytenwarts rond. Voor is 't plat en gebugcheld: Overal met Zeenuwen overtogen. Uyt deeſe Knoock werden oock Heghten tot Meſſen en andere dingen gedraeyd.

Hare Spijs; nae 't vermoeden des Schrijvers. Wat haere Spijs is, weet ick niet eygentlijck. Veellight eetenſe Kruyden en Viſſchen. Datſe Kruyden eeten, beſluyt ick daer uyt, wijl haeren Dreck de Paerde-meſt gelijck ſchijnd; doch is ſoo rond niet. Datſe Viſſchen nuttigen, bemerckte ick hier aen, dat een Walrus, als wy 't Speck van een Walviſch ſneeden, de Huyd tot verſcheydene maelen toe meê onder water nam; oock uyt 't water opwierp, en deſelve weer vingh. Sijnen Dreck werd van de Burgermeeſteren gegeeten, gelijck hier boven, onder de Beſchrijvingh der Vogelen, verhaeld is.

Waerſe ſig meeſt onthouden. De Walruſſen onthouden ſig meeſt by *Spitsbergen*. 'k Heb'er geen in 't Ys geſien. Op 't Ys leggenſe, gelijck ick geſeghd heb in de Dagh-teeckeningh mijner Reys op den 12[den] July., ſoo wanſtalligh als de Zee-honden, in groote meenighten. Verſchricklijk brullenſe. Met de kop voor uyt duyckenſe onder water, gelijck de gedagte Robben. Sy ſlaepen datſe ſnorcken; niet

Hare ſlaep. alleen

alleen op d'Ys-velden, maer oock in 't water; daermen haer meenighmael voor dood aenſiet.

'tSijn kloeckmoedige Dieren, welcke malkander byſtaen tot in de dood. Wanneer eene der haere gewond word, ſoo duyckt hy nevens de *Chaloup* onder water, en ſlaet in deſelve gaten met ſijne lange tanden; onaengeſien de Menſchen in de *Chaloup* haer beſt doen, om hem met ſlaen, ſteecken en houwen te matſen. Oock koomen d'andere onbeſchroomd aenſwemmen, met 't halve Lijf boven uyt 't water ſteeckende, om by en in de *Chaloup* te geraecken. Stoute kloeck-moedig-heyd.

In ſoodaenigh een Strijd ſloegh een Walrus met ſijne Tanden in de *Chaloup*; vattende met de ſelve den Harpoenier tuſſchen 't Hemd en de Broeck, ſoo dat de Broeckband in ſtucken brack: Anders ſou hy hem wegh-geruckt, en met ſigh onder water gevoerd hebben. Voorbeeld.

Wanneerſe brullen, of dat de Menſchen een gebulck naebootſen gelijck dat van een Os, ſoo wil elck van haer, d'een voor d'ander, d'eerſte onder Water zijn. Alsſe nu, wegens haere meenighte, elckander niet konnen wijcken, ſoo bijtenſe onder een, en klapperen met de tanden. Veele bloeden hier door ſeer hevigh. Andere willen de gevangene Walrus by de *Chaloup* koomen ontſetten. Yeder traght d'aldereerſte daer by te mogen zijn. Dan gaet het weer op een bijten; klapperen met de tanden, en vreeſlijck brullen. Soo langh alsſe leven ſullenſe niet vlieden. En als de Menſchen haer, om harer meenighte wil, wijcken moeten, ſoo volgenſe de *Chaloup* nae, tot datmen haer eyndlijck uyt 't geſight verlieſd; vermitsſe, wegens haere veelheyd, waer door d'een d'ander verhinderd, ſoo ras niet konnen ſwemmen, datſe de *Chaloup* ſouden mogen aghterhaelen. Voor 't *Waygat* in *Spitsbergen* hebben wy een proef hier van geſien. Sy verſaemelden ſigh hoe langer hoe meer ontrent ons; ſlaende ſulcke gaten met hare Tanden in onſe *Chaloup*, dat'er veel Water door in liep; derhalven wy de vlught moeſten nemen. Ondertuſſchen vervolghdenſe ons, ſoo lang als wy haer ſien konden; gelijck wy hier voren in onſe Daghteeckeningh der Vaert nae *Spitsbergen* op den 12den *July* hebben verhaeld. Hoeſe met groote meenigten. De Menſchen, in de Chaloup ſijnde, vervolgen: Oock haer in gevaer ſtellen.

Sy werden, gelijck alreeds geſeghd is, alleen om harer Tan- Werden

Ll den

gevangen om der Tanden wil; den wil gevangen en dood geslaegen. Doch men siet wel honderd Walrussen, onder welcke nauwlijcks eenen goede Tanden heeft. Want of sy hebben'er geen; of maer alleen een; of sy sijn kleyn.

Doch weynige hebben goede Tanden. Eenen deeser Walrussen heb ick gesien in d'*Engelsche Bay*, leggende op een Ys-schol. Eer wy naeby gekoomen waeren, meenden wy, dat'er een Zee-hond lagh. Maer eyndlijck bemerckten wy, dat het een oude, kale, schruftige Walrus was. Wy gaeven hem eenige slaegen, welcke hy stilswijgens meê onder water nam. Staecken hem oock in 't Lijf, soo dat de Darmen (sijnde die van een Varcken gelijck) uyt de buyck hingen.

Alsse op 't Ys leggen, houd eenen der haere de Waght. Wanneermen haer op d'Ys-velden gewaer werd, of hoord brullen, soo roeydmen met de *Chaloup* nae haer toe, en men vind haer met hoopen op de Schollen, gelijck de Zee-honden. Onder en door malkander leggense, gelijck de Varckens. Doch gantschlijck meen ick, dat'eenen der hare de Wagt houd. Want ick heb opmerklijk waergenomen, dat de naeste vervolgens op sijnen Naebuer sloegh met sijne lange Tanden. Alsse dan ontwaecken, rijsense om hoogh; staen op de voorste Voeten; sien'er verschricklijck uyt; brullen geweldigh; slaen, als geheel toornigh, de lange Tanden in 't Ys. Trecken sigh oock daer meê voort, wanneerse hard loopen, of alsse op hoogh Ys klauteren willen, gelijck de Zee-honden. Want hare grootste

Harde Huyd. sterckte hebbense in 't Hoofd; desgelijcks 't dickste Vel aen den Hals; zijnde veel dicker als de dickste Elands-Huyd; oock veel vaster. Indienmen deese Huyd bereydede, gelijck die van d'Elanden, soo soumense voor een Pantzier konnen gebruycken.

Waerschouwing. Wanneerse met hoopen op d'Ys-schollen leggen, en (door d'aenkoomst van Menschen ontwaeckende) sigh daer van afwerpen willen, soo moetmen sigh wat van 't Ys af-houden, tot datse meerendeel daer van sijn. Anders soudense tot ons in de *Chaloup* vallen, en deselve omwenden: Waer van men veele Voorbeelden heeft gesien.

Hoemen de Walrussen vanghd. Daer nae loopt de Harpoenier op d'Ys-schol; of oock hy werpt 't Harpoen uyt de *Chaloup* nae de Walrus: Die dan voortloopt, tot dat hy vermoeyd is. Daer op haelen de Mannen in de *Chaloup* 't Touw weer in, en trecken de getroffene Walrus tot voor de Steven. Hier schickt hy sigh dapper tot te-

gen-

genweer, met bijten, en uyt 't water op te ſpringen. Onder-tuſſchen ſteeckt de Harpoenier hem met Lancen, tot dat hy dood is.

Inſonderheyd neemdmen aght op hem, wanneer hy ſigh van d'Ys-ſchol afwerpt; of als hy met de kop onder water duyckt; vermits dan 't Vel glad en ſtijf geſpānnen ſtaet; ſoo dat 't Harpoen onverhinderd door de Huyd op den rugg' indringhd. Wanneer hy ſlaepende leght, is de Huyd hem los op 't Lijf; derhalven 't Harpoen daer op niet kan vatten, maer afſchampt. 't Walruſſen-Harpoen, en de Walruſſen-Lans is kort; ontrent eene, of anderhalve ſpan langh; ruym een duym dick, met een houtene Steel, ontrent ſoo hoogh als de lenghte eens Mans. 't Walviſchen-Harpoen is veel te ſwack, om ſijne dicke Huyd daer meê te doorboorcn; alhoewel 't een en 't ander is geſmeed van taey Yſer, niet ſonderlingh gehardet, op datſe niet af-ſpringen moghten. Want dan ſou alle gedaene moeyte gantſch te vergeefs zijn. Walruſſen Herpoenen. Hoemen handeld.

Wanneer de Walrus dood is, houwdmen hem 't hoofd af. De romp laetmen leggen, of in 't water drijven. Eenige deſer rompen ſincken: Andere niet. De kop neemdmen meê in 't Schip: En dan werden'er de Tanden uytgehouwen. De twee groote behooren de Reeders des Schips. De kleyne Back-tanden worden weynigh geaght. 'k Moet hier noch dit ſeggen; dat wy eens roeyden voorby een Ys-ſchol, leggende ſoo vol Walruſſen, datſe, door derſelver ſwaerte, met 't water gelijck lagh. Maer doe de gedaghte Walruſſen ſigh daer van daen begeven hadden, waſe ſoo hoogh opgereeſen, dat wy nauwlijcks uyt de *Chaloup* daer op konnen ſtappen. Met de doode Walruſſen. Meenighte op een Ys-ſchol.

My is van de *Groenlandsvarers* voor waeraghtigh bericht geworden, datſe eens, geen goede Walviſch-vanghſt gehad hebbende, met *Chaloupen* aen ſeecker Eyland voeren, daer 't vol Walruſſen lagh: Waer onder ſy ſoo dapper te werck gingen met houwen en ſchieten, datſe een ſeer groote meenighte aen kant hielpen. Doch vermits d'andere hoe langer hoe meerder by een vergaderden, ſoo leydenſe de doode Walruſſen op hoopen rondom haer; ſtaende alſoo als in een Schans, of Borſtweer. Echter lietenſe eenige plaetſen, als Deuren, open, op dat d'andere haer konden beſtormen. Deeſer wijs hebbenſe eenige En in een Eyland. Aenmerckelijck geval.

nige honderd Walruſſen omgebraght, en alſoo een goede Buyt meê gevoerd, tot goedmaeckingh haere gedaene Reys, vermits de Tanden voor eenige Jaren in een hooger waerde waren.
Sie de Figuer P., by de Letter b.

V. HOOFD-STUCK.

Beſchrijvende eenige Schild-geſlagbten; welcke op de Groenlandſche, *of* Spitsberghſche *Reyſen gevangen worden.*

Verſcheyden ſlagh van Krabben.

OP mijne Reys heb ick tweederley Schild-geſlaghten waergenoomen; als Krabben, en Star-viſſchen. Van de Krabben ſijn my vierderley ſlagh voorgekoomen. Eerſt, de Zee-ſpin, gelijckſe van de *Françoyſen* werd genoemd. Daer nae de roode Krabben, of Garnellen (gelijck onſe Schrijver haer dien naem geeft). Ten derden, de kleyne grauwe Krabben, of Garnaten. Ten vierden, de ſoo genoemde Walviſch-Luys.

Star-viſſchen.

'k Voegh de Star-viſſchen hier by, wijlſe oock haere Armen en Voeten hebben, waer meê ſy ſigh weeten te behelpen; desgelijcks met Schilden bedeckt zijn.

1. Ongeſtaertede Zee-Kreeft, of Zee-Spin.

Ongeſtaerte de Zee-Kreeft.

Dit ſlagh van Kreeften heeft geen Staert; maer ſes Voeten en en twee Scheeren. Anders ſijnſe de Zee-Kreeften in Ligchaemsgeſtalte bynae gelijck. Van verwe ſijnſe doncker-bruyn: Op den rugg' wat ſteeckelaghtigh: Aen 't gantſche Lijf hayrigh.

Geſtalte.

Op mijne Reys nae *Spaenje* heb ick'er veel van dit ſlagh bekoomen met ſes Voeten en twee Scheeren. In mijne *Spaenſche* Reys-beſchrijvingh, welcke, indien 't God gelieft, t' ſijner tijd de Natuerkundige en Liefhebbers van Natuerlijcke ſaecken ſal meê gedeeld werden, heb ick'er een Afbeeldingh van gemaeckt. Doch van de *Spitsberghſche* ſijnſe onderſcheyden in grootte, en Hoofd. Want die van dit Geweſt heeft een Kop gelijck

Onderſcheyd tuſ-

lijck 't ſlagh der Zee-Kreeften, die de Duytſche *Hummer* noemen. Doch 't Manneken van de ſoort, welcke ick op mijne *Spaenſche* Reys heb aengeteeckend, vertoonde met ſijn Ligchaem en Hoofd de gedaente eener Luyt. ſchen de Spitsbergſche, en Spaenſche.

Van de *Spitsberghſche* Zee-Kreeften heb ick niet gegeeten; heb haer oock daer niet konnen afteeckenen, door gebreck van tijd. 'k Meende wel, eenige meê nae Huys te brengen; doch de Ratten hebbenſe weg geſleept. 'k Vond haer in d'*Engelſche* Haven op den 19[den] der Somer-maend; nae dat wy twee Walruſſen hadden gevangen. Naederhand heb ick'er een by *Engelland* in de Noord-Zee geſien; doe wy van de *Hollandſche* Viſſchers een groote Tarbot koghten; in welckers Maegh wy ſoodaenigh een groote Zee-Kreeft vonden; twee Spannen lang zijnde, als de Voeten uytgeſtreekt waeren. 't Scheen als offe eerſt ſtracks geſtorven was.

Vervolgh der Spitsberghſche.

Eene derſelven in een Tarbot.

TOE-DOENINGH.

't Is onnoodigh van de Kreeften yets meer te ſeggen, wijlſe genoegh onder ons bekend ſijn. Dit alleen ſullen wy hier by voegen, als yet aenmercklijcks, (indien wy anders *Helmont* geloven mogen): dat'er tuſſchen de Kreeften en Varckens een wonderlijcke afkeer is. In 't Marckgraefſchap *Brandenburgh*, ſeghd hy, is een overvloedige Viſſchery van Kreeften. Doch de Voerlieden, welcke deſelve gelaeden hebben, moeten ſigh wel waghten, dat'er by geval geen Varcken onder de Wagen koom door te loopen; want indien dit gebeurde, ſoo ſouden al de daer op ſijnde Kreeften terſtond ſterven. Behalven meer andere Spijſen, vangen en eetenſe oock Kickvorſſchen.

Afkeer tuſſchen de Kreeften en Varckens.

't Zee-diertje, van de *Thebanen Opiſtholia*, van d'*Arabiers Sarthan*, van de Griecken *Sepia*, van ons *Zee-Spin* genoemd, is van een ander ſlagh, als de geene die onſe Schrijver voorſteld; en heeft in veele dingen een groote overeen-komingh met de *Polypus*; noch meer met de *Loligo*. Van yeder ſullen wy hier yet weynighs ſeggen.

Korte beſchrijvingh

De *Polypus*, *Polupous*, of *Poulopus*, heeft ſijnen naem bekomen van de veelheyd ſijner voeten; welcke aght in getal ſijn; en grooter als nae gelijckmaetigheyd des Ligchaems. Boven deſelve heeft hy twee oogen. De Mond en Tanden ſtaen midden tuſſchen de gedaghte Voeten; welcke met een vlies t'ſaem gevoeghd ſijn boven nae 't Ligchaem toe; niet alleen om te ſwemmen, maer oock om te konnen gaen. De vier middelſte ſijn de grootſte, dickmael meer als twee Elleboogen in de lenghte hebbende; met een dubbele ry Holletjens, waer meê hy de Spijs aen de Mond brenghd. De Keeldarm is langh. Daer aen volghd de Rop; aen welcke de Maegh geheght is;

Van de Polypus, of Veelvoet,

waer aen een enckele Darm hanghd, gaende tot aen 't eynd toe. In d'opgesneedene fietmen de Harssenen dubbel. 't Bloed is rosch-aghtigh, in een Blaes beslooten. Op de rugg' heeft hy een Buys, daer hy 't Zee-water door uyt spuyt. Welcke Buys hy overbrenghd of aen de reghter of aen de lincker sijde, soo als hy wil. Hy heeft een Snuyt als een Papegay. Voorts is hy sonder Huyd, behalven aen de voeten. De visch is wit, vol Holligheden en doortoghten. In d'*Adriatische* Zee werdense met meenighten gevangen. *Strabo* verhaeld, dat'er in d'uyterste deelen van *Karteja* gevonden werden, welcke een Talent swaer zijn. Anderwegen sijnse veel kleyner. Met haer voeten (van sommige Armen, oock Krullen genoemd) vermorselense de Mosselen, en eeten deselve. Krabben en Kreeften sijn oock hare Spijs; selfs verschoonen de groote de kleyne van haer eygen Geslaght niet. Insonderheyd raesense nae Menschen-vleesch; 't welckse (wanneerse verdronckene vinden), van een scheuren, en uytsuygen. Oock vallense de levendige swemmende persoonen wel aen met groot geweld. In de Somer koomense op 't Land, en snoepen de Boom-vrughten. Eenige willen, datse in de Winter haer eygene Scheeren souden eeten; die daer nae weer aengroeyen. In de gedaghte Winter houdense sigh twee Maenden tijds verborgen. Seer weynige onder haer leven langer als twee jaeren. Wanneerse gedruckt werden, gevense yets van sigh, en verdwijnen dan voorts. Anders fietmense noch leven, schoonse in honderd stucken gesneeden sijn. Wanneerse in gevaer sijn van gevangen te werden, veranderense haere verwe, en bedriegen alsoo de Visschers. Als de Schelp-visschen gaepen, werpense een Steenken tusschen de Schelpen, soo datse sigh niet meer toe doen konnen, en haelen'er soo den buyt uyt. Alsmen'er Wijnruyt op werpt, blijvense onbeweeghlijck. Verscheyden slagh deeser Zee-dieren is'er, waer van wy, wegens onse kortheyd, hier niet spreecken konnen.

En eenige Aenmerklijckheden

Omtrent deselve.

Loligo, of Blackvisch.

De *Loligo*, of Blackvisch, is of groot of kleyn. Met de *Polypus*, of Veelvoet, en Zee-Spin heeft hy veele dingen gemeen. Sy leven oock niet langer als twee Jaeren. Niet alleen swemmense met haere vinnen, maer sigh uyt 't Water verheffende, vliegense oock met deselve; dickmael in soo een groote meenighte, datse (volgens 't geen *Trebius Niger* verhaeld by *Plinius*) de Schuyten wel doen sincken. Wanneerse dus vliegen, voorkondigense Onweer.

Kort berigt

Van de Zee-Spinnen.

De Zee-Spin heeft korte beenen; boven ses kleyne voeten; de laetste groot en hard. D'overige twee van d'aght heeft hy beneden. Deese sijn d'aldergrootste. Behalven de Buys, uytsteeckende tusschen de Buyck en 't Hoofd, heeft hy overvloed van een swarte voghtigheyd onder aen den Buyck, daer de Darm nae boven begind te loopen. Een brede stercke Schelp heeft hy op den rugg', tusschen 't Rugg-grad en de Mond. Somtijds werden'er gevangen, welke de lenghte van twee Elleboogen hebben. Koud en Bloedeloos sijnse; derhalven is 't verwonderlijck, datmense oock in de *Noord-Zee* verneemd. Meer vindmense in *Franckrijck* als in *Italien*. Sy leven van kleyne Vischkens; welckese met haere twee lange Snuyten vatten. Somtijds overwinnense oock wel grooter Visschen. Haere versaemelingh geschied met omhelsingh van elck-

elckanders Ligchaemen. Neus en Armen voegenſe oock tegens een. De Mannekens ſijn voor ſwarter, en hebben al de deelen ruyger; met tuſſchen-loopende ſtreepen onderſcheyden. Wanneer een Wijfken met een Elger getroffen is, ſoo ſoeckt 't Manneken haer te helpen. Maer als 't Manneken ſulcks weervaerd, vlied 't Wijfken wegh. Men pleegh haer t'eeten; liever geſooden als gebraeden. De grootſte werden in *Illyrien* geſouten, en van daer nae *Venetien*, *Genua* en *Milaen* gevoerd. D'ontughtige *Italianen* gebruycken deeſe Spijs, om haer' ontught noch dies te meer voedſel te geven. Daer ſijn'er, die niet grooter ſijn als een dicke duym. In de Geneeskonſt hebbenſe haer gebruyck tot bevoorderingh des Waterlooſens. Van deſe Zee-Spinnen ſijn verſcheydene Geſlaghten. Gebruyck.

2. Garnellen; of roode Krabben.

Tuſſchen de Garnellen, of roode Krabben, diemen hier ſiet, en diemen in *Spitsbergen* vind, is geen verſchil. Doch de *Spitsberghſche* ſijn, noch ongekoockt, rood; rooder als de geene, welcke gekoockt van *Lubeck* tot ons werden gebraght. Garnellen of roode Krabben.

De Kop beſtaet uyt eenige ſtucken; en heeft vier Hoornen. 't Geheele Hoofd is breed; ſchijnende de gedaente te hebben van een Koorn-ſchoeffel ſonder Steel. Aen 't eynd van de Kop ſitten d'Oogen; uytpuylende, gelijck die van de Kreeften. Hy ſiet niet nae beneeden, maer voor-uyt, en ter zijden heenen. Hoofd. Oogen.

De Schild op den Rugg' vergelijckt ſigh met 't aghterſte ſtuck van een Harnaſch. Is oock aghter 't Hoofd, gelijck als in ſijnen Neck, een weynigh ingeboogen. Voorts niet veel gebugcheld. Daer aghter ſit een Steeckel. Dan volgen ſes Schilden, gelijk Harnaſch-ſtucken aen d'Armen en Beenen. Om derſelver kanten ſietmen ſwarte pleckjens, even als of 't Nagelen aen een Harnaſch waeren. De Schilden leggen reght rondagtig op malkander, gelijck de Streepen en verhevene Deelen aen de Hoofden der Regenwormen. Wanneer hy de Staert onder ſigh treckt, ſoo vertoonen ſigh de Schilden aghter aen wat ingekerfd, met noch een verheven deel daer aghter. Schilden. Derſelver getal en gedaente.

De Staert is van vijf deelen. Wanneer hy deſelve uytbreydet, iſſe gelijck een Vogel-ſtaert. Voor ſijn twee Scheeren; waer van 't voorſte gedeelte ſigh vergelijkt met de Tangh eens Tand-treckers. Oock ſijn'er Tacken aen. Hy heeft aghtthien Beenen. Die naeſt aen de Scheeren ſtaen, ſijn de kortſte en Staert. Scheeren. Beenen.

dunste. De voorste aght Beenen hebben vier Gewrighten; van welcke 't hooghste 't langhste, 't onderste 't kortste is. Sy sijn gantsch niet ruygh, of hayrigh. De thien aghterste Beenen (waer van de voorste de langhste, en de bovenste Gewrigten veel dicker en korter als die van d'onderste lange zijn) hebben'er maer twee; met wat binnenwaerts geboogene en hayrige Voeten. Aen d'aghterste voorste Gewrighten schieten twee scheuten uyt; onder aen d'andere maer een.

Gewrigten.

In 't water schiet hy seer snel voort. Sy sijn soo groot, gelijck ick hier eenen nae 't leven heb afgeteeckent. Deese Krabben sijn der Vogelen Spijs, gelijck wy hier boven by de beschrijvingh der Vogelen hebben aengewesen. De geene, welcke ick hier voorgesteld heb, bequam ick by geval, doe een Lombe over ons Schip vloogh, en deselve uyt sijnen Beck op 't Verdeck liet vallen.

Sijn in Spitsbergen de Spijs der Vogelen.

3. Kleyne Garnellen, of Garnaten.

'k Heb op mijne *Spitsberghsche* Reys oock gesien seecker geslaght van Krabben, de Wormen gelijck zijnde. De Kop vergelijckt sigh alderbest met een Vliegen-hoofd. Voor aen deselve, benedenwaerts, heeft hy twee uytstaende Hoornen. Voorts Schilden, gelijck de breede Muer-wormen.

Kleyne Garnellen,

Op den rugg' is hy rond; onder plat. In alles heeft hy twaelf Beenen; aen yeder zijde der voorste Schild drie. Vier Schilden verder sitten aen elcke zijde noch drie andere Beenen. Niet grooter sijnse, als ick deselve afgebeeld heb.

Of Garnaten;

De Vogelen eetense als haer' aengenaemste Spijs: 't Welck ick daer uyt besluyt, om datse sigh met hoopen lieten vinden aen de plaetsen, daer deese Wormen sigh onthouden. In de *Deensche Bay* vond ick haer met groote meenighten tusschen en onder de Steenen in 't Water, wanneermen deselve opbeurde.

Met de beschrijvingh

De geene, welcke ick nae 't leven afteeckende, bequam ick naederhand op den 8sten der Hoy-maend, in de *Mossel-Bay*. 'k Hebse oock gevonden vermenghd onder 't Walvischen-Zaed, 't welck op 't water dreef.

Van derselver gestalte.

Sie de Figuer P., by de Letter c.

4. De

4. De ſoo genoemde Walviſch-Luys.

De ſoo genoemde Walviſch-Luys heeft geen gemeenſchap met de gemeene Luyſen, behalven alleen de Kop. Veel meer behoorenſe tot 't Geſlaght der Kreeften. De Schilden ſijn hard, gelijck die van de Krabben. 't Hoofd, gelijck ick alreeds geſeghd heb, is bynae als dat van een Luys; met vier Hoornen; hebbende de gedaente van een dubbele A. De ſoo genoemde Walviſch-Luys.

De twee korte Hoornen, voor uyt-ſtaende, hebben twee Knoopen, voor als Trommel-ſtocken. De twee andere kromme Hoornen ſijn voor aen ſpits. 't Hoofd heeft meeſt de geſtalte eens Eyckels. Is aghter diep afgeſneeden. Heeft twee Oogen, en een Neus-gat. De Hals is niet ſtijf door een Schild, maer bedeckt met een Huyd, gelijck de Huyd tuſſchen de Schilden der Kreeften. Hoornen. Hoofd. Huyd.

Op de rugg' heeft hy ſes Schilden. De voorſte heeft de gedaente van een Schiet-ſpoel der Lijnen-Wevers. De drie andere ſijn als een ſlagh van Wittebroods Koeckskens, te *Hamburg Pummelkens* genoemd. De twee aghterſte vergelijcken ſigh alderbeſt met een Schild. De Staert ſoumen wel een Schild gelijck mogen aghten, doch deſelve is gantſch kort. Schilden. Staert.

De Voeten heeft hy aen de voorſte Schild; van gedaente als een kromme Zeyſſen der Maeyers. Voor ſijnſe rond en geboogen, als de Maen op haer *quartier*; doch inwaerts op de helft met tacken, als een Zaegh; en voor aen met een ſpitſe kromme Klauw. Aen yeder zijde des tweeden en derden Schilds heeft hy gelijck als vier Riemen, en onder aen een kort Lidt, waer in deſelve beweegd worden. Deſe leggenſe kruyswijs op den rugg', wanneerſe van de Walviſſchen eeten; of ſchickenſe ſoodaenigh aen malkander in de hooghte, gelijck de Guygchelaers haere Deegens ſtellen, wanneerſe daer over ſpringen. Voeten. Verder beright van deeſe Schilden.

De ſes aghterſte Beenen hebben Gewrighten gelijck die van de Kreeften. Yeder been heeft'er drie; waer van die voorſte gekromd zijn als een waſſende Maen: Doch aen 't eynd ſijnſe gantſch ſpits, als een Naeld. Soo vaſt konnenſe daer meê vatten, 't ſy in eens Menſchen, 't ſy in eens Walviſſchen-Huyd, datmenſe in ſtucken moet ſnijden, eermenſe daer van kan rucken. Beenen. Waerom Luyſen genoemd.

ken. Ter deſer oorſaeck hebbenſe de naem van Luyſen, of Walviſch-Luyſen bekoomen. Die haer levendigh begeerd te hebben, moet haer met een ſtuck van de Walviſch-Huyd uytſnijden.

Bijten de Walviſſchen ſtucken uyt de Huyd.

Sy ſitten de Walviſch aen ſeeckere plaetſen des Ligchaems; als, tuſſchen de Vinnen, aen de Schaemte, en aen de Lippen, daer hy ſigh niet bequaemlijck wrijven kan. Bijten hem oock ſtucken uyt de Huyd, als of de Vogelen van hem gegeeten hadden. Eenige Walviſſchen hebben ſeer veele deeſer Luyſen; andere hebben'er niet een. Hoe 't warmer is, hoeſe meer Luyſen krijgen; gelijck my van andere geſeghd is.

Afteeckeningh.

De geene, welcke ick den Leeſer afgeteeckend voorſtel, heb ick dus nae 't leven afgebeeld in de *Moſſel-Bay*, op den 7den der Hoy-maend.

Sie de Figuer Q., by de Letter d.

5. Starre-viſſchen. Eerſte ſlagh.

Eerſte ſoort der Starre-viſſchen.

Tweederley Geſlaghten der Starre-viſſchen ſijn my op deeſe Reys voorgekomen. Dien van d'eerſte ſoort had vijf Tacken, gelijck Voeten. Waerom hy oock van de *Hollanders* Vijf-tack werd geheeten. De geſtalte was ſeer verſcheyden van de geene, welcke ick heb geſien in de *Noord*, de *Spaenſche*, en de *Middellandſche Zee*.

Waerom ſoo genoemd.

De verwe is rood. Op 't plat of de Schael des Ligchaems, boven, heeft hy vijf dubbele rijen van ſcharpe Heuveltjens, of Kornen. Tuſſchen yeder deeſer dubbele rijen is een enckele ry van diergelijcke Heuvelkens; maeckende t'ſaemen vijfthien rijen op de Schael in 't geheel; vertoonende een Star van vijf uytwaerts-geboogene Hoecken. Voorts is deeſe Schael als een Spinrock aen te ſien.

Verder beſchrijvingh

Wanneer hy omgekeerd leght, is hy van een cierlijcke aenſchouwingh; en gantſch gelijck de nu gebruycklijcke vreemde Mans-mutſen, in verſcheydene rondten verdeeld. Dan vertoond ſigh oock in 't midden een vijf-hoeckige ſleghte Starr'; welcke ick voor ſijnen Mond houde; die hy op en toe kan treccken als een Taſch. Rondom deeſe Starr' ſitten kleyne ſwarte pleckjens, in rijen, Stars-gewijs.

Ver-

Verder voorwaerts, aen de Middel-Starr', of Mond, gaet een breeder, van gedaente gelijck de Bloem Hanevoet. Van deese Middel-Star, of Mond, gaen vijf Armen, of Voeten uyt, welcke by haeren oorsprongh geen Tacken hebben: Maer aghter de Bloem-vormige Star krijgense deselve aen beyde de zijden; tot aen 't eynd uytschietende. Van dit eerste slagh

De Heuvelkens of Doppen tusschen de Beenen, welcke ick met de vreemde Mans-Mutsen heb vergeleecken, sijn saght in 't aengrijpen, gelijck 't Vlies in een Ey. De Beenen sijn als Schubben aen te sien; drie dwars-vingeren langh. By den aenvangh, daerse Tacken bekomen, sijnse breeder; en gaen daer nae reght spits toe. Tusschen de Senuwen aen beyde de zijden sietmen Tacken met hoopen; gemeenlijck drie of vier aen malkander, schijnende bynae als Wratten. Waer uyt ick besluyt, datse tegens de Wratten souden konnen gebruyckt werden. Der Star-visschen.

Wanneer hy in 't Water swemd, breyd hy de beyderzijds Tacken van malkander; gelijck de Vogelen in de vlught haere Vederen uytbreyden.

Sie de Figuer Q., by de Letter d.

Tweede slagh.

Hier nae heb ick noch een andere veel schooner Starre-visch gesien; diemen wel Corael-visch sou mogen noemen; wijl hy met de Corael-tacken een groote gelijckvormigheyd heeft: Voor welcke ick hem oock aensagh, eer ick hem sagh leven. Tweede slagh,

Hy is rooder van verwe als de voorige; vermits die donckerrood is. 't Ligchaem is thienhoeckigh. Heeft boven een Starr van even soo veel breede Straelen. Yeder Strael konmen vergelijcken met de Vleugel of Swengel eener Handmolen, daer de Kinderen meê tegens de Wind loopen: Of oock met de Kruysstucken der Kruycen, welcke voor breed zijn, en aghter spits toegaen. Van noch cierlijcker

In 't aengrijpen is hy scharp, gelijck de Huyd van een Hay. 't Onder-deel des Ligchaems is seer cierlijck t'aenschouwen. In des selven midden sietmen een ses-hoeckige Starr, welcke ick voor sijnen Moud houde. Om deese Mond is hy weeck, tot daer d'Armen beginnen. Star-visschen.

Welcke men de naem

Tusschen den aenvangh deeser Armen, of Beenen, heeft hy weecke Hoolen, gelijck Wapen-Schilden. Daer de Beenen haer begin neemen, sijnse dick. Hebben daer oock in 't midden een langhaghtigh Hol, als een Goot; desgelijcks weeck in 't aentasten. Aen den rand sijnse vercierd met op malkander geschickte Schubben; Even als of 't aen een gesnoerde Corallen waeren.

VanCorael-Visschen

Beneden sijn deese Schubben in malkander gevloghten als Touw; hebbende in 't midden nae vooren toe kleyne swarte streeckjens. De gedaghte Schubben leggen op een gelijck de Schilden van Kreeften, of de Tegelen op een Huys-dack. Daer de Beenen uyt 't Ligchaem voortkoomen, breydense sigh tweevoudigh van malkander, gelijck als in Tacken; en sijn, gelijck alreeds geseghd is, in 't midden hol; tot datse sigh veelvoudigh van malkander breyden, en dun worden.

Sou mogen geven.

D'onderste kleyne Tacken sijn rondom schubbigh; doch niet gedraeyd als Touw. Loopen aen d'eynden spits toe, gelijck Spinnen-voeten. Waerom sy ook van de Zeevarende Zee-Spinnen werden geheeten. Als deese Star-visch in 't Water swemd, houd hy de voeten by een, en roeyd soo voort. 'k Heb'er een van dit slagh gehad, die een Span langh was van 't een eynd des voets tot d'andere daer tegens over staende. Doch de geene, welcke ick hier afgebeeld heb, was kleyner. Oock werden'er noch kleyner gevonden. De grootste sijn de schoonste van verwe.

Met de breeder

Soo haest hy uyt 't Water koomd, sterft hy. In 't sterven kromd hy de voeten nae de Mond toe; gelijck ick naederhand op mijne Reys nae *Spaenje* by *Calis* de Zee-paerden (welcke men *Hippocampos* noemd) heb sien sterven. 't Doode Ligchaem valt haest van een, wanneer de subtijle Huyd tusschen de Schubben vervuyld: 't Welck d'oorsaeck is, dat ick de groote niet heb konnen meê brengen. *Sie Figuer P., by de Letter e.*

Beschrijvingh

De Heer *Rondeletius*, in sijn Boeck van de Zee-visschen, heeft een gelijckvormige Star-visch afgebeeld; doch niet deselve, wijl hy swart is; oock vind ick geen Schilden daer aen; ten ware dan, dat de Plaet-snijder deselve vergeeten had.

Van deselve.

Eenige van deese beyde Geslaghten bequaemen wy den 5[den] *July* voor 't *Waygat*, daer ons een Walvisch ontquam. 't Touw, daer

daer 't Harpoen vast aen was, verwarde om een Klip; en aen 't selve hadden deese Star-visschen sigh gehangen, of veel meer aengesoogen; soo dat ick haer levendigh kreegh.

VI. HOOFD-STUCK.

Handelende van eenige Gevinde Visschen, welcke men verneemd op de Reys nae Spitsbergen, *behalven de Walvisschen.*

Er ick koom tot de Beschrijvingh der Walvisschen, wil ick yets spreecken van eenige Gevinde Visschen, welcke ick op mijne Reys na *Spitsbergen* heb waergenomen: Waer van eenige sigh vermeenigvuldigen door schietingh der Kuyt; eenige Jongen in haeren Buyck draegen. 'k Sal beginnen van dat slagh, 't welck my aldereerst voorquam; te weeten, van de Visch, welcke wy Makreel noemen. Inleydingh.

1. Makreel.

Deese Visch is van gedaente den Haringh gelijck. Doch boven op den rugg' heeft hy een groote Vin; onder welcke, dight by, een seer kleyne sit. Voorts nae beneden sietmen een grooter breede, doch niet soo verheven als de bovenste. Onder deese sitten vijf kleyne, van een evengelijcke grootte, en even wijd van malkander. Dight by de Staert vertoond sigh een kleyner. Soo dat op de gantsche Rugg' twee groote en seven kleyner zijn. Makreel. Gestalte.

By de Keeuwen (Kuuwen, of Kuwens) sit op elcke zijde een Vin. Wederom onder aen den Buyck aen elcke zijde een andere, bynae van een gelijcke grootte met die by de Keeuwen. Benedenwaerts nae de Staert toe sit'er desgelijcks een, even soo groot als die der derde des rughs. Aghter sijn'er weer vijf van deselve grootte. En daer aghter aen een kleyner. Soo dat die aen 't onderste des Rughs even soo veel in getal sijn, als die aen 't onderste des Buycks. Beschrijvingh

DeKop is als die van eenHaring. Een groot deel kleyne gaet- Van de Kop.

 jens

jens sietmen aen de Keeuwen (of Kuwens) gelijck oock onder d'Oogen. Hy heeft veelerley verwen. Terwijl hy leefd is hy veel schooner, dan als hy dood is. Want in 't sterven veranderd hy de gedaghte *coleuren*, en werd gantsch bleeck. Van den rugg' af tot op de zijde heeft hy swarte streecken.

En veelerley Vinnen deeses Vischs.

Bovenwaerts op den rugg', tot op de helft toe, is hy blauw: En onder tot op de andere helft groen en blauw doorschijnend. Beneden aen de Buyck is hy Silver-wit. De Vinnen sijn allerwegen wit. Al de verwen aen deese Visch blincken als Silver, of als een Goudene grond, met bruyne verwe overstreecken. D'oogen sijn swart. Hy is in d'aenschouwingh de schoonste Visch onder alle, welcke ick oyt gesien heb. De geene, die ick hier beschrijf, wierd gevangen in de *Noord-Zee*.

Sijn 's Winters half blind; en waerom.

Daer nae in 't Jaer 1673., op den 27sten der Somer-maend vingen wy eenige Makreelen aghter *Schotland*, by 't Eyland *S. Kilda*. Deese waren al t'saemen half blind. Dit werd veroorsaeckt door een swarte Huyd, welcke haer 's Winters over d'Oogen wast. Doch in d'aenvangh van de Somer weer afneemd. 's Winters sietmen haer niet; want dan loopense nae 't Noorden. In de Somer verneemdmense in de *Noord-Zee*. 'k Hebse oock in *Spaenje* gesien.

Op hoedaenigh een wijs sy gevangen werden

Op de volgende wijs wierdense van ons gevangen. Aen een dun Touw bonden wy een Kogel van twee of drie Ponden swaerte, ontrent een Vadem verr' van 't eynd, waer aen een Angel vast gemaeckt was. Aen den Angel was een weynig rood Laecken geheght. Dus wierd 't gedaghte Touw in de Zee geworpen; aghter aen 't Schip vast gemaeckt, en met 't selve voortgesleept. Als nu de Makreel vaerdigh daer nae toe schiet, bijt hy na 't Lapje; doch geraeckt vast aen den Angel; 't welck men terstond aen 't trecken van 't Touw gewaer werd; gelijck als in 't vangen van andere Visschen. Indienmen dit Touw (van de Zee swaer, en aghterwaerts tegens gehouden werdende) om de hand wou vast binden, en dus nae sleepen, wanneer 't Schip snel voort seyd, soo sou de gedaghte Hand gantsch verdoofd, jae geheel dood werden; sulcker wijs, datmen'er, sonder eenigh gevoel, sou konnen in snijden. Ter dier oorsaeck bindense 't Touw aen 't uytgesneedene Houtwerck agter aen 't Schip; dickmael veele deser Touwen nevens malkander. Onder-

Aen in de Zee uytgeworpene Touwen.

der-

dertusſchen verhinderen deſelve de Schepen vry veel in 't voort ſeylen. 'k Derf wel ſeggen, dat twee ſoodaenige Touwen ſoo ſterck aghterwaerts trecken, als een Man met al ſijne kraght ſou konnen houden.

Sy werden oock met Haringh gevangen, alsmen een ſtuck daer van aen den Angel doet. Hier in bijtenſe veel beeter als in de roode Lap. Als'er veel in de Zee ſijn, kanmenſe dus met hoopen bekomen, gelijck de Schelviſſchen; welcke op deſelve wijs werden gevangen. Want ſoo haeſt is den Angel niet in de Zee geworpen, of de Makreel bijt toe; en derhalven krijgtmenſe met meenighten. Deeſer wijs bekoomdmenſe met meenigten.

De Makreelen, varſch geſooden of gebraden ſijnde, ſmaecken veel beeter als de geſoutene of gedrooghde; welckemen gantſch dorr' en mager bevind; derhalvenſe oock ſeer quaelijck te verdouwen ſijn. Hoeſe gegeten werden.

2. Draecken-Viſch.

Dit is een ſonderlinge Viſch, wegens ſijne Vinnen op den rugg'; welcke twee in getal ſijn. De voorſte heeft ſeer lange draeden, ſonder eenige tuſſchen-huyd. Van den rugg af ſijnſe ontrent twee vingeren hoogh. D'aghterſte Vin des rughs is ſoo hoogh niet, doch ſtreckt ſigh langhs den rugg' langer af; ſonder ſulcke draeden, of Spijlen. Draecken-Viſch;

Hy heeft geene Keeuwen; maer in plaets der ſelve twee Blaes-gaeten in de neck. Nevens deeſe, aen beyde de ſijden, ſitten twee korte Vinnen; en beneden deſelve, oock aen elcke ſijde, een breeder. Onder aen den Buyck heeft hy een lange ſeer ſmalle Vin, welcke gaet tot aen de Staert toe. Met de Beſchrijvingh

De Kop is langhaghtigh, t'ſaemgeſteld uyt veele Graten, of Beenderen. Voor op de Neus heeft hy een uytwas, als een verhevene Tack. De Staert is ruym een duym breed; voor ſtomp. De grootte bedraeghd niet boven een Span. 't Lijf is langh, ſmal en rondaghtigh: De verwe Silver-grauw en glinſterend. De geſtalte koomd alderbeſt over een met een jonge Hay, ſoo wel in aenmercking van 't Hoofd, als 't overige des Ligchaems. Hy wierd gevangen tuſſchen 't *Beeren-Eyland* en *Spitsbergen*. Sijner geſtalte.

Wy bequaemen'er een aghter *Hitland*, doe onſe Kock, de Waerſe ge-

Water-

gevangen werden.

Water-Emmer in de Zee geworpen hebbende, deselve weer ophaelde; en daer in een deser Draeck-Visschen vond; nevens eenige andere seer kleyne Vischkens, hebbende de gedaente van Haringen; doch niet grooter als 't kleynste Lid aen eens Menschen vinger.

Eenige seer kleyne Viskens.

Ons Scheeps-volck berightede my van noch andere kleyne Vischkens; welcke sigh onthouden in diepe Hoolen tusschen de hooge Bergen, daer sigh 't Zee-water versaemeld aen de plaets voor in de *Suyd-haven*, of *Bay*: Alwaer noch eenige duysend leedige Vaten staen. 'k Weet niet, of deselve uyt de geblevene Scheepen sijn gekomen; of datmense opsetlijck daer gesteld heeft, ten dienst der geene, welcke die van nooden moghten hebben.

3. Tonijn, of Zee-Varcken:

Tonyn, of Zee-Varcken.

Dit is oock een gemeene Visch, wijlmense over al met hoopen in de Zee siet. Insonderheyd springense, wanneer een Zee-storm voor handen is, in meenighten uyt de Zee op, gelijck de Zee-honden. De Kop, voornaementlijck de Snavel, of Beck, is die van de Butskoppen aldergelijckst. De Muyl is vol kleyne, scharpe Tanden. Midden op den rugg' heeft hy een Vin, welcke nae de Staert toe uytgehoold is, gelijck een halve Maen. Aen de Buyck sijn twee Vinnen, gelijck aen die van de Walvisch.

Met de beschrijvingh

Deese Vinnen sijn aen de groote Visschen (als aen deese Tonyen en de Walvisschen) niet gelijck die aen de kleyne, en met een dunne Tusschen-huyd t'saem-gevoeghd; maer met Vleesch bewassen, en van een dicke Huyd omvangen; oock inwendigh met Beenderen begeledetd. De Staert is breed; hebbende de gedaente van die der Walvissen: In 't midden niet ingekerfd; van 't een eynd tot aen 't ander krom, gelijck als een Zeyssen.

Van des selven gestalte.

Hy heeft kleyne ronde Oogen. De verw is over 't meeste deel des Ligchaems swart. Aen den Buyck is hy wit. De lenghte is, soo veel als ick'er gesien heb, is van vijf tot aght Voeten. Seer snel schietense voort tegens de Wind, gelijck een Pijl uyt den Boogh.

Dus

Dus veel heb ick van deeſe Viſſchen aengemerckt, en (vermitsſe op de Reyſen nae *Groenland* geſien werden) hier willen invoegen. Meerendeel bekoomdmen deſelve enckelijck by geval; want men ſteld geen ſonderlinge moeyte in 't werck, om haer te vangen. 'k Laet het derhalven by deeſe Beſchrijvingh beruſten: Want vermits in andere Boecken hier van breeder gewagh gemaeckt, en oock d'Afteeckeningh voorgeſteld is, ſoo wil ick den Leeſer hier meê niet beſwaerlijck zijn. De *Figueren* der Dieren, Vogelen en Viſſchen, van welcke ick in dit Boeck handel, heb ick al t'ſaemen nae 't leven afgebeeld. De geene, die nu noch gebreecken, ſullen hier nae de nauwkeurige meê gedeeld werden, wanneer ick eenige andere Beſchrijvingen ſal uytgeven. Bericht aen de Leeſers; Aengaende de Figueren deeſes wercks.

4. Butskop.

't Hoofd des Butskops gaet voor ſtomp neer aen d'eene Snavel; welcke voor en aghter even dick is: Waer door hy oock kan onderſcheyden werden van de Tonyn; aen welcke 't aghterſte deel dick, en 't voorſte ſpits is. Butskop.

De Vin is gelijck die des Tonyns. Doch de voorſte Vinnen aen den Buyck komen beeter over een met die van een Walviſch, als van een Tonyn. De Staert is deſgelijcks eens Walviſſchen Staert gelijckvormigh. Met de

Hy heeft een Blaes-gat boven in den Neck; waer door hy 't Water uytblaeſd; doch niet met ſulck een kraght, of in ſulck een hooghte, als de Walviſch; die 't Water uytwerpt als uyt een Springh-bron; doch de Butskop doet ſulcks op de wijs, als of ick water uytſpoogh uyt de geheele breedte des Monds; of gelijckmen uyt een Pot 't water tegens d'Aerde uytgiet, 't welk ſigh dan van malkander verſpreyd. Beſchrijvingh.

Aen de Klanck der uytwerping hoordmen oock een merckelijck onderſcheyd. Wanneer de Butskop water uytblaeſd, geeft ſulcks alleen een ſaght geluyd; maer 't blaeſen van een Walviſch bruyſcht, gelijck een afgeſchooten Stuck Geſchuts van verre gehoord werd. Van der ſelver

D'oogen des Butskops ſijn kleyn nae de grootte des Lighaems. 'k Heb'er geſien, welcke ſeſthien, aghthien, en twintigh Geſtalte.

tigh Voeten langh waeren. De verwe op de rugg' is bruyn. 't Voorhoofd des geenen, die ick afgeteeckend heb, was bruyn en wit gemarmeld. Onder aen den Buyck sijnse wit. Sy loopen soo dight by de Scheepen, datmen haer wel met een Stock kan stooten. Langh blijvense oock ontrent deselve; 't welck andere groote Visschen niet gewoon zijn te doen; maer in tegendeel de Scheepen schouwen, wanneerse deselve sien. Al t'saemen loopense tegens de Wind, gelijck de Walvisschen, Vin-visschen, en Tonynen.

Sy schouwen de Scheepen niet.

'k Hou 't gantschlijck daer voor, datse 't Onweer soecken t'ontvlieden; en eenige daegen te vooren smerten aen haer Ligchaem gevoelen: Gelijckmen dan aen eenige Visschen dickmael gewaer werd, datse geweldigh in 't water raesen. 't Welck ick niet voor spel kan houden, maer voor een Leeden-pijn; gelijck als wanneer yemand 't Margh in de Beenderen schijnd te branden, sonder dat'er uytwendigh eenigh geswel, roodheyd, of yet diergelijcks aen gesien werd. Gemeenlijck duerd dit by haer soo langh, tot dat de Pijniger (d'Ooste wind) voorby is.

Voorkondigen een aenstaende Onweer.

Wy saegen noch een ander slag van groote Visschen; veelligt oock wel Butskoppen genoemd, wijl de Kop voor gantsch stomp is; doch de Vin is driemael soo hoogh als die aen d'andere Butskoppen op den rugg'. Van verwe sijnse een weynigh donckerder. In grootte is d'een d'andere bynae gelijck.

Ander slagh van Butskoppen.

Deese saegen wy niet meer als eenige maelen in 't water springen. 't Sijn geen Swaerd-visschen; waer voor men haer anders sou mogen aensien, wegens de hooghte haerer Vinnen op den rugg'. 't Is oock niet sulck een slagh van Tuymelaers, als gesien werden tusschen d'*Elve* en 't *Heylige Land* (*Hilgeland*).

Tuymelaers.

5. Wit-Visschen.

Door deese Visschen verstae ick niet de kleyne, welcke in ons Land de Naem van Wit-visschen draegen; maer andere, soo groot als de Butskoppen.

Wit-visschen.

De Wit-visch, van welcke ick hier spreeck, is een Walvisch gelijck. Heeft op den rugg' geen Vin; maer onder twee groote Vinnen, gelijck my geseghd is van de geene, die hem gevan-

Beschrijvingh.

gevangen hadden. De Staert is als die van een Walvisch. Hy heeft een Blaes-gat op de Kop, daer hy, gelijck de Walvisch, 't water uytblaeſd: Oock een Bugchel op deſelve, gelijck de Walvisch heeft. Van verwe is hy geelaghtigh-wit.

Nae ſijne grootte heeft hy Speck genoegh. My is geſeghd van de geene, welcke hem hadden gevangen, datſe een Vat vol Vet daer van bequaemen. Doch 't ſelve is gantſch weeck; derhalven oock de Harpoenen lightlijck uytſcheuren. Dit veroorſaeckt, datmen geen groote moeyte aenwend, om deeſe Viſch te krijgen. Van derſelver

Wanneerſe met meenighten geſien werden, ſoo neemen de Schippers dit voor een teecken van een goede Walviſch-vangſt. Want als deeſe onderhoud genoegh vinden, ſoo ontbreeckt het oock de Walviſſchen daer aen niet. Geſtalte.

Op den 19[den] der Somermaend ſaegen wy eenige honderden deeſer Viſſchen, juyſt ſoo als wy beeſigh waeren met een Walviſch: Derhalven wy op de Wit-viſſchen-vanghſt weynigh paſteden. Meenighte.

6. Eenhoorn.

D'Eenhoornen werden ſelden in dit Geweſt geſien: Gelijck ick dan oock 't geluck niet heb gehad, van een eenige derſelve op mijne Reys gewaer te werden. Somtijds evenwel werdenſe met hoopen vernoomen. Zee-Een-Hoornen:

De *Figuer* deeſer Eenhoornen, welcke ick in eenige Boecken geſien heb, koomd niet over een met 't geen my van deſelve geſeghd is. Inſonderheyd heeftmen my bericht gedaen, datſe op den rugg' geen Vin hebben; welcke haer echter in d'Af-beeldingen werd toegevoeghd. Met de

In de Neck hebbenſe oock een Blaes-gat. Wanneerſe in 't Water daer heenen loopen, ſoudenſe haere Hoornen, of veel meer Tanden, boven 't Water houden, en alſoo met geheele hoopen daer heenen ſchieten, Beſchrijvingh

In ligchaems-geſtalte ſijnſe een Zee-hond gelijckvormigh. D'onderſte Vinnen en de Staert koomen over-een met die van de Walviſch. De Huyd van ſommige is ſwart: Van andere gelijck die van een Appel-grauw Paerd. Onder aen den Buyck Van derſelver geſtalte.

ſijnſe wit. Haere lengte ſou ſijn van ſeſthien tot twintigh Voeten. Seer ſnel loopenſe: Derhalvenſe oock, ſchoonmenſe al ſiet, ſelden gevangen werden.

TOE-DOENINGH.

Aenwijſing, waer anderwegen breeder van deeſe Eenhoornen gehandeld werd.

Van deeſe Zee-Eenhoornen, anders oock genoemd de Viſch *Narhual*, of *Narwal*, hebben wy omſtandelijck gehandeld in onſe vertaelde en doorgaens vermeerderde *Beſchrijving van Oud en Nieuw-Groenland*. Oock eenigh gewagh daer van gemaeckt in eene onſer *Toedoeningen* tot de hier voorgaende *Reys-beſchrijvingh des Heeren Martiniere*. In 't een en 't ander Werck ſpreecken wy oock eenighſins wijdloopigh, of'er Hoornen van Land-Eenhoornen ſijn; dan of al de genoemde Eenhoorns-hoornen alleen deeſe Viſſchen moeten toegeeygend werden: 't Welck wy meenen, en door Oogh-getuygen beweeren, een dwaelingh te zijn.

7. Saegh-viſch, gemeenlijck genoemd Swaerd-viſch.

Saegh of Swaerd-viſch.

Deeſe Viſch is ſoodaenigh genoemd van de Zaegh, zijnde een langh breed Been, aen de Neus vaſt. Beyde d'eynden ſijn voorſien met ſpitſe lange Tanden, ſchijnende een Kam, of een Zaegh gelijck te zijn. Op de rugg' heeft hy twee Vinnen. De bovenſte koomd aldermeeſt over een met die van de Butskoppen. D'onderſte heeft aghter nae de Staert toe een holligheyd, als een Sickel; en daer deeſe ophoud, koomd weer een andere, als een halve Sickel.

Met de Beſchrijvingh

Onder aen 't Lijf heeft hy'er vier; aen elcke zijde twee; waer van de bovenſte, welcke nae den Kop toe ſtaen, de breedſte en langhſte zijn. D'onderſte ſijn wat korter en ſmaller; ſtaende reght onder de bovenſte Vin op den rugg'.

De Staert vergelijckt ſigh met de Hoosberden, waer over de Breyſters en Verwers de Kouſſen trecken. Is aghter ſpits, onder breed. Voorts is de gedaghte Staert ongekloofd, e. ſ. v. Nae d'onderſte Rugg'-vin toe iſſe dunner. De verdere geſtalte van 't Hoofd tot op de Staert vertoond eenighſins eens Menſchen blooten Arm.

Van haere Geſtalte.

De Neusgaten ſijn langhaghtigh, van onder af tot boven toe door-

doorgaende. D'oogen ſtaen hem voor hoogh uyt 't Hoofd, op de wijs der Hayen. De Muyl heeft hy reght onder d'oogen; desgelijcks als de Hayen; en even als de Hayen hebbenſe oock Kuwen. De grootte is van 2. tot 20. voeten.

Deeſe Zaegh, of Swaerd-viſſchen ſtaen in vyandſchap met de Walviſſchen en Vin-viſſchen. Veeltijds begevenſe ſigh tegens deſelve, en verlaeten den Walviſch niet, voor dat hy dood is. Dan eetenſe echter niets meer van hem, als de Tongh. Al 't overige laetenſe leggen. Dit bevindmen aen de Walviſſchen, welcke van de Swaerd-viſſchen gedoodet ſijn. Vyandſchap tuſſchen de

Ick ſelfs heb op mijne te rugg'-reys geſien een Kamp tuſſchen een Swaerd en Walviſch, hevigh in 't Water raſende met ſlaen en ſpringen. Wanneer ſulcks by goed We'er geſchied, ſoo laet het toeſiende Scheeps-volck haer tegens malkander veghten, tot dat de Walviſch dood is; dieſe dan ſonder groote moeyte bekomen. Alsmen ſigh met de *Chaloup* na de Walviſch begeeft, ſoo verjaeghdmen de Swaerd-viſſchen, en al t'ſaemen loopenſe wegh. Swaerd en Walviſſchen.

TOE-DOENING.

Jacob de Lange, *Amſterdammer*, verhaeld in ſijne *Wonderheden der Mooren*, dat hy by *Capo Verde* geen andere Viſſchen heeft geſien, als Swaerd en Walviſſchen; en ſeghd, dat de Swaerdviſch 't Swaerd weerſijds met tanden heeft, voor op de Snuyt; ſigh oock weerſijds beweegende. 's Naghts by lighte Maeneſchijn ſagh hy eene deeſer Swaerdviſſchen veghten tegens een Walviſch. Wanneer de laetſt-genoemde een ſlagh met ſijn Staert deed, ſoo was de weerklanck als die van een Stuck Geſchut, en hy ſagh 't Water om hoogh ſpringen. De Swaerdviſch quam hem onder den Buyck, om deſelve met ſijn Swaerd op te ſcheuren; dies hy ſigh boven Water begaf. Eyndlijck wierd de Swaerdviſch van de *Swarten* gevangen; die hem 't Swaerd vereerden, 't welck hy meê nae *Amſterdam* braght. Geveght tuſſchen een Swaerd en Walviſch.

8. Hay.

Veelerley ſlagh van Hayen werden'er gevonden. Hy heeft twee Vinnen op den rugg'; waer van de hooghſte d'opperſte Vin der Butskoppen aldergelijckſt is. D'onderſte is boven en beneden even breed; doch boven ingeboogen, gelijck een Sickel. Hayen;

Met de

Onder aen 't lijf heeft hy ſes Vinnen; waer van de voorſte twee de langhſte zijn, hebbende de gedaente van een Tongh: De twee middelſte ſijn wat breeder als die boven nae de Staert toe ſtaen. De geſtalte is als der voorige. De twee laetſte onder by de Staert ſijn voor en aghter even breed; wat korter als de middelſte.

Beſchrijvingh

De Staert is van een ſonderlinge gedaente; en 't eene deel als de helft der Staert eener Swaerd-viſch; doch heeft onder, daer hy gedeeld is, een kloof. 't Andere deel vergelijckt ſigh met een Lelyen-blad.

Van derſelver

De geheele Viſch is langh, rond en ſmal; nae 't Hoofd toe alderdickſt. Hy heeft een lange Neus. De Muyl ſit hem onder, gelijck die aen de Swaerd-viſſchen. Is vol ſcharpe tanden, beſtaende in drie ryen beneden, en drie ryen boven, nevens malkander. D'oogen ſtaen voor hooger als aghter, gelijck die van de Swaerd-viſſchen, hoogh uyt Kop. Sijn langhaghtigh, en gantſch helder. Aen elcke zijde heeft hy, gelijck de Swaerd-viſch, vijf Kuwen.

Geſtalte.

Sijne Huyd is hard en dick; ſcharp in 't aentaſten, wanneermen daer overſtrijckt van de Staert nae 't Hoofd toe. De verwe is grauw. Sy waſſen in de lenghte van twee tot drie Vademen.

Is een vraetige Viſch.

't Is een ſeer vraetige Viſch. Hy bijt groote ſtucken uyt de Walviſſchen, als of men'er met Schuppen in gegraven had. Van meenige deſer Viſſchen eetenſe onder 't Water 't Speck af. Hier van quam 't, dat de Schip-lieden, gelijkſe my verhaeld hebben, eens een halve doode Walviſch vonden. De Roof-vogels helpen'er meê toe: Want 't geen onder niet uytdruypt, giert boven uyt.

Oly van de Lever.

Een groote Lever hebbenſe, waer uyt men Oly maeckt, gelijckmen uyt 't Vet der Walviſchen Traend brand. Uyt haeren Rugg' werd Vleeſch geſneeden; 't welckmen eenige dagen in de Wind hanghd: Daer nae gekoockt of gebraeden zijnde, ſoo ſmaeckt het wel genoegh ter plaets daermen niet anders hebben kan.

Werden in Spaenje gegeeten.

In *Spaenje* worden geene Hayen wegh-geworpen: En dieſe daer eeten wil, moetſe met geld betaeleu, gelijck andere Viſch. De kleynſte ſijn de beſte. Seer begeerigh ſijnſe na Men-

ſchen-

schen-vleesch. Veele, welcke in de Zee swemmen, hebbense opgegeeten; waer van men veelerley Voorbeelden sou konnen by brengen. Doch hier alles te beschrijven, sou ons veel te wijdlopigh vallen.

Alderbest werdense gevangen op de volgende wijs. Men neemd een grooten Angel, vastgemaeckt aen een stercke Keeten: Aen den Angel steecktmen een stuck Vleesch. Dus laetmen 't een en 't ander nevens 't Schip in de Zee neer. Flucks loopt de Hay toe; slockende 't Vleesch, maer oock te gelijck den Angel in. Dan haeldmen 't Touw, waer aen den Angel met een Keeten is geheght, weer in 't Schip op. Soo haest de Hay bemerckt dat hy vast is, steld hy sijn uyterste kraght te werck, om den Angel af te bijten: Doch sulcks is hem verbooden, vermits 't Yser der Keeten een al te harden beet voor hem valt. Een Touw aght hy niet veel; maer bijt het van malkander, als of 't een stuck vleesch was. Echter heb ick haer in *Spaenje* sien vangen aen Touwen, waer aen een Angel was vast geheght: Doch deselve waeren niet seer groot. Hoedanigh dese Visschen gevangen.

Alsmen haer nu gevangen, en aen 't Schip opgetrocken heeft, slaetmen haer met stocken op Kop; waer van sy sterven. Dus koomense niet weer in 't Water, ten sy men haer daer in werpt. En dood geslaegen werden.

TOE-DOENINGH.

Van deese vernielende Visschen, genoemd Hayen; van haere gestalte en grootte; soo dat somtijds haere Mond en Keel wijd genoegh is, om selfs een dicklijvigh Man een genoeghsaeme doortoght te vergunnen: Wat voor een onderscheyd tusschen Hayen en Walvisschen is: Hoe begeerigh sy nae Menschen-vleesch sijn; en hoe een *Hollandsch* Bootsgesel jammerlijck van eene deeser Hayen mishandeld wierd: De gesteltenis der *Braziliaensche* Hayen, e. s. v. hebben wy gesproocken in onse *Curieuse Aenmerckingen der bysonderste Oost en West-Indische verwonderens-waerdige dingen*; *Eerste deel*, *van pag.* 368. *tot* 372. Soo haest een gestorven Mensch buyten boort werd geset, komense daer nae toe schieten, om deese haer seer aengenaeme Spijs te mogen inslocken. Die in de Zee willen swemmen, moeten sigh wel nauw voor haer waghten; anders werden haer light Been en Dgie tot aen den Buyck toe met eene hap afgebeeten. Daer benevens treckense de Swemmers oock wel geheel onder. Eerse yemand vatten, keerense sigh gantsch om, vermits 't bovenste haers Muyls verder uyt schiet als 't ander deel. Aenwijsingh, waer wy breeder van de Hayen handelen. Sijn Menschen-vernielers.

Een

Haere meenigvuldige tanden.

Een ander slagh van Hayen is'er, welcke de Mond in 't boven-deel hebben. De geene, welcke men lange Kraeck-beenige noemd, hebben in yeder Kaeck-been twee-en-tseventigh driekantige, harde, scherpe tanden, weersijds als een Zaegh, en gesaementlijck verdeeld in ses bysondere ryen. De Staert, welcke uyt twee Vinnen bestaet, is bynae een Elleboogh langh. *Archestratus* heeftse niet onbequaemlijck Mensch-eeters genoemd. Dickmael veghtense tegens de Robben, of Zee-honden. *Bellonius* getuyghd gesien te hebben, dat eene Hay op eenmael elf Jongen voortbraght; niet in Vellen gewonden, maer alleen met de Navelband aen de Lijfmoeder vast. 't Hoofd quam eerst uyt. Sy brengen Eyeren voort, sijnde die van de Hoenderen gelijckvormigh; uyt welcke oock haere vrught werd gevoedet, tot datse uyt 's Moeders Ligchaem koomd. Eenige soorten onder de Hayen hebben maer alleen eene dubbele ry tanden. Seecker Soldaet eens aen 't Zeestrand gaende wandelen, wierd van een Hay aengevallen; en indien hy niet gauw waere geweest, om hem te doorsteecken, hy sou hem gewisselijck by de hielen gevat, en meê gesleept hebben.

Brengen veele Jongen t'eener tijd voort.

Hebben Eyeren.

Loeren op de Menschen.

Meenigten in West-Indien.

In *West-Indien* sijnse met meenighte. Hoe men *Terra Firma* naerder koomd, hoe de Zee meer van deese vernielende Visschen vervuld is. De *Spaenjaerden* noemense *Tiburons*: De *Normandyers Requiens*. Eenige houden haer voor Crocodillen, doch door dwalingh. Want de Hay heeft niet een eenige schub, maer alleen een dicke Huyd. De Crocodil daer tegens is overal met Schubben beset. De gedaghte *Spaenjaerden* eeten de Hayen wel, maer niet de Crocodillen. *Thomas Gage* verhaeld, dat sijn Geselschap eens eene deeser Hayen vingh, langer als twaelf ellen. Sy souteden hem, en bevonden, dat de smaeck meer vleesch als vischaghtigh was. Oock schrijfd hy, dat een Matroos, van 't eene Schip nae een ander willende swemmen, om eenige sijner vrienden te gaen besoecken, voor sijn' en veeler anderer oogen van een Hay driemael aghter malkander onder water wierd getrocken. D'eerste mael wierd hem 't been; de tweedemael d'arm; de derde mael een groot deel van de Schouder af gebeeten. 't Overige des Ligchaems wierd noch uyt 't Water getrocken; en begraven, nae Scheeps gewoonte: Dat is: Men bond twee swaere Steenen aen de voet van 't noch behoudene Been. Twee andere aen de Schouder; en een op de Borst. Dus wierd de Romp in Zee geworpen.

Werden gegeeten.

Jammerlijk Geval van een Bootsgesel, van 't eene Schip nae 't andere swemmende.

VII. HOOFD-STUCK.

Beschrijvingh der Walvisschen.

Walvisschen.

DE bysonderlijck soo genoemde Walvisch, om welcker wil onse Schippers allermeest nae *Spitsbergen* reysen, is van andere Walvisschen onderscheyden, voornaementlijck

lijck in de Vinnen, en in de Mond; in welcke hy geen tanden, maer in der selver plaets lange, swarte en wat breede Hoornaghtige Blecken heeft; daer de selve dun toeloopen met ruyg Hayr bewassen.

Onderscheyd.

Wegens sijne Vinnen is hy onderscheyden van de Vin-visschen: Welcke op den rugg' eene Vin draegen: Doch de bysonderlijck soo genoemde Walvisch heeft'er geen op den rugg'. Echter heeft hy aghter d'oogen twee Vinnen, gesteld nae de grootte deses Vischs; overtoogen met een dicke, swarte Huyd; seer schoon gemarmeld met witte strepen: Of oock wel met Boomen, Huysen, en diergelijcke Figueren, even gelijckmen in de Mermorsteenen siet.

Vinnen; gemarmelt met seer schoone Figueren.

In de Staert van eene deeser Visschen saghmen 't getal 1222. seer schoon gemarmeld. De Cijfferletteren stonden in een gelijcke *Linie*; even als osse door konst daer op geschilderd waeren geweest.

Cijffer getal in de Staert.

Deese Marmelingh aen de Walvisschen is gelijck d'Aderen in 't Hout; loopende of doorgaens, of gekronckeld, of rondom 't middelste Pit des Booms. Even alsoo geven de witte en geele streecken, beyde door de dicke en dunne Huyd als Parcament gaende, den Walvisch een cierlijck aensien.

Cierlijckheyd deser Marmeling.

Wanneer de Vinnen uytgesneeden werden, vindmen onder de dicke Huyd beenderen, schijnende eens Menschen-hand gelijck, met uytgestreckte vingeren. Tusschen de Gewrighten sitten stijve Senuwen; welcke opwaerts springen, wanneerse met maght tegens d'aerde geworpen werden, even gelijck de Senuwen van andere groote Visschen. Men kan'er stucken afsnijden, soo groot als eens Menschen Hoofd.

Gestalte der Vin-beenderen onder de Huyd; en getal der Vinnen.

Meer als deese twee Vinnen vindmen aen den Walvisch niet. Met deselve roeyd hy voort, gelijckmen de *Chaloupen*, of andere kleyne Vaertuygen, met Riemen doet voortgaen.

De Staert der Walvisschen staet haer niet, gelijck die van de Haringen, Karpers, en diergelijcke Visschen; maer leght breed, gelijck die der Vin-visschen, Butskoppen, Tonijnen en meer andere. Gemeenlijck is deese Staert drie, drie en een halve, de grootste vier vademen breed; beloopende aghthien, een-en-twintigh, of vier-en-twintigh voeten.

Geweldige breedte der Staert

't Hoofd is 't derde deel van de Visch. Aen sommige is de

Maghtigh

groot Hoofd. Kop noch grooter. Voor aen de Lippen, ſoo beneeden als boven, ſitten korte Hayren. Deeſe Lippen ſijn gantſch ſleght; eenighſins rond geboogen, op de manier van een Slangh, of liever *Latynſche* S. Sy eyndigen aghter d'oogen, voor de Vinnen.

Geſtalte der lippen. Boven d'opperſte geboogene Lip heeft hy ſwarte ſtreepen; ſommige oock doncker-grauw; rond geboogen, even gelijck de Lippen: Welcke glad ſijn; t'eenemael ſwart, en rond, gelijck 't vierde deel eens *Circkels*. Wanneer hy de Mond t'ſaemen treckt, ſluytenſe beyde in malkander

Viſch-been inwendigh Inwendigh in de bovenſte Lip ſit 't Viſch-been, van de Zeevaerende Baeren geheeten. De verwe is bruyn, of ſwart; oock wel geel; met bonte ſtreepen, gelijck 't Viſch-been of de Baeren der Vin-viſſchen.

Afteeckeningen. Aen eenige Walviſſchen is 't Viſch-been blauw, of lightblauw. 't Een en 't ander houdmen te zijn van jonge Walviſſchen. In eene mijner Afteeckeningen is dit Viſch-been te ſien op de *Figuer Q.*, *by de Letter a.* In d'andere Teeckeningh, met de geſlootene Mond, ſietmen 't Viſch-been niet

Verder en wijdlopiger Reght voor aen d'onderlip is een Hol, daer de bovenſte, of de voorſte Snavel ingaet; gelijck een Mes in de Scheede. Gantſchlijck hou ick 't daer voor, dat hy door dit Hol 't Water, 't welck hy uytwerpt, in de Kaecken treckt: Gelijck ick dan oock 't ſelve heb gehoord van andere Zeevaerende perſoonen.

Bericht Inwendigh in de Mond is 't Viſch-been gantſch ruygh, gelijck Paerds-hayr; even als in de Vin-viſſchen. Van beyde de zijden aen de Tongh nae beneeden toe hanghd het vol van deeſe hayren.

Van de Viſch-beenen, Eeniger Walviſſchen Viſch-been is wat geboogen, gelijck een Swaerd, of Sabel: Dat van andere vertoond ſigh als een Vierendeel Maens. 't Kleynſte Viſch-been ſit voor aen de Mond en aghter nae de Keel toe. 't Middelſte is 't grootſte en langhſte; beſlaendede lenghte van twee, oock wel van drie Mannen. Lightlijck kanmen hier uyt afneemen, hoe dick ſoodaenigh een Viſch moet zijn.

Soo groote Aen d'eene zijde ſitten in eene ry derdehalf honderd Viſchbeenen by malkander. Aen d'andere zijde even ſoo veel; maeckende

kende t'saemen vijf-honderd: Jae noch meer. Want d'alderkleynste deeser Visch-beenen laetmen sitten; wijlmen'er niet by koomen kan, om deselve uyt te snijden, wegens d'enghte, daer de lippen t'saemen sluyten.

'tVisch-been sit in een platte ry aen malkander; inwendigh een weynigh ingeboogen; en van buyten uytwaerts gesteld nae de gestalte der lippen; overal als een halve Maen. Als kleyne:

'tVisch-been is boven breed, daer 't aen de bovenste lip vast sit, overal aen de wortel met witte harde Seenuwen bewassen; soo datmen tusschen twee stucken Visch-been wel een vinger kan steecken. De witte Senuwen sien'er uyt gelijck de gekoockte Zee-katten, of Black-visschen (in 't *Spaensch Cattula la Mar*). Sijn lieflijck van reuck, soo datmen'er wel van sou willen eeten. Gantsch niet tay zijnse, maer laeten sigh breecken als Kaes. Doch sy smaecken soo niet. Wanneerse verrotten, stinckense t'eenemael leelijck, gelijck een vervuylde Tand. Waer ontrent

Daer 't Visch-been alderbreedst is, als onder by de Wortel, sit groot en kleyn Visch-been door malkander; gelijckmen in een Bosch kleyne en groote Boomen door een vermenghd siet staen. OnseSchrijver

Gantschlijck is 't mijn gevoelen; dat 't kleyne Visch-been niet grooter koomd te wassen. Misschien sou yemand moogen dencken, dat van 't groote Visch-been eenige Stucken uyt-vielen, en dan deese kleyne in der selver plaets quaemen; even gelijck de Kinderen, wanneer haere Tanden uytgevallen sijn, weer nieuwe krijgen; doch 't is hier meê soodaenigh niet gelegen. Want dit Visch-been is van een geheel anderen Aert: Oock aghter en voor van een gelijcke dickte; doch voor aen vol langh Hayr, gelijck Paerds-hayren. Verscheydene

Onder is 't Visch-been smal en spits; oock ruygh van Hayr, op dat hy de Tonge, door de scherpte des gedaghten beens, niet moght verseeren. Uytwendigh heeft dit Visch-been een holligheyd; want daer 't op malkander leght, gelijck de Kreefte-Schilden, of de Dack-teegelen, is 't omgeleyd als een Water-goot. Anders sou 't lightlijck d'onderste Lip konnen beschaedigen, en een wonde geven. Sijner waernee-mingen

Mijn gevoelen is, dat dit Visch-been sou konnen gebruyckt En bedenc-

 wor-

kingen

worden tot al de dingen, waer toe men anders gewoon is dicke Plancken te neemen. Want men maeck'er wel Doosen, Heg-ten tot Messen, Stockjens, en diergelijcke van.

Heeft voorge-steld.

Mijne gedaghten souden wel sijn, datmen uyt 't Hayr deeser Visch-beenen sou konnen bereyden Bindgaern en Touw; oock wel Laecken, gelijck de *Spaenjaerden* de wilde *Sempervive* (genoemd *favila*) weeten toe te righten als Vlas of Hennip.

Balijnen van dit Visch-been gemaeckt.

Van dit Visch-been werden gemaeckt de Balijnen, welcke de Kleermaeckers gebruyckeu tot stijving der Kleederen. Tot 't snijden derselve behoord een bysondere kennis. Veelerley Ysere Werck-tuygen worden hier toe vereyscht, welcke men door een Beschrijvingh den Leeser niet soo juyst sou konnen voorstellen.

Voor aen 't onderste deel des Muyls sijn de Walvisschen gemeenlijck wit. De Tongh leght tusschen de Visch-beenen. Is onder gantsch vast aen de benedenste Lip: Seer groot: Wit van verwe; en aen de zijden vercierd met swarte vlecken.

Walvisschen-tongh,

S' Is een weecke, Sponsaghtige Vettigheyd, welke men seer beswaerlijck in stucken kan snijden; en veroorsaeckt een grooten arbeyd aen de Kapper, of Speck-snijder (dus werd de Man geheeten, die 't weecke Speck in stucken houwd met een groot Mes; 't welck met andere Messen niet wel gesneeden kan werden, vermits 't seer taey en weeck is). Men werptse derhalven wegh. Anders konmen'er lightlijck vijf, ses, seven, jae noch meer Quarteelen, of Vaten, Traen uyt branden. Doch wegens de weeckheyd werdse, gelijck alreeds geseghd is, wegh gesmeeten; en verstreckt dan de Swaerd-visschen voor haer' aengenaemste Spijs: Want men siet, datse enckelijck om de Tong een Walvisch dooden. Veele op deese wijs van de tongh beroofde Walvisschen door de Swaerd-visschen werden hier en gintsch gevonden; gelijck ick selver gesien, en hier boven breeder daer van gehandeld heb.

En aenmerckingh ontrent deselve.

Blaes-gaten der Walvisschen.

Op de Kop sit de Bugchel, voor d'Oogen en Vinnen. Boven op den Bugchel is aen elcke zijde een Blaes-gat; 't een tegens over 't ander; van beyde kanten krom gebogen, gelijck een *Latijnsche* S., of als 't ingesneedene gat in een Viool. Hier uyt blaesd hy 't water seer sterck; maeckende een gedruysch als de Windt, wanneer deselve waeyd in een Hol tegens den Hoeck van een Planck, of als een Orgel-pijp. Soo groot is dit

gerught,

gerught, datmen 't water-blaeſen hoord een geheele Mijl wegs verr, ſchoonmen, wegens de dicke, nevelige, of regenaghtige Lught, hem niet ſien kon. 't Is ons ſelver gebeurd voor 't *Waygat* in *Spitsbergen*, daer ons een Walviſch ontliep, dat wy hem hoorden blaeſen, veel verder als wy hem konden ſien.

Maer alderſterckſt blaeſd de Walviſch water uyt, wanneer hy ſigh gewond gevoeld. Dan wendet hy hier toe ſijn uyterſte magt aen; en 't geluyd vergelijkt ſigh met 't gebruyſch der Zee-golven in een alderhevighſte Storm: Of is ſoodanigh, alsmen by ſeer ſtercke Winden de Lught hoord bruyſſchen in de groote Wateren. En ſijne geweldige water-blaeſingh.

Aghter den Bugchel is de Walviſch meer ingeboogen, als de Vin-viſch: Doch in haeren loop kanmen, wanneermen niet ſeer nauw daer op let, deeſe twee niet wel onderſcheyden; als alleen door de Vin op den Rugg, voor de Staert, waer in tuſſchen de Vin-viſch en Walviſch verſchil is. Verder beright.

't Hoofd van de Walviſch is boven niet gantſch rond, maer wat plat en breed, oock daer by ſmal. Voorts gaet het vlack neer, gelijck 't Dack van een Huys by ons te *Hamburgh*, tot aen d'onder-lip, wanneer deſelve met de boven-lip in een geſlooten is. Van 't Hoofd.

D'onder-lip gaet aen de zijden meeſt gelijck neer, maer is onder gantſch breed; breeder als de Walviſch aen eenige plaets van ſijn geheele Ligchaem is. Doch in 't midden is d'onder-lip alderbreedſt; Gaet dan na vooren en aghteren wat ſmaller toe; nae de geſtalte des Hoofds. Kortlijk, de gehele gedaente des Walviſchs is van onderen een Schoenmaeckers Leeſt gelijckvormigh. En de Lippen der Walviſchen.

Aghter den Bugchel, daer de Vinnen ſitten, te weten, tuſſchen de Bugchel en de Vinnen, ſtaen hem d'Oogen; welcke niet veel grooter ſijn als die der Oſſen. Met oogh-leeden en hayren ſijnſe vercierd, gelijck der Menſchen-oogen. Aenmerklijckheden.

't Middelſte Oogh-Chriſtal is niet grooter als een groote Erwet; ſeer helder en wit: Doorſightigh als Kriſtal; klaerder als die in de Zee-honden; van welcke ſommiger verwe is geelaghtigh; eenige gantſch wit; doch wel driemael ſoo groot, als des Walviſchs. Van de Walviſchen.

D'oogen der Walviſſchen ſtaen gantſch laegh in 't Hoofd, bynae aen 't eynd der Boven-lip. Eenige brengen uyt *Spitsbergen* Seer kleyne Oogen.

gen Knoocken meê, welckese uytgeven voor Ooren der Walvisschen. Voor mijn deel, 'k heb, noch weet, niets hier van te seggen, wijl ick geen Ooren aen de Walvisschen heb gesien. Evenwel gedenckt my, gehoord te hebben, dat d'Ooren seer diep in 't Hoofd sitten.

En Ooren. Wanneer de Walvisch Water blaesd, hoord hy niets met allen. Ter dier tijd sijn deese Visschen alderbest te schieten.

Verwe des Buycks. De Buyck en rugg' is gantsch rond. Onder aen den Buyck sijnse gemeenlijck wit; eenige echter gantsch swart. De meeste heb ick wit-buyckigh gesien; seer cierlijck aen te schouwen, voornaementlijck wanneer de Son op 't Water schijnd. De kleyne klaere Zee-baeren glinsteren daer op gelijck Silver. Eenige sijn op den Rugg' en aen de Staert gemarmeld.

Wond-lid-teeckenen. Daer hy een wonde heeft ontfangen, blijft altijd een wit blijck-teecken. Een witte Huyd besluyt de gedaghte wonde; gelijck ick gesien heb aen d'eerste Walvisch, welcke wy bequaemen.

Witte, en ander-verwige Walvisschen. Eenen onser Harpoeniers heeft my geseghd, dat hy in *Spitsbergen* een gantsch witte Walvisch heeft gevangen. Ick voor mijn deel hebse wel half wit gesien. Van welcke d'eene een Wijfken was; veel cierlijcker om t'aenschouwen, als de geene, welcke wy op 't laetst vingen; sijnde swart en geel gemarmeld. De Huyd der swarte is niet van eenerley verwe: Want sommige sijn Sammet-swart; andere Kool-swart; wederom andere Seelt-swart, of van verwe gelijck de Seelt-visschen.

Gladdigheyd. Wanneerse nat sijn, sijnse glad gelijck een Ael. D'oorsaeck, datmen op deselve kan staen, sonder af te glijden, is, om datse weeck sijn, gelijck de groote Landt-Beesten; welckers Huyd en Vleesch door de swaerte werd ingedruckt. Even alsoo koomt'er een Groef, of inbuygingh, soo langh men op de Walvisch staet.

Huydt der Walvisschen. D'uytwendige Huyd is dun, als Parcament; welckemen, wanneer de Visch verhittet is, lightlijck met de Hand kan aftrecken. 'k Weet niet, of de Huyd, wanneer deselve droogh boven water leght, dus versenghd door d'innerlijcke hitte des Walvischs. Belangende de Sonne-stralen, deselve hebben hier soo een groote kraght niet, dat daer door de Huyd sulcker wijs sou konnen verbranden, of dorren, datse dus lightlijck af te trecken sou zijn.

Aen

Aen onsen eersten bekoomenen Walvisch bevonden wy, dat hy, door sijnen loop, soo geweldigh was verhittet, dat hy levendigh stonck. Ter deeser oorsaeck konden wy stucken, soo langh als een Man, van sijne Huyd aftrecken. 't Welck ons onmoogelijck viel aen d'andere niet soo seer verhittet sijnde Walvisschen. Wanneer deselve

Vande Visschen, welcke eenige daegen hebben dood gelegen, en nu taemlijck droogh sijn, kanmen, wanneer tegelijck de Son daer op schijnd, of als 't niet regend, lightlijck seer veel van de Huyd aftrecken: Doch men rieckt een seer leelijcke stanck van Traen; welcke uytgierd door de Sweet-gaten der Huyd, gelijck als dick of swaer Bier. Lightlijck van de Walvisschen

'k Weet niet, waer toe men de Huyd ten gebruyck sou konnen brengen. Evenwel heb ick gesien, dat de Spinsters deselve gewonden hadden om 't Vlasch op 't Rockens-hoofd. Dat oock de Kanten-maecksters deese Huyd hadden gedaen op haer Speldewercks-kussens. Doch wanneerse droogh is, soo verliestse de schoone witte verwe; want dan vertoond sigh meer swart daer onder; waer tegens 't wit niet uytsteeckt: Gelijck dan oock 't swart niet uytsteeckt tegens 't wit; vermits 't swart maer alleen bruyn schijnd. Kan afgetrocken; en waer toe gebruyckt werden.

Wanneermen de meergenoemde Huyd tegens de Lught houd, sietmen daer in veel kleyne Sweet-gaten; gelijckmen gewaer werd aen een Mensch, gantsch heet zijnde, als men 't voorste Lid des vingers druckt, of een draed daer aen bind. Want dan breecken terstond gantsch kleyne Sweet-druppelen uyt. Even 't selve verneemdmen aen de Huyd der Walvisschen. De gedaghte Sweet-gaten deeser Huyd kanmen oock hier door kennen, dat deselve (met de Huyd noch aen de Visch zijnde) roocken als siedend water. Sweet-gaten in de Huyd der Walvisschen.

't Manlijck Lidt der Walvisschen is een stercke Pees, ses, seven, of aght voeten langh, nae dat de Visch groot is, gelijck ick selver heb waergenoomen. Daer dit Lidt leghd, is hy aen 't Ligchaem gekloofT. Soodaenigh leghd het, gelijck een Mes in de Scheede steeckt; waer van men niets met allen siet, als alleen een weynigh van 't heght. Manlijck

De Schaemte van 't Wijfken heeft de gedaente van die der viervoetige Dieren; met een kloof. Om deselve staen twee ver- En Vrouwlijck Lid.

verhevene Borſten; waer op twee Tepelen ſitten, gelijck aen de Koeyen. Eenige deeſer Borſten ſijn geheel wit. Andere vercierd met ſwarte en blauwe plecken, op de wijs van een Kievets-Ey.

Soogingh der Jongen.

Alsſe geen Jongen by ſigh hebben, hebbenſe oock geene Borſten. Voorts is 't met haer geſteld gelijck met andere groote Viſſchen. Sy ſoogen de gedaghte haere Jongen met Melck.

Verder bericht

My is bericht gedaen, wanneer een Paer, 't Manneken en 't Wijfken, by malkander gaet, datſe dan de Hoofden boven 't water nevens een houden. Dies te gelooflijcker ſchijnd dit te ſijn, wijlſe niet langh onder water konnen blyven; voornaementlijck niet in ſulck een verhittingh.

Hier van.

Niet meer als twee Jongen ſoudenſe t'eener tijd voortbrengen. Dickmael is een doode Walviſch by de Scheepen geborſten, by welcke men niet meer als een of twee Jongen heeft gevonden. Hoe langh ſy deſelve draegen, kanmen niet eygentlijck weeten. Eenige ſeggen wel, ſoo langh als een Koe; doch 't is onſeecker. Die willen, moogen 't geloven, of niet geloven.

Walviſſchen-zaed.

't Walviſch-Zaed, als 't noch varſch is, rieckt als Weytenmeel in water gekoockt; terwijl dien Bry noch heet is. 't Is ſchoon wit, en laet ſigh trecken tot draeden, gelijck heet Lack, Waſch, Hars, Lijm, en diergelijcke dingen. Wanneer 't oud werd, is 't geel. Eyndlijck bekoomd het een Mos-verwe, en werd leelijck-ſtinckend. Oock waſſen'er kleyne roodaghtige Wormen uyt, gelijck de grauwe Wormen. *Sie de Figuer P., by de Letter c.*

Beproeving des Schrijvers;

'k Heb op veelerley wijs beſogt, dit Zaed goed te behouden, doch der Apotheeckers *Sparma Ceti* daer uyt niet konnen bekomen. Men kan dit Walviſch-Zaed met geheele Emmeren vol van 't water opſcheppen. Want dit, ſoo wel als dat der Zeehonden en aWlruſſen, drijft op de Zee gelijck Vet. By een ſtille Lught en ſtille Zee werd het met meenighte geſien; ſoo dat oock ſelfs 't water boven op gantſch onreyn van Slijm is.

Om der Apotheeckeren;

'k Nam een proef, om te ſien, of ick 't Walviſch-Zaed in de Son ſou konnen droogen; doch als 't dunne Slijm daer van wegh gedroogd was, ſagmen 't met lange draeden, vry dick en ſwaer. Een ander deel, ſoo als ick 't van 't water had geſchept,

koockte

koockte ick met dit Zee-water, tot dat al 't ſelve daer van verroockt was geworden. Doe bequam ick eenig Zeewater-Sout, nevens een vuyl bruyn Slijm.

Ten derdenmael koockte ick 't in varſch Water. Dit wierd gelijck dat, 't welck ick in Zee-water had gekoockt. Hoe langer ick 't ſelve naederhand bewaerde, hoe ſtinckender het wierd met een ſeer leelijcke ſtanck. Oock wierd het hoe langer hoe harder. *Sperma Ceti*

't Vierde wou ick bewaeren in ſout Zee-water, om 't ſelve meê nae *Hamburgh* te neemen: Doch 't verſmolt int 't gedagte water als Lijm; 't welck vuyl en ſeer leelijck-ſtinckend wierd: In geenerley wijs der Apotheeckeren *Sperma Ceti* gelijck zijnde. Daer van te bekomen.

Aen 't begin der Staert is hy vierkant, doorwaſſen met ſtercke en veele Seenuwen. Wanneermen deſelve drooghd, ſijnſe ſoo klaer als Mond-lijm; en helderer als 't Manlijck Lidt aen de Walviſch. Seer bequaem ſijnſe, om gevlogtene Sweepen en diergelijcke dingen daer van te maecken. Staert.

Sijne Knoocken ſijn hard, gelijck aen de groote viervoetige Dieren; niet; als aen andere Viſſchen, gelijck Graten; doch met gaetjens, als een Spons; met Margh of Viſch-vet gevuld. Wanneer de vettigheyd daer uyt verteerd is, kan'er ſeer veel water in, wijl de gaten groot zijn. Knoocken.

Twee groote ſtercke Knoocken houden d'Onder-lip; leggende tegens over malkander. Beyde maeckenſe een Figuer, gelijck een halve Maen; een alleen gelijck een vierendeel Maens. Eenige deeſer Knoocken heb ick geſien by *Spitsbergen* aen 't Strand, langh twintigh voeten; gantſch wit van verwe, even als offe tot Aſch verbrand waeren. Beenderen in d'onder-lip:

Soodaenige Knoocken brengen onſe Schip-lieden meê nae Huys, tot bewijs van de grootte der Walviſſchen. Deeſe ſijn ſeer ſchoon gebleyckt. Maer die van varſſche Walviſſchen meê gevoerd worden, ſtincken ſeer leelijck, wegens het noch daer in ſijnde Margh. 't Selve werdmen oock by ons gewaer aen de Beenderen der Beeſten. Onnoodigh is 't, wijdloopiger hier van te ſpreecken. Werden ſomtijds in ons Land gebraght.

't Walviſſchen-vleeſch is grof en hard, ſchijnende bynae als Stieren-vleeſch. Met veele Zeenuwen is 't doorwaſſen: Wan- Walviſchen-vleeſch.

neer 't gekoockt word, is 't gantsch dorr en mager; wijl al de vettigheyd alleen op 't Vleesch onder de Huyd leght. Eenigh Vleesch schijnd groen en blauw, gelijck ons gesouten Vleesch; insonderheyd daer de *Musculen*, of Spieren, t'saemen koomen. Wanneermen 't een korte tijd laet leggen, word het swart, en seer vuyl stinckend.

Hoe 't gegeten werd. 't Vleesch aen de Staert laet sigh alderweeckst koocken: Is oock, gesooden sijnde, niet soo dorr', als 't ander Vleesch aen 't Ligchaem. Als wy van dit Walvischen-vleesch wilden eeten, sneeden wy groote stucken, dat hy vierkant voor de Staert is; en koockten 't gelijck ander Vleesch. Doch Rundvleesch hou ick voor bequaemer als dat van de Walvischen. Evenwel is 't beeter, hier van t'eeten, als door Honger te vergaen. D'onse, die 't genuttighd hebben, sijn'er niet van gestorven. De *Françoysen* eeten 't daeghlijcks. Werpen 't oock somtijds wel op de Vaten, daer 't swart werd; en gebruycken 't echter tot Spijs.

Speck op 't Vleesch. Dit Walvisch-vleesch, gelijck oock 't Vleesch der Zee-honden, sit gantsch alleen; en 't Vet of Speck boven op 't selve, onder de Huyd. Dit Speck is 't vierdedeel eener El op den Rugg' en onder aen den Buyck dick. 'k Heb oock Speck gesien, 't welck over de twaelf duymen dick was. Van eene Vin, koomende van de groote Walvischen, kanmen een halve *Quarteel* Speck snijden.

Dickte. 't Speck van d'Onder-lip is meer als een El dick. Is oock 't dickste aen de geheele Visch. De Tongh, gelijck ick alreeds geseghd heb, is daer aen vast; doch gantsch weeck; en kost derhalven te veel moeyte, om te snijden.

Verder bericht van 't Speck. Aen d'eene Walvisch is 't Speck veel dicker als aen d'andere; even als aen de Menschen en Beesten, van welcke d'een maegerer is als d'andere. Nae datse vet, groot, en swaer sijn, is 't Speck dick. In 't selve sitten dicke Zenuwen (want 't Speck is, gelijck wy van de Knoocken of Beenderen hebben gesegt, vol gaetjens) maer *subtyler*, gelijck een Spons vol water. Doch deese kanmen uytdrucken: De Beenderen niet.

Zenuwen. D'andere dicke Zenuwen sitten bysonderlijck aen de Staert; daer hy op 't dunst' is. Want met deselve moet hy sigh keeren en wenden, gelijck een Schip werd bestierd door 't Roer. De

Vin-

Vinnen zijn ſijne Riemen ; en nae gelegenheyd van de grootte deeſes Viſch kan hy met de gedaghte Vinnen ſnel voortroeyen, ſoo geſwind als een Vogel. Hy maeckt een ſeer lange ſtreeck in de Zee, gelijck een Doorſnijdingh derſelve aghter een groot Schip: 't welck met een ſnelle vaert, of in Storm-wind, daer heenen ſeyld ; wanneer 't water ſigh niet ſoo ſtracks weer t'ſaemen ſluyten kan, maer nae de doorſnijdingh een weynigh ſleght blijft. Voortſchietingh in de Zee.

De *Noord-Caepſche* Walviſſchen (dus genoemd, om datſe tuſſchen *Spitsbergen* en *Noorweegen* gevangen worden) geven ſoo veel Speck niet als de *Spitsberghſche*, vermitsſe ſoo groot niet zijn. Van deeſe bekoomdmen maer alleen thien, twintigh, tot dertigh *Quarteelen* Speck. Van de middelmaetige *Spitsberghſche* daer tegen ſnijdmen wel tſeventigh, taghtigh, ja tnegentigh *Quarteelen*, of Vaten. Noord-Caepſche Walviſſchen.

De grootſte Walviſch, welcke wy bequaemen, was drie-en-vijftigh voeten langh. Van deſelve kreegen wy t'ſeventigh *Quarteelen* Speck. Sijne Staert was drie en een halve vadem breed. Grootte

Schipper *Pieter Pieterſz. Frieſe* heeft my verhaeld, dat ſijn Volck een doode Walviſch vond, waer van ſy honderd en dertigh Vaten Speck ſneeden. De Staert was drie en een halve Vadem breed. Voorts berightede hy my, dat hy niet veel langer was, als de gedaghte onſe grootſte ; gelijck oock uyt vergelijckingh van beyder Staert kan afgenoomen werden. Doch hy was veel dicker en vetter. Waer uyt men dan kan beſluyten, dat de Walviſſchen niet veel in de lenghte, maer wel in de dickte waſſen. Dit beveſtighd oock de daeghlijckſche ervarenheyd. 'k Heb niet vernoomen, dat'er grooter Walviſſchen van een ſonderlinge vetheyd werden gevangen: Immers werdenſe ſeer ſelden bekoomen. Anders ſou yeder onſer Scheepen niet konnen inlaeden ſoo veel Speck, als'er van thien, vijfthien, twintigh, en noch meer, geſneeden werd. Indien de dicke vette Walviſſchen een grootte hadden nae de gelegenheyd van de meenighte haers Specks, ſoo ſoudenſe gewiſſelijck niet ſoo gemackelijck te krijgen zijn, als nu, wijlſe door haere dickte en vetheyd haeſt vermoeyd werden. Der Spitsberghſche Walviſſchen. Breede Staert.

Op 't Speck, of 't Vet, ſit onder de bovenſte nu alreeds beſchree- Onderſte

Huyd, onder de bovenste.

schreevene dunne Huyd een andere, soo dick als een duym. Deser wijs is de Huyd geschickt nae de grootte des Vischs. Oock is de verwe derselve soodaenigh, gelijck de Walvisch uytwendigh werd gesien. Is hy swart, soo is d'onderste dicke Huyd oock swart. Is de bovenste dunne, gelijck als Parcamente-Huyd wit, of geel, soo is d'onderste dicke Huyd even desgelijcks.

Beyde deese Huyden sijn weynig waerdigh.

Deese onderste Huyd is gantsch niet stijf, of taey; derhalven oock onbequaem om tot Le'er te gebruycken. Sy drooghd op gelijck de Gom, welcke uyt de Vlier-boom koomd, gemeenlijck *Judas-oor* genoemd. Alsse varsch en noch nat zijn, sijn deese Huyden wel dick en opgeblaesen; maer, nu droogh geworden, gantsch broos: Derhalven men deselve seer weynigh aght.

Veroorsaecken, dat dese Visch sijne kraght niet kan gebruycken.

Deese dicke, en de bovenste daer aen sittende dunne Huyd, veroorsaeckt, dat de Walvisch, die ick anders houde te sijn 't altersterckste Water-dier, sijne maght niet kan gebruycken: Wijl d'een' en d'andere Huyd te weeck is, om daer meê groot geweld te moogen pleegen.

Van d'inwendige deelen der Walvisschen heb ick niets te schrijven, als alleen, dat haere Darmen Lijf-verwigh schijnen. Sy waeren vol wind. De daer in sijnde dreck was van de verwe welcke men Schijt-geel noemd.

Walvisschen Spijs.

De Spijs der Walvisschen meendmen te zijn de kleyne Zee-Slecken, welcke men kan afgebeeld sien in de *Figuer Q.*, *by de Letter e.*: waer van anderweegen breeder gesproocken is. Eenige sien deselve aen voor Spinnen. Maer of deese kost haer genoeghsaem onderhoud en sulck een vetheyd sou konnen geven, kan ick met geene gewisheyd seggen. Eenige geven voor, datse alleen van de Wind leven. Maer indien dit waeraghtigh waere, soo moestense oock niet anders als Wind uytwerpen: 't Welck wy wel anders gewaer wierden; vindende Dreck, diemen riecken, sien en tasten kon. Van andere heb ick gehoord, dat by *Hitland* in een kleyne gevangene Walvisch (welke men gemeenlijck *Noord-Capers*, of *Noord-Caepsche*, noemd) wierd gevonden meer als een geheele Ton Haringh:

In eene derselve een geheele Ton vol Haringh gevonden.

Daer sijn kleyner Walvisschen, als de geene, welcke by *Spitsbergen* werden bekomen: Doch deselve moeten met meer gevaer gedoodet werden, wijlse veel lighter en geswinder sijn

als

als de groote; die ſigh in 't Water niet ſoo light konnen bewegen, als deeſe: Welcke daer in geweldigh ſpringen en tieren. Gemeenlijck houdenſe de Staert boven Water; ſoo datmen'er niet naeby derf komen, om op haer te Lenſen.

Belangende den Aert der Walviſſchen, men kan niet bemercken, dat hy nae ſijne grootte moedigh is. Want ſoo haeſt hy een Menſch, of een *Chaloup*, gewaer werd, ſchiet hy onder Water; even als een wilde Vogel, die, voor de Menſchen ſchouw zijnde, ſchielijck wegh vlieghd. 'k Heb noyt geſien, noch oock oyt van yemand gehoord, dat hy ſou van ſigh ſelven uyt boosheyd getraght hebben, de Menſchen te beſchaedigen. Doch 't geen hy, in nood ſijnde, kan bereycken, aght hy niet meer als een ſtofken. Een *Chaloup* is hem als niets. Hy ſlaet deſelve tot kleyne Spaenderen. Aert der Walviſ-ſchen.

Sijne ſterckte kanmen gewaer werden by de Viſſchers, welcke met groote Netten andere Viſſchen vangen. Men ſiet, wat voor een groote maght noodigh is, om 't Net aen Land te trecken. Doch deſelve is niets met allen tegens de kraght eens Walviſchs. Want dickmael loopt hy met eenige duyſend Vademen Touw voort, ſneller als een Schip kan ſeylen; jae gelijck een Vogel vlieghd; ſoo dat de Menſchen d'Ooren daer van tuyten, en 't Hoofd daer van ſwijmeld, gelijck yemand die van een hooghte afſpringhd, of afvalt; en alles groen voor d'oogen werd. Haere geweldige ſterckte.

Doch een groot Schip is hem te ſterck; vermits 't daer aen ſijnde wel t'ſaemgevoeghd Hout harder is als ſijne Huyd. Wanneer hy met de Staert daer op ſlaet, gevoeld hy gewiſſelijck meer ſmert als 't Schip. Terwijl hy loopt, maeckt hy een ſtreek in de Zee, als of er een Schip doorgevaeren was, met veele wervelen, of draeyingen. Tegens een groot Schip vermogenſe niet.

De Walviſſchen hebben in 't Voor-jaer haeren loop nae 't Weſten; by *Oud-Groenland*, en *Jan Mayen-Eyland*. Daer nae loopenſe tegens 't Ooſten, by *Spitsbergen*. Wanneerſe niet meer geſien werden, dan volgen, en vertoonen ſigh de Vin-viſſchen. Vin-viſſchen.

Vermoedlijck ſoecken deſelve een lijdlijcke koude. Want naederhand, in de Maenden *December* en *Januarius* des Jaers 1671. en 1672., heb ick Vin-viſſchen in de *Spaenſche* Zee geſien. In de Spaenſche en Middellandſche Zee.

sien. Wederom in 't Jaer 1673. in de Maend *Martius* voor d'Enghte, of Straet van *Gibraltar*, in de *Middellandsche Zee.* Sy loopen tegens de Winden gelijck de Walvisschen en andere groote Visschen gewoon sijn te doen.

Swaerd-visschen, De Walvisch heeft een seer groote vyand aen de Deegen-visch, anders gemeenlijck by ons Swaerd-visch genoemd; doch moght veel beeter de naem van Kam-visch draegen; wijl sijne lange tand, aen beyde sijden vol tanden of tacken, alderbest sigh met een Kam vergelijckt.

Vyanden van de Walvisschen; Op mijne te rugg'-reys nae *Hamburgh* sagh ick een levendigh Voorbeeld van deese vyandschap aen een *Noord-Kaper* Walvisch en een Swaerd-visch, aghter *Hitland.* Soo hevigh tierdense en voghtese tegens malkander, dat 't Water daer van stoof. Nu lagh d'een dan d'ander onder. 't Stormde een weynigh: Anders hadden wy den uytgangh deses Strijds willen verwaghten. Nu moesten wy haer laeten begaen: Wat sigh verder onder haer toedroegh, hebben wy niet vernomen.

En haere Geveghten. Onse Schip-lieden berigteden my, aengaende de Geveghten tusschen de Wal en Swaerd-visschen, datse, wanneerse veele Swaerd-visschen met een Walvisch sien strijden, met de *Chaloupen* niet nae haer toe roeyen. om haer niet te verjaegen, en van malkander te doen scheyden. In tegendeel laetense deese vyanden t'saemen begaen, tot dat de Walvisch overwonnen en dood is. Dan bekomense hem sonder groote moeyte.

Wat de Swaerd-visschen alleen van de Walvisschen eeten. De Swaerd-visschen eeten (gelijck alreeds hier boven gesegd is) van 't Aes der Walvisschen niet anders, als de Tongh. 't Overige werd verslonden van de Hayen, alr ussen en Roof-vogelen. 't Gedaghte Walvisschen-aes stinckt gantsch leelijck. Wanneer de Wind van de Walvisch, daer hy dood leghd, nae de Menschen toe waeyd, kanmen dese stanck meer als een half mijl weghs riecken.

Stanck der doode Walvisschen. Niet alle varsch-gedoodede Walvisschen stincken dus leelijck. D'alderboosste stanck koomd van de geene, welcke men vanghd nae datse eenige daegen te vooren gewondet waeren. Dese drijven hooghst op de Zee; d'andere even gelijck met 't Water. Sommige sincken wel gantschlijck.

Sijn oock kranckhe- De Walvisschen zijn, gelijck andere Dieren, oock eenige kranckheden onderworpen; doch wat deselve zijn, heb ick

alleen

alleen van hooren ſeggen. Een oud ervaeren Harpoenier heeft my verhaeld, dat hy een Walviſch had gevangen, gantſch maghteloos. De Huyd over de geheele Viſch, doch aldermeeſt aen de Staert en Vinnen, hingh gantſch ſlijmigh, als of hy oude Lappen en Vodden aghter ſigh had geſleept: Gelijck ick oock wel geſien heb aen Snoecken, Karpers, en diergelijcke Viſſchen. Hy was t'eenemael mager; ſoo dat'er niet veel Traen van gebrand kon werden. 't Speck was geheel wit en light; gelijck de leedige Byen-huyskens, daer de Byen haren Honigh in draegen. den ondeworpen.

Voor 't aenkoomen van een Onweer raeſen en ſlaenſe met de Staert in 't Water, dat het daer van ſtuyfd. De Walviſch heeft de grootſte kraght, en doet de meeſte ſchaede, wanneer hy van ter ſijden met de Staert ſlaet, even als of hy maeyde; ſoo datmen ſou mogen meenen, hy worſtelde met de dood. Hoeſe hare grootſte kraght betoonen.

De Luyſen, van welcke hier boven wijdlopigh geſproocken is, plaegen haer ſeer deerlijck. D'Afbeeldingh deeſer Walviſch-Luyſen kanmen ſien in de *Figuer Q, by de Letter d.* Walviſch-Luyſen.

De Wonden, welke de Walviſch van 't Harpoen in 't Speck ontfanghd, heelen van ſigh ſelven weer toe, vermits 't ſoute Zee-water daer op niet kan vatten. Men vanghd verſcheydene Viſſchen, welcke voortijds met Harpoenen geworpen waeren, doch weer geneeſen zijn. Deſe geheelde Wonden hebben witte Lid-teeckenen. Wond-geneeſingh.

TOE-DOENINGH.

In ons groot Werck, *De geheele Weereld in haere ſonderlingſte en uytgeleeſenſte Gevallen voorgeſteld tot een Hiſtoriſche Weereldlijke en Kercklijcke Kronijck der Kronijken, van* 50. *Jaren voor des Heeren Chriſti Geboorte af tot nu toe, eerſte deel, pag.* 61., hebben wy geſproocken van een Walviſch, onder de Regeringh van Keyſer *Auguſtus* gevangen in de *Spaenſche* Zee, en te *Romen* gebraght, langh drie-honderd en tſeſtigh; dick honderd en twintigh voeten. Van 't onderſcheyd tuſſchen de Walviſſchen en Hayen hebben wy gehandeld in onſe *Curieuſe Aenmerckingen der byſonderſte Ooſt en Weſt-Indiſche verwonderens-waerdige dingen, eerſte deel, pag.* 369. Van onmatigh-groote Walviſſchen, in ons *Groot Hiſtoriſch Schouw-tooneel, eerſte deel, pag.* 383. 386. Van een Walviſch, die een met volle Seylen daer heenen vaerend *Ooſt-Indiſch* Schip niet alleen in ſijnen loop tegens hield, maer oock veerthien daegen langh te rugg' deed drijven, nevens meer andere vreemdigheden van Walviſſchen, Aenwijſingh, Waer wy anderweegen

in onse *Groote Historische Rariteit-Kamer, tweede deel, pag.* 512. 517. *en vervolgens.* Hoe de *Floridaners* Walvisschen vangen op een wonderlijcke wijs; droogen; Meel daer van maecken, en Brood daer van backen: Hoe de Walvisch-ribben gebruyckt werden tot Balcken, om 't Dack der Afgods Tempelen daer meê t'onderstutten, in onse vertaelde en doorgaens vermeerderde *Historische en Geographische Weereld-beschrijvingh, pag.* 575. 576. 433. In een ander tegenwoordigh van ons onder handen genomen Werck, handelende van al de voornaemste *Seldsaemheden der Zeeën; der dingen in, en der wonder-gevallen op deselve*, vergeeten wy niet, oock gewagh te maecken van deese geweldige Visschen; met veélerley sonderlinge waernemingen daer ontrent.

Breeder van Walvisschen hebben gehandeld.

VIII. HOOFD-STUCK.

Beschrijvingh der Walvisch-vanghst.

Teecken van een goede en quade Walvisch-vanghst.

Eerstlijck staet hier aen te mercken, datmen, wanneer 't een goede Walvisch-vanghst is, veele Wit-visschen verneemd. Doch alsmen veele Zee-honden siet, heeftmen geen goede Walvisch-vanghst te hoopen. Want men seght, datse de Spijs der Walvisschen verslinden: Welcke dan, soo een magere Herbergh vindende, een beeter plaets soecken; als by *Spitsbergen*; daermen aen 't Land aldermeest verneemd de kleyne Zee-slecken (afgetekend in de *Figuer Q.; by de Letter e.*), en veellight veelerley slagh van kleyne Visch.

Wijdloopige beschrijvingh,

Op de volgende wijs werdense gevangen. Wanneermen Walvisschen siet, of hoord blaesen, soo werd in 't Schip geroepen: Val, val. Terstond moet yeder sigh begeven in de *Chaloup*, welcke hem aen bevoolen is. In elck deser *Chaloupen* treeden gemeenlijck ses Mannen; somtijds oock wel seven, nae dat deselve groot zijn. Gesamentlijck roeyense voort tot dight by de Walvisch.

Van de manier,

Dan staet de Harpoenier op, die voor in de *Chaloup* sit, hebbende nevens sigh leggen 't Harpoen, of 't Yser; scharp als een Pijl, aen een Stock, gelijck een Vleesch-gavel. Dit gedaghte voorste deel der *Chaloup* werd anders van de Zeevaerende genoemd de Steeven; sijnde 't breede Hout, 't welck van onder op, daer de *Chaloup* scharpst is, voor uyt in de hooghte staet.

Wan-

Wanneer de Walvisch steyl onderwaerts in 't Water loopt, treckt hy 't Touw seer hard, soo dat de *Chaloup* 't Water boven gelijck is. Oock sou hy deselve wel te grond doen gaen, indienmen de Lijn niet liet schieten. Dit geschied aldermeest daer de Zee diepst is. Waerlijck behoord'er een seer geweldige maght toe, soo veele honderd vademen Touw onder Water voort te trecken. Hier werd my indaghtigh, dat wy op den seven-en-twintighsten der Grasmaend des Jaer festhienhonderd twee-en-tseventigh by *S.Kilda* aghter *Schotland* 't Dieploot in Zee wierpen op honderd en twintingh vademen diepte, by stille wind. Als wy 't selve weer op trocken, was 't soo gewendigh swaer, dat twintigh onser Mannen genoegh daer aen te doen vonden. Op welcke de Walvisschen gevangen werden.

De Harpoenier neemd 't gedaghte Harpoen, en houd des selven voorste deel, of 't Yser, op de lincker-hand, nevens de Voorganger; 't welck een Touw of Lijn is, van vijf tot seven Vademen lenghte; soo dick als een duym; sijnde in de rondte op gewonden gelijck een ringh; op dat het in 't werpen des Harpoens hem niet verhinderen moght. Want als hy 't Yser uytschiet, soo volghd terstond dit Touw, of de Voorganger; welcke gebuyghsaemer is als d'andere Lijn, aen deese Voorganger vast gemaeckt, waer meê men den Walvisch vervolghd. Want 't is gemaeckt van fijnen Hennip, en niet met Teer besmeerd. Doch in 't Water swelt het, en werd daer door hard. Voorganger, aen 't Harpoen: Wat deselve is.

Met de reghterhand werpt hy 't Harpoen op de Walvisch uyt; gelijck te sien is in de *Figuer A., by de Letter m.* Wanneer nu de Visch getroffen is, keeren al de Mannen in de *Chaloup* sig om, en sien nae vooren uyt; leggende op 't geswindste de Riemen op beyde de sijden der gedaghte *Chaloup*, of de Boorden, gelijckse genoemd werden. Uytwerpen van 't Harpoen op de Walvisch.

Seecker Man, bysonderlijck hier toe besteld, gemeenlijck de Lijn-schieter geheeten, moet goede aght op de Touwen of Lijnen geven; gelijck te sien is in de *Figuer A., by de Leter n.* Want in elcke *Chaloup* leght een gantsch gestel van Touwen tusschen twee Bancken. Welck geheele gestel verdeeld is in drie, vier, of vijf deelen. Yeder Lijn heeft de lenghte van taghtigh, tnegentigh, tot honderd Vademen. Lijn-schieter. Lijnen.

Hoe gebruyckt.

'T Eerste Touw is vast geknoopt aen de Voorganger, of de dunne Lijn. Wanneer de Walvisch wijd en diep onder Water loopt, soo werden oock d'andere Touwen aen 't eerste vast gemaeckt. Indienmen nu eyndlijck Lijnen te kort koomd, soo werden'er noch meer uyt d'andere *Chaloupen* genomen.

Deese Touwen sijn dicker en stercker als de Voorganger; van stijven Hennip gedraeyd, en met Teer besmeerd.

Gevaer als deselve uytloopen.

De Lijn-schieter, en de Mannen in de *Chaloup*, moeten wel nauw toe sien, dat de Lijn in 't snel uytloopen en voort-schieten niet koome te verwarren, onklaer te geraecken, of op de zijde der *Chaloup* te vallen; anders sou deselve omgeworpen worden. Dit kost meenigh goed Man sijn leven; indien in sulck een geval niet terstond andere *Chaloupen* byder hand zijn, om d'in 't water leggende te redden.

Vootkoomingh van 't branden der Lijnen.

't Touw moet loopen voor over de Steven van de *Chaloup*. Door de geweldige snelheyd deeses loops sou beyde 't Hout en de Lijn in brand geraecken. Ter dier oorsaeck heeft de Harpoenier geduerigh by der hand een natten Doeck, aen een Stock gebonden, welcke van de Zeevaerende een Dweyl werd geheeten. Met deselve maeckt hy onophoudlijck 't Hout nat, op dat het de Lijn niet moght verderven, of in brand setten.

Stoppen.

D'andere drie Mannen in de *Chaloup* moeten oock beesigh sijn, om 't Touw in 't uytloopen en intrecken meê te houden. Dit werd van de Walvisch-vangers Stoppen genoemd. 't Geense met de handen niet genoegh houden konnen, windense voor aen de *Chaloup*, of de Steven.

Stierer, of Stierman: En waer op hy aghr moet neemen.

Eenen anderen, genoemd de Stierer, of Stierman, staet aghter in de *Chaloup*; gelijck afgeteeckend is in de *Figuer A*, *by de Letter o.*; en moet wel toesien, waer de Lijn staet. Bemerckt hy deselve op de zijden te sijn, soo stiert hy soodaenigh, datse altijd reght voor uyt koomd te staen, in een gelijcke *Linie*. Indien hier op geen nauw aght wierd genoomen, soo sou gewisselijk de *Chaloup* t'onderst boven geworpen worden.

De Walvisch loopt met de *Chaloup* soo snel voort, als de Wind, soo dat de daer in zijnde d'ooren suysen en tuyten; gelijck wy alreeds in 't voorgaende Hoofd-stuck hebben gesegd.

Waer de Harpoenier

De Harpoenier werpt 't Harpoen, indien hy 't soo treffen kan, aghter 't Blaes-gat; of in 't dicke Speck op de Rugg'.

Ter

Ter ſelver plaets ſteecktmen oock met de Lançen. Want hier een wonde ontfangen hebbende, ſoo blaeſd hy ten eerſten bloed; 't welck niet lightlijck geſchied, als hy anderwegen werd getroffen. Derhalven ſijnſe oock beſwaerlijcker te dooden, wanneermen haer in 't Ligchaem, of door de Darmen ſteeckt. Alderminſt aghtenſe de ſteeck van 't Harpoen in de Kop. — den Walviſch ſoeckt te treffen.

Onſe eerſt-bekoomene Walviſch blies alleen Bloed; ſoo dat de Zee, overal daer hy heenen geloopen was, ſigh daer van rood toonde. De Malle-muggen lieten ſigh met hoopen daer by vinden; waer van wy hier boven, daer wy van deeſe Vogelen ſpraecken, breeder bericht hebben gegeven.

Men ſteeckt oock wel de Walviſch met Lançen by de Schaemelheyd, wanneermen daer by kan koomen; want dien ſteeck veroorſaeckt hem geweldige pijn. Jae, als hy nu alreeds dood is, en dan noch aen dit Lid geſtoocken word, ſoo ſidderd 't geheele Ligchaem daer van. — Pijnlijckſte ſteeck.

Dickmael letmen niet veel, waermen hem ſteeckt; want veel bedenckens kan hier geen nut toebrengen. Een groote ongeſleepene Boeren-kneght kan wel ſulcke goede en gewiſſe ſlaegen of ſteecken toebrengen, als eenen die lang op 't Schermſchool heeft gegaen. — De Walviſch

Aen 't Hoofd, gelijck ick alreeds had beginnen te ſeggen, aght hy 't Harpoenen niet veel, wijl 't Speck daer ſeer dun op 't Been ſit. Dit weeten de Walviſſchen beeter als wy. Want alsſe ſigh in gevaer bevinden, en onſe Harpoenen niet ontvlieden konnen, ſoo gevenſe veel liever de Kop als de Rugg' ten beſten; wijl 't Harpoen daer lightlijck uytſcheurd; waer op dan de Viſch doorgaet, even gelijck de geene, welcke, geen luſt hebbende om te blijven ſtaen daer 't het leven geld, haere voeten ſig op 't geſwindſte doen ſnellen, om uyt deſe nauwte te geraecken. — Aght 't Harpoen alderminſt aen 't Hoofd.

't Gebruyck des Harpoens is, om de Walviſch daer meê gelijck als te binden, of gevangen te houden. De gedaente desſelven is voor als een Pijl, gelijck te ſien is by d'Afbeeldingh in de *Figuer Q., by de Letter f.* Heeft twee ſcharpe weerhaeken. Voor ſijnſe ſcharp, aen den rugg' breed, gelijck een Bijl, die voor ſnijdend, aghter plat en ſtomp is; op datſe niet ook van aghteren — Geſtalte der Harpoenen.

 ſnijden

ſnijden moghten; anders ſoudenſe uyt ſcheuren, en alle gedaene moeyte te vergeefs zijn.

Steel. De Steel des Yſers aen 't Harpoen is voor en aghter dicker als in 't midden. Aghter aen heeft het een breed rond-uytgehoold Yſer, gelijck een Treghter; waer in de Houtene Steel ſteeckt. D'afbeeldingh is te ſien in de *Figuer Q., by de Letter h.* Voor deeſe Treghter is de Voorganger, of de voorſte Lijn, vaſt gemaeckt. *Sie Figuer Q., by de Letter i.*

Treghter.

Voorganger.

Hoe veel een Walviſch waerdigh is.

De beſte Harpoenen ſijn de geene, welcke men maeckt van ſuyver Stael; ſoo tay gehardet, als ofmenſe om een vinger ſou winden; op datſe niet moghten afſpringen. Meenighmael gebeurd het, dat, ter oorſaeck van een quaed Harpoen, in een oogenblik tijds duyſend Rijcksdalers verlooren werden: Want ſoo hoogh werd een middelmaetige Viſch gewaerdeerd.

De Houtene Steel is voor in de Treghter aen 't Yſer vaſt; en 't Yſer omwonden met Bindgaern; oock met noch dicker Touw; van de Zeevaerende genoemd Kabel-gaern; wijl 't van dick Touw is gemaeckt.

Verder bericht van 't Harpoen;

Een weynig hooger, ontrent een ſpan of twee lengte, is door de Steel een gat geboord (ſie in de *Figuer Q, by de Letter k.*); ſoo dat 't Harpoen gantſch ſwaer; doch aghter light als een Pijl is; welcke 't Punt ſwaer van Yſer heeft, ſijnde daer tegens aghter light van Veederen. Hoemen hem oock werpen moght, altijd valt 't ſcharp neerwaerts.

En 't geen daer aenbehoord.

Door dit gat gaet een ſtuck Touw; waer meê 't voorſte eynd der Voorganger aen de Steel van 't Harpoen vaſt is. Doch 't breeckt haeſt af; als nergens toe dienſtigh ſijnde, wanneer de Walviſch 't Harpoen in 't Lijf heeft. De houtene Steel is dan oock nergens toe meer nut; en valt gemeenlijck terſtond van 't Yſer af.

Wat gedaen werd, wanneer de Walviſch

Wanneer nu de Walviſch met 't Harpoen getroffen is, roeyen de Perſonen in al d'andere *Chaloupen* voor uyt; en ſien nauw toe, waerwarts de Lijn heenen ſchiet. Somtijds treckenſe eens aen deſelve; gelijk te ſien is in de *Figuer A., by de Letter p.* Isſe ſtrack, en ſwaer, ſoo treckt'er de Walviſch ſterck aen. Doch hanghdſe los, of ſlap; en drijven de *Chaloupen* voor en aghter even hoogh in 't water, ſoo haelenſe de Touwen weer in (*Sie in de Figuer A., by de Letter q.*); en de Lijnſchieter legtſe in een goede ſchicking

neer,

neer, (*Sie in de Figuer A., by de Letter n*), Cirkels-wijs; op dat hy, indien de Walvisch weer mogt komen te trecken, deselve kon laeten schieten, sonder verwarren, of ergens te haperen.

Doch hier staet aen te mercken, datmen, wanneer de Walvisch op vlacke grond loopt, niet al te veel Touw laet loopen: Want indien hy sigh veel onder 't water quam te draeyen en wenden, kon ligtlijck de Lijn komen te verwarren om een Klip of groote Steen: Waer door 't Harpoen sou uytscheuren; en dan was alles verloorne arbeyd. Hier van heeftmen Voorbeelden genoeg: En op sulck een wijs is ons selfs eens een vangst mislukt. Van 't Harpoen getroffen is.

De Mannen in d'andere agter aen sleepende *Chaloupen* sien al t'saemen voorwaerts uyt; sitten stil, en laeten de Walvisch trecken. Indien hy op de grond woeld, soo dat de gedagte *Chaloupen* stil blijven leggen, soo haelense allenxen de Touwen weer in; en de Lijnschieter leght deselve aen haere plaets ter neer, op sulck een wijs als alreeds hier boven verhaeld is. En hoemen

Indien de Walvisch met Lançen werd gedoodet, soo haeldmen desgelijcks de Lijnen in, tot datmen dight by hem koomd; echter noch soo verr' af, dat d'andere ruymte genoegh hebben om te konnen Lensen, of met de Lançen te steecken. Met de

Ondertusschen moetense wel toesien, dat de Lijnen of Touwen van al de *Chaloupen* werden afgedaen; wijl eenige Walvisschen wel gelijks 't water drijven, maer andere sincken; 't welck men niet te vooren kan weeten. Lijn handeld.

De vetste Walvisschen, varsch gestorven sijnde, sincken niet, maer wel de magere, terstond na hare dood. Echter drijvense na weynigh dagen weer boven. Doch die wagten wilden tot datse weer op quamen, sou de tijd gewisselick lang genoeg vallen; wijl de Zee noyt soo stil is, datmen niet sou verplaetsen. En schoon'er al geen Baren gingen, soo drijft doch de Stroom de Schepen met 't Ys voort; soo dat wy somtijds de Visch aen andere moeten gunnen, welcke hem nae eenige daegen dood vinden. Walvisschen, welke, dood sijnde, sincken;

't Is waer, dit is wel de gemacklijckste Walvisch-vangst, wijl men weynig moeyte daer toe behoefd te doen, maer ook de walgelijckste; wijl dit Aes geweldig stinckt. Want in 't dood sijnde vleesch wassen langaghtige Wormen, van de gedaente der Regen-Pieren. Sy sijn plat, gelijk de platte Spoel-wormen in 's Menschen Ligchaem; en stincken vreeslijker, als ick oyt eenige stank geroocken heb. En daer nae weer boven komen.

 Hoe

Geweldige ſtanck derſelve.

Hoe langer de Walviſch dood in 't water heeft gelegen, hoe hooger hy daer op drijft; ſommige een voet hoogh; andere tot op de helft. Dan barſt hy lightlijck; 't welck een ſeer harde ſlagh geeft. Al terſtond ſtinckt hy ſeer leelijck, en geeft roock van ſigh. 't Vleeſch koockt en gierd als Bier. Daer vallen gaten uyt 't Ligchaem, ſoo dat'er de Darmen door uythangen. Van deeſe roock, of damp, werden der Menſchen oogen ligtlijck ontſtoocken en rood, even als of'er Kalck ingevallen was.

Opkoomingh der gewondede Viſch.

Wanneer de gewondede Viſch weer op koomd, is hy of verbaeſd, 't welck meerendeel gebeurd; of gantſch wild. Op de geene die wild ſijn, roeydmen van agteren toe, gelijck men pleegh te doen wanneermen een Walviſch wil bekruypen. Maer wanneer de Zee ſtil is, en de Wind geen geruyſch maekt, ſoo hoord de Walviſch terſtond 't ſlaen der Riemen in 't water: 't Welckmen dan oock van ſeer verr' kan gewaer werden; inſonderheyd wanneer de Lught gantſch klaer is, en datmen wijd over de Zee kan ſien. De dicke lught, of damp, veroorſaeckt gemeenlijck een ſleght gehoor op de Zee; even als of'er een Beſchot van Planken tuſſchen beyden was. In tegendeel, wanneer de Lught onder gantſch klaer van Nevel is, kanmen van ſeer verr' hooren, gelijckmen hoord voor een uytgeboord lang Hout, wanneermen aen d'eene ſijde voor 't gat ſlaet, 't welck aen d'andere ſijde een geſchal voor 't gehoor geeft.

Verr' gehoor op Zee.

Wanneermen 't Touw afkappen moet.

Als'er veel kleyne Ys-ſchollen dight by malkander leggen, ſoo datmen met de *Chaloupen* den Walviſch niet volgen kan, ſoo haeldmen 't Touw met maght in. Kanmen 't met een harde treck of twee van uyt de Viſch rucken, ſoo is 't wel. Indien niet, ſoo moetmen 't afkappen.

Wanneer de Walviſch beſt te treffen is.

Alderbeſt treftmen de Walviſch met Harpoenen, ter wijl hy Water blaeſd; gelijck hier boven alreeds geſeghd is. Want men bemerckt, wanneerſe gantſch ſtil leggen, datſe hooren, en nu onder, dan boven Water zijn; ſoo dat haer de rugg' noyt gantſch droogh werd. En eermen daer op denckt, werpenſe de Staert aghterwaerts op de Zee; wenſchende ons goede nagt. *Sie de Figuer A., by de Letter ſ.*

De Wijfkens ſijn

Oock is de Walviſch wel te vangen by een heldere lught en ſtilheyd der Zee; als'er noch groote noch veele Ys-ſchollen drijven;

ven; ſoo datmen met de *Chaloupen* daer tuſſchen door roeyen, en hem volgen kan. Want gemeenlijck leggen de Walviſſchen by d'Ys-ſchollen, ſigh tegens deſelve wrijvende; veelligt wegens 't bijten der Luyſen. Tegens deſe Ys-velden ſlaet de Zee aen, en maeckt een geruyſch, gelijck gemeenlijck 't Zee-gebruyſch is, wanneer deſelve kleyne Baeren maeckt. Hier door werd de Walviſch 't ſlaen der Riemen niet gewaer, en dan kanmen hem alderlightſt met 't Harpoen treffen. Inſonderheyd is een Wijfken, wanneer 't Jongen draegd, gevaerlijck te dooden: Want 't verweeerd ſigh ſeer langh, en is beſwaerlijcker om 't leven te brengen als een Manneken. gevaerlijcker en beſwaerlijker te dooden, als de Mannekens.

Dickmael waghten de *Chaloupen* wel halve, jae geheele dagen op Walviſſchen, wanneerſe eenige derſelve geſien hebben. Roeyen oock wel in 't Ys, om'er een te mogen betrappen. Als 't dus toegaet, is de vanghſt ſleght genoegh. Maer wanneer (gelijck dickmael gebeurd) veele Walviſſchen daer heenen loopen, ſoo datmen niet weet, op welcken men de Harpoenen werpen wil, ſoo werden d'onkoſten en moeyten rijklijk betaeld. Gelijk wy ſelve voor 't Ys wel gewaer wierden, daer ontrent twintigh Walviſſchen dight by malkander waren. De Chaloupen moeten dickmael te vergeefs waghten.

Daer veel kleyn Ys dight by malkander gedrongen leght, is 't oock gevaerlijck by de Walviſſchen te koomen. Want ſoo wijs zijnſe, datſe terſtond daer nae toe loopen.

De Harpoenier ſtaet voor in de *Chaloup*, en grijpt dickmael aen 't Touw (gelijck men ſiet in de *Figuer A.*, *by de Letter p.*), om te weeten, of 't ſwaer, dan of 't light op te haelen is. Hangd de Lijn ſwaer, ſoo is'er vrees, dat de *Chaloup* onder Water moght getrocken werden; en derhalven laetmen deſelve wat meer ſchieten. Loopt de Walviſch voor-uyt, ſoo ſleepen de *Chaloupen* aghter hem heenen. Loopt hy onder een Ys-veld, ſoo heeft de Harpoenier een groot Mes in de hand (*Sie de Figuer A.*, *by de Letter r.*), genoemd 't Kap-mes. Is d'Ys-ſchol in 't midden hol, of met gaten, ſoo dat de Walviſch lught kan ſcheppen; en 't Touw niet ſoo langh, datmen hem kan volgen (te weeten, wanneer d'Ys-velden eenige Mijlen weghs groot ſijn) ſoo haeldmen nae alle vermogen de Lijn in, tot dat de Bught ſigh onder 't Water verlieſd, en 't Touw ſtrack koomd te ſtaen. Dan hackt de Harpoenier het in ſtucken. Verder beright, Hoedanigh men met de Touwen handeld, als de Walviſch onder 't Ys loopt.

ken. 't Eene deel met 't Harpoen latense de Walvisch behouden; 't ander blijft in de *Chaloup*; alhoewel met geen kleyne schaede; want dickmael gaet eene Visch met vijf *Chaloups*-touwen door.

Gevaer der Chaloupen.

Somtijds schiet hy met de *Chaloupen* na 't Ys, soo datse daer tegens aen botsen, als offe aen Spaenderen souden vliegen: Gelijck 't dan oock niet weynighmael gebeurd, datse hier door gantsch verdorven worden.

Der Walvisschen

Wanneer de Walvisch weer op koomd, werptmen hem noch eene, somtijds oock wel de derde Harpoen in 't Lijf, na gelegenheyd datse hem meer of min vermoeyd sien. Daer meê loopt hy dan weer onder water.

Loop, nae datse

Eenige schieten gelijks 't Water daer heenen. Maeken oock een Streeck in de Zee, even als of'er een Schip door gevaren ware, eer sigh 't Water met draeyingen weer t'samen doet. Andere loopen soodanigh, datmen haer geduerigh op 't Water siet. Deese speelen sulcker wijs met de Staert en Vinnen, datmen vreest, haer naby te komen.

't Harpoen in 't Lijf hebben.

Terwijlse nu de Staert soodanig slingeren en bewegen, windense dickmael veele Vademen van de Lijn daer om. Dan behoefdmen niet te dencken, dat 't Harpoen uyt sal schieten, wijl de Visch met 't Touw vast genoegh bewonden is.

Haer geblaes alse nu afgemat sijn.

Wanneer een Walvisch de wonde ontsangen heeft, blaesd hy met alle kraght: En dit geluyd is even gelijckmen van verr' een Kanon-kogel hoord suysen. Alshy nu gantsch vermoeyd en afgemat is, luyd het gelijck 't Water-blasen van een Butskop: Ook vliegd dan 't Water alleen als met druppelen op, vermits hy geen genoeghsaeme maght meer heeft, om 't selve in de hoogte te drijven. 't Geeft derhalven een geluyd, als wanneermen een leedige Kruyck onder Water houd, om deselve te laeten vol loopen. Alsmen dit hoord, soo heeftmen een gewis teecken sijner afgematheyd, en dat hy haest sal sterven.

Bloed-blaesingh der Walvisschen.

Eenige Walvisschen blasen op 't laetste bloed, nae datse gewondet sijn geworden. Door deese bloed-blaesingh werden de Mannen in de *Chaloupen* leelijck begaeyd; en de *Chaloupen* selfs daer van soodaenigh toegesteld, als offe met roode verwe besmeerd waeren. Ja de Zee, soo verr' als de Walvisch daer door heenen geloopen is, is'er van geverwd. Deese roode streeck kan-

kanmen ſeer verre ſien, wanneer de Zee-baeren deſelve ſigh niet van malkander doen ſcheyden.

De Viſſchen, welcke ſwaerlijck gequetſt ſijn, ontſteecken ſigh ſelven, ſoo datſe, noch levendigh, ſtincken; en de Vogelen op haer komen ſitten; eetende alſoo van haer by levenden lijve.

Na de Water-blaſing werpen de Walviſſchen eenige vettigheyd uyt, welcke op de Zee drijft, even gelijck ſijn Zaed. Dit Vet is een ſeer begeerlijke koſt voor de Malle-muggen, gelijck in 't Hoofd-ſtuck van deſe Vogelen verhaeld is. Sy quaeken gelijk Kikvorſſchen; en volgen den Walviſch met duyſenden na, ſo dat hy meenigmael een grooter Gevolg van Vogelen, als een Koningh van Dienaren, heeft. *Sie Figuer A., by de Letter t.* By de Waeter-blaeſing werpenſe eenige vettigheyd uyt.

Somtijds ſcheuren de Harpoenen uyt de Viſch. Dan paſſen de *Chaloupen* van andere Schepen op; en werpen, deſe uytſcheuringh gewaer werdende, haere Harpoenen daer in. Dus bekomenſe de Viſch, ſchoon d'andere hem genoeghſaem de dood-ſteeck gegeven hebben. 't Is haer genoegh, dat hy ſigh van 't Harpoen los gemaeckt heeft; en ſoo gaenſe met den buyt door, laetende aen d'eerſte 't naeſien. Sommige bekomen 't Wild, 't welck andere genoeghſaem geveld hadden.

Somtijds oock werden van twee verſcheydene Schepen de Harpoenen te gelijck op eene Walviſch geworpen. Indienſe de Viſch krijgen, ſoo werd deſelve gedeeld, en yeder bekoomd de helft: Gelijck te ſien is in de *Figuer A., by de Letteren m. m.*

D'andere twee of drie *Chaloupen*, of ſoo veel als'er noch overig ſijn, wagten tot dat de Walviſch weer boven koomd. Alsſe nu ſien dat hy vermoeyd is, ſteeckenſe hem met Lançen dood. Maer hier ontrent is 't grootſte gevaer. Want die eerſt de Harpoenen op den Viſch uytwerpen, werden van de Walviſch afgeſcheyden, wegens ſijne voortſchietingh, en bevinden ſigh alſoo verre van hem. Maer die hem met Lançen ſteecken, ſijn ſoo wel op ſijn Ligchaem, als aen ſijne ſijde, waerwaerts hy ſigh heenen wendet. Dus bekomenſe meenige harde ſlagh, welckſe van een Menſch niet ſouden willen verdragen. Welcke van de Walviſch-vangers 't meeſte gevaer hebben uyt te ſtaen.

Hier moet de Stierer wel nauw aght ſlaen, hoe de Walviſch loopt, of waer hy ſigh heenen keerd, op dat de *Chaloup* hem geduerigh op de ſijde is, ten eynde de Harpoenier met Lançen hem bereyken kan. D'andere Mannen in de *Chaloup* roeyen ſeer naer- Slaen det Walviſchen.

naerstigh met de Riemen; nu voor, dan aghterwaerts; 't welckse strijcken, en aenroeyen noemen. Want als de Walvisch sigh uyt 't Water verheft, slaet hy gemeenlijck met de Staert en Vinnen van sigh, soo dat 't Water stuyfd.

Met de Staert.

Een *Chaloup* aght hy als Stof. Want hy slaet deselve tot kleyne Spaenderen. Een groot Schip is hem te maghtigh, en harder als sijne Huyd. Of hy schoon met de Staert daer op smijt, so lijd hy doch de pijn daer van; waer tegens 't Hout geen gevoel heeft. Dickmael beschilderd hy hier door 't Schip soodanigh met sijn Bloed, dat hy maghtloos daer van werd.

Bestel in de Chaloup.

Een goed Stierer is, naest de Harpoenier, d'aldernoodighste in een *Chaloup*; welcke hy met een Riem bestierd, voorwaerts uyt siende. D'andere vier Mannen keeren den rugg' na vooren, en sien nae aghteren. Derhalven roepen de Stierman en Harpoenier haer geduerigh toe: *Roey aen*; of, *strijck*. Daer door te kennen gevende, datse sigh wat naerder aen de Walvisch, of wat verder daer van moeten maecken.

Beschrijvingh der Lançen, welcke de Walvisch in 't Lijf werden gestoocken.

De Steel der Lançen is een Stock, over de twee vademen (of twaelf voeten) langh; wat korter als een Pieck; gelijck gesien kan worden in de *Figuer Q., by de Letter g.* Het daer aen sijnde Yser heeft gemeenlijck de lenghte van eene vadem; voor aen spits, gelijck dat van een Spies. 't Is gesmeed van seer taey Yser, op dat het kon buygen sonder te breecken. Met deese Lançen steecktmen de Walvisch in 't Lijf, gelijck voorgebeeld staet in de *Figuer A., by de Letter z.* Ontwijckt hy, een of meer Lançen in 't Lijf hebbende, soo heeftmen altijd meer der selver in voorraed; te weeten, vijf, ses of seven in yeder *Chaloup*. Dickmael heeft hy al de Lançen uyt drie, jae oock wel uyt vier *Chaloupen* in 't Ligchaem steecken; soo datmen hem vergelijcken moght by een Egel met over-eynd staende pinnen. Hy koomd om 't leven gelijck yemand die in 't Water verdrinckt.

TOE-DOENINGH.

Kort berigt

Hoedaenigh onse *Hollanders* de manier der Walvisch-vanghst beschreven hebben, sullen wy kortlijck hier invoegen, tot dies te beeter begrijp van 't geen hier boven gesteld is. Soo haest men een Walvisch gewaer werd, roeydmen flucks met drie *Chaloupen*, yeder voorsien met ses Mannen, derwaerts. Onder deselve is, in elcke *Chaloup*, een Harpoenier, die den Visch 't Harpoen in 't Ligchaem werpt. Die in de *Chaloupen* sijn, moeten sigh

wagh-

waghten, datse niet te nae by de Staert komen; wijl hy met deselve seer geweldigh van hem slaet. Soo haest hy geraeckt is, schiet hy met een groote snelheyd nae de grond; soo dat de Lijn, loopende langhs de rand van de *Chaloup*, daer van roockt, en in brand sou geraecken, indienmen niet geduerigh Water daer op goot. Indien oock deese Lijn quam te verwarren, of te stuyten, soo werdse terstond afgekapt: anders sou de *Chaloup* t'onderste boven geworpen worden. Is de Lijn te kort, soo knoopen die van d'andere *Chaloupen* de haere daer aen. Echter sou dit alles niet konnen helpen, soo de Walvisch sigh langh onder Water kon houden. Maer hy moet haest weer boven komen, om adem te haelen. Dan vaerdmen met de *Chaloupen* daer nae toe. De Lijn wijsd de wegh waer hy te vinden is. Die eerst weer by hem koomd, schiet hem noch een Harpoen in 't Lijf. Stracks duyckt hy weer na de grond; maer koomd ten tweedemael op. Dan werd hy niet meer met Harpoenen geschooten; maer men valt hem aen met Lançen, of Piecken, welcke van tweederley slagh sijn, genoemd werp en stoot-lançen. D'eerste sijn geheght aen een Touw, gelijck de Harpoenen. Hebben oock 't selve gebruyck, doch sijn sonder weerhaecken aen 't Yser; soo datse uyt de Visch te rugg' gehaeld, en weer daer in geworpen worden; om alsoo den selven door veelheyd van wonden af te matten. Wanneermen dan bemerckt, dat hy sijne kraght begind te verliesen, (anders derf men hem niet naeby komen) soo genaeckt men hem met de stoot-lançen; diemen hem soo diep alsse gaen konnen in 't Ligchaem druckt; boven by de Vinnen, daer hy 't meeste gevoel heeft. Wanneer nu Longen en Lever gequetst is; oock 't Bloed door de Blaes-gaeten hoogh uyt springhd (welcke Blaes-gaeten sijne Lught-pijpen sijn) soo laetmen hem voorts begaen, wijl hy dan eerst voornaementlijck en verschricklijck begind te woeden. Soo geweldigh slaet hy de Vinnen tegens 't Lijf aen, datmen 't geluyd meer als een halve Mijl weghs verr' kan hooren. Wanneer hy met de Staert op 't Water bonsd, ontstaet een gerught, als dat van 't los-schieten eens Canons. Deese Strijd des Walvischs met Menschen en Golven geeft een seldsaem Schouw-spel. Selfs de geene, die 't Jaerlijcks sien, konnen sigh echter niet onthouden van een geduerige aenschouwingh. Als hy nu langh genoegh dus gearbeyd, en in deese woede de *Chaloupen* somtijds een Mijl weghs of twee meê gesleept heeft, werd hy ten laetsten onmaghtigh, en gaet op d'eene sijde leggen, tot dat hy sterfd, en dan dood op den rugg' koomd drijven. Allenxen werd hy nae 't groote Schip getrocken, en dan aen een sterck Touw vast gemaeckt, tot dat hy hoogh genoegh boven koomd. Want op den eersten dagh nae sijne dood drijft hy bynae geheel onder, of gelijcks 't Water. Op den tweeden dagh koomd hy de hooghte van ses of seven voeten boven. Op den derden soo hoogh, datmen van 't Schip af reght uyt op hem kan loopen. Dan werd 't Speck daer af gesneeden, met stucken welcke twee of drie-honderd ponden weegen: Doch in 't Schip werdense kleyner gehackt, en in Vaten gedaen. 't Hackberd is de Staert des Walvischs. Van dit Speck werd de Traen gebrand; welcke, als sulcks op *Spitsbergen* geschied, veel beeter van reuck is, als de geene, welcke na gedaene reys in andere Landen van 't getoonde Speck werd gekoockt.

Der Walvisch-vanghst,

Door de Hollanders daer van gedaen:

Met byvoegingh

Van eenige aenmercklijckheden

gekoockt. Voor yeder gevangene Walvisch heeft de Harpoenier honderd guldens voor sijnen loon. Onaengesien de Zee hier op sommige plaetsen over de duysend, jae veerthien-honderd en noch meer vademen diep is, soo heeftmen echter geen langer Touw, als van twee of drie-honderd vademen, van nooden; wijl de Walvisch soo diep neer-geschooten zijnde, noodwendigh weer boven moet komen, om lught te scheppen. Anders waer 't onmogelijck, dit geweldige Monster te vangen, of te dooden. Wanneer 't Bloed uyt de Blaes-gaeten opspringhd als een Stroom, tot groote stucken geronnen, gelijck Stoel-kussens, soo is sulcks een teecken, dat d'eedelste binnen-deelen gewondet sijn; en derhalven dat de Walvisch haest sal sterven.

Daer ontrent.

Seecker oud persoon, die nu vijf-en-twintigh Jaeren aghter een, als *Commandeur* over de geheele Vloot, derwaerts was gereysd, verklaerde, schoon hy soo meenige Walvisch had sien vangen, dat echter sijne lust, om sulcks noch meer te sien, gantsch niet vergaen was. Noyt had hy soo gemacklijck en warm gelegen, soo gerust geslaepen, of hy stond terstond op, wanneer hy hoorde, dat'er Jaght op een Walvisch wierd gemaeckt, om deselve van 't begin af tot 't eynd toe te mogen by zijn.

De Walvisch-vanghst eerst by 't Land begonnen.

Doe deese Visschery in 't begin gesoght wierd, en gevonden was, bemoeydemen sigh terstond, om Land te hebben. Men daght niet, datmen de Walvisschen in de wijde Zee sou konnen maghtigh werden. Vermits oock de Walvisch-vanghst doemaels in eene hand was, en een taemlijck getal deser Visschen gevangen wierden, hadmen geen oorsaeck, om dit stuck verder nae te dencken. Doch als de winst meer andere in d'oogen stack; en dat tusschen *Nova Zembla* en de *Straet Davis* niemand aen Land koocken, noch op thien Mijlen by 't Land visschen dersde, welck Verbod echter in de Zee niet gold, soo hebben eenige gewaeghd, een proef deeser vanghst in de wijde woeste Zee te doen: Welcke soo wel geluckt is, als die by 't Land. Waer over men sigh echter heeft te verwonderen, wijlmen daer geen Ancker kan werpen; maer geduerigh, ontrent vier Maenden langh, de Winden en Golven moet volgen.

Daer nae aengevan in de wilde Zee.

Waer by noch koomd, dat de Zee en 't We'er ongemeen onstuymigh is. Insonderheyd moetmen hier staen in een onophoudelijck gevaer, wegens de verschricklijcke Ys-schollen. Selfs in de *Spitsberghsche* Somer gaet 't Ys in 't Noorden en 't Oosten niet geheel wegh. Dickmael komen'er Schollen, door de Wind en Baeren aengeset, op de Scheepen aendrijven, welcke eenige Mijlen groot sijn: Waer van hier boven breeder beright is gegeven.

VIII. HOOFD-STUCK.

Hoedaenigh men met de doode Walvisschen omgaet.

Hoe men de Walvisch,

ALs nu de Walvisch dood is, houdmen hem de Staert af. Eenige bewaeren deese Staert, en de Vinnen, om de groote Scheepen daer meê te behangen, als een middel, om

om 't aendringend Ys daer door af te weeren. De Staert verhinderd de *Chaloupen* in 't voortroeyen, vermits deselve dwars leght. Derhalven houwdmense af.

Voor de Staert maeckense 't eene eynd van Touw vast, 't ander eynd aghter aen de laetste *Chaloup*; gelijck gesien kan worden in de *Figuer A., by de Letter w.* 't Getal deeser *Chaloupen* is in allês vier of vijf, aghter aen malkander vast gemaeckt. Dus roeyense gelijcklijck heenen, 't welckmen Boegseeren noemd; sleepende alsoo de Walvisch tot aen 't groote Schip. Nu dood sijnde,

Dit gedaen zijnde, bindmen de Visch met stercke Touwen aen 't gedaghte Schip. 't Deel, daer de Staert afgehouwen is, maeckense voor aen 't Schip vast; de Kop aghter; 't midden koomd tegens 't middelste des Schips, by 't groote Wand aen 't Back-boord. Selden gebeurd het, dat de Walvisschen langer zijn, als de plaets van voor tot 't midden; ten waere de Scheepen kleyn sijn mogten: Gelijck te sien is in de *Figuer A., by de Letter x.* [*Hier werd gesproocken van de Walvisschen, welcke men traght te vangen, om Traen van te branden. Anders sijn'er van een seer geweldige grootte; gelijck wy anderweegen hebben aengeweesen. Men vind in de Noord-Zee tusschen* Nova-Zembla *en de* Straet Davis *wel sevenderley slagh deeser Visschen: Doch niet meer als eene soort soecktmen te vangen, welcke 't meeste Speck op sigh hebben, en, wegens haere domheyd, alderbest te bekomen zijn*]. Aen 't Schip brenghd. Aenmerckingh.

Door Wand werd verstaen de plaets aen de zijde des Schips, daer de dicke Touwen nae de Mast heenen opgaen; langhs welcke men opwaerts kan klimmen, als op een Ladder. Aen de *Groenlandsche* Scheepen sijn'er gemeenlijck vier, of oock wel vijf, by malkander. Wanneer aen de groote, of middelste Mast-boom, vier soodaenige Ladders sijn gemaeckt, soo sijn'er aen de voorste Mast-boom, genoemd de Focke-Mast, maer drie; aen d'aghterste Besaen-Mast maer twee aen yeder zijde. Wat 't woord Wand beteeckend.

Door Back-boord werd verstaen de gangh van vooren nae 't aghterste in 't Schip ter regter-hand, Maer de zijde des Schips, wanneer ick van aghter nae vooren toe gae, oock ter reghterhand, werd 't Stier-boord genoemd, vermits men van 't Roer (of Stier) na vooren gaet. Back-boord. Stier-boord.

Die onder de Schip-lieden aldereerst een doode Walvisch siet, Die eerst

een doode Walvisch siet, verdiend een Ducaet.

roept terstond: *De Visch mijn*; en bekoomd van de Kooplieden een Ducaet; tot een vereeringh voor sijn goede opsight. Om nu dit stuck gelds te moogen winnen, klimmen veele boven in de Mast; op hoop, datse een doode Visch moghten sien drijven. Maer meest moetense weer af klimmen (sonder de Ducaet verdiend te hebben) met klapper-tanden; jae met half vervroorne handen en voeten.

Hoedaenig

Wanneer nu de doode Walvisch aen 't Schip vastgemaeckt is, soo houden sigh aen desselven andere (of buyten-) zijde twee *Chaloupen* by hem. In yeder derselve staet een Man, of Jongen, met een lange Haeck in de handt, aen 't Schip geheght, om vast te blijven leggen. De Harpoeniers, of Speck-snijders, staen voor in de *Chaloup*, of anders op de Walvisch, met Leedere Kleederen aen 't Ligchaem; of andere, nae dat elck betaelen kan.

Met den aen 't Schip nu

Sy hebben oock Laersen aen de Beenen; onder de Hack beset met spitse Nagelen, op datse vast staen moghten; vermits de Visch glad is, soo datmen lightlijck sou konnen uytschieten en afvallen, gelijck op glad Ys.

Deese twee Speck-snijders hebben voor dien arbeyd bysonder geld; te weeten, vier of vijf Rijcksdaelers.

Vast-gemaeckten Walvisch gehandeld werd.

Aldereerst snijdense een groot stuck af aghter van 't Hoofd, by d'oogen. 't Selve noemense 't Kenter-stuck; beteeckenende soo veel als 't omwindel, of omganghs-stuck, want kenteren is by haer omwinden. Gelijckmen 't andere Speck al t'saemen met lange riemen van de Walvisch snijd, ten eynde uyt, soo snijdmen daer tegen dit groot soo genoemde Kenterstuck, hoe langer hoe verder van de Visch af, rondom deselve. Dit dus gedaen, en 't gedagte stuck rondom van 't Vleesch afgeligt zijnde, reyckt van gelijcks 't water af tot aen de Mast-korf; dat is, tot aen 't midden van de Mast-boom; alwaer éen ronde omgangh van Plancken is gemaeckt, op welcke men staen kan. Lightlijck staet hier uyt af te neemen de dickte eens Walvischs, alsse soodaenigh zijn, gelijck onse grootste was.

Speck-snijdingh.

Aen dit Kenterstuck is een dick Touw vast gemaeckt, onder aen de Mast-korf gehegt. Hier meê werd de Visch uyt 't water gelight, op datmen'er bequaemlijck by komen mogt. Doch door de swaerte neyghd sigh 't Schip geheel op d'eene zijde, daer de Visch leght.

Hoe

Hoe taey 't Speck is, kanmen hier aen bemercken. In dit groote Kenterstuck snijdmen een gat, waer door 't Touw gestoocken en aengeheght werd; doch niet diep onderwaerts. Evenwel werd de Visch daer meê omgekeerd; gelijck te sien is in de *Figuer A.*, *by de Letter k.* Taeyheyd des Specks.

Daer nae snijdmen, onder 't gedaghte Stuck, groote riemen Speck in de lenghte heenen. Deese, vermitsse seer swaer zijn, werden op deselve wijs door Touwen in 't Schip gewonden, gelijck wy afgeteeckend hebben in de *Figuer A.*, *by de Letter l.* Hier snijdmense dan tot kleyne vierkante stucken, yeder ontrent een halve El langh. De twee Mannen, welcke deese vierkante stucken snijden, hebben lange Messen in de hand, gelijck de twee Speck-snijders, die op de Walvisch staen. Verder beright

Deese Messen, t'saemen met 't Heght, of de Steel, sijn ontrent soo langh als een Man. Hoe meer, of verder 't Speck van de Walvisch werd gelost, gelijck de Huyd van een Os werd gevild, hoe dieper sy oock met Winden 't Speck moeten optrecken, op dat het verr' van malkander kome te staen, en sy dies te beeter snijden konden. Alsmen nu sulck een stuck Speck om hoogh heeft gewonden, trecken 't de daer op passende Mannen in 't Schip, en doen'er 't Touw af, waer aen 't vast-gemaeckt was. Van deese Speck-snijdingh:

Wanneer dit Touw door 't Speck-stuck werd gehaeld, knooptmen 't soodaenigh vast, dat'er als een ringh of opening boven 't Speck blijft, waer door men een grooten Haeck steekt; boven met een dick Touw aen een Rol vast-gemaeckt; waer door de lange Touwen gaen, tot in 't midden des Schips: Daer noch een ander dicker Touw van de voorste tot de middelste Mast geheght is, waer aen deese Opwindinghs-Lijnen vast zijn. Aghter in 't Schip by d'andere Winde, de Spil genoemd, oock wel voor in 't Schip, werd noch een andere Spil, of Winde, geset: En deeser wijs word al 't Speck in 't Schip gewonden. En welcker wijs de groote stucken speck

In 't Schip staen twee Mannen, oock wel maer eenen, nae dat sulcks noodigh is, met Haecken, soo langh als een Man. Hier meê houdense 't groote stuck Speck, 't welck de gedaghte twee Mannen in 't Schip met de lange Messen tot vierkante stucken snijden. Noch eenen staet'er by, hebbende een korte In 't Schip gewonden werden.

Haeck met een Ringh in de hand. Met deſelve ſteeckt hy in de gemelde vierkant-geſneedene ſtucken, en leghtſe op de Banck, daerſe dan voorts tot kleyner werden geſneeden.

Speck-ſnijders, die de groote tot kleyne ſtucken maken

De twee eerſt-gedaghte Mannen met de lange Meſſen, die de groote ſtucken Speck ſnijden, welckeſe Flens-ſtucken noemen, ſtaen aen 't Back-boord des Schips, daer de Walviſch aen vaſt leght. D'andere; die 't Speck voorts ten vollen tot kleyne ſtucken maecken, hebben haere plaets aen d'andere zijde des Schips; gelijck voorgeſteld is in de *Figuer A., by de Letter i.*; te weeten, alsmen van 't Stier nae vooren toe gaet, ter reghter-hand; op dat haer niets moght verhinderen, en ſy met dies te meer gemack de Huyd van 't Speck van haer af in 't water konden werpen.

Hoemen met 't Spek handeld, als 't een goede Walviſch-vanghſt is.

Wanneer 't een goede Walviſch-vanghſt is, en datmen geen tijd wil verſuymen, als deſelve ſigh aenbied om Viſſchen te bekoomen, ſoo ſleepenſe de gevangene Viſſchen aghter 't Schip heenen, en vervolgen haere Jaght. Alsſe dan eenige tijd overig hebben, ſnijdenſe alleen groote ſtucken Speck af, en ſmijten deſelve beneden in 't Schip neer. Wanneerſe dan oock buyten de Vaten geen Speck meer laeten konnen, ſoo ſeylenſe nae een Haven; of, ſoo 't ſtil-windigh is, blijven in de Zee; maecken ſigh aen een Ys-ſchol vaſt, en drijven met de Stroom of Wind voort. Ondertuſſchen vullenſe dan de Vaten, om weer plaets te krijgen.

Banck, daer men 't Spek op ſnijd.

D'overige Mannen ſnijden 't Speck in kleyne ſtucken op een daer toe gemaeckte Tafel of Banck. Voor aen in deſelve is een Nagel geſlaegen. Daer op ſtekenſe een Haeck met een Ringh. De Haeck ſtootenſe in 't Speck, op dat het vaſt moght leggen, wanneerſe 't in kleyne ſtucken ſnijden. Vermits 't ſeer taey is, ſoo moet het vaſtigheyd op de Banck hebben. De zijde, daer de Huyd op ſit, leghtmen onder; en dan ſnijdmen 't Speck by ſtucken daer van.

Speck-meſſen.

De Meſſen, daerſe 't Speck meê ſnijden, ſijn korter als d'andere groote Meſſen; ontrent anderhalf El langh met de Steel. Geduerigh ſnijdenſe van ſigh af, om van de vettigheyd niet beſpat te werden. Lightlijck konnenſe in dit werck een Zenuw in de Handen of Armen verwringen; ſoo dat 't Leede-water koomd te verſchieten.

De geene, die 't weecke, taeye Speck met een langh Mes in kleyne ſtucken hackt, noemenſe de Kapper. Hy werd ſeer leelijck van de vettigheyd beſoedeld: Derhalven is hy oock met oude lompen omhangen; ſoo dat hy byna de gedaente van een Sot vertoond. Speck-Kapper.

Eenigh Walviſſchen-Speck is wit. Ander geel; noch ander rood. 't Witte Speck is vol kleyne Zenuwen. Heeft oock niet ſoo veel vettigheyd of Traen in ſigh, als 't geele: 't Welck byna geele Boter ſchijnd te zijn. Dit is 't beſte Speck. 't Roode en waterige koomd van de doode Walviſſchen. Want ter plaets daer de vettigheyd uytgeloopen is, ſet ſigh veel bloeds. Van dit Speck koomd naederhand de minſte en ſleghtſte Traen. Wit, geel en rood Speck.

Voor de Tafel ſtaet een Goot, of booven-opene Pijp, van Plancken t'ſaem-geſlaegen; waer in 't kleyn geſneedene of gehackte Speck geworpen werd. Daer by ſtaet een Jongen, die 't gedaghte Speck vervolgens nae malkander langhs de Goot voort ſchuyfd in een Buydel, voor aen de Goot vaſt-gemaeckt; hebbende de geſtalte van een Worſt; ſoo langh, datſe tot onder in 't Schip neergaet. Uyt deeſe Buydel valt 't Speck in de Balje, of Trechter van Hout; geſteld op de ledige Quarteelen, of Vaten. De Mannen, onder in 't Schip ſtaende, paſſen op, tot dat de Vaten vol ſijn. Dan werdenſe wegh geſet, en bewaerd tot datmen'er Traen van brand. Hoe 't Spek in de Vaten werd gebraght.

Wanneer nu 't Speck van d'eene ſijde des Walviſchs is gedaen, ſoo ſnijdenſe (eerſe de Viſch kenteren, of omkeeren) 't Viſch-been daer uyt, t'ſaemen in een ſtuck; van ſulck een ſwaerte, dat al de Mannen des Schips genoegh te doen hebben, om 't ſelve op te winden. Hier toe gebruyckenſe byſondere Haecken. Twee der ſelver ſijn vaſt gemaeckt aen de ſijden, en een in 't midden des Viſch-beens; wel voorſien met ſtercke Touwen; gelijck afgebeeld ſtaet in de *Figuer R.* Daer nae ſnijdenſe 't andere Viſch-been aen d'andere ſijde uyt; en winden 't op deſelve wijs in 't Schip. Hier werd het van malkander gehouwen, in ſulcke ſtucken, als in onſe Landen werden gebraght: Daer deſelve dan voorts ſtuck voor ſtuck afgeſneeden, geſuyverd, en tot Balijnen gemaeckt werden. Hoemen met 't Walviſch-been handeld.

Belooningh der Walvisch-vangers.

Dit Visch-been behoord alleen de Kooplieden of Reeders des Schips. De geene, welcke op *Part* vaeren, dat is, op geluck, of'er veel of weynigh Walvisschen gevangen sullen werden, bekoomen voor yeder Quarteel, of Vat Traen, 't bedongene Geld. D'andere, welcke op maendlijcke Besoldingh sijn aengenoomen, ontfangen haer geld wanneer de Scheepen weer te Land koomen, 't sy men veel of weynigh gevangen heeft. De schaede of winst is voor de Reeders.

Werck-tuygen, welckemen gebruyckt,

De Haecken, daer men 't Visch-been meê opwind, sijn bysonderlijck daer toe gemaeckt, gelijck de Balcken uyt een Waegh. Aen beyde d'eynden sijn twee scharpe Tacken; welcke men tusschen 't Visch-been slaet. In 't midden des Balcks is een lange Steel met een Ringh vast geheght, waer in de Touwen vast gemaeckt worden. Aen de Steel sijn noch twee andere kromme Haecken, als Vogel-klauwen, vast; met een Ring, welcke om de Steel gaet. Aen deselve sijn de twee Tacken, of kleyne Haecken, geheght.

Om 't Walvisch-been

Inde Ringh, daer de Touwen vast gemaeckt zijn, is boven noch een andere kromme Haeck met een Ringh vast; gelijck-men in ons Land gebruyckt aen de Kraenen, waer meê swaere dingen werden opgewonden. In 't midden, tusschen deese beyde Haecken, is dwars over noch een ander Touw vast, op dat d'onderste Haecken gelijck, sonder te verschieten, bleven; en 't Visch-been alsoo niet in 't water vallen of sincken moght.

In 't Schip te winden.

De twee aghterste Tacken slaetmen aghter tusschen 't Visch-been in: De twee voorste korte nae vooren toe. Deeser wijs werd 't Visch-been gehouden en opgewonden; gelijck als een Tand-trecker met sijne Tangh een Tand uyt eens Menschen Mond breeckt.

De Romp der Walvisschen,

Als nu 't Speck van de doode Walvisch is gesneeden, laetense den overigen Romp drijven: Welcke dan diend tot Spijs voor de Roof-vogelen, wanneer deselve hongerigh zijn. Anders vallense veel liever op de doode Walvisschen, daer 't Speck noch op sit, als zijnde voor haer een aengenaeme kost.

Als'er 't Speck af is, is de Spijs

Seer geerne laeten de witte Beeren sigh daer by vinden, 't sy dat'er noch Speck op sit of niet. Alsse hier van gegeeten hebben, sien'er uyt gelijck de Villers Honden, die met Muyl,

Kop

Kop en Voeten in een dood Aes hebben gewroeteld. Haere Sneeuw-witte Huyd ſchijnd ter dier tijd in een geele veranderd te zijn. Dan hebbenſe oock dit gebreck, dat haer 't Hayr uytvalt: Ter welcker oorſaeck haere Huyden dan ſeer weynigh waerdigh zijn.

Als ergens een doode Walviſch wat verr' van de Schepen afleght, ſoo werd deſelve aen de Schip-lieden ontdeckt door de Vogelen, die ſigh in ontelbaere meenighten daer ontrent laten ſien. Oock door de witte Beeren, die nae deeſe Spijs ſeer begeerigh zijn (*Sie d' Afteeckeningh in de Figuer B., by de Letter g.*) Voornamentlijck in 't Voor-jaer, wanneer noch niet veel Walviſſchen gevangen ſijn geworden, ſijnſe aldergraeghſt nae deeſe Buyt. Maer als'er veele doode Walviſch-rompen in 't water drijven, eetenſe ſigh ſat wanneerſe willen. Men ſiet haer derhalven dan niet in ſulcke meenighten meer ontrent deeſe Viſſchen. Vermitſe oock ſoo veel Aes vinden op verſcheydene plaetſen, ſoo hebbenſe ſigh gintſch en herwaerts verdeeld. Der Beeren en Vogelen.

X. HOOFD-STUCK.

Vande Vet of Traen-brandingh.

VOor deeſen hebben de *Hollanders* de Traen gebrand in *Spitsbergen*, op *Smeerenburgh*, en by de *Harlinger-Koockery.* Tot bewijs daer van, vindmen hier noch allerley gereedſchap, behoorende tot de Traen-brandery; gelijck wy hier boven hebben verhaeld in 't eerſte Hoofd-ſtuck des tweeden Boecks, daer wy handelden van de gelegenheyd des Lands *Spitsbergen.* Voortijds wierd de Traen van de Hollanders in Spitsbergen gebrand.

De *Françoiſen* branden 't Speck in haere Scheepen tot Traen. Waer door dan meenig Schip in *Spitsbergen* door Vyer en Vlam werd verſlonden. Terwijl ick daer was, viel dit twee *Françoiſche* Scheepen ten deel. De Françoiſen

D'oorſaeck, waerom 't Speck in *Spitsbergen* werd gebrand, is, om datſe meer Traen als Speck in de Vaten konnen laeden, en derhalven de Scheepen rijcklijcker konnen bevraghten. Sy Doen ſulks in haere Scheepen.

meenen hier meê de grootſte winſt te doen, wijlſe al t'ſaemen op *Part* vaeren; dat is, ſy bekoomen geld nae datſe veel of weynigh hebben gevangen.

'tSpek werd nu in Vaten gedaen; en hoe veel 't door 't kooken verlieſd.

Ons Volck doet, gelijck alreeds geſeghd is, 't Speck in de Vaten. In deſelve gierd het gelijck als Bier. Evenwel weet ick niet, oyt gebeurd te ſijn, dat eenige Vaten in ſtucken ſprongen; ſchoonſe allerwegen dight en vaſt toegemaeckt waeren. 't Speck werd daer in meeſt tot Traen.

Op de honderd Quarteelen, of Vaten, varſch Walviſch-vet, verlieſd men, wanneer 't uytgebrand is, twintigh Quarteelen; wat min of meer, nae dat 't Speck goed is.

Op hoedaenigh

By de Traenbrandery voor *Hamburgh* ſchuddenſe 't Vet uyt de Vaten in een groote houtene Trogh. Uyt deeſe Trogh werd het door twee Mannen gegooten in de daer by-ſtaende Ketel; waer in twee Quarteelen Speck gaen.

Een wijs

Onder d'ingemetſelde Ketel leghtmen Vyer. In deſelve werd 't Speck gekoockt, of uytgebraeden; gelijckmen ander Vet uyt-ſmelt. Deeſe Ketel, anders genoemd Braed-pan, is ſeer wel bewaerd en verſorghd, gelijck geſchied ontrent de Ketelen der Verwers. S' is gantſch breed; vlack gelijck een Braedpan, gemaeckt van Koper.

't Walviſch Speck

Wanneer nu 't Vet wel uytgebraeden is, ſoo werd het met Ketelen uyt de Pan geſchept in een groote Seef, op dat het klaer daer door uyt-liep. 't Andere werd wegh geworpen.

Te Hamburgh

Deeſe Seef ſtaet op een andere groote Trogh, of Back, tot boven de helft met koud water opgevuld. Hier in werd 't heete Vet, of de Traen verkoeld. Al d'onreynigheyd, welcke noch in de Traen moght ſitten, 't ſy bloed, of ander vuyl, ſinckt in dit water nae de grond, en de klaere Traen drijft boven, gelijck ander Vet, of Oly.

Uytgebrand,

In deeſe Back, of Trogh, ſteeckt een kleyne Goot; gaende nae een even ſoo groote Back, of Kom. Door deſelve loopt de Traen, wanneer d'andere Trogh bynae vol is, tot in de derde Trogh, op deſelve wijs met koud water gevuld. Hier in werdſe noch voorts gekoeld, en veel klaerder als te vooren.

En tot Traen gemaeckt;

In de derde Trogh ſteeckt weer een andere Goot. Door deſelve loopt de Traen in 't Packhuys, in een vierde Trogh. Uyt welcke de gedagte Traen in de Quarteelen, of Vaten, werd gevuld.

vuld. Sommige hebben maer alleen twee Troggen, of Backen; anders oock Kommen genoemd. In plaets derſelve gebruyckenſe in *Spitsbergen* Chaloupen.

Wanneer nu 't Speck uytgebrand, en tot Traen gemaeckt is, ſoo bekoomen de geene, welcke op *Part* gevaeren hebben, voor yeder Quarteel, of Vat Traen, 't bedongene geld; en begeven ſigh dan haers weghs — Oock in de Vaten

Van 't overblijfſel nae d'eerſte uytbrandingh maecken ſommige noch bruyne Traen. Doch de geene, die de moeyte niet aenſtaet, werpen 't wegh voor de Honden, — Gedaen werd.

XI. HOOFD-STUCK.

Van de Vin-viſſchen.

DE Vin-viſch is in grootte de Walviſch gelijck. Doch in dickte overtreft de Walviſch wel drie of viermael de Vin-viſch. — Onderſcheyd.

In de loop door 't water kendmen de Vin-viſch uyt de Walviſch by de Vinnen, welcke bynae op de Staert aghter aen den Rugg' ſtaen. Oock kanmen hem uyt de reghte Walviſch onderſcheyden by 't water-blaeſen; 't welck de Vin-viſch veel ſtercker als de Walviſch doet. — Tuſſchen

Sijn Bugchel op de Kop is langhs heenen gekloofd. Dit is ſijn Blaes-gat, waer uyt hy 't water blaeſd; veel hooger en ſterker als de Walviſch, gelijck wy alreeds geſeghd hebben. Doch deeſe Bugchel is niet ſoo hoogh als die aen de Walviſſchen: Oock de Rugg' niet ſoo diep ingeboogen. — De Vin-viſſchen

De Lippen der Vin-viſſchen ſijn bruynaghtigh van verwe, vercierd met draeyingen, gelijck een Lijn, of Touw. Aen de bovenſte Lip hanghd het ſoo genoemde Viſch-been; gelijck aen de Walviſſen. — En Walviſſchen.

Of hy de Mond op en toe doet, daer van ſijn de meeningen verſchillende. Eenige houden 't daer voor, dat hy deſelve niet kan openen: Doch hier in feylenſe. Hy loopt wel niet geduerigh met opgeſpalckte Kaecken, ſoo dat hem 't Viſch-been ter ſijden buyten de Lippen ſou uythangen, gelijck — Of de Vin-viſch de Mond kan op-doen.

de reghte Walvisſchen: Maer echter kan hy de Muyl op doen, wanneer hy wil.

Viſch-been. Binnen de Mond, tuſſchen 't Viſch-been, is hy gantſch ruygh van Hayren, ſigh vergelijckende met Paerds-hayr. 't Selve ſit inwendigh aen 't Viſch-been, en aen 't kleyne Viſch-been, 't welck eerſt voortkoomd. De verwe is blauw. 't Andere Viſch-been is bruyn; oock doncker-bruyn met geele ſtreecken. Deeſe houdmen voor d'oudſte. 't Blauw koomd van de jonge Vin-viſſchen, en Walviſſchen.

Verwe. De verwe van de Vin-viſch is niet Sammet-ſwart, gelijck die van een Walviſch; maer van ſulck een *coleur*, als de Seeltviſſchen hebben.

Ligchaems geſtalte. Aengaende de Ligchaems-geſtalte; hy is langh, rond en ſmal. Heeft niet ſoo veel Vet, of Speck, als de Walviſch: Derhalven men oock geen ſonderlinge begeerte heeft, om hem te vangen; wijl 't geen van hem koomd de moeyte niet kan vergelden.

Sijn gevaerlijck te dooden. Veel gevaerlijcker is de Vin-viſch te dooden, als de Walviſch; wijl hy ſigh veel ſneller kan beweegen, keeren en wenden. Soodaenigh ſtoot hy van ſigh met de Staert en Vinnen, datmen met de *Chaloupen* niet dight ontrent hem derf koomen. Alderbeſt kanmen hem met Lançen de dood veroorſaecken.

Voorbeeld. Men heeft my verhaeld, dat eenige Maets eens onvoorſiens 't Harpoen in een Vin-viſch wierpen: Die daer op de *Chaloup*, met al de daer in zijnde Mannen, onder een groot Ys-veld ruckte. Niemand is'er afgekoomen, die kon ſeggen, hoe 't met d'andere gegaen was.

Sijnen Staert leght over dwars, gelijck die van de Walviſſchen. Wanneer deeſe Vin-viſſchen koomen, ſietmen geen Walviſſchen meer.

Verder bericht van de Walviſſchen-Traen. Bemanningh der Groenlandſche Scheepen. Hoe deſelve beweerd ſijn. Chaloupen. Spijs en dranck. Scheurbuyck, en welcke Perſoonen aldereerſt daer van aengetaſt worden.

Gebruyck 't Vel, of de Traen der Walviſſchen werd in meenighte verbeeſighd

beeſighd van de Seepſieders, Leertouwers, en verſcheydene andere Handwerckers: Doch aldermeeſt verbrand in Lampen; en alſoo gebruyckt in plaets van Oly. *der Traen.*

Bemanning der Groenlandſche Scheepen. De *Groenlandſche* Scheepen ſijn wel van Volck voorſien: Gemeenlijck ſijn'er tuſſchen de dertigh en veertigh, oock wel meer Perſoonen op: Voornamentlijck in de groote, welcke ſes *Chaloupen* bygevoeghd zijn. Soodaenige Scheepen konnen van aght-honderd tot duyſend Quarteelen, of Vaten, Speck laeden.

Laedingh. De kleyne Scheepen hebben gemeenlijck minder Laedingh, als vier, vijf, ſes, tot ſeven-honderd Quarteelen. Deeſe hebben by elck Schip vijf *Chaloupen.*

Galliots. Oock vaeren'er *Galliots* nae *Spitsbergen*, om Walviſſchen te vangen; Deeſe hebben yeder drie, ſomtijds oock wel vier *Chaloupen* by ſigh.

Chaloupen. Eenige ſetten deeſe *Chaloupen* op 't Verdeck des Schips; of hangen deſelve aen de zijden. Meerendeel geſchied dit hangen in *Spitsbergen*, of by 't Ys; op dat de *Chaloupen*, ſoo haeſt'er *Val, val* geroepen werd, terſtond in de Zee neer gelaeten konden worden.

Verdeelingh van 't Speck. Ondertuſſchen blijven in 't Schip de Stierman, de Barbier, de Kuyper, en een Jongen; tot bewaeringh en bewaeckingh van 't ſelve. De Schipper, of Commandeur ſelfs, met 't overige Volck, moeten, d'een ſoo wel als d'ander, op de Walviſſchen-Jaght paſſen.

Geweeren in de Scheepen, tot de Walviſch-vanghſt. In elck Schip ſijn 60. Lançen. 6. Walrus-Lançen. Soo veel Lançen en Harpoenen, ſoo veel Stocken ſijn'er oock, daer toe behoorende. 40. Harpoenen. 10. lange Harpoenen, met welcke men de Walviſch onder 't water ſchiet. 6. kleyne Walrus-Harpoenen. 30. Lijnen, of Walviſch-Touwen. Yeder heeft de lengte van taghtigh of tnegentigh Vademen.

Geweeren in de Chaloupen. In elcke *Chaloup* neemenſe met ſigh, tot de Jaght, twee, oock wel drie Harpoenen, en ſes Lançen. Voorts een Walrus-Harpoen, en twee of drie Walrus-Lançen; drie Touwen, en vijf of ſes Mannen, nae dat de *Chaloupen* groot ſijn. In deſelve ſijn de Harpoenier, Lijn-ſchieter, en Stierer. Al t'ſaemen, behalven de Stierer, die met ſijne Riem ſtierd, roeyenſe gelijcklijck nae de Walviſch. In elcke *Chaloup* is oock een Kap-mes, om daer meê 't Touw af te houwen, wanneerſe de

Wal-

Walvisch niet volgen konnen. Oock hebbense Hamers, of, soose die noemen, Kloppers.

Verscheydene Werktuygen.

Veel meer andere Wercktuygen sijn'er, als, Bijlen, Dreggen, veelerley slagh van Messen, waer meê 't Speck van de Walvisschen gesneeden werd, en welcke my getoond wierden van de Schipper *Daniel Quint*. Deese hebben veelerley Naemen. Schoon ick deselve hier beschrijven wou, soo sou echter de Leeser my hier ontrent niet konnen verstaen, of de gestalte daer van bevatten. Hy sal derhalven geduld gelieven te neemen, tot op een andere tijd; wanneer ick de Beschrijvingh duydlijcker sal maecken door de bygevoeghde Figueren.

Scheeps-Spijsen.

Eeten en Drincken werd voor de Maets ingescheept, en haer gegeven na Schips gelegenheyd. Die wat beters begeerd, moet sulcks op de reys meê neemen, soo veel hy wil, en als hy kan.

Wie lighst de Scheurbuyck

Luyaerts bekomen op deese Toght de Scheurbuyck; doch die frisch in de wind sien, en op 't Schip gaen wandelen, doet de koude geen schaede, en de Leeden werden beweeghd. Gelijck 't Schip in de Zee huppeld of slingerd, nae deselve Maet leerdmen sijnen gangh righten.

Op dese reys bekoomen.

Deese Scheurbuyck is de gemeenste Sieckte op de *Spitsberghsche* Reys. Daer by komen noch Koortsen, Geswellen, en verscheydene toevallige Kranckheden. Hier op moet een *Chirurgijn* bedaght sijn, om goede Genees en Heel-middelen uyt 't Vaderland meê te neemen; wijl op de Zee niets te krijgen is.

Begraving.

De geene, welcke op desen Toght komen te sterven, werden in *Spitsbergen* begraven; of men werpt de Lijcken in de Zee. Daer op werd een Stuck Geschut gelost.

XII. HOOFD-STUCK,

Van de Snot of Slijm-visschen, en Zee-qualm.

Snot-visschen.

SNot of Slijm-visschen noem ick de soodaenige, welcke niet anders als enckel Slijm sijn; en derhalven gantsch doorsightigh. Van deese sijn my verscheydene Geslaghten voorgekomen; welcker sommige Vinnen schijnen te hebben, gelijck

gelijck de geene, welcke ick Zee-gods-Paerdekens noem. Andere ſijn de platte Slecken gelijck-vormigh. Aen deeſe ſietmen, in plaets van Vinnen, twee kleyne Stengelkens, als Vederen.

Boven deſe heb ick noch vierderley ſlagh van Snot-viſſchen geſien; verr' afwijckende van de vorm der andere Viſſchen. De Schip-lieden noemenſe Zeequalm; even als waerenſe een dicke t'ſaemgedrongene Damp uyt de Zee. Zeequalm, oock genoemd

Men noemdſe oock in 't Latijn *Urtica Maris*; in onſe Tael Zee-Neetelen; vermitsſe, door d'aenraeckingh, hittige ſmerten veroorſaecken, en op de Huyd branden gelijck Neetelen. Zee-neetelen.

'k Heb wel in gedaghten geſtaen, dat deſe Snot of Slijm-viſſchen moghten ſijn een verrot uytgeworpen Viſch-zaed; 't welck, wegens de vervuylingh, ſulcke brandende ſmerten aenbrenghd. Datſe oock een verſcheydene geſtalte bekoomen, nae den verſcheydenen aert van 't zaed der Viſſchen; ſommige als Rogchen, andere als Walviſſchen, e. ſ. v. Doch nae rijper overweegingh dunckt my ſulcks niet gelooflijck te zijn: Wijl 't leven een al te heerlijcken ſaeck is, als datmen 't ſou ſoecken uyt verrot en weghgeworpen zaed. Gedaghten, en naerder gedaghten des Schrijvers hier over.

Sy maecken de Zee geheel ſuyver, wijl allerley onreynigheyd op deſelve ſigh aen haer vaſt ſet, en daer aen blijft kleven, gelijck een Klis aen 't Laecken. Vreemdigheyd.

'k Sal nu treeden tot de Beſchrijvingh van eenige deſer Snot-viſſchen in 't byſonder.

1. Zee-Gods-Paerd.

Deſe kleyne Viſſchen hebben een gantſche over-een-koomingh met de Zee-netelen, wegens de doorſightigheyd haers ligchaems. Oock verſmeltenſe gelijck de Zee-netelen, wanneermen haer in de hand houd. Beſchrijvingh

Onder aen den hals hebbenſe twee Vinnen, aldernaeſt overeen-koomende met die van de Walviſſchen. Sy vergelijcken ſigh ſeer wel met de kleyne Backers Koeckjens, welcke by ons Timpjens werden geheeten; gemaeckt nae de vorm der langhwerpige ſoo geſeyde Paeſch-koecken. Want in 't mid- Van 't ſlagh

den ſijnſe dick: Aen beyde d'eynden loopenſe dun of ſpitsaghtigh toe.

Der Snot-viſſchen

Anders is dit Viſchken 't Diertje, 't welckmen Gods-Paerdeken noemd, in ligchaems-geſtalte gantſch gelijckvormigh, behalven dat 't lijf wat dicker is, en benedenwaerts eerſt ſpits toegaet. De Kop is rond en breed; in 't midden gekloofd. Heeft kleyne Hoonſkens, ontrent ſoo langh als de breedte eens Stroohalms.

Welcke

Voor aen 't Hoofd ſitten twee rijen Kornkens, roodverwigh, en ſes in getal, in yeder ry drie. Of deſelve Oogen mogen zijn, kan ick niet weeten. De Mond is gekloofd.

Genoemd

Van de Mond gaet 't Ingewand beneden in 't ligchaem af. 't Welckmen genoeghſaem kan ſien, vermits deſe Viſch doorſchijnigh is. De verwe deſes Ingewands is geel en ſwart. Maer die van de geheele Viſch gelijck 't Wit van een Ey. Hy beweeghd ſigh in 't Water gelijck de Zee-neetel.

Worden

De grootte is in de *Figuer* afgeteeckend. 'k Ben van gevoelen, datſe de Vogelen ter Spijs dienen, vermits de Lomben, Duyfduyckers, Papegay-duyckers, en andere ſigh gemeenlijck laten vinden daer deſe Viſchkens boven op 't Water ſwemmen.

Zee-gods-Paerdekens

De geene, welcke ick hier heb voorgeſteld, wierd afgeteeckend in de Suyd-Bay van *Spitsbergen*, op den twintighſten der Somermaend.

Sie de Figuer P., by de Letter f.

2. Slecken-Snot of Slijm-viſch.

Beſchrijvingh

Deſe Slecken-ſnot-viſſchen ſijn oock gantſch doorſchjinigh, gelijck de Zeenetelen, doch plat gewonden, of gedraeyd; gelijckmen op 't Land wel diergelijcke platte Slecken-ſchaelen vind.

Van een ander ſlagh

Uyt 't uyterſte deel, daer hy open is, gaet over dwars een Stengelken, gelijck de Balck in een Waegh, aen beyde de zjiden ruygh, gelijck een Schrijf-veder. Met dit Stengelken beweeghd hy ſigh op en neer, gelijck de Zee-netel. De verwe deſer Viſſchen is bruyn.

Der Snot-viſſchen

Met groote meenighten ſietmenſe op 't Water drijven, gelijckmen ontelbaere Stofjens in de Sonneſtraelen gewaer werd.

Men

Men houd het daer voor, datſe de Spijs der Walviſſchen zijn. Doch beſwaerlijck kan ick geloven, dat ſulcke groote ligchaemen hier van genoeghſaem voedſel trecken, en ſoo veel Speck ſetten ſouden konnen. Veel waerſchijnlijcker dunckt my, datſe de Vogelen, als Lomben, Duyf-duyckers en Papegay-duyckers, tot Aes verſtrecken.

Niet grooter ſijnſe, dan als ick eene hier afgebeeld heb voorgeſteld. In de *Suyd-Bay* van *Spitsbergen* bequaemen wy deſelve met hoopen; op den twintighſten der Somermaend. In 't Ys heb ick'er geen vernoomen. Welke onſe Schrijver

De Zeevaerende perſoonen ſien deſe Viſchkens voor Spinnen aen. 'k Souſe oock daer voor gehouden hebben, indien ick deſelve niet in de hand genoomen; naerder aengemerckt, en alſoo bevonden had, dat gantſch geen gelijckvormigheyd tuſſchen haer en de Spinnen is. Slecken-Snot-viſch noemd.

Sie de Figuer Q., by de Letter e.

3. Wortel-Snot of Slijm-viſch.

Deſe Viſch vergelijckt ſigh met ſijn bovendeel, namentlijck de Steel met de Kop, ſeer wel met de van ons ſoo genoemde Padde-ſtoelen; want 't gaet meê met een ronde, dicke Steel als door de Stoel. Doch heeft een blauwe Knop, die noch eens ſoo dick is als de Steel. 't Gedaghte bovendeel ſoumen ſeer wel mogen vergelijcken met de van Stroo gevloghtene Hoeden, welcke de Vrouwsperſoonen by ons gewoon ſijn op 't Hoofd te ſetten. Beſchrijvingh

Van de Steel beneedenwaerts werd hy weer dick, en rond; evenwel is hy hier ſmaller als de Stoel. 'k Hebſe geſien, datſe van onder op nae om hoogh drongen, en van boven weer nae onder; even gelijck een Stock, diemen onder Water ſtoot, weer om hoogh ſtijghd. Van de

'k Bequamſe in de Noord-zee, tuſſchen 't *Heylige Land* (*Hilgeland*) en d'*Elve*, daer 't *Elve-water* ſigh met de Zee verменghd. 'k Heb haer oock geſien by *Kuckshaven*, beneden aen d'*Elve*. My is verhaeld, datſe ſomtijds hooger op drijven tot by *Freiburgh*. Wortel-Snot-viſch,

Wegens ſijne geſtalte, ſigh vergelijckende met de gedagh- En waerom

soo genoemd. te Vrouwen-hoeden van Stroo, moght hy wel Hoed-visch; of nae sijne Wortel (Tacken) Wortel, of Tack-visch geheeten worden.

4. Circkel-Snot of Slijm-visch.

Beschrijvingh Dese is Circkel-rond, doch aen den omkreytz tusschen sijne dubbele streeken binnenwaerts gebogen. De Speeck-streecken gaen in 't midden des ligchaems enckel uyt: Doch verdeelen sigh, sesthien in getal, in twee tacken nae den omkringh; daerse wat naerder t'samen loopen, en in twee kloven sijn gekloofd.

Van noch 't Ligchaem is wit en doorsightigh. 't Selve treckt hy t'saem, en doet het weer van malkander. De Speeck-streecken sijn bruyn-rood. Aen d'eynden derselve, nae d'uyterste omkreytz, sitten twee-en-dertigh Vlecken.

Een ander In 't midden des Circkels, of der Schijve, is een andere kleyne Circkel: Uyt welckers omkringh de gedaghte Speeck-streecken voortkoomen.

Slagh Inwendigh is dese Visch hol. Welcke holligheyd veellight sijnen Buyck is. Twee of drie der kleyne Krabben (of Garnalen) vond ick daer in, welcke door de binnenste Circkel waeren gebroocken.

Der Snot-visschen Rondom hangen seven bruyne subtijle Draeden neerwaerts af; sigh vergelijckende met gesponnene Sijde; of met de draeden, welckemen somtijds in de lught siet sweeven. Dese kan hy niet beweegen.

Sijnde Sijn gewight moght ontrent een half pond zijn; gelijck oock de voorige van deselve swaerte was. Sijne breedte was van bynae een halve Span. De Draeden waeren wel een Span langh.

Circkel-rond Dit slagh van Visschen bequaemen wy by *Hitland.* Wegens sijne Figuer, of gestalte, soumen hem de Schijf of Cirkel-Snot-visch mogen noemen.

Met streecken en Vlecken. Van dese en d'andere Visschen (*num.* 3. *en* 4.) heb ick hooren seggen, dat de Makreelen uyt haer de verwen souden suygen. Ick laet dit in sijne waerde; tot dat ick uyt eygener ervarentheyd beeter daer van onderright sal zijn.

Meeinghte De drie eerste Zee-qualmen sijn met sulcke meenighten in de

Noord-

Noord-zee, als Sonne-ſtofjens in de lught. Maer ontrent *Spitsbergen* vindmenſe weyniger. Alleen by ſtil we'er heb ick haer boven op 't water ſien ſwemmen. In tijd van Storm ſinckenſe nae de grond.

5. Muts-Snot of Slijm-viſſchen.

In *Spitsbergen*, by de Moſſel-bay, ſijn op den aghtſten der Hoymaend, by ſtil we'er, my voorgekoomen tweederley ſlagh van Snot-viſſchen; waer van d'eerſte ſes, d'andere aght-hoeckigh was. Beſchrijvingh

De ſes-hoeckige had oock ſes purpere ſtreecken, met blauwe randen, of kanten. Tuſſchen deſe ſtreecken is 't ligchaem verdeeld, gelijck als in ſes Concommer-ſneeden. Van de Snot-viſch;

Van 't midden des lijfs nae beneden hangen twee Vermilioen-roode Draeden, buyten ruygh van kleyne Hayrkens. Sy hebben de geſtalte van een opene V. 'k Heb niet geſien, dat hy deſelve in 't ſwemmen bewoogh. Welcke

Inwendigh in 't ligchaem heeft hy andere breeder ſtreecken, of ſtreepen, purpur-verwigh, aen de kanten, of randen light-blauw. Deeſe vertoonen de gedaente van een Griecksche ω. 't Geheele lijf is Melck-wit, doch niet ſoo doorſchijnend gelijck dat van de volgende. Onſe Schrijver;

De geſtalte is gelijck een hoeckige Muts; derhalven men hem Muts-viſch ſou mogen noemen. Hy is ontrent noch eenmael ſoo groot, als ick hem hier heb afgeteekend. Nae giſſingh woegh hy ontrent vier lood. Nae desſelven geſtalte

Doe ick hem in de hand hield, heb ick geen brandingh konnen verneemen, maer hy vergingh of ſmolt tot Slijm. Noemd Muts-viſch.

Sie Figuer P., by de Letter g.

6. Springbronner Snot of Slijm-viſch

De ſeſde en laetſte Snot-viſch is een ſeer konſtrijcke Viſch. Boven heeft hy een gat, ſoo groot als een Ganſe-veder dick is. Veellight is 't ſijnen Mond. 't Selve gaet in een Trechter-vormigh Hol. Derhalven men hem den naem van Treghter-viſch ſou mogen geven. Beſchrijvingh

Van een konstrijck

Van 't gedaghte gat gaen vier streecken benedenwaerts; twee en twee reght tegens over malkander. D'eene twee sijn dwars over doorsneeden; d'andere twee niet. D'ongesneedene sijn ontrent een halve Stroohalm breed. D'andere, welcke sigh gesneeden vertoonen gelijck 't Rugge-grad der Slangen of Walvisschen, hebben de breedte van een Stroohalm. Beyde gaense af tot over de helft des gantschen ligchaems.

Gevormde

Aen 't midden des Treghters gaen noch vier andere (desgelijcks als Walvisschen of Slangen-grad gevormde) gesneedene streecken, wat laeger nae beneeden als de voorige. Al dese Streecken sijn aght in getal. Wanneermen deselve aensiet, veranderense hare verwe, met blauw, geel en rood; vertoonende alsoo de schoone *Coleuren* eens Regenbooghs.

Visch,

Sy schijnen oock een Fontein, of Springhbron, af te beelden, welke springd met aght Waterstralen. Derhalven konmen dese Visch ook de naem geven van Springbronner-Slijm-visch.

Welcke

Inwendigh gaet van 't spitse eynd des Treghters gelijck als een Wolck, welcke sigh verdeeld tot Regen. Volgens mijn vermoeden is dit sijn Ingewand.

Onse Schrijver

Daer de gedaghte uytwendige streecken sigh eyndigen, is 't lijf eerst een weynigh ingeboogen. Daer nae gaet het rond toe, en is hier smal-streeckigh. 't Geheele ligchaem is wit als Melck; van sulck een grootte, als d'Afteeckeningh aenwijsd. Nae gissingh heeft de geheele Visch ontrent aght Lood gewoogen.

Noemd

'k Heb niet konnen bemercken, dat hy, terwijl ick hem in de hand had, op de Huyd brandede. Maer hy versmolt tot Slijm, even gelijck de voorige.

Treghter, of Springh-bronner Snot-visch.

Naederhand heb ick een ander slagh deser Snot-visschen in de *Spaensche* Zee bekoomen; welcke eenige ponden swaer waeren. De verwe was blauw, purpur, geel, wit, e. s. v. Dese brandeden heviger als de voorgedaghte in de Nood-zee. Oock suygense soodaenigh aen de Huyd, dat'er Blaederen opvolgen. Veellight kon'er de Roos wel toeslaen. De Figueren met de Beschrijvingh deeser Visschen in de *Spaensche* Zee sal ick den Leeser by een andere gelegenheyd meê deelen. D'afbeeldingh van die in de Noord-zee kan hy vinden *Figuer P., by de Letter h.*

E Y N D E.

B L A D - W Y S E R

Van de voornaemste saecken, soo in beyde de *Reys-beschrijvingen*, als in de *Toedoeningen*, verhandeld.

Giftigen

Cere-

der

Meeu-

EYNDE.

FIGUER I

FIGUER II

FIGUER. III.

FIGUER. IV.

fig: A.

Back of
Foldout
Not Imaged

A
B
C
D
E
F
G
C

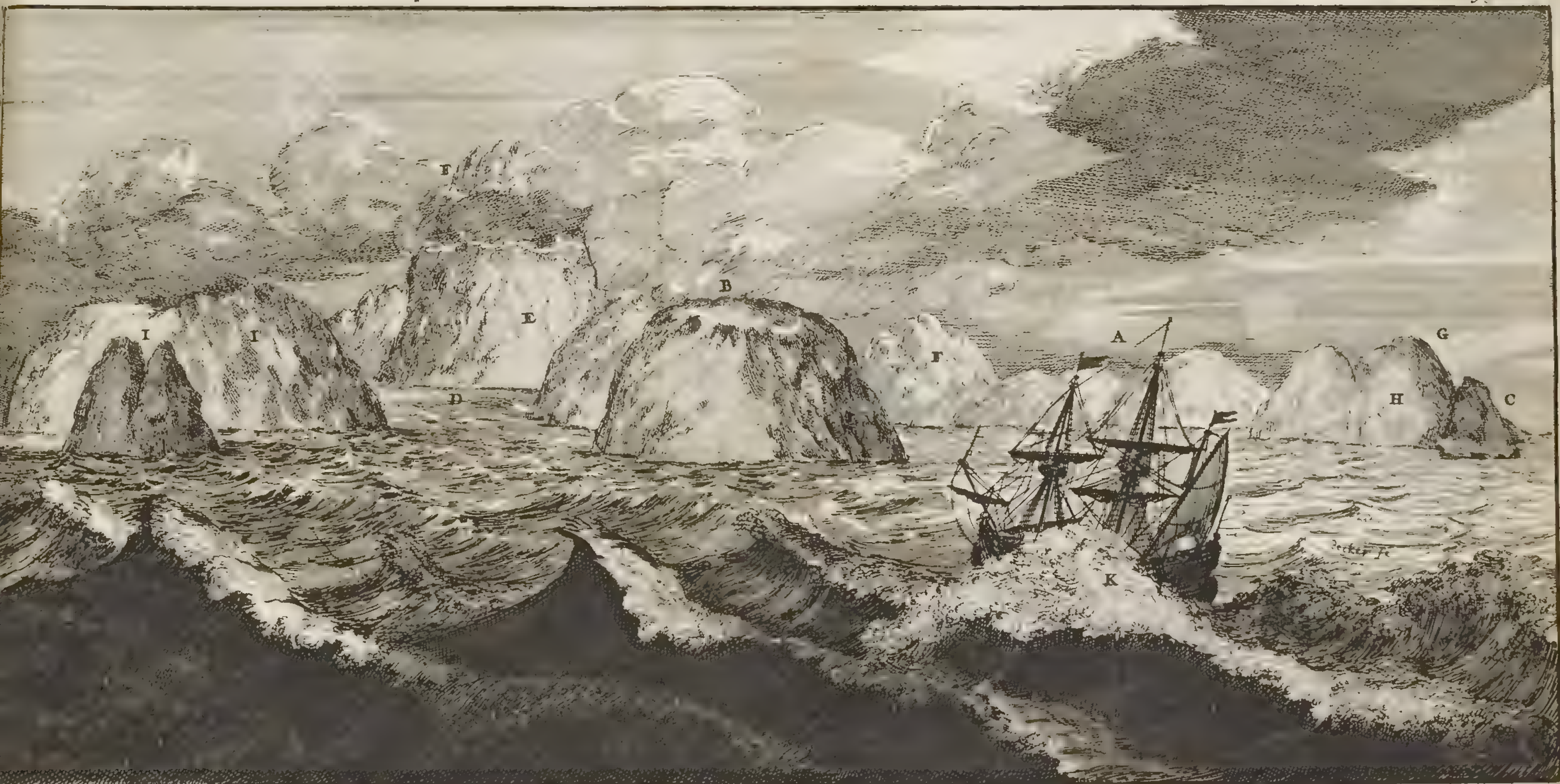
Back of
Foldout
Not Imaged

fig C.

Back of
Foldout
Not Imaged

fig D

Back of
Foldout
Not Imaged

Fig. E

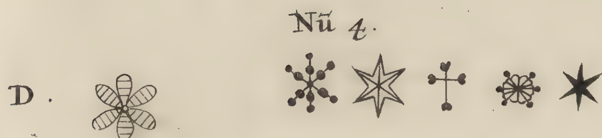

Fig. F
A
B
C

Fig. G
C
B
A
D
E

Fig. H
B
C
A

Fig. I.
D
C
B
A

Fig. K.

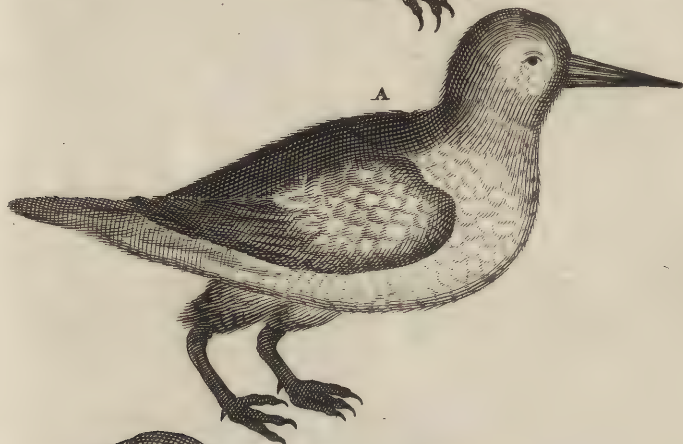

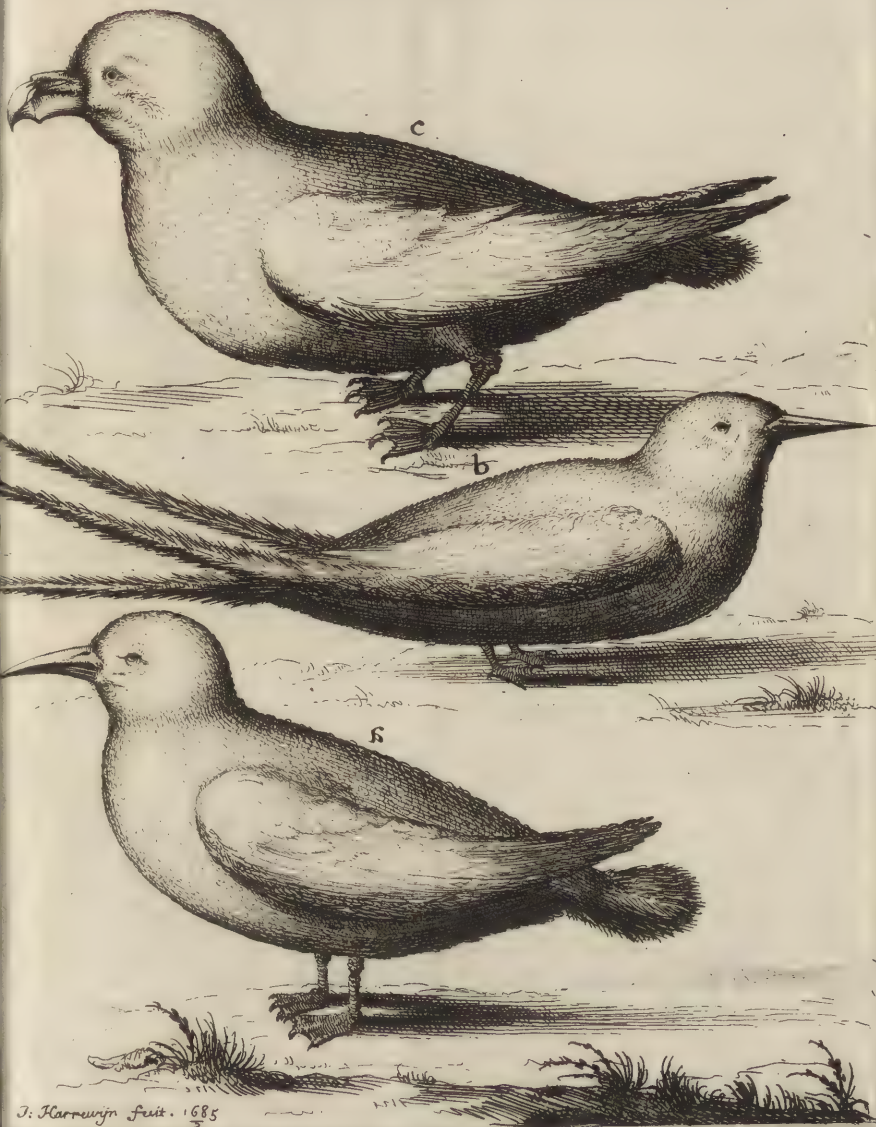

Fig. L.
D
B
A
C

Fig. M.

Fig: N.
c
b
h
J: Harrewijn fecit. 1685

J. Karrewijn Fecit. 1685/2

Fig: P.
g
f
c
c
h
d
d
e
i
e
f
b
a
J. Harrewyn Fecit 1685

Back of
Foldout
Not Imaged

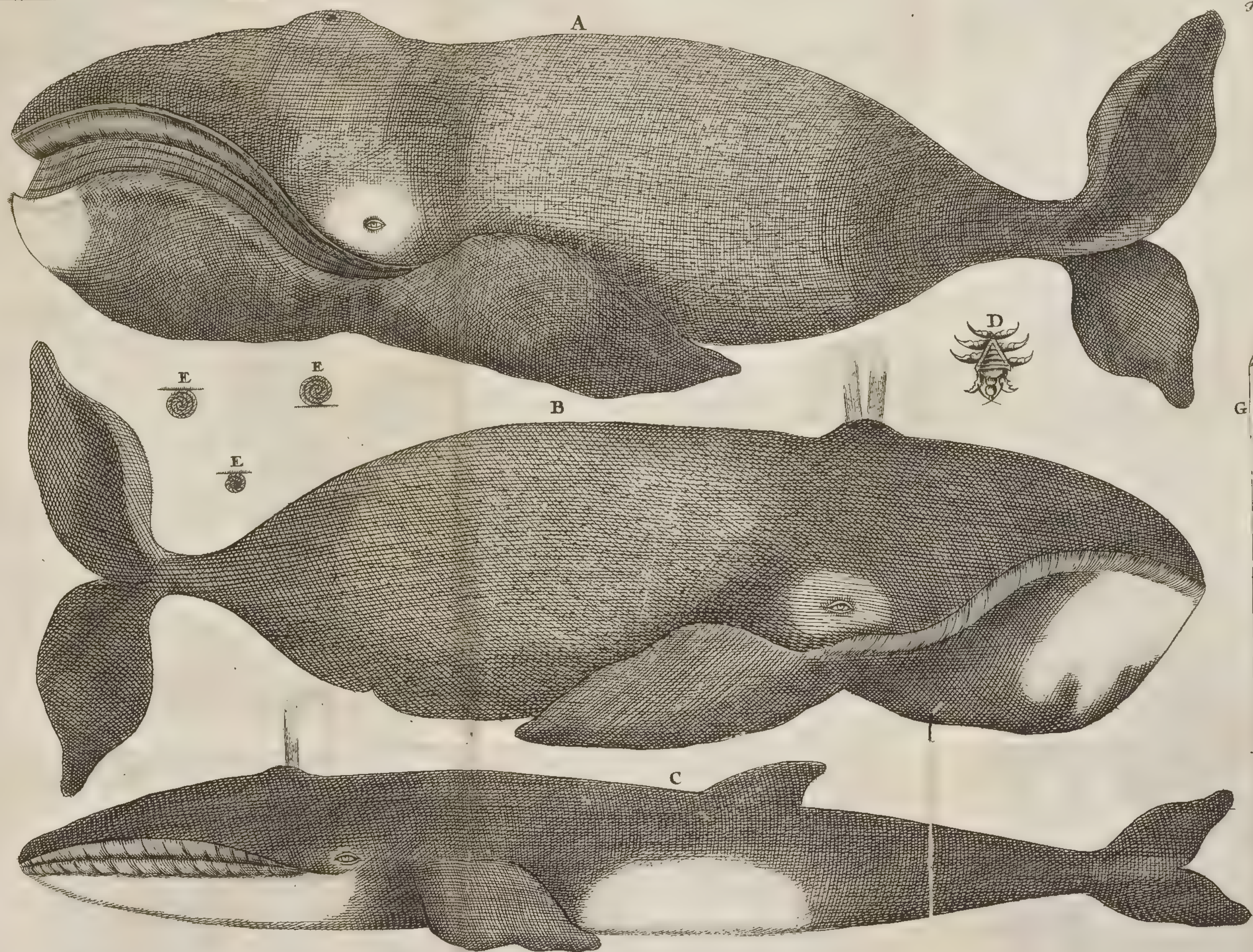

Fig Q
A
B
C
D
E
E
E
F
K
H
I
G

Back of
Foldout
Not Imaged

